

V. DEMETRIUS

*scrieri
alese*

ℰ

V. DEMETRIUS

*Scrieri
alese*

II

ROMANE

*Ediție îngrijită, prefață și note de
MARGARETA FERARU*

EDITURA PENTRU LITERATURĂ, BUCUREȘTI, 1967

Coperta: Ion Petrescu

TINEREȚEA CASANDREI
(1914)

PARTEA I

I

Cînd răgușitul cîntat al cocoșilor, în miez de noapte, se mistuia în ceață, se înăbușea sub căderea șirurilor lungi de ploaie sau răzbătea ușor prin limpeziimea seninului, Gheorghe Casimcea nu se clintea de pe-o coastă. Dormea întins, drept ca un butuc, fără să se sucească o dată în așternut. Dar, după o jumătate de ceas, ca și cum ar fi ținut seama, prin somn, de cucurigul cocoșilor, sărea din pat, aprindea lumînărica de seu de pe colțul mesei la candelă și se gătea în pripă de plecare.

Nevastă-sa, care se culcase cu un ceas, două mai în urma lui, cînd îi auzea tusea, tresărea, deschidea ochii, ațintea urechea și pricepea că Gheorghe se pregătește de plecare la abator. Femeia nu mai închidea pleoapele, ci își întorcea privirile deschise înspre el, crezînd că e datoria ei de nevastă să fie trează cînd pleacă la lucru razimul casei.

Uneori se întrebau cîte ceva ; bărbatul vorbea apăsător, răstit, gros, temeinic, totdeauna în vorbe puține. În sfîrșit, sufla în lumînărica de seu, lipită de gura unei ulcele de lut sau de un sfeșnic de pămînt, și în odaie năvălea întunerecul, abia găurit sub tavan, în ungherul despre răsărit, de lumina searbădă a candelăi. Pleca, își înclina adînc capul, ca să nu-și lovească fruntea de pragul de sus al ușii. Spatele încovoiat piecea în bezna din tindă, pașii se auzeau în jurul casei, pe drum ; se pierdeau într-un bocănit de cizme, iarna, ca și vara. Maria se cuibărea în așternut lîngă fie-sa, Casandra, și mai dormea ca la două ceasuri.

Cînd soarele își arăta undrelele aurite, cu care avea să se îmbrace lumea în albimea dimineții, Maria era pe picioare. Dumnezeu știe ce putea face prin cenușul dintre noapte și zi, cînd nici pasările în cuiburi nu se înduplecă să plece în căutarea hranei pentru puii lor. Nu ședea locului. Pășea în vîrfurile picioarelor, ca să n-o deștepte pe Casandra și, făcînd te miri ce, gusta poezia nedeslușitului, cînd puterile sînt odihnite ; o gusta fără să știe.

Văzduhul se înălbea, pîlcuri de vrăbii, ca aruncate din pom în pom, se azvîrleau ciripind din toată puterea în corcoduși, în zarzări, în tufele de liliac. Cocoșii săreau pe garduri, își băteau puternic aripile de trup, ca și cum cereau să fie ascultați, și-apoi, cu gîturile întinse, își ascultau cucurigul, mulțumiți. Găini și rațe, ca zăpăcite, umblau în cîrduri, doar și-or găsi stăpîna cu poala plină de grăunțe. Zgomotul marelui oraș venea în unde tot mai multe peste casele scunde ale suburbiei, peste curțile largi. Pe stradă se auzea mersul hurducat al sacalei, și tînguiosul „oo, ao, ho !“ al sacagiului străbătea în case.

Casandra se deștepta totdeauna în larma orătiilor din curte, hămesite de foame, și care veneau să dea cu ciocurile în ușa tinzii. Fără zăbavă, se spăla, se pieptăna, se îmbrăca și-i da mîna o mîna de ajutor. Nu prea aveau ce face în casa mică două femei. De cînd avea zece ani, Casandra locuia, pe rînd, cînd la părinți, cînd la nașă-sa. Dar și la nașă, ca și la ei, aceeași singurătate și tăcere. Pe maică-sa o poreclise lumea „Muta“, pentru că n-avea multe vorbe de schimbat peste gard ori peste drum cu vecinii. Pe tatăl Casandrei îl poreclise și mai urît, „Mocnitul“, căci numai posomorît îl vedeau vecinii întorcîndu-se pe înserat, de la abator, pe omul care pleca la unu noaptea să jupoaie vite și să scoată măruntaiele din ele.

Gheorghe Casimcea, mînjit și îmbibat totdeauna de sînge și de grăsime pînă la piele, părea o fiară însetată, posomorîtă și dezgustătoare. Omul pierduse și zîmbet, și seninătate tot spintecînd și jupuind vitele, pregătindu-le moartea și stînd martor la spaima și cutremurul bietelor dobitoace pînă își dădeau duhul. Iar meseria făcută zilnic, ani peste ani, zdrobise în inima lui duiosia firească omului, îi înăsprise glasul și privirea, și pusese pe chipul măcelarului o sălbăcie

fără pereche. Însăși fetița lui nu cuteza decît dacă o întreba el să-i vorbească, și-atunci cu strîngere de inimă, cu frica nelămurită și zguduitoare pe care o însuflă sîngele pînă și neștiutorilor copii.

Maria Casimcea își pierduse și ea, zi cu zi, duioșia de mamă și plăcerea de-a vorbi : în ascuțirea cuțitelor și în mirosul de mațe și de măruntaie, veșnic făcute ghem într-un ungher al casei, în posăceala ce se răspîndea în văzduhul puțin al odăii din sprîncenele încruntate ale bărbatului și din buzele lui strînse cu hotărîre sub mustățile zburлите și stufoase.

Pentru copila Casandra liniștea din casa părintească era vînată și apăsătoare. În cimitire e mai mult surîs decît în multe bordeie sărace. Doar cînd scăpa pe stradă se mai înviora sufletul fetei. În curte tot singură rămînea, fiindcă îndeobște poarta era închisă de maică-sa. Casandra nu avea alta de făcut decît să se uite la rațele curții, care, tot măcăind și legănîndu-se în mers, căutau lacome să găsească încă vreun maldăr de mațe, ca să și le rupă una alteia din pliscuri. Doar plopul din poartă înfrunzea și desfrunzea, găzduind certurile și dragostea a sute de vrăbii, foșnind și scîrțîind, umbrînd strada, adăpostind de arșiță, ca și de ploaie, drumeții, cerșetorii, țiganii și îndrăgostiții pripășiți cine știe de pe unde ; doar plopul putea să-i spună ceva copilei, care creștea ca toate făpturile, cu toate simțurile, cu toate nevoile și cu toate dorințele firești.

Maria Casimcea, fie pentru că nu avea să-i dea năzu-roasei fete de mîncare după poftă, fie că se sătura de făptura mică și nepotrivită cu tăcerea casei, o trimetea la nașă. Aici Casandra avea să ajute unei bătrîne la dereticat, să-i facă mici tîrguieli de la băcănia din apropiere și să învețe a face la ciorap. Văzduhul singurei odăi locuită de nașă mirosea a gutuie, iar liniștea adîncă de aici era misterioasă și ușoară, ca într-o criptă încăpătoare, aerisită și albă. Nimeni nu se arăta pe pragul odăiței. Vara era răcoare în tinda întunecoasă și lipită ca de ieri pe jos cu lut proaspăt, iar iarna se făcea cald în cămăruie cu două găteje.

Nașa Casandrei, văduvită de multă vreme, își petrecea viața între biserică și casă. Trăia dintr-o pensie mică și din chiria a două odăițe la drum, închiriate unui ciobotar. Dusesese

o viață mai bună sau mai rea, era sau nu mulțumită cu puținul ei avut, nimeni nu putea ști, deși era limbută ca o gaiță. De-o întreba, știa să răspundă pe deasupra sau cu un proverb, și te trezeai că stai de vorbă cu mama Tudora, precum o chema, asupra vremii, asupra mieilor scumpi foc în ajunul Paștilor. Taina ei nu se dezlega în vorbe decât în fața icoanelor Maicii Domnului și a sfinților împărați Constantin și Elena, din fruntea casei.

În fața imaginilor acestea, șterse și mohorâte, buzele bătrânei se mișcau repede, ochii ei, spălăciți de multele toamne trăite, prindeau să licărească prin ochelarii sprijiniți de urechi, și pe care neapărat că și-i punea când se închina.

Ținea toate posturile, toate vinerile și miercurile, și nu scăpa o sîmbătă a morților fără să facă o pomană, cît de mică. Popa o dădea drept pildă enoriașilor pentru dărnicia ei cucernică. Nu era de tot bătrînă ca să se îngrijească de mîntuirea păcatelor și să le răscumpere. Avea vreo cincizeci și opt de ani. În taințele cugetului său, credea că-și cumpără de la Dumnezeu, cu colivele și micile ei pomeni, zilele de trăit aici, pe pămînt. De aceea nu uita niciodată nici acatistele, nici să lase la miruit gologanul ei de văduvă fără sprijin și nădejde, atît de prețuit de Cristos într-o parabolă. Și nici pe cerșetorii din tinda bisericii nu-i uita. Avea și pentru ei cîte un covrigel, un măr, o pară. Vădita ei sărăcie și cunoscuta-i singurătate pe lume — nu avea decît un nepot, undeva prin țară — îi ușurau viața, întrucît ceilalți nu-i pretindeau mai mult decît dăruia de bunăvoie. Așa fiind, milostenia ei și mulțumirea celor îndatorați îi luminau îndeajuns cărarea pustie cu o faimă de care se bucura fără să supere pe altul. Biserica de astăzi, s-o recunoaștem, are darul să hărăzească multor bătrîni și nepuțincioși, pe care și Cristos i-ar primi cu milă, mici fericiri, nepizmuite, dar sigure.

Se înțelege că cucoana Tudora se credea părintele sufletească al Casandrei, întrucît ea o botezase. Făcînd-o creștină, prin taina botezului, în fața lui Dumnezeu, în locașul sfînt al bisericii, ea își luase asupra-și răspunderea mîntuirii. Ar fi vrut s-o crească necurmat sub ochii ei, dar i se ura adesea și, întărindu-și inima creștinească și îndatoririle crîncene, o trimitea la părinți, ca să mai descurce locul. Un copil îți dă de lucru ; trebuie să-l piepteni, să-l îmbraci și să-i coși hainele,

cel puțin o dată pe zi rupte sau descusute, să-l cureți și să-i speli albiturile și hainele. Ajutorul ce i-l da Casandra bătrînei era o nimica. Numai cînd avea fulgi de curățit, cucoana Tudora se bucura într-adevăr de micul ei oaspe.

II

Slabă, mijlocie la înălțime, cu fața ovală și smeadă, cu ochii mari și castanii, cu priviri lungi, uitate pe ce se așezau, ca și cum înțelegea tîrziu, așa era Casandra la șaisprezece ani. Părul, adunat tot în creștetul capului, semănînd cu un cuib răsturnat, mai ascundea o parte din fruntea mică și umbrea cu tristețe ochii uimiți și bulbucați ai Casandrei. La poarta casei lor se ivea rar. Se arăta numai cînd îmbrăca o haină nouă. Un plop nesfîrșit, a cărui umbră se întindea pe jumătate din stradă, era ca stîlp la poarta lor, rămuros, des ca o mătură verde, în soarele verii, fără să-i pese de piroanele bătute în lemnul lui și de slujba ce o îndeplinea. Părea un paznic uriaș, din poveste, la casa zgripturoaicei pipernicite. De după el, din curte, Casandra urmărea mersul lumii pe stradă, spiona perechile de tineri, zîmbetele, ocheadele și trăgea cu urechea la ce-și spun fetele ele între ele. De după plop, ascunsă, aflase ea dorința, patima, clevetirea și cîte altele.

La șaisprezece ani, Casandra rămase orfană de tată. Pacea posomorîtă, ce apăsase văzduhul cuibului părintesc, își mai albise de-atunci norul negru. În schimb, muma fetei plîngea cîteodată ceasuri întregi și, ca norii mănoși, se porneau amîndouă, mamă și fiică, pe plîns. Ziua se făcea seară pentru ochii lor împerdelati de lacrimi. De atîta bocet, li se făcuseră ochii roșii ; lacrămile, sărate, tot curgînd printre gene, le luaseră în calea lor, răniseră locul, așa precum și izvoarele smulg pomii, rup pămîntul pe unde trec.

Prin moartea bărbatului ei, mama Casandrei se ridicase dintr-o dată din tihnitul întunerice în care trăise, se ridicase deasupra vieții, între trecut și viitor. Privise limpede și adânc înapoi, înainte, și înțelesese cumplita zădărnici a vieții. Pricepuse că venise pe lume necerută, nedorită, că se născuse ca să nască la rîndu-i ; că vieții nu-i păsa de viața ei, dar că-i pusese în inimă milă și dragoste pentru altul, pentru fiică-sa. Și se întrebase femeia, adîncită în gânduri, de ce nu-i venea să-și sugrume fetița cînd pricepuse că și viața acesteia tot goală și aspră va să fie. Nu i-ar fi făcut Casandrei mai mult bine cuminindu-i zilele decît lăsînd-o așa : copil de pripas, fără părinți, fără stare, fără meserie ? Cu ce o aștepta viața ? la ce să i-o ocrotească ? Nu o vedea chinuîndu-se, bolînd, căzînd în moarte la tot pasul ?

Înfiorată de prăpastia ce se deschidea la capătul gîndurilor sale, Maria Casimcea, amuțîndu-și cugetul, își trimetea copila la nașă.

Nașa, mai rece și mai limpede la cap, găsi o cale potrivită. Casandra era mare, era cumințe, putea să se ducă la lucru într-o fabrică de la Filaret. Se știa din auzite că pe acolo țiuie văzduhul de mașini, de coșuri de fabrici, că mișună un norod întreg de bărbați și femei și că fabricile acelea au veșnic nevoie de brațe. Nașa își luă într-o zi fina de tovarășă la drum, trecu pe aproape de biserica Radu-Vodă podul sub care gîrla Dîmboviței, ca într-un pat adînc, se mișcă leneșă și galbenă ca lutul, pe cînd pompierii de la gura podului făceau instrucție, țănoși și absorbiți. Turla, în formă de căciulă ciobănească, a bisericii lui Bucur, părea că se înclină pe un umăr, ca să lase să se vadă turlele bisericii mai mari, care aveau să dăinuiască și după ea, dar care se zidise mulțumită așezării ei mai întîi. Radu-Vodă, de pe dealul lui mai înalt, mai temeinic, datora ciobanului Bucur, de pe movilița lui gata să piară ca un mușuroi de orbeți, rostul lui de mai apoi. Mirosul de tăbăcărie împruțea văzduhul siniliu. Pe Bulevardul Nea-tîmării, mirosul uzinei de gaz schimbă gîndurile în care nașa se adîncise și dădu curaj finei să înceapă vorba :

— Unde mergem, nașă ? Unde sîntem pe-aici ?

— La Filaret ! unde să fim ?

Bătrîna îi vorbise fetei de binele ce-ar izvorî din cîştigul cît de puţin al ei şi din deprinderea cu ostenelele şi cu lumea.

Fata Mocnitului abia ştia să împungă cu acul. Bucătărie ştia atît cîtă putuse să înveţe la părinţi şi la naşă, adică prea puţin. La fabrică, dacă avea s-o primească, avea să înveţe să umble printre oameni, să muncească, să îşi dezvăluie, să-şi crească iscusinţa şi să-i dea preţ.

Bulevardul Neatîrnării se sfîrşea într-un drum ca de ţară, cu pulberea răscolită de toate cortegiile funerare ce plecau din oraş la cele patru cimitire aşezate în creştetul Bucureştilor : Belu, militar, catolic şi spaniol.

La stînga drumului, de-a lungul uzinei, se întindea un maidan verde de iarbă şi de băltoace, la dreapta, faimoasa Cîmpie a Libertăţii, de pe poala largă a dealului Filaret. Două fîntîni, cu apă rece şi cristalină ca la munte, aduceau lume multă duminica în jurul lor. Pe atunci încă se mai petrecea cu apă rece, aer curat şi pe iarbă verde.

Drumeţele suiră dealul repede, pe una din multele cărări şerpuite, şi ajunseră aproape de gară.

Nedumerită, naşa privi în toate părţile, nemaştiind încotro să apuce. Un bărbat în bluză albastră da să treacă pe lîngă ea, repede, cu pasul larg. Ea îl opri sfioasă.

— Domnule, unde e pe aici o fabrică în care se primesc fete la lucru ?

— Ascultă bine, mătuşă, răspică omul în bluză, dai prin curtea gării ; vezi drumul ?...

— Îl văd, dădu din cap femeia.

— Trece prin gară, mergi de-a lungul şinelor, pînă dai de un drum, care le taie. Acolo să te opreşti. Pe dreapta e Fabrica de tricotaje. Ascultî, fetiço ? vorbi de astă dată lucrătorul Casandrei, la casa din dreapta, mare, cu două caturi ! Intraţi acolo, aia e fabrica.

Şi lucrătorul le întoarse spatele, repezindu-se deval pe deal, fără grijă de cărare.

Mergînd de-a lungul liniilor sclipind în soare, printre şiruri de vagoane ici şi colo, femeile au ajuns la o răspîntie şi apoi la fabrică. Sfioasă, bătrîna ocolea cu ochii clădirea şi căuta un om ca să mai întrebe despre cît nu ştia nici ea în

privea fabricii. Fata privea cu inima înghețată casa în care poate că avea să intre și să stea mereu de aci înainte, și în care deocamdată nu știa cum va fi primită, dacă se va pricepe sau nu, și dacă norocul și iscusința o vor sluji. Priveau amîndouă din poartă ușa deschisă a clădirii. Bătrîna își trezi curajul și intră, iar Casandra păși în urma ei.

Un miros de lînuri și de parafină domnea în încăperea întunecoasă. În fundul odăii, după niște gratii lungi, la o masă lungă, doi oameni scriau în condici, în fața a două ghișeuri. O larmă turbure se revărsa necurmat prin ușa ce răs-pundea în fabrică. În două lăzi deschise așteptau, pesemne ca să le vie rîndul, jurubițe negre și cafenii. Bătrîna se plecă pe unul din ghișeuri :

— Este de lucru la d-voastră, domnule ?

— Pentru dumneata ? Întrebă cu oarecare zîmbet funcționarul.

— Nu. Pentru fata asta. E mare ! e cuminte ! Unde lucrează atîtea...

— A mai lucrat ? Întrebă iarăși omul de după zăbrele.

— Ba, pînă astăzi... de ce să mint ? Nu. Dar e vrednică.

— Să vie de luni. Cum o cheamă ?

— Casandra.

— Nu-i destul.

Bătrîna nu înțelegea. Fata își topi sfiiciunea și, roșie pînă la urechi, vorbi ea :

— Casimcea.

— Foarte bine. Șase lei pe săptămînă. Să vie luni, la șase dimineața.

— Vă mulțumesc, domnule ; să trăiți !

— Vezi, rosti mama Tudora, de cum se văzu alături de fină, pe drum, în fața fabricii, vezi că pretutindeni sînt oameni buni ca pîinea caldă ! Ai văzut ce oameni, și cum se trudeau ! Stăteau gheboșați pe hîrțile lor, nu-și ridicau capetele să vadă un chip de om. Mi-era teamă să le vorbesc, văzîndu-i cum se străduiesc de amarnic. Și dacă le-am vorbit, ce oameni de omenie ! pe loc m-au înțeles și te-au primit. Iacă, voi ați fi stat în casă, cu ochii cît cepele de mari, plîngînd și văicărindu-vă că pieriți, că n-aveți după ce bea apă. N-am făcut eu bine că te-am luat de mînă și ți-am spus : „Hai, Casandro“ ? Cine șade coada-i cade !

Un şuielat puternic, sfîşietor, ca un ţipăt de deznădejde, le împietri pe loc. Erau printre şinele Gării Filaret. Femeile întoarseră capetele şi văzură locomotiva sălbatică venind mînioasă, pufnind şi gemînd, tîrînd în urmă-i ca la douăzeci de vagoane. Priviră cu luare-aminte şi-şi dădură seama că trenul avea să treacă pe lîngă ele. Stătură locului să privească mersul pe şine al balaurului ca din poveste. Mişcate, îl priviră pînă se depărtă. Locomotiva îşi micşorase iuţeala, avea să intre în gară.

Femeile se pomeniră iarăşi pe cale, de-a lungul şinelor lucii, cu impresia că ziua aceea era mai însemnată decît altele, ca şi cum trenul le croise mai largă strîmta cărare a vieţii lor.

Cînd trecură prin gară, locomotiva pufăia ca ostenită, vagoanele erau goale. Lumea din ele se resfirase pe dealul Filaretului, care pe unde îşi avea locuinţa.

Şi iar tăiară Cîmpia Libertăţii, umbrită ici-colo de sălcii scorburoase, se îndrumară pe Bulevardul Neatîrnării, negru de cărbune, pînă în Calea Şerban-Vodă, iar de-acolo pînă aproape de gîrla Dîmboviţei aşternut cu lespezi aproape trandafirii. Mirosul de dubeală îmbîcsea văzduhul. De-a lungul cheiului gîrlei, jos, lîngă apă, tăbăcari cu braţe vînjoase trăgeau la mal pieile lăsate în apă, cîteva femei îşi băteau rufele cu maiul. Apa turbure ca braga avea pete de păcură verzui, violete. Pe malurile verzi cîteva copii îşi făceau de lucru, trîntindu-se, gata să cadă în apă.

Mama Tudora aduse pe fină-sa acasă la Maria. Mama deschise ochii mari, ca să soarbă cuvintele.

— Şase lei pe săptămînă ! spuse scurt Tudora, şi aşteptă răspunsul Mariei.

Maria dădu din cap, îşi şterse cu şorţul ochii şi rosti cu bărbia în piept :

— Nu mai aveam ce ne face ! Pieream ! Numai să fie cuminte !

Casandra a intrat luni dimineată cu cel din urmă şir de fete şi lucrători tineri cînd „a suflat de şase“. Şuietul lung, gros ca un urlet, ce porunca să fie toată lumea la lucru şi să-şi înceapă maşinile mersul, i-a aruncat parcă pe uşă pe toţi cei de-afară. Cînd a intrat Casandra în fabrică, parcă era

pe altă lume și nu mai știa cum o cheamă. Nu mai știa să calce ; i se părea că cimentul podelei are să fugă. Își ațintea privirea năucă pe o roată și, repede, ca să nu amețească, să cadă, și-o muta pe alta. Se dăduse drumul motorului. Sub plafonul înalt, zeci de roți se învîrteau, pe un fus nesfîrșit, deodată cu el, dînd peste cap neconținut niște curele late, a căror învîrtire zăpăcea jos alte roți. Un vuiet amețitor se arunca măvalnic către ușa spre care Casandra își întorcea des privirile cu părere de rău că nu i se deschide ei, ca să plece în lumea limpede și obișnuită. Erau acolo mașini pentru tricouri, mașini pentru ciorapi, mașini pentru broboade ! Fetele mici, ca fata Mariei de la plop, aveau de lucru cu jurubițele. Tot prin ajutorul unei mașini, firele treceau pe mosoare numite în fabrică „șpuluri“, cu o iuțală neînchipuită. Mii de șpuluri trebuia să fie mosorite pe zi, ca să hrănească mașinile fără răgaz.

Cît se miră mai tîrziu Casandra cînd își dote seama că vede lămurit printre curelele și fusele de fier strălucitoare, peste războaiele drăcești, pe cutare lucrător meamț, care avea părul creț și-și ținea ochii veșnic țintiți pe itele întinse, ca să nu scape un ochi. Prin toată larma de iad, Casandra auzea ca toate fetele fluieratul lui Sommer, glasul de trombon al lui Tomsohn, cel care ținea disciplina în fabrică. Undeva, la stînga, era un mare atelier în care se desăvîrșeau tricourile, se împlineau ochiurile scăpate, sub direcția „doamnei“. N-a aflat niciodată cum o chema pe doamna aceea turnată din mult, dar cu carnea tare și strînsă ca mușchii pe oase. În schimb a știut în cîteva zile că directorul, domnul Sperling, cu ochii reci ca oțelul, trăia cu doamna, și că pentru hatîrul ei n-ar fi dat afară pe bavarezul care i-ar fi mîncat cîinele. Directorul avea un cîine gras ca osînza, veșnic în umbra stăpînului, și, într-adevăr, bavarezii, de care fabrica era plină, păreau fermecați de spatele lui lat. Românii din fabrică erau siguri că ei mănîncă cu plăcere carne de cîine și făceau multe glume între ei pe socoteala bavarezilor. De pildă, în vremea prînzului, dacă se apropia vreun dulău de fabrică, îl luau cu pietre la goană ca să-i scape viața. Și cîte altele. Ca în cercul unor granițe, obiceiuri se statorniceau ; cuvinte stricate se făceau dialect.

Dosită după plopul din poarta casei lor, Casandra văzuse lumea ca un copil teatrul. Ca pe o mireasmă pe care o poartă vîntul, cînd vrea, prin vecini, așa cunoscuse ea plăcerile vieții, îndemnurile și îmbierile ei. Le știa, dar nu le cuibărise. În fabrică, însă, printre zecile de flăcăi și de fete, Casandra sorbi degrabă văzduhul acru al patimei și adierea dulce a dragostei.

Bărbații priveau într-un anume fel la pieptul și la soldurile ei. Numai din priviri n-ar fi putut înțelege, și se turbura. Flăcăi obraznici îi spuseră în față mășcări neacoperite, privind-o în fundul cugetului, ca să vadă cum le primește fata mare. Avea deseori vînatăi pe trup, pișcată pînă la sînge de degetele brutale ale lucrătorilor. Seara, la semnalul de plecare, din cîrdușii fetelor, cîte zece-douăzeci se furișau de celelalte, ca să se întîlnească, nu departe, cu „el“. „El“ aștepta sugîndu-și țigara și, pe cînd fata se apropia legănîndu-se, își repezea mîna, după care urma un țipet, mai mult de durere decît de plăcere, și amîndoi se pierdeau în sus, pe liniile drumului-de-fier, în grădinile cu ulucile rupte pe alocuri, prin șanțurile adînci, pline de iarbă. După truda zilei, pe care numai frica de foame și de tot felul de lipsuri o porunceau, viața își cerea drepturile, brutală, rînjind, amăgind nenorociții cu un minut de plăcere.

Muma Casandrei auzise, de cînd fata mergea la lucru, de primejdiile fabricii. Știa că dacă bărbați și femei lucrează sub același acoperămint e peste putință să nu se rătăcească mințile unei fete. Ea își povățuia mereu copila, îi înșira întîmplări cunoscute în mahala : de fete rămase însărcinate, apoi cu copii fără tată, fiind nevoite să se desfrîneze cu desăvîrșire ca să aducă o pîine pruncului, fără să găsească, așa chiar, o viață mai ușoară. Și-apoi, nestăpînitul hohot de batjocură al lumii, viața ce te încapățînezi s-o trăiești, nu atît pentru tine, cît pentru făptura plăpîndă și caldă ce ți se lipește de sîn și își întinde, oarbă, gura lacomă să sugă !...

Duminicile, ca și sărbătorile, Casandra nu se mai sfia să stea în poarta casei lor, cu o floare în păr, puțin sulemenită

cu foiță roșie pe buze și pe obraji. De cum se înclina soarele către apus și umbra plopului uriaș creștea treptat pe strada plină de gropi, treceau unele după altele cârduiri de fete înțepate, făcându-și mersul și privirile de sărbătoare, călcând mărunț și ușor, privind alene haitele de flăcăi ce se vînturau pe stradă. Flăcăii, fuduli, privind ca de sus, și ei cu mersul domolit, fumînd țigări cu carton și scuipînd printre dinți la distanță, măsurau pe cei de la porți, își înfingeau ochii printre fete, aruncau cîte o necuviință în treacăt, cu glas tare, ca să audă ceata și să rîdă. Ocărîți de mume, lătrați de cîte un dulău mai istet, floarea mahalalei călca bățos, meturburată, și se perinda așa pînă tîrziu noaptea.

I se întîmpla uneori Casandrei să se întrebe ce trebuie să-i placă și ce trebuie să nu-i placă din toate cele ce-i treceau pe dinainte, și mai ales din cele statornicite. Era oare mai frumoasă ziua de sărbătoare, cu haitele de flăcăi, cu șirurile de fete trecînd pe ulița lor? Același praf orbea mahalaua de cîte ori trecea Mihalache, mare măcelar, în căruța cu leagăn, săltînd de cîte o palmă de pe pietre în gropi și din gropi pe pietre, iar Mihalache și soția lui, bălăbănindu-se zîmbitori, încîntați de goana turbată a cailor roibi. Uneori bețivi legați de băutură, de dragoste și de nesomnul nopții de simbătă spre duminică oftau sau chiuiau, dacă mai aveau putere, pe cînd, înapoia lor, țigani șireți și batjocoritori le cîntau cîntecul potrivit cu patima. Se întreba fata dacă erau frumoase toate acestea și tot ce se vedea duminica de la poartă. Poate că ziua de sărbătoare era bună pentru odihnă, scăpa de uruitul fabricii, de vîlmășagul unei lumi nepăsătoare și rele față de ea, ca să se odihnească. De ce nu se odihnea în casă, de ce sta la poartă, dacă nu pentru că era frumoasă înfățișarea lumii? Să stea în casă, între patru pereți, să șadă la poartă, același urît amar o cuprindea. Nehotărîtă, sta uneori în curtea casei lor și se uita după soare, după nori, în neștire. Iar cînd își da seama că se uită pe cer, se socotea nebună, căci n-auzise pe nimeni spunînd că cerul e frumos și vrednic de privit. Iar în mărunta și neschimbata ei viață n-avea pe ce ține ochii îndelung.

Venise toamna. Mișcătoarele frunze ale plopului se despărteau tot mai multe de crengi, se legăneau șovăitor în cădere, ca să mai întîrzie parcă lipirea de pămîntul umed, cu regret pentru ramura dăruită de soare cu cîte o rază tîrzie,

cu frică pentru tina de jos, cu care aveau să se contopească, să se piardă fără urmă.

Într-o zi, subcomisarul se opri mirat la doi pași de plop, cu ochii înfipti în ai Casandrei, vesel și cu ifos :

— Dumneata ești de-aici ? Nu te-am văzut niciodată ! Bravo ! frumușică fată ! Ești a Mariei ?

— Da, zîmbi fata, și o adevărată roșată îi întrecu roșul de foiță de pe obraz.

Subcomisarul își proptea gîtul într-un guler înalt, își despicasă picioarele ca o praștie, își umflase pieptul în pardeșiul de culoarea cafelei cu lapte. Găsea fata pe gustul lui.

— Hm ! îmi pare bine că ești în suburbia mea. Și eu să nu știu nimic ! Cum te cheamă ?

— Casandra.

Puțina lume de pe la porți își ațintise privirile către fată și comisar. Vîntul, ca o pînză smulsă de undeva, din apus, se repezea de-a lungul străzii mohorîte, o ploaie de frunze curgea devala din plop, aripi neputincioase, rupte.

IV

Bătrînele femei, Maria și Tudora, amîndouă văduve, veneau des una la alta, să stea de vorbă. De la nămiezi se făcea calduț în casă și fără foc. De obicei, gazda stătea în pat grecește, schimbîndu-și din cînd în cînd picioarele amorțite, iar mosafirul, pe un scaun. Undrelele, din mînilor deprinse, se mișcau și cînd fruntea se ridica de pe lucrul mînilor ca ochii uneia să caute în ochii celeilalte. Cîteodată parcă uitau că sînt împreună, și o tăcere de singurătate le învăluia. Își depăna îndelung fiecare gîndul, îl sucea, îl răsucea de nu mai era el ; îl părăsea fără să-și dea seama și ajungea cine știe unde. Lucruri cu neputință de îndeplinit, ca și fapte vechi se așezau ca apa turbure în pahar, la fund, adevărate visuri nebune, nepotrivite cu sărăcia lor. Soarele își revărsa lumina

palidă prin ferestre, pe pat, pe pământul de pe jos, pe şubrezii pereţi de casă în paiantă.

Se înseninase iarăşi toamna. Zîmbea însorită printre ramurile negre şi goale, şi sufletele se bucurau şi de surîsul acela, rece ca un adio.

Pământul, udat în fiecare dimineată de brumă, se zvînta, se zbicea prin gropniţe, hrănea ici-colo mănunchiuri de iarbă. Pierise însă cu desăvîrşire graiul tainic, şopotul ascuns a mii de vieţi aciuate şi adăpate de reveneala ţărînii. Casandra avea ce aştepta acum nu numai sărbătoarea, ci oricînd, seara, la poartă. Urîtul pierise, ca să-i ia locul nesomnul, în care îndruga în gîndu-i cuvîntări întregi, întrebări şi răspunsuri. Subcomisarul venea des lîngă plop, să stea de vorbă cu fata Mariei. Cînd n-o găsea, fluiera într-un anume fel, şi Casandra, cu urechea aţintită, prindea şuietul, pe care maică-sa nu-l auzea, şi ieşea în drum. Vecinii vedeau, cu toate că felinarul uliţei rămînea stins de multe ori, doi inşi învăluţi în întuneric, făcînd o singură moşildeaţă lîngă trunchiul plopului. Şoaptele, tăcerea, larma uşoară şi pricepută a sărutărilor lor făcură agere privirile vecinilor. Multe fete n-aveau somn liniştit pînă tîrziu, roase de pizmă.

În zgomotul fabricii, aspru, asurzitor şi necontenit, Casandra auzea limpede ce-şi povesteau suratele, pe cînd mîinile tuturoră călăuzeau dibaci firul de bumbac pe şpuluri, pînă la sfîrşit. Lucrul mergea iute, omul poate că l-ar fi încetinit, dar rîvna maşinilor, suflul războinic ce stăpînea toată fabrica iuţea braţele, agerea ochii şi deprindea urechea să culeagă, prin vîltoarea de sunete, graiul omenesc.

Uneori dragostea din sufletul Casandrei biruia harma-laia năpăditoare într-aşa chip că fata nu mai auzea nimic în juru-i, ca şi cînd însuşi motorul, inima fabricii, ar fi stat din uriaşa lui pulsaţie. Amintirea subcomisarului, năzărită în minte-i dintr-o dată, lucea şi bucura, întuneca şi înlătura tot ce se afla în jurul Casandrei, ca o iconiţă mîntuitoare scoasă din sîn repede, într-o clipă de primejdie. Fata Mariei se ridica deasupra trancătului, zuruifului şi şuietatului fabricii, într-o linişte deplină, ca un lotus alb peste o baltă verde şi miasmată. Ea zîmbea imaginii iubite, gîtul i se încorda într-o poză mai mîndră şi mai graţioasă, ochii îi străluceau de fericirea launtrică şi căuta să ţie pe loc amintirea şi să se cufunde la nesfîrşit cu ea. Şi deodată firul de lînă se rupea, fabrica învia

în juru-i, de parcă ridica cineva stăvilarul unor ape mari. Fetele din juru-i, tot lucrând mereu, își dădeau coate în pofida ei.

Deși nu se destăinuise nimănuia, tovarășele ei de lucru aflaseră de întâlnirile din fața porții. Mai întâi trei vorbiră între ele și o cercetară cu ochii pe furiș. Peste puțin timp aflară toate câte lucrau la șpului, și de la ele fabrica toată. La prînz, pînă să înceapă lucrul, aveau ce vorbi. „Îți place Muta? Se vede că nu ne vorbea de mîndrie. Ce o fi văzut ia ea subcomisarul? Trăiește cu el? Mă mir de ce mai lucrează alături de noi!”

Fiecare din ele avea câte un ibovnic. Dar iubiții lor erau de acolo, din fabrică, lucrători, meseriași. Nu se pizmuiau una pe alta, pentru că li se părea că așa trebuia să fie, întrucît lucrătorii le stăteau în drum, îi vedeau zilnic, lucrau sub același acoperămint și aveau aceeași stare de nevoie. Un subcomisar, însă, li se părea din altă lume, mai fudulă, mai aleasă.

Într-amurg, pînă la lăsatul lucrului pe a doua zi, minutele se lungeau cumplit pentru Casandra. De cîtăva vreme i se părea că lucrătorii o îmbrîncesc mai mult pe ea la ieșire decît pe celelalte fete. O dușmănie înverșunată își urzea bezna în jurul ei, clocotea surdă și neputincioasă și ținea să se arate drept un dispreț de om cinstit pentru o lepădătură femeiască.

În vorbe, în privire, în golul ce se făcea în preajma ei la prînz, fata de șaptesprezece ani simțea palme, înfruntări și înjurături. Din instinct, ocolea gîlceava, căutată de ceilalți, se ferea de tineretul fabricii și se răznea la o parte. Dar singurătatea ei era și ea luată drept fudulie, drept dispreț.

Iar pe cînd fabrica o izgonea din cercul ei, subcomisarul venea în fiecare seară, tot mai stăruitor și mai cald; îi vorbea, o înfiora, o înfierbînta și-i făgăduia o viață liniștită în casa lui de holtei. Se mira și ea ce o mai putea ține legată de casa părintească. Maică-sa? N-o iubea pe ea mai mult decît pe el. Starea de țiitoare la care o îmbia el? Nici atît. În fabrică puține femei măritate văzuse. Lumea trăia cam pe apucate, dragostea era și ea o foame, ce se potolea în silă, pe furate, pe furiș, fără să lase datorii, hoți și păgubași. Toată lumea era mulțumită la urmă. Prilej de haz pentru bărbați cînd își aduceau aminte la cîrciumă, după multe pahare go-lite, rareori pricină de păruială, de vărsare de sînge și omor. Nu mai bate vîntul patimilor mari. Frica temniței sigure a

scos cuțitele din mîni și le-a dus la bucătărie. Mai ieri te puteai avînta în cea mai năzdrăvană faptă : se putea să cazi, să ți se retez capul pe butuc, să-ți dai sufletul în ștreang ; dar se putea prea bine să ajungi, tîrîș-grăpiș, căpitan de oaste, pomojnic, om de încredere al lui vodă sau al boierului Răspăr. Norocul trăia pe vremea aceea mai mare și decît domnitorul. Astăzi trebuie să fii mulțumit dacă poți să mori ce-ai ajuns să fii pînă la 35 de ani. Cei de jos se frămîntă netrebnic, ca furnicile, și n-au un fir de iarbă pe care să se urce.

Perechile de îndrăgostiți rareori durau o gospodărie după datină. Mai întîi dragostea și apoi căsătoria liberă. Mila de semenul tău, milă ce răzbate și prin cremene, înduioșa pe bărbatul ce se știa vinovat de sarcina femeii. Cînd o vedea suferindă, cu un copil în pîntece, cînd se gîndea că și el a fost povară în coapsele maicii sale, bărbatul se frîngea de mijloc, pleca fruntea îndîrjită și își primea nevasta sub acoperămint. Trăiau așa, fără cununie. Căsătoria cere zaiafet cu lăutari și cu petrecere costisitoare. Casandrei nu-i era teamă de ponosul de țiitoare... Totuși, șovăia să-l asculte pe subcomisar. Pasul era mare și hotărîtor. O dată plecată din casa părintească, sub nici un cuvînt nu mai putea trece în mahala drept fată. Apoi maică-sa nu gîndea și nu simțea ca lumea din fabrică. Ea trăise după vechile obiceiuri, în respectul și cu frica de bărbatul pe care îl primise, deși nu-l alesese. Nașa, de asemenea, ar fi urgisit-o o dată pentru totdeauna aflînd c-a plecat după un om fără cununie, fără învoirea mamei. Văduva Maria n-avea cum să-și ferească odrasla decît cu vorba. Ieșise din mușenia ei ; povățuia de cîte ori tresărea văzîndu-și fata aprinsă la față, abătută, sau cînd o auzea cîntînd, ca nealtădată, de dor și de dragoste. Căsuța scundă înăbușea sufletul fecioarei îndrăgostite. Pereții albi, coșcovi strîngeau ca o carceră, împiedicau zburdălnicia de căprioară, dobîndită de curînd.

Iarna venise. Ceruri de nori scunde își scuturaseră îndelung puful alb. Puzderia de zburătoare nehotărîte umpleau văzduhul, se legănau ușoare și se lipeau tot mai multe de fața pămîntului. Acoperișurile albe, drumurile albe, albi copacii despuiați de podoaba frunzelor verii, orașul tot părea o săr-bătoare a nevinovăției. Ca o glugă ciobănească sta omătul pe acoperișul cuibului Casandrei. În miile lui de brațe, plopul

singur ținea o iarnă întreagă de zăpadă. Pe drum, afinată, neaua sta de trei palme, albă, cu răsrîngeri viorii.

Casandra se strecură din pat ca o șopîrlă cînd auzi fluieratul știut. Afară, prin văzduhul de cleștar, fluieratul sunase ca dintr-un nai de argint. Mama ei dormea cu fața către perete. Candela ațipită își arunca slaba veghere într-un colț al odăii, pe un maldăr de haine femeiești, dezbrăcate și repezite acolo în pripă. Casandra se îmbracă în grabă, fără zgomot. Își puse broboada în cap, deschise hoștește ușa, o închise binișor și se furișă tiptil în ograda părintească, afară, la poartă. Auzise bine chemarea. Cu gulerul ridicat, cu pălăria trasă pe ochi, el o aștepta. Strada era pustie. Umbra plopului era culcată pe zăpada nesfîrșită, ca o pată fumurie. O noapte senină de rai pogorîse pe albimea pămîntului. Voaluri albe și beteală se revărsau neconținut din fîntîna lunii. Stele străluceau de parcă aveau să piară a doua zi, și văzduhul albastru și înghețat nu era străbătut de nici o undă de vînt. Se auzi o mișcare pe aproape, ca de aripi, și un trîmbițat de cocoș. Apoi altele, răspunsuri, se destrămară în aer. El îi petrecu brațul drept pe după mijloc și ea îi înfășură mîna în broboadă. Mergeau așa, încet, călcînd ca pe covoare scumpe, ca pe straturi groase de petale, argintuiți de lună. Mergeau în neștire, fără țel. Nu le era frig, și ar fi avut ce să-și spună un veac. Omătul scîrțîia sub pași. Cuprinsul scînteia ca pulberea de pietre scumpe. Gerul le mîngîia obrajii ca o mînă rece o frunte înfierbîntată. Ea se lipea de el, caldă și supusă, el o strîngea pe coapsă, ca și cum rostea un jurămînt, în sfîntenia nopții, neasemănat de frumoasă. După mult umblet, ca din întîmplare, se aflară în fața casei lui.

— Vino să vezi unde stau eu. Am înghețat de frig, spuse el.

— Nu, nu se poate, se împotrivi Casandra, nevolnică. Parcă la dumneata cine-a făcut focul ?

— Mi-e frig, crede-mă. Am lăsat focul făcut. Trebuie să fie un jeratic de-o frumusețe.

Ea pricepu că pregătise focul anume ca s-o primească. Putea să-i înșele așteptarea, pregătirea, cînd venise pînă în poarta casei lui și să plece pe o noapte atît de frumoasă ? Să plece după ce se înțeleseră așa de bine, ca două suflete gemene ? Putea să plece singură la cuibul ei ursuz ?

El deschise poarta de lemn. Un câine mare, lăptos, sări înaintea lor, pe trotuar, lătrînd de bucurie. Ochii dulăului licureau în bătaia lunii, umezi.

— Nu fi copil, Casandro. Ne dă câinele de gol. Taci, Grivule.

Dar Grivu sărea și lătra, se urca cu labela pe el.

Fata se uita de jur împrejur. Țipenie de om nu se zărea pe întinderea albă a drumului. Pasul nu i se mai părea atît de greu de făcut, în noaptea albastră pînă-n cer și albă cît ține fața pămîntului. Apucată de mîni, se lăsă dusă. În odaia întunecată, jeraticul rumen îmbia palmele să se întindă către el. Ușița sobei era dată în lături, un zăbranic subțire de cenușă învăluia jarul sîngeriu. Manole aprinse lampa pe măsuta din mijlocul odăii. Fata se lipi de sobă, stingheră și înstrăinată. Era în casa lui, în care gîndul ei îl urmărise de atîtea ori : cum stă la masă, cum doarme în pat, cum se pregătește de plecare către ea. Curiozitatea îi purta ochii pe mobile, pe cînd frica îi grăbea bătăile inimii. De cîte ori își înfierbîntase așternutul trăind cu închipuirea ceasul de-acum, venit în sfîrșit ! În închipuire nu-i fusese frică, se lăsase strînsă în brațe și strînsese și ea pe pieptu-i zvîcnind nebunește, caldă, pe bărbatul iubit. Pe cînd maică-sa dormea înfășurată cu țoale peste țoale, pînă peste cap, ea, asudată, nu-și mai putea suferi plapoma și o da în lături. Dorea să vie împlinirea ce o înspăimînta. Își jura în taină, pe cînd candela pîlpîia sub iconiță, să se lase dez-mierdării lui Manole, ca atîtea fete pe după garduri, prin vii, prin șanțurile ocolite din preajma fabricii. Ar fi fost zănatică să se împotrivească omului pe care-l iubea, om mai de soi decît semenii ei, și cine știe pe-a cui mîna să încapă ! De atîtea siluri auzise ! Nici nu se mai plîngeau fetele mari, pierzîndu-și cîntecul, socotind că într-o zi sau alta, acela sau altul îi va frînge mijlocul și o va răsturna pe spate, în bezna unui loc viran...

Manole scotoci bine soba pînă în fund și scoase la față un maldăr de jeratic. Puse o țingire mare la foc și, răsucindu-se pe un picior ca un titirez, scoase fetei broboada de pe umeri.

— O să bem un ceai împărătesc. Am să fac aici cald ca-n baie. Acasă, nu duce tu grijă, te duc eu, la cîntatul despre ziuă al cocoșilor. Mai e vreme pînă atunci ! Să nu fii năzu-roasă ! Mă iubești ori nu, acum am să văd !

Era năzuroasă ! Imputarea i se părea și ei nemerită. Ce bine și cald era cu el, în odăița de holtei ! Așa putea să fie în toate serile în care el nu era de serviciu la secție.

Frumoasă mai părea viața în brațele dragostei. Era zăpăcit și el, se vedea limpede. Hotărît să pregătească ceai și s-o îmbete cu rom, scotea tingirea din sobă cu apa nefiartă și punea zahăr în ea. Se repezea apoi să-și strângă iubita în brațe, lăsînd toate baltă. I se părea că în stradă se aude un zgomot de scandal, și atunci subcomisarul rămînea în mijlocul casei în ascultare. I se păruse. O săruta pe Casandra și lăsa să clocotească apa, să dea afară peste cărbunii din sobă.

În sfîrșit, băură ceai, în pat. În casă era cald să se topească o făclie de ceară, iar mirosul de rom plutea în aer ca parfumul de chiparoase. Moleșită, pătrunsă de căldură și de beția dulce a ceaiului și a ceasului de iubire, Casandra se rezemase pe perne. Manole întinse mîna și făcu lumina lămpii mică de tot.

Cînd s-a văzut iarăși lîngă maică-sa, în patul ei de acasă, în care se strecurase ca mai înainte, prin sală și în casă, așa ca umbra unui hoț, cu capul greu de cîte petrecuse, s-a întrebat, trează și uimită, ce s-a întîmplat. Cel mai însemnat lucru din viața unei femei i se întîmplase acum un ceas ! Ce schimbare desăvîrșită adusese în firea, în ființa ei ? Ce pierduse și ce dobîndise ? Ce simțise, ce făcuse ea, o dată pentru totdeauna, ca să se numească altfel decît pînă atunci ? Căci da, ea era de-acum femeie, nu mai era fetița Casandra.

Amăgită în tainicele ei așteptări, Casandrei îi era teamă. Se temea că lipsa ei de mulțumire adîncă, golul ce-l simțea, abia scăpată din îmbrățișarea iubirii, sînt o dovadă a ne-trebniciei ei. Ea știa că fetele din fabrică, și cele mai năzuroase, căutau să-și întîlnească ibovnicii, ca și cum ar fi simțit o mare plăcere, neprețuită, în brațele lor. De ce nu simțise și ea mulțumirea aceea, ci se dezgustase ? El, Manole, da, fusese fericit, cu toate că avusese ceva de fiară și de nebun. Pînă și gîndul că avea să dea ochii cu el îi făcea inima arici. Plăcerea lui i se părea neomenească, întreaga faptă, murdărie și durere, din care — Doamne ferește ! — putea să se nască un copil ! Un somn profund o cufundă în perne. Dormi mult ; a doua zi era duminică ; ibovnicul își alesese bine ziua.

Toate erau aceleași : fabrica dușmănoasă, înghițind-o ca o gură imensă și lacomă, fără alegere, printre alte zeci de făpturi ; casa părintească, mohorâtă ; maică-sa, aceeași bătrână posacă sau cicălitoare ; plopul din poartă, jalnic în vînt și pustnic ! Casandra se mira uneori, nemulțumită, mîhnită ; nu știa și nu avea putere să se răzvrătească, ci își trăia viața cum i se hărăzise. Numai în capul și în sufletul ei se petrecuse ceva mai neobișnuit. Un foc viu ca de găteje i se itise în trup și în minte, pîlpăise viu dintr-o dată, își bătuse flăcările orbitoare în nemărginirea de ocean a lumii, fără știrea nimănui, fără veghea și păsarea cuiva, ca să se stingă singuratic. Nimicuri toate zbuciumările noastre, fără răsunet, fără urme ! Dragostea Casandrei se făcuse ceva obișnuit și pentru ea. Plăcut și obișnuit.

Fata se agăța parcă de simțirea asta, ca să rămînă cu ceva, să simtă ceva de pe urma unei fapte ce-i amăgise tainicele așteptări.

În toiul iernii, la miezul nopții, cînd toate dormeau, cînd și văpăile mistuitoare din sobă intrau în jeraticul somnolos, învăluit în cenușă, cînd candela își asfințea puținul suflet de văpăiță de iască, femeia Casandra se ridica jumătate din pat și asculta valul ca de mare depărtată al vîntului și al Bucureștilor. Dacă un drumeț întîrziat, sau gardistul, trecea atunci pe drum, i se auzeau pașii bătînd pe paveaua înghețată, de puteai să-i numeri.

În unele nopți, fluieratul știut pătrundea peretele subțire al colibeii, și Casandra, ca la poruncă, dar ușoară ca umbra, se strecura din patu-i, de lîngă maică-sa, topită de somn, se îmbrăca în pripă, cu haine și ghetete de vată parcă, și ieșea la poartă.

Ca să nu-i priceapă cineva, treaz la ceasul acela și pe drum din întîmplare, nu stăteau de loc la tulpina plopului. Înfășurată în broboada ei, Casandra își petrecea amantul spre casa lui. Aici n-o mai aștepta ceaiul aromat și îmbătător ; de multe ori în camera de holtei era frig și intrau repede în așternutul primitiv și gata să fie cald. El, bărbatul, nu i se mai

părea acum firea crudă și nepăsătoare de durerea altuia, a cărui privire și a cărui față, sălbăticate, o înfricoșaseră în prima noapte de dragoste adevărată. E drept însă că ea nu-și mai aducea aminte durerea și murdăria de-atunci, așa cum le simțise. Îl iubea pe Manole, și voia să-l iubească. Simțea uneori că poartă în inimă prețul tuturor suferințelor trecute, și atunci se mulțumea cu atât. Dar nimeni nu-i știa avuția. Firea ei de femeie suferea. Femeia dorește să se arate lumii cu omul pe care-l iubește : mândră, glorioasă de dragostea ei și-a bărbatului. Numai așa e o făptură desăvârșită. A fost aleasă dintre mii de ființe semene ale ei. Să n-o bănuiască nimeni că se ascunde și că patimile o rod, o zvîrcolesc în așternut, o veștejesc în singurătate și în lipsă de noimă. E iubită, iubește, asta este toată menirea sa. Casandra suferea gândind nelămurit la lucrurile astea. Își vedea iubitul o dată, de două ori pe săptămână, cu mare pază, nu se putea destăinui nimănui, încă o nevoie a sufletului înăbușită.

Cei din fabrică știau acum mai puțin decît pe vremea înțînirilor nevinovate de lîngă plop, în fața casei. Pe atunci, Casandra, după ce că era din fire tăcută, mai era stînjenită de ceva : nu-i venea să-i spună lui pe nume, sau să-i zică „tu“, și pricepea că nu se cuvine să-i spună „domnule“. Acum, în sfîrșit, îl tutuia, fără să ia aminte, în căldura vorbirii. Și acum îi plăcea mai mult să tacă, să-l asculte rostind ca din carte despre ea, despre el, ce va fi și cum va fi, în viitorul nelămurit.

Fără să-și dea seama, subcomisarul tresărise, nemulțumit aproape, la tutuirea fetei. El o cucerise, plecîndu-se ca de pe o treaptă către ea, și acum o vedea alături de el. N-o putea ține de rău și nici nu-i trecuse prin gînd s-o dojenească. Femeia cu care se culca avea dreptul să-i fie egală măcar la vorbă.

Iarna avea toane neașteptate. Slujba începea să-i dea rar subcomisarului cîte un răgaz, în care să vie noaptea ca să fluiera din poarta cu plop. Temeri multe și dureroase începură să învăluiască cugetul Casandrei. Vorbe, gesturi, tăceri de-ale lui, urîtul ce-i căsca fălcile pînă în tavan, toate începură să fie cercetate de fată. Avea dese prilejuri și pricini de mîhnire. Manole nu mai venea nici așa de des și nici purtat de voioșia de odinioară. Ea se simțea zdrobită de nopțile de

nesomn, înviforate de griji și de neputință, înghețată de așteptare zadarnică.

Aprinsă, cu mintea ca într-o furtună, Casandra se strecura din așternutul părintesc, asculta holbată în mijlocul odăii, părînd o stafie sub întunecata lumină de iască. Vîntul își legăna apele mari deasupra orașului ațipit, ce se cufunda parcă în somn adînc, cu tot dinadinsul, ca să se odihnească și să înceapă a doua zi munca, năzuința și dezgustul îngropate în perne. Femeia înșelată și părăsită asculta, în vuietul pierdut al nopții, scîrțîitul dureros al plopului, și-i venea și ei să geamă de neliniște. Umbre negre se clătinau pe pereți, ca giulgiurile strigoilor, candela roșiatică se închidea și se deschidea ca o pleoapă de muribund. Bătrîna se întorcea uneori în așternutu-i, întreba ceva, borbosînd, și adormea iarăși adînc. Casandra se îmbrăca repede, ca să fie gata cînd va auzi semnalul.

Cîte un bețiv își tîra aiureala pe drum, și sunetul mer-sului lui șovăielnic răsuna pînă tîrziu. Manole nu venea. Casandra se dezbrăca iar, sigură că n-are alta de făcut. Alte dăți, pe neașteptate, după ce era doborîită de nopți de veghere zadarnică, fluieratul trecea prin văzduh ca o părere. Se auzise sau nu ? Fata asculta cu bătaile inimii în urechi.

Venise ! Neîncheiată la ghețe, la bluză, înfășurată în broboadă sau nu, se furișa afară. N-avea curaj să-l mustre și o biruia veselia că-l vede. Plecau amîndoi, șold lîngă șold, în noaptea albastră de vară, privegheată de mulții ochi clipitori ai stelelor.

La întoarcere, el nu o mai conducea acasă. Fiind om cunoscut prin mahala, se putea găsi unul care să-l urmărească și să-l dea de gol, spre paguba fetei. Ea venea singură, da în brînci, cu fiecare umbră de felinar în cîrcă, temîndu-se de pomi, de cîini, de gardiști și de bețivi. Subțire, ușoară cum era, se făcea una cu umbra gardurilor. Numai lipăitul pașilor pe noroi sau pe pămînt uscat se auzea pe urma ei.

Și iarăși nopți peste nopți de așteptare se adunau laolaltă, ca morii ce pregătesc o furtună cumplită. Ea nu-i cerea alta decît s-o cheme la el cît de des. El n-o hrănea, n-o îmbrăca, nu-i cumpăra nimic. În atîtea luni de cînd trăiseră împreună, primise un singur dar : o pereche de cercei de la marchidan. Și nici să-l vadă nu putea ! Făptura ei slabă de fetiță se oțelise în lupta cu gîndurile.

Noaptea nu mai era pentru ea neagră ca păcura, ca iadul și ca mormîntul. Oamenii, umbrele, lucrurile deveniseră oameni, umbre și lucruri.

După ce-l aștepta zadarnic, zvîrcolindu-se ca țiparul pe mal, pleca din casă dreaptă și puternică. Numai pasul ei trezea tăcerea moartă a ulițelor întortocheate și pustii, deștepta cîinii prin ogrăzi și lăsa urme în praful gros de pe ulițe sau în noroiul cleios de după ploaie.

Pătrundea în curtea casei lui ; i se strîngea inima ca într-un pumn mînios, dar era hotărîtă să înfrunte pe oricine ar fi întreat-o ce caută la ceasul acela din noapte. Ca un stei de piatră rămînea fetița în fața ușii încuiate. Curajul bărbătesc o părăsea. Vedea de jur împrejurul-i locul străin, în care pătrunsese ca o hoață. Curtea era plină de ferestre. El nu ținea decît o odăiță printre multele camere de-acolo. Toate ochiurile de geam o priveau negru.

Ghemuită, se furișa în stradă și mergea de-a lungul ulucilor pînă acasă. Aici se strecura sfîrșită, umilită și nepuțincioasă, ca o pisică hămesită și bătută.

Fusese de ajuns de două ori să se ducă singură în căutarea lui, ca să-și facă obicei. Îl găsea cîteodată acasă. El o auzea bîjbîind în dreptul clanței, ciocănind ușor, ca să nu deștepte și pe altă lume, și, mulțumit sau nemulțumit, venea să-i deschidă. Tăcerea ce urma uneori sta ca despedita pe pieptul Casandrei. Văzînd-o că vine singură, el nu mai fluiera din poartă, îndrăgostit care dă tîrcoale și adastă la nesfîrșit, în umbra plopului uriaș. Stînd alături în pat cu femeia nepoftită și nedorită, adormea acum bărbatul care bătuse drumurile noaptea prin crivăț și zăpadă, pentru sărutări nevinovate.

— Ai luat doctoriile ce ți le-am dat ? o întrebă el într-o zi, întorcîndu-se cu fața spre ea, după ce șezuse mult, gînditor și rece, în fundul patului.

— Le-am luat. Nici un folos.

Omul tăcu mocnit. Era furios pe soarta ce-i hărăzea un copil cu o fată de la o fabrică de tricotaje. Putea să crească asemenea odraslă ? Un prieten, student în medicină, îi adusesese medicamente sigure. Nici un folos ! Blestematul neam al săracilor se înmulțește ca puricii, oricîte piedici i s-ar pune. Nu-l poți stîrpi cu medicamente.

— Cine știe cu cine mai trăiești tu pe la fabrică ! S-a mai pomenit o lucrătoare de la tricouri cinstită ? Haida de ! Vrei să-mi pui un copil în spinare ! Ai greșit adresa, micuțo !

Fata plîngea cu sughituri, neștiind să se răzvrătească, să palmuiască pe bîrfitor. Vorbele lui o dureau, îi sfîșiau pieptul cu cîngi. Răsuflarea ei îngreuiată șuiera în văzduhul odăii strîmte, străbătînd pereții.

— Taci ! îți mîrîi în ureche bărbatul sătul și scîrbit. Vrei să te afle lumea ? Aici ? la mine ? Te pricep ! te fălești cu mine !

Dar fata nu-și putea opri clocotul din piept. Cu o mîină hotărîită și puternică, Manole îi astupă gura.

Printre degete ieșea ca un bîzîit de bărzăune din gura femeii. Ea însăși se silea să tacă, dar nu reușea pe deplin. Casa toată se clătina, întunericul stăvilat în odaie de storuri făcea vergi de lumină. Bărbatul începu s-o roage dulce să tacă, și ea tăcu în sfîrșit. Perna și părul ei de pe la tîmple erau ude de lacrimi și, totuși, Casandra n-ar fi știut să spună mai apoi dacă era mîhnită de vorbele lui neomenoase ori dacă era veselă de mîngîierile lui din urmă.

Tot atunci maică-sa, bănuitoare, căuta să-și rupă somnul în două și s-o prindă.

Între grija și spaima că e însărcinată și că va fi părăsită, așa i se treceau zilele vîndute fabricii. Acolo, în huietul și-n ciocănitul mașinilor, în cutremurul neconținut al clădirii, în munca zorită de motor, tocmai acolo Casandra uita îndelung viața și prăpăstiile ei. Cu șoldurile căzute, cu fața suptă, cu ochii mari și uitiți, nici așa n-o ierta ura tineretului din fabrică. Visul înfiripat cîndva, de părăsirea fabricii, de nevastă de subcomisar, pierise, deși știa că poartă în pîntece un copil. Găsea că el, Manole al ei, are dreptate să nu se încreadă în cinstea unei fete de la fabrică. Își pleca fruntea îndreptîndu-se către casă, omoplații stăteau să-i taie haina în spate, și mergea înainte, ca în propria ei viață, fără alegere pe cale. Uneori o biruia somnul devreme, și nu se mai putea duce la el acasă decît a doua zi.

Într-o seară văzu de la poartă lumină multă în fereastra odăii lui. Rîsete, glasuri se auzeau de afară. Era petrecere la subcomisar. Casandra putea să vadă pe fereastră pe toți cei din casă : doi bărbați străini, Manole și trei femei.

Erau trei deșucheate de femei : una sta cu brațele încolăcite pe grumazul unui îns ciupit de vărsat, alta sta pe genunchii lui Manole și bea cu el dintr-un pahar. Se vedeau pe masă resturile unui chef la toartă.

Casandra stătu înlemnită, cu ochii holbați la femeia de pe genunchii lui. Îi venea să bată cu pumnul în fereastră, să tipe și să batjocorească toată lumea aceea. Se gîdea însă la mînia lui și, de necrezut, îi era teamă că, o dată supărat pe ea, s-ar putea să nu se mai împace.

Cine era ea să-l împiedice de la petreceri ? Ce era el vinovat dacă prietenii îi veniseră în casă, așa, cu otrepele acelea de femei, și una i se așezase pe genunchi ? Doar nu putea Manole s-o lase la pămînt, spunîndu-i că e în dragoste cu alta, cu ea.

Și totuși, n-avea inimă să plece de la fereastră. Sorbea cu ochii priveliștea sfîșietoare. Îi era frig, un vînt rece de toamnă timpurie sufla dușmănos. Trebuia în cele din urmă să plece. Unul dintre meseni se ridică să iasă din odaie. Fricoasă, Casandra fugi pînă afară din curte. O dată ajunsă în stradă, o luă către cuibul părintesc. A doua zi, la miezul nopții, ceas de întîlnire și de dragoste, Casandra ciocăni sfioasă la ușa odăii lui. Nici un răspuns. Nu era acasă. În a treia noapte, la fel. În a patra, o mormăială se auzi înăuntru și apoi două glasuri întrebă : „Cine-i acolo ?“

— Eu sînt ! eu !

Dar nici una din vocile dinăuntru nu era a lui.

— Care eu ? Eu e toată lumea ! răspică un glas bărbătesc. Și apoi adăogă : După miezul nopții ce cauți să bați la ușile oamenilor ? S-a mutat comisarul de-aici... toomai la Bîrlad !

— S-a mutat ? Cum s-a mutat ? nu se putu stăpîni fata să întrebe, în nedeșlușirea ei.

— Hai te cară, femeie, de aici ! Nu vă e rușine, la miezul nopții, după porcării ! Du-te după el la Bîrlad. Aici stau familii onorabile.

Cheful văzut prin fereastră de Casandra cu cîteva zile mai nainte îl făcuse Manole pentru avansarea și permutarea lui la Bîrlad.

Deși era pe la începutul lui septembrie, era frig de noiembrie în noaptea aceea. Cînd ajunse acasă, Casandra nu mai deschise ușa cu îndemînarea obișnuită, ivărul îi scăpă din degetele înghețate și nesupuse, ușa se bătu de peretele răsu-

nător, și maică-sa, a cărei luare-aminte o urmărea și prin somn, tresări deșteptată și, în rama neagră a privazului ușii, o văzu pe fie-sa ivindu-se din întunericul holbat al tinzii. Țipă numai, îngrozită ca de o vedenie, și, cu tot înțelesul faptelor în inimă, gemu fărîmată numele fiică-sii.

Casandra nu era în stare să-și simtă toată nimicirea. Spre norocul ei, frigul o pătrunsese pînă la oase, îi înghețase parcă sîngele tîmăr în vine, și trupu-i învăluit de îngheț nu dorea decît să se încălzească. Tremura toată, dinții îi clănțăneau cu putere și, fără să-și înțeleagă nici ea vicleșugul, borborosea printre izbiturile dinților :

— Lasă-mă-n pat, mamă. Mi-e frig de mor ! Parcă sînt goală. Parcă sînt moartă. Lasă-mă la căldură.

Maria sta frîntă de mijloc în pat, cu părul cărunț făcut vîlvoi în jurul feței. Luminița candeliei pălea. Cocoșii cîntau apropierea zorilor.

— Nu sînt pesemne în toate mințile... Visez... voi să creadă Maria.

— Nu, mamă, nu visezi ! Eu sînt nebună ! putu să spună Casandra, dar hohotul de plîns, ce-i fierbea în piept, tot nu reuși să izbucnească în afară.

Ea se vîrî în așternutul părintesc, lîngă trupul uscat al mă-sii, cutremurată mereu de răcoarea de moarte ce o străbătuse și mai ales de pustiirea din făptura ei. Candelă se stinse. Întunericul nopții se făcu stăpîn pe toată odaia. Se făcuse tăcere pretutindeni. Văduva se cufunda adînc, necontenit, în mîhnire, ca într-o prăpastie plină de funingine.

VI

Muma Casandrei, femeie trecută de cincizeci de ani, rămasă ca o așchie pe gîrlă după moartea bărbatului, găsisese și ea de lucru. În cîteva case mai înstărite era pusă la spălatul rufelor, la vărui, și pentru că servitoarele se primeneau des, le ținea ea locul.

Mahalaua se împestrîta cu case mari. În locul căsuțelor bătrînești, cu acoperișuri țuguiate, se ridicau gospodării ca-n culoarea de roșu. Funcționari, negustori, oameni de afaceri cumpărau bordeiele șubrede, le rădeau de pe fața pămîntului, clădeau pentru ei sau pentru specula închirierii. Linii de tramvai tăiau în toate chipurile orașul, înlesnind transportul oamenilor de la mahala la centru. Lumea, multă vreme nedeprinsă cu tramvaiul, începuse să se folosească de el la toate prilejurile. Piatra cubică, pavagii noi, pe unele locuri asfaltul acoperiseră băltoacele. Orașul se umfla, împingînd sărăcimea departe, pe unde fuseseră cîmpii, gropi și șatre țigănești.

A doua zi dimineață, după un ceas de somn destrămat, văduva Maria, trează, își privi fata, ce-i sta culcată alături. Casandra, cu bărbia în sus, cu capul înfipt în perna tare, dormea, soră cu moartea. Umerii obrazului ieșiți, ochii cufundați, gura căscată mărturiseau o zdrobire neodihnită.

Mama o privea spăimîntată, cu mîna la gură. Avea de spălat rufe, trebuia să se grăbească. Dacă ar fi plecat lăsîndu-și fata dormind, cine știe cînd s-ar fi trezit.

— Casandro ! Casandro ! Hai de te scoală ! Nu te duci la fabrică ? Oare mai lucrezi tu ?

Fata tresări din somn, se ridică într-un cot, privi în ziua păienjenită ce intrase în odăiță, își aduse aminte de tot ce se petrecuse în ajun. Stătu gînditoare și suferindă, acoperindu-și ochii cu palma.

— Lucrez. Iată că mă scol.

Muma se îmbracă încet, privindu-și odrasla ; fata se îmbracă repede ca în friguri.

Și se despărțiră în tăcere, în stradă, ducîndu-se fiecare la obida obișnuită. Potolirea durerii, cearta trebuiau amîinate pe cînd va fi vreme, pe cînd vor lăsa ca de pe ceafă jugul dă-tător de pîine, într-o zi de sărbătoare.

Pe nașă-sa Casandra parcă o uitase. Nu mai fusese pe la ea de cînd o luaseră aripile dragostei ca s-o arunce într-un vârtej de pulbere și scrum.

Bătrîna femeie se îmbolnăvise de un picior, sta cît de multă vreme putea în crivatul ei ca de crini și scîncea. În cămăruța curată și strîmtă, mirosul de gutuie își întărea mi-reasma, de se îmbibase pînă și în velințe.

Cînd a văzut-o într-o zi pe fină-sa, cucoana Tudora și-a ridicat capul de pe pernele moi, ca un vierme-de-mătase

cînd i se aduce frunză de agud ; dar pentru că era beteagă, și-a lăsat repede capul pe perne.

— Mă mir că te-ai mai gîndit la mine ! a rostit la început bătrîna. Mă țineai moartă. Nu, n-am murit. Sînt numai cu un picior în groapă.

Ea se îndoi și dete la o parte plapoma de pe piciorul stîng. Era umflat într-adevăr piciorul, vinele groase și vinete păreau rîuri desemnate pe o hartă geografică.

— Tare mi-e teamă să nu se urce umflătura la inimă... Altfel, pot să mă dau jos. Mi-a spus moașa să stau în pat. Stau, dar țiip cîteodată să mă audă cineva, țiip să-mi aducă un strop de apă... nu mă aude nimeni. De ce n-ai mai venit pe aici ? Și eu ziceam că numai pe tine te am...

Casandra asculta supusă, ca pe vremea cînd era mică de tot și-i porunceă nașa să stea cuminte în odaie, că-i aduce roșcove. Mai apoi, cînd bătrîna sporovăia prea multe, o lua peste picior fetișcana. Acum asculta cu ochii umezi, o privea și n-o vedea. Se repezi să-i aducă apă într-o căniță și se întoarse cu donița toată lîngă pat.

— Te-ai zăpăcit, Casandro, de cînd n-ai mai fost pe la mine. Da' ce naiba te-ai încovrigat așa ? Ți s-au dus ochii în fundul capului, ca la peștii morți de-o săptămînă.

Casandra nu oftă, nu gemu, își boți fața albă ca de hîrtie într-un zîmbet șters și, ca să facă ceva, acoperi piciorul beteag al nașei, deși în casă era cald ca în puf. Milostivul soare se îndurase de cei săraci și oprise toamna pe cale.

Picase la vreme de nevoie în casa nașei. Tudora o rugă să-și ceară voie de la maică-sa ca să doarmă cu ea. Casandra se învoi bucuroasă, și chiar de a doua zi își mută culcușul în casa nașei. Maică-sa tocmai găsise o stăpînă bună, care îi cerea să doarmă în gospodăria ei.

Pruncul din pîntecele Casandrei tresărea tot mai des, îi înghioldea coastele în semn că trăiește și crește. Fata strîngea banii pe care îi cîștiga la fabrică în mîinile nașei, care nu bănuia cu ce scop adună fata. Bătrîna se bucura, cum se bucură toți cei sărmani de agoniseală. O iubea pe Casandra ca pe fata ei. Apucăturile fetei îi plăceau, fără bănuială, și o prietenie tot mai strînsă le apropiase. Piciorul bolnavei se tămăduia. Tudora își aștepta tovarășa de viață cu nerăbdare în fiecare seară. Fata nu întîrzia și se arăta de cum isprăvea de lucru. Venea într-un suflet acasă. Duminicile și sărbătoarea stăteau

amîndouă, ca două babe, vorbindu-și, ascultîndu-se și tăcînd în căsuța albă.

Toamna se cobora pe nesimțite către iarnă, se desfrunzeau pomii, florile ofiliseră, vînturi slobode se porneau să dănțuiască, praful se ridica în trîmbe cenușii, alteori ploi dese și pătrunzător de reci îmbibau țărîna. Tot mai puțină lume se iveau pe la porți, pînă și în zilele de sărbătoare.

Cînd Tudora începuse să afle pricina purtării mironosite a fină-sii, era prea tîrziu. Casandra ajunsese să fie slăbi-ciunea ei. Nașa își oțăra privirea s-o pătrundă, gînduri potrivnice o îmbulzeau, o ocăra pe biata Casandra, ca nealțădată, dar se înduioșa repede și i se topea mînia în duioșie de mamă. Casandra îi istorisi într-o seară de iarnă toată pățania ei, primi ocările bătrînei cu capul plecat ; iar cînd vinovata începu să plîngă, izbucni în hohot și ea, ca să se tînguiască amîndouă ca niște surori.

— Și-ai crezut să mă înșeli pe mine ! o muștra și se fălea totdeodată bătrîna, cu mini-mini ! cu țîți-țîți ! cu mi-ni-mi ! Ai vrut să mă încînți și să mă cocoloșești, ca să feți în casa mea ? Pe maidan să te duci și să-ți lepezi spurcăciunea de poșidic ! Mă-ta și-a închiriat casa cu zece lei pe lună, mobilată ! și tu vii aici, în lucrșoarele mele, să le pîngărești ! În casa asta ! Nici mă-tii nu i-ai spus ! Mie de ce adică să-mi destăinuiești ? Îți sînt duhovnic ? Îți sînt mai mult ca mamă ? Vrei mila mea ? vrei patul meu ? vrei nopțile mele de veghere ? Of ! Of ! cum nu te-ai gîndit ce faci, fată fără minte !

Și ciuda furioasă a Tudorei se îndoia pînă la milă, se făcea duioșie. În cele din urmă, hotărî ea însăși să-i spună la vreme moașei, care-i căutase de piciorul beteag, taina blestemată a Casandrei. Acum abia înțelegea nașa rostul economiilor finei !

Biata mamă Tudora, tot bombănind și privind chiondăriș pîntecel care se tot mărea, o lăsa pe fină-sa să se adăpostească sub acoperămîntul său. În pat se mișca cu grijă, plină de o tainică evlavie creștinească pentru făptura nevăzută care avea să fie. Se deștepta de multe ori noaptea cu spatele lipit de perete și își tăcea junghiurile prin șira spinării și spaima de răceală. De batjocuri însă nu putea să-și cruțe oaspetele stînjenitor ; dar numai ziua, cînd îi rupea umărul cofa cu apă adusă de la fîntînă, izbucnea în ocări.

De la un timp, Casandra rămase în vatră. Cuțite o împungeau, sfori dureroase treceau prin pîntecele femeii însărcinate. Imagina lui Manole i se arăta acum Casandrei încruntată și nepăsătoare. N-ar mai fi putut spune că-l iubește. Îl blestema cîteodată, ca să-și potolească durerile și ca să placă gazdei neplătite. Nașa fu nevoită să-și aștearnă pe jos o saltea, ca să lase pe lăuză în pat, unde era mai ferită de răceală. Moașa venise de cîteva ori, cercetase femeia și o îmbărbătase. Scutece, feșe, scufițe, cîrpe de tot felul așteptau pe noul-născut.

VII

— E fetiță ! Să vă trăiască ! strigă moașa din mijlocul casei, ținînd pruncul gol pe palmă, pe cînd un miorlăit ca de pisicuță umplu odaia.

— Și să-i dea Dumnezeu minte ! rosti Tudora cu înțeles.

Muma, ale cărei mădulare parcă se descheiaseră toate după dureri peste dureri, la care era mîngăiată cu vorbele moașei : „Taci, maică, taci, că are să-ți vie acum o durere bună și-ai scăpat !“ tăcuse potolită. La văicăreala copilului, ea își deschise pleoapele grele, cerșetoare de pace, și-l privea.

— Dă-mi-o s-o văd !... E fată...

Moașa alătură de capul mamei păpușa vie, înfășurată pînă sub bărbie în cîteva cîrpe curate, și începu să-i pregătească baia. Casandra își alătură fața ei de fața abia ivită pe lume. Și, cum ea nu se mîngăiașe niciodată cu petalele unui trandafir, simți o plăcere neînchipuită la atingerea de chipul pruncului. Ochii i se împăienjeniră, tot căutînd să dăinuiască senzația de cald și catifelat ce-o simțea, și adormi adînc, ca după chinurile facerii.

Fabrica din dealul Filaretului putea să dea neconținut semnale că lucrul se începe, Casandra zăcea și se întrema în patul leuziei. Manole putea să se plimbe sub lună sau să fluiera

chemarea, iubita lui alăpta pruncul semănat de el. Muma leuzei venise și ea, seara târziu, încovoiată de mijloc, tremurînd și bocind de grija fie-sii. Față de Tudora, se simțea și ea vinovată de rușinea fetei ei, pentru că o lăsa în casa și în grija altora. Biata femeie intrase slugă cu simbrie, cu casă și masă. Locuința și-o închiriasc, și socotea să și-o vîndă, după o înțelegere cu Casandra.

Copilul nu putea să rămînă pe brațele mamei lui. Grija de el trebuia lăsată altcuiva, pentru ca maică-sa, liberă, să cîștige pentru amîndoi. În privința asta bătrînele, Maria și Tudora, se sfătuiseră îndelung și hotărîseră. Aveau să dea fetița unei doici mai nevoiașă decît ele, mulțumită cu douăzeci de lei pe lună. Banii, la nevoie, aveau să fie chiar de ele două plătiți. Numai așa puteau ieși din încurcătură, iar Casandra să dobîndească cu vremea o stare mai potrivită cu fata ei. Banii agonisiți de biata fată se cheltuiseră toți. Faptul că un subcomisar o înșelase, nu un lucrător, o făcuse cucoană. Nu mai avea ce căuta la fabrică !

VIII

De cum a început lăuza să se poată mișca prin casă, slabă, cu vîjieli în urechi, frîntă de mijloc, Tudora, bătrîna care o adăpostise și-i dase apă să bea, săltîndu-i capul de pe căpățîni cu palma, a început mai întîi să bombănească prin colțuri și mai apoi să spună răs-picat, în mijlocul odăii, că sălaşul ei nu este stup de trîntori și că vrea pace. Copilița fusese dată la doică, după ce fusese botezată cu numele Elena. Nașă fusese tot mama Tudora.

Ce frumoasă i s-a părut lumea Casandrei cînd a văzut-o întîia oară după leuzie. Soarele dăruia pămîntul cu lumină, lumină multă și frumoasă din belșug, pretutindeni, pe tăcute. Căldura lui mai pătrundea trupul lăuzei cum e pătrunsă o inimă de nevoiaș de o mărinimie curată. Fără să știe de ce,

femeia înălța câteodată ochii către vistierul bunătaților și-l găsea fără pereche de frumos. Strălucirea soarelui îi lua ochii. Își cobora privirile pe cele luminate de el. Pomii învecinați, într-o legănare ușoară, își atingeau vîrfurile, ramurile se împreunau, își amestecau frunzele, cîte o pasăre țîșnea dintre foi și pierrea în împrejurimi. Casele toate păreau primitoare și oamenii veseli.

Pe același trotuar, Casandra văzu venindu-i în față un chip cunoscut. Nu știa de unde cunoaște pe cucoana aproape elegantă cu care avea să dea ochii. Își aduse aminte că ea n-are pălărie pe cap ; dar era prea tîrziu.

— Mă miram de unde te cunosc !

— Ce faci tu, Mino ? Uite, plecasem de acasă așa cum mă vezi, zise Casandra, fără pălărie plecasem, șed aproape...

Dar Mina n-o așteptă să-și isprăvească vorba. Era mirată și veselă că o vede. Fuseseră amîndouă la fabrică, pregătiseră șpului pentru războaiele de țesut, și rochia ei, fiind nouă, îi păru bine că poate s-o arăte fostei tovarășe. Parcă toată fabrica avea să știe cît de bine se îmbrăca ea, și deci cît de bine trebuie să stea. Casandra, dimpotrivă, își mușca buzele de supărare. Voia să se despartă cît mai repede. Dar Mina avea de istorisit o sumedenie de lucruri.

— Vino acasă la mine ! Ce să vii altădată ! Stau aici, la doi pași. Să-mi vezi mobila. Bine c-am scăpat de fabrică ! Și tu ai scăpat de ea, nu-i așa ? Noi nu eram făcute pentru șase lei pe săptămîină și să ne înghiontească toți calicii Bucureștilor. Eram prietene bune moi. Cum trece vremea ! Sînt doi ani... M-am măritat !... O duc bine. Vino să vezi.

Mina își aduse prietena acasă. O plimbă prin cele două camere, prin sală, o trecu prin bucătărie și-i arată toată mica ei garderobă. Trei rochii, șapte bluze, trei pălării și două perechi de ghete o făcură pe Casandra să vorbească cu temere fostei sale tovarășe de fabrică și s-o privească cu ochi lîncezi.

Mina, ca o pisică netezită pe pîntece, sta să leșine de plăcere. Bucuria revederii, zicea ea, o făcea să alerge dintr-o odaie în alta, cu brațele încărcate de cîte două ori cu aceleași lucruri : tacîmuri, cearșafuri, cămăși de femeie și de bărbat ; toate lucrurile bune fură cotrobăite de prin dulapuri și lăzi.

— Uite ce frumoasă e pălăria asta, și eu n-o mai port ! Ți-o dau ție ! Ia să vedem, cum îți stă ?

Era cea mai veche dintre pălăriile ei. N-o mai purta. Casandrei îi tresări inima și de bucurie, și de mîhnire. Prietena o gătea cu dragă inimă. Și deși nu avea nici un ban, nici la ea, nici acasă, zise totuși :

— Ți-o cumpăr. Ți-o cumpăr dacă n-o mai porți.

— Taci din gură ! Cine îți ia vreun ban pe ea ? Cînd vei veni la mine, cu pălăria asta să te văd !

Ca și cum Casandra ar mai fi avut una !

— Da, da ! asigură fata.

Simțea însă că puterile o trădează. Avusese emoții în ziua aceea și umblase mulțisor. Pălea. Se așezase pe un scaun. Mina îi observă paloarea și-i spuse :

— Ce-i cu tine ? Parcă nu ți-e bine. Ești trasă la față.

Casandra dădu din cap. I se păru că trebuie neapărat să spună de ce era așa de slabă. Căută să-și potrivească mai cumsecade povestea, fiind hotărîtă să-i spuie că avea un copil, că avea o mamă bătrînă, o nașă dușmănoasă, și care totuși o primise în așternutul ei, în singuru-i pat. Trebuia numai-decît să se destăinuiască prietenei acesteia, în odaia asta nouă și curată, mulțumită cum era de pălăria dăruită ! Icoana lui Manole trecu sprintenă pe sub ochii ei. Avusese un amant înainte de a avea un copil, trebuia să ia povestea de la capăt.

Bunătațea, darul făcut de către Mina pe deoparte, iar pe de alta fireasca nevoie de a avea un duhovnic și sub alt acoperămînt, îi deschiseră gura.

— Prin cîte am trecut eu ! Începu ea, și oftă. Mă vezi ? Din pat m-am sculat ! Am fost lehză !

— Nu mai spune, Casandro ! Și cînd ne-am despărțit noi, acum doi ani, erai un copil ! Și cu cine ?

— Cu un comisar ! rosti Casandra, cu oarecare mulțumire.

Și ca și cum de multe ori și-ar fi spus povestea, alcătuită așa precum visa ca să sune la urechea lumii, Casandra desfășură limpede, cu o durere mai mult prefăcută, dragostea cu Manole, subcomisarul. Uneori, scene din viața adevărată, neșterse din minte, se iveau la flacăra amintirii, ca ochii de bufniță noaptea. Casandra se înfiora la vedenia lor, inima i se strîngea să se sfarme ca o nucă. Povestea trăgănea. Ascultătoarea căsca ochii. Pricepea ceva, spunea o vorbă fără însemnătate și povestirea urma :

— M-a văzut la poarta casei noastre, într-o duminică. Eu nu prea stam la poartă, e un obicei urât, mitocănesc. Tu ți-aduci aminte ce fată eram eu, cum nu mă amestecam cu nebunele de la fabrică. Cu tine doar ce mai stam de vorbă. M-a văzut în treacăt, ca un drumeț. Nici nu-l știam cine este. Bărbat frumos, ce-i drept, tânăr și îmbrăcat ! Se vede că m-am uitat și eu la el, de mi-a văzut ochii. A putut el să treacă de atunci în fiecare zi de șapte ori, că pe mine nu m-a văzut decît duminica. Eram la fabrică. Îndrăzneți mai sînt bărbații ! O femeie, oricît de mult i-ar plăcea un bărbat, n-are să se ducă la el să-i vorbească. A cutezat, deși nu mă văzuse decît o dată, să vie să-mi vorbească. Era lume pe la porți. Se holbase toată mahalaua la noi. Îl cunoștea că e comisar și mă cunoștea și pe mine ; știa că nu schimb două vorbe cu un om străin. Ei, ce era să fac ? Mai întîi, nu știam ce are să mă întrebe. Nu puteam fugi din fața omului, să mă creadă sălbatică. Și, mai știu eu, era poate un făcut. Am stat și mi-a vorbit întîi de plopul nostru de la poartă, mare, uriaș ; m-a întrebat dacă sîntem proprietari, i-am spus că e a noastră casa și mi-a spus că e comisar. Va să zică, făcusem cunoștință și trebuia să nu dea mama peste noi. Și rîdea la mine și mi se uita în ochi, să-mi intre în suflet ; și nu mai pleca ! A doua zi seara, după ce venisem de la lucru, ostenită, ca niciodată am ieșit la poartă. Nu știu de ce, era zgomot, era țipet, nu știu ! Ce să vezi ? Comisarul, îndrăgostit de mine ca un nebun, mă aștepta. De cînd mă aștepta la poartă, Dumnezeu știe ! Și de atunci s-a făcut obicei. Venea în fiecare seară și stam de vorbă pînă noaptea tîrziu. Poți să nu-l iubești pe un bărbat frumos și deștept, pe care-l vezi că tremură cînd îți spune numele și se uită la tine ca la un înger picat din cer ? Mama dormea pe cînd stam la taifas. Mi-era frică de ea cumplit. Putea să se deștepte, să vie la poartă, pe stradă, să dea peste noi. De găsit, nu ne-ar fi găsit ! Ne plimbam pe străzi cîte două-trei ceasuri. Nu mai simțeam oboseală, nu mi se ura. Ne-am fi dus pînă la sfîrșitul pămîntului. Se făcuse iarna, și el tot venea. Bătut de vînt, înghețat de ger, nins ca un acoperiș de casă, stătea la poartă și mă aștepta ca un cîine credincios. Mi-era o milă de el și mi se făcea așa de drag, că i-aș fi dat și inima din mine. Într-o noapte, pe cînd ne plimbam așa pe zăpadă și ger, văd că se oprește și îmi spune : „Am înghețat de tot ! Uite, chiar aici e casa mea !... Haide să ne încălzim puțin și pe urmă te petrec

acasă la tine. Mor de frig !” N-am vrut, îmi era teamă. Degeaba ! M-a luat mai mult pe sus și m-a dus în odaia lui. Puteam să mă împotrivesc ? să fac gură ? să vie lumea și poliția ? El era comisar ; ce-ar fi zis lumea de el ? Puteam să-i pricinuesc așa belea ? În odaia lui era cald ca în baie. Părea cuminte ca un copil. A făcut ceai cu rom. Pregătise totul, hoțomanul ! Mi-a pus atîta rom în ceai, că n-am mai știut ce-i cu mine. Mi-era bine, îl iubeam, și ce să-ți mai spun ? S-a isprăvit ! Venea mereu și mă lua de acasă, cu sărutări, cu rugăminți. Nu mă mai împotriveam și, iacă așa, am rămas însărcinată ! Mama tot nu știa nimic. M-ar fi ucis ! Nici n-am născut în casa părintească. Biata nașă-mea m-a primit la ea, unde stau și acum. Mi-am dat copilul la doică, se înțelege. Nu-l pot crește eu, pricepi ? Vreau să capăt o slujbă potrivită cu mine și să trăiesc slobodă...

Prietena ridică fruntea aplecată adînc și zise cu nădejde :

— Bărbatu-meu și prietenii lui să știi că au să ți-o găsească. Da' comisarul ce s-a făcut ? Trăiești cu el ?

— L-a permutat, dragă ! Nu născusem cînd a plecat.

— Să taci din gură, să nu spui nimănui că ai copil ! Cum ești tu de drăguță, nu poți ști ce noroc te așteaptă. Poate că încurcăm pe vreunul din prietenii lui bărbatu-meu. Poate că-ți găsește și slujbă. Să vii în fiecă seară la mine. În toate zilele stăm aici pînă tîrziu, jucăm cărți, loton, rîdem, vorbim. Vino de cu ziua la mine, cu lucru, tot n-ai ce face acasă. Cînd ai tu de lucru, ți-ajut eu, cînd am eu, mi-ajută tu. Eu sînt croitoreasă meșteră, bat zece croitorese ! Vezi mașina de colo ? sfîrîie ! și tot eu croiesc ! Vrei să-ți fac ceva ?

— Rochie, bluză, o !...

— Bun ! eu tocmai n-am nimic de făcut. Am de toate !

Bătrînele prietene, Tudora și Maria, o așteptau. Tudora, supărată, tunase și fulgerase împotriva necinstii fetelor din ziua de azi și a mumelor care nu le păzesc și nu le stăpînesc. Maria, chircită într-un ungher, o ascultase în tăcere. Se înserase, cînd pasul Casandrei se auzi în tindă. Bătrînele rămaseră cu ochii mari la pălăria din capul fetei. Tudora știa că plecase fără pălărie, Maria nu știa nici ea de unde putea s-o aibă. O adevărată durere strînse inima mumei. Scîrbă și mînie înăspreau trăsăturile feței Tudorei. Tînăra femeie cugetase și ea

pe drum, îngrijorată, la ce le va spune. Adevărul părea minciună.

— Ia uitați-vă la capul meu, începu ea. O singură prietenă am și eu pe lume și, cum am ieșit din casă, după atîta zăcere, a trebuit să dau peste ea. M-a dus la ea acasă ! ce bine e măritată ! și mi-a dăruit vechitura asta. M-am împotrivit, dar n-a fost chip. Am primit-o, tot n-aveam ce pune pe cap.

Părerea din cugetele bătrînelor nu era spulberată cu desăvîrșire.

— Ce-ai tu de gînd să faci, Casandro ? întrebă Maria, ridicîndu-se de jos, dreaptă și amenințătoare. Ai făcut destul rău pînă acum, să-ți limpezești drumurile și să ți le netezești. Iată, în casa asta nu mai poți sta ca mîine. Tudora nu te poate suferi, n-are loc de tine, îi stai cu genunchii pe piept. Caută-ți de lucru, fato, și caută-ți un rost !

Tudora sta pe pat, ca pe scaun, și le privea cu coada ochiului. „Nu vorbește fără cuvînt Muta cînd vorbește, cugeta ea. Ia să vedem !“ Și ascultă cu luare-aminte.

— Îmi trebuie o slujbă. Eu singură n-aș putea să mi-o gădesc. Tot prietena asta, care mi-a dat pălăria, are să-mi găsească. Mi-a spus să mă duc la ea în fiecare zi, ca să lucrăm împreună la bulendrele mele. O să trebuie să-mi dai bani, mamă, ca să-mi fac o rochie, o bluză. Mi le coase ea. Bărbatul ei, om așezat și cu trecere, are prieteni mulți, și au să-mi caute cu toții o slujbă. Eu nu-l cunosc, nu-i cunosc. Mina, prietena mea, îi știe și are să stăruiască. Am să mă țin scai de casa ei. Așa își prinde o fată norocul : intrînd într-o casă bună, printre lume multă. La Mina vine lume în fiecare seară, bărbați serioși, care se însoară, nu te iau de țiuțoare și te lasă pe drumuri cînd nu le mai plăci. Mi-ajunge prostia ce-am făcut-o !... Să fie afurisit ceasul...

Și începu să plîngă.

Tudora își ascuțise privirile, ca să-i scormonească cugetul. Ea gîndea :

„Tare ar trebui să fie proastă fata Mariei, ori stricăta pînă în măduva oaselor, ca abia ieșită din leuzie, în prima zi de plimbare, să și dea de bărbat. O cunosc de cînd era cît un dop, se arăta cuminte ; comisarul a zăpăcit-o ! I-au trecut fumurile dragostii ! E !“

De cum văzuse pe obrajii fie-sii rostogolindu-se pînă la bărbie lacrimi adevărate, Maria își înlătură cu putere bănuiala și crezu tot ce istorisise fata.

Cînd îi căzuse ochii pe pălărie, o privi cu luare-aminte, cu dragoste aproape, ca pe ceva menit să sporească frumusețea fetei ei.

— Te aud și eu vorbind cumințe, Casandro ! zise mama, mișcată, privind în tăcere la gazda tot încruntată. Numai între lume bună să te duci. Dar să nu-ți pierzi capul ! Bărbații, am auzit eu destule, atîta așteaptă. Lor ce le pasă ? Se leapădă de tine ca de Satana.

— Parcă n-au dreptate, Mario ? sări în vorbă Tudora. Tot așa cum te-ai lăsat momită de unul, acela unul are drept să creadă că te-ai lăsat și altuia. Bărbatul nu poate să știe cu cine ai făcut copilul, care juri tu că-i al lui. Iar copil străin cine vrea să crească și să sărute ?

— O, Doamne, Doamne ! oftă spăimîntată Maria, ce lume iscusită și vicleană mai umple astăzi pămîntul ! De cînd sînt nevoită să intru prin casele oamenilor ca să-mi cîștig bucățica de pîine, multe mai aud, de care nu pomenisem !

Tudora își ridică ochii spre icoane, îngîină ceva și-și făcu cruce.

Candela se stinsese. Casandra, care-și purtase ochii după privirile Tudorei, către icoană, văzuse iasca stingîndu-se. Mulțumită în cugetul ei că găsește ceva de lucru, plăcut nașei, se sculă repede, căută pe masă, trecu în tindă și veni să aprindă văpaia de sub icoana Maichii Domnului.

Casandrei îi era foame. Un leșin, o sfîrșeală de leuză o hămesise, și tocmai se gîndea cu grijă cît de nepotrivit și cît de greu îi venea să stea la masa nașă-sii, cînd nu făcuse nimic pentru casa ei în ziua aceea. Pînă și maică-sa o privea mulțumită, cum se înălța cu cutia de chibrituri în mîină, pe vîrfurile picioarelor, ca să ajungă la candelă.

— Aprinde, maică, și ziua și noaptea, zise ea, întorcîndu-și privirile către Tudora, ca să vadă dacă-i pare bine de fapta fetei ei.

— Cum îmi tremură picioarele... se plînsese Casandra.

De cum coborî de pe scaunul pe care se urcase, ca să ajungă pînă la candelă, nu mai putu șede la picioare și se lăsă sfîrșită de oboseală și de foame pe o margine de pat.

— Ți-o fi foame, murmură Tudora, fără nici o răutate.

Maria, năbușindu-și un oftat, se ridică de pe scaun, gata de plecare. Pleca, pentru ca să nu îngreueze masa Tudorei cu a treia gură de om. Muțenia gazdei îi înfrigura spațele gârbov de necazuri ; zise „noapte bună“ și se duse.

IX

A doua zi, Mina și-a primit fosta tovarășă de la fabrica de tricotaje tot atît de călduros ca și în ajun. Văzîndu-și pălăria pe capul prietenei, a găsit-o mai nouă decît o crezuse, dar nu i-a părut rău, ba chiar a găsit cu cale să-i mai adauge două flori artificiale, ca să pară mai bogată. Casandra se lăsa gătită, își umezea buzele ca să vorbească mai dulce și căuta să-și ajute prietena în treburile mărunte ale gospodăriei. Se înserase, tot vorbindu-și și plănuiind, făcînd mai nimica. Erau în bucătărie amîndouă, ca să pregătească cina. Stîlpul casei trebuia să sosească din moment în moment. Casandra așeză masa în curte, înaintea casei, după cum văzuse odată că se orînduiește într-o casă mai de soi decît a lor.

În sfîrșit, Tache Săvulescu, bărbatul Minei, contabil la una din percepțiile capitalei, sosi însoțit și el de un amic. Recomandațiile se făcură după cuviință. Bărbatul Minei era zgomotos ca un iarmaroc, plin de mișcări din mîni, din cap, din picioare, pocnea din buze, plescăia din limbă la venirea fiecărui fel de mîncare pe masă. Noroc că nu erau decît trei feluri.

Contabilul veșnic tîra după el la masă cîte un necunoscut, vechi prieten de școală, de oștire, de cafenea, de copilarie, de slujbă. Printre multele persoane care veneau să se plătească de bir, la percepție, găsea totdeauna pe cîte cineva pe care să-l aducă la masă. Prilej ca să bea, pînă să ajungă la sălașul lui, patru țuici mai mult peste cele patru obișnuite.

Casandra privea cu sfială către spătosul bărbat al Minei, își amesteca rîsul molcom cu al celorlalți la glumele lui și se uita cu luare-aminte cum își taie și cum își duc la gură

bucatele stăpînii casei. Mina ținea mereu degetul cel mic al mînii drepte ridicat în sus, ca și cum altminteri ar fi căzut în sosurile din farfurii. Contabilul vîra în gură mari dumicați de pîine, pe care, din pricină că-i lipseau măselele, era nevoit să-i rostogolească multă vreme în gură, așa că, tot vorbind, puteai să vezi cum se amestecă pîinea cu carnea într-o gură de om. Din cînd în cînd, băiatul de la cîrciumă venea cu cîte un clondir cu vin și lua stiolele golite. În timpul mesei se hăură trei kilograme de vin și două sifoane mari.

De cum se isprăvi masa și cu toții trecură în salon, vasele și tacîmurile rămînînd nespălate la bucătărie, începură să sosească alți mosafiri. Un elev de administrație, cu plecăciuni la tot pasul, ca să-și arate pesemne mlădioșia de dansator, nu se putea astîmpăra. Mergea de la un capăt la altul al salonului, aruncîndu-și priviri cuceritoare în oglindă, mîndru ca un ofițer de cavalerie. Părul, bine ondulat, era despărțit cu grijă la dreapta, mustața-i mică se sfîrșea la capete cu cîte două fire țepene de cosmetic. Din cînd în cînd, elevul își ducea o mînă la gură, ridicînd cotul cît putea de sus și tușea o tuse falsă. Cînd tușea, trăgea repede cu coada ochiului la cei de față, apoi își ridica ochii în tavan, languros, și-i lăsa ca o domnișoară la pămînt, aplecîndu-se cu tot corpul.

Popescu S. Jean, după cum se recomandase el Casandrei, știa bine că nu era bolnav, dar i se părea lui că tusea e încă ceva care îl poate deosebi de ceilalți. De cîte ori era contrazis, înălța capul, ridica sprîncenele și spunea : „Pe onoarea mea de cavaler !” Afară de el, de Casandra și de prietenul adus la masă de către Tache Săvulescu, gazda, mai veniră încă doi bărbați : Neagu Mihăescu, funcționar la Domenii, om înalt, spătos, cu mustățile ca două lipitori sub nas, și Spiridon Nuțu, funcționar comercial.

Casandra, cu genunchii strînși, cu buzele lipite, cu ochii în jos, cerceta pe fiecare ins în parte, ca să se oprească mai mult la chipul și mișcările elevului de administrație. În odaie se făcuse cald din pricina lămpii cu gaz și a multelor respirații.

Tache își descheie vesta de la un timp, scuzîndu-se, bineînțeles, și ceru să se aducă jocul de loton. Toată lumea se așeză pe scaune în jurul mesei din mijlocul odăii. Tache însuși striga numerele, după ce le scotea tacticos din săculețul lor, bine scuturat la fiecare dată. Se vorbea puțin, fiecare privea pe cartela lui, punînd pe numărul ieșit la sorti cîte un pătrățel

de sticlă sau de hîrtie. Glasul lui Tache, răgușit, răsuna mereu : „cocoșarii !“, „stîlpii Moldovei“, iar pentru că noul amic și Casandra poate că nu știau porecele, gazda adăoga confidențial : „33“, „11“ și tot așa mai departe.

Se juca pe cîte zece bani. Popescu S. Jean n-o lăsase pe Casandra să puie miza, spunînd solemn de două ori „pe onoarea mea de cavalier“ că se simte dator și că îi face plăcere să mizeze el pentru domnișoara Casandra Casimcea. Îi plăceau foarte mult „și numele și persoana, cu care pentru prima oară avusese onoarea să facă cunoștință“.

Mica lume petrecea așa în odaia prea mică pentru cîți se aflau de față. Neagu Mihăescu își ridica din cînd în cînd ochii de pe numerele negre și privea cu oarecare batjocură la elev cînd acesta vorbea Casandrei. Mosafirul cel nou se silea să nu caște, se tot trăgea de firele de păr crescute pe un neg în bărbie. Casandra se simțea bine în văzduhul acela de tutun și era mulțumită de lumea în care intrase. Spunea cîte ceva numai cînd era nevoită să răspundă. Ea crescuse într-o casă cu pereții coșcoviți și scofîlciți, lipită pe jos cu lut galben, pe cînd aci simțea sub talpă un covor, pe pereți erau portretele regelui și al reginei, priveliști frumoase puse în rame aurite.

Inima ei tînără aștepta caldă sămînța unei speranțe, ca pămîntul după topirea zăpezii.

La un răstimp, Mina se sculă de la masa de joc, ca să pregătească la bucătărie cafele negre. Popescu S. Jean se strecură prin odăi tiptil, asigurîndu-se cu mîna că întunericul nu i-a stricat coafura, pînă lîngă Mina, care supraveghea cu lingurița în două degete ibricul de cafea și spirtul aprins în jurul lui.

— Madam Săvulescu, începu el, cine e persoana ?...

Mina suflă în para albăstrie, ce se ridicase vîlvătaie la intrarea elevului și răspunse :

— O veche prietenă a mea. Așa-i că e drăguță ? Și încă nu e cum ar trebui să fie. Omul trece prin multe... Îți place domnișoara ? Vreau să știi dacă-ți place. E pe gustul dumitale ?

— Pardon, madam Săvulescu, pe onoarea mea de cavalier ! Nu vreau să spun că e la înălțime. Dumneata, de exemplu, ești o damă superioară. Înțeleg și mă conform. Dar lumea care vine la dumneata, pentru că vine la dumneata, bineînțeles, se referă neapărat la stima și la considerațiunea

mea de om, pe onoarea mea de cavaler ! Așa zicînd, te rog să crezi că am întrebat de persoana în chestie din pură curiozitate.

— Și ce ți-a plăcut la ea ? întrebă Mina, pe cînd cafeaua se umflase să dea în foc, iar supraveghetoarea ei, cu o mîină dibace, ridica ibricul, ca să-l forească de iuteala flăcării.

Elevul se mișca din toate încheieturile, preocupat de răspunsurile lui ca de lucruri foarte însemnate. Din salon răzbăteau pînă la bucătărie hohotele de rîs ale lui Săvulescu și ale încă unui ins, sosit atuncea, măcelarul Cristea Moțoc, om cu case, cu două scaune de măcelărie, unul în hala Ghica, altul în mahalaua Dobrotesei.

— A venit nenea Cristache, zise Mina, cunoscînd rîsul măcelarului, cu familia căruia erau în strînsă prietenie de cum venea vara.

Mergeau împreună să facă chefuri pe iarbă verde, la mănăstirile din jurul Bucureștilor.

Popescu se gîndea adînc. Cafeaua era gata, trebuia să termine în cîteva cuvinte conversația începută.

— Mi se pare interesantă, are ceva suferind...

Mina Săvulescu, cu ochii sclipitori, îndreptîndu-se către salon cu tava plină de cești rase de cafea, șopti răspicat :

— Ai nimerit-o ! Acu s-a ridicat din pat. A fost leuză. St ! Nu spune la nimeni. Să nu spui ! Trece de domnișoară !...

X

Gospodăria lui Tache Săvulescu, nu se găsea niciodată la strîmtoare față cu ziua de mîine. Tache nu se mulțumea cu leafa lui de funcționar al statului. Așa-numitele picușuri curgeau regulat în buzunarul lui, fără nici o primejdie. Nu falsifica registrele, faptă ce duce drept la pușcărie, dar contabilul, om gros, tăiat cu barda la repezeală, avea un miros de copoi. Mulțumită acestui simț, foarte comun controlorilor și agenților fiscali, dibuia magazinul sau insul care nu plătea

birul cuvenit atotrăbdătorului stat și-l taxa cu un an înapoi. Celui prins c-a frustrat statul contabilul îi trimitea o somație, în care suma de plată era umflată la maximum. Somația n-avea cotor, care să fie cercetat de Administrația financiară, de Ministerul de Finanțe sau de altă primejdioasă și amețitoare autoritate. Prinsul, știindu-se pe de o parte vinovat, nu putea să reclame, pe de altă parte i se șoptea la vreme că ar fi spre paguba lui, căci, o dată lucrurile date la iveală, trebuia să plătească pînă la un ban, iar funcționarul percepției ar fi rămas în afară de pedeapsă, ca unul care și-a făcut pe deplin datoria. I se spunea în treacăt, ca și cum i s-ar fi spus : „Să facem cum e bine, pentru amîndoi“. Atunci începea tocmeala. Iar acest „atunci“ era zilnic la percepție, între contabili și datornici. Agenții de percepție aduceau și ei afaceri curate cinstului contabil.

Și, totuși, lumea aceasta nu era nici rea, nici necinstită, nici măcar foarte isteată. Deprinderi vechi ! Poate că numai un ministru s-ar putea indigna cu drept cuvînt de potlogării atît de ușoare. Obişnuiții deputați, prefecți, primari ştiu cu siguranță toate matrapazlîcurile slujbelor, în creştetul cărora stau ei. Altminteri nu s-ar explica vădit cum cele mai bănoase slujbe : de intendenți de cimitire, controlori comunali, de percepători, le făgăduiesc și le dau tocmai celor mai aprigi agenți electorali, ca preț al iscusinței și al dragostii lor de partid. Omul politic n-are țară, patria lui e partidul.

De milioane de milioane de ori s-au spus cu privire la gheșefturi vorbele aceste : „O ! Cine pierde ? Pierde statul !“ Cine o fi statul ăsta, de nu are nimeni milă de el, nu se mai știe ! Îl înșelăm cu toții ca pe un nabab idiot, cu conștiința împăcată, ba chiar măguliți de iscusința noastră.

Tache Săvulescu trimitea la fiecare lună părinților lui, la Mizil, cîte 40 de lei. Le scria cîte șapte-opt scrisori pe an, lungi și dragăstoase, și de multe ori, după stinsul lămpii, așteptînd să închidă ochii, se gîdea la moartea lor cu mare durere. Cetățeanul acesta moral ar fi dorit să aibă vlăstari, se însurase anume ca să puie capăt vieții burlăcești, deznădăjduit de lipsa de noimă a ceasurilor multe petrecute la biliard sau la băutură cu tot felul de străini. Visase o casă plină de copii, se văzuse legănînd în brațe un prunc doldora, și mai apoi înălțînd zmeuri, ca să-l facă să petreacă pe fecioru-său. N-avea urmași ! Supărat multă vreme și pe nevastă-sa și pe el, uită...

în cele din urmă, icoanele năzărite. Nu se întoarse la cafenea, dar își făcu casa cîrciumă. De cum da cu ochii de vreun fost prieten sau coleg, îl aducea acasă să prînzească laolaltă. Casa lui era în toate serile plină de o ceată de amici, dintre care rar lipsea vreunul.

Tache se uita părăntește la Casandra, despre care îi spusese nevastă-sa doar atîta, că e o veche prietenă a ei, așa de săracă încît primise cu lacrimi în ochi o pălărie pe care ea voise s-o arunce la gunoi. Săvulescu o pofti să vie la ei cît de des, să stea la masă, să lucreze și să-și petreacă vremea cu nevasta lui. Trăind așa, alături neîncetat de Mina, Tache o iubea și-i credea vorba fără puțință de tăgadă.

Dar bietul Tache n-avea, ca să-i poată plăcea nevastă-sii, decît merite gospodărești. Părea mult mai vîrstnic decît era. Greoi, voinic, totdeauna la fel, nu putea fi iubit de o femeie care ar fi suferit și bătaie și lipsuri de la un bărbat mai frumos, mai capricios și mai zburdalnic.

În seara în care Casandra fusese la ei, soții Săvulescu, după plecarea mosafirilor, au vorbit de ea. Mina, ca să înlăture vreo bănuială, spuse încrețind buzele :

— Domnu Popescu al tău, închipuiește-ți, a venit după mine la bucătărie, cînd am plecat să fac cafele, și m-a întrebat cine e Casandra.

Săvulescu puse bărbia în piept și răspunse :

— Mare secătură ! Zi-i pesmete !... Ce-i pasă lui cine și ce e biata fată !

— Lichea, sublinie Mina cu convingere.

— Tare de treabă fetiță ! Nu-și ridică ochii la nimeni.

— De ! n-o lua pe garanție, vorbi Mina. E cinstită, e drept, o cunosc, dar pînă într-o zi ! Teamă mi-e că domnul Jean n-are să-mi mai dea pace cu întrebările. Dacă a fost în stare să vie după mine la bucătărie !... Și acolo erau cratițe, erau farfurii nespălate, mai mare rușinea ! Dacă n-avem servitoare !

— Avem, întrerupse Tache.

— Așa servitoare, care vine numai dimineața, mai bine lipsă ! Stă un ceas, spală farfuriile ce se găsesc și vine iar pe la două, tot la farfurii. Mi-ar trebui una la toate ale casei.

— O s-o ai ! o s-o ai ! dar mai tîrziu. Și zici că să nu garantez de fată ?

— Ce zor ai ? Întrebă, făcînd pe geloasa, tînăra femeie. Dacă poți, găsește-i o slujbă. E săracă la cămașă, îi trebuie bani și pentru o fundă. Ar primi orișice : vînzătoare, casierică, mai știu eu ? Vezi, cunoști destulă lume din centru...

Casandra Casimcea venea acum în fiecare zi în casa lui Săvulescu. De pe la două după amiază era în pragul ușii. Venea devreme, ca să răscumpere oarecum, cu ajutorul celei da la treburi, cina la care lua și ea parte.

Acasă la nașă-sa venea tîrziu, pe la zece-unsprezece noaptea. Nașei nu-i plăcea de loc purtarea asta, și nu-și lua fina de umeri s-o dea din casă afară numai pentru că nădăjduia și ea că va dobîndi o slujbă, tocmai de la aceea la care întîrzia atîta. Îi părea bine pe de altă parte că nu mai cina seara la ea.

În casa lui Săvulescu, afară de mosafirii aduși de pe drum, numai două sau trei fețe noi văzuse Cassandra, și pe acestea în treacăt. Tot cei din prima seară veneau să joace treizeci și unu sau loton pe cîte un gologan. Neagu Mihăescu, spătos ca și gazda, Popescu S. Jean, cel cu tusea de domnișoară tuberculoasă, Spiridon Nuțu și măcelarul ghiabur, față de care Cassandra se zăpăcea cu desăvîrșire. Ea era fiica unui biet parlagiu, pe cînd acolo, ca și cum ar fi fost pe aceeași treaptă, sta față în față cu un fost stăpîn al tatălui ei. Cassandra tremurase înaintea părintelui ei, plină de respectul deprins de la maică-sa. Față de bogatul măcelar, Cassandra sta cu sufletul pe buze, ca feciorul de slugă înaintea stăpînului.

Încet-încet, însă, fata Mariei de la plop și a Mocnitului începea să se deprindă, să înlătore sfiala. Imagina însîngerată și murdară, posomorîtă și apăsătoare ca spaima a tatălui ei începea să se piardă ca o amintire tot mai depărtată, ștearsă zi cu zi de obișnuința cu o lume mai bună, cu oameni în haine curate și cu deprinderea de a-l privi pe fiecare drept semenul său.

Casandra Casimcea se întrema, se înfrumuseța, i se împlinea trupul, sufletul ei ieșea ca o șopîrlă la soare în văzduhul de egalitate al societății în care fusese primită. În casa lui Tache toată lumea părea la fel de bogată și de isteasă. Marele măcelar Cristea Moțoc, al cărui nume sunase de cîteva ori în coliba lor, ca să arate ceva cumplit de puternic, se înfățișa aici cu mîinile în buzunare, rîdea ca și sacagiul și părea

frate de cruce cu Tache Săvulescu. Cît despre gazdă, Casandra ar fi jurat că om mai desăvîrșit nu se află pe lume.

Neagu Mihăescu avea blîndețea lui Tache, dar era mai posomorît. O privea cîteodată prea din cale-afară de lung și, dracu știe de ce, rîdea cîinește cînd îl vedea pe elev că-i vorbește Casandrei.

La urma urmei, se înțelege că tot elevul, strîns în tunica lui, plătînd ca o domnișoară, cu părul cîrlionț, tot el era mai drăguț. Și-apoi, deși toată lumea îi vorbea ca și cum ar fi avut și ea cîteva sute de lei pe lună sau ar fi fost fată de măcciar, tot Popescu S. Jean îi dădea mai multă luare-aminte. El îi da cartela de loton, o învăța cum să așeze sticlele pe numere, el îi lua dinainte ceașca cu cafea s-o puie deoparte, de cum o sfîrșea de băut.

De mai multe ori simțise tînăra pe gheată apăsarea unui picior străin. Casandra știa de semnul acesta de dragoste. Își trăgea însă întotdeauna piciorul, înfricoșată, dar fără să spună, c-o privire, obraznicului să se astîmpere. Popescu ar fi voit să stea lîngă ea. Încercase o dată. Dar Mina îl sculase de pe scaun, cu drept cuvînt. Mosafirii își aveau toți scaunele lor. Casandra era de obicei între ea și Spiridon Nuțu. Iar cînd se întorcea acasă la nașă, Tache, oricît de ostenit ar fi fost, o petrecea o bună bucată de drum.

Zi cu zi, Casandra se deprindea cu lumea în care pătrunsese. Își făcuse rochie de vară, două bluze subțiri, numai ghetete rămăseseră aceleași de dinaintea leuziei. Maică-sa i-ar fi dat mai mulți bani ca să-și acopere lipsurile, dar sărmana, pentru că nașa se arăta dîrjă, se scutura ca luată de friguri cînd auzea de nevoile Casandrei, era nevoită să plătească ea singură doicitul copilei. Fetița Casandrei creștea și ea, era mare de două luni, iar scutecele și micuța îmbrăcăminte de copil cădeau și ele în sarcina cuiva !

Cîtă deosebire era între salonul Minei, văzut întîia oară de ochii cuminți ai Casandrei, și tot același salon după trei luni de zile, văzut necurmat ! Auritele cadre, pereții zugrăviți, minunatul covor, care-i înțelenise pașii, erau acum lucruri vechi, mereu și de aproape văzute. Inima nu mai da ghes ochilor să se deschidă mari, și nu mai porunca guri să tacă, între lucruri așa de frumoase.

Casandra palavragea ca la ea acasă, ca în bordeiul şoldiu. Iar prietena Mina era şi ea ca toţi oamenii, fără nimic uimitor !

XI

După câteva zile ploioase şi reci ca în martie, începutul lunii mai îşi dezveli cerurile albastre, întinse şi înalte. Soarele cald făcu minunea-i de totdeauna, zvîntă pămîntul, deschise potirele florilor şi umplu lumea de nelămurita nădejde ce o seamănă frumuseţea. Grijiile îşi închideau ochii, sărăcia se uita pe sine, durerile amorţeau sub razele soarelui, dragostea înmugurea, plutea în văzduh, ca funigeei, sau se făcea patimă.

Casandra, mai frumoasă decît totdeauna, deşi tot nu-şi găsea o slujbă, se simţea înviorată ca de-o făgăduinţă de seamă. Era sănătoasă, îşi tămăduise pe deplin inima sfîşiată de părăsirea ibovnicului. Rareori îl vedea lîmpeşte şi cu drag în închipuire.

Privea chipul iubit atît odinioară, fără turburare, fără răzvrătire şi cu prea puţină luare-aminte. Desigur că iubise mai mult faima de subcomisar şi dreptul de-a se îngîmfa că a fost aleasa unui om mai presus de ea şi cei de o seamă cu ea. Dreptul de îngîmfare îl dobîndise, de subcomisar nu-i mai păsa. Avea acum optsprezece ani ; fabrica, amantul, durerile ei trupeşti şi sufleteşti o dăscăliseră cîtva, credea ea.

Dar totuşi, în primăvara senină a lunii mai, Casandra Casimcea, fata Mutei şi a Mocnitului de la plop, simţea şi ea neliniştile şi ademenirile nelămurite din mireasma florilor, din cîntecul păsărilor, din toate cele înrîurite de soare şi din ea însăşi. Şoaptele elevului de administraţie, privirile lui lîncede şi dulcele cădeau cu răsunet şi intrau la vreme potrivită în urechile şi ochii Casandrei.

Într-o seară, Popescu S. Jean veni să se așeze pe scaun lângă ea. Lumea din casă vorbea, rîdea, juca loton, fata de asemenea ținea ison celorlalți. După un răstimp, pe cînd toți stăteau cu capetele aplecate pe cartoanele de loton, ca să urmărească numerele scoase din săculeț, Casandra simți pe pulpa piciorului, așezîndu-se încet, parcă își cerea voie, o mîna fierbinte. Tresărind, își privi cu coada ochiului vecinul, aplecat și el pe numerele negre. Fața lui Popescu nu mărturisea nimic, tănuia adînc îndrăzneala mîinii, ca și cum n-ar fi știut de isprăvile ei. Fata își lăsă o mîna în poală, apucă palma rătăcită pe piciorul ei și o înlătură. Dar mîna, care părăsise sfioasă, reveni iarăși, tot atît de caldă, și de astă dată se apăsă pe picior, vrînd să spună că nu pricepe să fie azvîrlită la o parte.

Casandra o aruncase de pe piciorul ei pe furiș, cu ochii pe numerele de pe cartonul de loton, nevrînd să dea în vileag ce se petrecea pe sub masă între ea și Popescu. Încercă din nou să înlătore mîna cutezătoare, mai mult îngrijată decît turburată. Din cînd în cînd, Mina își ațintea privirile asupra lor, a amîndorora. Cristea Moțoc, marele măcelar, în fața căruia stătea și acuma smerită, era și el de față. Hohotele lui de rîs ridicau capetele de pe cartoane, Tache Săvulescu se da pe spate hohotind, și ochii fiecăruia făceau ocolul mesei. Popescu își ținea cu putere mîna pe pulpa fetei.

Neputînd s-o dea în lături, Casandra, îmbujorată, ridică ochii, află dintr-o ochire că nimeni nu știe, și se prefăcu că vrea să se ridice de pe scaun. Mîna cutezătoare se trase grabnic și fata șezu mai departe. Dar tihna sufletului i se turburase de astă dată. Fierbințeala mîinii aceleia o pătrunsese cu un anume înțeles. Hotărît că Popescu plănuia de multă vreme să se așeze lângă ea. Îl împiedicase obiceiul casei de a i se hotărî fiecăruia scaunul și locul. Și el, Popescu, voia să nu știe nimeni. Poate că și lui îi era rușine cu ea. O plăcea, desigur, poate că o și iubea, dar n-avea de gînd să întemeieze o gospodărie cu prietena doamnei Săvulescu. De ce ? Celălalt, comisarul, avusese mai multă dreptate ; știa cine este, îi cunoștea casa, știa că este o biată lucrătoare la tricotaje. Dar Popescu ? În casa Minei, a lui Tache Săvulescu, erau amîndoi de aceeași teapă : erau prietenii casei ! E drept că ea de-abia se ivise între oamenii aceștia. O îngăduiau cu toții pentru că nu știau cine este ! Măcelarul Moțoc ar fi sărit de două palme

de la podele dacă ar fi aflat că fata Mocnitului, parlăgiul care-i jupuia și curăța vitele de măruntaie și murdărie, îi sta în față și-i zicea el mai întâi „bună ziua“ !

Mîna de bărbat venită pe furiș pînă în poala ei avu darul să răscolească toate amintirile prăfuite ale Casandrei. Rînd pe rînd roșie și galbenă, fata Mutei de la plop se afundă în amărăciunea zilelor trăite din greu și cu lacrimi. Uita unde se află, se trezea la răstimpuri, tușea, fără să-și dea seama, aidoma ca Popescu S. Jean, ducîndu-și mîna la gură. Căuta să asculte, ca să nu fie străină de puținul ce se vorbea în juru-i, și iarăși o luau gîndurile stîrnite ca pulberea străzii cu plop cînd treceau pe ea mieii la abator.

Popescu S. Jean mai încercă o dată să-și strecoare gheara neliniștitoare. Dar Casandra, fără să vrea, întoarse către el o privire de plumb, încărcată de toată durerea amintirilor sale. Și pentru că pe fața elevului de administrație Casandra, mai privindu-l o dată, citi o mare supărare, ea îi zîmbi ca și cum nu se petrecuse nimic între ei.

Se isprăvise un joc. Săvulescu începu să istorisească o nostimadă, lumea îl asculta cu luare-amînte. Cînd isprăvi, rîseră cu toții, și mai voios decît toți Popescu S. Jean.

Cristea Moțoc se ridică cel dintîi să plece.

— Care va să zică, dragă Tache, mîine dimineată, la șase cel mai tîrziu, sînt cu brișca aici în ușă. Cucoană Mîno, vezi să nu vă gădesc în așternut ; eu nu știu multe ! Vă trag de picioare jos la pămînt. Ne-am înțeles ! la șase !

— Unde vă duceți ? întrebă elevul de administrație.

— La Pasărea, răspunse Tache, stînd în picioare, anume ca lumea să plece.

A doua zi era duminică și deși percepțiile nu se închideau decît după amiază, Săvulescu pusese lucrurile la cale așa ca să fie slobod.

Doi inși erau mîhnîți de plimbarea soților Săvulescu : Casandra, pentru că tocmai într-o zi de duminică avea să fie nevoită a sta acasă, și Neagu Mihăescu, care, urmînd cu gîndul pe cei doi soți în plimbarea lor, le pizmuia fericirea.

Funcționarul de la Domenii, burlac, întrezărea în viața de om căsătorit plăceri tihnite și statornice, și începea să se creadă singur pe lume, avînd-o numai pe maică-sa la casa lui. De vreo doi ani, privirea lui grea cădea pe fete lung, plină

de întrebarea ce nu-i scăpa însă de pe buze și care umbla pînă și în capul lui pe bîjbăite : „O fi bună pentru tine fata asta de nevastă ? O fi vrînd găтели scumpe ? plimbări dese ? O fi mîncînd puțin și orice ? O fi năzuroasă și cu toane ?“

Popescu nu era întristat că a doua zi, duminică, nu va veni la Săvulescu. Avea unde să petreacă. Grădinile erau în toi, berăriile țineau mesele pe trotuare, lumea forfotea pe străzi pînă noaptea tîrziu.

Tache își îmbracă haina peste vesta descheiată, și așa, fără guler la cămașă, cum sta de obicei în casa lui, petrecu cîțva pe Casandra.

Abia făcu vreo cîțiva pași, rămasă singură, și tînăra femeie se văzu cot la cot cu elevul de administrație.

— Domnișoară, începu el, cred că nu te ții fudulă și îmi dai voie să te conduc.

Și, fără să aștepte răspunsul ei, urmă :

— Am simțit în seara asta că d-ta joci un rol în viața mea, un rol măreț, pe onoarea mea de cavalier ! M-am simțit așa de turburat lîngă d-ta, încît mi-am permis, pentru că n-aveam cuvinte, pentru că erau de față persoane străine, da ! precum am zis, mi-am permis prea mult ! Cer pardon ! Dar...

Casandra își pierduse capul cu desăvîrșire, asculta plăcutele vorbe cu ochii pe jumătate închiși, simțind că trecutul ei, cel mai frumos din viața trăită cu comisarul, reînvia.

— Vezi, domnule Popescu... eu ce să-ți spun ? vorbești așa de frumos... M-am mirat că tocmai d-ta crezi că sînt femeie ușuratecă... Nu știam ce să fac. Nici alta în locul meu nu știu ce-ar fi făcut.

— A, da ! făcu Popescu, ai dreptate, pudoarea femeii ! Nevinovăția are farmec ! Tocmai de aceea m-ați captivat. Dă-mi voie totdeodată, ca unui adevărat prieten, să-ți spun pe nume, așa cum îți spun totdeauna în gîndul meu, de cînd te-am văzut. Ești frumoasă, pe onoarea mea de cavalier ! ești frumoasă ! Te iubesc cu înfocare !

— Nu cred ! nu pot să cred ! răspunse ea înfiorată. Așa spuneți toți bărbații, și-apoi...

Fără să știe, ea se lăsase îndrumată pe altă stradă decît pe aceea ce o ducea acasă.

În curînd el începu să priceapă că e în voia lui, că se lăsa dusă, cu toate cuvintele ei de neîncredere. Își purtară

pașii înaripați, umăr lîngă umăr, prin străzi tainice, pe care ea nu le mai văzuse și nu le vedea limpede nici acum, deși luna plină își vărsa cofa de lumină din belșug. Elevul își ținea sabia strînsă de piept, ca să nu sune. Puținii oameni zăriți pe drum se mistuiau în tăcerea și lumina nopții. După multe întortocheri și ocoale ajunseră, cu inimile calde, într-un pustiu plin de iarbă, între strada Laborator și cheiul gîrlei, dincolo de Fabrica Lemaître. Erau și pe aicea străzi croite de primărie, dar nu se ridicase încă nici o clădire. Iarba crescuse naltă printre pietrele rare, acoperise drumul și schimbase locul într-o pajiște întinsă. Noaptea, nici un om nu cuteza să treacă prin locurile acelea. Numai doi-trei pomi făceau umbră în tot cuprinsul.

Cînd Casandra voi să se oprească, speriată oleacă de singurătatea din preajma-i, era prea tîrziu. Bărbatul ce o ținea de braț abia își putea stăpîni bucuria că se afla acolo. Glasul lui tremura și ardea ca văpaia. Casandra însăși simți că inima și trupul i se fac de ceară fierbinte. La urma urmei, nu era nimeni să-i vadă. Nerăbdător și pătimaș, bărbatul se îndreptă întins către umbra largă a unui arbore și femeia se lăsa dusă; iar în minte-i trăia dinainte, adînc, amețitoarea clipă de plăcere.

XII

Crucea strîmbă, care de multă vreme sta pusă pe poarta casei cu plop, fu dată jos, casa se vînduse. După multe tocmeli cu bătrîna Maria, Florea Cîrlan, pastramagiu în piață, cumpără, pentru 2.800 de lei, casa Mocnitului. Omul avea o fată de măritat și ținea s-o înzestreze cu un cămin. În locul vechiului bordei Cîrlan avea să ridice curînd zidărie tare, casă cu patru ferestre la drum, cu ciubuce de o palmă, cu încondeieri ca pe ouăle de Paști.

Cînd banii de pe casa în care viețuise cu bărbatul și cu fata ei intrară în mîinile bătrînei Maria, abia atunci pricepu femeia că a rămas fără adăpost. Încată de lacrimile durerii, ochii ei totuși se holbau lacomi, strălucitori, pe bani. Atîția bani nici nu văzuse ea vreodată. Îi trecu prin minte că multe din hîrțile acelea albastre puteau să nu fie bani. Buimacă și de supărare și de teamă, ea se întoarse către fie-sa, care-i sta alături, și o întrebă :

— Tu cunoști la bani ? Oare sînt buni ? vai de noi ! Adică n-ai nici tu de unde să-i cunoști !

Pastramagiul Florea Cîrlan rîdea cu hohot și ea se zăpăcise de tot, numărînd și renumărînd banii.

Înduioșat însă și el de fierberea din sufletul Mariei, Cîrlan se simți dator să sfătuiască :

— Ascultă, mamă bătrînă, ai face mai bine să pui banii la casa de economie, știi că e o casă a guvernului, pe Podul Mogoșoaii. Acolo nu numai că sînt siguri și-i poți scoate cînd vrei, pe toți, sau numai o parte din ei, dar sporesc ! Casa de economie îți plătește o dobîndă, adică mai pune în toți anii cîte ceva peste banii dumitale. Stai să-ți spun cît pune... La fiecare franc mai pune cîte cinci parale pe an. Păi, ia socotește ! E bine ! Acolo să-i duci !

— Da, da, răspunse Maria, uluită și grăbită să se ducă mai degrabă la Tudora, de care-și adusese aminte, ca de un creditor ce-i sta pe inimă.

Îi era teamă să mai întîrzie, cerînd deslușiri, ca să nu i se pară Tudorei, care știa unde e și ce face, că s-a pornit să se depărteze de ea de cum au pus mîna pe bani. Și muma și fiică i se simțeau datoare pînă la umilire.

Cu cît se apropiau de casa în care Casandra se cuibărise dinaintea leuziei, ca sub acoperămînt și ca în pat părintesc, pasul li se iuțea, ca mai curînd să poată întinde mîinile și să lase pe poala gazdei încruntate, batjocorite de taina unei iubiri neîngăduite, neocrotite de biserică, banii — toți păcătoșii de bani luați pe casa lor — banii care cumpără pînă și blîndețea și bunătatea, pînă și pacea sufletelor, ca și cinstea.

Mergeau întins către Tudora, uitînd că au rămas pe drumuri, că muma e slugă la ușile altora, că fiica n-are nici un căpătîi, veneau către casa Tudorei, înduioșate, gata să-i dea sufletul și banii. Pe de altă parte însă, înțelegeau limpede

amîndouă că Tudora n-are să-și înfigă mîna în banii lor, să se facă stăpîină pe ei.

Bătrîna femeie nu da semne de lăcomie, și nici măcar nu se jeluia de traiul ce-l trăia. Puținele și ușoarele ei scîncete asupra vieții se învăluiau în tăcerea bisericii sau în șoptitul buzelor ei în fața Maicii Domnului și a sfinților împărați Constantin și Elena, priviți cu încredințare și cu evlavie prin ochelarii cu brațe.

Cînd le-a văzut intrînd pe ușă, Tudora, care își pierduse răbdarea și sta făcută ghem de fierberea din cugetul ei, își descreți zbîrciturile feței, făcute tăiușuri de sabie, și își destinse supărarea ca un arici ghimpii, iar pentru că, de data asta, ca și în fața icoanelor din fundul odăii, nu-și putea încredința mintea privirilor ei stinse, cu o mîină tremurătoare dibui în preajmă și găsi ochelarii.

— Ia te uită ce am luat pe casă, zise Maria, vărsînd basmaua cu hîrtii în poala Tudorei.

— Și ce mi le dai mie? Doar nu-i casa mea! rosti Tudora cu ciudă, dar cu inima biruită de înduioșare.

— Măcar să ni-i păstrezi, că noi ne-am vîndut casa, ne-am înstrăinat căpătîiul! Nu stă Casandra lîngă dumneata? nu-i ești ca și mama ei? Nu ești și nașa Linei, copilița fără tată?

— Nu te mai arăta aspră, nașă, vorbi Casandra, încurajată de dragostea ce se vădea acum între cîteșitrei femeile. Nu ești aspră, nu ești rea, ești bună și scumpă.

Casandrei i se umpluseră ochii de lacrimi. Mama și nașa se simțiră și ele usturate de sărata și binefăcătoarea rouă a lacrărilor. Casandra își ținea mîna la ochi ca o copiliță, muma lăsă plînsul să-și împiedice șiroaiele de cutele feței ei de timpuriu îmbătrînită și își șterse nasul. Ochelarii i se încetaseră și Tudora și-i scoase. Fără să-și ascundă plînsul, ea își arăta fața în lumină, cum și-o arată un actor la rampă.

— N-am să uit niciodată, spunea Casandra prin suspinuri, că m-ai răbdat și m-ai îngrijit cînd, cînd... ticăloasa de mine!

Pe cînd plîngea, tînăra femeie își aduse aminte, cu mustrare în cuget, că cu două zile mai înainte făcuse aceeași greșeală, se lăsase poftei, se culcase cu un bărbat. Se gîndi că poate era însărcinată. Stătu galbenă și mută între cele două

femei neștiutoare. Ridică ochii la icoane și murmură destul de tare :

— Să mă bată Dumnezeu !

— Să te ierte, maică ! să te ierte ! rosti nașa. El iartă, bunul, de nouăzeci și nouă de ori într-un ceas !

Cineva deschise tinda, greoi, și intră peste puțin în odaie. Era doica. Purta pe brațele-i rupte de oboseală copila Casandrei ! Tudora abia avusese timp să tragă un fald al rochiei peste banii din poală. Încetișor, ea se îndreptă către o ladă și-i puse acolo, astupînd cu tot trupul gura lăzii.

— A supt, doică ? întrebă Maria, care se și apucase să desfeșe copila, învăluită toată într-o plapomă de iarnă.

— A supt, cred că doarme, răspunse doica, ștergîndu-și fruntea asudată.

— Tare-a mai nădușit, zise Casandra, privindu-și fata. În toiul verii cu plapoma asta ! putea să moară !

— De căldură nu moare nimeni, domnișoară. Mi-era frică să nu răcească, zise doica.

— S-o trimitem să aducă niște vin, șopti Tudora la urechea Mariei. N-am cinstit-o niciodată. Noi mai avem de vorbit...

— Da, da, dădu din cap Maria.

Aducerea vinului fu pusă repede la cale. Rămase singure, cele trei prietene văzură repede că n-au ce să-și spună. Banii rămîneau în mîinile Tudorei. 300 de lei aveau să slujească cheltuielilor de tot felul, și mai ales gătelilor Casandrei, pentru că, după cum îndemnase Tudora, uitînd de icoane : „o dată trăiește omul pe lume“. Tot din ei aveau să facă plata lunară a doicii. Îmbrăcată mai bine, hrănită mai bine, Casandra avea să găsească, dacă nu un bărbat cu cununie, sau unul și mai bun fără cununie, barem o slujbă cumsecade. Banii cei mulți aveau să slujească sau ca zestre Casandrei, sau ca zestre Linei, fetița Casandrei.

Doica se întoarse cu clondirul de vin. Casandra spălă repede patru pahare, și cîteșipatru femeile băură prelung și pînă la fund, cu sete și mulțumire, pătărelul cu zeamă de struguri. Vinul era rece, se simțiră toate răcorite pe dinăuntru și asudate pe sub cămașă. Fără mult răgaz, goliră sticla, și toate o priviră cu părere de rău. Tudora, gazda casei, rosti cu tărie :

— Ia să mai bem una !

— Că bine zici ! suspină doica, și se repezi cu mîna pe clondir.

Pe la al șaptelea pahar, Tudora o îndemnă pe Casandra să cînte. Și pentru că tînăra femeie, cu care se învîrtea locul, stăruia că nu poate, ea trase lîngă ea pe doică și-i dădu pildă : „Tinerete ce-am avut !“ dar nu știa mai departe.

— Cîntă, fa, că ești mai tînără, se răstea ea la doică, și începu singură alt cîntec : „La șalul cel negru priveam în tăcere, cu sufletul rece și nemîngăiat !“

Bete, cele patru femei petreceau de minune. Copila, deșteptată într-un pat, de rîsete și de zgomot, nu era auzită de nimeni. Seara începuse să înece cu umbra ei pînditoare văzduhul odăii. În seara aceea Casandra nu se mai duse la soții Săvulescu.

XIII

În năuceala și zăpăceala zaiafetului, doica uitase să-și ceară simbria ce i se cuvenea, iar celelalte trei tovarășe de chef uitaseră și ele. A doua zi, marți, după amiază, Tudora și Casandra s-au pornit amîndouă la casa doicii. Seara, ca două bune prietene, au mîncat pe același colț de masă în odăița vădanei. E drept că-i venea peste mînă Casandrei să se ducă la Mina, ca să dea ochii cu Popescu S. Jean. Pe de altă parte, nu s-ar fi putut desprinde ușor de casa plină de lume aleasă, de la care aștepta tot nelămuritul sufletului ei : liniște, dragoste și bunăstare.

Cînd socoti că Săvuleștii și-au isprăvit cina, își puse pălăria pe cap și plecă, după ce își deslușise gazda unde și de ce se ducea.

În curte, în fața casei, în jurul unei mese lungi, obișnuiții mosafiri se pregăteau de loton. Două lămpi mari lumi-

nau pe fețele tuturor bucuria că trăiesc și petrec. Un singur chip arăta mîhnire. Numai unuia îi lipsea cineva într-atîta, încît veselia celor din jurul lui nu numai că nu-l molipsea, dar îl stînjenea. Iar omul ăsta, care sta în mare nerăbdare, pe o jumătate de scaun, cu ochii către poartă, nu era Popescu S. Jean. Popescu își scurgea ochii ca pe o bală de zahăr drept către gazdă, către Mina. Trist era Neagu Mihăescu. Cîțiva știau de ce. Știau amîndoi Săvuleștii, și de la Mina aflase, în pripă, între două sărutări, și Popescu S. Jean.

Cînd Casandra se ivi în cercul de lumină al mesei, Tache o primi, cu brava, cu ura, iar ceilalți îi ținură hangul. Adevărat alai. Tînăra uită că același Popescu S. Jean, care-i sta în față, o dusesese cu cîteva seri mai înainte pe un băragan de iarbă. Făcu un mănunchi din toate privirile, se văzu bine primită, pumnul ce-i strîngea inima se desfăcu și ea se așeză la locul ei obișnuit, cu o cartelă dinainte.

— Douăzeci și patru ! — „testeaua !“ „Războiul !“ — șaptezeci și șapte ! Domnișoară Casandro ! unde ți-e gîndul ? Hai, ce zici, Neagule ?

Așa striga și glumea, fericit, contabilul de percepție, ascultat cu drag de toți cei ce-l înconjurau, afară de nevastă-sa.

Neagu Mihăescu nu mai ședea acum pe o jumătate de scaun. Și loton urma să joace. Ținea ochii mai mult pe părul și fața Casandrei decît pe numerele ieșite la sorti. Ca să-l necăjească, Tache spunea tare uneori :

— Ce zici, cîștigă domnișoara ? Numai acolo te uiți !

Ceasul de plecare a mosafirilor se apropia. De pe pragul ușii, Mina își strigă prietena.

— Casandro ! ia vino încoace ! Să te întreb ceva...

Casandra își părăsi locul, abia stăpînindu-și inima. Un fior de gheață îi cutreierase spatele. Văzu într-o clipă pe Popescu ieșindu-i în cale pe neașteptate, la răspîntie, se văzu îndrumată prin străzi întortocheate, pline de umbră și de lumină mare de lună. Se văzu, în tot aceeași clipă, îngropată în iarbă, în umbra unui pom, singură, singură cu un bărbat. Se urni totuși, intră în casă după prietena ei.

Mina o luă în brațe și-i șopti, deși putea acum să-i vorbească tare :

— Casandro, mi se pare că te căpătuiești !

Casandra tăcea. Gîndurile i se încurcau. Nu ştia ce să spună, ce să creadă. Oare despre ce era vorba ? Mina tăcea, aştepta. Se putea să fie vorba de Popescu ? Să se căpătuiască ea ?...

— Ghici cu cine ? Întrebă mai departe Mina.

— Nu pricep de loc, borborosi Casandra.

— Că proastă mai eşti ! rîse prietena. Cine se uită mai cu foc la tine ? Cui parcă-i tot ninge şi-i plouă ? Nu ştii ! nu ştii ! ia să fie comisarul, cum ai mai şti !

Ameţită, Casandra se sprijini de perete cu o mîină ; „Mina, se gîndea ea, ştie tot ce e pată pe cugetul meu. Dacă a aflat de Popescu, sînt pierdută ! Comisarul, Popescu...”

— Nu, zău, ia spune, îşi schimbă glasul prietena, n-ai băgat de seamă că Mihăescu e topit, e mort după tine ? Nu. Să-ţi spun eu. Astăzi s-a dus la bărbatu-meu, la percepţie ; l-a luat deoparte şi i s-a spovedit ca unui duhovnic. Cred că vrea să te ia de nevastă. A întrebat, se înţelege, pe bărbatu-meu : cine eşti, ce faci, ce-ai făcut... Dar Tache nu ştia nimic. Ce era să spuie ?

Casandra se liniştise cu desăvîrşire. Spaima, remuşcarea, ruşinea ce o bîntuiseră se irosiră, şi ea ascultă cu luare-aminte.

— Eu, ce să-i spun ? Întrebă Mina. Are să vie la mine acuma. Să-i spun că ai un copil ? M-am gîndit mult. Dacă nu-i spui şi află el, ce te faci ? La cine se află copilul ? Mai este ori nu mai e al tău ? Poate că mîine-poimîine îţi cade pe cap ţie ! Da ! Minciuna nu e bună totdeauna. Poate află de unde nu te gîndeşti ! Lumea n-are de lucru, ca dracu ! şi rămîn şi eu de minciună !

Femeile se aşezară pe scaune în întuneric. Nu-şi vedeau feţele, vorbeau, tăceau. Casandra era cotropită de gînduri. „Ruşinea de mai ieri, proaspătă, nu mi-a aflat-o, cugetă ea. Ce slabă de înger şi păcătoasă am fost ! Prostia mea cu comisarul, las' că-i şi mai veche, dar e... cum trebuie să fie ! Eşti şi tu acolo fată de mahala, vine unul, galant, frumos, te zăpăceşte ! Asta nu e numai povestea mea. A mai auzit-o Neagu Mihăescu ; dar a fost prea de tot cu Popescu — pe care îl cunoaşte, pe care ştie că-l cunosc, ca şi pe el, de ieri — de alaltăieri. Am un copil ! N-are să mă ia de nevastă Mihăescu ! N-are să mă ia, oricît jură el că mă iubeşte.

Și, vezi, e om cinstit ! N-a cutezat să vie el să-mi vorbească, să mă încînte !... Aș minți bucuros ! Dar am pe mama, am pe nașa, am pe doica... Și nici nu pot să mă leapăd de Lina ; e a mea ! Mama, nașa mor ; sînt bătrîne, îmi rămîne fata mie. Se înțelege că mie ! Ce ? am s-o las în pulberea drumului ?“

— Prea mult te gîndești, zise Mina. Ne așteaptă lumea la masă, în curte. E și el acolo. Să nu creadă că nu-l poți suferi. Omul bănuiește, poate, că-i vorba de el. Ce zici ? vorbește !

— Ce să creadă ! Să-i spui drept, precum ți-am istorisit eu de drept. Ți-aduci aminte ? Am fost înșelată, am copil, a mai auzit el povestea asta. Și cum o vrea ! Nu-mi pasă ! Dar Mina se supăraseră.

— Mă ții aici în întuneric de un ceas, și după ce taci mutește spui că nu-ți pasă. Rău face cine se gîndește la viitorul și la binele altuia. Auzi cuvînt ! „cum o vrea“... Doar n-ai să-l silești să facă ce-i vrea tu. De ! Mihăescu e bărbat serios, e funcționar la Domenii, poate să ia o zestre de douăzeci de mii de lei de la o fată mare ! Te-ai gîndit la toate astea ?

Și vechea prietenă, fără să mai aștepte răspuns, se ridică și ieși pe prag. Casandra rămăsese pe scaun. Mina întoarse capul și, pășind către masa din curte, spuse celei rămase în întuneric :

— Să fii mulțumită dacă te-o lua și fără căsătorie.

Turburat, Neagu Mihăescu ridicase ochii plin de întrebare către gazdă, care se apropia. Dar Mina își potrivise un surîs pe față, și el nu înțelese nimic din toată convorbirea din întuneric. Ea își înlăturase supărarea și, într-un minut de răzgîndire, fusese ademenită de rolul de destin ce i-l hărăzise împlinirea. Femeile, care nu pot călăuzi decît din spatele bărbaților, simt o plăcere drăcească să facă și să desfacă legături de dragoste, să întemeieze și să dărîme gospodării, să cerceteze albiturile murdare din coșurile spălătoarelor. Toate acestea le dau de lucru și hrănesc sentimentele lor. Jumătatea de om înaintează în frămîntarea vieții de la brîu în jos ; capul delicat și-l păstrează pentru cochetărie.

Cînd se arată și Casandra, Spiridon Nuțu tocmai cîștigase, și întrebări și răspunsuri se încrucișau cu hohotele de rîs pe deasupra mesei. Petrecerea se sparse și lumea se risipi pe la casele ei.

Neagu Mihăescu era unul din oamenii aceia care țin multă vreme piept dorințelor. Le lasă să se vestejească, bucu-roși de liniște, le lasă de asemenea să crească, pentru că se tem de tot ce nu cunosc. Obiceiurile lor, micile tabieturi le iau toată vremea. Dar când dorul a crescut flăcău voinic și rupe ușa din țîțîni, omul se lasă dus și își privește cu plăcere vîrtejul. Liniștea fusese bună pentru traiul umbrat în care mo-țăise. Dar cine nu are în suflet gata și bățăioasă pofta de a fi erou, de a pălmuî cerul cu flacăra pasiunii lui și de a pune pe oameni în uimire? Astăzi însă împrejurările sînt și mai puțin prielnice patimei ca odinioară. Fără să fi sîngerat vre-odată, nerupte, neîntepeate, multe inimi sînt uscate cicatrice. Plăcerea eroismului dormitează și se stinge în închipuire. Sîntem toți obosiți de prea multă ședere în picioare, pe înclinata scară socială, căci vrem să fim văzuți în îmbulzeala împestri-țată și să fim gata a mai urca o treaptă. Sîntem osteniți, tru-dindu-ne să părem mai mult decît sîntem, și nemulțumit ne este sufletul că avutul nostru e neîndestulător.

Funcționarul de la Domenii venise întins de la cancelarie acasă la Săvulescu. Știa bine că n-are să-l găsească pe Tache, dar nu-l căuta pe el. Înțelese că afacerea lui se cuvine să fie încredințată Minei. Nu prea era bucurios să vorbească cu femeile, dar n-avea încotro. Avea să spună că-l caută pe Tache și că-l așteaptă. Negreșit că cucoana Mina, nerăbdă-toare cum sînt femeile, avea să deschidă vorba. Poate că avea s-o găsească acolo pe Casandra, pe care o văzuse mereu în mulțimea de mosafiri ai lui Tache. Atunci planul i-ar fi fost în mare parte stricat. N-ar mai fi putut cerceta, descoase. Și te pomenești că cucoanei Mina o să-i trăsnească prin cap să-i lase singuri! Singuri! Mihăescu își încetini pasul, dar merse înainte.

Mina îl văzu de departe venind și dădu buzna în casă.

— Ascunde-te, Casandro! stai nemișcată în bucătă-rie! Vine Mihăescu să mă întrebe despre tine.

Mina trecu în salonaș și așteptă. Un ciocănit sfios în ușa sălii vesti mosafirul. Neagu intră, făcînd o adîncă plecă-

ciune gazdei, care-i dădu mîna să i-o sărute. În aşteptarea lui Tache, se aşezară amîndoi la masa din mijloc. Uşile odăilor erau toate deschise larg, aşa că prizonierul din bucătărie era silit să stea dosit după un perete ca să nu fie zărit. Depărtarea dintre salonaş şi cuhnie era destul de mare ca să nu fie auziţi de fel doi oameni care nu se certau.

— Vine tîrziu ? întrebă Neagu despre Tache.

— Într-o jumătate de ceas e aici, răspunse femeia, cercetînd de zor. Ai ceva grabnic cu el ?

— Mai nimic, rosti greoi funcţionarul, care se temea că n-are să fie în stare să afle ceva de la prietena Casandrei.

— Mă mir că n-a venit Casandra pe la mine. De obicei vine pe la patru ceasuri.

„Iată, gîndea Neagu, a pomenit-o, şi eu tot nu ştiu cum să aduc vorba. Acuşica n-are să mai vorbească de ea.“

— Îşi caută slujbă, vrea să se mărite... urmă iarăşi Mina, hotărîită să dea sfoară la zmeu.

— Se mărită ! adică vrea să se mărite ! rosti Mihăescu. A găsit mirele ? Dar slujbă de ce caută dacă l-a găsit ?

— Ei, şi dumneata ! ia-o mai cu binişorul, îşi domoli Mina musafirul, care se zăpăcise. Casandrei îi trebuie un bărbat serios, ceva deosebit, nu un fleac de om care a vînturat toate mahalalele, a suferit de toate boalele şi vrea s-o ia pe Maica Domnului de nevastă, fără copil ! El, putred de păcate, iar ea să fie fată mare. Adică dacă nu e fecioară neprihănită ce dovedeşte ? Că e stricată ? Te întreb pe dumneata. Dacă s-a încrezut lacrimilor şi jurămintelor unui bărbat, o fată, o floare nevinovată e o stricată ?

— Eu nu zic... cucoană Mino, borborosi, aşteptînd să-i vie glasul, Neagu Mihăescu.

El nu prea ştia limpede despre cine e vorba decît cu inima, care i se strînsese, ca să i se bată de piept ca o minge.

— Cucoană Mino, întrebă el, cu liniştea pierdută, de cine vorbeşti dumneata ? De domnişoara, de prietena dumitale, sau aşa ?...

— Da, de Casandra vorbesc ! asigură cu mîna pe inimă Mina. A greşit biata fată, a fost amăgită de vorbele unuia ca dumneata, şi fiindcă era cinstită, are un copil, o fetiţă !...

„De unul ca mine a fost amăgită, cugetă Neagu... Unul ca mine şi eu nu sînt totuna !“

Aflase prea mult dintr-o dată Neagu Mihăescu. Scaunul nu-l mai încăpea. Întorcea capul și la dreapta și la stînga, gulerul îl supăra la gît ca două țepi. Femeia din fața lui, după ce aruncase cu căldură atîtea lovituri de tîrnăcop, părea foarte îngrijată de lucrul din mîinile ei. Tache nu mai venea : nu trecuse încă vremea țuicăritului prin cîrciume.

Casandra, care șezuse neclintită pe un scăunaș în bucătărie, nu putea prinde decît vorbe nelegate între ele și neînsemnate. Începuse s-o doară capul în așteptarea aceea pe ghimpi. Știa că se vorbește acolo de cinstea și de destoinicia ei. Un bărbat bun voia să-i cunoască trecutul și apucăturile, ca s-o ia de nevastă sau de țiuoară. Ea nu se da în lături de la nici una. Nu știa că e datoare față de sineși să iubească și să ceară a fi iubită de omul pe care-l va primi în brațe. Cele dintîi lucruri și fapte care i se înfățișau minții, cînd se gîndea la căsătorie, erau strîmtoarea nevoiașă în care trăia, mocneala și ciocăneala nașei, mulțumirea mamei ei, pe care ținea s-o bucure, izbînda în contra vieții protivnice și neprețuita mulțumire că a scăpat de grija de astăzi, prea cunoscută.

— Rău îmi pare de pățania domnișoarei Casandra ! mîrîi Neagu după multă fierbere tăcută. Rău a făcut...

Mina tăcea și lucra înainte. El ar fi voit să plece, să alerge cîtva pe stradă, și apoi să se înfunde în casa lui, să stea ca în fiecă zi față în față cu maică-sa, posomorît și tăcut, ca să-l întrebe bătrîna ce are. Nu i-ar fi răspuns poate maică-sii, dar îi era dor de pustietatea de atîția ani deprinsă, și care începuse să-l apese de cîtva timp.

Mina tăcea dinadins și lucra. El nu găsea vorba potrivită cu care să se despartă. După un răstimp, se auzi în curte glasul lui Tache Săvulescu. Amîndoi se sculară în picioare. Tache intră urmat de un prieten. Cînd dădu cu ochii de Neagu, un hohot de plăcere scăpă din grosul gîtlej al contabilului de percepție.

— Ai să mănînci cu noi ! Îți recomand pe nenea Ilie Busuioc, cu care mă cunosc de șase ani. De trei ani nu ne-am văzut ! Nu se poate să pleci ! Aș ! cu mine nu te joci ! stăruie Tache, și-l ținea de gît pe Mihăescu, care voia să fugă.

În cele din urmă, Neagu rămase.

Mina trecuse ca vîntul prin odăi, luase în fugă pălăria Casandrei și dădu buzna în cuhnie.

— Pune-ți frumos pălăria pe cap, uite așa, zise ea, așezându-i-o grabnic. Strecoară-te pînă la poartă și vino înapoi. Vino în salon, ca și cum ai pica acuma.

Șiretenia Minei nu fu bănuită de nimeni. Cînd Neagu văzu ființa iubită pe pragul salonului în care suferise atîta voi să se repeadă pe ușă, dar se așeză moleșit pe scaun, salutînd pe noua venită, cuprinzînd-o toată cu ochii.

— De-aș putea să trimit vorbă mamei că nu viu la masă, murmură el.

Tache îl auzise.

— Am o idee ! Da ! o idee cum nu se poate mai frumoasă ! Dă o fugă pînă acasă ! Stai să vezi ! Dar ca să fiu sigur că te întorci, îți dau de gardian pe domnișoara Casandra.

Fata rîdea ca de-o glumă. Neagu se zăpăcise de tot.

— Nu vrea domnișoara, zise el. De ce să faci dînsa atîta drum... cu un necunoscut !

— E ! făcu Tache, cherchelit, ce umblați cu mofturi ! Domnișoara e cea mai gentilă ființă. Șezi la o palmă de loc, eu nu știu ? Haide, plecați, și acum să fiți aici ! Să nu ne faceți să așteptăm, ștregarilor !

Trebuia să plece împreună. Amîndoi alături, cu capetele plecate, înaintau tăcuți. Se însera, soarele își desprindea beteala din ramurile pomilor, lumina dăinuia numai în fîșii înguste pe trotuare, vremea se mai răcorise. Ei nu-și spuneau nimic. Ajunseră în strada Iepurilor, la casa lui. El intră în curte și se întoarse repede. Acum aveau ce vorbi, despre mama lui, cîți ani număra bătrîna, de cînd era văduvă, cum trăiesc ei. Și alt nimic. Ce era să-i spună el, cînd se încercase s-o izgonească din inima sa, în care abia o găzduise ? Nici nu și-o făcuse stăpîină și avea ce să-i impute. De pe acum era nevoie de iertare. O privea cu coada ochiului, îmbufnat, stîngaci, găsind totuși că e tare frumoasă.

Așteptîndu-le întoarcerea, Săvulescu, prietenul regăsit după trei ani și Mina băuseră cu păhărelul o jumătate de kilogram de țuică. Două cutii de sardele și un maldăr de ceapă și usturoi verde fuseseră adăogate cinei, ca să poată ospăta cinci meseni. Drept glumă, Tache pusese în fiecare colț de masă cîte un clondir de vin. Cînd cei așteptați se iviră, fură primiți cu urale, și lumea flămîndă se așeză degrabă la masă, după ce însă Neagu bău trei țuici, una după alta, ca să-l despăgubească pe Tache.

Îmbiat, rugat, aproape silit, Neagu băuse cele trei păhărele, dar se înnegri tot, cugetînd că vor să-l îmbete, ca să-l apropie de Casandra. Auzise el multe despre vicleșugurile femeilor și de unirea dintre ele împotriva bărbaților. Negreșit că cucoana Mina, care oricînd făcea ce vrea din bărbatu-său, pusese la cale totul. Dar el îi aflase dibăcia și n-avea să se dea prins în capcană. Neagu bău în ciuda vicleniei, dintr-o înghițitură, un pahar cu vin, și simți o sete năprasnică arzîndu-l. Privea bănuitor, dușmănos și batjocoritor lumea din juru-i, dar nu se lăsa întrecut nici la bucate, nici la vin. Trebuia să facă ceva și nu avea alta mai bun de făcut. Casandra era acolo, în fața lui. Din ce se scurgeau paharele, ochii lui Mihăescu se opreau tot mai mult asupra ei. De la început fusese nevoit să-și spună că nu părea înțeleasă cu nimeni, deși pentru ea voiau să-l îmbete. Timp de o jumătate de ceas, cît au fost singuri ei amîndoi pe drum, fata nu-l ademenise cu un cuvînt, ținuse ochii în jos și se vedea că e stînjenită de tovărășia unui om străin. Fiece pahar golit creștea bunătatea în sufletul omului bănuitor.

Începea să petreacă de-a binelea, să i se pară lumea din juru-i veselă și drăgăstoasă ; Casandra, o fată cuminte, cu suflet ales, cu tot păcatul ce-l săvîrșise desigur fără plăcere, fără voință. Ceapa, usturoiul trosneau în toate gurile, și mirosul lor puternic îmbrățișa și mai mult pe meseni, care se puteau numai ei săruta fără dezgust.

XV

Neagu Mihăescu nu era singur pe lume și nu-și îngăduia luarea unei hotărîri mari fără lungi dezbateri și fără consimțămîntul, măcar pe jumătate dat, al mamei-sii. Simțimîntul lui pentru bătrîna-i mamă era, într-o privință, ceva mai mult, și în alta ceva mai puțin decît dragostea, ca îndeobște. Din mrejele femeii pentru care ești în stare să-ți lepezi numele bun,

să-ți pierzi viața, mădăjduiești într-o parte încă limpede a cugetului tău să scapi și să ajungi tu stăpînul stăpînei ; pe mama ta, cînd o iubești, o simți ca pe însăși conștiința ta întruchipată, și vrerile ei le judeci precum te judeci cînd vorbești singur cu tine. Inima ta ajunge să priceapă, în ani și ani de-a rîndul, că voința mumei n-are alt țel decît binele tău. Și totuși, din partea iubitei tale, ca dovadă că e străină de tine, înduri ce n-ai suferi din partea părinților, cu care te răfuiiești la cel mai neînsemnat prilej.

Deși venea noaptea tîrziu, o găsea pe maică-sa trează la pasul lui dibuitor și, în cele cîteva cuvînte scăpate, ridică un colț de perdea și lăsa să i se vadă zvrîcolelele sufletului. Era mai totdeauna pe la miezul nopții, altminteri poate că ar fi stat să se spovedească bătrînei. Îi căzuse însă o carte în mîină, și citise acolo că omul trebuie negreșit să doarmă opt ceasuri pe noapte ca să fie sănătos. Neagu Mihăescu avea o teamă cucernică de boală. Cînd îl durea capul, nu se ducea la minister, se dezbrăca de cămașă, se vîra în pat și gemea de cîte ori trecea maică-sa pe lîngă el. Cu toate astea, bolnavul îmbuca la ceasul sfînt al mesei, de parcă l-ar fi îndemnat doctorul să mănînce cît doi. Cînd i-ar fi pierit pofta de mîncare s-ar fi crezut pe dric. Pe vremea căldurilor, Neagu era mai trist ca toamna, cînd jelește vîntul morții. Stomacul și mintea trăiau în el, într-o înțelegere desăvîrșită, într-o contopire de plăceri ca în noaptea nunții.

Funcționarul de la Domenii era orfan de tată cam de pe cînd începuse să fie în stare a ține o casă, modestă ca a lor. Moartea lui Mihăescu-tatăl sfîșie inimile, dar nu aduse mizeria în gospodărie. Bătrînul murise la vreme potrivită, tocmai cînd începuse a fi povară fiului, care cîștiga puțin.

Mamă și fiu erau legați unul de altul ca un ponton de țarm. Inima lui Neagu, fără avînturi și mari fierbințeli, era potolită și neschimbătoare. Bătrîna Sofia o simțea totdeauna la îndemîna ei, ca pe un portmoneu cu bani mărunți. E drept însă că fiecare ceapă, morcov, pătrunjel era curățit și mărunțit în numele lui, că „duduca Sofia“, cum o poreclise un vecin, își prăcea ochii pe rîntășuri, fără murmur pe buze, și că gătea gustos și mult ca pentru Neagu.

De multe ori se gîndise duduca Sofia că feciorului ei i-ar prii să se însoare. Bătrîni simt mai adînc rariștea din jurul celor cu puține legături pe lume și se deprind să vadă

propria lor viață înviind în urmași. Prea era multă liniște și umbră în traiul lui Neagu, pentru ca maică-sa, asupra căreia se revărsau, să nu se gîndească la rostul fiului ei pe lume, la moartea ei, la pustietatea lui de mai apoi. Îi vorbise de multe ori și se mirase în taină de nepăsarea lui. Dacă așa fel de bărbat e el, se gîndise bătrîna, dacă e rece, fără înflăcărări și turburare, e mai bine să rămîină neînsurat. Cine știe peste ce nevestă aprigă dă, și-l face de ocară lumii.

Și iată că, în al treizeci și optulea an, Neagu întîrzie regulat nopțile, nu le mai doarme butuc, stă dimineța cîte un ceas în fața oglinzii, iar seara, de cum mănîncă, pleacă săgeată. Nici pasul nu-i mai e greu, nici fața fără de grijă. Duduca Sofia își șterge lacrimile în urma feciorului grăbit să se depărteze de cămin, și nu știe ce să facă mai întîi : să se bucure, sau să se înfricoșeze. Întrevede cîteodată în ochii lui zăbranicul unei tristeți, soră cu deznădejdea. Dar Neagu e grăbit, se ferește de întrebări și, cînd muma poate pune mîna pe el, pe care-l simțea în buzunarul ei, i-a și sosit flăcăului trecut, nu se știe de unde, o corabie de speranțe. Bătrîna mamă se dă într-un ungher și lasă vaporul să se descarce pînă la scînduri, deși a luat seama că la fund e amărăciunea. Neagu se posomorăște, întoarce capul, vede pe maică-sa și pleacă !

Încet-încet, însă, Neagu s-a destăinuit. Din vorbele puține, din chiar nehotărîrea lui, muma a înțeles că i-a sunat fiului ceasul însoțirii. El nu știa încă ce avea să facă, pe cînd ea era sigură de capătul frămîntărilor. Era, bineînțeles, nemulțumită că viitoarea noră e săracă și fără neamuri de seamă, atît îi spusese deocamdată Neagu despre ea.

Într-o noapte, trezită de cîntatul dinspre ziuă al cocoșilor, Sofia Mihăescu, în loc să audă în odaia de alături, despărțită prin ușa deschisă a bucătăriei în care dormea ea, răsuflarea grea sau obișnuitul sforăit al lui Neagu, auzi un oftat cu trei caturi, lung cît un plop. Își încordă auzul bătrîna ; fecioru-său se întorcea în așternut, mușcat de mesomnul îndrăgostiților. După cîteva minute, muma nu mai putu suferi chinul la care o țintuiau auzul și inima ei. Sări din pat, cu cearceaful în spate, și pătrunse în camera lui Neagu. De la ușa începu a vorbi :

— Adică de ce te canonești tu ? Cine te oprește pe tine să faci ce vrei ? Popa nu se împotrivește, eu nu mă îm-

potrivesc, ea zici că n-are tată... Însoară-te, pentru numele lui Dumnezeu ! nu te mai pîrpăli ca pe jeratic !

Neagu tăcea, se ridicase jumătate în pat și privea în negru fantoma care albea în apropierea ușii. În albitul cap al bătrînei năpădiră într-o clipă un puhoi de gînduri cu privire la viitoarea noră.

Dar dacă nu e vrednică de nevastă ? nu e cinstită ? cugetă ea. Poate că are cusururi mari. Poate că are ibovnic, sau a avut ; poate să aibă copii !... Lumea e plină de blestemății și de nenorocire... Dar nu le-a știut el dintru început ? Nu s-a ferit ? n-a iscodit ? Poate că o mai cere cineva ? Poate că nu-l place pe Neagu ? Cîte nu pot fi, și cîte se pun de-a curmezișul în calea omului !

— Cine e femeia asta ? își întrerupse muma frămîntarea gîndurilor, cine e și de ce nu îmi spui mie numele și casa ei, meamurile ei, ca să cercetez eu dacă merită de tine ?

Neagu tăcea, înăbușea un oftat, privea în gol. Muma urmă :

— Dacă te însurai de pe cînd te-am îndemnat eu, cuminte faptă săvîrșai. Să nu ajungă omul să-și puie toată inima într-o femeie, încît să nu mai fie stăpîn pe voia lui, și să-i pese, ca de moarte, de mendrele ei. Cîți ani ai tu ?

— Treizeci și opt, răspunse cu glas răgușit Neagu.

— Și adică te găsește bătrîn, ori...

— Ce tot spui, mamă ! Dumneata n-o cunoști de fel !... E o femeie tare cumsecade. A făcut și ea o greșală și acum suferc... cum sufăr și eu... Sînt mai bune fetele mari, care așteaptă doar să se mărite ca să dea întîlniri pe la Șosea crailor ?...

— Are copil ! sublinie Sofia. Are și stare ? Are muma ? Mi-ai spus...

— E săracă și curată.. Ei, personal, nu i-am vorbit de căsătorie.

— De, maică, văd că te prăpădești !... Văd că nu-ți mai ticnește nici masa, nici somnul... Cum să te povățuiesc ? Are copil... murmură Sofia, cunoaște alt bărbat ! Caută, peșemne, să se căpățuiască. Ce poți să știi ? Un om e cum vrea el să ți se arate, iar femeia nici ea singură nu-și cunoaște tot șiretlicul. Caută să dormi ! Nu te mai gîndi noaptea asta ! Ți-e destul !

Și duduca Sofia întră încet în bucătărie, ca să ție pînă la ziuă ochii deschiși.

Neagu apucase pe drumul cel mai scurt. Se despovărase de piatra cea mai grea. În noaptea aceea se hotărî să mai vorbească o dată cu Mina și să se ducă singur acasă la Casandra.

Pentru că multă silință și multă îmbărbătare cheltuise Mihăescu ca să se decidă a da ochii cu mama Casandrei și cu Casandra însăși, acasă la ea, se socoti ajuns la capăt, se bucură și îndrăzni să-și alcătuiască întîmplările mari, ce aveau să vină negreșit. Avea s-o aducă în casa lui, alături de maică-sa, pe Casandra. Căsătoria nu era nevoie s-o facă numaidecît. Putea să se săvîrșească după un răstimp, cînd vor avea bani mai mulți. În taină, el își spunea că nu se va însura decît după ce va cunoaște-o bine pe nevastă-sa și va ghici din ochii lumii că ea merită pirostriile.

Îl supăra, ce e drept, gîndul că cele patru familii, din curtea caselor în care ședea, îi vor cunoaște nevasta și că-i vor duce vestea în patru părți ale Bucureștilor. Dar nu se putea muta de acolo. Avea două odăi și o bucătărie, înșirate lanț, cu bucătăria spre curțică, cu salonașul către stradă. Chiria era potrivită. Mihăescu stătea în strada Iepurilor de opt ani și nu se gîndise niciodată la mutare.

Poate că și aflaseră unii dintre vecini despre planurile lui. Maică-sa, ca toate femeile, nu-și putea păstra pentru sine gîndurile, ci le împărtășea. Văzuse bine Neagu pe cucoana Frosa petrecîndu-l cu ochii ca nealtădată. Atunci își scosese pieptul afară, călcase cu îngîmfare, ca și cum dragostea îi pusese o mantie de domn pe umere. Pînă și proprietăreasa, cucoana Eugenia, îi trimisese prin ochelari o undrea de privire sfredelitoare ! Interesul lumii pentru viața inimii lui, în loc să-l îndepărteze de dragoste, îl îndemna.

Mihăescu, fără un povățuitor bun ca Mina Săvulescu, fosta tovarășă a Casandrei la fabrica de tricotaje, ar fi suspinat zadarnic sau s-ar fi însurat scrîșnind din dinți.

Neagu se duse s-o întrebe dacă ar face bine să se ducă acasă la Casandra. Amîndoi ajunseră lesne la încheierea că ar fi destul pentru o fată așa de săracă, cu copil, fără tată, să fie luată în casă. Mina își luase sarcina să dovedească prietenei Casandra că nu poate fi luată deocamdată de nevastă.

Se gîndise Mina și la copilul Casandrei : fetița trebuia să fie lăsată mai departe la doică.

Casandra primise, muma și nașa ei se înduplecaseră și ele, fiecare în felul lor. Lina avea să rămînă cît de mult la doică și, cine știe, cu vremea poate că mama ei avea să o aducă în casa bărbatului fără cununie, sau cel puțin să poată ea plăti banii doicitelui. Lina crescuse mărișoară, era acum înțărcată.

XVI

Într-o zi, pe cînd Maria Casimcea vărsa lăturile în curte, cu mînele hainei sumese pînă la umăr, zări în stradă, oprit anume ca s-o privească, pe o veche cunoștință. Ea își lăsă albia alături de grătarul canalului, văzînd că omul nu se depărtează, și veni să-i dea bună ziua.

— Ce mai faci, Mario ? o întrebă fostul prieten al bărbatului ei, dînd din cap, și măsurînd-o din creștet pînă la tălpi.

— Cum mă vezi, sînt spălătoreasă... Spăl rufele altora, destul le-am spălat numai pe ale mele.

— Dacă nu vrei să te măriți ! zîmbi prietenul. De ce rîzi ? Tinerile găsesc tineri, bătrînele găsesc de seama lor. Nu rîde ! Văduvia nu e bună. Și eu m-am săturat de burlăcie.

Muma Casandrei ostenise stînd cu ochii în soare și își pusese mîna cozoroc la frunte. În păru-i cărunț soarele aprindea văpăi de argint. Era udă pe pîntece și pe poalele rochiilor, dar își uitase totuși de albie și-l privea pe vechiul prieten cu amărăciune și blîndețe.

— Mihai, Mihai, n-ai pesemne ce vorbe ! Du-te la păcatele !

O fereastră se deschise în curte, un cap de cuconiță se ivi.

Mihai Dudău se crezu nevoit să plece.

— O să mai vorbim noi, ai să vezi ! Să ne găsim sănătoși !

Maria luă albia părăsită și intră în casă, unde o așteptau rufele, în două maldăre mari, gata pentru întins pe frînghie. Nu luase în seamă vorbele prietenului. Avea la ce să se gîndească și ce să țină minte.

Mihai Dudău fusese singurul ins cu care Gheorghe, bărbatu-său, se înțelegea un pic. Numai Dudău și popa la zi întîi călcase pragul căsuței cu plop. Pîna și vecinilor le venea peste mîna să intre în gospodăria tainică și posacă a parlagiului. Dudău era zidar de meserie. Uneori reușea să ia singur asupra-i ridicarea unei căsuțe de zid sau de paiantă ; îndeobște lucra ca supraveghetor, ca meșter între meșterii români, la un antreprenor de binale italian. I se întîmpla să cîștige atîta cît să-i ajungă și iarna, cînd nu-i mai mergea meseria. Alteori intra în datorii, de care nu se putea scutura decît vara tîrziu. Era om trecut de cincizeci de ani. Ridicase multe case și bordeie în opt mahalale : cîrciumarilor, măcelarilor, precupeților, pîna și pietrarilor de pe ulițe, dar lui nu fusese în stare să-și ridice un bordei în trei pari.

Socotit după hainele pe care le purta, omul cîștiga puțin. Pălăria lui, poate că nici el nu și-ar fi putut aduce aminte cum fusese la începutul începutului. Veșnic era o litră de tencuială pe ea. În aceiași pantaloni creți, mitocănești, cu care suia schelele de treizeci de ani, venea în Duminica Paștilor la Înviere. Pe Gheorghe Casimcea îl cunoscuse cum cunoștea toată lumea mahalalelor, și băuse cu el de cîteva ori. Pe cine nu-l cinstise la vreo cîrciumă ! Dudău nu era bețiv, dar venea la cîrciumă cum vine samsarul la cafenea, după mușterii, după afaceri : să miroasă, să audă. Întîmplările mari și mici despre care duruie gazetele, răzbăteau și prin cîrciume. Albii și roșii, conservatorii și liberalii, se găseau și acolo față în față, și ca nicăieri în altă parte de aprigi, de dușmănoși. Dragostele nu vărsau atîta sînge de capete sparte ca politica la mahala. Mihai Dudău căuta să împace lucrurile, cînd se găsea între două tabere protivnice la cuțite. Dar ceea ce înflăcăra pe toată lumea și deschidea tuturor pofta de vorbă era politica internațională. În asta se amestecau cu toții : cîrciumarul uita să bea din cinstea cumătrului ; Tulac, băiatul de prăvălie, își uita mititeii pe grătar și căsca gura și căsca ochii, ca și cum ar fi văzut păruiala dintre națiuni.

— Rusu vrea să pună mîna pe toată Turcia. „Lasă-l ! aci l-am vrut !” se bate neamțu cu pumnii în piept. Știi cum are să-l înfașce pe muscal, nene Smărandache ! pentru că sar ungurii, sare România și toată Nemția ! Să se miște bulgarul dacă-i dă mîna ! Vai de mama lui ! Regele Carol îi suflă dă pă fața pămîntului și pă el și pă sîrbi ! Da' ce !

Țările Europei erau aruncate valvîrtej una asupra alteia. Fiecare schimba harta, fără s-o cunoască, și vremea trecea plină de mulțumire sufletească. După ce cîrciuma se golea, cîrciumarul părăsea dintr-o săritură teșgheaua și înainta către nevastă-sa, măreț, cu mînila la spate, ca un deputat prin Cameră.

După ce întinse rufele pe frînghie, Maria se uită pe cer la norii afînați, ce se înghesuiau în clăbuci tot mai mari și mai posomorîți. Ca o slugă cu durere de inimă pentru avutul stăpînului și care-și prețuiește munca adusă la capăt, ea dorea să nu plouă și, deși căpătase voie să plece, la sfîrșitul trebii, progeta. În cele din urmă, văzînd că norii se plimbă razna, se înduplecă să plece. Nu fusese la Tudora de patru zile și-i era dor de Lina, de nepoată-sa. Nădăjduia s-o nemerească acolo, adusă de doică.

Pe Tudora o găsi pe prispă, de vorbă cu chiriașul ei, ciubotarul, care-și ceruse voie să stea la umbră. Era o zăpușală mare, pămîntul ardea sub tălpi, iar bietul ciubotar lucra de zor și asculta graiul proprietăresei. Cu tot îndesatul bocănit al ciocanului, nu pierdea un cuvînt. Plătise de curînd chiria pe trei luni, cîștigase prietenia proprietăresei.

Între proprietarii săraci și chiriașii lor, neplata la vreme aduce mare ură, iar plata e în stare să înduioșeze și să înfrățească inimile cele mai deosebite. Neplăcerile, clevetirea, zîzaniile ce cresc neapărat în viața dusă alături, pe toate le plivește banul, izvoditorul de liniște, cît te-ai șterge la ochi. Proprietarul bogat își strînge în chingi chiriașul pentru nevoia lui de bani și de belșug, pe cînd cel sărac primește chiria ca pe o faptă bună, ca pe o îndatorare.

Maria stătu rezemată de stîlpul prispei pînă își isprăvi Tudora povestea începută. Apoi femeile intrară amîndouă în casă.

— Nu știu ce se petrece cu fie-ta, începu Tudora ; uite, iar n-o găsești acasă. A plecat de după prînz.

— Pe năduful ăsta ! dădu din cap Maria, bătînd în struna prietenei.

Și gura i se încreți a supărare, pe cînd ochii, încă blajini, măsurau pătrunzători fața Tudorei, ca să afle cît îi e de adîncă mînia.

— Aveți la mine o mulțime de bani, urmă Tudora, banii de pe casă. Mi-e frică să nu mă prade cineva, cum sînt toată ziua singură acasă. De m-aș scăpa odată !

— Parcă cine-i știe ! vorbi Maria. Nu-ți mai face spaime din nimic. Lipsește toată ziua... fata ?

— De la prînz pînă noaptea tîrziu. Să vezi cum s-a înțolit ! Nici tu, care-i ești mamă, n-o mai cunoști. Cele trei sute de lei sînt pe sfîrșite. Umblă după careva, nu se poate ! Să nu-mi spui mie că nu !... în tinerețele mele...

Și aici se opri, făcu ocolul pereților cu ochii și ajunse la icoană. Candelă ardea în umbră, cu văpaia cît un sîmbure, între două mănunchiuri de busuioc și de pelin.

De la un timp, ciocănitul chiriașului nu se mai auzi pe prispă. Soarele asfințise, lumina pierea. Fereastra despre curte se întunecă deodată, și cu ea toată odaia : o făptură mare sta în dreptul geamurilor.

— Cine-o fi ? se întrebă Tudora cu glas tare și se urni să deschidă ușa.

Un bărbat în toată puterea vîrstei își ștergea fruntea de nădușală. Dădu bună ziua femeii bătrîne, ce-l întâmpina întrebătoare, își strînse mustața groasă în trei degete și întrebă :

— Aici șade domnișoara Casandra Casimcea ?

Cu oarecare șovăială, întrucît Casandra nu plătea chirie, Tudora îi răspunse :

— Aici... Dar nu-i acasă... E maică-sa aici.

Și proprietăreasa deschise ușa în fața mosafirului necunoscut. Bărbatul înțelese că e poftit să intre, își plecă puțin capul și străbătu în încăpere. Tudora îl urma, purtîndu-și ochii pe spatele și pe lungile lui picioare.

— Dumneai este mama Casandrei... zise ea ; dumnealui întreabă de Casandra...

Inima Mariei, ca și cînd ar fi fost un șarpe ce se încolățește de spaimă, se strînse și se ghemui în pieptu-i.

„Oare ăsta să fie ?“ se întrebă ea, cu gîndul la primul amant al Casandrei, la comisar.

O ură acră și neputincioasă îi strîmbă umerii, îi în-
cleștă gura, îi oțări privirea. Dacă acesta era nemernicul de
comisar, de ce-i mai căuta fata ? După un an de uitare, își
aducea aminte și simțea muștrările cugetului ? A, nu era co-
misarul, nebună ce fusese să-și închipuiască pocăință și dra-
goste pe lume ! Îl zărise odinioară pe comisar, era un om
mărunt, slăbuț...

Necunoscutul se așază pe un scaun, privea cu luare-
aminte pe Maria și pe Tudora. În cele din urmă, după ce se
răcorise, întrebă :

— Dumneavoastră sînteți mama domnișoarei Ca-
sandra ?

Maria dădu din cap în semn de răspuns. Dar omul tăcea
iar. Nu știa dacă poate vorbi față de Tudora, femeie străină.
În cele din urmă, observă că pare și ea de-a casei și întrebă :

— Dar copilul unde e ?

Femeile tresăriră, ca prinse cu o hoție tăinuită. De la
început îi venise pe limbă Mariei să-l întrebe pe domnul necu-
noscut cine este și de unde o cunoaște pe fie-sa. Dar nu cutezase
pentru două-trei temeri ce se amestecau în capul ei, de nu mai
deslușea nici una.

— Cine sînteți dumneavoastră ? Îl întrebă proprietă-
reasa, destul de înțepat.

Străinul se ridică de pe scaun, supărat pe sine că nu
mulțumise obișnuința, și se recomandă :

— Neagu Mihăescu, funcționar. Poate ați auzit de
mine...

— Eu nu, răspunseră amîndouă femeile, schimbînd o
privire întrebătoare.

— Adevărat ! oftă Neagu, socotind că nu putuseră să-l
cunoască nici din auzite, întrucît poate că nici Casandra nu-i
știa zbuciumul sufletului, și că el nu îndrăznise măcar s-o
petreacă pînă acasă.

Femeile ar fi voit să vorbească între ele, să se întrebe
cine putea fi omul acesta, posac, neliniștit și parcă bănuitor.
De ce le întreba de copila Casandrei și de la cine putea să
știe taina asta acoperită de ele cu multă trudă. Fiecare din
ele bănuia că știe ceva cealaltă. Li se părea ceva necurat și
prevestitor de nenorocire.

Neagu spuse cîteva vorbe despre căldura de afară. Dar
întrebarea la care nu primise răspuns : „unde e fetița Ca-

sandrei ?" îi sta pe limbă. Aproape se făcuse noapte. Tudora aprinse lampa, anume ca să vadă mai bine chipul străinului.

De cum văzu lumină în jurul ei, gazda, cu ochelarii pe nas, își repezi și-si pironi privirea asupra lui Mihăescu. Neagu simți îndată ascuțimea ochilor ce-l țintuiau și, fără să vrea, le răspunse cu o săgeată otrăvită. I se părea că-i încolțit cîinește de două cutre bătrîne și voia să se ridice și să plece.

„Care e mama Casandrei ?” se întreba el, deși o știa.

„Da, e asta, n-o văd bine ! stă în umbră !” Și rămase pe scaun. Oftă, ridică ochii în grindă, îi coborî pe picioarele lui, stînjinit. Din mocirla de casă în care intrase avea să cu-leagă o soață zilelor lui ? Își aduse aminte de oameni de seamă, căsătoriți cu femei din bordeluri. Asta nu-l încuraja. Și, totuși, nu se putea clinti de pe scaun. Și în el era atîta nebunie cîtă-i trebuie aceluia care se chinuiește să scoată din mămol o floare. Și mereu se întreba unde pot ascunde bătrînele tălpi de iad pe fetița Casandrei.

— Da' fetița domnișoarei Casandra unde e ? îi scăpă iarăși de pe buze.

Cele două femei rămaseră țepene pe scaunele lor, galbene, iar privirile încetară să mai poarte raze în afară, ca moarte. Mihăescu, ai cărui ochi le sorbise, se dădu pe spate aproape speriat. Pricepu în sfîrșit că bieteile bătrîne sufereau de pe urma tainei copilului Casandrei, că viața acestuia vinovată le apăsa cugetul ca un păcat cumplit. Își întoarse capul și văzu cele două icoane, candela, mănunchiurile de lîngă icoană și se înduioșă amar.

— Eu sînt un adevărat prieten al ei și al dumneavoastră... Eu am venit cu gânduri bune în casa asta... Casandra, dacă mi-o ajuta Dumnezeu, dacă e cuminte, are să-mi fie nevastă. Unde poate să fie ea acum ?

O piatră de moară le ridică de pe piept vorbele acestea femeilor. Mama își șterse ochii înlăcrămați și spuse :

— Are o prietenă. Mina mi se pare că-i zice... Poate că dumneata o și cunoști... pentru că eu cred că nici n-ai de unde s-o știi pe fata mea decît de acolo. Nu se mai duce nicăieri !

Pe cînd Maria vorbea, Neagu dădea din cap înviorat, spunînd „da” cu toată făptura. Tudora se uita pe rînd cînd la unul, cînd la altul, și nu spunea decît : „E ! e ! vedeți ! vedeți !”

— Întrebai de Lina, vorbi răspicat Tudora. E la doică, dragă domnule, trebuie... Casandra vrea să-și găsească o slujbă, să muncească... De !

— Poate că n-are să fie nevoie...

Și el se hotărî de îndată, se sculă în picioare, dar iar căzu pe scaun șovăitor.

Fără veste, în privazul ușii se ivi Casandra. Uimită și c-o rază de bucurie pe față, ea înaintă către mosafir. Neagu se ridicase în picioare, vesel că trăiește minutul acela. Pofti cu ochii pe cele două bătrîne să ia parte la fericirea lui. Nu i se mai păreau două cumetre rău sfătuitoare.

— Eu am venit acasă, vorbi Casandra, numai ca să-mi schimb bluza, prea subțire de acuma, și să plec. Vii și dumneata, domnule Mihăescu, nu-i așa ? Mergem cu Săvuleștii la o grădină.

— Mario, întreabă ce și cum ! șopti Tudora la urechea mamei.

Dar Casandra, care le auzise, întoarse capul către ele și le făcu, rugătoare, semn să tacă. Neagu, stîngaci, își încovăie spinarea și urmă pe tînăra fată în stradă, după ce sărută cu drag mîna bătrînelor femei.

Locuința lui Neagu Mihăescu avea trei încăperi înșirate. Avea o față la stradă și alta într-o ogradă îngustă, ce cădea într-o curte comună, din care proprietăreasa mai luase o fișie, ca să-și facă grădină. Tot cîte trei încăperi și cîte o curtică aveau toți locatarii casei aceleia. Curtea cea mare dădea și ea într-o stradă, la unul din capete.

Cînd a pășit Casandra pe urma lui Neagu, în casa din strada Iepurilor, pe din dosul casei, inima îi era strînsă ca și cum intra să fure. A urmărit cu încordare, fără să vrea, cu auzul, pînă departe, mersul trăsurii ce o adusese.

Cînd a intrat din ograda mare în curtică, și-a simțit ochii împăienjăniți, i-a fost teamă că are să se împiedece și a ajuns fără veste în casă, în fața unei bătrîne care plîngea, pe cînd ea zîmbea fără temeii.

Trecînd din bucătărie în odaia de culcare, și-a văzut cufărul ei cu albituri, adus de Neagu din ajun. Și, ca și cum se sfia de lucrurile străine ce o înconjurau, s-a așezat pe lada adusă de ea, cunoscută ei. Era ostenită de lungul drum ce-l făcuse pînă să ajungă soața fără cununie a domnului Neagu Mihăescu. Așteptase în friguri de deznădejde, de cînd intrase în casa Minei, să-și vadă viața ei aninată de viața unui bărbat ! De acum poposea. Avea să stea locului, ca într-un fel de moarte : liniștită, fără să ceară ceva, fără să se plîngă dacă nu se va simți mulțumită, pentru că trebuia să fie mulțumită, uitîndu-și trecutul.

Printre lucrurile străine, cu care negreșit că avea să se deprindă, sub ochii înlăcrămați ai bătrânei, Casandra uitase că are un copil.

— Scoate-ți pălăria, o pofti Neagu.

Tînăra femeie auzi glasul bărbatului ei, clipi des, privi pe duduca Sofia și-și aduse aminte de bucătărie. De acum trebuia să fie femeie gospodină ! În ultimele zile cugetase mult la toate treburile unei case și căutase să învețe de la Mina Săvulescu cîteva mîncări. În casa părinților ei, a Mutei și a Moonitului, nu învățase decît gătitul verzei cu carne, al tocanei și al fasolei albe, de post.

— Ai văzut salonul ? o întrebă Neagu. Casa asta are și o față la stradă...

Noua-venită surîse duduchii Sofia, ca să-i întoarcă mai ușor spatele, și intră în camera de la stradă.

Și odaia asta avea să fie a ei !

Parcă toată mobila din salonul Săvuleștilor fusese cărată acolo peste noapte ! Aceeași masă în mijlocul casei, deasupra căreia sta acățată lampa, același garderob, oglindă și pat, lustruite, de aceeași culoare, cum mai zărise Casandra, pe ferestrele deschise, la cinci-șase domni funcționari, măcelari sau negustori. Covor pe jos, cîteva rame de scoici, două baletiste de foiță colorată și un port-jurnal verde și cu bumbi roșii.

În salon era răcoare, întuneric și curat. Nici un miros ! Tînăra femeie fu covîrșită deodată de amintiri și de teamă. Oare va putea să țină atît de curat ? Vor rămînea lucrurile în aceeași stare, fiecare la locul lui, întreg, lustruit ? Și amintirea, ca bălăriile, creștea mai naltă decît teama.

Și în casa nași-sii intrase de multe ori cu sfială. Zidurile albe, mirosul de gutuie din odăița Tudorei, lutul neted de pe jos, fără un fir de praf pe el, o ținuseră pe prag cu ochii uimiți. În odaia de holtei a comisarului de asemenea se simțise mirată și de pripas. În casa Săvuleștilor călcase ca un păstor într-o biserică mare de oraș. Și cu toate se deprinsese, toate se învechiseră pentru sfiala ei.

Se deprinsese cu toate, dar acum, în salonul acesta, tot îi reveneau în minte, contopite, și inima i se strîngea, ca

o ameteală o prididea. Fabrica, zgomotul ei ametitor, cum îl auzise în prima zi de lucru, așa înviase în mintea Casandrei. Aproape de ușă, hora de fete care mosorea șpuluri, mai departe războaiele de țesut tricouri, în fund marile mașini de broboade, toate se înșirau limpede în tăcerea salonului sărăcăcios.

— Nu ți-e bine, dragă ? o întrebă Mihăescu.

— De ce ? N-am mimic. Până mă voi obișnui.

Nu se simțea de loc limpede și stăpână pe ea Casandra. Începea o viață nouă intrând în viața altora, făcută gata, orînduită în toate încheieturile, hotărîtă. Și aici, ca și în casa nași-sii, ca în fabrică, ca la comisar, pe furiș, ca în casa străină a Săvuleștilor, ea, Casandra, trebuia să caute a dobîndi culoarea locului, căci locul nu avea să se schimbe după ea cît de puțin.

— Mama e o femeie tare cumsecade. O să vă înțelegeți bine amîndouă ! rosti fiul duduchii Sofia.

Casandra se ridică din scaun, deschise ușa și se îndreptă către bucătărie. Aici, o cucoană trufașă, cu glas bărbătesc, cu mustăcioară mică, cu ochii îndrăzneți, vorbea tare, ridicînd mereu un pumn în aer.

— Sărut mîna, cucoană Froso ! zise Neagu.

— Ce faci, cavalerule ? îl întrebă cucoana, învăluind cu o privire făptura aproape plăpîndă a Casandrei.

— Bine ! răspunse Mihăescu, sugrumat de emoție.

Toate cele patru făpturi, ce se aflau alături în bucătăria strîmtă, tăcură ca amortite. Stînjiți, ai casei așteptau ca cucoana Froso să mai spuie ceva, doar se va topi gheața în care întepeniseră. Dar vecina Froso tăcea parcă dinadins, și ochii ei străpungători se înfingeau pe rînd în toate frunțile din juru-i, frunți ce se plecau, pe toate genele ce se închideau ca amenințate de flacără.

În cele din urmă, Casandra se strecură în odaia de dormit, iar după ea veni și Neagu. Froso zîmbi, dădu din umeri, răspunzîndu-și sieși, și plecă spunînd tare :

— Nu mai vin pe la dumneata, ducă Sofie. Ești prea ocupată !

Și Neagu și maică-sa erau tare amărîți că nu știuseră ce să spună despre Casandra, cum s-o recomande primului ins

intrat în casa lor. Abia își adusese nevasta, și Neagu vedea bine că o și rănise. O lăsase față în față cu o femeie, care avea să-i fie vecină, și nu știuse să spună, după cum se cuvenea, cine este. Casandra simțea nelămurit ocara din privirile bărbatului plouat și din stinghereala acră a soacră-sii. Posacă, supărată, Sofia vîra cu vrăjmășie lemne în sobă, trîntea capacele peste oalele de fier, hîrșea cratițele pe plită.

— Cine a fost cucoana de adineaurea ? Întrebă Casandra pe bărbatu-său.

Bucuros că poate să vorbească, fie chiar despre buclugașă cucoană Frosa, Neagu, dornic de a înlătura clipa ce dăinuia, răspunse :

— Asta e o femeie strașnică. O haiduceasă, ca pe vremurile de demult. Bărbatu-său a fost căpitan, ea e pensionară. Vorbește, se-aprinde la discuție, dă cu pumnul în masă ca un bărbat și cîntă ca un voinic. E strașnică madam Roșcu ! Ai s-o cunoști, șade aici în curte, a doua ușă. N-are pe nimeni prieten. Văd că vine cam de două ori pe săptămîină un călugăr de la Mitropolie, spînatic, încolo puține cunoștințe !

Așezînd șervetele pe masă, Casandra îl ascultă gînditoare, ca și cum n-avea să țină minte ce i se spusese.

— Bre, cum s-a înnoptat deodată ! strigă Neagu.

Într-adevăr, parcă soarele fusese luat de pe cer și băgat într-un beci. Se făcuse seară adîncă, zgomotul răzbătea în case, furtuna trîntea ferestrele și ușile, flutura arborii ca pe niște sorcove. Praful uliților năvălea în trîmbe, mărinind întunericul și teama.

— Are să vie o ploaie cumplită ! tresări Neagu, uitîndu-și toate grijile de pînă atunci.

Casandra și duduca Sofia, într-un suflet, se repeziră amîndouă în curte, cu mîinile bîjbîitoare ca labelle urșilor, ca să adune tot ce ar fi putut să strice ploaia. Prin curtica îngustă se aflau ici-colo, pe frînghia de rufe, vreo cîteva haine, două ștergare și un cearceaf. Furtuna dezlănțuită, ploaia ce avea să cadă în funii de oțel, necunoscuta putere ce lăsa pe pămînt apele cerului, cînd voia și cît voia, apropiase cele trei fapturi stingherite, neînțelese. Toate trei priveau din bucătăria plină de mirosul bucatelor calde, lîngă focul prizonier în sobă, priveliștea mîniei de-afară.

Frosa Roșcu, vecina lui Mihăescu, ținea și ea un apartament aidoma ca al tuturor locatarilor casei. Răposatul bărbat al Frosei fusese căpitan de administrație. După un an de la moartea bărbatului, văduva, în vîrstă pe-atunci de treizeci și șase de ani, se îndrăgostise de un student, pe care-l primise în gazdă. Studentul nu mai plătea chirie, nu mai plătea masă, și toate ar fi fost bune dacă el, în loc să-și bea banii sau să se îmbrace cu ei, n-ar fi căutat noi victorii prin mahala. Dar vestea că se lasă tocat de o modistă veni degrabă la urechile văduvei de căpitan, și bărbătoasa femeie se supără foc. Într-o noapte, după o ceartă cumplită, Frosa își bătut amantul și-l dădu afară aproape în cămașă. Cu venirea Sfîntului Dumitru, data împlinirii contractului cu proprietarul, Frosa se mută în casa din strada Iepurilor, hotărîta să-și ferească inima de văpăile tuturor ochilor dulci cu care întîmplarea o va ispiti. Ca să scape mai bine, Frosa nu mai subînchiria, locuia singură, primind de altfel cîtiva mosafiri, printre care și pe un călugăr spîn, de la Mitropolie.

În casa din strada Iepurilor, Frosa Roșcu era cea mai cu ifos dintre chiriași. În toate apartamentele casei nu locuia decît un singur bărbat, Neagu Mihăescu, și acesta sub ascultarea mă-sei.

Coana Frosa, cînd ieșea în ograda comună, avea tot dreptul să-și înfigă pumnii în șolduri și, țuguindu-și gura, să-și privească cu trufie mustățile de flăcăoandru. Proprietăreasa, cele patru fete bătrîne și duduca Sofia se mlădiau smerite pe sub ochii plini de focul bărbăției ai oacheșei căpitănese. Fiecare din ele îi spunea cîte ceva măgulitor, o întreba cum a dormit, cum se murează castraveții sau care praf de purici e mai tare. De cîte ori era întrebata despre lucruri gospodărești, Frosa neschimbat răspundea :

— Eu pe ordonanța mea o învățasem așa...

Se înțelege că lumea o respecta și pentru că fusese nevastă de căpitan. Femeia al cărei bărbat a fost încins cu sabie peste pîntece, cînd mai e și mustăcioasă, oacheșă și vînjoasă,

ba și răgușită, nu te-ai mira să scoată din fuste măcar un tesac și să comande o armată de femei.

Prietenie multă nu era între coana Frosa și ceilalți chiriași. Dintre toți locatarii casei, numai proprietăreasa era prietenă tuturor, prietena și cel mai de preț ajutor. Se îmbolnăvea careva în casă, cheam-o pe coana Eugenia să spună degrabă ce-i de făcut ! Cînd ușa nu se mai închidea, proprietăreasa știa lăcătușerie ; cînd se prăseau gîndaci la bucătărie, coana Eugenia știa să curețe ca o chivuță.

În toată casa numai cele patru fete bătrîne aveau servitoare. Chiar țăntoșa căpităneasă gătea și deretica singură, și numai în ajunul sărbătorilor lua o femeie cu plată, ca să-i ajute.

Casa Eugeniei Marcovici trăia parcă o viață deosebită, de cătun depărtat de comună. Atîtea femei laolaltă, toată ziua în vizită una la alta, pentru prăpădirea dulceții și a cafelei, nu mai aveau nici timp, nici poftă să mai vadă altă lume. Zvonurile vieții Bucureștilor pătrundeau și aici, dar puține, și nu plecau mai departe.

Ieșind din casa duduchii Sofia, căpităneasă, rîzînd în hohote ca o dezmetică, intră la coana Eugenia. Mirată, proprietăreasa își așează încet ochelarii pe nas și așteaptă. Frosa întinse brațele și o strînse cu putere la piept și o ridică de două palme de pe podea.

— Spune de ce rîzi, rosti proprietăreasa cu greutate, îngrijată de soarta ochelarilor.

— Rîzi mai întîi, nemțoaico ! rîzi de rîsul meu, nu aștepta să auzi mai întîi ! strigă mosafirul.

Proprietăreasa își scoase ochelarii, ca să-și economisească privirea, și amîndouă femeile se așezară pe scaun în odaia de la mijloc.

— Mi-ai spus acum cîteva zile ceva... de Neagu Mihăescu. S-a făcut treaba ! Fără popă ! fără lăutari ! fără șampanie ! De acolo vin. Eu, cum mă știi, intru în casele oamenilor ca în biserică și în cîrciumă, ca în local public. Cine vrea să ascundă pe dracu, să țină ușa închisă cu cheia. Intru, care va să zică, să vorbesc cu duduca Sofia. Mă uit la ea : vinută ! întorc capul și mă chiondăresc la fiu-său, negru-verde ! mă holbez la femeia ceea, și ea se face albă ca pere-

tele ! Să-i fi văzut, te umfla rîsul ! Se uita mă-sa la fiu-său și fiu-său la mă-sa și nu scotea o vorbă. Biată femeia ceea, să fi putut, ar fi intrat în dușumea !

— Cine știe cine-o fi ! spuse așezat proprietăreasa.

Căpităneasa dădu capul pe spate, aduse mîinile pe după speteaza scaunului și, cu tot pieptul ei perinos înainte, se rătoi :

— Pune-ți ochelarii, coană Eugenîto, și uită-te în ochii mei ! Îi minte cineva pe ăștia ? Păi Gică, păcătosul ăla al meu de ibovnic, îmi făcuse learcă poala de lacrimi plîngînd și făcuse spumă la gură jurîndu-se că nu mă înșală cu modista ! Ce pumni și ce palme i-am tras porcului, pentru că-l vedeam, cucoană Eugenîto, cu ăștia, vezi ! că îmi vine să mi-i scot, că prea multe îmi spun ! Eu pătrund în om ca dracu în mănăstire.

Așîtată, Frosa se ridică de pe scaun, se plimbă de cîteva ori, cutremurînd podeaua șubredă, și veni să se trîntească în patul cu grijă acoperit al gazdei. Îngrozită, proprietăreasa sfredelea scaunul cu ochii. Un uriaș hohot de rîs gîlgîi din căpităneasă.

— Săracii și proștii de ei ! Femeiușca aceea — drăguță de alminteri, zău, drăguță ! — s-a furișat ca un șoricel în odaia de dormit. Nu se pricepeau netoții ce să-mi spuie mie despre ea, cum să mi-o recomande. Căci o s-o vedem mereu aici ! o s-o întîlnim toată ziua, doar nu s-or închide în casă ca sobolii !

— Era și foarte greu...

— Ce era greu ? Dacă ne pregătea cu două zile, cu un ceas mai înainte, nu mai era greu de loc.

— Nu era greu... bolborosi coana Eugenia, negîndindu-se decît la așternutul boțit de greutatea căpitănesei, și ieși în curticică, așa ca și cum ar fi fost chemată de cineva.

A doua zi, ca și cum în ajun nu se petrecuse nimic, Frosa intră în casa lui Mihaescu de dimineață. Dădu bună ziua Casandrei, pe care o găsi în pragul bucătăriei, și vorbi cu bătrîna Sofia, tare, prietenește, ca totdeauna. Cînd Casandra se apropie, o băgă în vorbă și pe ea, pe nesimțite. Servitoarea celor patru fete bătrîne de asemenea se ivi, zîmbind ca de obicei.

— Ce vrei, Ivanco ? o întrebă duduca Sofia.

Fără să știe de ce, pe Casandra o înveseli de tot mutra zîmbitoare, ochii spălăciți, unul cu albeață, ai servitoarei, și zîmbetul prostesc ce-i rătăcea pe tot chipul.

— Drăguță mai ești ! vorbi Ivanca, după ce privise tot timpul la Casandra.

— Ca tine, nu-i așa, Ivanco ? rîse căpităneasa, făcînd celorlalți cu ochiul.

— Dar ce ? Ca astea ? arătă Ivanca cu capul și cu ochii în dreapta, adică în partea stăpînelor ei.

Era o veșnică dușmănie între Ivanca și stăpînele ei, cele patru fete. Ea, servitoarea, femeie de cincizeci de ani, bătrîna, cu părul alb și cu zbîrcituri sute, avea sminteala măritişului și a tinereții ei. Era sigură că pe curînd de tot are să-i pice norocul, să se mărite în ciuda stăpînelor, care tot în vatră or să rămîină. Ivanca parcă nici nu și-ar fi cunoscut vîrsta. Era cochetă, în felul ei, cu bărbații de tot rangul și de toate vîrstele.

„Cîte feluri de oameni se mai văd ! Îi vedem noi pe ei și ei pe noi, ne judecăm unii pe alții și tot așa ni se trece viața, văzînd și judecînd, mirîndu-ne și amărîndu-ne“, cugeta noua chiriașă.

Casandra se uita cu mare luare-aminte la Ivanca ; bătrîna smintită îi zîmbea dulce, iar din ochiul stîng, cel cu albeață, îi picau lacrimi de iubire. Bluza servitoarei, fostă mov pe vremuri și care-i fusese dăruită desigur după ce se decolorase, părea acum foarte murdară. Avea pe ea petece trandafirii și albastre, murdare și ele, și îi da bătrînei cochete o înfățișare și mai neghioabă și mai dezgustătoare, cu atît mai mult cu cît se vedea bine că ea se crede gătită.

Totuși, Casandra, căreia bătrîna îi surîdea dragăstos, nu avea tăria s-o scîrbească, pe de o parte pentru că era prea interesantă și pe de altă parte pentru că îi zîmbea ei.

— Ivanco ! se auzi de peste uluci.

Una din stăpîne, Ecaterina, o chema acasă. O simțise alături la vecini și o chema, anume ca să nu le clevetească.

— Da' unde vrei să mă trimeți ? întrebă Ivanca ne-păsătoare.

— Hai, du-te, Ivanco ! du-te ! du-te repede ! o luă cu zorul duduca Sofia, știind că numai așa o poate face să plece.

Ivanca plecă bombănind, tîrîndu-și picioarele desculțe, ca pe niște otrepe, pe cînd își da capul grațios pe spate.

— Cum ai zis, mă rog, vecinico dragă, că te cheamă ? Că acum cu noi o să-ți petreci zilele ! Întrebă căpităneasa.

— Casandra mă cheamă !

— Ai văzut că și nebuna te plăcea ?

Duduca Sofia se prefăcu că nu aude, deși se bucura oleacă de prietenia repede făcută cu noră-sa, pe care tocmai căpitănesei nu știuseră în ajun cum s-o recomande.

„Nu e urîță ! Toată lumea spune că nu e urîță, cugeta în sineși mama-soacră. Are copil ! Aici e buba. A vrut să se căpătuiască ! Asta n-o să poată nimeni să mi-o scoată din cap !“

— Nu beai o cafea, coană Froso ? Pune, Casandro, ibricul la foc !

Casandra tocmai ștergea un maldăr de farfurii spălate. Le lăsa în grabă și căută cu ochii în toate părțile, ca să vadă de unde să le aducă laolaltă : ibric, zahăr, cafea și linguriță. Sofia îi urmărea mișcările nesigure și se stăpînea să nu crîcnească. În cele din urmă, se ridică de lîngă Froso și-i dădu nuronii-sii în mîmă, mutește, cu ochii în altă parte, cutia cu cafea. Nora se chinci înaintea sobei ca să ia seama la fierul cafelei.

Căpităneasa era veselă și glumeață în ziua aceea. Ducea Sofia i se simțea recunoscătoare pentru că nu se supăraseră de reaua primire din ajun. Cînd i se aduse cafeaua, văduva de căpitan sări de pe locu-i, gata să răstoarne pe Casandra cu ceștile de cafea cu tot.

— Stați să-mi aduc tabacherea de-acasă ! strigă ea, și fugi prin curtică.

În lipsa ei, Sofia dresă focul risipit pe sub oale de ibricul cu cafea, mai așeză cîteva lemnișoare la locul lor și zise apăsător, aproape supărată :

— Farfuriile astea, cine le-a spălat trebuia să le șteargă ! Cine face lucrurile pe jumătate...

Dar căpităneasa intra cu tabacherea între degete.

După plecarea Casandrei din casa ei, Tudora simți urâtul singurătății. I se părea că tot așteaptă pe cineva, pe care nu-l mai iubea, i-adevărat, dar care bine ar fi făcut să se arate, ca să aibă și ea pe cine certa și ierta cu mărinimie.

Curățenia albă a odăiței se vedea mai limpede acum, lipsind toate boarfele Casandrei. Întrerupta liniște de mai ieri se lătea ca pustiul peste zilele bătrânei femei. Scuturându-și așipeala, Tudora ieșea în curtea casei, fie ca să treacă la vreun vecin, fie ca să intre în vorbă cu chiriașul ei, ciobotarul.

La vecini nu putea sta mult, adică atîta vreme cîtă avea ea de pierdut. Pe departe, ocolit, căutau cu toții să afle unde este și ce face fină-sa. Tudorei îi plăcea să vorbească mult de tot, dar niciodată despre viața ei sau despre Casandra, care născuse un copil din flori în casa ei. De aceea, repede-repede, bătrîna femeie, blestemînd în gîndu-i și lumea, și pe fină-sa, venea să se pustnicească în odăiță. Cu ciobotarul ea nu putea să stea mult la taifas. În atelierul lui mirosea a iuft, a piei tăbăcite, și mama Tudora își cinstea nasul cu mireasma gutuicelor, a busuiocului, a livănțichii și a tămîii.

La Casandra nu se ducea și nici nu fusese poftită. Cînd o văzuse plecînd pe aceea care i se părea ei că-i dătorște mai mult decît viața, fără să știe de ce, se înfuriase cumplit. Nu-i plăcea că se oumă datoriile către ea. În taințele inimii sale, dorea din răspuțeri să tot sporească datoria fină-sii.

În primele trei zile de la plecarea Casandrei, nașa se simțea năucă. Noroc că în a patra zi veni de dimineață Maria. Se ceruse pentru toată ziua aceea de la stăpîni.

Vechile prietene se sărutară pe gură, ca de demult. Tudora se urcă în fundul patului. Maria stătu pe o margine și, încet, cum curge vremea celor bătrîni, începură să se întrebe și să-și povestească despre trecut, despre ieri, așteptările și temerile lor.

— Tare bine mi-ar fi părut să fi fost și tu aici cînd a venit el s-o ia din casa mea, grăi Tudora, vorbind despre plecarea Casandrei cu Neagu Mihăescu.

— Dacă ai fost dumneata !...

— Ba nu ! că-i ești mamă ! Aș fi vrut să văd cum își lua ziua bună amîndoi, și ea și el, de la tine. Ar fi stăruit el să vii în casa lor ? Pe mine m-a poftit, n-am ce zice ! Dar știu eu cu ce inimă ? Poate numai de mîntuială ne-a poftit... Pe maică-sa noi n-am văzut-o ! Cine știe ce zgripturoaică o fi ! Am înțeles eu bine că el nu iese din vorba ei !

— Nu l-ar fi lăsat s-o ia pe Casandra dacă ar fi fost femeie cu gărgăuni, vorbi Maria.

— De ce să nu-l lase ? E doar om bătrîn și el. Mă-sa trebuie să fie o căzătură, să-i dea fie-ta apă cu lingura și să-și ia mucii cu genunchii. Nu degeaba plîngea fie-ta cînd și-a luat catrafusele de aici. M-a pupat pe amîndoi obraji și mi-a pupat amîndouă mîinile de două ori. Mi se rupea inima... Eu vream, după cum știi, să plece din casa mea, ca să nu prindă rădăcină. Te pomenesti că rămînea însărcinată chiar cu asta, cu Neagu Mihăescu, și iar clocea în patul meu.

— Se cumintise, Tudoro ! o dată greșești...

— Nu mai vorbi ! Foamea și dragostea nu sînt oameni cinstiți, jură și fură cînd le lipsește. În tinerețele mele !...

Mama Tudora întoarce capul și văzu candela. Tăcu, oftă, se afundă și mai adînc în pat și schimbă vorba :

— Parcă poți tu să știi cît am îndurat eu de pe urma fie-tii, cînd mi s-a așezat cu copil cu tot pe grumaz ? Vreme de zece zile ea n-a fost în stare să aducă o căniță cu apă în casă. N-a dat o dată cu mătura pe jos ! Hm ! Îmbăiază fetița, spală otrepele fetiței, dă-i apă de băut leuzei, c-o arde pe piept !... Cine-a cărat atîta amar de apă cu cofele de la fîntîna lui Cîrstei dacă nu Tudora Oprișan ? Cînd a venit hoața în odaia asta, m-a găsit pe mine bolnavă. Știi că aveam un picior umflat și mi l-a tămăduit moașa... Casandra nu mai vîrîse nasul de luni de zile, poate de un an în casa asta. Îi găsisem slujbă la fabrică. Știi, ți-aduci aminte că eu am luat-o de mîină într-o bună dimineată și-am dus-o la fabrica din dealul Filaretului ? Am băgat-o la stăpîn : „Să trăiești, nașă ! nu mai am nevoie de dumneata, poți crăpa sănătoasă !“

— Superi pe Dumnezeu ! Mai cît te iubește ea !... stă-rui mama.

Nașa nu se dădu bătută. Își urmă mai departe amintirile.

— S-o fi văzut ce miorlăită a venit la mine cînd m-a găsit bolnavă ! Cînd i-am spus că ar fi bine și c-o rog să doarmă la mine, i-a crescut inima de bucurie. Dar crezi că s-a dat de gol ? Aș ! Sta cu ochii în pămînt ! Iar copilul din ea era mai cît un pisoi ! Cînd am aflat-o, îmi intrase diavolița la inimă și mă mai gîndeam că e păcat de ființa nenorocită, de pruncul care avea să vie. Socoteam să fie băiat. Zău, poate că dacă aș fi știut că e fată, iar grijă ! și mai la urmă bucluc ! m-aș fi lipsit de păcătoasa mea de bunătate.

— Bietele fete !... suspină Maria înlăcrămată.

— Dar în seara aceea... adu-ți aminte, Mario, seara de mai dăunăzi, ce spaimă am tras amîndouă cînd am văzut că trece o namilă pe la ferestre, și am poftit-o în casă, pentru că întreba de fie-ta. Îngrozite rămăsesem, mute ca scaunul de colo, cînd acela, om pe care nu-l văzusem niciodată, nici tu, nici eu, mare, mustăcios, întunecat ca răposatul Ghiță Vîntu, cînd un străin, vream să zic, ne-a întrebat așa, răstit : „Unde e fetița ?” Noi credeam că nimeni nu ne cunoaște boala, că dacă am dat-o pe Lenuța la doică am orbit și-am asurzit lumea !

— Tare ne-am speriat ! Își aminti Maria. Și cînd să plece s-au întors dintr-o dată lucrurile în bine !...

— Candela, Mario ! știu eu de ce țin candela aprinsă ziua și noaptea ! Nu știu cum mi-am întors capul către sfintele icoane și-a pierit diavolul dintre noi.

Candela ardea și-acuma. Dar luminița ei plăpîndă, cît neghina, pălea în lumina de soare, ce năvălea tot mai întinsă în odăiță.

— O fi aproape de ceasul mesei ! Își aduse aminte Tudora. Poate vrei să mîncăm amîndouă ? Am o ciorbă de pătlăgele roșii bună și niște strugurași dulci ca mierea.

Și Tudora, pentru că vorbise de lucruri cumpărate, își aduse aminte de banii ce-i avea spre păstrare, bani primiți de la Maria.

— Banii voștri, cînd îi vreți, pînă la o para, vi-i dau. Îi am tot în lada de colo. Din pricina lor am mai cumpărat un lacăt cu secret. Știi că mi-e greu să las casa singură multă vreme ? Ce m-aș face eu de m-aș pomeni într-o zi cu lada spartă ? Tare ați face cuminte să mi-i luați într-o zi și să-i duceți unde-ați vrea !

— Pe cine avem noi ? Unde să-i păstrăm ? Întrebă Maria.

— Treaba voastră ! De ce să vă țin eu socotelile ? Eu plătesc doica, eu cumpăr Lenuței haine, ghete, și banii scad ! Fetița crește, banii scad, și voi alții nu sînteți în stare să puneți la loc. Ar face bine Casandra să se gîndească și la copilul ei și să economisească. Unei neveste îi trec destui bani prin mîină ! Învaț-o, că e proastă !

Cu gîndul la fie-sa, Maria nu asculta tot ce îndruga vechea prietenă și binefăcătoare. Moțăia din cap, ofta la răs-timpuri și borborosea :

— Tare mi-e dor de Casandra ! Cînd o știam aici, parcă nu mi se făcea așa de tare dor. Pesemne unde nu știu cum trăiește cu bărbatu-său, cu soacră-sa... Numai de patru zile n-am văzut-o, și îmi tot vine să plîng. Prea mi s-a slăbit inima ! Îmi fac gînduri negre, prăpăstii, fără pricină ! Sînt cobe, Tudoro ! Și ce vise urîte visez !

— Du-te și-ți vezi fata ! În casa fie-tii să nu te duci ? Vezi-o cum trăiește, întreab-o, ceart-o la nevoie ; de aceea îi ești mamă ! Nu vezi, meobrăzată, că la mine n-a mai venit ? A ! de acum să n-o mai văd ! Să-i spui să ocolească cu șapte străzi casa mea. Dar n-a venit nici pe la tine ?

— Nu.

Tudora se înveseli cu totul. Schimbă vorba, începu să povestească despre vecini, pe cînd Maria, îngrijorată, abia asculta.

— Astăzi m-am cerut de la stăpîni, începu Maria, am venit să te văd, de aici mă duc să văd cum îngrijește doica de Lenuța noastră, și de acolo, cum oi putea, am să mă duc la Casandra.

După ce mîncară împreună, cele două prietene se despărțiră cu vorbe bune și mîngăitoare.

Casa în care locuia Mihăescu avea patru apartamente, înșirate la rînd ; trei locuite de chiriași, și unul, cel din fund, de proprietăreasă. În cel dinții locuiau cele patru fete bătrîne, pisicăresele, cum le numea toată mahalaua. Cea mai mare dintre fete, Sanda Rătescu, avea peste patruzeci de ani, arăta să aibă aproape șazeci și era funcționară la una din marile bănci din capitală.

Neperiată, nepieptănată, cu părul plin totdeauna de fulgi și de lindini, cu carnea căzînd de pe șolduri, lăbărțată

pînă și în mers, funcționara Sanda Rătescu își târa cu greu, în fiecare zi de lucru, trupul umflat și sufletul întunecat, la slujba pe care o îndeplinea ca în vis. Și ea, și celelalte trei surori ale ei, mai mici, cu care locuia, aveau mustați, tulleie galbene. Cîtă deosebire însă între mustățile bătrîncioase ale Sandei și mustăcioara cuceritoare a căpitănesei !

De douăzeci de ani biata fată bătrîină lucra la bancă și desigur că din pricina netrebnicieii nu putuse să ajungă, nu meritase nici măcar din mila șefilor, decît o sută cincizeci de lei ! Ambiția se uscaseră în pieptul ei căzut, poate deodată cu scăderea inteligenței. Dar nu se poate spune că nu suferea.

Vedea încă marile alergări omenesti către lefuri mari, către o stare mai bună, dar suferința ei n-o deștepta, zăcea în ea, fără clipe de aprindere, de usturime și de răzvrătire. Umila ființă iubea totuși, cu slaba ei putere de iubire, șapte-opt pisici, pe care le adăpostea în patul ei și al surorilor, și ele ahtiate după neamul pisicesc. Mîngăind blănille dulci, bătrînele fete lîncezeau în cuibul lor murdar, fără dorințe. Pînă și pianul cu coadă, moștenire din vremuri bune, de pe cînd aveau tată, tăcea închis ca un mare și ciudat sicriu. Bietul pian ocupa a treia parte din odaia de către stradă. Fusese așezat către fereastră, și pentru lumină, dar și pentru ca să spună trecătorilor curioși să-și arunce privirea în salonul fetelor bătrîne, pentru că ele sînt de neam. Fusese așezat acolo pianul de la mutare, într-o clipă de ambiție deșartă, dar de șase ani sta pe locu-i de cinste, arareori dezgîndînd multele lui glasuri, ca să împrăștie cîntec.

A doua fată bătrîină, Veta, de treizeci și șase de ani, călca pe urmele soră-sii mai mari, se pieptăna cîteodată, nu-și încheia totdeauna ghețele strîmb, dar suferea de aceeași buhăială de nelămurit, ce te-ar fi făcut să crezi că beau ziua și noaptea rachiu sau că dorm cincisprezece ceasuri pe zi. Era și ea funcționară la un birou oarecare, plătită cu șaptezeci de lei pe lună.

Între Sanda și Veta mai era o soră de treizeci și opt de ani, care însă nu sta cu surorile ei într-o casă. Aceasta era institutoare și, ca să vie des la ele, ședea tot în strada Iepurilor, peste drum de surorile ei. Numai institutoarea se deosebea de ele, se îngrijea de înfățișarea sa ca o femeie care cunoscuse dragostea și o prețuia. Ea, Margareta, fusese măritată

cu un avocat, se divorțase în urma unor neînțelegeri și păstrase lângă ea pe singurul ei fiu, Alecu.

Celelalte două pisicărese, Ecaterina și Ana, rămâneau veșnic acasă, cu pisicile, ca să le îngrijească. Servitoarea ar fi fost în stare să le joace vreun renghi. Cît despre masa lor, a tuturor, Ecaterina, Ana și Ivanca lucrau împreună, se împiedicau una de alta, stricînd și dregînd una după alta.

Atîtea femei într-o casă — cinci! — și nu erau totuși în stare să țină curată gospodăria. Ghiveciuri cu pămîntul uscat, cu florile veștejite zăceau într-un colț al curții alături de foi de ceapă și de zarzavat putred. Nu se învredniceau măcar să azvîrle gunoiul într-o ladă.

Cînd deschideai ușa bucătăriei, muștele-ți jucau pe dinainte, te întîmpinau două-trei pisici, miorlăiau trezite, se întindeau și se cocoțau pe masă, alături de ceștile nespălate, lângă care adormiseră. Și ele erau trîndave, se lăsau prinse de somn pe unde apucau. Alături de masă era patul Ivanchii, cîteva scînduri pe două capre de lemn, acoperit cu un țol tărcat. Spălătoarele, cîrpele de șters vasele odihneau pe patul servitoarei, de sub care o oală de lut știrbă chema muștele la ospăț.

În odaia din mijloc, acolo își făceau pisicăresele veacul. Două paturi de fier, deșelate, boțite, mărturiseau neodihna lor și lenea stăpînelor. Un garderob, rezemat cu deznădejde de zid, țipa ca o poartă de fier ruginit cînd umbla cineva la ușa lui. Într-un colț o masă, într-altul un lavoar crăpat, de lemn, trei scaune cu haine pe ele și mai nimic alta. Bucăți de vată și petecute de stambă mai totdeauna vedeai prin casă, din pricina pisicilor care se jucau cu ele.

Mai în fiecare zi se auzea cîte un început de ceartă cu Ivanca. Dar gîlceava murea, retezată bine. Cele două surori, furioase pe sluga netrebnică și nebună, săreau amîndouă, una îi ținea cu palmele gura, alta îi dădea pumni și ghionți militărești. Ivanca se apăra cu gura, căuta să muște, atîta doar! Nu cuteza să ridice mîna împotriva acelor care o hrăneau cu sfînta pîine, sau nu se pricepea să lovească, cine ar putea să spună? În schimb, însă, de cîte ori putea, oriunde se ducea, își batjocorea stăpînele, pe care le credea geloase, pentru că ea, Ivanca, tot avea să se mărite, pe cînd ele patru „aveau să mucezească pupîndu-se în bot cu pisoii“.

În odaia de la stradă, salonul lor, se afla pianul cu coadă, o etajeră cu cărți amestecate, o canapea și trei fotolii vechi cu droturi dîrje.

Ce vorbeau seara, cînd se găseau toate laolaltă, bătrînele fete ? Cea de a doua, Veta, istorisea cum a ajuns la birou, cui a dat bună ziua întîi, la ce lucrează. Cea mare, Sanda, n-ar fi putut spune ce făcea ziua. Negru se făcea înapoia ei, în întuneric parcă viețuia. Celelalte două surori, rămase toată vremea în vatră, erau mai limbute, veșnic aveau ce povesti despre vecini. Cînd venea și institutoarea, cu vești din lume, mica societate începea să trăiască aidoma cu semecele lor. Doar sora cea mare nu se trezea la viață, adîncită în traiul ei mineral.

Cum erau dezbatute marile furtuni ale vieții, acelea care dau moartea, duc la sacrificiu, la faimă, la nebunie și la crimă, acelea care întrețin și întetesc focul vieții, între cele patru dezmoștenite, una mai sărmană decît alta ? Intra în casa lor desigur zgomotul marelui oraș, pătrundea pînă la ele vestea zilnicilor sinucideri din dragoste și din mizerie. Și viața lor se hrănea cu nenorocirile altora, cu priveliștea mai schimbătoare ca marea, mai zbuciumată și mai interesantă a celorlalți.

Nu e zi în care să nu sorbim fiecare dintre noi, fără să ne cunoaștem nesațiul și plăcerea : deznădejdea, temerea, mîndria, gloria, revolta, mizeria, cruzimea și desfrînarea oamenilor. Acest mare spectacol ne ține treji, ne momeste. Clipa, stearpă pentru însăși viața noastră, e destul de bogată ca priveliște și ne hrănește.

Oricare spectacol ne alege pe noi ca actor principal, jucăm, plîngem lacrimi adevărate, ne zvîrcolim sau suferim cu demnitate, după cum pricepem de obicei eroii. Iar pentru că niciodată nu ne pierdem din vedere, ci ne urmărim veșnic și ne perfecționăm, căci noi sîntem singura noastră țintă și mîndrie deznădăjduită, nu ne părăsim la nenorocire : ne privim, ne ascultăm, tot noi ne sîntem spectacolul nostru cel mai devotat, veseli că toate sînt numai închipuite, că nu ni se în-tîmplă nouă.

Cînd pisicăresele au simțit alături de ele, la vecinul Neagu Mihaescu, un nou actor, un nou roman, încă o ființă omenească, au tresărit nerăbdătoare și lacome ca viermii de mătase cînd li se aduce o poală de frunze de dud. Nici uneia dintre ele nu i-a trecut prin minte că ele sînt deodată patru

făpturi vrednice de pus în ramă, ca să le privești toată ziua, vesel că trăiești :

- A luat-o fără cununie !
- Ca pe o slujnică.
- Nu e de neam !
- O fi avînd condicuță ?
- Văd că poartă ghetе.
- I le-o fi cumpărat Neagu.
- Cum de-a primit-o duduca Sofia în casă ?
- Ce putea face ?
- Adevărat ! Un bărbat, cînd înnebunește, nu mai vrea să asculte povețe.
- El nu mai întîrzie noaptea.
- Nu mai întîrzie !
- Cine ar fi crezut că unul ca el poate să se îndrăgostească ?
- Credeam că fuge de oameni.
- Fuge de femeile cinstite.
- Nu știi cum o cheamă ?
- Am auzit ieri : Casandra.
- Ce zic vecinii ?
- Proprietăresei ce-i pasă ?
- Dar căpităneasa ?
- N-am întregbat-o. O să vie azi pe aici.
- De n-am uita s-o chemăm !

După ce s-au descusut una pe alta, surorile, de cîte ori puteau, își făceau de lucru prin curtică, anume ca să tragă cu urechea la vecini, așteptînd nerăbdătoare pe căpităneasă. Seara aveau ce-și vorbi de cînd venise Casandra.

IV

Cînd se trezea din somn dimineața, Neagu își întorcea capul, privea adînc, și ochii lui încă turburi și nesiguri nu-l înștiințau totdeauna că lîngă el e Casandra. Nu avea

totuși cine alta să fie. Își freca ochii cu ciudă, se întindea, după o veche deprindere, pe care n-o putea înlătura și, cu respirația înceată, aștepta fericit să-și întoarne femeia fața către el.

Cassandra, dimpotrivă, se speria, tresărea uneori la deșteptare, dînd cu ochii de cadre necunoscute, de pereți zugrăviți ca odaia comisarului, fostului ei amant. Încordarea minții, ca să-i spună unde se află, îi întuneca ochii boboșați și căprui.

Văzîndu-i nedumerirea, Neagu rîdea cu hohot, iar ea își aducea aminte și surîdea, după cuviință, bărbatului ei.

În odaia de către curte, în bucătărie, era lumină multă. De cum se crăpa de ziuă, Sofia se spăla, se îmbrăca și începea să pună la cale îndeletnicirea întregii zile. Trebuia așchii pentru cele trei mese de peste zi. Lăptăreasa, brutarul veneau dimineața de tot. Apoi începea să se perindeze zarzavagiul, olteni cu pui, cu ouă, găzarul și alți negustorași.

Odaia de la mijloc, în care dormea Neagu și cu Cassandra, primea lumina prin cele două uși cu geamuri și prin două ferestre, ce comunicau una cu salonul și alta cu bucătăria.

— Să-i zici mamă, o învăța Neagu, printre dezmierdări, pe nevastă-sa. N-o să-i zici cucoană, nici soacră ! Nu-i așa ?

Și pentru că i se părea că rămîne îngîndurată, adăoga :

— Nu cred să existe o femeie mai bună ! Și dacă nu mi-ar fi mamă, eu tot aş iubi-o !

— Sărut mîna ! spunea tînăra femeie cînd intra în bucătărie.

Duduca Sofia îi răspundea după toane. De cum o vedea, se așeza pe marginea patului ei. Părea că spune : „Lucrează ! ce stai ? Nu pricepi că te așteptam ? Nu înțelegi că eu trebuie să mă odihnesc ?“

Dar de cum își arăta fecioru-său pe ușă mustățile negre și groase ca două lipitori, bătrîna se urnea sprintenă, da pe nepriceputa de noră la o parte, vorbind tare :

— Locul oalei ăștia e aici ! Laptele să nu stea pe flăcări. Surcelelor tăiate de mine dă-le brînci mai sub sobă, să se usuce. Ceștile tot eu am să le spăl ?...

Neagu asculta glasul mumei lui ca pe o muzică sau mai degrabă ca pe un tic-tac de ceasornic de aur, pe care, și dacă ticăie tare, îl suferi cu îngăduință.

Bătrîna, care altădată nu ținea morțiș să-și bea cafeaua deodată cu fiu-său, acum nu uita de loc să așeze trei cești pe masă, iar numai după ce le umplea tăia pîine pentru toți trei.

— De ce te deștepți, mamă, așa de dimineață ? Întreba Neagu.

— Dar cine vrei să stea de vorbă cu lăptarul ?

— Cînd vine lăptarul sînt și eu treaz. Scoală-te și dumneata tot atunci. Ce zor ai ?

— Eu sînt îmbrăcată cu două ceasuri mai înainte ! ofta bătrîna.

Mulțumită și de cuvintele și de oftatul ei, la timp scăpat, se făcea sprintenă și strîngea într-o clipă tot de pe masă.

Tot ea ținea să-și petreacă feciorul pînă la poarta mare a celei de a doua curți.

Neagu ar fi vrut să-și sărute nevasta la plecare, după cum citise odată într-un roman. Nu putea însă, maică-sa era lîngă el, înainte sau după el.

Rămase singure amîndouă, femeile tăceau cît puteau ele de mult. Mai totdeauna duduca Sofia începea vorba și tot ea o sfîrșea. Ea avea știința gătitului. Nora se supunea, știa și ea la ce vrea soacra să fie ajutată și făcea tot ce era greu și murdar în bucătărie. Deocamdată trăiau așa : duduca Sofia ca să poruncească, nora, tînăra femeie, ca să asculte, iar Neagu ca să aibă nevastă.

Cînd bărbatul se întorcea de la slujbă, la prînz, găsea totul în orînduială, casa curată, masa pusă. După cîteva cuvinte schimbate, se așeza în fruntea mesei, servit de amîndouă femeile.

Se gătea mult. Neagu era mîncăcios. De cînd se însurase, îi crescuse pofta. Venea întins la masă funcționarul de la Domenii, arareori se oprea la vreo cîrciumă, cu cîte un prieten, ca să se țuicărească. Ciorbă, mîncări cu sos, cu rîntaș, grase ; fripturi, poame piereau în stomacul lui Neagu ca prin farmec. Pe lîngă el, femeile ciuguleau păsărește.

După masă, ca un mal ce se surpă, Neagu cădea la pat, într-un somn cu sforăituri. Trebuia deșteptat după un ceas, ca să plece iarăși la minister. Buimac, nemulțumit, funcționarul se îmbrăca în silă și pleca. Ochii lui mai licăreau puțin, privindu-și nevasta tînără și subțire, privea în toate părțile să vadă dacă e singur cu ea. Dar maică-sa era acolo, fericită

că-l vedea dolofan, că a dormit fără tresăriri. El pleca legănându-se greoi, fără să-și fi sărutat nevasta.

Într-o seară, pe cînd tocmai se pregătea cina, a pășit pragul bucătăriei mama Casandrei, Maria Casimcea. Era tare ostenită de drumuri. Fusese la Tudora, la doică, și venise, avînd liberă toată ziua aceea, și la fiică-sa.

De cum o zări intrînd în curtică, duduca Sofia bănuî cine putea fi femeia rău îmbrăcată, sfioasă, care nimerise acolo.

Dar în același timp răsări pe prag Neagu. Vesel, gînerile întinse amîndouă brațele și o pofti în casă pe soacră. Cele două soacre se priviră de aproape, își zîmbiră cu bună-tate, își dădură mîna, și cu toții intrară în odaia de la mijloc. Cînd îi văzu Casandra, înfrățiți așa, se învioră deodată, i se păru fericită viața ce-o trăia și sărută mîna maică-sii cu zgomot.

— Tare-ai făcut bine venind să ne vezi ! strigă din inimă Neagu, care își aduse cu drag aminte de ziua în care o cunoscuse pe bătrîna Casimcea.

— Mi-era dor de ea ! mi-era dor de dumneata ! și vream să vă cunosc casa, se întoarse Maria către Sofia.

— Mamă, pune masa. Ajută-i, Casandro.

Cele două tovarășe de lucru plecară în bucătărie.

— Sînt mulțumit ! Sînt foarte mulțumit ! rostea cu glas tare Mihăescu.

— Să căutați a vă înțelege, maică ! Alta ce să vă povățuiesc ? Sînteți destul de mari și de înțelepți.

— Așa este, mamă ! Să trăiești ! Și vino pe la noi cît de des ! Nu ne ocoli. Mama mea îți seamănă dumitale cum seamănă două picături de apă. E bună cum nu se mai poate !

Oboseala îi trecuse bieteii femei. Față în față cu gînerile ei, la o masă cu cuscră-sa, cu fie-sa, în căldura dulce a familiei îmbietoare, se simți mai fericită ca oricînd. Niciodată nu fusese atît de desăvîrșit mulțumită. Nedeprinsă cu ce simțea, cu bîncle acela bogat, ce face inima încăpătoare, plină, și-o îmbată, Maria uita să mănînce, rămînea cu ochii la copiii ei. Bucuria ei se revărsa și asupra celorlalți. Fața Casandrei se făcu luminoasă, Neagu se transfigurează, pînă și duduca Sofia, cu inima moale, se temu să nu plîngă de înduioșare.

În cele din urmă, biata Maria nu mai încercă să mănînce, stătu cu bărbia în piept, cu lacrimile bucuriei pe obraji,

ca urcată pe creasta unui val negru de amintiri dureroase, gata parcă să coboare în fundul amarei ei vieți trecute. Privi în juru-i și zîmbi cu dragoste. Valul trecutului scăzuse, Maria se dezmetici ; era lîngă fie-sa, lîngă ginerele ei !

V

Lipsa Casandrei și a lui Neagu Mihăescu din casa Săvuleștilor, de la jocul de loton, dăduse micii societăți prilej de vorbă o săptămînă. Tache îi lăuda pe amîndoi, înduioșat și mîndru că se cunoscuseră în casa lui.

— Parcă nu mai călcase în lume cînd a intrat la noi întîia oară, și era ca o porumbiță, spunea el despre Casandra. E bărbat de ispravă și el ! adăoga totdeauna, ca și cum cei de față s-ar fi îngrijit de căsătoria lor.

Moțoc da din cap mulțumit și el, Spiridon Nuțu de asemenea, Mina și elevul de administrație tăceau chitic.

Tache Săvulescu aceleași dibace matrapazlîcuri învîrtea, picușurile curgeau gîrlă, și casa lui era veșnic plină de mosafiri. Trecuse printr-o primejdie mare contabilul de percepție. Un inspector financiar își luase numele în serios și găsise lipsuri și potlogării în condicele și în purtarea funcționarului. Perceptorul, vinovat și el, era însă om al partidului, alegător de colegiul întîi, proprietar cu înrîurire în mahala, reprezentînd peste douăzeci de voturi. Cînd pricepu bine în ce luptă își încurcă puterile, inspectorul financiar se sperie și dădu înapoi. Perceptorul ieși ferochezuit ca de la bărbier din afacere, iar Tache Săvulescu rămase în slujbă. Peste cîteva zile avea să fie onorat cu „Serviciul credincios“.

Scăpat cu cinstea neștirbită din inspecția netoată, Tache nu se mulțumi numai cu un chef năprasnic în tovărășia măcelarului Cristea Moțoc și a călugărițelor. Ospete la mănăstire, pe iarbă verde, în pădure, pe cînd cucul își spunea numele, făcuse de multe ori. Tache își dorea părinții, pe care nu-i mai

văzuse de vreme îndelungată, deşi Mizilul părintesc nu e departe de Bucureşti. S-ar fi dus la ei, dar n-avea vreme, şi numai o zi, două, putea să-şi ceară voie de la şef. Percepţia nu dă concedii, ca ministerele, unde se lucrează puţin şi prost, şi pot funcţionarii să se înlocuiască unii pe alţii cu uşurinţă. Mai cuminte era să-i aducă pe ei, pe părinţi, în capitală. Ar fi avut ce vedea bătrînii tîrgoveţi în marele oraş.

Tache Săvulescu caută şi găsi lesne patru bilete de tren de clasa treia. Avea destui prieteni prin ministere. Biletele le scrisese el şi-i lămuri pe larg pe bătrîni în scrisoare ce să facă cu ele.

O săptămîină încheiată au şezut la copilul lor nevoiaşii tîrgoveţi din prăfuitul Mizil. Mina s-a săturat de ei ca de mere pădureţe de a doua zi, dar Tache şi-i privea înduioşat ca un viţel. Le-a arătat Palatul regal, pe Mihai Viteazul şi grădina Cişmigiu. I-a plimbat cu muscalul pe la Şosea pînă la Herăstrău, unde i-a ospătat cu peşte viu, după ce n-a fost în stare să-i înduplece să se scalde în lac.

În zilele acelea, pînă şi obişnuinţii mosafiri ai casei se răriseră. Popescu S. Jean, faţă cu părinţii lui Tache, uitase să tuşească interesant şi să-şi îngrijească de frizură, Mina privea îndurerată cum se pierde lustrul de pe elevul de administraţie lîngă bădăranii de părinţi ai bărbatului ei.

În gară, la plecarea părinţilor, Tache a plîns cu lacrimi şi sughituri, nefiind în stare să bage de seamă că scumpa lui nevastă se făcuse galbenă de ruşine şi de mînie.

Şi iarăşi traiul Săvuleştilor a intrat pe vechile-i şine — Tache mulţumit cu liniştea casei lui, Mina cu neliniştile inimii.

Au venit într-o seară la ei noii gospodari, Neagu şi Casandra. Tache, inimă deschisă, i-a primit ca pe nişte fini, întrucît în casa lui se cunoscuseră şi se îndrăgostiseră. Mina însă, plină de temere, pe cînd vorbea şi surîdea prieteneşte mosafirilor, nu lua ochii de la uşă. Îi era frică să nu-l vadă răsărind pe Popescu. Nu putea crede că omul care o cucerise pe ea nu rănise şi inima Casandrei. Nu putea uita că elevul de administraţie de cum o văzuse pe Casandra întrebase cine este şi spusese că-i place. Scena din bucătărie — cafeaua gata să dea în foc, flăcările spiritului ridicîndu-se ca şerpii la venirea lui Popescu — trăia vie în amintirea gospodinei.

— Pe cînd faceţi cununia ? să vă cunun eu ! întreba şi stăruia Tache din cînd în cînd.

Casandra pleca ochii, Neagu schimba vorba, cu ajutorul dat la vreme, cu dibăcie, de Mina.

Prietenii cei vechi veniseră. Erau de față și Spiridon Nuțu, și Cristea Moțoc, și ei, ca și gazdele, parcă alți oameni, înrudiți abia cu cei ce jucau loton mai ieri cu Neagu și Casandra. Casa Minei nu mai era sălașul strălucitor, cu covoare pe care se sfia să calce, ca la începutul începutului, în ziua spovedaniei, dar nici ca pînă ieri : casa plăcută, casa în care te-ai deprins să stai oricît. Acum, o grijă, un neastîmpăr nu le da pace soților Mihăescu ; ca și cum lucrurile și oamenii din cercul căroră plecaseră ar fi putut să le desfacă legătura, tot așa de lesne precum o făcuseră.

Cîteodată, Casandra își atîrna privirea de o cadră bine cunoscută ochilor ei și rămînea așa, nemaiauzind ce vorbeau ceilalți. Săvulescu și Moțoc aveau glasuri gălăgioase, Mina cînd vorbea cu ei aproape țipa, și totuși lipsea, pentru soții Mihăescu, acea legătură dintre cuvinte, care te face să-l înțelegi pe cineva chiar cînd tace. Parcă ei ar fi stat pe un țărm și ceilalți pe altul.

Casandra se înțelege că ar fi avut ce istorisi prietenei din vremuri rele. În casa ei, în casa Minei, venise galbenă, șovăitoare, de cum ridicase capul de pe perinele leuziei. Numai ei își încredințase taina. Fusese primită cu dragoste, ospătase de atîtea ori la masa îmbelșugată a Săvuleștilor, prietenia lor simțise că o înalță și o cinstește. Prin ei se căpătuisese. Ea, fată de fabrică, înșelată de un oarecare și părăsită cu un copil în cîrcă, numai prin Mina ajunsese gospodină, purta pălărie și nădăjduia să se căsătorească cu un funcționar. N-avea ce să-i spună ? Nu era firesc oare s-o cheme deoparte, în odaia cealaltă, și să-i povestească din noua ei viață ? N-ar fi avut ce-i spune ? sau nu știa ea singură pe ce lume trăiește, dacă suferă sau se bucură ?

Casandra nu știa că binefăcătoarea ei, geloasă o vreme fără pricină știută, îi zădărniciise căsătoria. Neagu fusese atît de îndrăgostit, încît ar fi luat-o pe Casandra de nevastă dacă ea n-ar fi primit să-i fie țitoare. Toate acestea Casandra nu le știa, dar, ca și cum le-ar fi știut, era nepăsătoare de binele ce i se făcuse. Abia îi veneau pe buze cîteva cuvinte de mulțumire. Fața, glasul Minei îi răscoleau toate greșelile, i le scotea din noapte dintr-odată la o lumină ce îndurerează vîzul inimii. Mina putea să știe că ea e fata parlagiului, poreclit de

toată lumea Mocnitul, și-a Mutei, care își vînduse bordeiul și se băgase la stăpîn. Mina o văzuse la fabrică și o vorbise, o bîrfise și ea ca toate celelalte tovarășe. Tot ei ea însăși îi povestise dragostea cu subcomisarul, părăsirea, toată năpasta ei de fată sărmană, rămasă cu un copil pe brațe. Și, pe lîngă acestea, Mina putea să afle din zi în zi, dacă încă nu fusese înștiințată, despre cea mai tîmpită și mai grețoasă dintre greselile ei, prostia făptuită cu Popescu S. Jean.

Nu-și putea lămuri și ierta Casandra rătăcirea ei din noaptea aceea cu lună, cînd străzile i se păruseră din alt oraș, cînd umblase ca beată la brațul unui necunoscut și se înfundase în bălării ca o scroafă. Gîndindu-se la ceasul acela, se vedea, cu deznădejde și înfiorare, căutînd zadarnic să-și șteargă vedenia din fundul ochilor, se vedea pe spate ca o mortăciune cu picioarele țepene și nemișcate, într-un șanț, iar plăcerea ce o cuprinsese atunci acum îi făcea greață.

Fumul țigărilor se legăna în pînze cenușii deasupra capetelor, strecurîndu-se după multă șovăială pe fereastra deschisă. Mosafirii își băuseră cafeaua, unii căscau, alții amuțiseră cu desăvîrșire, cînd Popescu S. Jean își ivi capul frezat pe ușă.

— A ! brava ! cum se cunoaște că ne iubești ! Vii de la teatru, îl primi rîzînd cu voioșie Săvulescu.

— Bună seara, bună seara ! pe onoarea mea de cavalier că treceam pe aicea din întîmplare. Ia să văd, mi-am zis, dacă domnul Săvulescu și soția dumnealui s-au culcat. Nu mă răbda inima să nu spun, măcar de la fereastră, o noapte bună !

— Da' nu te uiți pe cine mai avem aici ? îl întrebă Tache, și se dădu într-o parte, ca să poată elevul de administrație să vadă mai bine perechea Mihăeștilor.

Niciodată nu-i plăcuse lui Neagu mutra fandosită a lui Popescu S. Jean. Cînd o văzuse pe Casandra vorbind mai ales și mai cu drag elevului, simțise dintr-o dată, amestecate și nedeslușite bine, și ură și dispreț ! Ce putea spune Popescu decît palavre ? Ce putea crede Popescu decît nimicuri ?

Și chiar ce alta puteau să-i placă elevului decît fleacurile ? Om de nimic, păpușă, așa i se părea lui Neagu spilcuitul flăcău, cu părul ondulat, mustața subțire și tusea deosebită.

Și cu toate că elevul miza totdeauna la jocuri pentru Casandra, lui Neagu nu-i putea trece prin cap că ea, fată frumoasă, cuminte și deșteaptă, nu rîde în cugetul ei de aerele femeiești ale secăturii de Popescu, de capul și de tusea lui.

Numai în ultima vreme Neagu suferise oleacă de gelozie. Dar degrabă se scuturase și rîsesse de spaima lui neroadă.

Neagu întinse mîna lui Popescu ca unei vechi cunoștințe, fără căldură și fără neplăcere.

Casandra însă, cînd văzu capul mic și pomădat al elevului, se zgudui toată, simți că-i vine rău, se uită îngrijorată în juru-i, căutînd o ieșire. Se ridicase de pe scaun fără să știe ce face și căzu iarăși pe locu-i, descurajată. Bărbatul ei tocmai întindea mîna dreaptă. Popescu zîmbea, Cristea rîdea cu hohot, Săvulescu se hîțîna pe scaun, iar Mina, ca o vulpe, sta la pîndă, cu ochii ascuțiți ca undrelele.

Casandra mai încercă o dată să se ridice, dar de astă dată își auzi glasul și se miră, simțindu-și gîtlejul uscat, că poate vorbi. Întinsese și ea mîna, Popescu i-o strîngea, o întreba ce mai face, și ea spunea ca tot omul :

— Mulțumesc, bine ! am venit pe la Mina.

VI

Iarna venise. Nici unul din chiriașii Eugeniei Marcovici nu se mutase de Sf. Dumitru. Casandra făcuse cunoștința tuturor, le cunoștea viața zilnică, afla prin ei vești de prin lume și de la fiecare păcatele, slăbiciunile și prostia celorlalți. Sorbise multe cafele și multe palavre auzise.

Pe maică-sa o vedea rar Casandra, dar la fiică-sa, la Lenuța, se ducea cît putea de des. Cu cît trecea vremea și o statornicea în casa lui Mihăescu, dorul de fetița ei, grija de traiul micii făpturi creștea. Dragostea de mamă fusese înțeleaptă, își întîrziase văpaia, așteptînd vremuri mai prielnice. Casandra rupea de la coșniță în fiecare zi pentru albituri, pentru acadele, pentru jucării. Lenuța începea s-o cunoască, îi zicea mamă, o aștepta să vie și plîngea cînd o vedea plecînd, după ce multă vreme o privise ca pe un mosafir al doicii. Dar muma nici nu visa măcar să-și aducă fetița în casa bărbatului. Nici

unul din vecini n-o cunoștea de mai înainte și nu știa nici din ce neam de oameni este și ce fusese înainte vreme. Povestea cu pîrlitul de subcomisar poate că nici soacră-sa n-o știa. A ! n-ar mai fi putut scoate capul în ogradă de rușinea vecinilor dacă s-ar fi știut dezgolită de haina curată a tainei și văzută precum era : o fată de fabrică, stricată, cu un copil din flori, și care se căpătuisese zăpăcind capul unui funcționar onorabil.

Pe lapoviță, pe viitor, Casandra nu lăsa să-i treacă trei zile alăturate fără să-și sărute copila. Se ducea uneori și la nașă-sa, iar la Mina tot mai rar și mai cu silă se abătea. Pe maică-sa de multe ori se întîmpla s-o vadă la doică. Bunica își iubea nepoata cu slăbiciunea ce o au bunicile pentru vlăstarele copiilor lor.

— Ce bine ar fi, mamă, măcar dumneata să mai ai o dată un adăpost. Să nu calci tot peste praguri străine, iar biata Lenuța să nu deschidă ochii în casa doicii.

— Parcă eu nu tînjesc și n-aș vrea ? răspunse Maria fiică-sii, amîndouă cu ochii înlăcrămați.

Și printre lacrimi, bunica zîmbi și întrebă :

— Ți-aduci aminte de Mihai Dudău ? Venea pe la noi, pe la tată-tău... Nu ți-l mai aduci aminte ?...

— Puțin.

Bunica rîdea mai tare.

— Poate că n-ai să mă crezi... Se ține de capul meu să mă mărit. Și el și eu sîntem doi moșnegi ; și el vrea morțiș... bată-l să-l bată de năzdrăvan !

— Dar ce lucrează el, mamă ?

— E zidar ; meșter bun aminteri, cîștigă destul.

Casandra rîse și ea, tot fără hohot, dar căzu pe gînduri. Pentru a doua oară mă-sa, femeie bătrînă astăzi, putea să se ducă la biserică, mireasă cinstită, alături de mire. Și ea, femeie tînără, fără s-o știe lumea cu un copil, nu fusese în stare să se căsătorească cu cînste.

Dar alt gînd veni să întunece pe cel dintîi : maică-sa ar fi putut să-i crească pe Lenuța. În Casandra se deșteptase dragostea de mamă, gata să înlătore și gelozia femeiască, și iubirea de fiică.

Nu îndrăzni totuși să sprijinească ideea măritişului, temîndu-se să nu i se pară maică-sii vrednică de băjocură. Dar toată vremea mintea ei se strădui să priceapă pe toate fețele binele ce ar putea izvorî. Doica avea treburi prin casă,

Maria se juca cu fetița, Casandra își torcea firul cu încăpăținare. Hotărât că maică-sa nu trebuia să se mărite. Trebuia să trăiască și ea fără cununie, ca să nu mărească rușinea și durerea fie-sii, ca să n-o disprețuiască viitorul tată vitreg ca pe o fată stricată.

Casandra începu să rîdă în silă, fără pricină.

— Mă gîndesc, mamă, zise ea, la zidarul acela... care te cere pe dumneata. E nebun să vrea să faceți nunta la biserică ?...

— De !... făcu bătrîna.

Casandra urmă :

— Am mai văzut oameni bătrîni trăind împreună ca doi moșnegi... Că și singură, moș și babă, trebuie să fie tare trist și greu... Șed împreună, se oblojesc unul pe altul, își fac ceaiuri de tuse iarna, dar nu se însoară !

— Asta ar mai lipsi ! Nuntă cu lăutari !

— Iată, zidarul ăsta al dumitale... După cît înțeleg eu, are gospodărie și e pustiu în ea ; vrea omul să audă un pas, o voce în pustietatea lui. Dacă e de treabă, de ! mamă !...

— Ce te-apuci de vorbești, Casandro ?

— Îmbătrînești, mamă ! Azi ești la stăpîn ; dar mîine ? Cînd nu vei mai putea munci, stăpînul te alungă. Un bărbat n-are încotro, nu te izgonește, ba te mai și caută, se repede la doctor.

Copila mergea prin odaie de la una la alta. Femeile tăcură o vreme. Ochii lor plini de gînduri se coborîseră pe capul bălai al Lenuței.

— Cînd nu sîntem pe aici, începu Casandra, știm noi ce ne pate fetița ? Iată, nici acum doica nu poate sta locului. Are treburi. Poate că ne închide copila în casă și pleacă. Doamne ferește ! se joacă vreodată cu focul... Și mi se pare că Tinca e și însărcinată... Ce-o să mai facă cu Lenuța noastră ? O să ia alt copil la doicit, ca mîine !...

— Nu mai vorbi ! suspină Maria, și sărută cu foc pruncul fie-sii.

Pornită să cugete, ziua aceea a fost cruntă pentru Casandra. Despărțindu-se de maică-sa, bucuroasă un minut pentru că reușise să strecoare în mintea maică-sii ideea unei căsătorii fără cununie, se rușină mai apoi în cugetul ei. Să îndemni pe mama ta, femeie bătrînă, cu părul alb, să se mărite numai ca să-ți crească ție copilul din flori !

Cu cît înainta spre casă, Casandra încetinea pasul. I se lămurise în minte că nu are ce căuta sub acoperămintul lui Neagu Mihăescu. Mama lui i se înfățișa ca o zgriptoroaică, cu unghii mari și ascuțite, așteptînd-o în ușa ca s-o macine în dinți de fiară turbată.

„Oare n-am eu nici un drept pe lumea asta ? se întreba Casandra, aproape răzvrătită, beată de gîndurile ei. N-am pe nimeni, dar un copil am ! Dar singură l-am făcut ? A ! păcătosul de subcomisar ! La ușa lui trebuie să bat, cu pumnul, cu gheata, cu toporul ! El e bărbatul meu, nu Neagu Mihăescu ! Cum a putut nemernicul să mă lase cu un copil, fără sprijin, fără bani, fără nume ?!”

Casandra intra în ograda cea mare a casei din strada Iepurilor. Sîngele i se urcase în față. Ochii îi ardeau, întune-coși și sclipitori.

De cînd venise ea, vecinii se împrieteniseră și mai mult între ei. Acum aveau pe încă cineva de iscodit și de clevetit. Tînăra femeie, mai frumoasă ca toate, stîrnise curiozitatea. În față i se arătau toți prietenii, o mîngăiau, o lăudau și o căutau la sezătorile lenii lor.

Cînd intra Casandra, ele tocmai stăteau cerc în ograda cea mare.

— De unde credeți c-a venit ? întrebă căpităneasa. Ați văzut-o la față ce sulemenită era ? Sfintele acestea mănîncă sfinți și leapădă draci !

— Coană Froso, se rosti Ecaterina, cu vocea ei pițigăiată, de muscal, mie mi s-a părut supărată.

— Ai vorbit, domnișoară ! zise Froso, se cunoaște că nu te pricepi ! Parcă dragostea n-are supărările ei ?

Femeile se strînseră una în alta. Proprietăreasa le șoptea :

— Nu se știe ! Să nu ne audă.

Căpităneasa luă iarăși cuvîntul.

— Eu cred că vine de la fetița ei, săraca ! Stă rău de tot ! Ia gîndiți-vă, să ai un copil, știți ce însemnează un copil ? un rod al plăcerilor tale, cu omul care ți-a fost drag...

Cele două pisicărese, care se aflau de față, se dădeau înapoi cu temere, mironosițe. Căpităneasa, cu foc, stăruia :

— Pricepeți ? Și copilul să nu fie în casa ta ! Să nu fie sub ochii tăi ! La fetița ei se duce nenorocita, de aceea ai văzut-o supărată, domnișoară !

— Și de unde știi, cucoană Froso ? Întrebă proprietăreasa. Am uitat să te întreb, de unde știi că are o fetiță, că a trăit cu un subcomisar, că a fost la fabrică ?...

Căpităneasa își puse mîna în șolduri :

— Uită-te la mine, coană Eugenio !

În clipa aceea răsări din curtica apartamentului ei Cassandra, cu o doniță în mîna. Cișmeaua era în ograda cea mare. Fața nevestei lui Neagu Mihăescu se liniștise. Ochii ei priveau cu nepăsare blajină, ca totdeauna. Gîndurile-i răzvrătite pieriseră, redevenise soața supusă treburilor casei, soacrei și bărbatului.

VII

Eugenia Marcovici era judecătorul nepărtinitor al tuturor chiriașelor ei. În toate cercurile trebuie să se găsească cineva, ignorant sau nu, care să judece rece cele ce se petrec. Îndeobște nu caută să afle ; întîmplările îi vin la cunoștință prin ceilalți, învăluite de vinovăție, dar judecătorul nepăsător nu se grăbește să-și dea cuvîntul. Iar mai apoi, cînd lucrurile se limpezesc, lumea își apleacă urechea la el, fără să vrea, fără să știe ; și părerea lui dăinuiește. Mai tot omul are două păreri despre oameni și fapte ; una blajină, pe care o păstrează în conștiința lui, ca să se ierte pe sine cu ușurință, cînd va cădea în aceeași greșeală, ce-o impută altuia ; o alta crîncenă, ca să se fâlească față de alții.

Văduva Eugenia Marcovici nu semăna la nimic cu cei din jurul ei. Viața îi fusese depănată, toarsă și lucrată toată. Fusese făcută velințe, pe care să nu se vadă urma pașilor, fețe de masă curate, nepătate de ospete, și perdele, ca să închidă vederile ferestrelor.

Treizeci de ani muncise răposatul ei bărbat, alături de ea, ca să înjghebe o avere : trei rînduri de case în București. Dormea cîte patru ceasuri pe noapte, de multe ori cu lucrul

în mînă, cu capul rezemat de speteaza scaunului, dulce ca perna pentru cel răpus de oboseală. Veșnic buimacă, Eugenia își urma bărbatul orbește pe calea fără de sfîrșit a muncii. Nu mai era în stare să întrebe de ce s-afundă, ca într-o noapte, cu membrele înțepenite tot mai mult, cu mintea împăienjenită. Se obișnuise, ca osînditul cu ocna. Carol Marcovici, bărbatu-său, nu avea pentru ea decît imbolduri de muncă. Dragostea se îngloba și ea, cu toate că soții erau tineri, în rîvna pentru lucru, pentru sporirea avuției.

Carol Marcovici avea ciubotărie. Alături de patruzeci-cincizeci de lucrători, biciuiți de hărnicia stăpînului, soții coseau, dădeau la mașină, tălpuiau, lipeau, pînă la sleirea puterilor. Lucrătorii ar fi dezertat, desigur, dacă ar fi fost în altă parte mai bine ținuți și mai bine plătiți. Dar pe vremea aceea nefiind nici o alcătuire a muncii, care să-l sprijinească pe lucrător și să-i deschidă ochii, patronul storcea din el pînă la istovire. Carol și nevastă-sa erau o pildă strașnică, munceau mai mult ca toți, dar și vorbeau cu lucrătorii ca cu singurii lor tovarăși și prieteni. Prînzul și cina o luau împreună, stăpîn și lucrători, sluiți de ucenici. Numai aceștia erau la ascultarea, cu băț în mînă, a patronului și chiar a calfelor.

Harnicii soți erau datori, bineînțeles, la Credit, pentru casele lor. Averea se face cu greu numai cu munca brațelor. Toată chiria ce o luau o plăteau Creditului, ca să se descurce și să rămînă singuri proprietari. Aveau un singur copil, un băiat, pe care visau să-l facă mare cărturar. Dar Eduard n-avea cap pentru învățătură. Din clasa întâia de liceu, părinții au priceput ce le rămîne de făcut pentru copilul lor și, ca semn că nu-și disprețuiesc meseria, l-au învățat și pe el meșteșugul cizmăriei.

În zorile unei zile ploioase, Carol Marcovici a șoptit femeii, al cărei cap odihnea, după multă neodihnă, alături de-al lui pe perne, vorbe spăimîntătoare. Nevasta a sărit din pat, s-a îmbrăcat cu ce a apucat și-a tras în picioare ghetele bărbatului și s-a dus la cel mai apropiat doctor. Dar s-a grăbit de prisos Eugenia Marcovici. În cîteva zile a rămas văduvă.

Au urmat apoi zile ciudate, ca unele visuri. Văduva, deși știa să scrie și să citească, nu se amestecase niciodată în negoț, în socoteli. Casele și cizmăria aveau nevoie de stăpîn iscusit. Eduard și-a înlăturat mama, și-a pus el singur mîna pe toată starea pîrintească. Pe maică-sa a lăsat-o să stea în

casa din strada Iepurilor, mai mică decît celelalte două. Îi ajungea unei femei, jalnică după bărbat, ca să-și fărîme vremea, o curte, largă să întoarcă un car prin ea, și grija buneistări a patru apartamente.

Mai întîi, femeia nu găsea destul de lucru cît e ziua de lungă. Ea muncise și nopțile. Dar de cum și-a plecat urechea la chiriași, a găsit de lucru. Ici o ușă nu se închidea bine, dincolo bucătăria trebuia zugrăvită, acoperișul caselor nu fusese vopsit de patru ani. Eugenia, după multă chibzuială, care-i lua și din ceasurile hărăzite somnului, pentru că trebuia să-și aducă aminte cele niciodată făcute și numai văzute, se făcea dulgher, zugrav, vopsitor. Mînuia mistria cu îndemînare și se opintea pe acoperiș, ca un tinichigiu.

I-a venit apoi în minte să puie viță și să crească flori pe locul ce-l păstrase pentru ea, o fișie de-a lungul curții comune. Avea toată ziua ce face, și mintea i se destelenise, lucrînd în voie, îmboldită numai de rîvna ei.

Cînd venise Eduard să vadă casa, se înviorase. El ținea acuma ciubotăria și, în încordarea afacerilor zilnice, uita să se bucure de ușurința cu care ajunsese stăpîn pe atîtea acareturi. În strada Iepurilor, însă, cînd da ochii cu maică-sa, vedea dintr-o dată ce iscusit om fusese punînd stăpînire, fără vorbă multă, pe tot ce rămăsese de pe urma răposatului. Își ascundea, bineînțeles, bucuria, ca pe o gheară, și întreba ca un om îngrijorat de ce a costat varul atîtea parale și de ce s-au întrebuițat atîtea kilograme de vopsea.

Bătrîna îi da socoteala, strîmtorată, și nu-i putea niciodată trece prin minte să-i pună la socoteală și truda meșterului. De altminteri, nevoile ei nu cereau mult mai mult decît îi da lunar băiatul de bunăvoie. Camera de la drum, de către strada Iepurilor, Eugenia avea de gînd s-o închirieze mobilată, ca să-și sporească venitul. Visa agoniseli la casa de economie, fiindcă tot omul trebuie să viseze la ceva.

Deși nu cheltuia ea banii chiriilor, toată lumea o privea și-i vorbea ca unei proprietărese. Pe cînd îi trăia bărbatul, ea nu știuse cine și cum sînt chiriașii ei. Puține lucruri știa pe vremea aceea de obidă fără preget.

Vrînd-nevrînd, Eugenia asculta povestea atîtor vieți deosebite. Veșnic o chemau chiriașii, iar pentru că nu-i plăteau minunatele servicii, se credeau datori să-i încredințeze tot ce bănuiau sau aflau despre viața celorlalți. Acum, cînd avea

vreme să asculte și să istorisească, Eugeniei i se părea că lumea se schimbase cu desăvârșire și că e călăuzită de alte țeluri. Numai în camera de la stradă, pe care o închiriasse de câteva ori, cucoana Eugenia văzuse destule fapte ciudate, pentru lămurirea cărora ostenise de multe ori străduind să le găsească noima.

Cînd a venit Casandra în casa lui Mihăescu, proprietăresei i-a părut bine. Ea băgase de seamă că Neagu lipsește regulat de-o vreme serile de acasă. Cheltuia desigur. Bărbații nu pot să-și treacă serile fără cheltuială. Neagu era un chiriaș bun, plătea la țanc. Aducîndu-și în casă femeia, care îl purta pe drumuri nopțile, chiriașul avea să se facă mai econom și avea să plătească chiria ca mai înainte. Așa judeca proprietăreasa.

— Nu e urîtă... spunea ea, auzind cîrteala cumetrelor.

Deși nu cheltuisese și nu cheltuia un ban din chirii, își petrecea ore întregi de insomnie gîndindu-se ce ar face ea dacă pîsicăresele, de pildă, n-ar plăti rata lor trimestrială. Căci prin ea se achitau chiriașii lui Eduard. Nu-i era teamă de fecioru-său, în stare să-i ceară banii cu orice preț, nevrînd să știe că locatarul a fugit peste noapte, lăsînd în urmă casa goală! Fără temere, fără să știe de ce, puțința unei asemenea întîmplări o turbura adînc. Zgîrcenia ei nu îngăduia nici o abatere cu privire la bani. Peste toți sfinții, ca însuși Dumnezeu în cer, pe pămîntul acesta cu piață, cu brutărie, cu chiriași domnea banul.

De aceea n-o împătimeau zîzaniile, pe care le asculta rece, și își privea chiriașii de la depărtare. Ei îi cunoșteau bine zgîrcenia, și de aceea n-o luau în seamă pe proprietăreasă decît la nevoie. Rîdeau între ei de ea, deși tot părerea ei, neîntinată de patimi, o păstrau în cugete.

Sărbătorile Crăciunului trecuseră, cînd, într-o bună zi, proprietăreasa auzi un ciocănit la ușa de către stradă. Un tînăr cu părul creț, cu fața albă, cu mânuși în mînă, voia să vadă camera, pentru care de multă vreme sta un bilețel la fereastră. Eugenia voia să închirieze salonul ei.

După ce, cu multă pricepere, tînărul înmănușat cercetă toate colțurile, ca să vadă dacă odaia are igrasie, după ce cercetă saltelele, ca să dibuiască culcușul ploșnițelor, și soba, ca să-i bănuiască puterea de încălzire, se hotărî să se mute acolo, plătind douăzeci de lei pe lună. Plăti pe dată pentru o lună

întreagă, ceea ce fermecă și îngrijoră pe proprietăreasă, și spuse că de a doua zi se va muta în noua lui locuință.

În noaptea aceea, gîndindu-se la noul chiriaș, Eugenia dormi numai vreo trei ceasuri. Se gîndea femeia dacă tînărul acela, care părea de bună familie și cu stare, avea sau nu de gînd să șadă mult la ea, dacă va cere sau nu deseori schimbarea albiturilor pe pat, dacă va intra în casă cu galoșii în mînă sau din noroi de-a dreptul pe covor. Făcea socoteala banilor pe un an, pe trei, dacă studentul, căci era desigur student, avea să rămîină chiriaș.

Își aducea aminte de un altul, care și el îi plătise pe o lună înainte, dar într-a doua o rugase să aștepte. Chiriașul acela avusese un cufăr mare, plin, greu, care o liniștea. Era o cheazășie.

— Ți-a plătit ? o întrebase căpităneasa. Nu ! ia să-i vedem cufărul ! Oho ! e greu !...

— E greu, e adevărat ! dădea din cap Eugenia.

— E greu ! spunea și ducea Sofia, de față și ea.

— N-ai grijă ! adăuga Frosa Roșcu. Odaia dumitale e despărțită de a lui cu o fereastră, prin care auzi tot ce face, și te desparte o ușă de el, ușă pe care dumneata o închizi ! Ți se pare că vrea s-o șteargă, dai buzna aici !

Într-o bună zi, chiriașul nu s-a arătat nici ziua, nici noaptea.

— Ia deschide-i lada ! Văd că e grea... se rosti căpităneasa după vreo săptămîină.

Două din pisicărese aveau aerul că miros așternutul în care dormise bunătate de flăcău.

— N-ai curaj, nemțoaico !

Numai căpităneasa cuteza s-o poreclească pe proprietăreasă.

— Adu toporul și un cuțit, să o descui eu. Spui că bea în fiecare seară cîte o sticlă de bere ! Al dracului, și chiria n-o plătea !

Cînd au deschis cufărul, toate femeile aflate de față ș-au îngropat capu-n el. În cufăr, numai sticle : pline ! Erau acolo toate sticlele de bere aduse de pe la cîrciumile vecine. Păcătosul de chiriaș, după ce golea sticla, o umplea peste noapte și o așeza în cufăr, fiind sigur că n-are să-și plătească chiria și că va trebui să lase acolo singurul lui bagaj cu înfățișare.

Au rîs femeile și l-au înjurat pe măgarul de chiriaș ca niște surugii. Eugenia, numai ea a tăcut friptă, jurîndu-se în gînd că, de-acuma, la cel mai mic zgomot al chiriașului, are să tragă cu urechea și cu coada ochiului.

Și iată că iar primea un student în gazdă. Rupse biletul de pe fereastră și, cu veselia tăinuită în inimă, veni să spună chiriașelor ei vestea că vor avea încă un tovarăș de sălaș. Căpităneasa nu era acasă, Casandra era în vizită, pentru a doua oară numai, la pisicărese. Eugenia Marcovici intră la fetele bătrîne dînd din cap zîmbitoare. Două pisici îi tăiară drumul, mătura zăcea în mijlocul bucătăriei, lăsată acolo de Ivanca.

VIII

Casandra se desprinsese cu viața de femeie căsătorită. Uita îndelungă vreme că nu e cununată, că oricînd e liberă să plece și că lesne ar putea fi izgonită din gospodăria lui Neagu. Vecinele luaseră obiceiul să-i spună „cucoana Casandra“, pe cînd ele între ele, cele care avuseseră bărbat, se chemau mai ales pe numele bărbaților. Casandra nu mai lua aminte, i se obișnuise auzul.

Neagu se îngreșea, făcea pîntece. Începuse să vie în fiecare seară cu cîte o gazetă în buzunar, ca pe cînd era flăcău. Cu un ceas înainte de a pune capul pe perne, pe cînd patul aștepta făcut, toți ai casei erau dezbrăcați pînă la cămașă, iar în odăi ardeau lemnele cele mai groase, ca să poată căldura birui gerul de peste noapte. Pe cînd jarul se scrumea pe nesimțite, numai dogorînd pînă departe, Neagu desfăcea gazeta și citea cu glas tare.

Înainte vreme trecea la ceasul acela în bucătărie, lînga patul mamei lui, și-i citea ei. Acum rămînea în odaia lui de dormit, ca să citească nevestii-sii.

Trecuseră sărbătorile Crăciunului cu voie bună. Împreună, soții Mihăescu colindaseră pe la Tudora Oprișan, pe la Să-

vulescu și la o mătușă a lui Mihăescu. Pe la doica Lenuței, Casandra fusese, bineînțeles singură, de multe ori. Neagu parcă nici nu-și aducea aminte că nevastă-sa are un copil. Niciodată n-o întreba de fetiță, ca și de cununie.

Multe i se păruse duduchii Sofia că răbdase pînă atunci. Dar în noaptea aceea, cînd îl văzu iar pe fiu-său că începe să citească din jurnal, lîngă patul din odaia de la mijloc, îi veni amețală. Ascultă cîtva și repetă fără să vrea cele auzite : „Nenorocita femeie, nemaiputînd să-și ascundă trecutul, se hotărî să se sinucidă. Ieri pe la orele patru“... Veni apoi în odaia lor, ca să-i vadă, ca să asculte ca altădată. Casandra sta în pat, cu picioarele jos pe scînduri, dar cu capul pe perne, și asculta. Neagu mutase lampa pe mescioara de lîngă pat și sta pe scaun în fața nevastă-sii, cu gazeta pe genunchi, încovoiat puțin de mijloc, pentru ca să poată citi sub abajur. Perechea părea fericită.

Nenorocirile altora împreunau cele două suflete stinghere, mai mult decît patul ce le aștepta îmbrățișerile. Pașii bătrînei femei nu fuseseră auziți. Neagu sublinia cu vocea lui groasă părțile dureroase din povestire. Vîntul iernii putea să tot suiere afară, în salonul subarhivarului era cald ca în baie.

Sofia Mihăescu îl privi adînc, cătrănită de necaz. În clipa aceea nu-și mai iubea copilul dolofan. Se așeză ușurel pe un scaun și ascultă în liniște pe cititor. Istorisirea era lungă, iar cînd vîntul înceta, se făcea o tăcere de pustie, în care numai vocea lui Neagu depăna.

Bărbatul răspica fraza, nevasta asculta, amîndoi treceau pe lîngă cele citite ca doi fericiți pe lîngă un mormînt cu monument frumos. Deodată un suspin înăbușit oprește citirea. Casandra se ridică de pe perne înfricoșată, Neagu întoarce îngrozit capul și vede pe maică-sa ghemuită într-un scaun. Plîngea bătrîna femeie, căutînd totdeodată să se stăpînească.

— De ce plîngi, mamă ? întrebă Neagu, și se repezi la ea s-o vadă la față, s-o întrebe de aproape.

Casandra se apropie și ea pentru o clipă, atinsă de milă, dar se întoarce repede la locu-i, întunecată, simțind nedeslușit că lacrimile acelea ea le stîrnește, ea, femeia venită fără drepturi în casa altuia.

Și, mai presus de milă și de remușcare, tînăra femeie simți crescută în pieptu-i ura, tare ca bolovanul. O ura pe bătrîna hîdă, a cărei viață Casandra o credea sfîrșită, dar care

totuși nu se da la o parte, lăsînd lumea tînăra să trăiască. Lăcrămile babei i se păreau o prefăcătorie vrednică de zvîntat cu biciul și cu ocări spurcate.

— De ce plîngi, mamă ? de ce nu vorbești ? stăruia Neagu înduioșat.

— Am ajuns servitoare în casa lui fiu-meu ! Voi doi să vă culcați, voi doi să vă îmbrăcați, să vă plimbați, să mîncăți, să știți ce mai e prin lume !... Baba să stea la bucătărie, să spele tingirile și să-și prăjească ochii pe jeratec !...

— Dar bine, mamă, o întrerupse Neagu, eu te-am rugat să le mai lași naibii de vase ! De ce nu veneai și dumneata aici, ca-ntotdeauna, să ascuți gazeta ? Nu-ți citeam eu dumitale seara, și acum doi ani ? Te-am crezut ostenită, am crezut că dormi. De ce nu veneai singură să ascuți ?

Ascultîndu-i vorbind, Casandra își auzea și bătaile inimii. Sîngele i se urca la cap, își strîngea pumnii neputincioși, răspundea în gîndu-i la fiecare din cuvintele lor, dar nu se hotăra să vorbească.

— Acum doi ani, deși tot ca acum de bătrînă eram, îmi citeai și nu te puteai lipsi de mine la toate cele. Dar ți-ai pierdut mințile de la o vreme, nu mai vezi, nu-ți mai pasă de viața mă-tii, care muncește de dă în nas !...

— Ai acuma și pe Casandra de ajutor...

Bătrîna dădea din cap, arunca priviri batjocoritoare, care spuneau limpede că tînăra femeie e toată pricina silei ei de viață și a prisosului de muncă.

Casandra se ridică de pe pat, dreaptă, hotărîtă. Se privi mai întîi să vadă ce-i lipsește ca să fie îmbrăcată, își puse fusta peste cap, o încheie, dibui cu mînile pe sub pat și găsi ghețele. Le trase și, uitînd de croșetă, se trudea să le încheie cu degetele. Bătrîna, cu fața către ea, o urmărea setoasă. Neagu, întors cu spatele către pat, nu știa ce face nevastă-sa.

— Ne vezi pe noi plimbîndu-ne des ? Petrecem afară din casă măcar la două săptămîni o dată ? N-ai ce-ți trebuie ? Nu sînt banii pe mîna dumitale ? De asta ești supărată ? Am crezut să te ușurez. Dumneata nu poți să alergi după tîrguieli... Mamă ! mamă !

Casandra se îmbrăcase, își pusese în loc de pălărie o broboadă și se învăluie în ea pînă la brîu. Afară vifora, zgomotul vîntului pătrundea în casa caldă așa ca al unei căderi de

apă uriașă. Uietul contenea cîteodată, ca să se facă auzit și mai bine.

— Dar tu, Casandro ? se dezmetici Neagu din înduioșarea lui față de maică-sa.

— Plec !

Bătrînei îi scînteiau ochii, așteptînd lacomă să vadă ce se va întîmpla.

— Dacă vrea să se ducă !... borborosi duduca Sofia.

— Tocmai așa ! spuse limpede Casandra.

— Spune-mi și mie unde vrei să pleci ! strigă Neagu scos din fire. Nu ești de-a casei ? Mai ai pe cineva ? La mă-ta vrei să te duci ? Are casa ei ? Poate să te primească ea ?

— Poate că are unde să se ducă... sîșîia bătrîna, batjocoritoare. Ce știi tu ? Toate vrei să le știi ?

— Nu-i așa, mamă ! nu-i așa ! Asta nu e casa ta ? o întrebă el răstit pe Casandra.

— Nu e casa mea. Cînd om fi cununați !... Dacă am fi cununați !...

Soții stăteau față în față, mînioși, Sofia se lungise ca un șarpe și își vîrîse capul între ei.

— Să ne certăm ? Să facem scandal acuma ?... vorbi Neagu.

El căuta în gîndu-i un cuvînt care să curme neînțelegerea, ceva care s-o usture pe Casandra și s-o astîmpere.

— Să ne rîdă vecinii ! Scandal ne trebuie ?... Să vie vreun subcomisar pe aici ?...

Inima Casandrei se strînse și se izbi de pieptu-i ca o ghiulea. Ar fi țipăt, ar fi vrut să țipe. Bătrîna rînjea pe scaunu-i — și ea pricepuse cuvîntul de subcomisar.

Lipsită de putere, nehotărîtă acum, ca un om fără apărare împotriva unei grindini repezi, Casandra își învăluia fața cu broboada. Nu putea pleca din casa lor, a doi dușmani, le era străină cu desăvîrșire, dar trebuia totuși să rămîna acolo. La urma urmei, într-adevăr, unde ar fi putut să se ducă ? Își adusese aminte de fetița ei, de Lenuța, cu o duioșie ce-i muiase hotărîrea, ca pe o fărîmă de ceară. Trebuia să îndure orișice pentru fetița ei, dacă o iubea cu adevărat, și să nu-i pese de nimeni. Să i se pară și soacră și bărbat ca doi inși care vorbesc altă limbă. Să se uite la ei, și să nu vadă, și să nu păstreze în ochi decît arătarea Lenuței.

Bătrîna se strecurase în bucătărie, mulțumită. După ce Casandra pomenise de cununie, ea se spăimîntase, gîndindu-se că o ceartă ca asta ar putea s-o facă pe Casandra nevasta legitimă a lui Neagu.

Răzvrătita, fără să știe cînd și cum, se dezbrăcase iarăși. Neagu făcuse lampa mică, anume ca să se curme ziua aceea plină de furtună.

Crivățul își repezea neconținut apele fluviului său mînios ; în odaia de la mijloc, însă, numai vuietul își aducea aminte de omătul ce acoperise lumea de afară, de drumurile anevoioase și de ger.

— Vezi, Casandro, șopti dulce Mihăescu, vezi de intră în voia mamei. Femeie mai bună ca ea nu se pomenește ! I-ai spus ? I-ai făcut ceva ?

Femeia nu răspunse. Neagu tăcea și el, cugetînd că e poate mai bine să rămînă uitată toată cearta din noaptea aceea.

IX

De pe cînd trăia Mocnitul, parlagiul Gheorghe Casimcea, rîmnise Mihai Dudău la nevasta lui tăcută și la gospodăria lui. Însăși strîmtoarea sufletească în care se simțea de departe că trăiesc soția și fiica îmbie pe Dudău mai mult ca un cerdac însořit. Zidarul, care pretutindeni se simțea la locul lui, apăsător și el de văzduhul posomorît al casei, se asemănase cu Mocnitul și văzuse marea deosebire dintre ei amîndoi. Pe Maria o găsisese mai potrivită cu el decît cu Gheorghe Casimcea. Atîtea fusese poate de ajuns ca să i se deștepte în inimă dorința de a avea asemenea nevastă, ca să înjghebe o gospodărie mai luminoasă ca a parlagiului întunecat.

După moartea lui Gheorghe, Mihai n-a cutezat numai decît să se arate și să-și spuie păsul. A trăit obișnuitu-i trai de cîrciumă și de muncă. A întreat însă pe unul și pe altul ce

mai știe de văduva Mecnitului. Pătruns de milă, o adevărată și blajină dragoste l-a făcut s-o caute pe Maria.

— Cu cununie sau fără cununie, cum vei voi ! i-a spus el femeii cu părul cărunt.

Maria nu voise să-l asculte, se supăraseră ca de o glumă proastă. Dar stăruința lui și mai ales cele ce spusese Casandra în vremea din urmă clătinară hotărârea Mariei. Era bine să aibă căpătâiul ei și să poată crește chiar ea pe Lenuța. Cugeta mai mult la binele nepoatei decât la al ei. Bătrânele ei simțuri nu se înviorau la gândul că se vor aprinde sub dezmiertările soțului. Viața trăită cu răposatul n-ar mai fi început-o niciodată. Se bucura că e bătrână, că coboară către mormânt. De nenumărate ori, pe cînd îi trăia bărbatul, jinduise la traiul slugilor.

E adevărat că Mihai Dudău părea blajin și vesel. Dar pentru priceperea femeii strivite sub asprime și posăceală oricare bărbat era stăpîn vrăjmaș, veșnic nemulțumit și căutînd prilej de ocară.

Îi era greu Mariei să se hotărască, dar, pe de altă parte, nu era de loc în firea ei să se împotrivescă voinței altora și mersului firesc al lucrurilor. Și toate păreau că se îmbină așa ca să se facă voia lui Mihai Dudău.

— Ascultă, mamă, ce m-am gîndit eu, începu Casandra într-o zi, dacă tot mai stăruiește Dudău, eu zic să-l ascuți. E zidar. Cu o mie și patru sute de lei, cît ne-a rămas din vînzarea casei noastre, am putea cumpăra un loc de casă. El e zidar, poate cumpără cărămidă veche de pe unde lucrează ; poate că mai are și el ceva bani, deoparte puși... de ! lucrează el singur zidăria și faceți casa. Dumneavoastră n-o să aveți copii. Lăsați casa fetei, Lenuței ! Ce zici ?

Înfricoșată de cum se alcătuiau lucrurile, se îmbinau și porneau la drum pe pămînt neted, Maria asculta. Oare era adevărat sau visa ? Avea să fie iarăși cu bărbat, cu grijile casei ?

— Are să fie bine și pentru dumneata, urmă Casandra. Altfel este cînd femeia vine cu o mie patru sute de lei la bărbat. O zestre, ca pentru o fată mare ! Un cuib sănătos și care să-i rămîină moștenire Lenuței...

Casandra nu-i spusese mă-sei niciodată că trăiește rău cu soacră-sa. Chiar după noaptea aceea vijelioasă, în care fusese gata la un răstimp să plece din sălașul lui Neagu, femeia zbuciumată își înăbușise răzvrătirea și tăcuse pînă și în cuge-

tul ei. Cu adevărat numai la copila ei se gîndea Casandra, sacrificîndu-și mama fără pregetare.

Tudorei Oprișan încă nu i se șoptise nimic despre cele ce se puneau la cale. Și Casandra și Maria fuseseră pe la ea, aducînd în căsuța guralivei bătrîne aceeași ascultare, ce o lăsa să-și toarcă lung poveștile și care o încînta.

— Zici că-ți ține drumul mereu ? întrebasese Casandra. Spune-i să vie la nașa și vestește-mă și pe mine.

— Ușor vorbești ! se mînie Maria pe fiică-sa. Dar nu avu putere să spună mai mult și mai aspru. Știa bine că va face voia fie-sii și a împrejurărilor.

Casandra începuse să nu mai simtă ghimpții vieții trăite lîngă duduca Sofia. Creierul ei muncea toată ziua și, deși cîteodată i se păreau ceasurile nesfîrșite, cînd ajungea femeia să-și încline capul pe perne, își da seama că ceasurile au trecut ca un cîrd de cioare, urîcios, dar iute. Muncea mai mult. Soacra o lăsa acuma, se dădea la o parte, ca și cum, dintr-un ungher al casei, din umbră, ar fi văzut mai bine în sufletul nurorei nesuferite. Simțea că e o fierbere nouă în sufletul noră-sii.

Vecinele vedeau limpede și ele că soața lor e cu gîndul departe. Dar acum nu era numai Casandra prilejul lor de vorbă. Ca întotdeauna, de altfel, ele vorbeau de aceea dintre ele care nu se afla de față. Noul chiriaș al proprietăresei le intriga cumplit. Părul lui încîrlionțat, fața lui de domnișoară de bună familie, mîinile lui bine îngrijite, cu unghii lungi, tăiate în colțuri, fața-i albă, mustața-i neagră, răsărită așa ca să-i vădească toată frumusețea gurii, roșii și bine tăiate, plăcuseră tuturor. Se înțelege că nici una din vecine nu vorbea de chiriașul Eugeniei Marcovici cu căldură. Se rosteau asupra lui îndoielnic, firește, pentru că nu bănuiau cui va fi prieten.

Duduca Sofia spusese cîte ceva din cele întîmplate în noaptea în care Casandra se gîndise să plece prin vifor, oriunde. Vecinele schimbaseră priviri de înțelegere, tăcute, ca să dea ghes de vorbă soacrei amărîte. Dar Sofia își curmase vorba tam-nesam.

Priveliștea, ca și povăța trecutului n-au împiedicat-o pe Maria să-i spună lui Dudău să vină la nașă, ca să vorbească acolo, o dată pentru totdeauna. Tot ea a vestit-o și pe Casandra, și s-a pomenit Tudora cu cele două femei în casă.

În fața prietenei, căreia se deprinsese să-i dea ascultare, pentru că era mai limbută și-i făcuse mult bine nerăsplă-

tit, i-a fost rușine Mariei să vorbească despre căsătoria ei cu Dudău. Casandra n-a cutezat nici ea, și a stat ca pe urzici în odăița albă și primitoare. Nicăieri pe lume nu se simțea ea acasă ca la nașa-sa. Casa lor cu plop se vînduse, la Mihăescu avea pe soacră-sa nesuferită, iar în casa Minei, ca și cum acolo ar fi locuit Popescu S. Jean, numai pe el îl vedea în ea.

Mama și fiica ascultau palavrele Tudorei, gîndindu-se că din clipă în clipă are să vină Mihai Dudău și că ele nu erau în stare să pregătească vorba.

— Îl știi, nașă, pe Mihai Dudău ? încep Casandra ghemuindu-se.

— Pe zidar ? întrebă Tudora. Îl cunosc din tinerețe. Vrednic om, dar ce-i cu el ?

— Trebuie să pice numaidecît. Mi s-a părut că-l aud pe afară...

— Cu ce treabă ? Ce vrea ?

— Știi că el e de o vîrstă cu mama...

— E și cu mine de-o seamă, zise Tudora.

— O cunoaște de mult pe mama. El tot neînsurat a rămas și ar vrea să aibă casa lui, să se strîngă de pe drumuri.

Casandra picura vorbele cu temere. Tudora se uita la cele două mosafire rînd pe rînd, necrezîndu-și urechilor. Sări jos din pat, așîtată peste măsură și rîzînd în silă :

— Vrea să se însoare cu mă-ta ?

— Ba au să trăiască amîndoi, ca doi uncheși. El stăruie de mama !

— Ai înnebunit, Mario ? Ce-o lași să bată cîmpii ? Să vă fie rușine obrazului ! Femei smintite ! Adică ce am eu să mă amestec ? Faceți-vă de rîsul lumii, după cum vă taie capul ! Mama într-o parte, fata în alta... Halal ! Ce s-a ales din casa lui Gheorghe !

Cele două femei ocărite rămăseseră gheboase pe scaune, cu urechile pîlnie, cu ochii la icoane. Tudora amuți cîteva clipe, apoi urmă potolită :

— Dacă așa te învață fie-ta, fă după placul ei, Mario.

— Cine să crească pe Lenuța, nașă ? Ia gîndește-te și dumneata, că nu poate sta fetița toată viața ei la doică. Eu n-o pot lua. Bărbatu-meu și soacră-mea, care nu au mintea dumitale înțeleaptă, nici nu vor să audă de Lenuța. Vrei s-o crești dumneata ? spune ! Aș fi cea mai fericită pe lume, fiindcă știu că ai crește-o părintește, că ești nașa ei.

— Bine ! bine ! ai cap mare tu ! Te pricep !... Mă-ta ce zice ?

— Cum vei zice și dumneata, Tudoro, că de aceea am venit aici.

Tudora iar avea prilej să fie mărinimoasă. Gîndul că Maria se mărită o înveseli dintr-o dată :

— Ți-e părul de pe la tîmple alb colilie, Mario ! Bată-te norocul ! E tare de treabă Dudău ! Așa trai ca cu el n-ai trăit tu cu răposatul ! Ai să întinerești, fire-ai a naibei !

Ochii Tudorei se înlăcrămaseră. Duioasă, urmă :

— Sănătoși să fim cu toții ! Că mintea omului le face și le desface toate cu ajutorul lui Dumnezeu. Eu, cu icoanele mele ! Puteam să mă mărit cu cununie de cînd ! Dar de ce ? n-am greutăți... Lenuței e drept că-i trebuie o casă, o mamă, un tată ; Dudău e om tare de ispravă.

Lumea tăcu împăcată, și Mihai Dudău o găsi primitoare. Maria nu știa bine dacă Tudora e mulțumită sau nu și dacă încă o stavilă fusese înlăturată.

Vesel de felul lui, Mihai Dudău îmbrățișă cu privirea pe toți cei de față. Era fericit că-i vede uniți într-o părere, ghicind că planurile mîngăiate de el multă vreme se îndeplinesc fără piedică nouă.

— Asta-i fata mea ! vorbi el Mariei, punînd mîna pe capul Casandrei.

— Să-ți trăiască, Mihai ! strigă Tudora. Și să trăiți și voi !

— Să scurtăm vorba ! se rosti Dudău. Astăzi dacă vrei, mîine dacă vrei, dar cît de curînd, vino în casa mea și s-o stăpînești. Îmi vorbeai parcă de-o nepoțică... Ad-o la noi. De ce să stea copila la doică ? Tot n-o să avem noi copii, că sîntem bătrîni ! Nu m-am învrednicit să-mi fac un bordei, dar am un loc de casă, am așternutul meu, vasele mele, și ce-o mai lipsi cumpără nevastă-meă. Nu-i așa ?

Pentru întîia oară în viața lui, Mihai își ascundea pălăria. Era ginere, și-i era rușine cu kilogramul de var așternut în ani și ani de-a rîndul pe pălăria lui.

— Ia, ca de la lucru. De acum încolo am să mă port să-i placă și nevesti-mii. Nu-i așa, Mario ? Hai, fii mai voioasă !

Noua căsnicie se hotărîse... Maria avea să vină în casa lui Dudău cu fetița Casandrei. Despre zestrea de o mie patru

sute de lei aveau să vorbească mai apoi. Nici Casandra nu cucerise să pomenească despre bani, ca să n-o supere cumva pe Tudora... Nașa ar fi putut bănuși că se tem de pieirea banilor. Cu Dudău nu fusese vorba niciodată despre bani.

X

Margareta, institutoarea, se deosebea în toate de surorile ei, pisicăresele. Fusese căsătorită, se divorțase, nemulțumită cu apucăturile bărbatului, și trăia, ca atîtea femei, nici bătrîne, nici tinere, în care patima nu și-a stins jeraticul și zace acoperit în cenușă. O cunoști îndată pe femeia care n-a renunțat încă la dragoste, care visează — nu nebunii, ci lucruri de toate zilele : dragostea necesară trupului și sufletului, ca hrana ; o cunoști după pasul ei măsurat, după cum își poartă corpul, după cum își duce mîna la corset sau la coafură, cînd o privește un bărbat.

Au mintea sănătoasă femeile acestea, dar dacă Dumnezeu sau Dracul se pun de-a curmezișul în calea potolitei și drepte lor dorințe, împrejurările trebuie aduse de coarne, în ciuda judecății. Căsătoria oficială nu ademenește pe bărbați, e urmată de greutăți și nu făgăduiește mai multă iubire. Poate femeia să trăiască fără hărăzitele plăceri omenești și e datoră să se jertfească moralei ieftine ? Nu e mai bine să se supună îndemnurilor ei firești și ademenitoare și cine o oprește să tragă nădejde că se va mărita ?

Institutoarea va fi voit să se mărite, dar nimeni n-o cerea. Avea un fiu, băiat de șaisprezece ani. Alecu era în clasa șasea de liceu, începuse a fuma. Descurajată de cîteva fire albe în păr, Margareta aștepta încă, poate fără să știe că așteaptă.

Locuia vizavi de surori, ca să le vadă de cîteva ori pe săptămînă. Pleca totdeauna nemulțumită de la ele. Îl îndurase mai întîi, apoi o scîrbise aerul de putreziciune al surorilor ei, Sanda și Veta. De celelalte două îi păsa mai puțin. Pe cînd

acestea se ridicaseră din leagăn, ea învăța la școală în tovărășia celor mari.

Casa Margaretei era curată, din curte și de la pragul bucătăriei pînă la oglinzile cît omul de înalte, din salon. Avea pianină. La părinți acasă toți cîntau. Tatăl lor, magistrat, voise să le dea o educație aleasă, dar bietul om murise de timpuriu.

Dar nici pianul Margaretei n-avea noroc. Nici stăpînei lui nu-i mai abătea să cînte. Institutoarea, în lipsă de altă preocupare, găsea la îndemînă să poarte grija școalei. Avea caiete de corectat, lecții de preparat, se țineau tot mai des congrese învățătoresci, la care lua parte. Flăcăului ei, ale cărui tuleie mijinde o făceau să ofteze, fiindcă îi aminteau propria ei vîrstă, nu putea să uite că-i e mamă. Dimpotrivă, voia să-l vadă tot mai spilkuit.

Cînd l-a văzut și ea pe noul chiriaș al Eugeniei Marcovici, și-a luat feciorul de braț și l-a dus la croitor. D. Titi Isăcescu i se păruse întruparea bunului-gust.

Pisicăresele știau tot ce face domnul Titi. Scria, citea studentul, fuma foarte puține țigări, Intim-club, bineînțeles. De la surorile ei afla mereu, fără să întrebe, Margareta : ce carte franțuzească sta deschisă pe masa studiosului tînar, la ce oră s-a sculat marți, ce cravată purta vineri. S-ar fi zis că el nu știa nimic din marele și profundul interes ce-l stîrnise. Saluta toată lumea, ca un om binecrescut.

În unele zile veneau la dînsul alți doi tineri. Atunci era zgomot mare, mosafirii domnului Isăcescu strigau, cîntau și istoriseau uneori și măscări.

De cîte ori venea lume la Titi, se nimerea să vie în vizită la proprietăreasă și unul, ba și trei din chiriași. Proprietăreasa ținea să-și țină mosafirii în bucătărie, dar și de acolo se auzea larma din salon.

Trecuse și a doua lună de cînd venise noul chiriaș, și el plătea la vreme.

Cu venirea Casandrei, femeie tînară și frumoasă, căpităneasa se schimbase oleacă. Gîndul că viața e scurtă și că n-o simți plăcută decît la tinerețe o învăpăiase. Cu venirea lui Isăcescu, Frosa Roșcu s-aprinse și mai tare. Pașnicii locatari ai lui Eduard Marcovici se turburaseră. Pînă și pisicăresele, cele mai tinere din ele, dezmoțite, visau dragoste. Le ieșea sufletul pisicilor, așa de sălbatic le mîngăiau oropsitele fecioare. Doar

cea mai bătrână dintre ele, funcționara de la bancă, își moțăia viața, auzind ca prin somn de noul vecin.

Casandrei îi erau urechile pline de vîjîitul zvîrcolirilor ei proprii, între casa lui Neagu și mama lui, și între fetița ei și Maria.

Poate că una din pricinile zorului cu care lucrase ca nealtădată la gospodărirea mă-sii fusese tînărul Isăcescu. Cine poate să știe toate pricinile ce l-au îndemnat să săvîrșească cutare faptă, pentru care nu era de loc chemat, cu înfăptuirea căreia nu se potrivea de loc ?

Însuși hodorogitul pian cu coadă, din salonul vînat-cenușiu al pisicăreselor, pe ale cărui clape se așternuse praful, simți că trece o mîină nedibace pe el, ca să-l șteargă.

Cît despre Ivanca, nu mai puteau pisicăresele s-o suferi. Servitoarea își ștergea toată ziua ochiul ei chior, cu o batistă, cumpărată anume. Ecaterina și Ana se juraseră să i-o fure, să-tule să o tot vadă spălînd-o și ștergîndu-se. Ba într-o zi o prinse la oglindă ștergîndu-și pudra de pe obraz, cu aceeași batistă bună pentru toate treburile.

— Mă pizmuiește, lasă ! Tot eu am să mă mărit mai curînd, băiguia sluga de departe, cînd scăpa din mîinile vrăjmașe ale celor două stăpîne.

Ar fi dat-o afară, bineînțeles, dar nu-i plăteau nimic. Era slugă fără simbric. O țineau ca să dea gunoiul afară, să mai stîrpească ploșnițele și să le hrănească și cu sîngele ei. Drept mîncare îi dădeau rămășițele mesei lor.

Numai pe institutoare o respecta Ivanca, dar Margareta nu știa ce fel de slugă au surorile ei, lucru cunoscut de toți ceilalți vecini.

Institutoarea se întîmpla să-l vadă adesea pe Titi Isăcescu. Veneau amîndoi cu cărți la subțioară, unul pe un troțuar, celalt pe altul, îndreptîndu-se fiecare către casa lui. Tînărul da cuiva lecții prin apropiere. Ea venea de la școală. El nu știa cine și ce este ea. Se priveau cu liniștea existențelor care nu-și vor încrucișa niciodată potecile și nu-și vor soarbe, îngemănate, nesațiul de viață și de iluzii.

Margareta tocmai avea supărări. Fiu-său începuse să ocolească școala. Era prin februarie ; zile de dezgheț, străzi dezgustătoare, năclăioase te sileau să-ți privești gheata murdărită, pe cînd cerul stăruia și el, albastru și înalt, să-ți înalți către nesfîrșit privirea. Uitai picioarele cu noroi, ca să-ți porți

capul prin senin, cât de sus, deși era legat de compasul greoi ce bălăcea prin lapoviță.

Dar vremea era amăgitoare. Prea de timpuriu venise primăvara. Seara era frig și te trezeai a doua zi cu zăpadă la fereastră și în vuietul vântului dînd ocol casei.

Numai pomii nu se amăgeau. Crengile negre nu lăsau mugurul să se ivească, așteptau.

Pentru multa sărăcie a Bucureștilor, iarna parcă nu se mai sfîrșește. Răsare cîte un colț de april și iarăși începe iarna. Și tocmai în casele nevoiașilor e mai multă nevoie de căldură. Pereții caselor scunde sînt subțiri, igrasioși, multele suflete tînjesc de dorul zilelor calde. Cu cât e bordeiul mai șubred, auzi în el mai multe glasuri de copii. Rar vezi descăr-cîndu-se la mahala care cu lemne. Săracii dau buzna pe la depozitele în care se vinde cu suta de kilograme, de cum se asprește vremea.

În multe privințe, viața Margaretei era ușoară și dulce. Pentru ca să mănînce și ca să se îmbrace, să țină servitoare și să-și crească flăcăul, îi ajungea leafa de institutoare. Nu vedea teatru, nu dădea ospete, își mărginise luxul la o îmbrăcăminte mediocră și curată, tocmai ca să nu simtă lipsa. Casa îi era mobilată cu lucruri rămase de pe vremea în care era căsătorită, lucruri bune. Avea și cîteva bijuterii de preț, pe care le purta cu mîndrie ori de cîte ori găsea prilejul mer merit pentru podoabe.

Surorilor ei nu le trecuse prin minte s-o pizmuiască. Trăiau în bună înțelegere, deși Alecu nu călca niciodată în casa mătușelor.

În martie, toți chiriașii Eugeniei Marcovici aflaseră că lui Titi îi merg prost lucrurile. Pesemne că pierduse una din lecții și i se împușinase venitul. Cu pași mari venea acasă studentul, la aprinsul felinarelor, cu cîte un maldăr de cărți la subțioară. A doua zi cărțile nu se mai vedeau. Isăcescu le ducea la anticar. O săptămînă a tot ținut căratul, dar a încetat. Tî-nărul părea gînditor. În săptămîna viitoare venea acasă și sco-tea de sub vestă cîte un volum numai, cărți vechi, cu număr pe cotor, de la Academie. Reușea să strecoare cărțulia sub vestă, și să plece cu ea din biblioteca primitoare, în care călca bășos ca un savant. Dar se isprăvi și cu Academia. Oamenii de serviciu, fără să-l prindă, îl bănuiră și-l ținură de scurt. Nu-i mai dădeau decît o singură carte, și la plecare i-o cereau. Îndeobște

el cerea volume peste volume, ca să se piardă numărul lor și să poată fura, fără să se bănuiască.

Dacă Eugenia Marcovici s-ar fi arătat liniștită sau îngrijorată ca fiecare proprietar de casă, n-ar fi luat nici o para de la Isăcescu. Dar studentul i-a văzut turburarea, ochii speriați și o auzi timp de două săptămîni învîrtindu-se fără odihnă, alături, în așternutul patului ei. A făcut atunci desperate silințe ca să-i plătească pe o jumătate de lună. Proprietăreasa nu era de tot mulțumită. Ea pierdea mult, neasemănat de mult : i se spulberau toate iluziile, țesute în nopți de veghere. Căpăta, ce-i drept, credința că Titi e băiat cinstit, dar ce-i păsa de cinstea lui față cu așa pagubă !

Căpităneasa, duduca Sofia, Casandra, care zilnic o vedeau pe Eugenia fiartă de supărare și de neliniște, începuseră s-o disprețuiască. Li se părea neomenoasă baba și-l căinau pe bietul tînăr încolțit de sărăcie.

Pisicăresele, mai ales, erau atît de scîrbite, încît s-ar fi ferit să mai dea ochii cu Eugenia dacă ar fi putut afla din altă parte vești despre băiatul înmănușat și cu părul creț.

XI

Pe la Mina Săvulescu Casandra nu mai avea ce căuta. De vreo zece ori fusese pe la ea, uneori cu bărbatul, și Mina nu se socotea datoră să-i întoarcă vizita niciodată.

Jicnită că fosta ei prietenă și pețitoare căuta s-o umilească, femeia necăsătorită legitim găsi prilej să se bucure. Nu se mai putea duce la Mina. De multă vreme simțea că ochii ei nu mai sînt plăcuți fostei tovarășe de fabrică, și nici ea nu mai simțise în inimă prietenie, cu toată recunoștința care, deși n-o încălzea, se credea datoră s-o aibă.

Dacă Mina i-ar fi fost prietenă bună, duhovnicul ai cărui ochi să se umezească la auzul spovedaniei, Casandra ar fi avut ce să-i istorisească și ar fi bătut des drumul către gospodăria ei. Cearta cu soacră-sa, căsătoria fără popă a maică-sii,

pe vrute-pe nevrute, numai ca să-și crească bine nepoata, ca și atâtea lucruri mărunte, tînăra femeie era nevoită să le înghesuiască în cugetul ei. Pe om îl strivesc și mai mult suferințele cînd nu le poate împărtăși altora. Dar Minei ar fi trebuit să-i spună mai întîi o taină mai veche, prostia ei de un ceas, dragostea, ca un foc de paie, pentru Popescu S. Jean. Casandra simțise încă de pe atunci că prietenia lor s-a dezlegat pentru totdeauna. Cu cît trecea vremea, i se părea că Mina a aruncat-o în brațele lui Neagu Mihăescu, ca să n-o vadă în casa ei, să n-o mai bănuiască în calea elevului de administrație.

Ațîțarea, așteptarea zilei de mîine întunecau trecutul în mintea Casandrei. Maică-sa se mutase în casa lui Mihai Dudău și luase pe Lenuța la ea. Toată frămîntarea Casandrei, toate îndoielile ei trebuiau să se liniștească și să rămînă bucurie curată.

Dar de cum a fost despărțită de doică, Lenuței nu-i mai trecu plînsul. Maria crezuse că după o zi, două, se va deprinde cu ea, cu alți pereți. Copila abia atingea mîncarea, posacă sau cu gura plină de gemete și de scîncete. Nici pe Casandra parcă nu voia s-o cunoască. Bietul Dudău, ginere proaspăt, îndura fără crîcneală tot vuietul copilului, se scula și el noaptea să-l mîngăie, dar Maria și Casandra pricepeau că nu se cuvine, la casă nouă, atîta neodihnă adusă de păcatele altora.

Muma Lenuței, cu toate planurile ei făcute pulbere și viscol, alergă să caute în mahalaua ei pe doica dorită. Dar femeia plecase la țară, la o soră a ei, unde după o lună de zile se aștepta să nască. Se ducea la țară, de unde avea să fie chemată de samsaroaica ei, după înțelegerea avută. Bucureștenii, știa mama doică bine, caută ca pe iarba de leac, pentru odraslele lor, o femeie de la țară : sănătoasă, sîngeroasă, ca să le alăpteze pruncii.

Doica Lenuței fiind la țară, depărtată, pe de altă parte fiind dusă acolo ca să nască, biata mună văzu bine că n-o poate aduce la București pentru fetița ei.

În durerea Mariei erau trei suferințe : de bunică, de mună și de soție care turbura viața bărbatului ei fără nici o îndreptățire.

În prima noapte chiar copilița n-a putut să doarmă somnul odihnitor al copiilor. Abia închidea ochii, și, ca și cum își aducea aminte că e într-o casă străină, se deștepta plîngînd în tresăriri de spaimă. Casandra nu era acolo. A doua zi,

Maria nu i-a spus tot adevărul, crezînd că se va deprinde copilă cu ea. În noaptea aceea plouase, fusese un pic de furtună, ca toamna, și femeia dase vina și pe vreme.

Abia în ziua a treia înțeleseseră femeile la ce pot să s-aștepte. Fetița nu dormise, nu mîncase, slăbise, ca într-o lună de zăcere, abia mai putînd să se vaite, să ceară stins pe maică-sa. Ea spusese doicii mamă, și bătrîna Maria se lăsase amăgită de vorba asta, rugînd-o pe Casandra să vie mereu la căpătîiul bolnavei, pînă s-o tămădui. Dar la vederea adevăratei mame, Lenuța rămînea nepăsătoare, și cerea mai departe pe maică-sa, pe doică.

Era tocmai o vreme jalnică afară, un cer de nori, scund și cenușiu, cînd își pierde omul prizărita cărare și scîncește după altă lume, oricare, dar alta. Cînd e noroi și lacrimi pretutindeni, semenii noștri par încovoiați de poveri strivitoare. Cerul, în care sufletul nădăjduiește fără știrea noastră, apasă și e murdar. În asemenea zile moartea intră în casele noastre, învesmîntată în zdrențele morilor, și consimțim, parcă, să răpească o parte din noi. Poate că dragostea noastră de viață e deznădăjduită în lipsa de frumusețe a lumii, închisă în carapacea de cenușă a norilor posaci, și ne primim obosiți nenorocirea. Cînd toate sînt mîhnite și tind către moarte : cerul, arborii, casele, oamenii și pămîntul îmbibat, nesigur sub picior, ar fi poate nebunie să ne îndurerăm pînă la răzvrătire. Omul a început să priceapă că n-are noimă ridicarea pumnilor către cer ; mai crede încă, puțin, dar nu mai amenință.

„Ah, ce vreme urîtă !“ își spunea mereu Casandra, lungind pasul către casa doicii.

Ea se proptea din cînd în cînd în umbrelă, pămîntul îi fugea de sub tălpi, aluneca femeia, se cumpănea și înainta necurmat.

— Cum o vrea Dumnezeu ! a rostit tare Casandra, întorcînd spatele casei în care nu găsisese pe cine căutase.

Doica plecase la țară, avînd socotelile ei. Muma călca iarăși zloata mîhnitoare către casa lui Mihai Dudău.

Acasă la ea nu mai avea parcă ce căuta. Ce va zice soacră-sa, ce va cuteza să mîrîie Neagu erau a șaptea roată la căruță.

Maria, neconținut de veghe la căpătîiul fetei, își acoperi gura cu mîna, ca și cum ar fi înăbușit un țipăt, cînd auzi că doica e plecată.

Seara au chemat pe preotul din apropiere să citească micii bolnave un maslu. Mihai Dudău a stat în sală toată vremea cît a citit părintele. Femeile, drepte, cu capetele în piept, au ascultat slujba preoțească și și-au făcut cruce de cîte ori își făcea și omul bisericii. Făclia de ceară, aprinsă tot timpul citirii maslului, pîlpîia și ea de jilăvenia de afară.

— Du-te, maică, pe acasă pe la tine, ca să le spui și lor... zise Maria după plecarea popii.

Casandra dădu din cap în semn că nu vrea și se ghemui pe un scaun, alături de patul Lenuței.

Maria o lăsă singură și plecă să pregătească de cinat bărbatului ei. Mica lampă de bucătărie din cuier îngălbenea peretele cu lumina ei. În odaie era mai mult întuneric. Candela, în colțu-i de la răsărit, părea ca un păienjenis luminos sub grin-zile fumurii. Două subțiri lumînările galbene de ceară așteptau pe un colț de masă să fie aprinse la nevoie.

— Astă-noapte am vegheat cu rîndul, Mihai și cu mine, zise Maria, întoarsă în casă împreună cu bărbatu-său.

— Asta n-ar fi nimica, eu sînt deprins să stau noaptea, vorbi Mihai, dar sînt tare supărat de cum au venit lucrurile. Maria nu mănîncă de fel, și mi-e frică să nu cadă și ea la pat, una la mîină ! Al doilea : socoteam că o să am o copilă, s-o joc pe genunchi, să am o casă plină de petrecere, de bucurie... Nu ne mai ticnește nimic !

Apoi tot Mihai întrebă pe Cassandra :

— Dar bărbatu-tău de ce nu vine ?

Nimeni nu răspundea și se făcu tăcere.

Mihai făcu lumina lămpii mai mare și se lăsă într-o rîină pe pat. Femeile ședeau țepene pe scaune, în jurul fetei.

După cîtăva vreme, Mihai micșoră lumina lămpii și se lungi peste așternut.

— Vorbiți încaltea, zise el, prea pare pustiu.

După cîteva minute sforăia.

— N-a dormit de loc noaptea trecută, desluși Maria.

Apoi, zise mai încet :

— Te întreb acum pe tine, bărbat îmi trebuia mie ? E bun ca pîinea, dar te întreb : îmi trebuia ?

Și iarăși se făcu tăcere. Lampa se stinse, rămînînd de veghe numai lumina candeliei, mult mai luminoasă acum.

Într-un tîrziu, dezmeticită dintr-o așipeală subțire, Cassandra întrebă în șoaptă :

— Ai mai auzit să se prăpădească de dor ?

Maria nu dormise în minutul acela și răspunse :

— Să ne ferească Dumnezeu ! Am auzit !...

Către ziuă, Casandra se deșteptă, uimită că se află pe scaun, că doarme, și căută să privească unde este și să-și aducă aminte. Un om sforăia în fundul odăii și o momîie răsufla ca și ea pe un scaun... Își aduse aminte, era maică-sa, colo în pat era Mihai, care sforăia așa de greu pentru că fuma tutun. Și gîndul că e lîngă Lenuța ei, moartă poate, o dezmeteci cu de-săvîrșire. Se aplecă deasupra patului, să vadă, dar nu se vedea. Bîjbîi cu mîna și atinse capul copilului.

I se păru rece, dar simți că propria ei mînă e prea caldă, e fierbinte. Totuși, se spăimîntă și-i scăpă vorbele :

— Mamă ! Mamă !

— Ce-i ? Întrebă Maria, tresărind, buimăcită de somn.

— Ia vezi, mai trăiește ?...

Abia atunci copilul începu să horăie.

Lampa fu aprinsă. Mihai se deșteptă și el. Femeile, amîndouă, se plecaseră peste capul copilului. Horăitul se stinge. Maria aprinsese una din făclii, o ținea în mîna stîngă și cu dreapta își făcea cruce. Casandra se închina și ea, repede, repede, ca și cum era vorba să întrecă iuțea horcăitului. În sfîrșit, nu se mai auzi nimic.

Copilul se întinsese o dată lung, țeapăn, și rămăsese așa. Ochii, pierduți parcă, mai priveau în amintirea lui de tînc pe crezuta mamă, atît de dorită.

XII

— Mai tăceți, frate, n-o mai plîngeți, că e degeaba ! stăruia Mihai Dudău, tare amărît că-și vede gospodăria, abia pusă la cale, jalnică, cu mort în ea.

Femeile plîngeau, uitînd uneori că plîng ; plîngeau și moartea Lenuței, și golul din viața lor, și negrul necunoscut din viitor.

„Vezi ce pătește omul bătrîn cînd îi trăsnește să se însoare ! cugeta Mihai. Pe fetița asta, moartă acuma, sărmana, n-am făcut-o eu, n-am sărutat-o, n-am știut măcar de ea. Și-mi strică viața... Noi eram veseli... Ne-am fi deprins curînd împreună. Maria plînge de se fărîmă. Dacă o rămîne supărată mereu ? Dacă i-o trece prin minte că Dumnezeu a căutat s-o pedepsească prin moartea copilei pentru că s-a măritat muiere bătrînă ?“

Era foarte mîhnit Mihai Dudău de jalea din casa lui. Căuta să se gîndească în altă parte și nu putea.

„Mi-o luasem cu bunăvoie și cu mulțumire pe fetița asta pe capul meu. Ce sînt eu vinovat că a murit ? Se chema că eu îmi spoream greutățile. Un copil plînge, rupe haine, se trezește noaptea... Mie îmi sînt dragi toți copiii și mi se rupe inima să văd lacrimi și durere.“

Și iarăși se rosti Dudău în tăcerea din odaie.

— Acum, vorbi el tare, trebuie vestită primăria, trebuie să cerem autorizație de înmormîntare. Mă duc eu... mă duc și la Marinică, dulgherul meu, să facă un sicriș. Doamne, Doamne !

Femeile se porniră și mai tare pe plîns. Se făcuse ziuă albă, vîntul fugărea norii pe cer și bătea tare la răstimpuri. Maria deschise fereastra, cum se obișnuiește la morți. Amîndouă femeile începură să bocească cu glas mare, și pe dată începură să răsară în curte, să intre pe săliță, întîi sfioși, apoi ca la ei acasă, vecinii din împrejurimi.

— Eu mă duc la primărie și la dulgher, zise Mihai, și plecă.

— Fetiță era ? Dumnezeu s-o ierte ! spuneau vecinii. Și de ce-a murit ?

Maria chemă deoparte pe fiică-sa și-i șopti :

— Du-te, maică dragă, acasă la tine și spune-le și lor... Nu pregeta ; du-te !...

Cassandra mai stătu cîțva nehotărîtă, sărută a suta oară fața și mîinile reci ale moartei și plecă sughițînd. Vecinii o priviră mirați — șoapte repezi, priviri repezi se schimbă între cumetre.

„Asta e mama răposatei... Ținea pe fetiță la mă-sa. Așa-și omoară unele copiii ! Plînge, dar n-are de ce plînge !“...

Rămasă singură, Maria își aduse aminte de toate cele trebuitoare la o înmormîntare. Privi în juru-i și întrebă :

— Nu știți pe cineva care să-mi ajute la...

— Iaca, aici e Marghioala, în sală, răspunse o vecină și-i făcu loc Marghioalei să treacă. Ea îngrijește de toți răposatii, îi spală, îi priveghează, le gătește praznicele...

Grasă, scurtă, cu nasul roșu, cu ochii mici și verzi, Marghioala era acolo, gata să dea ajutor.

Când Casandra trecu pe dinaintea casei ei, ocolind-o ca să dea prin curticică, Titi Isăcescu tocmai trîntea cu putere ușa odăii lui. La zgomotul acela, care pe Casandra o trezise din gândurile ei pîcloase, căpităneasa scoase capul pe ușa, două din pisicărese tot așa. Studentul, care nu mai purta mănuși, ronțăindu-și o unghie, semn de cugetare amară și îndelungată, se pierdea pe strada Iepurilor către strada Traian.

Deși se prinseseră una pe alta spionînd plecarea tînărului interesant, vecinele ieșiră din casă, așa negătite cum erau, cu tulpanuri pe cap, și se întrebă într-un glas :

— Dar asta de unde a mai ieșit, așa prăpădită ?

— Am auzit pe duduca Sofia bombănind urît de tot la adresa noră-sii. Pesemne că n-a dormit acasă, hai ? întrebă căpităneasa.

Pisicăresele nu știau nimic, ațîțate cum erau să afle vești despre Titi.

— Tinerețea e calul dracului ! zise iarăși căpităneasa, dar ea își schimbă numaidecît gîndul și rosti : Eu cred că e cea mai nenorocită femeie ! V-ați uitat la fața ei ? Mare mirare de nu i-o fi murit copilul !... Femeia asta are să-și piardă tinerețele cu mitocanul ăsta de Neagu ! E proastă, v-o spui eu ! Se vede treaba că el o încîntă ; îi spune că are s-o ia de nevastă !

Cînd a văzut-o intrînd în bucătărie, duduca Sofia s-a uitat lung la fața noră-sii, acru și pătrunzător. Știa că fata noră-sii e bolnavă. Casandra îi spusese lui Neagu, iar el, ca totdeauna, de cîte ori era vorba de Lenuța, tăcuse. Văzîndu-i obrajii răvășiți și ochii roșii, bătrîna își lăsă în podele privirea.

— Mi-a murit fetița ! spuse jalnica mamă, și începu să plîngă încet, cu lacrimi multe, care se rostogoleau una după alta pînă în bărbie pe calea făcută.

— Abia mai adineaurea a plecat Neagu, dacă veneai mai de dimineață !... Tot bărbatul trebuie să știe unde e și ce-i face nevasta.

Casandra tăcea, bătrîna urmă :

— Poți să faci patul, că e nefăcut.

Nora intră în odaia ei de dormit și începu să orînduiască după obicei, plîngînd înaintea, semănînd pe tot ce punea mîna cîte o lacrimă, două.

— Eu am venit numai să vă spui și să plec... îngăimă Casandra după ce sfîrșise orînduiala în odaia de dormit.

— Eu zic să aștepți pînă vine Neagu. Poate nu mă crede pe mine...

— Ce vorbă ! Cum să nu te creadă ?

Duduca Sofia dădu din umeri, nepăsătoare de ce va ieși, dar schimbă vorba.

— Și la cine a murit fetița ? Fetița era ?

— La mama.

— Tare mă mir ! făcu bătrîna. N-o îngrijea destul de bine pesemne. Copilul care nu crește la mama lui n-are zile ! În ce mahala ?

— În strada Popa Nan, la numărul 34, sau 43, nu știu bine, alături de frizerie, lîngă Delea.

— Du-te ; treaba ta. Noi n-o să venim... Pe Neagu îl durea capul de-aseară.

Casandra nu da vești bărbatului și soacră-sii despre maică-sa.

Jalnica mumă se îndrumă iarăși către casa lui Mihai Dudău. Se ducea cu mîna goală, nu luase bani de la Neagu pentru înmormîntare și nici nu se gîndise să ceară. Cu binișorul, lăudînd-o mereu, Tudora Oprișan le număraseră toți banii rămași de pe casa lor, și aveau acum aproape o mie patru sute de lei. Banii erau toți puși la păstrare în casa lui Dudău, cu știrea lui. Mihai nu se arătase lacom, iar cheia lăzii în care erau puși se afla în mîna Mariei. Deci cu ei aveau să facă toată cheltuiala înmormîntării. Banii erau destui, avea să și rămîna.

Cînd Casandra intră în casă, văzu o mulțime de chipuri necunoscute. Și locul părea acum altul. Ziua ar fi trecut mult mai tristă pentru cele două femei dacă o sumedenie de oameni, pe care niciodată nu-i mai văzuseră, nu s-ar fi perindat pe lîngă mica moartă. Veneau de asemenea copii de prin mahala, priveau cu ochi cuminți fața de ceară a răposatei, apoi, trecînd în sală, adunați mai mulți, uitau de sfială și se ghionteau, se îmbrînceau, ca la o paradă.

După amiazi veni și doctorul mahalalei, ca să constate moartea prin boală a fetei și să dea voie să se facă înmormântarea. Veni și dulgherul, aducînd coșciugul. Mihai adusesese flori și o coroană. Moarta fu așezată în sicriu, pe o masă în mijlocul casei, pe cînd Casandra se simți încă o dată năpădită de o durere răzvrătită. Ceasurile acelea nu le mai trăise niciodată. La moartea tatălui ei îi erau încă necoapte simțirea și judecata.

În sală, fără să-și arunce o dată măcar privirea la copilă ce dormea în sicriu, cu două mari lumînări aprinse în sfeșnicele bisericii la căpătîi, cu căpușorul înconjurat de flori, cu o iconiță pe piept, deasupra mînuțelor împreunate, în sală, un ins smolit la față și făcut ciur de vărsat își lungea privirile necurmat după cele două jalnice femei. Aștepta ciupitul să vadă pe una din ele liniștită, ca să se repeadă și să-i spună că el e dricarul cel mai ieftin.

Mihai Dudău se uită urît la omul cu alte gînduri în ochi decît cele de cuviință și, nemaiputîndu-se stăpîni, se răsti la el :

— Ce cauți aici ?

Smolitul zîmbi tot, încovoie grumazul și ridică fruntea ca să privească dulce pe cel care-l întreba, rudă desigur cu moarta.

— Am venit să iau comanda... Sînt dricar.

— Atunci vino afară să vorbim... Aici lumea plînge ! e jelanie !...

Peste un minut de ascultare, Mihai intră în casă și șopti celor două femei :

— A venit un dricar... Ce credeți ? Ce spuneți ? trebuie....

— Mamă, s-o îngroape frumos ! cum nu se poate mai frumos ! spuse într-un suflet Casandra.

— Așa-i ! așa-i ! bani sînt ! ducă-se ! Avem, Mihai, banii casei... ducă-se !

Mihai ieși în curte să se înțeleagă cu dricarul.

Peste două ceasuri poarta era cernită.

A doua zi, amîndouă femeile păreau de ceară ca și mica moartă. Vegheaseră, moțăiseră, adormiseră furate la răstimpuri, toată noaptea pe scaune. Pe femeia care se îmbiiase la priveghi numai, o luaseră ca să gătească și praznicul de mort.

Femei și copii iarăși se îmbulzeau pe sală și veneau pînă lîngă sicriu. Femeile, cu mîna la gură, după ce ocoleau cu ochii toată odaia, priveau cîtva moarta împodobită peste tot trupul cu flori, stăteau cu capete strîmbe și plecau încet, ca să rămînă mai mult în sală sau în curte, cu alte cumetre.

Pe la ceasurile trei după amiază veni și preotul, urmat de dascăl și de paracliser, care îi ținea patrafirul și-o carte.

A citit preotul îndelung, căci îi șoptise Mihai Dudău că-l va plăti negustorește, femeile au plîns toată vremea prohodului. Un uruit de roate, o înjurătură surugească i-au făcut pe cei din casă să înțeleagă că a sosit dricul. Ciupitul de vărsat, suflîndu-și tare nasul pe podele, s-a ivit în pragul sălii.

În curînd se iviră și cioclii negri, grăbiți, cu pălării pe cap încornorate, dînd coate lumii ca și cum numai ei aveau rost acolo.

Într-o mîină neagră, păroasă, se văzu intrînd pe ușa odăii capacul coșciugului. Casandra se înfioră toată, simți că i se taie picioarele și își întinse brațele peste masă, peste sicriu.

— N-ai fost niciodată a mea, frumusețea mamei, dulceața mamei !

Preotul cădelnița încă și spunea aleluia.

— Bogăția mamei ! bunătatea mamei ! M-ai răbdat departe de tine, dar nu m-a iertat Dumnezeu și te-a luat, frumusețea mamei !

— Casandro, mamă ! strigă din gîtlej Maria, moartă și ea de durere, Casandro, stăpînește-te !

Sicriul fu luat și dus la dric. Un bîlci întreg de lume sta la poartă. Femeile fură urcate într-o trăsură și Mihai urmă singur sicriul.

Tudora, deși fusese vestită de moartea finii-sii, nu se arătase. Era bolnavă iarăși de picior.

În mersul încet al trăsurii, mumă și bunică plîngeau molcom. Într-un tîrziu, Maria întreabă :

— I-ai spus bărbatului și soacră-tii ?

— Da.

— N-au venit nici unul la mort...

— De ce să vie ?

— Te întrebam pentru că mi s-a părut la un timp că-l zăresc pe Neagu. Se uita din colț, de la cârciuma lui Tapu, se uita lung și-a pierit. Cred că n-a fost el.

Trăsurile, cu cât se apropiau de cimitir, înaintau mai tare ; preotul se lăgăna ațipit în pernele birjii, de dinaintea dricului, femeile se clătinau ca bete, buimăcite de somn și de durere.

XIII

Cu coatele pe masă, cu capu-ntre mâini, Titi Isăcescu sta privind, ca hipnotizat, patru piese de câte cinci lei înșirate pe masă. Știa bine că proprietăreasa e alături, despărțită de el numai printr-o ușă. Îi auzea pasul ușor și ghicea nerăbdarea bătrînei. Ea zărise, desigur, prin fereastra dintre salon și odaia ei, pe telalul care-i lăsase studentului pe masă cele patru carboave, după mult șoptit.

Isăcescu își vînduse cu o săptămînă mai nainte paltonul, iar acum, iarăși încolțit de lipsă, își vînduse hainele mai bune, lăsîndu-și numai costumul de tăvăleală, pe care îl purta prin casă, de obicei dimineța.

Privi lung și trist la banii de pe masă, prea puțini pentru nevoile lui, pînă nu-i mai văzu. Începu să i se perindeze prin minte vremuri-vremuri, de pe cînd era de paisprezece ani.

Fusese deprins de copil cu admirația față de el a celor din juru-i. Deși rămăsese de mic în sarcina unei mătuși, pentru că părinții îi muriseră, n-a îndurat umiliri și nici lipsă. Cu capu-n palme, Titi își aducea aminte de bogata casă a mătușă-sii, o vedea pe bătrînă răsturnată într-un divan, sorbind încetișor vermut și ascultîndu-l. El cînta la pian. Știa să cînte la paisprezece ani. După fiecare cîntec, bătrîna își mai turna un păhărel, pînă cînd adormea. Școala era uitată. Un băiat cu atîtea calități nu putea să aibă nevoie de aceleași

certificate și de aceleași umilitoare încovoieri înaintea celor care dau slujbe.

La șaisprezece ani avea un întreg depozit de instrumente muzicale în casa mătușii. Vioară, violoncel, mandolină, gitară, țiteră îl făcuseră să lase de mult pianul. Trecînd de la una la alta, nu învăța temeinic, și vremea zbura. De școală nu mai putea fi vorba. Avea patru clase de liceu și se vedea prea vîrstnic ca să intre într-a cincea. Din ce în ce mai nemîșcat, în divanul ei molatic, mătușica bea vermut, încet, cu păhărelul, cîte un kilogram pe zi.

Erau două servitoare în casă : una bătrînă, credincioasă, gospodină din alte vremi și care ținea socotelile și deretica prin odăi, și o bucătăreasă.

Cînd era de optsprezece ani, Titi căuta să-și facă de lucru pe la bucătărie. De cum adormea bătrîna cu rachiul lîngă ea, flăcăiandrul era lîngă bucătăreasă. Manda avea aproape treizeci de ani, era voinică să-l sfărîme în brațe, să-l strivească, așa, ca pe o cutie de chibrituri. A rîs cît a rîs bucătăreasa de domnișorul, dar a ademenit-o însăși plăpînzania vîrstei lui. Gîndul că ea îi va da primele plăceri o făcu dulce și galeșă. Îl primi într-o noapte în patul ei, curioasă și lacomă. Titi era ca un țurture de gheață ; avea ochii măriți și rotunzi de spaima senzațiilor, neîncercate încă.

Privind banii pe care mu-i vedea, flăcăul se vedea și se auzea vorbind :

— Tanti, vreau să văd cum se face conopida cu unt !
Vreau să învăț ! Sînt delicioase conopidele !

Mătușa, gargarisită bine cu vermut, da din cap, își mai umplea păhărelul, îl da peste cap și ațipea.

Titi sta în bucătărie cît putea de mult. Dragostea domnișorului pentru Manda, nesățitul de plăceri le aflase bătrîna servitoare credincioasă. Se iscau certuri dese la bucătărie, stăpîna nu pricepea ce se întîmplă, și, în sfîrșit, le dădu afară pe amîndouă slugile, fără știrea lui Titi, după ce-l pornise pe el la țară, pentru trei zile. Singura ei faptă energică.

Dar drept e că învățase toată bucătăria Titi Isăcescu. Știa să gătească, știa să pregătească pînă și prăjituri.

Cîte nu știa el ! Mai apoi, cu schimbarea slugilor, altă dragoste. Avea pe fata din casă de amantă, femeie tînără, fără bărbat. De la ea a învățat Titi să coasă, să croșeteze, să

brodeze. Și pentru că nu avea bani de buzunar — băiat de douăzeci de ani ! — îi dădea ea.

Muzica n-o uita. Se întorsese la pian, lăsase celelalte instrumente. Avea admiratori puțini, dar oameni de seamă, și care i-au folosit. Generalul Banga, colonelul Stoicescu, inginerul Kristofor, cu nevestele și cu fetele lor, îl poleiau cu ochii. Mulțumită lor a fost scutit de serviciul militar, ca plăpînd și anemic, deși era legat și sănătos teafăr.

Apoi aventurile amoroase au curs cu nemiluita. La douăzeci și doi de ani avea o mustăcioară neagră, îndrăcită. Cu fața lui albă, părul negru și creț, neliștea multe suflete femeiești. Cu așa daruri n-ar mai fi avut nevoie de merite ca să intre în garderoabe, să sară pe fereastră și să se strecoare desculț, la miezul nopții, în iatacuri de cucoane, de fete mari. Mătușă-sa murise, averea ei rămăsese unui copil al ei, răsărit de prin fundul Moldovei. Dar Titi avea cu ce trăi.

Îl vedeai iarna prin mijlocul Bucureștilor și la Șosea la Flora ; vara la Sinaia sau la Slănicul din Moldova. Totdeauna îmbrăcat la modă și înmănușat.

Dar Bucureștii nu erau încă ce va să fie. Capitala era mică, Titi n-avea loc de victime. Cuceritorul începuse să capete dușmani. Trebuia să-i ocolească, făcuse cîteva scandaluri și nu avea averea care înfruntă toate piedicile. Trăia de pe urma dragostelor. Era lacom, nu se mulțumea cu un singur izvor, era dat în vileag și nevoit să-și mute cortul.

Fu silit să se strecoare mai spre marginile orașului, în casele burghezești, ca profesor de pian. Aci nu-i mai mergea așa de bine, pentru că femeile negustorilor erau mai puțin romantice și mai credincioase soților și amanților lor.

Dar omul voia să trăiască bine cu orice preț, fără să-și înmulțească mijloacele. Disprețuia pe oameni, nu fiindcă era artist și fără seamăn de frumos, dar pentru că se simțea, fără să se întrebe și fără să judece de ce, un om ales, deosebit de ceilalți, strălucind ca un diamant printre pietricele.

Minciunile, pe care era nevoit să le semene, le socotea încă o dovadă de iscusința lui. Însuși adevărul, cînd îl întrebuința, era scos la iveală ca să tencuiască un zid de minciuni. Mîntea, jura, fura cu multă dibăcie, și numai atunci cînd nu era nici o primejdie. Pericolele de care se ferea el erau trei : o bătaie, închisoarea și moartea. Cu viața ce o trăia, pe toate trei le avea în cale și trebuia să le ocolească.

Avea prieteni, dar nu-i prețuia. Din pricina crezutei lui desăvârșiri, nu iubea pe nimeni și nu se îndrăgostise nici odată de nici una din femeile cărora le jurase dragoste.

În ultimul timp se ducea des pe la facultate. Studenții de la Drept îl credeau la Litere, cei de la Litere îl credeau la Drept. Asculta cursurile universitare, de care nu era cu totul străin, pentru că în vremea lui de prisos citise și filozofie, și literatură, ca să-și uluiască admiratorii. Făcuse și în facultate prietenii și victime. În vremea din urmă căra acasă cărți de tot felul de la studenți, ca să le vîndă la anticar. După ce isprăvisese cu studentele, fura de la Academie, pînă ce a fost bănuțit.

De cîteva zile, Titi își vedea înfundate toate potecile. Nu-și mai aducea aminte unde ar mai putea să se împrumute. Pe Eugenia Marcovici o cîntărise pînă la un gram și pricepuse că de la ea nu poate împrumuta. Din douăzeci de lei, ce-i avea acum, luați pe hainele bune, trebuia să dea proprietăresei jumătate, ca să aibă unde locui. În privirea ei rece și îngrijorată Titi citise limpede că nu merge cu multe amînări. Cu vecinii, care i se păruseră lui prieteni cu proprietăreasa, nu se cunoștea. Își puse în gînd să-i cunoască. Observase priviri lungi, văzuse multe capete de femei pe la uși. Ademenitorul se privi în oglindă și zîmbi.

— Cucoană Eugenio ! strigă el, treci la mine, te rog.

Eugenia Marcovici nu se făcu surdă, veni îndată.

— Poftim zece lei pentru jumătatea de lună pe care rămăsesem dator. Am să-ți fac rost și pentru rest în curînd.

„Este el cîstit, se gîndea proprietăreasa, păcat însă că e sărac.“

În a doua zi de la vinderea hainelor, dimineața, Titi Isăcescu își numără banii și găsi că mai are șaiszeci de bani. Se îmbracă, plecă, dădu o raită prin oraș și, la prînz, se văzu nevoit să intre într-o cîrciumă. Ieși de acolo aproape tot flămînd și cu zece bani în buzunar. Trecu pe la doi prieteni și nu-i găsi acasă. Se întîlni cu un vechi datornic, care-l amenință cu bătaia. Descurajat de ziua aceea nenorocoasă, se întoarce la cămin. Ocoli pe alte străzi, ca să intre pe cealaltă parte a străzii Iepurilor. Voia să privească în ferestrele tuturor vecinilor, ca să vadă care pare să fie mai pricopsit. Privi adînc prin fereastră în casa pisicăreselor și nu văzu pe nimeni ; dar, cînd să-și ia privirea, văzu pianul cu coadă. Un pian

Într-o casă înseamnă că stăpînii lui au stare bună. Privi în apartamentul lui Mihăescu, nimeni nici acolo și nimic în-bietor. La căpităneasă zări un călugăr stînd de vorbă cu o femeie. Intră în camera lui, hotărît să facă prietenie cu stăpînii pianului. Voia însă mai întîi să întrebe pe proprietăreasă cine sînt locatarii primului apartament, prețaluit de el.

— Cucoană Eugenio, începu el de cum dădu cu ochii de proprietăreasă, eu știu să cînt la pian de cînd aveam nouă ani. Îmi pare foarte rău că n-ai dumneata unul. Mi-e dor să cînt ; mi-e frică să nu uit a mai da din degete.

— Eu n-am, spuse moale femeia.

— O chiriașă a dumitale are. Ce zici ?

— O, domnule Isăcescu, e o mizerie acolo ! Oameni buni aminteri, dar nu te povățuiesc să intri în casa lor... Au o mulțime de pisici, vreo cincisprezece ; e murdar totdeauna ; sînt ursuze femeile astea.

Titi, ascultînd-o, și-aduse aminte că nu are decît zece bani în buzunar. Zîbind, ca și cum la alte lucruri îi era gîndul, întrebă :

— N-ai putea dumneata să-mi împrumuți un leu pînă mîine ?

Cina serii acelei deocamdată era sigură.

XIV

În fiecare seară, înainte de cină, băiatul de la băcănia din apropiere se strecura pe furiș în ograda Frosei Roșcu, cu o sticlă de un chilo sub șort, sticlă plină de vin. Căpităneasa nu cina singură. În amurg, cu pași de episcop, bătea regulat strada Iepurilor părintele Evghenie Sălășescu. De cum intra în casă, cucernicul părinte, a cărui mustăcioară era numai cît a căpitănesei de tufoasă, își arunca pe pat potcapul negru, spunînd în pofida rasei ce o purta : „Fii blagoslovită, mioara

lui Cristos !” Apuca pe Frosa de mijloc și-o răsucea în loc. Ea chihotea și-i da de obicei un bobîrnac : „spînule, păgînule !”

Evghenie venea de multă vreme în casa Frosei. Ea îl ținuse departe, nu-i ascultase decît în glumă oftaturile puse pe muzică bisericească. Dar mai ales de la venirea lui Titi în casa Eugeniei Marcovici, căpităneasa simțise golul din viața ei, lipsită de un bărbat iubitor și statornic. Călugărul se arăta îndrăgostit, venea tocmai de pe la Mitropolie anume ca s-o vadă, mărturisind necurmat dragoste și duioșie. Frosei îi plăcuseră mai întîi snoavele lui popești, mai apoi cîntecele de lume, cîntate pe glasul al șaptelea. În cele din urmă, cina-seră în casa ei, băuseră pahar peste pahar și nesuferita rasă preotească nu i se mai păruse stînjenitoare. Acum cucoana Frosa Roșcu își aștepta ibovnicul și se supăra cumplit cînd îi lipsea într-o seară. Uneori, călugărul dormea acolo. Dimineața, după ce căpităneasa pîdea drumul în stînga și în dreapta, îl făcea scăpat pe ușă, în strada Iepurilor.

Cei din casa lui Neagu Mihăescu, Eugenia Marcovici, chiriașul ei, Isăcescu, auzeau chihotele căpitănesei prin zidurile despărțitoare. Frosa însă nu se gîdea la palavrele vecinilor, iar ei, deși își ascuțeau auzul, în casa lor tăceau. Casandrei îi era rușine să stea de vorbă cu bărbatu-său despre cele ce se petrec alături ; iar el nu pomenea nimic, ca să nu vorbească de rău pe o vecină temută ; iar proprietărea sa își ocrotea totdeauna chiriașii, mai ales prin tăcere ; se făcea n-aude, n-avede. Neagu spusese la minister unor colegi despre dragostea unui călugăr spîn cu o vecină a lui, văduvă de căpitan ; duduca Sofia șoptea regulat pisicăreselor și proprietăresei, care le știa mai bine toate zvonurile nocturne, iar Casandra, și ea, cu toată durerea ei de mamă care-și îngropase copilul, tot scăpase odată cîteva cuvinte în sarcina Frosei.

Acum Casandra nu mai viețuia pentru sineși, așteptînd să-i aducă ziua de mîine alte împrejurări, cu nădejdi vagi ațipite în întunericul sufletului ; trăia ca să oglindească tot ce se petrecea în jurul ei. Cu întîmplările altora i se hrănea cugetul, fără zbucium, în așteptare liniștită și nepăsătoare. Pisicăresele, îndrăgostita căpităneasă, proprietărea sa zgîrcită și harnică fără folos, chiriașul cu luna, ale cărui mânuși și haine luxoase se duseseră la hala de vechituri, erau atîtea bucate alese. Vieții ei Casandra îi întorsese spatele. Nici pe la maică-sa nu mai avea ce căuta, urînd și urgisind casa în

care îi murise fetița ; nici pe la nașa, supărată în cele din urmă că i s-au luat banii încredințați și că i-a murit fiina ; nici pe la Mina Săvulescu, îngîmfata și dușmanca nepricepută îndeajuns, care nu-i călcase în casă.

Căpităneasa o iubea parcă pe Casandra. „Scorpia bătrînă, talpa-iadului și buboiul, cînd o plesni ?“ întreba ea despre duduca Sofia. Necununata se rușina, pricepînd că știa toți ce fel de viață îi face soacră-sa. Cu toate astea, Casandra nu se spovedise nimănui. Nu purta doliu pentru Lenuța, tocmai ca să n-o întrebe nimeni de ce-l poartă.

În Săptămîna Patimilor vecinii se întîlneau tot mai des la biserică sau la denii. În Vinerea Mare, numai Titi lipsea, dar el nu se arătase nici pînă atunci. Studentul, tot strîmtorat, își vînduse albiturile cu monogram și un inel. O trîndăvie, soră cu boala, îl ținea toată ziua lîngă soba de multe ori rece. Proprietăreasa spunea că nu se mai piaptănă, nu se mai spală și că umblă prin casă descheiat la haine, cu gulerul ridicat și cu papuci de noapte. Căpităneasa îl căina, spunînd că i se va fi întîmplat studentului o nenorocire, fusese pesemne tras pe sfoară de o femeie iubită sau îi murise un neam apropiat.

În Săptămîna Patimilor, Evghenie nu se arătase decît de vreo două ori. Sîmbătă dimineța, o damigeană de opt kilograme și un bilet vestiră pe căpităneasă că sfînta zi de Înviere n-o nesocotește călugărul.

În ziua întîia de Paști, după ce vecinii își trimeseră unul la altul ouă roșii și cozonac, abia sculați din somn, pe la zece-unsprezece dimineța, se așezară la masă. Fuseseră pe la biserică de la miezul nopții pînă în zori, unii nu dormiseră noaptea întreagă. Prin toate ușile bucătăriilor năvălea în stradă mirosul de carne friptă și fiartă. Mielul, pasărea, vaca și porcul fuseseră jertfiți din belșug în numele Domnului. Bubuit de pușcă, de plesnitori, cîntece de lăutari și de oameni beți, umpleau văzduhul. Vremea era dulce, sărbătorească.

Numai în casa căpitănesei a fost tăcere pînă pe la patru după amiază. Evghenie venise ostenit de slujba bisericească și se culcase. Adormise buștean, iar Frosa, supărată la început la vederea mamei de bărbat spîn ce horăia dus în pernele ei, și-a pus necazul căpătîi și s-a culcat alături de călugăr.

Pe seară, însă, damigeana se făcuse rai pămîntesc. Cu nasturii hainelor descheiați, Evghenie și Frosa beau, mîncau și vorbeau, fericiți și singuri ca într-o chilioară de schit.

Pe la șapte ceasuri, amețiți de băutură, femeia și călugărul țopăiau ca într-o cîrciumă, cîntînd amîndoi într-un glas sîrba lui Chipan. Ghidușiile și schimele amîndorora le deschideau gurile pînă la urechi.

Într-un tîrziu, Frosa rămase gînditoare în mijlocul odăii, mirată că petrec numai ei doi. Își aduse aminte de vecinul singuratic de alături, de Titi Isăcescu, și bătu cu pumnul în perete. Evghenie Sălășescu, uituc, crezînd că o cheamă pe proprietăreasă, o lăsă să bată.

— Ai să vezi un băiat ca un heruvim ! zise Frosa.

— Băiat ? De aceea bați ? Ia dă-l dracului !

Era să se iște ceartă mare, călugărul își pusese potcapul să plece, furios, și spărsese două pahare, trîntindu-le de podele. Noroc că Titi Isăcescu nu era acasă la ceasul acela.

XV

Cu o lună de zile înainte de Sf. Gheorghe, data muțarilor din case și a plătirii, Eduard Marcovici venise la maică-sa, în strada Iepurilor, ca să întrebe ce vor chiriașii. Cam de multă vreme nimeni nu se muta, dar fiecare cerea să se facă anume reparații. Proprietarul da din cap, se uita la maică-sa și pleca mai departe, trecînd prin toate apartamentele. Știa bine cine are să le facă toate. Veșnic maică-sa, cu mîinile ei, vopsea ușile, bucătăriile sau cel puțin supraveghea lucrătorii. Ei îi cerea Eduard chiriile și cu ea punea la cale tot ce privea casa din strada Iepurilor.

Dintre toți chiriașii, numai pisicăresele țineau casa în rea stare. Și Eduard, și maică-sa ar fi voit să se cotorosească de ele. Dar totdeauna bătrînele fete erau datoare cîte un rest

de chirie, pe care-l plăteau după ce se hotăra cu rămânerea lor pe loc.

Odăile, pînă și curticica apartamentului lor erau murdare. Eugenia Marcovici ținea seama hornurilor și, pentru că pisicăresele uitau să cheme coșari, intra ea în bucătărie, da la pămînt burlanele și mătura sobă, curăța horn. Ivanca, pusă de stăpînele ei s-o ajute, încremenea cu cîte un burlan în mîină, cu gîndul la tinerețele ei pierdute.

Într-o zi Ivanca dădu buzna, gîfîind, în bucătăria lui Mihăescu. Erau acolo strînse la taifas căpităneasa, proprietăreasa, duduca Sofia și Casandra.

— Cucoană Froso ! te-am căutat acasă la dumneata. Uf ! uf ! îmi iese sufletul !

— Dar de ce-ai alergat așa ? ce este ? întrebă căpităneasa.

— Cuconașul — am uitat cum îl cheamă ! — care stă la cucoana proprietăreasă a venit la noi. E acolo, dați prin față să-l vedeți ! Auzi-l ! S-aude de aici ! Cîntă la pian.

— Chiriașul d-tale ! domnul Titi Isăcescu ! se încruntă căpităneasa la proprietăreasă, ca și cum ar fi fost vinovată de ceva.

— E nebun ? se întrebă cu glas tare Eugenia Marcovici. Ce să caute acolo ? A !... mi-aduc aminte ; vrea să cînte la pian.

În tot întinsul Bucureștilor, Isăcescu nu mai știa în care parte să se îndrepte. Nu mai avea la cine să se împrumute, vînduse tot ce se putea vinde și pierduse lecția ce-o dobîndise în ultimul timp. După ce fusese cotropit de o lene bolnavă, se trezise biciuit de disperare, alergase, storsese și supsesse ultimele izvoare.

Proprietăreasa îl văzuse, din odăița ei, tunzîndu-se singur în fața oglinzii aplecate din odaie și cu ajutorul unei oglinjoare de buzunar. Își oprise bătrîna femeie răsuflarea, ca să-l vadă cum se unge cu cremă pe obraz și se pudrează, grijuliu ca o cocotă, cum își arcuiește sprîncenele și își strîmbă nasul în stînga și în dreapta, ca să-i cerceteze curătenia.

— S-a gătit și astăzi două ceasuri ! mărturisi proprietăreasa. Ți se urăște să te uiți la el cum se dichisește mai dihai ca o femeie.

Rareori fusese atît de descurajat Titi Isăcescu. Lipsa și singurătatea în care era nevoit să trăiască nu făceau tovă-

rășie cu mustrarea de cuget. Lui nu-i părea rău de cele făcute de el, ci de nereușita lucrurilor. Se vedea veșnic ca în vârful unei trepte, privind de sus pe ceilalți. Ușile ce i se închideau în nas nu-i stricau frumusețea și rămânea același tânăr distins. Când cocoșaii, buboșii, bîlbîiții și proștii trăiau, se putea să moară de foame, și era drept să-și strice liniștea și tenul, dojenindu-se, cel mai deosebit bărbat ? Când se gîndea la cei care-i cîntăresc faptele, Titi zîmbea cu milă și dispreț. Acum, strîns cu ușa de mizerie, se gîndi la vecinii care desigur că-l văzuseră și-l invidiaseră. Hotărît că toți bărbații erau sorociți să-l pizmuiască, iar femeile să-i cedeze.

Ca să pășească și mai sigur către izbîndă, Titi își cercetă hainele. Sacoul era descusut la spate. Ciocăni la ușa gazdei și-i ceru un ac și ață neagră. După ce-și cusu gherocul, ceru perii ca să-și văcsuiască ghetetele. Proprietăreasa nu bănuî pentru cine se gătește.

Cînd a ciocănit la ușa pisicăreselor, s-a întîmplat ca cea mai mică dintre ele, Ana, să fie în salon. El a deschis larg ușa, a stat așa un moment, ca un portret în ramă, cu pălăria în mîna stîngă, cu dreapta gata să se întindă, cu piciorul drept gata să înainteze, iar pe gura lui roșie, sub mustața neagră, cu un surîs primăvăratic. Ana a scăpat un strigăt, un „ah“ de mirare și poate de admirație. A stat împietrită cîtva, el a înaintat, și fata a strigat-o pe soră-sa Ecaterina.

— Sînt un înfocat muzicant, domnișoară ! a rostit el. Nu mă pot stăpîni să nu vă cer voia de a mă lăsa din cînd în cînd să cînt la pianul dumneavoastră. Îmi dați voie ?

Cînd a intrat Ecaterina din camera de dormit, alt „ah“ a răsunat în salonul prăfuit. Tânărul a salutat cum salută un conte pe o contesă imperială și a surîs galeș. Ai fi zis că e în lumea lui visată, între plante exotice și fecioare ideale.

În vremea asta, Ivanca era în bucătărie. Vreo trei pisici mieunau în odaia de dormit, ca să fie lăsate în bucătărie. Servitoarea deschise ușa și auzi alte pisici mieunînd și rîcînd ușa de către salon, ca să fie lăsate acolo. Ce dracu făceau stăpînele ei ? Ivanca auzi voce de bărbat. Privi pe fereastra dintre odăi și văzu pe cele două fete stînd încă în picioare, în preajma domnișorului cel frumos. Nu-i venea să

creadă. Se holbă bine servitoarea, o ciudă acră o făcu să bombănească tare și să bată pisicile, care nu se mai astîmpărau. Se gîndi să între și ea în salon, ca să vadă și să audă mai bine, dar își aduse aminte că a pierdut batista cu care își ștergea ochii. Tînărul se așeză la pian. Pe Ivanca o umflă un rîs smintit și dădu fuga să istorisească cele văzute căpitănesei.

Pe cînd Isăcescu își cocoșea degetele pe clapele vechiului pian, își depărta și își apropia pieptul și da din cap, ca să i se clatine zulufii, fetele se înțepeneau pe scaune și se uitau la Isăcescu, necrezîndu-și ochilor.

XVI

Veniseră rîndunelele, pomii își îndeseau frunza, nori albi pribegeau pe cerul înalt, iar cei care muriseră iarna acum începeau să fie uitați, ca vremea rea, în care pieriseră. Uitînd că poate să-ți treacă pe dinainte, iute ca glonțul, rîndunica de an, îți fereai capul ca de-o piatră azvîrlită în tine. Pînă să-ți ridici fruntea îngîndurată, pasărea parcă n-ar fi fost, și urmăreai zborul alteia, sau măsurai depărtarea de la turla bisericii pînă la sfertul de lună pierit, rătăcit în albastru, ziua.

În curticelele chiriașilor Eugeniei Marcovici nu era nici un pom, abia erau cîteva straturi de-a lungul ulucilor, la Mihăescu și la Frosa Roșcu. Dar în ograda cea mare și pînă în pragul bucătăriei proprietăresei, către fund, erau caiși, gutui, meri și o grădină de flori de toate neamurile, împrejmuită cu gard scurt. Nemțoaica, cum îi zicea căpităneasa cînd o vedea în toane bune, se scula din zori ca să plivească brazdele și să le ude. Fără un zîmbet de bucurie pe față pentru viețile plăpînde de care se îngrijea, proprietăreasa privea chibzuitor fiecare floare, tot așa cum scotea coropișnițele din țărîină și smulgea buruiana pripășită în straturi. Ea nu purta flori,

nici nu le rupea ca să le pună în pahare, și nici nu avea obicei să le dăruiască la tot pasul. Muncea mai mult decît s-ar fi căzut pentru ele și le lăsa să viețuiască și să moară în lumină.

Bătrîna aceasta era dintre puținii oameni pe care răgazul îi apasă și trebuie să-și găsească de lucru. Cultivarea florii era singura ei dragoste, fără extazieri, fără plăcere adîncă, dar statornică, ordonată. Casandra, căpităneasa, du-duca Sofia nu pricepeau grija și truda neconținută a Eugeniei.

Și peste durerea Casandrei cernuse primăvara rouă înviorătoare. Viețuia tînăra femeie ca o plantă neștiutoare de sineși, dar verde, primind raza de soare și stropul de rouă ca pe o hrană trupească. Vîntul primenea văzduhul și priveleştea reteza înălțimea cerurilor, aducînd în cîrcă norii mănôși ai ploilor de primăvară, și tot ei îi risipeau ca să pară lumea din nou născută și să crească sub văz frunze și vlăstare. Ramurile binecuvîntau pămîntul sau năzuiau către soare. Ca niște buchete uriașe stăteau liliiecii prin grădini ori își lăsau mireasma furată, bogați și risipitori ca soarele.

Sufletul tinerei mame, strivit de durere, se dezmorțea totuși. Ca un mormînt părăsit și pe care cresc laolaltă pălămidă, flori din semințe aduse de vînt, de pe la alte morminte, izmă sălbatică, peste mîhnirea ei se legăna neștiută primăvara cîntecelor, a miresmelor și a anilor ei. Nu ne sîntem toți stăpîni pe cuget și pe inimă, se joacă cu noi pîclele și zefirii, ca muzica.

Cînd Casandra se gîndea la copilul ei, îl vedea viu, cu gurița roșie, cu ochii licărind de bucurie că e mama lîngă el ; i se părea că e tot departe, la doică, dar nu-i trecea prin minte să se ducă să-l vadă. Dacă zilele de boală și de înmormîntare i se perindau pe dinainte, și ea, tînăra femeie dezmeticită, privea în juru-i, ca o minge aruncată în toți pereții se lovea de toate lucrurile, de soacră și de bărbat.

Pe la maică-sa nu se mai ducea. Mihai Dudău o primea cu dragoste, dar ea rămînea înghețată. Uitase cît se frămîntase ea să-și arunce mama în brațele zidarului, plin de vorbe și prietenos fără pricină. Nu cuteza cugetul ei să impute cuiva moartea Lenuței. Rămăsese singură pe lume, îngrădită de starea ei de nevastă în casa lui Neagu, lîngă du-duca Sofia.

Nu se mai ducea pe la maică-sa și pentru ca să nu se simtă datoră să-i istorisească lui Neagu cum a ajuns maică-sa nevasta lui Dudău. Despre Dudău nu-i suflase nici o vorbă.

Muma lui Neagu își mai potolise văpăile ochilor. Cât timp noră-sa avusese un copil, i se păruse că mai are o legătură cu alt bărbat. Acum o socotea numai a lui Neagu. Nu-i putea ierta păcatul trecutului, dar nu-l mai purta pe vârful limbii. Duduca Sofia bombănea rar, vorbea puțin cu noră-sa și cu nepăsare. Între ele nu putea să încapă nici o prietenie.

Ca să nu i se urască, omul are nevoie de alte privilegii decât cele din fereastra casei lui ; și de alți oameni, ca să priceapă cât de largă și felurită e lumea și cât de multiplicat este el însuși. Cerul, atât de înalt deasupra creștetului, soarele veșnic sosit la datoria lui de luminător și schimbător al anotimpurilor, arborii, stelele, toate câte le întreabă insul ce caută și ce sînt apasă prea greu pe un singur om. În plină vîltoare omenească îți înalți și tu vocea dacă îți vine să vorbești, sau taci ca să asculți pe alții, și nici marile întrebări nu-ți vin în minte, nici urîtul nu te nimicește.

Casandra niciodată nu se crezuse o ființă deosebită. Nu se cunoștea și ar fi trecut pe lîngă sine cu aceeași sfială și nedumerire ca pe lîngă cuceritoarea căpităneasă. Fără să se creadă proastă, cuvînt aspru, pe toată lumea cu care vorbea o socotea mai iscusită ca pe ea. Numai oamenii trufași găsesc proști la tot pasul.

Pentru că nu se clintea din casă decât rar de tot, asculta cu plăcere poveștile vecinilor. Auzise că Titi Isăcescu, domnul cu părul buclat și cu mănuși, intrase în casa pisicăreselor și se împrietenise cu ele. Se zvonea că Ana, cea mai tânără dintre fetele bătrîne, are să se mărite cu studentul aristocrat. Ivanca nu se mai astîmpăra intrînd și ieșind pe ușile oamenilor, răspîndind vestea.

— Spuneți-i să nu facă o prostie ca asta, un bobocel de mușcată ca domnișorul Titi ! se ruga ea.

Și servitoarea începea să plîngă, încît o dădeau afară după ce aflau ce s-a mai petrecut în casa pisicăreselor.

Seara, înainte de culcare, Mihăescu lua lampa de pe masă în mînă, cu grijă, desfăcea jurnalul și trecea în bucătărie, ca să-i citească bătrînei. Duduca Sofia, în pat, sub pătură, își

Înălța căpățîiul și făcea ochii mari, gata să se minuneze. Uneori se ciupea pe sub pătură ca să nu adoarmă și repeta din vorbele prinse cu urechea.

— Ascultă și tu, Casandro, striga Neagu, cînd își aducea aminte de nevastă-sa, și se pleca într-un cot către fereastra ce despărțea bucătăria de odaia de culcare.

Casandra asculta și ea atîtea lucruri deosebite, cîte se petrec în lumea nemăsurat de mare. Uneori, cînd întîmplarea era aidoma cu alta știută, o vedea petrecîndu-se în casa și între oamenii știuți de ea. Așa trebuie să fie teatrul, se gîndea femeia, privindu-și amintirile. Neagu îi făgăduise să o ducă într-o zi la teatru, dar teama de maică-sa îl împiedicase. Să plece toți trei pe Calea Victoriei i se părea nepotrivit.

Neagu nu-și mai iubea nevasta ca în primele timpuri. Nu-i trecea prin cap, bineînțeles, să se despartă de ea. Casandra făcea și ea parte din lucrurile cu care se deprinsese, pe care trebuia să le vadă zilnic în juru-i.

Adusese Neagu un cățelandru în casă, pe blana căruia își revărsa toate mîngăierile. Javra, isteată, îi aștepta la porțiță sosirea, la prînz și seara, și-l primea cu lătrături, cu sărituri, cu gudurături, care făceau să sfîrșie inima bătrînicioasă a lui Mihăescu. I-ar fi fost rușine subarhivarului să se joace cu nevastă-sa, să se copilărească cu gingășii și nebunii, chiar cînd s-ar fi simțit plin de lacrimi ca un burete ud, dar cu „Ticu“ își îngăduia orice răsfaț.

Glasul lui gros, cam spart oleacă, răsuna să se audă dincolo de casa lui Eduard Marcovici.

— Arici o dată ! opt mii de lei ! zece mii ! Ticule dragă ! Ticu-i de vînzare, domnilor ! douăzeci de mii ! Nu-l dă tata pe el ! Nu-l dă nici pe un milion !

Cîinele se gudura, lătra, chelălăia dulce. Duduca Sofia, zîmbind toată, se ivera în prag :

— Mai lasă-l, Neagule, că l-ai ostenit. Al naibei cățel !

Stăpîn și cîine intrau în casă. Casandra își aducea uneori aminte de copilul ei și se gîndea că Lenuța n-a avut parte de atîta dragoste cîtă-i hărăzea cîinelui bărbatul ei. De Lenuța nici nu pomenea Mihăescu, iar bătrîna, ai cărei ochi se îndulceau privindu-și fiul jucîndu-se copilărește, urîse totdeauna pe mica ființă sortită gropii.

Ploua des, ca toamna. Vîntul repezea la răstimpuri scurte firele de apă. Picăturile, nehotărîte să alunece de pe geam, jos, pe cercevea, lunecau grăbite ca să-și dea locul altor stropi pe sticla străvezie. Era noroi pe drumuri și frămîntare în frunzele pomilor; triști pășeau oamenii sub umbrele, cu pași inegali, nesiguri, alegînd piatra curată.

În casa pisicăreselor, în ziua aceea, zi de sărbătoare, toată lumea ei se afla de față și se mai aflau și Margareta și Titi Isăcescu.

Zgribulirea și norii de afară nu stînjeneau călduța fericire din salonul fetelor bătrîne. Titi cîntase la pian, mica lume ascultase cucernică propriile ei năzuințe, și mai vagi în legănarea cîntecelor. Mîhnita culoare a covorului de pe jos și a celor de pe pereți se putea pune pe socoteala vremii de-afară, ce încenușase văzduhul.

Titi vorbea. Doi motani îi torceau pe genunchi, iar frumoasele lui mîni dezmiardau necurmat și ușurel blănille dulci. Fetele uitau să stea țepene pe scaune. Ana, în dreapta lui Titi și aproape, cît de aproape i se putea îngădui unei fete binecrescute și față cu surorile ei, sorbea vorbele parfumate ale studentului. Institutoarea, mai bine îmbrăcată, cu lanț de aur pînă pe sub sîni, cu inele scumpe în degete, mai frumoasă și decît surorile ei mai tinere, asculta cu capul plecat pe un umăr, cu ochii îmbătați, cu buzele gata să șoptească. Sanda Rătescu, sora cea mai mare, se deșteptase și ea, privea cu ochii împerdelăți arătarea serafică, de Dumnezeu pogorîtă în întunericul vieții. Ivanca lipsea. Nebuna nu mai avea astîmpăr, mereu era prin preajma cîrciumelor, scurgîndu-și ochii după bărbați. Titi vorbea :

— Cînd cînt cunosc infinitul !

— Infinitul ! repetară încet, cu religiozitate, două din fete.

Iubire statornică, nemărginită, își spuneau fetele în gînd. Fiecare din ele, afară de funcționara de la bancă, îngropată într-un fund de fotoliu fără arcuri, se vedea în închiuire cu capul pe umărul lui Titi, cu fața atinsă de bucele inelate ale coroanei bogatului său păr.

— Plutesc în regiuni transcendente, fără silințe, ușor și fericit...

— Singur ? întrebă Margareta, muindu-și ochii în ochii lui Titi.

Întrebarea înfioră pe toți cei de față.

— Nu ! răspunse Isăcescu, și lumea înnorată o clipă se însenină.

Un freamăt se răspîndi în salon, vechile scaune protestară urnite de pe locurile lor, rochiile foșniră, o tuse seacă înecă pe două din domnișoare.

— Papa, care ți-am spus, domnule Isăcescu, că era magistrat, cînd ne auzea pe noi cîntînd intra în cameră pe vîrfurile picioarelor. Să te fi auzit pe dumneata, ar fi fost fericit !

— Eu cînt bine sau cînd sînt absolut singur și mă pierd în reverii, sau cînd mă simt în compania unor suflete alese. De multă vreme visam un cerc ca al dumneavoastră. Femeile au mai multă sensibilitate, bărbații sînt mai grosolani, mai pozitiviști. Muzica e feminină. Cînd am zărit aci un pian, era să deschid ușa și să intru drept la el, ca la o veche cunoștință, să-l deschid și să încep a cînta. M-am oprit la vreme. Ce-ați fi spus să fi văzut deodată pe un bărbat dînd buzna la pianul dumneavoastră ?

— Nu ne-am fi speriat de loc, zise Veta. Am fi crezut că e un original și l-am fi lăsat să cînte.

În fiecare zi venea Titi la vecinele lui. În fiecare seară cinau împreună. Puținii bani ai fetelor bătrîne abia ajungeau pentru lăcomia gurii. La băcan, la măcelar, la precupeți, fetele începuseră să facă datorii ca să poată primi bine pe drăgăstosul lor mosafir. Li se părea lor că Titi se simte între ele ca între rubedeniile lui. Nu puteau găti seara mîncări multe și bune și se scuzaו veșnic. Îndeobște seara se mănîncă mai puțin. Aveau și scuza asta prețioasă.

Institutoarea venea și ea tot mai des în casa surorilor. Ele erau mîndre că sora lor, cu o poziție socială mai înaltă ca a lor și mai vădită, le prețuiește casa și pe prietenul casei. Amintirile unor zile frumoase, trăite în copilărie, păleau searbare sub lumina vieții ce-o trăiau acum, mulțumită lui. Toate i se simțeau datoare, pînă și Sanda își dezmorețea sufletul cu imaginea lui Isăcescu.

În chip firesc, bătrânele fete începură să se vadă rar cu vecinele, iar acestea le căutau. Căpităneasa da mereu ocol curții ca să întâlnească pe vreuna din ele. Proprietăreasa, du-duca Sofia, bătrâne iertate, întârziu la cișmea și nu mai sfârșeau de vorbit când aveau cu cine. Casandra privea lung, întrebător, încât fetele intrau buzna în casă, necăjite de obrăznicia mahalagioaicelor necununate și gata să care pumni Ivanchii. Jinduiiau neciopliții la pacea, la dragostea, la fericirea lor. Norocul le intrase în casă, foarte bine! Îl așteptaseră destul și-l meritau mai mult ca altele! Erau fetele unui magistrat, avuseseră pian cu coadă, ca în familiile boierești, iar vorba și mintea le erau de altă teapă!

Pentru că Ana era cea mai tânără dintre ele, aveau să se sacrifice toate celelalte. Ana, numai ea avea să-l servească cu ceai, cu pesmeți, cu unt, cu șuncă, la mica cină de seară. Ea avea să stea la dreapta lui, celelalte vor sta la oarecare depărtare, în jurul mesei. Surorile din casă stăruiră să cuteze a-l tutui sora lor, Ana. Numai ea! ca să înțeleagă Titi deosebirea dintre ea și ele.

Când Ana l-a tutuit întâia oară, s-a înroșit pînă în perii capului, iar Vetei și Ecaterinei le-au țiuit urechile două minute. Titi nici n-a luat în seamă. Era vesel, pesemne pentru că-și apropia inima tot mai mult de viitoarea soție. El privea departe, scînteietor, și fetele priviră în gol, în cerul ce-l visa privirea lui, ca la un curcubeu minunat.

Prin odăi se mătura cu mai multă grijă. Ana se vîra pe sub paturi, pe brînci, ca să scoată cu mătura scîrnăviile pisicilor iubite. Ivanca, scuturată bine, da mai mult ajutor gospodăriei. Pînă și covoarelor li se cerea să se schimbe, erau scoase la soare și bătute. Pianul, pe unde mai era negru, strălucea ca o cizmă de aghiotant.

Dar tocmai pentru că viața întregii familii Rătescu se lumina la privirea lui Titi Isăcescu, bieții oameni sufereau uneori. Studentul nu era totdeauna vesel. Dreptul, pe care spunea că-l studiază în toate cutele sale, îl răpea cîteodată dintre muritori, era trist sau distrat, își rodea unghiile cîte un sfert de oră, fără să știe unde se află. Încordarea minții, urmărirea celor învățate nelinișteau pe bieteles piscărese.

Dar negreșit că trebuia să fie și îngîndurat, mai ales dacă se înfunda în viitor cu mintea. Avea să se căsătorească, și nevoile unei case sînt multe. Ecaterina, Veta înghionteau

în ascuns pe sora lor mai mică, pe Ana, ca să-i vorbească și să izgonească astfel norii groși ai viitorului din orizontul iubitului cumnat. La urma urmei, nu era nici o grabă, putea Titi să se însoare cu Ana și mai târziu, după ce-și va fi luat licența și va fi dobândit un nume și o clientelă. Așa, se puteau și ele bucura de căldura binefăcătoare răspîdită de frumosul muzicant. După înșurătoare, cine știe, poate că Titi nu va locui cu ei toți, își va lua o casă mare, ca să trăiască în doi, el și Ana, dragostea lor de pereche.

Cînd Titi povestea din înîmplările vieții lui, pisicărele aveau de ce să se îngrijoreze. Faptele istorisite de student se petreceau totdeauna într-o lume luxoasă, în saloane mărețe și în iatacuri ca de prințesă. Mătasea foșnea, diamantele sclipeau, lumina candelabrelor, ca în basme, întuneca sufletele ascultătorilor. Răsfățatele mîțe se dădeau tumba și mionlăiau în casa pisicăreselor ca într-un pod pustiu. Covoarele, cîrpite fără folos, rînjeau la tot pasul, iar vestmintele fetelor boceau viața stăpînelor lor. Pe de altă parte, Titi Isăcescu, aproape licențiat, muzicant rafinat, frumusețe amețitoare, era vrednic de buduarul unei contese. Era oare cu puțință să nu vie în mintea nimănui ca visa un vis frumos? Putea să nu se îndoiască de cununia plănuită? Bătrînele fete aveau ceasuri de îndoială amare, și numai din bunătatea inimii lor nu se mîhneau una pe alta spovedindu-și bănuiala. Și-apoi, milostiva iluzie era mai dulce decît tăria îndoielilor. Se amăgeau bucurosi.

Sărbătoarea îl poșteau pe Titi și la amiază la masă. Atunci opintirile lor bănești și gospodărești le sleiau și le asudau. Cînele pot să fie nebagate în seamă, dar la prînz, cînd chemi pe cineva să ospăteze, trebuie să fii bine pregătit. O soioasă carte de bucate trecea din mîna în mîna. În ajunul sărbătorii, cel puțin una din bătrînele fete căpăta durere de cap. În zilele acelea numai Sanda Rătescu era mai fericită, deși cheltuielile se făceau mai mult din banii ei. Nepăsătoare cum era, zîmbea ca prin vis înaintea dulciurilor pregătite din ajun, întinzînd brațul să le înfulece. Dar totdeauna una din celelalte trei era acolo, cu mîna pe mîna ei, ca s-o oprească.

Într-una din zile, fetele, care se fereau să mai dea ochii cu vecinele, crezute, mai ales acum, din altă clasă socială, aflară, tot de la ele, că Titi Isăcescu o ducea cumplit de rău. După spusele lor i se înîmpla tînărului să stea în casă

pînă seara, fără să îmbuce un dumaticat de pîine. I se făcuse milă într-un rînd pînă și proprietăresei de lipsa lui. Sub un pretext oarecare îi dăduse un ceai cu o felioară de jimblă alături. Studentul nu mai citea, nu se mai urnea din odaie, copleșit de o apatie adîncă. Numai seara, ca prin puterea unei obișnuințe, se îmbrăca, se dichisea ciudat de puțin față de alte dăți și intra alături, la pisicărese. În alte zile era apucat de o vrednicie înfrigurată, își spăla gulerele, batistele, cele două cămași cu care rămăsese și își curăța hainele ceasuri întregi. Cîrpea vechile-i boarfe cu o îndemînare fină. Dar de oraș parcă se îngrozea. Nu se mai ducea nicăieri, făcea dintr-o țigară mare, fără carton, patru țigări sfrijite, iar din mucusurile lor mai răsucea una. Cînd se ducea în oraș, venea obosit, bătut parcă. Stăruința mizeriei îl pătrunsese, îl descurajase. Pisicăresele erau pesemne ultima lui nădejde.

Bieteles fete nu bănuiseră că studentul suferea atîta lipsă. Revoltate pe soarta ignorantă, sfîșiate de durere, se gîndiră un moment să-l mute cu desăvîrșire la ele. Se răzgîndiră mai apoi și se hotărîră să-l poștească cu dragoste și stăruință la prînzul lor lihnit. Totdeauna se afla o pîine pe masă, iar buna lor voință putea să țină loc de mîncări alese.

Era prin iulie, călduri năbușitoare, abia seara bucu-reșteanul respira. Cei bogați părăsiseră orașul. Neagu Mihaescu avea o lună de vacanță, o lună de zile de stat la cămașă, tolănit cînd în pat, cînd pe canapea. Funcționarul abia seara putea să mănînce cît îi cerea pipota. Isăcescu făcea întuneric în odaie și dormea acolo, ieșind la prînz, ca să treacă alături, la pisicărese, iar întors acasă, sta pînă seara, ca iar să se înfigă, cu aere de semizeu, în casa fetelor.

XVIII

Tache Săvulescu era bolnav, abia putea să se urnească la slujbă. Cu mișcări economicoase își îmbrăca dimineața hainele, se așeza apoi pe scaun, obosit, dar nu rămînea acasă. Perceptorul ar fi fost în stare să-l înlocuiască, și, o dată slujba

de contabil pierdută, cine știe când ar fi găsit alta. Veșnic era nevoie de el. Și apoi nici el nu s-ar fi putut ușor lipsi de picșuri; leașa ce-o avea nu ar fi ajuns traiului îmbelșugat cu care contabilul își deprinsese gospodăria.

Peste grija căsunată de boala bărbatului, Mina avea alta mai mare, mai aprinsă, ce-i colcăia în inimă. După o dragoste împărtașită și statornică zilnic, Popescu S. Jean rărise vizitele.

Văzînd că trece o săptămînă și tot nu vine, Mina îi scrisese o scrisoare de rugăminți, de blesteme, de dragoste, de ocări și de amenințări. În sfîrșit, după alte patru zile chinuitoare, elevul de administrație se ivi în pragul ușii. Cînd își văzu iubita, ghici că o ceartă aprigă e gata să izbucnească. Ca să înlătore furia ce se încingea în ochii Minei, cuceritorul își aruncă chipiul din cap, se descinse de sabie și, cu brațele întinse, ca un însetat de dragoste, năvăli spre iubita lui.

Era după amiază. Perechea se afla în bucătărie și nimeni nu străbătea fundul acela de curte ca să-i poată vedea. Femeia, care-l așteptase cu atîta dor, nu se împotrivi, ca și altădată. Totuși, așa, printre sărutări și respirații lungi, ea îl dojenea biruită de senzații de plăcere. Se lăsase prea multă vreme dorit! Era să se îmbolnăvească așteptîndu-l, era să-l părăsească pe bărbatu-său și se gîndise să se sinucidă în fața cazarmii.

— Porcilor! nerușinaților! tîlharule! răsună deodată în pragul ușii, pe cînd încă fapăturile înfierbîntate se contopeau. Perechea de îndrăgostiți sări în neorînduială, numai cu capetele către ușă, cu trupurile strîmbe către perete.

Era Tache Săvulescu, vînat la față, bîjbîind prin întineric după o hotărîre mai energică. Dar pînă să ridice bastonul, în care se sprijinise ca să poată veni de la percepție, sprintenul elev de administrație își adunase și sabia și chipiul răslețite. Brațul înarmat al bărbatului căzu neputincios peste umărul cuceritorului de grații. Gura plină de ocări borboresea îmbălată. Femeia, albă ca zidul, se strecură ca o pisică în odaia de alături, pe cînd Popescu S. Jean, dintr-o săritură, dînd la o parte pe Săvulescu, țîșni ca o lăcustă în curte. După un minut era departe de casa încolăcită de zîzanie.

— Să te duci la mă-ta, spunea mereu, nemaigăsind cuvinte în mintea lui contabilul bolnav. M-ai ucis! Să te duci la mă-ta!

— Să vii cînd te-oi chema eu ! a strigat mai apoi, liniștit oleacă, Tache Săvulescu, pe urma nevastă-sii.

Apoi, rămas singur, pricepînd singurătatea și nenorocirea lui de gospodar necinstit de nevastă, se îngropă în pat și plînsese în perne, ca un copil părăsit de părinți. Nu își bănuise niciodată femeia și o iubise mult.

Peste vreo două săptămîni, după ce povestea colindase prin zeci de guri, schimbată mult, află și Casandra despre cele întîmplate în casa lui Săvulescu. Suna așa : După ce multă vreme fusese ros de bănuială, Tache venise într-o zi, după amiază, acasă, deschisese ușa cu o cheie falsă, pătrunsese în încăperi ca un hoț. Perechea îndrăgostită, înfierbîntată cum era, nu auzise deschiderea ușii, nici pașii asurziți ai bărbatului înșelat. Tache, cu un ciomag în dreapta, cu un revolver în stînga, dase buzna peste ei, lovise cu sete ; țipete, vaiete adunaseră mahalaua. Fusese oprit la timp ca să nu-i ucidă pe amîndoi amorezații. Cu capul spart, aproape gol, Popescu fugise pe străzi, lătrat de cîini, huiduit de oameni. În cele din urmă, se furișase într-o ulicioară pustie, în care avea un prieten. Mina îngenunchease, cu ciorchini de lacrimi pe obraz, dar soțul, furios, o izgonise afară din casa lui, cu lovituri de picioare și cu scuipați. Ciufulită, cu hainele rupte, plîngînd pe drumuri, o văzuse lumea străbătînd cartierul în care se îngîmfase și se coconise. De atunci n-o mai văzuse nimeni. Se spunea că s-a făcut cîntăreață într-o cafenea, la Giurgiu.

Casandra culese, spăimîntată, din gura căpitănesei toate noutățile acestea. Ascultînd sfîrșitul povestii trecu prin multe sentimente. Întîi se simți răzbinată. Hotărît lucru, Mina nu se purtase pînă la sfîrșit frățește cu ea. Apoi, pentru că în casa Săvuleștilor se simțise călcînd pentru întîia oară într-o lume mai bună și mai înaltă, inima i se umplu de milă. Și, pentru că totdeauna este cineva vinovat de tot ce se întîmplă, văzu cu spaimă înainte-i pe fercheșul elev de administrație. Ticălosul acela era toată pricina. Și pe ea o momise într-o noapte, o rătăcise prin locuri neumblate de oameni, ca mai apoi să se arate că nici n-o cunoaște. Și ce cutră de om, cît de lesne i-a fost să treacă în brațele celeilalte, care-l aștepta pesemne. Bărbații nu aleg ; petrec fără remușcări, fără înghețul și sfiala turbure ce năpădesc pe femeia greșită.

Cine știe, poate că dacă Mina nu și-ar fi jucat luminile ochilor după el prin unghere, Popescu S. Jean ar fi căutat s-o redobândească pe Casandra ! Cine știe ?

Într-o noapte, căutînd să doarmă alături de Neagu, care horăia, Casandra cercetă în neștire trecutul, plină de întrebări.

Casa părintească, fabrica, comisarul, nașa Tudora Oprișan, soții Săvulescu, Lenuța, fetița ei, atîtea verigi care o legaseră de viață, pe care le crezuse însăși viața ei erau totuși pierdute toate, ca și cum n-ar fi fost. Frumose sau urîte : atîția oameni, lucruri și fapte, păreau ferecate de noima ei pe pămînt, și Casandra, perindîndu-și-le prin minte, gema, ca și cum zid după zid se prăbușea peste sufletul ei. Nu murise, ce e drept, decît fetița ei, trăiau și maică-sa, și nașă-sa, și soții Săvulescu, dar ce schimbate erau toate, ce înstrăinate de ea ! Cu cine rămăsese ? Cu Neagu și cu duduca Sofia ! Cu vecinii, ale căror vieți le vedea petrecîndu-se, nepăsătoare și, totuși, nerăbdătoare cît de cît : ca să știe ce le-a adus ziua de ieri. Mîine, setea de a pătrunde din ajun ce întîmplare aduce ziua de mîine scăzuse în cugetul tinerei femei.

Aflînd că soții Săvulescu s-au despărțit, Casandra, care nu le mai era prietenă, care nu se gîndea să le mai fie, simți toată singurătatea ei pe lume. Privi în juru-i cu neîncredere și, pentru că trebuia să trăiască, asemenea mărăcinelui din drumuri, călcat de turme, năbușit de praf și dăinuind totuși, zîmbi nepăsătoare pustiului din sufletul său. În săptămîna aceea nu s-a mai astîmpărat de pe ușile vecinilor. Era setoasă de vești.

XIX

Și noutățile veneau, parcă anume pentru petrecerea Casandrei.

Într-o noapte, locatarii casei lui Eduard Marcovici se treziră din somn pe la ceasurile două într-o gălăgie drăcească.

Proprietăreasa crezu că arde casa, sări din pat, dar, ascultînd pe cînd se îmbrăca, auzi deslușit de alături vorbe de amenințare :

— Te plesnesc și te tund, popă ticălos ! Sînt întreținută ta ? Nici nu vreau să te cunosc ! Te dau pe mîna gardistului !

Nu era foc, proprietăreasa înțelesese. „Așa se ceartă chiriașii, dar ce-ți pasă dacă plătesc la vreme chiria ?“ chibzui ea.

Era să se așeze la loc în pat, cînd se gîndi că nebuna de căpităneasă, mînioasă cum era din fire, s-ar fi putut să arunce în călugăr cu lampa. Se sculă repede, hotărîtă să intre alături, văzînd limpede înaintea-i toată camera căpitănesei și negăsind cu gîndul alt obiect cu care Frosa s-ar fi putut război. Numai cu lampa ar fi putut da în furia ei militărească.

La Mihăescu, cea dintîi se trezise Casandra, dar, fără să piardă o vorbă, ascultase liniștită. Deosebise deslușit două voci : una a căpitănesei și alta care putea să fie a călugărului. I se păruse însă că încă cineva vorbise încet, cu sfială, ca și cînd ar fi întrebat, s-ar fi mirat. Apoi se deșteptase Sofia Mihăescu, speriată, și, din fundul patului ei din bucătărie, întrebase :

— Neagule ? Neagule, dormi ?

Neagu sforăia, ca apăsător pe piept. Mîncă mult, se culca devreme și îi se părea că fierbe cu clocot o oală de sarmale în gîtlejul lui.

În sfîrșit, băiatul ducăi Sofia se trezi și, fricos cum era din fire, șuieră :

— Nevastă ! mamă ! v-ați sculat ? Ce este ? Ce se aude ?

— Se ceartă, se bat alături la căpităneasă, ea și cu spînul ei. Nu-l mai văzusem de trei zile. Iar a venit, a venit beat, după miezul nopții !

— Și de ce nu-l primea dracului ? întrebă Neagu. E nebună și căpităneasă asta de nu se gîndește că se sperie vecinii ? N-are nici un respect de liniștea oamenilor !...

Ana, cea mai mică dintre pisicărese, nu adormise încă, pîrpălită de dragoste. În șubreda ei făptură, dragostea își aprinsese minunatu-i foc, ca în cele mai distinsse contese din romane. Oglinda, surorile ei, privirile lui o încurajau. Își uitase chipul văzut bine în oglindă altădată, pe cînd nu visa la Titi Isăcescu. Celui mai urît om, ca și celui mai frumos, dragostea

le dăruiește uniforma sa azurie, care-i face să treacă printre noi mândri și superiori.

Nedumerită de larma ce se auzea pînă la ea, fata asculta. Pricepuse că o ceartă a izbucnit pe aproape, dar ce-i păsa ? Titi nu lipsise de la cina lor, precum nu lipsea nici de la prînzuri de cincisprezece zile. Fericirea venea desăvîrșită. Studiile lui Isăcescu aveau să se isprăvească, ce-i drept, prin iunie, dar de atunci, adio viață oarbă și vecini mahalagii.

Cui nu-i păsa de loc de cearta încinsă alături de el era Titi. Alături de ușa lui, la ușa cea mai apropiată, bătuse cineva cu putere. Nu i se răspunsese nimic și omul din stradă ciocănise poruncitor.

— Cine bate ? Cine e ? întrebuse Frosa.

— Eu, Evghenie ! Cine să bată ?

— Nu te cunosc cine ești ! Îi răspunse mai întîi căpităneasa. Vezi-ți de treabă, omule. Bați, parcă ai fi nebun, nu se putu stăpîni să spună.

— Froso, nu te juca cu mine !

— Cine e, dragă ? întrebă așa altcineva, încet, lîngă Frosa.

Căpităneasa avea iar un amant, tînăr, un om ca de douăzeci și șase de ani. Săriseră unul după altul din pat, auzind ciocăniturile mînioase din ușa de către drum.

— Puiule, să nu răcești ! vîră-te-n pat, căuta să-și facă dulce glasul, pentru ibovnic, căpităneasa. Îmi închipui eu cine să fie... E un popă... un scîrbos de popă, un bețiv, care de cîte ori se îmbată vine și-mi face scandal.

Frosa își dusesese ibovnicul cel nou în odaia de dormit și căuta să-l lase acolo. În ușa, bubuiturile nu mai conteneau, tot mai dese și mai puternice.

— De cîte ori se îmbată ? Și e bețiv ? întrebă răoit în spate amantul. Ce rost are ? De ce ? șoptea el îngrijorat.

— Vine rar... Nu-i așa bețiv... Cîteodată... Mi-e văr și de aceea... știi, îndrăznește... cînd ești ruda cuiva... Lasă, că-l pun eu pe goană ! Stai aici, dragălașule.

— Deschide, Froso, că sparg ușa ! A ! credință îmi păstrezi tu ?

Cîte amintiri stîrnea scena de alături în capul lui Titi ! El asculta și petrecea. Evghenie Sălășescu amenința să spargă ușa și geamurile.

Pentru că proprietărea sa credea că nu se cuvine să treacă prin odaia lui Titi, prin care ar fi ieșit îndată în stradă, ocoli toată casa pînă să vie în fața apartamentului Frosei Roșcu. Căpităneasa deschisese ușa și călugărul dase buzna în salon. Ea închisese iatacul cu cheia, pusese cheia în buzunar și se certa pe șleau cu fostul ei amant. Nu mai voia să-l primească la ea.

— Nu-mi trebuie un hoit împuțit ca tine, hoit de berbec ! țipa Frosa.

Două din pisicărese, duceau Sofia se alăturară de proprietărea sa, în fața ușii căpitănesei.

— Am crezut că arde ! zise Eugenia Marcovici. Nu e frumos, părinte, să faci gălăgie la casele oamenilor, noaptea...

Casandra fusese trimeasă de Neagu să vadă și ea. Tînăra femeie deschise larg ochii ei uimiți și triști.

Cînd văzu atîta lume, Evghenie Sălășescu se dezmetici puțin din beția și furia lui. Voia acum să pară prietenul dulce de odinioară, dar Frosa rămase de gheață.

— Să-ți iei tălpășița ! Cînd te-oi mai prinde pe aici, te dau pe mîna comisarului !

Ochii Casandrei impresionaseră pe călugăr fără să-și dea seama. De cîte ori mai apoi își aducea aminte de scena de gelozie tîmpită, făcută fostei lui amante, Frosa Roșcu, ca dintr-o fumăraie îl priveau adînc doi ochi gînditori și frumoși.

Urmînd-o pe soacră-sa, Casandra a intrat în casă de cum a luat cearta sfîrșit, mulțumită proprietăresei. Eugenia spusese că a trimis la secție după comisar și gardiști. Fata Mariei de la plop văzuse și ea neorînduiala din casa căpitănesei, o pălărie și un baston pe canapea, și aflase că Frosa are alt ibovnic. Se simți mai presus de lumea din juru-i, cu toată pustietatea vieții ei, cu toată lipsa de dragoste din juru-i și din suflet !

Închizînd ușa cu cheia, ca să petreacă mai departe cu ibovnicul ei, Frosa Roșcu murmură :

— N-am să mă fac pastramă, ca proasta asta, tînără și frumoasă, care se clocește lîngă burduful de Neagu Mihăescu ! Dar pisicăresele ! Dar proprietărea sa, cum mai muncește din zori, ca nebunii !

Casandra sărută mîna maică-sii, Maria își sărută fiica cu dragoste și, depărtîndu-se cu doi pași, o învăluie toată într-o privire plină de milă.

Casa lui Dudău era cu desăvîrșire schimbată. Lucruri nouă și bune, covor pe jos, cadre poleite pe pereți, ca la funcționari, și o curățenie strălucitoare. Maria Casimcea nu mai îmbătrînise, fața i se împlinise, se rumenise, iar părul alb de pe tîmple părea că zîmbește încăperii însoțite de lipsa necazurilor.

După ce-și privi fiica, Maria ocoli cu privirea cuibul ei de liniște și belsug. Stînjinită de huzurul în care se vedea bine că trăiește, ea tăcu îngrijorată. Casandra era acum singura ei durere, durere întruchipată; dar o vedea rar pe fie-sa, și timpul, ca și depărtarea, îi alina, îi învăluia suferința de mamă.

— Te-ai întîlnit ieri, mamă, cu Neagu...

— Adevărat... Dar ce are el de se tot îngrașă? E galben la față și umflat...

Casandra nu băgase de seamă. Văzîndu-l zilnic, i se părea că Neagu a fost întotdeauna așa.

— Ai pus murături? Sîntem în pragul iernii...

— Am pus de mult. Am cumpărat varză, cartofi, zarzavat, de toate. Voi cum o mai duceți?

Muma și fiica nu se văzuseră de mult, și pentru că nu aveau ce să-și spună, deși nu se văzuseră de multă vreme, tăcerea lor le apăsa și le îndepărta și mai tare.

Maria ar fi fost bucuroasă să-l vadă pe Mihai intrînd în casă. El veșnic avea ce spune, plin de veștile tîrgului, de propriile lui afaceri.

Într-un timp, muma rămase îngîndurată. Hotărît că trebuia să-i spună și fie-sii ce voia Dudău să pună la cale.

— Nu știi ceva?... Aș putea să-ți spun și altădată... Mihai stăruiește acum să ne cununăm. Nu știu cine l-o fi îndemînd, că nu e zi în care să nu stăruiască. S-a și hotărît. Deși sîntem bătrîni... El zice că tocmai pentru că sîntem oameni vîrstnici amîndoi, nu ne stă frumos să trăim așa, necu-

nunați. Oamenii tineri, cu sîngele iute, nu au răbdare să aștepte sau nu vor să știe, o dată luați, de cele sfinte și de gura lumii. Și preotul, care ne e prieten, tot așa vorbește.

— Cum vrei dumneata, mamă...

— M-am lăsat și eu înduplecată. Nu mă pot împotrivi, pentru că, vezi, e bun, e tare cumsecade Mihai. Răposatul tată-tău, Dumnezeu să-l ierte, era un cîine !...

Casandra își simți inima suferindă și văzu deslușit în clipa aceea chipul încruntat al tatălui ei. Deși maică-sa avea dreptate, deși, în toate amintirile ei, pe Gheorghe parlagiul, pe tată-său, nu-l vedea bun, mîngăietor, suferi la cuvîntul mă-sii.

Cineva bocănea pe-afară, amume ca să fie auzit din casă.

— Cucoană Mario, iacă m-a trimis domnul Mihai cu patru gîște. Să le mîncăți sănătoși ! Mi le-a plătit.

— Mai erau două, șopti Maria, uitînd că e fie-sa pe aproape, în sală.

— Sînt pentru nuntă, pesemne, zise Casandra.

Cele două femei se simțiră și mai strîmtoare.

Maria se despărți de fiică-sa, ca să ducă gîștele la coteț. Casandra nu mai putea să stea. Lucrurile casei, pereții o izgoneau. Ieși iarăși în curte și băgă de seamă că în fund s-au clădit încă două odăi și că maică-sa intră într-una din ele.

— Ale cui sînt casele astea ? Întrebă pe maică-sa.

— Ale lui. Le-a cumpărat Mihai pe preț de nimic. Ce-i drept, am mai rămas datori, dar are să plătească în vara viitoare.

Uluită de atîta propășire, Casandra prinsese rădăcini pe loc. Ar mai fi vrut să întrebe, să afle cît cîștiga zidarul. Banii luați de pe casa cu plop, atîția cît rămăseseră, intraseră și ei, desigur, în plata casei și a clădirii proaspete în care sta Dudău cu nevastă-sa. La urma urmei, ce drept avea ea asupra lor ? Fiecare caută să-i fie cît mai bine.

Casandra își aduse aminte că plecase spre maică-sa cu gînd s-o ia, și împreună să se ducă la nașa...

— Mamă, hai pînă la nașa... Eu și pentru asta am venit. Singură nu mă pot duce. Prea n-am dat de multă vreme pe acolo, și-mi vine greu, mi-e rușine. Cu dumneata are și ce vorbi.

— Merg ; de ce să nu merg ? răspunse Maria după o clipă de gîndire. Peste un ceas trebuie să fiu aici, nu stăm mult.

Nu mai avea vreme de pierdut. Era gospodină mare maică-sa.

Mergînd alături de maică-sa, Casandra se simțea tot mai pătrunsă de o nedumerire. I se părea că mai trăise o dată aceeași zi. Ridică ochii spre cer, era același ca de mii de ori. Pămîntul aproape înghețat nu-i spunea nimic. Și mintea ei vîslea cu putere în trecut, dar se străduia zadarnic. Întîmplările din ziua aceea n-o purtau pe urma alteia, la fel trăită. Iar toată silința asta neroadă o obosea, o supăra, dar n-o părăsea. Ca să-și răznească spre orișice altceva gîndul, privea cum i se părea și ei că n-a mai privit vreodată : la case, la trecători, la ramurile golașe, la ușoarele pînze de praf ridicate din cînd în cînd de vînt. Și era tristă și simțea că i-ar prii să plîngă, să plîngă mult, fără pricină. Și se vedea în închipuire plîngînd într-o grădină goală, în Cîsmigiu desigur, pe un maldăr de frunze uscate, un maldăr pe care dracu știe unde îl văzuse.

Maria Casimcea, în curînd Maria Dudău, călca sănătos, spunea cîte ceva, și amîndouă femeile înaintau către casa Tudorei Oprișan.

Nelămurita stare sufletească în care înota Casandra se limpezi puțin cînd femeile ajunseră în strada casei către care se îndrumau.

— Mi-era dor de locurile astea, murmură tînăra femeie.

Pasul i se mai întări, clipi din ochi, copilăria i se perindă în cîteva icoane pe dinainte.

Mai totdeauna i se părea că e fetiță. Mirată, uluită, își număra marile întîmplări din viață, dintre care numai viața trăită cu comisarul lăsase o mai adîncă întipărire. Dragostea, plăcerea, al căror părtaș fusese, care arseseră în sufletul și în carnea ei, erau rînd pe rînd astăzi o taină ciudată, o vitejie, o comoară pierdută. La el, la comisar, nu se mai gîndea cu drag de multă vreme. Dar se mira, neîncrezătoare, de îndrăzneala ei trecută și de ceea ce simțise.

Casa nașei i se păru strîmbă, cu acoperișul plecat, pitică și caraghioasă. Ea locuia într-o casă mai de seamă. Maică-sa, de asemenea.

— Nu-i acasă ! rosti tare, cu mîna pe clanța ușii, Maria.

— O fi prin vecini, spuse Casandra, urcându-se și ea pe vechea prispă.

— Dar asta ce să mai fie ? pecețile astea roșii ?

— A murit jupîneasa Tudora ! vorbi cineva de la spațele lor. De o săptămînă e la groapă. Dumnezeu s-o ierte !

Spăimîntate, cele două femei se priviră. Tudora Oprișan murise, casa ei fusese secfestrată de autorități.

— Vă cunosc pe dumneavoastră ; veneați des mai de demult. Eu sînt chiriaș vechi. Vă credeam neamuri... A venit un nepot al dînșii, moștenitorul casei...

Era ciubotarul, vechi chiriaș al Tudorei. Femeile îl priviră cu ochii înecați în lacrimi. Nu le venea să plece de pe prispă, căutau în neștire pe ferestre, doar vor zări-o pe răposată.

Cu capu-n pămînt, Casandra își tîra pasul către casa lui Neagu. Încă una din legăturile ei cu lumea pierea, o lăsa singurătății. Cu fiecă pierire, crezuse că e singură pe lume, și mereu creștea pustiul în juru-i. Mai avea oare pe altcineva decît pe maică-sa ? O clipă se simți alăturată de ea, plînsă fără să-și simtă pieptul apăsător. Dar Maria se grăbea, pentru că închisese poarta și nu lăsase casa lui Dudău în paza nimănui. Putea sosi Mihai acasă...

Cele două femei se despărțiră, încercînd zadarnic să-și vorbească din toată inima.

XXI

„Să-l am în brațele mele ! Să mă strivesc de el ! Să fiu așternutul lui, plăcerea lui ! Sînt oare destul de frumoasă pentru el ? E ca un înger de frumos ! Și e tînăr...” ofta în patu-i Margareta, gîndindu-se la Titi Isăcescu. „Eu nu sînt destul de tînără, urma să se frămînte ea. Eu nu sînt destul de tînără ! Ei, și parcă nu s-a mai văzut ? Coloneleasa ceea n-avea un amant numai de douăzeci de ani ? Și ea era hîdă... Avea

simțire, pesemne !... O tînără de optsprezece ani ce pricepe ? Noi, femeile trecute de treizeci, prețuim dragostea ! Ce știam cînd eram tînără ? Simțeam ? N-aveam ca acum simțurile dezvoltate ! Titi, Titi !"

Și femeia își morfolea batista în gură, ca să nu strige, se pîrpălea pe saltea pînă noaptea tîrziu. Uneori, auzindu-și fiul horăind, fiind deci sigură că doarme în odaia lui, aprindea lampa și se privea în oglindă, numai în cămașă, își dezvolea pieptul ca să vadă dacă mai este tînără și ațîțătoare. Își parfuma juponul, cămașile, părul, pentru el, pentru ziua fericită ce și-o făgăduia.

Într-o seară Titi îi strînsese mîna, cu un anume înțeles, privind-o în fundul ochilor. Mai apoi, ea căutase să rămînă singură cu el, dar fusese peste putință. Surorile ei o învăluiau din toate părțile, nebănuitoare, dar pline de dragoste pentru viitorul cumnat.

În sfîrșit, el îi strecură un bilet :

„Diseară la ora nouă vino la mine. Lampa va fi stinsă. Te iubesc.

Titi"

Cînd, seara, la cină, Margareta, veselă că trăiește, încercă să mănînce, îi fu peste putință. Bucatele nu aveau nici un gust. Bea în neștire apă, ca și cum potolea un foc lăuntric. Alcu mîncă în liniște și își privea mama ca întotdeauna. Liceanul plecă îndată după masă. Margareta, rămasă singură, se repezi la cutia mesei, scoase o oglindă și se așeză în fața oglinzii mari din perete. Își găsea ceafa încă tînără. Își privi de aproape, ajutîndu-se cu lumînarea, căci nu se vedea bine, fiecare cută din jurul ochilor. Apoi își aduse aminte că la el va fi întuneric. Chibzui că toată noaptea el nu va aprinde lampa, pentru ca să nu afle proprietăreasa, de care îl despărțea numai ușa și, poate, și o fereastră, ca la surorile ei, toate apartamentele de acolo fiind la fel.

Nu putu să stea locului prin casă. Acum se privea în oglindă, acum citea a suta oară biletul, acum își înțepenea spatele, picioarele, devenite nervoase, și se simțea puternică și tînără.

Cum să se poarte cu el ? se întreba ea. Să ridice stăvilarul patimii ce clocotea în ea ? Să arate cît de mare și neaș-

teptată îi era fericirea ? Sau să se arate numai aproape cucerită, dar repede cu puțință de pierdut, dacă el nu va fi cuminte și iubitor ? Cuminte ? Ce însemnează cuminte în dragoste ? Ea era o faptură adevărată, nu putea să ascundă și să falsifice ! Avea să-l ucidă în brațele ei ! Să-i dovedească frumosului că nu e bătrână, că o femeie la vârsta ei prețuiește și arde de iubire nebună. Iar dacă el n-o iubește încă, e numai curios, are numai un capriciu, să-l cucerească ea, cu flacăra simțurilor ei.

În casă nu mai avea răbdare să stea, deși afară era frig ca de noiembrie. Din curte, pe lângă poartă, printre zăbrele, se zărea fereastra odăii lui. La orele nouă, Margareta se strecură pe trotuarul din partea casei ei, pînă mai departe de ușa odăii lui. Văzuse întuneric în odaia lui Titi.

Își îmbrobodise tot capul, ca să n-o cunoască cineva, întîmplător, și căuta să păsească altfel ca de obicei, tot ca să nu fie recunoscută. Simțindu-și rece ca de gheață tot trupul, dar tot hotărîtă, apăsă clanța, ușa se deschise și un braț întins pînă la subțioara ei o făcu să uite pentru totdeauna cum a pătruns în odaia iubitelui.

Către ziuă ieși din odaia fericirii, după ce înțelese că nu e nimeni pe toată strada. Se furișă pînă în ograda casei ei. Privi cerul, neîndurîndu-se să se culce, să ucidă parcă ziua aceea și, romantică, vorbi cu glas mare :

— Mai încărcat decît tine de pietre prețioase, de lumi fericite e sufletul meu !

Fantasmagoria romanelor citite îi aburea mintea, ca și simțurile ei îmbătate.

În fiecare zi, la nouă, la zece ceasuri seara, după ce se vedeau la pisicărese, după ce Titi cina cu viitoarea lui mireasă, Margareta venea la el, în întuneric și căldură. Titi aducea în jurnal, cînd pleca de la bătrînele fete, opt, zece bucăți de lemne, ca să-și încălzească odaia.

De ce vor spune surorile ei, de ce va spune lumea îi păsa mai puțin Margaretei ca de unele oftături ale lui Titi. Dar desăvîrșita ei mulțumire se înnora ca de o remuşcare gîndindu-se că se încălzește la focul procurat prin surorile ei, deși ea pricepuse din primele zile multe nevoi ale ibovnicului.

— Dragă, nu mai lua lemne de la ele ! Am să-ți las pentru două sute de kilograme.

Isăcescu se făcea că nici nu știe pe care colț de masă va găsi a doua zi două piese de cîte cinci lei.

Să mănânce cu el, să se plimbe cu el, să doarmă lipită de el, omul iubit cu deznădejde și cu adorație, erau atâtea dorințe fără pereche ale Margaretei.

Începuseră să se plimbe amândoi, de cum se însera bine. Cinau în birturi depărtate, necunoscute, dar în mijlocul capitalei, apoi, sătui, se plimbau cu trăsura la Șosea.

Pisicăresele nu mai erau fericite, ca odinioară. Titi nu venea regulat nici la prânzuri, iar seara lipsea mereu.

— Nu știu ce are, se plîngea Ana tocmai Margaretei. A început să ne ocolească. De ce nu-l inviți și tu o dată la tine la masă ? Să-l apropiem mai mult.

Margareta, dacă ar fi putut, l-ar fi purtat în inimă.

— Am să-l rog să mediteze pe Alecu. Ce ziceți ?

Ideea li se părea bună tuturor. Logodnica lăcrăma de recunoștință.

Chiria, ghetele, hainele, care nu mai erau de purtat, albiturile lui Titi, trebuia să le plătească Margareta. El nu avea nici bani de țigări. Ea era fericită să dea, fericită să-l știe închis în odaia lui, așteptînd-o, cum îi spunea el.

— Să nu te duci nicăieri ! Te rog ! Mi-e frică să te știu pe stradă, privit, poftit de altă femeie ! Să fii numai al meu ! De Ana nu sînt geloasă, știu, pricep că un om ca tine nu poate s-o iubească !

Îi plăcea și nu se sfia să rîdă de surorile ei, care crezuseră să-l facă pe Titi ginerele casei lor. Stîrpiciumea Anei, serbezenia Ecaterinei, mustățile Vetei și însuși tembelismul Sandei erau prilejuri de glume și de batjocură pentru Margareta, dar în inima ei de soră sîngera. Dar voia cu orice preț să-și păstreze amantul. Titi rîdea, ca gîdilat la tălpi, de nevinovata lui șarlatanie, de orbirea Răteștilor, cum spunea el, cînd i se părea că trebuie să se apere.

Eugenia Marcovici auzise și pricepuse zgomotul din odaia chiriașului ei, deși nu trecuse prin paradisul patimei niciodată. Sînt multe, foarte multe femei, deși le bîrfim pe toate, care nu cunosc nici plăcerea unei sărutări de iubire. Unele sînt căsătorite, au copii, dar nu cunosc amorul decît ca pe o plăcere de rînd, alături de foame, dar mult mai neînsemnată și plină de urmări rele sau de greutate.

Ce-i păsa Eugeniei de petrecerile lui Titi Isăcescu ? Chiria îi era plătită la vreme, ca la început. Nu putea dormi uneori, auzind suspinele, frămîntarea surdă, scrîșnetele ciudate de

alături. Sufletul i se neliniştea, dar, bătrînă fiind, supărată pe ceea ce i se părea ei nebunie, se întorcea pe altă parte, încă-păînîndu-se să doarmă.

Odată, ca fără pricină, şi-a perindat viaţa ei întreagă : de muncă oarbă, de ascultare şi de agoniseală şi, asemănînd-o cu lăcomia de a trăi adînc a căpitănesei, a necunoscutei cu care petrecea Titi şi a altor femei cunoscute ei, a văzut-o stearpă, ciudată ; dar a căzut iarăşi în viaţa-i obişnuită, de muncă, din zori pînă seara, ca-ntotdeauna.

Căpităneasa bănuia. Ea întrebă pe duduca Sofia, vorbi Casandrei şi, în sfîrşit, văzu perechea tainică. Proprietăreasa fu înştiinţată. Cumetrele se adunau laolaltă şi descoseau care mai de care plapoma îndrăgostiţilor.

Ivanca află şi ea, cu un chiot de izbîndă. Tot ea avea să se mărite mai degrabă decît stăpînele ei ! Ca să-şi răzbune, le azvîrli în obraz, din senin, descoperirea. Bătrînele fete, cele trei mai mici, tăbăriră asupra ei cu înverşunare, gata s-o ucidă. Răpusă, ca nealtădată, servitoarea ţipa, urla ca un coş de uzină. Duduca Sofia, Casandra şi Neagu săriră s-o scape. Abia scăpată din mîinile stăpînelor, Ivanca, plîngînd, tînguindu-se, începu să rîdă smintit şi le mai urlă o dată, în cuvinte urîte, trădarea lui Isăcescu.

Bătrînele fete înţelesesă că se putea ca sora lor, Margareta, institutoare, mai frumoasă ca ele, să fie amanta lui Titi. Lucruri neluate în seamă pînă atunci se strînsesă laolaltă, se îmbucară, ca să alcătuiască bănuiala. Isăcescu prînzea des vizavi, sub pretext că dă lecţii lui Alecu. Privirea Margaretei, cînd se afla şi ea la ele, se aprindea cîteodată şi se închidea ca într-un tăciune. Acum pisicăresele înţelegeau privirea aceea, mirîndu-se că li se tălmăceşte atît de tîrziu. Uneori, sora lor rîdea fără noimă ; batjocoritor, desigur, în pofida nefericitelor surori, mucenice uscate în neştirea adevăratei vieţi.

Cînd veni Isăcescu la ele, fetele, îngheţate, nu cutezară să vorbească. S-ar fi convenit să întrebe, să-i ceară socoteală, să fie furioase. El intrase în casă ca totdeauna, mîngăiasă cu privirea lui catifelată mobila veche şi urîta din juru-i, ca şi pe cele trei surori deznădăjduite. Tot nu li se părea urît, tot îi mai urmăreau mişcarea buzelor rumene, sărutate cu lăcomie de sora lor, şi o speranţă le înduioşa. „Venind mereu la noi, îşi spunea fiecare în felul ei, primit cu dragoste, cu mai multă dragoste decît pînă acuma, se va despărţi de Margareta, cu care

poate nu-i adevărat că se iubește. Ce bine am fi făcut să-l fi mutat la noi în casă ! regretau ele." Poate că tot mai era vreme...

Dar nici gândul acesta dulce nu le putea înlătura înțepeneala din suflete. Îl primeau, nu-l întrebau, nu-l dojeneau, dar gurile le erau încheștate. Cîte una, se strecurară către bucătărie. Rămase numai Ana, suferindă, cu genunchii tremurînd, sub greutatea trupului ei de avorton. Tînăra fată își simți plînsul înainte a o înăbuși, se rezemă de un scaun cu batista la ochi. Cu fruntea ridicată, mîndru, scuturîndu-și coama de leu, Isăcescu aștepta furtuna. Glasul lui melodios abia îl auzea printre suspine fata amăgită.

— Nu pricep nimic. Văd că toți fug de mine, spuse el. Domnișoara Sanda e desigur dincolo singură... Ce ai ? de ce plîngi ?

Dar fata nu putea, sau nu voia să vorbească. Scîrbit de lepădătura aceea femeiască, șoldie, se gîndi să plece pe dată.

— Nu mă înțelegi, puiule ! Te las să plîngi, dar sper că mîine ne vom explica mai bine. La revedere !

Și, cu un salt mlădios pînă la ușă, pieri. Aceasta a fost ultima lui vizită la pisicărese.

În zilele următoare, Ana, Ecaterina, Veta, înjunghiate de durere, nu mai pricepeau să facă altceva decît să pîndească pe fereastra de către drum pe sora lor, Margareta. Institu-toarea se înțelege că nici ea nu le mai călca în casă. De cum se înopta, surorile o bănuiau, o zăreau de multe ori trecînd strada și strecurîndu-se în odaia lui Titi.

Cassandra, soacra ei, Neagu știau cele întîmplate, ca și căpităneasa, ca și Eugenia Marcovici. Femeile nu-l mai zăreau pe Titi trecînd seara și la prînzuri la pisicărese. Tuturora li se părea că e drept așa, că frumosul student nu avea ce căuta în murdara casă. Se simțeau răzbunate. Suferiseră toată vremea în care serafimul se răsfățase între patru fete. Nu-i iertau nici dragostea cu Margareta, dar nu-l învinovăteau pe el, ci pe institu-toare. Ea îl îndemnase, femeie bătrînă și vițioasă. Era orb bietul băiat, de se lăsa cules cînd de una, cînd de alta din surori ? O urau pe Margareta Rătescu și rîdeau pe socoteala pisicăreselor.

— Pentru că toată lumea știe... nu vrei tu să te muți la mine ? întrebă Margareta într-o bună zi.

— Ba da ! răspunse foarte firesc Isăcescu.

— De ce n-am face economii ? N-am mai plăti chiria de aici. Ai sta într-o odaie mai caldă, mai mobilată, ai avea pianul lângă tine ! Te-aş avea lângă mine !

Isăcescu se mută vizavi, la doamna Margareta Rătescu, foarte simplu, ca să-i mediteze copilul. Patul Margaretei, mare, pentru două persoane, fu mutat în salon, iar pe dormea mutat în sală cică avea să doarmă stăpîna casei. Alecu avea să treacă acum în bucătărie, ca să n-o deranjeze pe maică-sa.

Vacanţa Crăciunului a trecut prea iute pentru Margareta. Dacă Titi cînta, tăcea sau vorbea, ei nu-i păsa, tot fericită era.

— Să nu te văd îmbrăcat ca de plecare ! te rog ! se ruga ea, îngenunchea înaintea lui şi punea braţele şi bărbia pe genunchii lui.

Nu i se potriveau toate copilăriile şi graţiile. Titi o privea prin fumul ţigării, cu sufletul plictisit.

„Ce-o fi vrînd matroana asta ? Nu se mai potoleşte ?“ se întreba el, zîmbindu-i sau prefăcîndu-se că visează.

Jalnică se lăsa noaptea peste drum, în fereastra pisică-reselor. Li se părea şi lor că dansează casa Margaretei, pe cînd la ei e înmormîntare. Cîntecul se mutase vizavi. Pianul cu coadă tăcea mort, praful începea să-l încenuşeze.

XXII

Uscate, trotuarele de pe Calea Victoriei străluceau de curăţenie. Zile luminoase de primăvară se rătăciseră prin luna lui ianuarie, ca să mîngăie pe cei săraci şi să învelească lumea bogată. Casa de depuneri, Poşta, Hotel de France păreau uriaşe sub cerul înseninat pe neaşteptate. Femeile frumoase păreau şi mai cuceritoare. Eleganţa strălucea, dar se pierdea iute în furnicarul de lume grăbită să urce treptele Poştei şi ale Casei

de economie, sau să alerge pe la multele birouri, magazine, cu afaceri de tot soiul.

Eugenia Marcovici cobora din Casa de depuneri, unde agonisea din lefşoara ce i-o da regulat Eduard şi din închirierea odăii din faţă. Era tristă, îşi pierduse chiriaşul, pe Titi Isăcescu, şi se grăbea să închidă banii, ca nu cumva să-i cheltuiască.

Gîndindu-se cu încăpăţinare la banii depuşi, la fostul şi viitorul chiriaş, abia nădăjduit, fu luată de şiragul necurmat de pe Calea Victoriei şi dusă către teatru, către Palatul regal.

Într-un timp, privea cu multă luare-aminte casele uriaşe; în jurul ochilor ei şterşi pielea se încreţise; femeia călca în neştire, găsea că strada e foarte strîmbă, că lumea nu e destul de zorită şi că e prea bine îmbrăcată. Se minuna proprietăreasa de unde pot avea atîtea oameni avere, cine îmbracă bogat pe atîtea femei; i se pierdea privirea după cîte un automobil. Îl blestema în şoaptă, nemulţumită de lăfăirea celor bogaţi.

O larmă plăcută venea pînă la urechile ei. Zgomotul se desluşi bine, degrabă, şi Eugenia Marcovici încetini pasul. Aştepta s-o ajungă muzica, să vadă soldaţii în şir, cum nu mai văzuse de demult. Dar tot nu-şi dădea seama că rătăcise drumul.

Muzica se apropia. Fără să vrea, bătrîna femeie se încordă, ţinu capul sus şi făcu pasul mai mare, ca să meargă după tactul muzicii. Cîţiva inşi scoaseră pălăriile în faţa drapelului.

— Bravo ! foarte frumos ! aprobă ea.

Cînd văzu că muzica dispare în curtea Palatului regal, numai atunci înţelese că s-a rătăcit din drum. Cunoştea Calea Victoriei, se întoarse iarăşi pe ea, ca să treacă prin Lipsani.

La întoarcere, pînă să iasă în străzi mai mărginaşe, se simţi înăbuşită de forfoteala lumii, îi păru cumplit de rău că s-a rătăcit. Străină, stingherită de a se simţi cea mai săracă faptură din cîte treceau pe lîngă ea, îşi arcui spatele, silindu-se, ca o furnică fără spor, să vină la casa ei.

Între oraşenii de la marginile Bucureştilor şi cei din centru e tot atîta străinătate, sfială şi duşmănie ca între locuitorii satelor cu ai oraşelor.

De la poarta casei ei, auzi pe Neagu Mihăescu, şi el sosit atunci, jucîndu-se cu Ticu, cîinele lui...

— Nu-l dă tata pe el nici pe un milion ! striga funcţionarul.

Vocea lui Mihăescu părea greoaie, hodorogită. Deși omul era trupeș, ai fi putut spune voinic, părea copt. Era galben și gras.

Ticu pusese labele pe genunchii lui, dădea din cap, se gudura, iar Neagu îl mângăia pe grumaz. Și câine și om suflau greu. Ticu se zvîrlise, sărise ca de obicei în dreapta și în stînga în jurul stăpînului, iar Mihăescu nu făcuse alta decît să-l privească. Maică-sa, duduca Sofia, era în prag, Casandra, lîngă sobă, în bucătărie. Era vremea mesei.

— Am un junghi, mamă ! se plînze Neagu.

— Poate că te-a luat vreun vînt pentru că ai umblat descheiat la palton...

— Dar nu vezi ce vreme e ? zise el.

La ceasul acela se simțeau razele soarelui călduțe, dezmierdătore. Toți chiriașii lui Eduard își făceau de lucru prin ograda cea mare. Pînă și îndureratele pisicărese, uitînd că le era rușine să stea față în față cu vecinii, ieșeau pe clipită sub cer. Căpităneasa cînta răgușit, iar Casandra aștepta să dea mai repede la masă, ca să stea sub razele de soare.

Pe la ceasurile patru, o pereche de oameni tineri, mărunți amîndoi, ciocănea la fereastra de către stradă a Eugeniei. Voia să închirieze camera.

„Mai bine la doi oameni căsătoriți, cum mi se par ăștia, decît să-mi care toate femeile în odaie...” cugetă Eugenia.

Se învoiră din preț, și noii chiriași, peste o jumătate de oră, erau stăpînii camerei în care Margareta intrase cu atîta dor și patimă neseacă.

XXIII

Odihna, liniștea în care-și vătua viața Neagu Mihăescu, fereala lui de orice frămîntare și silință, sila de tot ce ustură, stîrnește, arde și nimicește aveau pesemne o pricină adîncă.

Fusese îndrăgostit, și fără piedică putuse să alăture inimii pe femeia pe care o plăcuse. Dar aproape de cum o adusesese în casa lui, Casandra trecea pe dinaintea ei ca o ființă străină, ca o slugă, uneori îngrijorată, iar el, bărbatul ei, nu se simțise niciodată îmboldit să o întrebe unde-i e gândul și inima.

După două luni de la venirea Casandrei, nefiind în stare să aprindă simțurile femeii, sau să-i deștepte și să-i țină trează conștiința măcar că e iubită, Neagu se obișnuia cu încă o făptură femeiască în casă, și atîta.

Fără nici un zdruncin, fără nici o trudă, funcționarul de la Domenii era veșnic în așteptarea mesei. Cînd venea de la slujbă pierdea cîteva minute cu Tică, în curticica apartamentului, parcă anume ca să nu aștepte în casă punerea farfuriilor. Jocul cu cîinele îl obosea tot mai mult și întreba cu răsufarea pierdută :

— E gata ?

De la o vreme nu mai ajungeau două kilograme de carne pe zi. Un spor de leafă venise tocmai la timp, ca să înlesnească cumpărarea a cîte trei kilograme.

Duduca Sofia se bucura la fiecare înghițitură a feiorului ei.

— Cum gătesc eu... se lăuda ea vecinilor, să veniți să-l vedeți la masă pe Neagu ! Nu-i ajung cîte două farfurii de ficce fel de bucate, și în ficce zi gătesc cîte patru feluri !

Cu cît mîncă mai mult, Neagu Mihăescu se îngrășa, ce-i drept, spre bucuria mării, dar fața lui rămînea tot cenușie, iar cu vremea, îngrășîndu-se, întinzîndu-se mereu, părea umflată cu țeava.

„De ce e așa de galben și gras ?“ o întrebasese despre Mihăescu Maria Casimcea pe fie-sa.

Casandra dase din umeri neștiutoare, pentru că ochii ei treceau peste bărbatu-său goi de grijă pentru el. Toată străduința femeilor din casa lui Neagu era zilnic îndreptată spre gospodărie, spre bucătărie. Duduca Sofia, ca un căpitan de corabie, sta veșnic la cîrmă, cu lingura în brîu, înaintea tingerilor pline.

Cînd, într-o zi, la masă, între două feluri de bucate, cu gura plină și cu un duminat de pîine bine tăvălit în sos și înfipt în furculiță, gata să fie aruncat în gură, Neagu Mi-

hăescu spuse că nu prea se simte bine, că nu știe ce are, nevastă-sa și chiar maică-sa îl priviră zîmbind.

— Cînd ți-o pieri pofta de mîncare, maică, atunci să te plîngi ! rosti duduca Sofia. Slavă Domnului, bucatele mele !... cum gătesc eu ! să vie și regele la masa noastră.

Nesațiul lui Neagu creștea neconținut. Ca și cum s-ar fi făcut goluri în el peste noapte, așa se scula de flămînd dimineața, de lacom. Cafeaua cu lapte, într-o cană de-o jumătate de oca, nu-i mai ajungea. Mîncă unt cu pîine, felie peste felie. La prînz, văzîndu-l cum înghite bucăți mari, fără să le amestece, cu silință, stăruitor, ai fi zis că are să reușească în sfîrșit să astupe golurile din voluminosul lui stomac. Cînd se oprea, era ostenit, asudat, și i se părea lungă și calea din bucătărie pînă alături, la pat. Cu pîntecele în sus, adormea și trebuia să-l zgîlție ca să se deștepte și să plece la slujbă.

Dar strașnica lui poftă de mîncare privi într-o zi cu scîrba sătulului în castronul plin pînă în vîrf cu ciorbă de burtă.

— Nu mi-e bine ! zise el, și se ridică de la masă, galben, spăimîntat.

Femeile, galbene ca și el de îngrijorare, părăsiră prînzul. Neagu se întinse în pat și făcu semne cu mîna să-l lase singur. Atîta plăcere avea și el : mîncarea. Dacă nici să mănînce nu mai putea, era bun să moară, și deci nu mai voia să știe de dragostea nimănuia. Îi era silă și de nevastă, și de mamă, ca și de bucate.

Duduca Sofia, pentru întîia oară, luă de mînă pe noră-sa, o duse în bucătărie și-i spuse :

— Ce zici de asta ? S-a bolnăvit, om teafăr, din nimic ! Mîncă mai abitir ca noi ! cît șapte mîncă ! Nu-l supăra ; stai aici ! Dacă ți-e foame, mănîncă. Eu mă duc să-l întreb ce are...

Și duduca Sofia, închizînd ușa în urma ei, trecu în odaia bolnavului.

Casandra pricepu încă o dată, pentru a suta oară, că tot venetică a rămas în casa lui Neagu Mihăescu.

Din odaia bolnavului se auzeau șoaapte. Soarele intra prin fereastra bucătăriei vesel, și razele de aur căutau parcă să ajungă pînă la castronul rece, părăsit în mijlocul mesei.

Un clinchet de zurgălăi se tot apropia și se opri hotărît, mai răsunînd o dată, mai tare, în fața casei Eugeniei Marcovici. Doi tineri, ca de cîte douăzeci și patru de ani, cu gulerele paltoanelor pînă peste bordurile pălăriilor, trase adînc pînă la urechi, se coborîră din sanie și intrară ca la ei acasă la căpităneasă.

Era în luna lui noiembrie. După o ploaie rece de două zile, începuse să ningă și crivățul să bată puternic ca la Bobotează. Apoi vremea se mai potolise, dar ninsoarea nu mai contenea, cădea mereu, cu spor, ca să îmbrace cu țol alb cîmpiile ude și străzile Bucureștilor, jalnice de atîta ploaie. În locul noroiului negru, pretutindeni omătul alb strălucea și înviora ca florile pomilor primăvara.

Zgomot, veselie, sărutări, în casa Frosei Roșcu. Tinerii nu voiau să primească nici cafea, nici dulceață, erau grăbiți să plece, și-i dădeau ghes căpitănesei să se îmbrace cît mai repede. Sania îi aștepta afară, iar vremea era prielnică unui chef de pomină, la Herăstrău.

Coana Frosa trecu în odaia ei de culcare, musafirii rămaseră în salon. Peste un sfert de ceas glasurile iar se înălțară zgomotoase, ușa apartamentului Frosei se deschise și cei doi tineri ieșiră împreună cu căpităneasa, purtînd-o de subțiori pînă la sanie.

O pocnitură de bici surugească, și caii o porniră voinicește pe pîrtia făcută în omătul străzii. Cîteva capete curioase ieșiră pe uși, înfruntînd gerul, și pieriră degrabă.

Mulțumită ca în baie se simțea căpităneasa, strivită cum era între cei doi tineri, ale căror trupuri și picioare le simțea calde sub pătura în care cîteșitrei se înveliseră, pe cînd capul și-l simțea bătut de vînt ca de un duș rece.

Sania fugea de-a lungul străzilor albe, cotea mereu, luase tot orașul de-a curmezișul. Prin Calea Victoriei, șinele sâniei se hîrșiau, pentru că lucrători de ai primăriei ridicau zăpada rînduri-rînduri, lăsînd în multe locuri piatra drumului lucie ca gheața. Pe Șoseaua Kiseleff caii mergeau la trap.

Vîntul se potolise cu desăvîrșire, ninsoarea contenise. Pomii, ca niște buchete imense, păreau că salută întîmpinîndu-i, purtați de o mîină nevăzută. Străluciri viorii pluteau pe întinderea de omăt ca niște flăcări tainice. Arborii, tot mai mulți, tot mai strînși laolaltă, cu ramurile grele de puful albei zăpezi, păreau scunzi.

Cei trei călători erau tare veseli, plimbarea cu sania le plăcea deopotrivă, n-ar mai fi voit să se sfîrșească. Nu se opriră nici la „Flora“, nici la vreo altă lăptărie de pe frumoașa șosea.

— Du-ne la Herăstrău ! la Herăstrău, birjar ! răsunau glasurile tinere, și sania prindea aripi, și caii parcă înțelegeau.

Cerul era acoperit cu o pînză de nori cenușie, ruptă pe ici, pe colo și cîrpită cu senin. Soarele, fără raze, ca după un zăbranic, era mic cît luna, un talger de aur stins, te mirai că tot el luminează nemărginirea.

Birjarul, vesel ca și mușteriii, întorcea din cînd în cînd capul și arunca și el cîte o vorbă. Cînd sania ajunsese la țară, cei doi tineri începură să cînte, nestînjeniți, cîntece de șantan.

Începură însă cu toți, călătorii, să simtă gerul stăruitor și, cînd ajunseră la cîrciuma dorită, săriră sprinteni din sanie, veseli că o părăsesc.

— Frumoașă plimbare, băieți ! zise căpităneasa, scuturîndu-se, ca să se dezmorțească.

— Splendidă ! spuseră într-un glas cei doi tovarăși.

— Birjar, intră și tu în cîrciumă și bea o țuică fierbinte, în sănătatea noastră !

— Mulțumesc, cucoane ! zise birjarul, și nu așteptă mai mult, sări de pe capră, își trase caii de urechi și intră după cei trei inși.

Flăcării își șterseră bine mustățile mici, cucoana își orîndui cu mîina oleacă părul la ceafă și toți se îndreptară către o cămăruie, a cărei ușă o închiseră pe urma lor, ca să nu fie de nimeni supărați.

În odaie era frig. În zece minute, însă, un foc cu vîlvătaie zbucnea în soba de tinichea a cămăruței scunde.

Pînă să se facă mai cald, mușteriii băură cu ceștile dintr-o oală de pămînt o jumătate de kilogram de țuică fiartă, ce li se aduse numaidecît. Pesemne că mai chefuise cineva pe aproape, în încăperile crîșmei.

În odaie nu se afla nimic altceva decît masa, cu patru scaune în juru-i, o canapea lăptosă și sobița minunată, ce părea că se silește să încălzească văzduhul, că se opintește pe brînci în cele patru picioare ale ei. Pe pereți, în rame de demult poleite și punctate mărunț și des de muște, două principese muntenegrene sau sîrbești, printr-o minune de echilibristică, abia își țineau ciudatele comănace pe creștete.

Deși nu era mai mult decît patru ceasuri după amiază, toți aveau poftă de mîncare, ca după o trudă uriașă. Căpităneasa își scosese boua de la gît, după ce aruncase paltonul pe al patrulea scaun. Ea își pusese în degete toate inelele și, pe după gît, avea lanțul de aur ce i-l dăruise răposatul căpitan Roșcu de nuntă, împreună cu ceasornicul cu două capace.

Tovărășia, plimbarea pe ger la atîta depărtare, țuca fiartă, toate fuseseră bune fiindcă ațîțaseră pofta de mîncare. Ospățul apropie inimile și-l mulțumește pe fiecare în parte. Cu un banchet se încep sau se încheie toate marile întreprinderi ; la un ospăț vin bucuroși și miniștrii și sacagiii, și copil și tînăr și bătrîn. Pentru o mai bună mîncare se dușmănesc toate clasele sociale și înseși națiunile cele mai civilizate.

Pofta mîncării n-o prea pierde omul, și e singura ce nu ne trădează cu vîrsta, și singura pe care, dacă am pierdut-o, o simțim mai adînc și mai des. Obișnuit o avem cu toții de trei ori pe zi. Poți mîncă singur, cu un cunoscut, la un birt, cu o sută de necunoscuți, dacă ai venit la masă la timp potrivit și mîncarea a fost bună, îți potolești foamea. Iar săturarea ta nu te încarcă cu nici o îndatorire, către nimeni.

O cutie de sardele goli de la început o sticlă de vin și un sifon mic. Ochiuri gătite țărănește, oarbe, mămăliguță cu brînză și unt, carne de porc afumată și apoi salam de Sibiu și șvaițer se înșirară pe masa înfometaiilor. Vinul nu se mai bea cu sifon. În paharul căpitănesei, unul din cei doi tineri, cel mai îndemînatic, turna coniac, dintr-o sticlă turtită pe care o ascundea repede în buzunar.

Rînd pe rînd, cei doi crai piereau. Cel care rămînea singur cu Frosa închidea ușa cu cheia. Se făcuse repede cald în odăiță, mai cu seamă pentru femeie, care se dezbrăcase pînă aproape și de albituri.

În cele din urmă, unul din flăcăi ieși să facă socoteala cu cârciumarul. Când se întoarse, se făcu supărat :

— Știți de câți lei am mâncat și-am băut noi ? De optzeci de lei ! Pungașul de cârciumar ne-a încărcat cum a vrut. Câți bani ai, Froso, la tine ?

Frosa Roșcu avea șaiszeci de lei la ea. Îi dădu pe toți, în neștire, cu ochii scăldați într-o mulțumire ce trecuse peste așteptările și nevoile ei. Se cumpănea greu pe picioare, nu mai putea vorbi, o dureau ca prin vis șelele și, în fericirea ei, nu mai dorea nimic.

Noaptea, pe la ceasurile zece, un gardist băgă de seamă că o cucoană sta cam de multă vreme pe o bancă. Trecu pe lângă ea și văzu că doarme. Cu capul răsturnat pe speteaza revărsată a unei bănci, Frosa Roșcu adormise. Fusese coborâtă din sanie, lăsată acolo ca un pachet stînjenitor și părăsită.

— Cucoană ! cucoană ! Hei, cucoană, aici ți-ai găsit să dormi ? striga sergentul de oraș, vesel de întîmplare.

Răsufarea femeii spunea limpede că băutura o trîntise la somn.

După cîteva zgîlțituri, căpităneasa se deșteaptă. Privi încruntată în juru-i, în marea lumină a lămpilor electrice de pe Șoseaua Kiseleff, la zăbranicul de ramuri de deasupra capului ei și lăsă bărbia în piept, gata să ațipească.

— Unde stai, cucoană ? Unde ți-e casa ? întreba de zor gardistul.

Nu fu chip să mai adoarmă. Scutură capul plumbuit, încețat, și încercă să se scoale. Sergentul o ajută de subțiori, și atunci o urmă de judecată o ridică țeapănă în picioare.

— Da' ăia unde sînt ? întrebă ea.

— Care ăia ? întrebă gardistul, umflat de rîs.

Ea nu răspunse, începuse să priceapă, începuse să-și aducă aminte. O trăsură trecea goală. Gardistul o opri și femeia beată se urcă în ea, pe cînd sergentul da drumul rîsului stăvilat pînă atunci.

Trăsura tăia văzduhul rece cu putere. Fumul beției începu să se risipească. Cucoana căpităneasă, plină de amintirea petrecerii, văzu cu spaimă că cele patru inele de pe degetele ei lipseau. Se căută pe piept, îi lipsea, de asemenea, și lanțul de aur, cu ceasornic cu tot.

Hotărît lucru, nu avea noroc cu tinerii !

Pisicăresele se mutaseră de la Sf. Gheorghe din casa Eugeniei Marcovici. Proprietăreasa se bucurase că a scăpat de singurii chiriași murdari, pe care de mult i-ar fi dat afară dacă ei n-ar fi avut iscusința de a rămîne veșnic datori în preajma Sfinților Gheorghe și Dumitru.

Pereții casei părăsite de cele patru fete, de douăsprezece pisici deprinse cu trîndăvia, de Ivanca nebuna purtau mai ales pe jos urmele a fel de fel de pete, pe care ele nu le răsese cu cuțitul, nici nu le spoise cu var. Sîngele ploșnițelor strivite, urină de pisică și lături. Noul chiriaș a trebuit să-și țină o săptămînă lucrurile în curtică, departe de ușă, ca să stîrpească toate vietățile scîrboase, prășite din lenea fetelor bătrîne.

Nefericitele plecaseră de acolo, blestemînd casa în care nădăjduseră o viață mai bună, mai cu noimă, și se aleseseră cu descurajare și batjocură.

Nici una din ele nu mai ieșea prin salon în stradă, pe unde ar fi dat cu ochii de casa surorii lor, sau — Doamne ferește ! — chiar de îngereasca figură a lui Titi Isăcescu.

Ca un cîntăreț care și-ar mărturisi strunelor toată ascunsă viață din inima lui, bătrînele fete mîngăiau blănille dulci ale pisicilor, seara, pînă la ceasul somnului. O tăcere de pivniță le înconjură. Numai torsul motanilor dezmierdați și pîlpăitul lămpii se auzeau.

Trei dintre bătrînele fete trecură într-o zi printr-o spaimă mare. O găsiseră pe Ana lungită pe podele, în bucătărie, cu fața în sus, cu gura căscată și îmbălată, gemînd, cu mîinile frămîntîndu-și pîntecele. Fata băuse spirt denaturat.

Era într-o zi de sărbătoare. Sanda Rătescu era acasă, dormea, iar Ecaterina ațipise și ea într-un fotoliu. De cînd Isăcescu nu le mai călca în casă, fetele aduseseră toate lucrurile din salon, de care ar fi putut avea nevoie, în odaia de dormit. Salonul, cu blestematul de pian, fusese cu desăvîrșire părăsit.

Cu țipete înăbușite, cele două fete, deșteptate din somn, se plecară peste sora lor.

— Dați-mi lapte ! Mă arde ! M-am otrăvit ! țipa Ana, și se zvîrcolea pe jos, pe podelele năclăite.

După multă spaimă, zvîrcolire, zăpăceală și plîns, după ce otrăvita vărsă de mai multe ori și bău laptele cafelei cu lapte al cînei de seară, cu toții înțelesesă că Ana e scăpată.

Se ținuseră bine să nu cheme ajutorul vecinilor. Era și aceasta o bucurie, în noianul deznădejzii lor.

Mulți oameni nu-și curmă viața lor ticăloasă numai pentru că cred că par altfel decît sînt în ochii celorlalți oameni. Și merg înainte prin beznă, socotind că lumea le crede luminate și le pizmuiește. În stinsul tăciune al vieții, tocmai omul cel mai dezmoștenit și mai sec simte că bate vîntul pizmuirii, și se bucură de licăriri pe care numai el le vede.

Gîndindu-se la cît de mult a pierdut ea pierzîndu-l pe Titi Isăcescu, viitor avocat, Ana băuse spirt denaturat. Se gîndise și la sora sa, Margareta, socotise că-i va străpunge inima cu moartea ei, și că, plină de remușcări, se va despărți de Isăcescu.

Dar, ca cei mai mulți dintre sinucigași, nu avusese curaj, nu băuse atîta otrăvă cîtă știa că o va omorî. Cel care se ucide de obicei vrea să rămînă cu o părticică de conștiință în viață, ca și cum otrava ar putea să ucidă trei părți din noi, iar una să rămînă limpede, atotștiutoare. Într-adevăr, cine nu e curios să știe ce se va petrece în juru-i după moartea lui? Ș-apoi, viața e o bogăție de care atîrnă toate celelalte, și fără de care nimic n-are înțeles. Prin ea și pentru ea se privesc toate, se înlanțuie și se destramă, strălucesc și se sting.

Mult gol și umbră neagră lăsase Titi Isăcescu în urma lui. În ceasurile plăcute de după cină, pisicăresele, cu gurile încleiate, se priveau lung una pe alta și tăceau întunecat. Sanda se îngropa în pat. Ecaterina se așeza la masă, sub lumina lămpii, ca să citească o carte răscitită sau să lucreze cu iglița, iar Ana se chină pe un scăunel în fața focului. Rareori se încumeta vreuna din ele să rupă liniștea, ce cădea și mai grea după nici un răspuns, sau după un da spus la întîmplare.

Deodată cu mutarea din casa Eugeniei Marcovici, credeau să se mai învioreze și inima lor. Toate mobilele au fost cărate prin curticică, numai pianul a fost nevoie să-l treacă prin față, prin strada Iepurilor. Mutarea lui a fost supravegheată de Ecaterina, care a stat tot timpul cu spatele către casa soră-sii, în care poate tocmai atunci cei doi se sărutau.

În locul pisicăreselor s-a mutat alt neam de oameni: domnul Scarlat Iacobescu, pensionar al statului, mărunțel, cu

cioc. Fostul funcționar își strunea toată ziua nevasta, o femeie grasă, cu o veșnică migrenă. În papuci, în halat și cu boneta de noapte pe cap, șeful familiei, tatăl a doi băieți și o fată, când nu era în salon cu cîrpa de șters praful în mînă, era desigur la bucătărie. Spălatul vaselor, curățitul zarzavaturilor, focul îl interesau deopotrivă. Purta în buzunar o carte de medicină, în care era vorba mai ales de microbi și de curățenie. În ciorbe, în sosuri, în apa de spălat, omulețul cu cioc arunca totdeauna cîte un praf de acid boric.

Noroc că pisicăresele plecaseră pînă să vie el și să vadă în ce stare e casa ce avea s-o locuiască. Eugenia Marcovici n-a trecut o săptămînă de zile de la Sf. Gheorghe prin curtea comună, ca să n-o judece pensionarul.

Mai apoi, vecinii nu avură să se plîngă de el. Căpităneasa, care o luase razna cu chefurile, nu mai avea vreme de pierdut prin vecini. Fel de fel de bărbați, care de care mai tineri, intrau și ieșeau de la Frosa. Uneori lipsea nopți întregi de-acasă. Băiatul de la cîrciumă se rupea în șolduri tot cărînd la sticle și la sifoane cucoanei căpitănese. Neagu Mihăescu — el, ca funcționar, ca viitor pensionar — se bucura de noul vecin, dar nu găsise prilej să-i facă cunoștința.

XXVI

De multe ori boala stinge vrajba în familie, și-i unește pe cei care se certau și se urau pînă mai ieri, cum numai bărbatul și nevasta știu să se urască, amărîndu-și toate clipele, înveninîndu-și toate micile bucurii.

Duduca Sofia, de cînd îi fusese băiatul bolnavul, își iertase nora de toate vinile nerostite, dar de care erau plini ochii ei înnegurați. Neagu se ridicase de pe spate chiar a treia zi și se dusesese la slujbă. Mîncă în silă acuma, nesațiul îi pierise, dar nu se lăsase înfrînt. În primăvară însă căzu la pat, și repede se schimbă la trup și la față cu desăvîrșire.

După cîteva zile de nemîncare și de zăcere, bărbatul trupez, cu ifose de voinic, se scofîlcise la față, se înverzise, și privirea-i năucă mărturisea durere și spaimă. Carnea, întinsă pe trup și multă pînă atunci, parcă se topise sub piele. Ca două pungi dezumflate îi atîrnau obrazii pe fălci. Pielea de pe corp, pămîntie, făcea cute-cute. În locul burții marțiale, din ultima vreme, o groapă acoperită de un pergament ciudat.

Bolnavul simțea dureri grozave. Nu putea spune alta decît că simțea în stomac ca un fier roșu.

Duduca Sofia, ca o arătare, se strecura încet de cîte nouăzeci de ori pe ușă și o închidea pe loc ; ca să nu-l deștepte și ca să nu răcească bolnavul. Neagu n-avea somn. Sleit de puteri, cu pleoapele arse, nu putea să ațipească nici noaptea totdeauna. Maică-sa se apropia de căpățîiul bolnavului, citea lung pe fața lui suferința îndurată și, stăpînindu-se, pentru că nu trebuia să plîngă, întreba :

— Ți-e mai bine, Neagule ?

Alte dați îl privea numai, se adîncea în bezna de răciune a ochilor lui și tăcea adînc. Nu putea pricepe din ce pricină să-i fie bolnav feciorul, atît de îngrijit de ea. El nu umbla noaptea, bea puțin, nu fuma, și la timp totdeauna avea parde-siu, avea palton la îndemîină, ca să nu răcească. Nici ea și nici Casandra nu lăsau niciodată ușa deschisă, ca să-l tragă vreun vînt. Cît despre mîncare — slavă Domnului ! — ea o gătea, și Neagu avusese poftă de voinic.

— De ce nu chemi un doctor, mamă ? se plînsese bolnavul din primele zile.

— Nu, maică, lasă-l la păcatele ! Dacă voi vedea că nu-ți ajută ce bruma știu și eu, am să-i chem. Pe tată-tău numai doctoriile l-au ucis ! Eu nu știam ce știu astăzi !

Și l-a căutat bătrîna femeie cu fel de fel de ceaiuri clotite și reci, grețoase și sălcii ; l-a oblojit peste burtă cu mî-nile ei, ca pe un copil ; cu ceapă coaptă, cu leuștean oțărit în spumă de rachiu de drojdii. În sfîrșit, a trebuit să cheme un doctor într-o zi cînd Neagu da semne de pierzare.

Cîtăva vreme, Casandra, nebănuind că boala poate aduce moartea, nu se gîndi la sine nici o clipă. Dar după zile și nopți, în care bolnavul nu da semne de îndreptare, încet-încet, femeia își aduse aminte de toată starea ei șubredă. Dacă murea Neagu, rămînea singură pe lume și fără să știe în ce parte să-și îndrepte pașii. Dacă ar fi fost cununată cu el, i-ar

fi rămas, în caz de moarte, o pensie, mică, ce-i drept ; dar și cu pîine goală poate trăi un om în așteptarea unor zile mai bune.

Totuși, Casandra, alături de duduca Sofia și cu toată inima, îngrijea de bolnav. Gemetele lui o sfîșiau, vederea lui o înfiora, i-adevărat, dar trecea peste groaza ce o năpădea la vederea unei atît de mari schimbări și potrivea perna sub capul bolnavului, îl ajuta să stea frînt de mijloc cînd nevoia cerea și-i schimba albiturile pe trup.

Cînd doctorul, chemat fără nici o alegere și chibzuială, cercetă bolnavul, duduca Sofia îl privi cu spaimă, ca pe un cioclu. După ce îl ciocăni pe piept, pe spate, și înțelese că răul nu vine de la plămîni, medicul ceru deslușiri asupra felului cum se hrănise bolnavul pînă atunci. Scrise o rețetă și spuse că e nevoie să mai vie, și că ar fi mai bine să mai aducă pe un tovarăș al lui, ca să dea de la început de rostul boalei. Dar duduca Sofia era acolo și auzise toate întrebările puse de medic. Pricepuse că mîncarea gătită de ea avea să fie învinuită.

— Vă chemăm noi, domnule doctor, dacă nu i s-o face bine cu rețeta d-voastră, spuse ea.

După ce plecă medicul, duduca Sofia, privind în urmă-i, n-o răbdă cugetul să nu spună :

— Umblă cu fofîrlă ! Să încercăm și cu rețeta lui, dar dacă nu ți-o fi bine, mamă, o să chemăm pe altul. Tot a spus el că singur nu se pricepe !

Peste cîteva zile fu chemat alt doctor. Acesta, nemulțumit de aerul greu din odaia pururea închisă și fără soare, porunci să se deschidă ușile pînă în stradă. Alte medicamente fură cumpărate. Casandra alerga la doctor, la farmacie, slabă și galbenă și ea de nesomn și neliniște.

— Casandro, ia te uită la ceas. Sînt unsprezece ? Întrebă Sofia. Dacă sînt, deschide ușile, să vie aer, cum îi place doctorului ; că acum trebuie să pice, fir-ar al dracului !

Din cînd în cînd, venea cîte un funcționar de la minister, ca să întrebe cum mai sta cu sănătatea tovarășul lor. Îl căinau cu toții și plecau uimiți de ce văzuseră. Neagu Mihăescu se prăbușise la pat ca un trunchi și se încrețise ca un balon dezumflat. Avea cancer la stomac. Nu era nici o nădejde de scăpare. Înșiși doctorii înălțau din umeri. Bolnavul suferea crîncen.

În văicăreli și țipete, așa i se curmă viața. Un schelet hîd, într-un sac larg de piele zbîrcită, atîta rămăsese din trupul lui Neagu Mihăescu. Ochiul i se afundaseră în cap; mustățile, ca o cîneapă încîlcită, îi atîrnau peste gură. Stufosul lui sprîncene umbreau două hăuri, în care căzuseră ochii, de acum orbi pentru vecie.

Duduca Sofia leșina mereu în preajma leșului, neputînd să se deprindă cu ideea morții feciorului ei. O trezeau vecinii : domnul cu cioc de alături, Scarlat Iacobescu, și altul de peste drum. Căutau s-o ție în bucătărie, dar mama iar venea să-și vadă fiul și cădea doborîtă pe podele.

Casandra căuta să facă lumină în viața ei, dar ca o pîclă i se așeza pe minte, întunericul o împresura; iar ea, bîjbăind, abia zărea lucrurile, oamenii, încetînd să mai priceapă deslușit ce urmări avea pentru ea moartea lui Mihăescu.

Ca și la cealaltă moarte, a fetei ei, necunoscuți, fețe și priviri nepotrivite cu durerea casei începură să se depene prin lumina făcliilor de ceară, de la căpătîiul mortului.

Neagu fu spălat, un sicriu fu adus și, în el, pe masă, în mijlocul salonului, fu așezat răposatul Neagu Mihăescu.

XXVII

Mutarea pisicăreselor din casa Eugeniei Marcovici îl făcuse să petreacă pe Titi Isăcescu. Urmărise de la fereastră, în picioare, pe un scaun, ca să poată privi peste perdele transportarea pianului cu coadă, retrăind într-un sfert de oră toată farsa jucată bătrînelor fete, în toate amănunțimile ei. Gîndul că pisicăresele putuseră să creadă că un om de talia lui avea să trăiască veșnic între ele, ba să mai fie și fericit, îl înveselea, privind hodorogitul pian, ca pe un copil tumbel unui clown. Socotea totuși că făceau bine să se mute din strada Iepurilor ca să nu le treacă prin minte cumva să-i facă vreun scandal sau să-i atîină calea cu lacrimi și rugăminți.

Margareta, aflînd că surorile ei s-au mutat, abia atunci  n lese că nu fusese lini tit  pe deplin. Putea de acum să- i întoarce fața către casa de vizavi, nu mai era cu putin a să  nt lneasc  priviri de ură  i de dojană. Un ghimpe r m nea încă în inima ei, dar nu-l putea scoate ; soră-sa îl iubise, ca  i ea, pe Isăcescu ! Nu se putea însă desp r i de Titi,  i se jura sie i să nu se despartă de el niciodată, cu nici un pre .

Era greu de mul umit un om atât de frumos, de bogat în gusturi delicate uneori, un om capricios ca Titi Isăcescu. Margareta nu era bogată, nu era destul de frumoasă.

Pentru că, în casă, se sim ea luată ca de păr  i adusă în genunchi la picioarele lui, găsea vreme la școală să se g ndeasc  cu toată încordarea min ii la fericirea  i nenorocirea de a iubi un om atât de deosebit de ceilal i. Se întreba mai ales, st nd pe catedră ceasuri întregi cu fruntea pe pumni : cum să se poarte cu el ca să-l cuceresc , să-l sim  al ei, fără bănuieli. O, cine-ar putea spune cât nu se potrivesc g ndurile „doamnelor“  i ale „domnilor“ de pe catedră cu  coala ! Oric t ar iubi un învins pe  ving torul său, chiar în dragoste,  i do-rește situa ia, n zuie te la locul lui.

S pt m ni  i luni au trecut cu acelea i zv rcoliri ale cu-getului, iar Margareta, de i se hotăra să pară nepăsătoare, se fr ngea umilită la cele dint i cuvinte de dispreț ale cuceritorului.

C teodată, purtarea lui aspră  i seme   lua pentru ea mărimea unui dezastru,  nc t ea nu mai cuteza să-i ceară să fie bun cu ea, se mul umea să-l roage pl ng nd să nu-i mai spuie : „Nu mă plictisi !“

Vorbele acestora, u oare în altă împrejurime, Margareta le da un înțeles fără margini. Dacă era adevărat că-l plictise te, cu vorba  i cu f in a ei, nici o iluzie de via a fericită nu mai încăpea. Sînt nebuni cu care po i să vorbe ti mult  i bine o mie de lucruri,   i răspund cu lini tea  i priceperea omului obi nuit, dar, când vei rosti  nt mpl tor un anume cuv nt, ies din calmul cu care te uimesc  i te  n elaser , vociferează  i dau semnele nebuliei. Tot a a cu biata institutoare. Nu putea îndura vorbele „nu mă plictisi“, care  i prevesteau sf r itul idilei.

Din pricina ur  teniei surorilor ei, pe care le vedea fără amăgire, Margareta nu putea să creadă orbe te propria sa frumusețe. Se îndoia, pe cât e omen te frumos să  ov ie ti asupra meritelor tale. Pe de altă parte, credea at t de mult în des v r-

șirea lui Titi, că putea să se îndoiască asupra grațiilor ei vrâsnice.

Umilința femeii, necurmată luni întregi, întărea în bărbat credința că e stăpîn și înlătura nevoia unei bunătați prefăcute. Batjocura se ivise plină de spini și încununa la toate prilejurile pe femeia iubitoare. Era totdeauna nevoie de bani. Titi își făcea haine, nu se pornea cu Margareta la plimbare decît în trăsură, deși vizavi nu mai ședeau surorile ei. În casă, tînărului cuconăș i se ura degrabă. Fiul ei trebuia îndepărtat, pentru că profesorului i se păruse obraznic.

— Nu pricepi tu ? vorbi neted într-o zi Isăcescu, băiatul ăsta poate să înțeleagă ceva din prietenia noastră ! E destul de mare. Are el mustră să învețe de la mine carte ? Cine este el ca să poată plăti asemenea profesori ? Iar cînd o să priceapă că sînt amantul tău, o să mai putem trăi liniștiți ?

În zadar Margareta, deznădăjduită, arăta că fiu-său nu dă nici un semn de răzvrătire, că e plin de respect pentru chiriașul maică-sii. Isăcescu nu-l mai putea suferi în casă. „Sau el, sau eu, alege !” se rostise amantul, hotărît. Avea planuri pe care se ferea să le dea la iveală cîtă vreme mai era cineva, afară de Margareta, sub același acoperiș. Cîteva din sculele de preț ale institutoarei fuseseră scoase de prin lăzi și vîndute, trebuia să le vină rîndul inelelor din degete și cerceilor din urechi.

În cele din urmă, muma nu se putu împotrivi amantului. Pricini de ceartă cu băiatul ei avea oricînd Margareta. Nu se ducea regulat la liceu, nu venea drept acasă de la școală și avea, față de maică-sa, îndrăzneli destule. Îl pedepsiră deci, izgonindu-l din casa părintească, în care avea totuși să vie în fiecare zi la prînz și seara, la masă. Chiria odăiței lui o plătea, se înțelege, tot Margareta. Alecu era mai voios ca oricînd de osînda asta, ce-l lăsa liber, necercetat și cu dreptul de a se plînge și a cîrți.

Cu toată rușinea, și deși cu un crîmpei de remușcare în conștiință, Margareta, nestîngenită acum în pornirile ei de dragoste și de robie, se bucura de lipsa din casă a flăcăului. Putea să vorbească, să suspine și să se tînguie în voie, să umble decoltată, să aprindă lampa la miezul nopții, să stea oricînd în brațele sau la picioarele iubitului.

După cîtva timp de la îndepărtarea băiatului, Isăcescu se făcu vrednic. Luă el administrația casei pe mîină. De ordi-

nele lui avea să asculte servitoarea. Cuconășul se pricepea de minune și la bucătărie. Cu Alecu de asemenea își schimbă purtarea. Bietul băiat locuia prea departe ca să vină în fiecare zi, de câte două ori, acasă. Titi îl luă sub protecția lui. Îi cumpără o cartelă la birt, cu treizeci de numere, adică treizeci de porții, și, în taină, prietenește, îl povățui să mănânce în oraș, ca un om în toată firea, nu ca un băiețandru.

Se înțelege că institutoarea, când își lua leafa, o aducea neatinsă în mâinile despotului.

Margareta era mulțumită de bunătatea amantului ei. Se înseninase cerul deasupra casei lor. Uneori, Titi gătea prânzuri regale, paturei nu lipseau de la masă, se bea vin înfundat, și prăjituri de la „Capșa“ încoronau ospățul.

Inele, brățări, el le purta.

— Ți-am vândut inelul acela vechi, cu piatră albastră. Nu te superi tu ! asigură Isăcescu. Nu-mi plăcea cum îți sta.

Margareta nu se supăra. O trecea un fior de părere de rău, dar, când ridica ochii pînă la înălțimea gurii lui, zîmbea mulțumită că-l vede că nu o cicălește, că e mulțumit.

Ea nu-l găsea totdeauna acasă, cu toate că pleca din școală, își părăsea clasa cît de devreme putea. Titi Isăcescu reluase, zicea el, legăturile cu lumea, și mai ales era preocupat de ultimul examen de Drept. Avea două examene date la Filozofie, șovăise între Drept și Filozofie, și picase în mrejele Margaretei tocmai cînd era să se hotărască asupra viitorului. Institutoarea îi datora mult și trebuia să simtă remușcări. Acuma, însă, fericirea amîndurora avea să se întemeieze pe urma licenței de avocat.

De pe oriunde putea să împrumute, cu sau fără poliță, Margareta împrumuta. Iscălise multe polițe, și scadențele amenințau să sosească, dar și Isăcescu se apropia de examen.

Cu toate sacrificiile, deși neconținut închidea ochii și primea de bune îndemnurile lui, supunîndu-se lor, Margareta avea în suflet o tresărire de groază. Ochii ei, care se închideau sub îmboldurile amantului, se deschideau noaptea pe cînd cuceritorul dormea, și femeia se întreba unde merge și ce-o așteaptă pe ziua de mîine, a scadențelor și poate a plecării lui.

Într-o seară, întorcîndu-se de la școală, Margareta, ca fără pleoape, numai ochi, văzu că atît pianul, cît și covorul din salon lipsesc. Un hohot de rîs vesel, drăgăstos încercă să-i în-

câlzească inima înghețată în piept. El era încă acolo, gata să dea socoteala, să deslușească.

— Poimîine sîntem plini de bani ! Începu Titi. Pianul l-am dat la acordor, l-am trimis cu camionul la Penkas.

— Dar covorul ? Întrebă femeia.

— Cu covorul am învelit pianul. Nu aveam ceva mai gros și mi-era teamă să nu se roadă... pietrele din mahalaua asta hurducă ! Poimîine am patru sute de lei, ca avans de la o mie de lei, pentru că voi scrie teza unui licențiat în Filozofie. I-o scriu eu și el are s-o prezinte ca fiind opera lui ! Înțelege tu ?

Chiar a doua zi, Titi Isăcescu dispăru din casa Margaretei, luînd cu el și ultimul giuvaer ce-l mai păstra instituția, o brățară dăruită ei de maică-sa.

Cam în aceeași vreme Neagu Mihăescu cădea la pat, ca să nu se mai ridice.

XXVIII

După trei săptămîni de zăcere la pat, duduca Sofia puse picioarele pe podele, privi în tavan, ameți și se întinse iarăși în pat pentru cîteva clipe. Doborîtă, căzuse deodată cu moartea fiului ei. Grija bătrînei bolnave o purtase Casandra, ca o fiică. În curînd însă trebuia să părăsească locuința din strada Iepurilor și să se mute, nici ele nu știau unde. Casa fusese văzută pe cînd zăcea duduca Sofia și fusese închiriată.

— Vezi, mamă, cuteză să ofteze Casandra într-o bună zi, că ar fi fost mult mai bine să ne fi cununat, eu cu Neagu ?... Acum aș fi primit o pensie și aș fi putut purta de grijă bătrînelor dumitale.

Duduca Sofia tăcu, se făcu că nu aude și oftă într-un tîrziu. Gîrbovită cum era de năpastă și de zile, tot trebuia să trăiască, ba chiar venise vremea să fie cruțată de muncă. Numai la niște neamuri, de rostul cărora nu mai știa limpede, nă-

dăjduia baba să se aciuiască. Dar acolo, ca oriunde, pentru adăpostul ce i se da, avea să aibă de lucru, și avea să i se ceară vrednicia vădită a celor care trudesc numai pentru pâine și pernă.

Eugenia Marcovici, și ea cam de o vîrstă cu duduca Sofia, deși poate o plîngea în sufletul ei pe bătrîna rămasă fără sprijin, n-o putea ține în casă fără plata chiriei. De cînd murise Neagu, se ferise să dea ochii cu urmașii lui, sta închisă în camera ei. Gașca de odinioară se spărsese. Căpităneasa luase poteca desfrînării, pisicăresele pleaseră, cît despre domnul cu cioc, el chiar de la mutare își speriasse proprietărea. Numai cu tinerii mutați în locul lui Titi Isăcescu se înțelegea de minune Eugenia Marcovici. În cîteva rînduri „nemțoaica“ trimisese Sofiei cîte un castron cu mîncare. Dărnicia ei luminează și mai puternic fundul de prăpastie în care se prăvăliseră cele două femei. Ajunseseră la mila tuturor, pînă și în cei mai zgîrciți dintre oameni stîrneau compătimire.

De cum a fost în stare să umble, bătrîna Sofia se duse la rubedeniile în care nădăjduia. Altădată n-ar fi fost în stare să le găsească prin încurcatele străzi din Dealul Spirii.

— A făgăduit domnul director al ministerului, printr-un prieten al lui Neagu, din minister, să mă bage într-un azil de bătrîne, spunea Sofia nepoatelor ei de a doua sau a treia spiță, dar aș vrea mai bucuros să stau la una dintre voi. Am mobilă bună și mi-e milă de ea s-o înstrăinez. Aș dăru-i-o toată unui neam de-al meu... N-aș sta cu mîinile în sîn, urmă să stăruiască Sofia, văzînd că se prinde. Eu sînt vrednică, n-am astîmpăr. Toată chiverniseala casei lui Neagu eu o duc-am la capăt. Țiitoarea lui... o mototoală de femeie, care, zău, nu știu ce are să ajungă. Cum și-o săra așa o mîncă, mie ce-mi pasă ! Ea nu are nimic în casă, numai un cufăr, cu care a venit de la un subcomisar.

Neavînd în care altă parte să-și îndrepte gîndul, Casandra se gîndi la maică-sa. Își aduse aminte starea de îmbelșugare din casa lui Mihai Dudău, inima lui deschisă și primitoare. Poate că maică-sa se și cununase... Casandra își iubise totdeauna mama, pe care de multe ori se învinuise că n-o ascultase și care fusese bună și cînd fiică-sa greșise. Negreșit că la ea trebuia să se ducă și rău făcuse nevestind-o de moartea lui Neagu, ca să poată și ea să-și pregătească bărbatul. Pe de

altă parte, Casandra nu era nici rubedenie, nici prieten cu Dudău, deși mama ei era soață zidarului. Dar și așa avea să ia fără supărare locul fetei ei în casa îmbelșugată. Cinstitul zidar — Casandra nu putea să uite — îi primise copila sub acoperământ ca pe fata lui. Cu vremea, Casandra avea să găsească vreo slujbă, cum găsisese odinioară de lucru la fabrica de țesătorie de la Filaret.

La o nouă legătură, la o nouă căsătorie nu se mai gândea. Fără să-l fi iubit pe Neagu, Casandra viețuise numai cu el în minte. Își imputa în taina inimii lipsa de căldură ce o arătase răposatului, ca și cum ar fi fost și ea una dintre pricinile morții lui. Viața trăită ieri cu Neagu se depărta în fiecare zi cu o poștă, în așteptarea unei vieți necunoscute, groaznice poate, și se arăta a fi fost plină de pace și de bunătați. Până și duduca Sofia nu i se mai părea Casandrei zgripturoaica de odinioară. Apropiata despărțire de mobilele bune, de casa mare, negustorească îi turbura Casandrei pînă și noaptea.

— Sînt duși de multă vreme ! i-a spus o chiriașă. Sînt la țară, în Domnești. Dumnealui zidește acolo niște case. Au plecat odată amîndoi.

— Sînt duși de mult !... băigui Casandra. Zici că sînt duși de mult, dar n-au să vie pe curînd ?

— Asta nu știu, și nici adresa nu mi-au lăsat-o... Cred că o să stea pînă o da gerul.

„S-a isprăvit cu mine ! cugetă Casandra. Am rămas pe drumuri !“

Întorcîndu-se iar către casa lui Neagu, tînăra femeie trecu cu gîndul pe la toți cei a căror casă i se deschisese pe vremuri. Își aduse aminte de subcomisar, de Tudora Oprișan, de Mina Săvulescu, de Mihăescu, așa cum îl cunoscuse la început, răvășiți cu toții, unii prin țară, alții în nimicnicie. Duduca Sofia, soacră-sa, își găsisese adăpost pe prețul mobilelor rămase de la răposat, ea, Casandra, la cine se putea duce așa, numaidecît și pe gratis ?

Chiar a doua zi, Sofia Mihăescu încărcă în două camioane toate lucrurile casei, ajutată de nepoată-sa și de Casandra, și plecă.

Era pe la două după amiază. Între pereții goi, Casandra stătu cîteva minute, buimăcită, neștiind în ce parte să se

îndrepteze. La maică-sa mai fusese o dată, dar nu putuse afla mai multe deslușiri ca în ajun, deși întrebase pe vecini de-a rîndul. Eugenia Marcovici venise în casa goală ca să ia cheile.

— Dar dumneata, întrebă proprietărea, ai găsit loc la mama dumitale ?... Ai găsit, nu-i așa ?

Tînăra femeie tăcea, cu mintea încețată. Eugenia Marcovici întrezări adevărul și-l izgoni din minte, ca peste puțină, dar spuse la întâmplare :

— Pentru cîteva zile ai putea să dormi într-un pat cu mine.

— Eu mai am aici cufărul meu, borborosi Casandra.

— Nu face nimic, e la păstrare bună. Închid ușile toate aici și, cînd vei vrea să-ți iai cufărul, vii dumneata la mine ca să-ți deschii.

Casandra dădu din cap, și peste o clipă, mirată, năucă, se găsi în stradă. Pentru că trebuia să se gîndească numaidecît încotro să se îndrepte, Casandra se îndrumă pe strada Traian, pe care ajunsese.

Merse o bucată bună de drum, încurcînd și descurcînd în neștire aceleași gînduri nerodnice. Tăiase Calea Dudești și se afla în mahalaua Crucii de piatră. Se oprise din mers și privea cu îndărătnicie la două fete bondoace, cu fustele scurte și colorate, cu țigări în gură, rezemate de stîlpii unei porți. Mîndu-și ochii de pe ele la o fereastră, văzu un cap plin de bucle și de funde. O fată slabă, spoită pe obraz cu mult roșu, ca și celelalte două din poartă, ciocănea în geam unui domn care trecea nepăsător pe uliță.

Casandra simți o mînă pe umăr. Se întoarse și se găsi față în față cu o femeie groasă, vîrstnică, oacheșă de tot. Răsuflarea femeii mirosea a tutun, ochii ei căutau să fie dulci, ademenitori. Purta o scurteică în cîrcă, din brîu îi atîrna o legătură de chei.

— Ce e, puicuță, cu matală ? o întrebă femeia, privind-o peste tot, de la ghetе pînă la pălăria așezată strîmb. Pari tare supărată ! urmă țata. Nu vrei să-mi spui mie ce ai ? Vezi, eu parcă te-aș ghici ! Și bărbații, și neamurile sînt niște cîini ! O fată tînără și frumoasă are și ea plăcerile ei, gusturile ei... Eu țin trei fete ca dumneata în gazdă și le iubesc ca pe ochii mei. Țin trei fete și vreau să mai am una în casă, să

fie cu soț. Fetele mele nu-și strică mânușițele umblînd la bucătărie, nu înfruntă gerul iernii sau arșița soarelui în luna lui cuptor ; eu le găsesc de lucru ! Toată ziua stau la oglindă și se sulemenesc, mînca-le-ar maica ! Ei, ce zici ? Ești tînără, ești drăguță...

Casandra tot nu pricepea :

— Și ce lucrează la dumneata ?

Bătrîna o mai privi o dată, neîncrezătoare. Se înșela oare ? Ea citise pe fața tinerei femei deznădejdea celor care sînt gata să piară, care cad la tocmeală cu cîntea. Pescuise multe tinereți prin dibăcia ochiului ei. Două din fetele care le avea acum, în casa ei de prostituție, așa le prinsese, pe uliță, pe cînd ele se duceau năuce să-și cumpere otravă sau frînghie.

— Ești din București, puico ? înnodă iarăși vorba bătrîna femeie.

— Da, din București.

— Și ce-ai făcut pînă acum ?

— Mi-a murit mai deunăzi bărbatu-meu, spuse Casandra, care începuse să se neliniștească.

— La ascultă, îi șopti, trăgînd-o de haină spre ea, patroana de bordel, la mine vin bărbați tot unul și unul, mă cunoaște o lume ! Casa mea, uite-o, vino acolo să vorbim mai pe îndelete.

Lume trecea, în dreapta și în stînga, pe cele două trotuare. Fete boite, coafuri fel de fel se arătau pe la ferestrele apropiate. Casandra, înfiorată, se smulse din gheara bătrînei, borborosînd :

— Bine ! bine ! și fugi aproape tot mai departe de strada Nerva Traian, către Calea Văcărești.

Pricepuse, în sfîrșit, limpede cine era femeia oacheșă și groasă care o îmbia cu adăpostul ei. Din cînd în cînd, întorcea capul, să vadă dacă nu e urmărită. Știa acum unde o îndreaptă pașii. Aflase că fabrica de țesătorie s-a mutat pe lîngă cheiul gîrlei, în vecinătatea uzinelor Lemaître. Puterea, nădejdea, care o părăsiseră, învinseră ! Era sigură că va găsi de lucru la fabrică, precum găsise cînd era o copiliță. Era bucuroasă ca mai bine să plîngă în fața ghișeului domnului director al fabricii s-o primească decît să-i mai scoată întîmplarea în cale pe femeia care o îmbia cu bunătăți în casa ei.

Întrebînd din om în om, găsi fabrica de tricotaje. Era o clădire nouă, uriașă, triumfătoare, și care avu darul să mărească nădejdea pribegei de cum o văzu.

„Aicea trebuie să fie de lucru pentru mine ! Eu am mai fost aici, își zicea ea, înzdrăvenită, însuflețită. Voi munci la orișice !“

I se părea că va trăi viața de unde o lăsase cînd părăsise fabrica. Uitase relele ei. Se credea copil, deși cutezanța cu care gîndea era de femeie, prin multe nefericiri trecută.

— Este de lucru la dumneavoastră ? întrebă ea la ghișeu.

— Da.

DOMNUL DEPUTAT

ROMAN

cu răscările din 1907

(1921)

„On est plus exigeant pour son pays que pour un autre, et on souffre davantage de ses faiblesses.“

ROMAIN ROLLAND

PARTEA I

FACEM CUNOȘTINȚĂ CU SIMBOLICUL
DOMN DEPUTAT MARIN VOICULESCU,
ÎN CELE MAI NEPLACUTE MOMENTE ALE
VIEȚII SALE, ȘI-I AFLĂM TRECĂTOARELE
SLABICIUNI.

De cîte ori ieșea de la medic, după cîtiva pași pe stradă, lui Marin Voiculescu i se plimba pe dinaintea ochilor propria lui imagină : se vedea întins pe masa de operație, cu fața-n jos, dezgolit pe jumătate. Și un amestec de rușine cu necaz îl posomora, pe cînd durerea cărnii împunse cu acul de 40 de milimetri lung, adînc, „în profunzime“, cum spunea doctorul, începea să-l chinuiască.

Uneori simțea nevoia să stea pe loc. Pasul nu se mai supunea cu ușurința de lucru, de unealtă unsă, în slujba trupului. Bărbați, femei — blestemele de femei ! — unele frumoase, treceau în jos, în sus, pe lîngă el, pe celălalt trotuar, și bolnavul pe picioare recurgea la șiretenii, se prefăcea că-și cercetează cravata, că se caută-n buzunar, pe cînd fața i se crispa.

Durerea însă nu contenea cu opritul din mers, ci se deprindea pe o clipă cu ea pacientul... Și iar pășea omul. Îndeobște avea senzația unui glonț intrat și rămas în carne, plumb care-l făcea să-și simtă grea pulpa, ca de animal împușcat și încă în stare să se tîrască.

Gîndindu-se însă la acul pe care mereu îl vedea înaintea-i, Marin Voiculescu își da seama că nu firul acela de metal se învierșuna să se facă simțit, ci medicamentul, blestematul de mercur.

Ce-i drept, cu un pic de bărbăție, durerea putea fi îndurată. Boala era destul de cumsecade, lăsându-l pe om să-și vadă de treburi, nefiind nevoie de zăcere la pat și nedîndu-se lumii în vileag în vreun fel. Bolnavul știa numai el ce suferă, nimic nu-l trăda și putea să nu renunțe, fără pagubă și primejdie, la nici una din funcțiunile și plăcerile sale.

Și nu simțea numai durerea înțepăturii. Mercurul, intrat în sînge, răzbea prin gingii în gură în tot timpul injecțiilor. Ca la patruzeci de zile, pacientul își simțea dinții gata să cadă din alveolele lor. Puțină alinare îi dădeau spălăturile cu diferite medicamente, rele la gust. Gingiile, ca zdrobite, ca putrede, carne vie, îl dureau și-l scîrbeau de toată clipa, de toată îmbucătura. Dar asta era singura lui neplăcere. Și i se recomanda să-și mulțumească foamea cu puțin, cu lăpturi mai ales, cu poame.

De trei ani se căuta Marin Voiculescu, serios, cu toată grija cuvenită unei boli ce duce la casa de nebuni cînd nu e căutată, și abia ajunsese la jumătatea curei. În toată viața lui, în fiecare an, avea să se lase cîte patruzeci de zile străpuns cu acul și să aibă gingiile carne vie.

Și cîta lume pătimea ca el ! Țara era mai mult de jumătate molipsită. Mulți nu știau ce clocește în sîngele lor ; cădeau trăsniți deodată de toată urgia boalei. Două-trei luni la balamuc, și moartea ! Alții, din rușine, din nepăsare, iar cei mai mulți, bieți oameni ignoranți, din necunoașterea primejdiilor boalei, se lăsau în voia soartei, se însurau dacă erau flăcăi, făceau copii, și molima tainică, sfrenția din trupul lor, se-ntindea asupra generațiilor viitoare, lăsînd o moștenire tragică, înmulțind iresponsabilii, înfumurații și pociturile, dăruind cu o racilă urmașii, stricînd deopotrivă și brazda, și sămînța omenească.

Marin Voiculescu era om cu stare și cu potrivită știință a lucrurilor. Destul de cunoscut în județul lui, deputat, bărbat de patruzeci de ani, înalt, oacheș, cu nume de om frumos și isteț. Nu profesa avocatura, deși era licențiat în Drept, și se ocupa, cam de departe, din orașul Leorman, de moșia lui din Răzoarele și de politică.

Prin căsătorie, făcuse o lovitură măiastră. Luase pe fata lui Ghiță Păun, ceea ce-i adusese o sporire de pămînt vrednică de considerat. Moșia primită de zestre se îmbuca cu

moșia lui, începea chiar din hotarele ei. Putea deci să aibă o singură administrație, un singur conac pentru amîndouă ; le împreunase și le conducea în aceeași vreme.

De cîte ori însă sosea epoca injecțiilor, Voiculescu își lăsa treburile, dacă le putea amîna, și venea la București. Aci, oricum, îl cunoștea mai puțină lume. Nu era amenințat să se întîlnească la doctor cu alte notabilități de seama lui, ale județului, și să se umple tîrgul cu zvonul că e sifilitic. Ar fi fost în stare adversarii politici să-l combată și pe temeiul boalei. Biblica suferință a regelui David ar fi putut să fie o armă împotriva lui, armă pe care însuși doctorul curant, făcînd politică vreodată, s-o împrumute sau să o întrebuințeze. Orîșice mijloc era folosit pentru strivirea inamicului politic.

Marin Voiculescu nu avea copii, așa că îi era mai ușor să părăsească sălașul din Leorman. Calitatea de deputat, dobîndită de curînd, l-ar fi putut ține în București tot timpul funcționării Parlamentului. Dar el se simțea străin în marele oraș, tot mai occidental, și pleca de vineri, ca să se întoarcă marțea. La epoca injecțiilor, însă, i se părea că n-are încotro : își lua nevasta cu el și ședeau împreună la hotelul „Principal“ patruzeci de zile.

Acum era și dumneaei la București, unde totdeauna avea ce face, avea ce vedea, avea ce cumpăra. Iar cumpăratul la femei nu se isprăvește niciodată. Parcă adevărata lor fericire nu stă atîta în găteală, cît în adunarea de cît mai multe lucruri deosebite, ciudate, fantastice, copilărești, care, cu siguranță, de cum au fost aduse acasă, au pierdut pe trei sferturi din farmecul lor — pricină firească pentru o nouă cumpărătură. Pesemne că bietele lucruri, scoase din atmosfera lor colorată, în care luptau, se comparau cu celelalte nimicuri, și nevoite să se măsoare între ele într-un mediu de casă, mai sever, pălesc una cîte una, pînă la vestejire. Asta însă nu strică curajul bunelor cliente. Ele obosesc, se întristează, plîng uneori, se jeluiesc pînă și bărbaților, chiar acelora care sînt singurii păgubași, dar nu se lasă. Numai femeile întretin sumedeniile de industrii abracadabrante, cu ale căror mărfuri sînt ticsite cele mai multe dughene luxoase. Să se scoată din magazine mărfurile acestea, și sute de industrii mor, mii de prăvălii se-nchid, și zeci de mii de oameni rămîn fără pîine albă. Ar putea oare să facă altceva lumea aceasta, ocupată

cu nimicuri ? Ar putea fi mai folositoare ? E drept însă că nimicurile țin un mare loc în viață și că nu se pot lipsi de ele nici oamenii săraci — cuminți de nevoie — nici înțelepții. Țăranca cu tăpile picioarelor crăpate, cu mâinile bătătorite își trage de la gură ca să cumpere de la marchidan : cordele, sulimanuri pentru pîrlita ei față, oglinjoară ca să se vadă, flori de hîrtie, broșe, mărgel, inele... Dar cerceii, brățările, inelele de aur și cu pietre scumpe ce altă plăcere hărăzesc posesorului lor decît strălucirea ? Aceeași plăcere estetică o dobîndesc și țăranii de la găteliile lor false.

Deputatul se silea să pășească cu pasu-i obișnuit de om grav și cu situație. Mai mult decît totdeauna parcă, și într-altfel, îl supăra astăzi împunsătura. O halcă întreagă de carne se molipsise de durerea străpungerii acului și parcă se înstrăina de restul trupului, rămas nesimțitor, sănătos, pe cînd ea, halca, părea gata să amortească de durere. Ca un frig început să simtă Marin pe sub cămașă. Era iarnă, dar timpul se păstra destul de blăjin, și omul purta blană, ca pe geruri.

Cu plicticoasa lui suferință să se ducă acasă, adică la hotel ? se întreba Voiculescu. La club ? sau la cafenea, adică la „Capșa“ ?

La club, la „Capșa“, nu s-ar fi putut văita, strîmba măcar o dată, și — cine știe ? — poate că suferința, întrucît nu contenea, avea să crească, și atunci îndureratului i-ar fi priit să se întindă în voie pe canapea, să ofteze o dată din rărunchi. Nici Medeea, nevastă-sa, nu știa lămurit ce are, dar o soție e obișnuită să-și vadă bărbatul supărat și uneori bolnav fără să creadă numaidecît că e lucru de primejdie.

Totuși, Marin nu s-ar fi dus acasă dacă n-ar fi fost ademenit de o amintire foarte plăcută. Medeea, pe la ceasurile patru, pe soare sau pe timp de vifor, pleca regulat după tîrguieli sau la prietene. Acum erau orele trei și jumătate. N-avea să i se urască mult lui Marin, și avea să rămînă singur acasă... cu croitoreasa !

Doamna Medeea Voiculescu, deși locuia la hotel, își adusese acolo o iscusită croitoreasă, în scop economic, zicea ea, și ca să vadă de aproape cît postav și cîtă garnitură intră în rochiile și în bluzele ei și, firește, ca să-i probeze rochiile la nesfîrșit, fără alergături. Hotelierul se-nvoise ca domnul deputat, client vechi și bun, să facă ce o vrea el în cele două mari camere, pe care le ținea ca nealtul : patruzeci de zile

încheiate ! Însuși hotelierul adusese o mașină de cusut, cu chirie, de la magazinul cu asemenea mașini, pe care-l avea chirieș jos la prăvălii.

Deputatul își răsucise de câteva ori mustața neagră înaintea croitoresei — fată ca de douăzeci și cinci de ani, domnișoară — și-i aruncase câteva vorbe dulcele. Fata ridicase privirea de pe cusătură, o adînoise în ochii cutezătorului, care desigur că i se păruse cu zece ani mai tînăr, și surîsesese ușor. El nu stăruise mai mult, se depărtase, trecuse în cealaltă odaie, temîndu-se că Medeea, care era pe-afară, ar putea surprinde ceva pe fețele lor. Dar șiretul lăsase ușa dintre camere deschisă și spionase : Eliza, croitoreasa, aruncase îndată lucrul din mîni, scosese din ritichiul o oglindită și, cu degetele ei suple și albe, își potrivise părul blond pe la ceafa lăsată goală și se pudrase la șteală.

În sala de jos a scării hotelului cu trei etaje, Marin dădu peste prietenul lui, moșier și om politic, Mihalache Sorțescu. Fu nevoit să mai rămînă câteva minute de vorbă.

— Ce zici de răzmerița din Botoșani ? Întrebă amicul, în mîni cu ediția atunci apărută a ziarului *Națiunea*.

— O furtună într-un pahar cu apă, își netezi mustața scurtă Voiculescu. E ceva nou ?

— Da, s-a-ntins și-n Dorohoi, și mă tem că și la Iași.

— E-n fundul Moldovei. N-are de ce să ne sperie pe noi... Și-apoi, observă dumneata, are un caracter național. E o mișcare antisemită și deci pur locală. Nu s-au răzvrătit țaranii împotriva cîrmuirii ori a boierilor ; nu cer pămînt ori schimbarea tocmelilor agricole ; vor să înlăture pe străini dintre ei. Foarte frumos din partea lor ! Nici o frică !... Mai întîi, noi știm bine că toate astea au fost puse la cale chiar de un prefect. Înțelegi dumneata ? Cînd o zice el „stați, măi !“, revoluția — cum au poreclit-o gazetele, ca să-și servească cetitorii cu lucruri senzaționale — îngheață.

Sorțescu șovăia să creadă, părea că se teme și zise :

— Dacă turburarea s-a lățit pînă la Iași, unde sînt studenți, unde sînt socialiști și antisemiți nu se face li-niște ușor.

— Nu uita că starea generală a recoltei a fost bună în toamnă și că sîntem în pragul primăverii. Cîmpul promite și în anul ăsta. Pentru ce s-ar răzvrăti sătenii ? N-au avut

ce mînca în iarna asta și nu vor avea ce munci ? Li se pune vreo dajdie nouă ? Fii pe pace !

Dar mai nainte de-a se despărți, ridicîndu-și ochii de pe fața cam îngrijorată a prietenului, pe scara largă, zări un jupon, un picior mic și își cunoscuseră nevasta. Nu se mai despărți atunci, și, punînd un braț peste umerii lui Mihalache Sorțescu, începu să-i destăinuiească la ureche, în șoaptă, lucruri pe care nu le gîndise niciodată, pe care atunci le făcuse, numai pentru ca nevastă-sa să-l creadă foarte ocupat și pentru multă vreme prins cu Sorțescu.

Medeea cobora încet, dreaptă, cu toată greutatea paltonului și-a blănurilor scumpe în care era împresurată, cu mîinile în manșon, ca pe stradă, cu chipul potrivit îndelung în oglindă pentru toată vremea plimbării, știind că va fi privită de pe scară, în mireasmă de liliac și-n susur de mătase.

„Nu e rău nevastă-mea ! Arată bine !“ gîndea Voiculescu pe cînd toca la urechea amicului vrute și nevrute, cu coada ochiului urmărindu-și femeia, iar durerea din pulpă, reînviată, îl străpungea vrăjmaș.

Mihalache Sorțescu însă nu mai era atent la șoapta prea stăruitoare și se făcuse tot numai ochi. Scara largă a hotelului, luminată și la ora aceea cu becuri electrice, punea în limpede vedere fața tot mai apropiată a doamnei mîndre și bogate, care cobora tacticos, liniștită asupra efectului apariției sale.

Mihalache era zorit să-și întrerupă amicul cu întrebarea : „Cine să fie ?“, cînd Marin salută pînă la podele, întoarse o clipă spatele, dar nu se depărtă decît cu o jumătate de pas, în așteptare. Doamna nu avea pesemne ce să-i spună, dădu din cap și, ceea ce făcu pe Sorțescu să priceapă că e soția lui Voiculescu, nu zîmbi decît foarte ușor, ca să poată reveni la figura ei îndelung potrivită în oglindă ; ridică din pleoape și trecu, lăsîndu-le amîndorora un parfum ce destăinuia o întregă și statornică îngrijire de trup, de albituri.

— Nevastă-mea ! rosti măgulit Voiculescu, iar în gîndu-i adăogă : „Păcat că are gîtul cam scurt !“

— Complimentele mele ! făcu Mihalache. Trebuia să mă recomanzi, n-am avut onoarea s-o cunosc... deși sîntem concetățeni, de cînd am moșie în Leornan.

Discuția între cei doi bărbați nu mai avu nici un interes. Răscoala țărănească din Botoșani, din Dorohoi, întinsă pînă în Iași fierbînd de opinii, se uitase. Mai schimbă cîteva cuvinte de mîntuială și se despărțiră.

Mihalache avea să întrebe pe portar dacă primise ceva scrisori și dacă îl căutase cineva. Dase cîteva întîlniri, la diferite ore, și nu fusese la nici una. Natural că fusese căutat la hotel. Jumătate din vremea oamenilor, nelegați pe loc de vro muncă, se pierde așa, în colindarea localurilor de întîlnire, cafenele, berării, unde nu vin la ceas nici unii.

Deputatul se îndreptă către scară. Ca și cum ar fi avut ceva serios de îndeplinit, stătu un timp fără să suie, gîndindu-se. Gustă în gîndu-i bucuria că va urca, va străbate coridorul lung, va intra în camerele lui, nevăzut de nimeni de care să-i pese; iar Eliza, croitoreasa, va fi acolo, în aceleași dispoziții prielnice unui început de iubire.

Năpădit de imagini, de farmecul lucrurilor, cu inima-n bătaie grăbită, cu ușoare văpăi în obraji, bărbatul pătimăș simți nevoia să guste cu închipuirea ceea ce poate realitatea avea să-i refuze. Stătu o vreme locului. Vedeă capul fetei: un oval delicat, părul blond, ridicat și stăvilat în creștet de un pieptene de rînd, pe care el își făgăduia să-l facă de preț (zărise așa ceva într-o vitrină, pe Calea Victoriei). Puful blond de pe grumazul gol al Elizei îi întetea patima. Ea cosea acum, singură, cînta poate și — cine știe? — poate că se aștepta sau dorea să vină el. Și mierea primei sărutări îndrăznețe, iluzia ei îl făcea pe Marin să-și umezească buzele.

Dar gustul sărat, nesuferit al mercurului i se trezi în gură hotărît, supărător. Își plimbă limba cercetătoare peste gingii. Le simți rupte, umflăte, carne vie și suferindă. Ridică un picior să păsească pe prima treaptă a scării, și junghiuri surde îl căsăpiră. Într-o durere urcă scara, se opri în capătul ei, cu sprîncenele căzute pe ochi. Acolo mai șezu un minut; suferințele amorțiră. Se uită într-o oglindă mare, își răsuci mustața prea scurtă, zîmbi închipuirii lui făgăduitoare de senzații și de dragoste și se îndreptă spre camerele ce le ocupa în hotel. De la ușă auzi duduitul mașinii de cusut. Simți inima întinerită, nu-l mai durea nimic. O flacără binefăcătoare și subtilă i se răspîndea în trup.

Privind pe fereastra vagonului, săltat ușor, hîțînat pe canapeaua moale, cu mintea aproape adormită de atîta legănare, uita că alte patru ființe respiră aerul puțin și neprimenit din compartimentul îngust. Tovarășii de canapea se întîmplase să-i fie cu toții necunoscuți, și nu legase, ca altădată, nici un crîmpei de conversație cu nici unul. În jurul lui se vorbea totuși, dar Marin nu era atent și urma să privească fără luare-aminte în nelămuritul de afară. Urîtul, morocănos, intra în el, îl pătrundea, se așeza comod în simțurile lui, ca monotona larmă a trenului, ca mirosul vagonului, ca sîcîitul locului moale pe care sta. O plictiseală aparte, îngăduită de tine, cu termen știut, peste puțină de înlăturat ; mai ales că în vagon nu era nici o femeie.

Era dimineața. Soarele răsărise de mult, dar nu se vedea nicăieri. Cerul era alb ca inul ; bolta lui bine arcată, albastră, altădată, se prăbușise ca de fum, fără clăbuc, fără suvițe, astîmpărată și otova, pînă aproape de pămîntul cîrpit cu zăpadă. Vedere ciudată și totuși deseori trecută pe sub ochii celor care zboară cu trenul. Uneori, zarea se apropia așa de tare de ferestrele vagonului, că parcă trenul ar fi trecut printre pereții unui tunel vărut de curînd, jilav. Gîndul nu prindea aripi, sub impresia de apăsare molatică și neîntre-ruptă, de amestec, de nedeslușit. Ca și cum ar avea nevoia unei ținte în spațiu, unei linii clare în văzduh, spiritul amorțea, se-nvelea cu lenevie în cețurile sale : veșnic oglindă a naturii, supus al ei întotdeauna. În cele din urmă, ritmul din mersul lungului șir de vagoane deșteptă, în călătorul amorțit, un noian de amintiri. Cînd intrase în odaia în care croitoreasa nevesti-sii tocmai lucra la mașina de cusut, mititica, blonda domnișoară Eliza se cam speriasse. Se prefăcuse oare, fata mare de douăzeci și cinci de ani, oît mărturisise ea mai apoi, și trăită în București ? Marin, deputat și moșier, om frecat cu lumea, nu știa ce să creadă. „Nu te așteptai să mă vezi, domnișoară ?“ întrebuse el.

Cît de repede crezuse că au să meargă lucrurile de cum vor fi singuri, pentru că fata-i zîmbise cu înțeles, și cît se găsi de stîngaci, de licean, în singurătatea rîvnită ! Era la început, așadar. Bucureșteanca părea serioasă, cinstită și foarte deșteaptă. Și el se așezase pe un scaun în apropierea ei, ca un egal, ca un îndrăgostit care nu îndrăznește să spună tot ce are pe suflet. Avea lung drum de făcut pînă să-i sărute, cum sperase el, ceafa albă de blondă. Mai întîi trebuia să se cunoască. Ce departe era de așteptările lui, de plăcerea grăbită și învăpăiată, trăită în gîndu-i cu deplinătate. La o vorbă de dragoste, ce o scăpase totuși, Eliza întrebuse cu cea mai desăvîrșită naturalețe : „Vrei să divorțezi de doamna ?“... Și el fusese nevoit să răspundă : „Cine știe, dacă aș simți că sînt mai fericit, dacă aș fi mai iubit“...

Trei ceasuri încheiate stase Marin Voiculescu față-n față cu croitoreasa. Pulpa fulgerată de junghiuri îl stînjenisese de mai multe ori. Acul medicului rupsese desigur un nerv. Enervat, stăpînindu-se, omul se plimbases prin cameră, apoi iar se așezase la taifas. Croitoreasa nu-și lăsa lucrul, cosea sau da la mașină. Ca un tren în mers duduia mașina de cusut. În tăcerile ivite, vuietul Căii Victoriei se înălța pînă în odaia lor. Se auzea trapăd de cai, vîjiit de automobil. De prin coridoarele hotelului, de prin chiliile lui, de asemenea sosea zgomot de pași, de voci.

Deputatul retrăia acum clipele acelea, revedea figura ovală. Părul fetei, moale, foarte blond, aproape cenușiu, cîrlionțat în față cu fierul, umbrea fruntea bine sculptată, mată, în josul căreia sprîncenele se desenau subțire, arcuit, ridicate a mirare și inteligență către tîmple. Născiorul, sumes oleacă, cu nări trandafirii, arăta ambiție și mînie la mecaz. Gura, cam mare, cîrnoasă, cu o umbră aurie și pufoasă pe buza de sus, se închidea cu hotărîre și putea trece de mică, de obișnuită cînd Eliza tăcea gînditoare. Bărbia scurtă, întoarsă puțin, cu gropiță, grațioasă, răpitoare, era bine căptușită, fără gușă totuși, grăsulie, deși Eliza era de altfel abia împlinită, zveltă, deopotrivă de dezvoltată în șolduri și în umeri. Marin o vedea mereu înaintea ochilor, îi urmărea mișcarea buzelor, voluptoase după părerea lui, a genelor ridicate și plecate lung pe lucrul ei.

O poftise pe a doua zi, fiind duminică, să se plimbe cu el, în semn de prietenie și încredere ; dar Eliza, după ce

refuzase, fără să se supere — dovadă că-și cunoștea lungul nasului, gîndea deputatul — mărturisise că nici n-ar fi putut, întrucît avea să se ducă, împreună cu maică-sa și cu rubedenii, la cîmîtir, la mormîntul tatălui ei, mort de un an. Ea nu purtase multă vreme doliu — intrase Eliza în destăinuiri — ca să nu creadă lumea că e văduvă și să aibă față de ea îngăduieli greu de îndurat. Așadar, el, Voiculescu, tot putea spera. Deocamdată se cunoscuseră ; Eliza își spusese păsurile, greutățile ; erau prieteni. Cu sacrificii poate, cu politeță de rînd, cine știe ?

În vagon se vorbea iarăși de răzvrătirea unor țărani în fundul Moldovei. Soarele destrămase pe undeva ceața și norii. Se făcuse mai multă lumină afară ; zărilor se depărtaseră, se adînciseră ; cîmpul își întinsese miștile ninse pe alocurea ; copacii negri își descurcau ramurile și se zugrăveau în depărtări ; stîlpii de telegraf se frîngeau de la pămînt, repede, și piereau înapoia trenului, fugăr neobosit, pe dinaintea căruia trecuseră fantastic.

Adevăratul cămin al deputatului Marin Voiculescu era în Leorman, capitala județului cu același nume, cum zicea geografia. Aci se născuse și crescuse și, chiar în timpul învățaturii la București, studentul la Drept era mai mult pe acasă. Examenele și le da ușor, ca toți fiii de bogătași, cu bilețele și daruri pe la profesori, iar la ananghie, cu trecere la ministru. Prăfuitul oraș, cu clădiri în centru, pe strada negustorească, rezemate una de alta, ca să poată sta copăcel pe pămînt, vorbea sufletului lui ca o patrie mai apropiată decît cea mare, România, mai abstractă.

În Cameră, cînd se dezbăteau interese de milioane, pentru căi ferate, pentru împrumuturi comunale, tînărul, și mai ales novicele deputat, simțea un resort că se destinde în sufletul lui, ridica bustul, înălța viu capul, ciulea urechile — ca să audă pesemne. Cei care întîmplător îl priveau credeau că are să ceară cuvîntul. Unii se îngrozeau ca de un dezastru ori de un sacrilegiu : „Oare își ceruse Voiculescu voie de la șefi ca să vorbească ? Fusesse el dăscălit cumsecade, ori avea să îndruge fără menajamente, chiar împotriva intereselor superioare ale partidului ?

Dar deputatul de Leorman se smăcea în zadar la pupitrul său. Ca un duș fierbinte și repede răcit trecuse peste șira spinării lui, în ciuda arcului care îl îmboldise să sară la

tribună sau să izbucnească pe loc, într-o cuvîntare, cu gura rotundă, de tenor, răsunătoare. Vîlvoarea închipuită se potolise. Nodul, ce i se urcase în gît, și-l înghițise fără să poată rosti o vorbă. Cît de încălzită îi fusese mintea, ce multe și hotărîtoare îl îngrămădiseră argumentele, și totul se cufundase. Nu avea deprinderea, nu avea curajul să vorbească ! Ar fi voit să spună că orașul lui e în mizerie, că e uitat, că nu se face nimic pentru el și pentru județul Leorman, nici de oamenii plătiți să-l îndrepte, nici de către stat. Și deputatul trecea mai apoi la vot, liniștit, cu zîmbetul fericiților aleși ai națiunii pe buze.

Ajuns cu bine în Leorman, acasă la el, Marinică, precum era numit de prietenii și de partizanii din urbe, porunci să se înhame doi cai la brișcă. În adăstare, se spală, se îmbracă în alte haine, mîncă și cercetă puținele scrisori, sosite în lipsa lui.

În ajun, sîmbătă, plănuise să se plimbe a doua zi cu Eliza pe la Herăstrău, pe la Filaret. Cunoștea și prețuia marginile și colțurile tainice ale capitalei. Crezuse s-o înduplece pe frumoasa croitoreasă, dar fata știuse să reziste ispitei, iar el, aducîndu-și aminte de o mie de treburi, pe care, ce-i drept, alții aveau să le îndeplinească, dase fuga pînă acasă, în provincie, ca de acolo să se repeadă la moșie. Poate că dacă i-ar fi propus fetei să se plimbe cu trenul pe o distanță așa de mare, să vie cu el la Leorman, ar fi primit... Nu se gîndise. Acum trebuia să-și vadă moșia. Cînd se iveră grîul de sub omăt, totdeauna venea Marin la conac, să dea ochii cu oamenii, cu logofătul.

Marile porți erau date în lături ; brișca ușoară aștepta înaintea scării principale, cu vizitiul pe capră. Moaștele de păr negru, care le cădeau pe frunte, cailor și le fluturau între ochi cu nerăbdare, cînd stăpînul, rotindu-și privirile asupra curții, se urcă în brișcă. În cîteva minute, Marin dase orașul la spate.

De cum ieși dintre adăposturi, din ulițe, în aerul slobod al cîmpiei neîngrădite, călătorul, răsturnat alene pe perne, simți vîntul ca o apă curgînd în trecerea lui din infinit spre infinit, fluviu rece și proaspăt.

Cîteva pale de nori, pe adîncimea boltită a cerului, alunecau duse nesimțit către apus, în bătaia vîntului.

Familiar cuprindea cu privirea împrejurimea cel plecat singur din furnicarul Bucureștilor. Cunoscute-i erau toate și parcă toate-l cunoșteau. Răcoarea vîntului îl mîngîia, mirosul de zăpadă și țărînă îl înviora, ca amintirile din anii copilăriei și ai primei tinereți. De atîtea ori sorbise el, cu simțuri noi și vioaie, răcoarea aerului și mirosul pămîntului umed, încît le personificase. Ca pe niște miresme rare le-ar fi deosebit, dintr-o sută altele. Cu interes de asemenea privea Marin culorile întinderii de pămînt, din zare pînă la el, la albeața strălucitoare a omătului pe ducă, aproape dospit, topit ; la negrul brazdelor dezgolite și nesămănate, care aveau să fie întoarse pentru semănatul porumbului ; la semănăturile crescute și firave pînă-n primăvară. Toate culorile acestea, ca și negrul posomorît al pomilor, negrul vînat și lucitor al cîrdușilor de ciori și de corbi, ca și cenușiul drumurilor, erau prietenește cunoscute lui. Cît de departe era moșierul de București, de larma năucitoare a străzilor ticsite de căruțe felurite și de lume !

Cu cît se apropia mai mult de conac, Voiculescu se simțea stăpînul locurilor, pricina însăși a existenței lor sub cer, adevărata lor noimă. Pe cale, oprise cîteva pîlcuri de inși, oameni din satul lui și de prin apropiere, și le vorbise. Apoi, după ce le lăsase să plece, privise cu drag în urma oamenilor, cum se duceau domol, cu pași îngenucheați, aplecați de spate, ca și cum ar fi dus fiecare din ei cîte o povară. Și Marin îi privea pe muncitorii aceia ca și cum i-ar fi îndemnat să trăiască și le-ar fi dat o țintă pe lume. Cu brațele lor aveau să culce holdele de aur ; cu brațele lor cioturoase aveau să treiere și să care avuția statornică în fiecare an a brazdelor lui. Harnic și credincios neam de oameni, cu frica lui Dumnezeu și-a stăpînului care-i hrănea ! De sute de ani, poate de mii de ani, munceau ei din tată în fiu, generații după generații, fără să ajungă vreodată stăpînii bulgărelui de țărînă, pe care-l scurmau la nesfîrșit, primăvara sau toamna. Destinul și ordinea socială voiau așa. Oasele aceluiași neam de oameni, care a scurmat un dărab de glie, ar cîntări mai greu la balanță decît huma muncită, și ea tot nu poate fi a lor.

Nu poate fi a lor pentru că n-au cumpărat-o, și pentru că, dacă ar avea bani și ar vrea s-o cumpere, stăpînul ei n-ar primi să le-o vîndă.

AI CI, INIMA LUI MARINICĂ SE PATRUNDE
DE ADEVĂRATA IUBIRE PENTRU CROITO-
REASA NEVESTI-SII.

Casa boierească din Răzoarele fusese zidită pe locul alteia vechi, scunde, cu acoperișul de șită, numai de patru ani, adică la doi ani după căsătoria lui Marinică Voiculescu. Nici tînărul stăpîn, nici nevastă-sa nu se împăcau cu locuința bătrînească, de țărani ghiaburi, la care răposatul boier Voicu ținuse toată viața într-atîta încît nu schimbase o ușă, un canaf, o cercevea de fereastră. Voicu prețuise lucrătura migăloasă în lemn cu vîrful dălții, cu fierul înroșit, șerpi, pătrățele, puncte, felurite chenare ca de chilimuri, ale meșterilor de pe vremea lui. Păun își adusese meșteri din Oltenia ca să-i clădească asemenea casă.

Grilaj și porți de fier aliniau acuma, pe șoseaua comunală, cuprinsul mai revărsat al conacului — adevărată clădire orășenească. În locul șindrilei argintii sau pîrlite de arșiță, strălucea la soare, de departe, acoperișul de tinichea al clădirii de zid, cu un cat. Hrube, magazii, hambare, cotoane, cotețe, toate se mîndreau în tablă de fier, așa că vederea curții boierești nu mai semăna de fel cu ale sătenilor de rînd. Numai preotul, învățătorul și un cămătar al satului, fost hangiu, gospodari răsăriți, țineau hangul noului conac, care cu locuința, care cu cîte o magazie nou făcută.

Pe șoseaua în veșnică reparație, movile de pietriș zăceau cu anii, împiedicînd circulația. Cînd, în sfîrșit, erau răvășite prin groznițele hurducătoare ale drumului, nu se mai gîndea nimeni să bătătorească și nu netezea calea decît mersul îndelung și greu al carelor. Pînă să se așeze pietrișul prin

gropi, se făceau alte hîrtoape, și alte movile de pietriș se cărau, ca iar să stea cu anii piedică drumului, strîmtorîndu-l.

Ajuns la conac, trimițînd caii la grajd prin logofătul care era de față, Marin porunci să se facă foc în iatacul lui și să se puie masa...

Logofătul, pe nume Gîrbaci, știuse de venirea boierului, vestit în taină prin telefon de notarul comunei Podeni, sat prin care trecuse stăpînul.

— Ce mai e pe-aici ? întrebă Voiculescu. E bine, pace ? E horă ?

— Bine ca totdeauna, răspunse logofătul. Ca duminica, e horă la Ionică Buzatu.

Marin zîmbi, aducîndu-și aminte palavrele din gazete, conversațiile neluate în seamă în tren și grija lui Mihalache Sorțescu. Țăranii din Leorman petreceau ca-ntotdeauna, jucau sau priveau, tot așa cum aveau să iasă la plugărie cînd Gîrbaci, logofătul, avea să le poruncească răstit, de-a călare, cu harapnicul împletit pe mîină, și tot așa cum ascultaseră chiar în ziua aceea de duminică, în biserica afumată și pocîltită, cu smerenie, fără să-nțeleagă mare lucru, din gura preotului, gargarisită de dimineață cu rachiu, cazania veche. Erau oameni blînzi, trudnici și mulțumiți cu puțin, fără gusturi, fără doruri, fără arțag și fără năzuința unei vieți străine de trecutul lor umil, de troglodiți, de priceperea lor moștenită și neschimbată din moși-strămoși. Erau mai mult bulgari decît români oamenii aceștia, nu aveau latinul simț al luxului în sînge, al alțițelor, al florilor și încrustăturilor, pînă și pe bîta de porcar, pînă și pe fusul de tors.

La țară, în casa lui, care plătea cît două, pentru că conacul moșiei de zestre îl închiriasse jandarmeriei locale, Marin simțea, cu plăcere, că se odihnește. Îl obosise pesemne hurducatul trăsुरii și cumpelele ei pe movilele de pietriș. Se așezase într-un fotoliu moale, adînc, la fereastra de către drum și privea, fără să vrea, ca la un lucru al său, la hora trăgănată, ce se-ntinsese mai deval, în bătătura cîrciumei lui Ionică Buzatu.

La primăria de peste drum n-avea ce vedea, și-și trimitea peste ea vederea mai departe. Un șir întins de plop se liniau pînă la pămînt, înalți, rari, desfrunziți, stîlpi ; iar la tulpina lor, mică, se încurau, cu gîturile coardă, cai slobozi, se întorceau pe loc, pregetau și iar se repezeau cu frunțile

nainte, cu coamele în vînt, a zburdălnicie. Acolo era saivanul vitelor : o herghelie, o oireadă de boi moldovenești alături, mai la stînga armanul de fîn și paie, iar dincolo de arman — o adevărată stîină ciobănească.

Și cît pămînt arabil, și ce an bun se vestea ! Zăpada stase tot timpul înghețului plapomă caldă ; și-acum, pe unde se ridica, topită, da la iveală grîul crescut de două palme.

Bogăție, tinerețe, nume bun, deputăție chiar, dispoziție sufletească bună, foame la toate mesele ! Ce-i mai trebuia ? Și Marin rîse tare, singur, gîndindu-se că așteaptă masa : un pui fript la frigare, rumen, brînză de vaci cu smîntînă... Vin încaltea avea în pivniță de vreo șase neamuri, ca la o mie de vedre.

Da, viața ar fi fost ușoară și plăcută dacă pizma n-ar fi încolțit în suflet și nu s-ar fi înrădăcinat și scrijelit în el ca bradul în stîncă aridă. Semeni de-ai lui, nici mai isteți, nici mai destoinici, se puneau în văzul lumii, despicau nepăsarea ca vapoarele mari oceanele, spulberau liniștea din jurul lor și făceau să li se rostească numele cu un respect jicnitor. Și nici nu erau cinstiți învingătorii aceștia. Dimpotrivă. Nu trudeau în numele nici unui ideal, nici unei idei, nici unei păтури sociale, mințeau, palavrageau, erau oratori, avocați, și cu asta fermecau mulțimile naive. Aveau măcar meritul ăsta, sau nici atît ? Mulțimile ședea deoparte, cu neîncredere și nepăsare. Ce făceau indivizii ca să izbîndească să se urce mereu, să ajungă miniștri, să fie cîrmuitorii țării ? Și parcă el, Marin Voiculescu, nu ajunsese deputat ? Ce-i drept, nici el și nimeni altul nu se jertfise în numele vreunei himere. Ar fi fost caraghios ! Jertfirea, martiriul au cîntecul lor, pot atrage cînd aduc cununa de laur a nemuririi. Dar într-o țară în care munca și bogăția stau pe două tărîmuri depărtate, hotărît despărțite-ntre ele, ce alta putea face el, Marinică, feciorul lui Voicu, moșier, decît politica tuturor ?

Masa boierului fu mult mai copioasă decît el și-o închipuise. Pe lîngă mai multe feluri de bucate, nu lipsise nici prăjiturile, nici merele domnești. La București, în restaurant, ar fi costat un pumn de arginți. Nevasta lui Gîrbaci, logofătul, ținînd loc de bucătăreasă în asemenea caz, voise să-și arate toată știința și dragostea față de stăpîn.

Cînd se sculă de la masă, după cafeaua sorbită pe în-delete, Marin se simți îmbătat oleacă, și gîndurile cenușii

asupra invidiei le uitase cu desăvârșire. Privind, în așteptarea înhămării cailor, departe, prin ferestrele dinapoia casei, cu legea cu ochii, și-l încălzeau parcă, hambarele pline cu porumb, magaziile cu grâu, cocinele grohăind de porci, grajdurile cailor de povară și staulele boilor.

Abia în tren, către București, își mai aduse aminte de Eliza, de imboldul căreia i se supusese fără șovăire, necugetat, ca s-o cucerească. Și Medeea, soața lui, cu care trăia în pace și bună rînduială, putea să afle... I se păruse așa de frumoasă croitoreasa ? Nu mai văzuse fete, ușor de ispitit, unele de meserie, și bucuroase va să zică, tot așa de plăcute ca ea ? Pentru ce trei ceasuri încheiate stase acolo, față-n față cu fata, și căutase s-o amețească ? Ba chiar o poftise să se întâlnească și să se plimbe cu el prin capitală ! Nu, hotărît, avea să-i dea pace bieteii fete, să n-o mai ispitească !

Moșierul, călătorind în vagon-restaurant, cu societate plăcută, ajunsese cu bine la București, noaptea, ostenit în sfârșit. Se urcă în birjă, ca să se ducă întins acasă, la hotelul „Principal“.

Calea Griviței i se păru mohorâtă, mîhnită, umedă și săracă, în lumina puțină și gălbuie a felinarelor. Frigul nopții întovărășea impresia de tristețe și de mizerie a străzii, iar zgomotul ceasului acela tîrziu, de sosire de trenuri, de căutare de birjă și de roate urnite și troncănitoare, se simțea că e trecător, că va amuți pe dată, cu ultimele tramvaie plecate spre odihnă. Ca un fum ustura ochii și silea pleoapele grele să se apropie. Orașul, trezit din somn, moțăia în ultima încordare de veghe ; nici o lumină nu privea din ferestrele negre ale caselor.

În camera de culcare, pe măsuta de lîngă pat, Marin găsi un bilet de la Medeea : „Dacă nu ești obosit, vino și mă ia de la Teatrul Liric. Sînt acolo cu Nini Colțar.“

Nu-i scrisese numărul lojii ca s-o poată găsi. Nu-i lăsase biletul decît așa de mîntuială, și-l pusese dinadins în odaia de culcare, ca să-l găsească el tocmai cînd, aproape dezbrăcat, se va hotărî să se culce. Dar și așa n-avea de gînd să se ducă. Era ostenit. Șovăise o clipă, dar numai atît, gîndindu-se că Nini e poate fără bărbatu-său și ar fi putut să-i strecoare cîteva complimente. N-o mai văzuse de mult, o uitase, după ce timp de trei luni o amețise cu descîntecul. Dar prea era voinică, prea era jandarm cucoana asta lată în

spete ca un haiduc, pietroasă și totuși cu un cap de copil, cu priviri lîncede, visătoare, pierdute sub încondeiatele-i sprîncene castanii, și cu gura cît o cireășă.

Dimineața, pe la ceasurile zece, Marin se frecă la ochi și ascultă. Din larmătul mult și felurit ce umplea camera, un dîrîit apropiat răzbătea cu putere, stăruitor. Trebui să se gîndească puțin omul care se culcase cu imagina cîmpiilor nesfîrșite-n ochi și cu auzul plin de tăcerea pămîntului sub omăt, ca să descopere că este la București, că, alături, o mașină de cusut lucrează grăbit, sub piciorul domnișoarei Eliza. Nevastă-sa spusese croitoresei că poate să dea la mașină, anume ca să-l scoale.

Și imagina fetei i se năzări limpede. Firul vieții de ieri, de alaltăieri, rupt de întunecimea somnului, intră iarăși în conștiința omului, gata să țeasă mai departe.

Medeea, înaintea oglinzii, se pieptăna. Părul sfîrîia, trecut de la rădăcină pînă-n vîrfuri prin dinții pieptenului. Femeia și-l împărțea șuvițe-șuvițe, pe care rînd pe rînd le dărancea, le răsucea apoi, șerpi de smoală, urmărindu-se neconținut în apa oglinzii.

De mii de ori își văzuse Medeea gesturile acelea, aceleași totdeauna. S-ar fi putut pieptăna, cu siguranță, și cu ochii închiși; dar mai mult decît avea nevoie de îngrijitul părului, avea o nejudecată trebuință să se privească.

Medeea nu se satură curînd de icoana ei. Se privește uneori ceasuri peste ceasuri, și așa de aproape, minuțios și adînc, îndoielnic și sigur, în contemplare, încît se întîmplă să intre cu mîntea ca într-o eclipsă și să nu se mai vadă, să nu mai vadă nimic, un minut, două. Neastîmpărul, inteligența plină de nervi și de scîncetul nemulțumirii, nesăturării depline, îndoielii avare, care-l fac pe bărbat să pătrundă cu gîndul mai adînc, să iasă mai la suprafață, să-ncerce a străbate în dreapta și în stînga, într-un lucru sau într-o idee, Medeea nu le avea, sau înceta să le mai aibă, cînd se găsea în fața ei, înaintea propriei ei imagini.

Ascultînd duduitul mașinii de cusut, obsedat de vedenia Elizei, Marin Voiculescu voi să sară din pat, sprinten.

Nu-i plăcea să tînjească-n pat, în căldura stătută a plapumei. În fiecare dimineață bărbatul voinic se deștepta sub lumina zilei, aproape dintr-o dată, rupea brusc firele păienjenishului în care se înveliseră mușchii, tendoanele, orga-

nele simțurilor, rețeaua așa de ciudată, de misterioasă, întinsă și sensibilă a nervilor — gata să-nceapă !... Să înceapă... ce ? să respire ca din proprie voință, să audă vuietul sau tăcerea, să se miște, să privească cele văzute ieri ? Nu se întreba, de cele mai multe ori, și sărea ager din așternut.

Trupul, biciuit de vechea deprindere, înfiorat de voință, rămase totuși de astă dată pe loc. Mușchii tresăriseră, dar încordarea lor fusese slabă. Până în măduva oaselor străbătuse o nevoie de zăcere. Ca o durere surdă se-nfiripă în mădulare. Otrava boalei, poate și a medicamentelor, otrăvuri și ele, lucra în adânc, lupta să învingă. Omul, care țîșnea ca săgeata din arc când se rupea din somn, odihnit și proaspăt, voios și flămînd, după prima clipă amăgitoare, hărăzită de deprindere, se lăsă cotropit, se răstigni patului ; tînjea să se smulgă, să se înfigă pe alergătoarele lui picioare, și rămase așa, cercetîndu-și senzațiile : de dezgust, de suferință, de nelămurit sufletesc, de lihnire nedornică de ceva. Îi trebuia o vrednică efortare ca să se ridice și să înceapă corvada fiecărei zile.

Domnișoara Eliza lucra alături, de zor. Marin n-o putea vedea. Ușa dintre camere era închisă, și numai Medeea avea rost, cînd voia, s-o deschidă.

Lui Marin i se părea că o vede pe tînăra fată, că se uită în ochii ei vineți, iscoditori. Gîndindu-se la ea, se grăbi să se îmbrace. Socotea să găsească apoi un prilej nemerit ca să-i dea măcar bună ziua. Nu, hotărît, fata asta n-avea să-i scape, orice s-ar întîmpla ! Pretenții prea mari ea nu se putea să aibă. Nu putea să pretindă s-o ia de nevastă cînd el era însurat și cu mult mai presus decît ea. Fusese o glumă potrivită, și-atît, vorba ei : „Vrei să divorțezi ?“ Căci tot ea, deși nu i se răspunsese după dorință, arătase de ce nu poate să se întîlnească cu el duminică. Nu spusese că lucrul e cu neputință ! Așadar, era îndreptățit să tragă nădejde. Plăcută fată ! poate femeie, cine știe ? cu atît mai bine : încurcătura avea să fie mai ușoară la descurcat, iar izbînda mai apropiată. O, ce dibaci ar fi fost el dacă ar fi putut să-i bage-n minte Medeei s-o ducă pe Eliza la țară !... Tot i se ura ei în sat, din lipsă de ocupație, și dorea Bucureștii. Cu o croitoreasă la țară, ar fi avut de furcă tot timpul. Așa ceva mai plănuise Medeea o dată, dar nu primise croitoreasa, care pe atunci nu era aceeași. Eliza poate că avea să primească. Avea s-o seducă

plusul de bani, pe care el avea să i-l făgăduiască. Dar și dragostea lui putea s-o îndemne ! Fata nu părea nesimțitoare la curtea lui ; aminteri nu l-ar fi ascultat așa de supusă și zîmbitoare. Cine știe ?...

Marin sfîrșise să se-mbrace, se coborî jos la portar să-și ia corespondența și gazetele. Medeea tot în fața oglinzii rămăsese.

Pe cînd deputatul își bea cafeaua cu lapte în restaurantul hotelului, își aruncă ochii pe jurnal. Pentru domnii de la ziar, revoluția se întinsese în toată Moldova, și amenința să cuprindă toată țara. Natural, gazeta era a opoziției. Guvernul, incapabil și nepăsător, care nu știuse, de la primele semne, să potolească rebeliunea, să mulțumească dreptele cereri ale sătenilor obișnuiți, avea să se înece în sînge. Nu trebuia să uite că mai avea pe suflet crimele săvîrșite în județul Olt. Anul 1907 — prevestea ziarul — avea să fie un blestem pe capul tiraniei. Guvernul trebuia să plece, să lase cîrma altora mai destoinici și mai umani. Ostașii țării nu se cuvenea să verse sîngele fraților lor.

Deputatul guvernamental întoarse foia, enervat. Pe pagina treia iar era vorba de răscoală, într-o corespondență din Moldova. Se spunea de ciocniri între armată și țărani, de cîțiva morți.

„Poftim, se gîndi deputatul, unde duce libertatea presei ! Cu asemenea scorniri se poate răsturna un guvern. O întrunire, două, manifestații înaintea palatului, scandal, și demisia e gata. Regele, fricos, cheamă opoziția la putere.“

Cînd se urcă sus în odaia de dormit, Medeea încă se gătea. Femeia de serviciu deretecase-n grabă, făcuse patul și dispăruse cu fîrașul și găleata în mîni. Înși grăbiți măsurau cu pași mari coridoarele lungi ale hotelului. Mașina de cusut tăcuse. Eliza desigur cosea, liniștită, arar privind spre ferestrele însozite în ziua aceea, ca-ntr-un început de primăvară.

Fără să vrea, fără să știe, Marin se vedea neîncetat deschizînd ușa despărțitoare, ca s-o vadă pe fata cea blondă cu ochii vineți, cu mîscior sumes, așa de încondeiat sprîncenată.

Și inima lui bătă mai tare și zvîcni cînd se auzi deslușit, chiar la ușa privită mereu, un ciocănit.

Și pentru că Medeea întîrziase să ia aminte, să răspundă, deși nu mai era dezbrăcată, scuturat de neastîmpăr, bărbatul întoarse capul și șuieră cu disperare către nevastă-sa :

— Răspunde !

— Intră ! rosti domol și nepăsătoare moșiereasa.

Eliza avea s-o întrebe pe cucoană ceva în privința căptușelii unei haine. Ochii lor se întâlneau, se adânciră, pe când soția vorbea cu gândul în altă parte.

Trîmbe de soare intrau voioase în iatac, învioraseră locul ; raze jucau prietenoase în părul de culoarea lor al Elizei.

„Frumoasă și plăcută ființă !“ gîndea Marin, neslăbind din ochi capul, sînul restrîns, buzele, care abia lăsau să se vadă șirurile de mărgăritar albe cînd fata vorbea.

„Am să-i strecor un bilet, chibzuia Marin ; să-i scriu că o aștept diseară la cel mai apropiat colț de stradă, cînd o ieși de-aici. Diseară... Fie ce-o fi, capriciul ăsta trebuie să mi-l fac ! Fata asta mă preocupă serios ; îmi place prea mult !“

— Nu ești de părere, glăsui dulce soțul către soție, să deschidem puțin fereastra, aci, în dormitor, ca să se pre-menească mai bine aerul, iar noi să trecem deocamdată la domnișoara ? Cred că n-o stingherim...

Marin deschise el însuși ferestrele. Mirosul de liliac învechit, stricat de alte odori, se dădu în lături, și aerul puternic și încă rece de afară năpădi încăperea.

Medeea trecuse în cealaltă odaie. Îndrăgostitul scrisese repede, pe o fițuică ruptă dintr-un carnet, cele ce hotărîse ; dar nu intră după nevastă-sa numaidecît. Ieși mai întîi pe coridor, bătut de gânduri, și veni mai tîrziu în cuprinsul în care mașina de cusut își reîncepuse larma.

Lui Voiculescu nu i se părea de loc că are altceva de făcut ; dimpotrivă. Nerăbdător, aștepta să vie seara, ca s-o întâlnească pe croitoreasa nevesti-sii.

Lumea furnica pe Calea Victoriei, cu treburi sau la plimbare. În Cameră chiar, Voiculescu era absent, asculta distrat, neînțelegînd de ce se zbuciumă unii inși, de ce se dă atîta însemnătate haitelor de țărani nemernici și bețivi pornite în Moldova pe gîlceavă. Iar dacă era adevărat că satele de pe acolo se răzvrătesc, că nu mai vor să muncească după dătina și nevoile obștii, adică așa cum se cuvine față de boier, de ce nu li se făcea socoteala ? de ce nu-i împușca ? La ce e bună armata în timp de pace, de ce hrănește statul atîta ofițerime dacă nu poate face cu ea ordine și tăcere ? Era mai mult de două săptămîni de cînd ținea vicleimul ăsta !

Temîndu-se că Eliza, căreia reuşise să-i strecoare bileţelul, nu va veni la întîlnire, Marin, cînd o văzu că se pregăteşte seara de plecare, îşi făcu vînt pe uşă, cu pălăria pe cap, împaltonat. Nu se opri decît tocmai jos, pe lîngă biroul portarului.

Acolo, cu braţele încrucişate, gînditor, aştepta ca un om grav ce era, deputat, moşier, prefăcîndu-se că nu aude, că nu bănuie cine coboară scara. Stătu așa mai mult decît se aşteptase. Uşa cea mare a hotelului se deschidea des, oameni intrau şi ieşeau, valuri de aer rece pătrundeau pînă la el. Seara tot se mai făcea frig, deşi vremea căta a primăvară.

Cînd Eliza, legănîndu-se ușor în mers, cu grație, trecu fără să întoarne capul, ca şi cum nu-l văzuse, Marin se urni din loc, cît de nepăsător şi de fără intenții putu, şi se îndreptă şi el către ieşire.

Calea Victoriei, la ora aceea, se îneca de mulțimea pietonilor. Fata, zveltă, subțire, se strecura fără grabă, elegantă, prin furnicar. Marinică o zări ieşind, dar o pierdu în învîlmăşală printre staturile mai înalte ale unor bărbați mergînd în aceeași direcție. Dar îi luase urma şi n-avea decît să se grăbească un pic ca s-o ajungă.

Pe Calea Victoriei, deputatul nu cuteză să se apropie de croitoreasă. Pînă să lege o conversație şi să pornească amîndoi, în rînd, ca doi tovarăşi plecați înțeleși la drum, se putea să ia cineva aminte. O urmări aşadar, în tăcere, văzut de ea, de aproape, pînă la un colț, după care fata coti, şi el începu să-i vorbească.

Eliza întoarse deodată fața spre el, cu nasul în vînt, încruntată, severă, zbuciumă umerii cu nemulțumire şi zori pașii. Voia să-i arate că nu-l văzuse pînă atunci şi că nu-i îngăduia tovarăşia. Şi nu scoase nici o vorbă, posomorîtă aproape.

Perechi-perechi, răznite de pe Calea Victoriei, întîrziu volnic pe trotuarele largi şi din belşug luminate ale bulevardului. Croitoreasa, sprintenă, grăbită, tăcînd mereu, trecea cu îndemînare printre perechile care împiedicau drumul. Marin nu se lăsa ; căuta să meargă-n rînd cu ea, era nevoit uneori să-i rămîină-n urmă şi iar revenea şi-i vorbea.

Se încălzise mergînd bărbatul de patruzeci de ani, cu fire albe-n păr, cu aplecare spre îngrășare, prea bine hrănit,

dar nu renunța, deși simțea că obosește, că avea să găfîie-n curînd.

Spera să poată sta de vorbă cu Eliza, ca doi oameni așezați. Și iată că vremurile tinereții reînviau. Pe cînd era student și aștepta ieșirea modistelor de la lucru, i se întîmpla să alerge așa și să palavragească în deșert. Împrospătat, întinerit de amintiri, omul grav, deși asuda și se lupta greu cu oboseala, nu ceda osteneții, întindea fără preget compasul picioarelor. Nu i se părea de loc că ar semăna cu un dulău ahtiat de o cățelușă și bătînd drumurile după ea.

Era dovadă de tinerețe stăruința lui, nepăsarea de sutele de ochi care îl priviseră în trecere grăbită.

Intrară cot la cot într-o uliță mai întunecoasă. Fata își potoli mersul. Cine știe ? poate că zîmbea într-ascuns, poate că i se făcuse milă de alergătura lui, poate că voia să vorbească ori ostenească.

— Domnule Voiculescu, începu ea muștrător, nu te gîndești dumneata că poate are cineva drepturi asupra mea ? Nu sînt o fetiță. De unde știi dumneata că nu sînt logodită, că nu sînt în vorbă cu cineva ? Dumneata ești om însurat... Gîndește-te la răul pe care mi l-ai putea face numai văzîndu-mă cineva în tovărășia dumatăle, noaptea, singură !...

Vorbea liniștit și cu tărie. Marin găsi atîta adevăr și judecată în spusele fetei sărace, încît amuți o bucată de vreme. Oare pe vremuri, în tinerețe, așa i se vorbea ? Și ce naiba răspundea ? Parcă, totuși, fata nu se rostise prea aspru și ca să-l amuțească. I se păru lui Marin că ea așteaptă un răspuns bun, și se trudea să găsească unul. După ce vorbise atîta, nu mai avea ce spune ? Trebuia să încerce. O luă de braț, o apropiu de sine cît putu, cît crezu că i se poate îngădui și, în așteptarea unei destăinuiri, mersul lor se potoli. Mergeau încet, leneș, plini de gînduri. Dar el nu spuse deocamdată decît :

— Te ascult ! aproape de urechea ei.

Tropote de cai, uruit de roate, răsunau de pe departe, în tăcerea uliței lăturalnice.

Era lîngă el, la șoldul lui, fata micuță, zveltă, care lucra toată ziua ca o albină, blonda cu ochii vineți. Uite și mîna ei, cam slabă, frumoasă totuși. Și tăceau amîndoi, înțelegînd că, deși sînt așa de aproape, sînt depărtați ca stelele de pe cer, care și ele par alăturate. Și mergeau ca doi prieteni,

cuprinși de bunătațe și de aceeași slăbiciune omenească unul pentru altul.

— Aș vrea să nu mai muncești ! spuse el, sărutându-i mîna, pe care o ținuse mult și-o încălzise în palmele lui.

Eliza nu răspunse numai decît. Urmărea în gîndu-i un șir de amintiri. Își adusese aminte de unele soațe ale ei, care-și lăsaseră lucrul, ademenite la viața ușoară și luxoasă a cocotelor. Începuseră mai întîi prin a fi întreținute de omul care le încîntase. Toate-ncepuseră așa. Apoi fuseseră lăsate, și acum băteau trotuarul în căutarea amanților de-o noapte. Lili, o fostă colegă a ei în clasele primare, ajunsese pe calea asta să aibă casă mare, moșie, automobil, să primească vizite de miniștri și de consuli, să facă politică ; dar cîte altele nu sfîrșiseră la spital sau la bordel ! Putea ea, Eliza, să se-ncumete și să-ncerce, măcar cu unul, cu domnul ăsta, Voiculescu, sau avea să aștepte pînă avea s-o ceară un pîrlit de funcționar, un mecanic de la Căile Ferate, moșic, sărac și bețiv ? Micul amplotiat, cînd ia o croitoreasă de nevastă, e plin de nazuri și de pretenții. O trimite la muncă, iar banii lui și-i cheltuiește afară din casă, la berărie, la biliard, la cărți.

Și Voiculescu, deputat, moșier, om serios și la vîrstă, suspina, jucîndu-se cu chinuita ei mîna :

— Drăguț ! drăguț !

Eliza tăcea, îngîndurată.

— Cît cîștigi ?... întrebă el, și oftă ca un om plin de inimă.

— Dumneata nu știi ? făcu Eliza.

— Păcat de ochii tăi ! o căină Voiculescu, prins într-adevăr de milă și de caldă iubire pentru copila de lîngă el.

Nici ea nu putea suferi munca. Și nu atît munca, pe cît supunerea față de toate cucoanele, capricioase și neroade. Era tînără, frumoasă, i s-ar fi potrivit de minune atîtea găteli scumpe, și nu avea parte de ele, deși îi treceau prin mîni. Ba chiar cu mîinile ei, înțepate de ac, le îmbrăca și le înfrumuseța pe atîtea femei urîte, scâlîmbe, diforme, bătrîne, capii și necinstite.

În seara aceea, cînd se despărțiră, erau prieteni. El nu îndrăznise s-o sărute, uitase că el e domnul deputat și bogatul moșier trufaș din Leorman. Dar mîinile lor, una într-alta, la despărțire, toate patru se strînseră îndelung, făgăduitoare de prietenie, de iubire.

După zile schimbăcioase, ici-colo în cuprinsul țării, vremea se hotărî pentru primăvară. O lumină nouă, voioasă, umplea lumea, răzbătea prin ungherele jilave, ștersese bruma de omăt ce mai dăinuia, usca țarina, umfla mugurele mare al castanului sălbatic, înfiora timpuriul liliac ; iar în pădurile negre, ca mazăgălite pe zarea albastră, scotea ghiocei bogați și flori albastre, prin ruginitele și putredele frunze de an.

Pe așa timp prielnic, țărănimea urma să-și facă pe țanc și cu șart munca ei seculară, să întoarcă brazdele lăsate pentru porumb, să iasă la câmp cu mic, cu mare, bărbați și muieri.

Prin curți, în unele sate, oamenii stăteau la soare, roboteau, ciocăneau la uneltele lor, pe curînd harnice. Zările încă nu se deschideau, ca porți nevăzute, la vîsla triumfulară de cocori ; colțul ierbii mijise ; boii mugeau prin staule, dornici de vînt, de pășune fragedă.

Dar oamenii nu aveau tihnă la lucru. Dregeau ce dregeau sapa, furca, hîrlețul, cosorul, tăvălugul, și se strigau peste gînduri vecinii, lăsau baltă sculele și plecau la cîrciumă, ca să afle cîte ceva.

Ca un duh de neliniște, ca o molimă de artag străbătuse țara. Cîrciumele erau pline, înțesate, de dimineată pînă seara tîrziu. Țăranii vorbeau acolo toți într-un glas, la o părere cu toții. Se zvonise că, în celalt cap de țară, n-au mai venit rumânii să muncească pe prețurile vechi și că au pus înde ei stăpînire pe pămîntul ciocoiesc. Mai venise veste că ocîrmuirea n-avusese ce le face oamenilor, pentru că ei uciseseră pe toți proprietarii și arendașii, pe rudă, pe sămîntă, și că, la strîmtoare, ai mari îi lăsase în plata Domnului.

Nu colindase nimeni țara, din sat în sat, lucru cu neputință, ca să răspîndească asemenea zvonuri ; dar de la fac-

torul poștal, care leagă zilnic orașul cu satele, de la jandarmul batjocoritor, carele auzise ceva și lua lumea de la țară peste picior, la un pahar de rachiu supt în oîrciumă, din gazeta ce pătrundea în sat și aducea știri despre cele petrecute în fundul Moldovei, de la toți aceștia aflaseră țăranii de cereri de pămînt, de nesupunere față de boier, de izgonirea celor neplăcuți din vatra satului.

Altoite toate acestea pe spusele puține ale învățătorului, om de lume nouă în unele sate, muncitorimea de la țară, veșnic în lipsă, avea ce să creadă și să-și închipuie.

Primele semne de răzvrătire au fost însemnate în gazete în ziua de 7 februarie 1907. Din județul Botoșani, unde încolțise, nemulțumirea s-a întins mai gălăgioasă în județele Dorohoi și Iași. Țăranii cereau să li se dea pe 25, pe 30 de lei falcea de pămînt, după ce-i izgoniseră pe ovrei din sate și-i uitaseră, și mai cereau ca, la răfuială, la încheierea socotelilor, să nu fie înșelați.

Și țăranii care aveau pămîntul lor, unii moșneni, aveau îndeobște prea puțin și mai luau în bani sau, mai cu seamă, în dijmă, de la boier. La socoteală pesemne că totdeauna plugarul se simțea tras pe sfoară. Muncea el, cu toată familia lui, cu vitele lui, și mai rămînea adesea dator, pentru că luase cîndva un sac ori patru de porumb sau își dase vitele la izlazul boieresc.

Și iată că zurba nu contenea în Moldova. După aproape douăzeci de zile de fierbere pe loc, cînd se înrădăcină părerea că focul se localizează, că răzmerița e pornită numai împotriva cîtorva arendași de neam străin, noi turburări se iviră în celalt cap de țară, în Mehedinți și în Dolj.

Țăranii cu care se întîlnise boierul Marin Voiculescu, ei ducîndu-se către oraș, iar el spre conac, în zi de duminică, măseseră peste noapte în capitala județului, la un han. Acolo se întîmplase să stea de vorbă cu alții, știutori de carte, și aceștia le spusese ce se petrece prin țară. Răzorenii tot ar fi stat la cumpănă să creadă ori nu. Dar fîrtații lor le arătase negru pe alb, scris într-o gazetă.

Firește, de îndată ce stă scris, ca la *Evangelhie*, așa era. Se sculase lumea pentru dreptate, pentru pămînt. Ba ei își mai dădeau cu socoteala că gazetele, scrise de boieri, mai ascund, mai ocolesc, ca să nu înfierbinte și să trezească norodul obidit.

Întorși în sat, cei cîțiva răzoreni lățiră prin șoaptă vestea cea mare. Ba chiar hotărîră pe doi rumâni mai isteți să se ducă la curte și să-l iscodească pe logofătul Gîrbaci că ce anume a căutat boierul Marinică prin sat.

Adunările lor, tot mai numeroase, nu le lua nimeni în seamă, ori le punea în sarcina vremii, tot mai prielnice pentru începerea muncii.

Gîrbaci îi primi pe cei doi șireți îmbufnat și țațoș. Veniseră să plătească cei doi saci de porumb, cu care erau datori de anîț, ori aveau de gînd să cunoască harapnicul ? Fata unuia dintre ei, Ion Ivanciu, fusese slugă la curte și fugise fără simbrie : desigur că șterpelise ceva ! Cît despre boier, fusese pe la conac, ca să-și mai guste vinul negru din pivniță și să-i vadă lui (lui Gîrbaci) ochișorii. Coconășii ăștia, crescuți pe la București, fără să fi pus mîna o dată în viața lor pe coarnele plugului, cred că știu tot ce e-n lună și-n soare. Voia să-l învețe pe el cînd să scoată lumea la arat ! O, ho ! harapnicul să trăiască ! „Luni, sfîrși Gîrbaci, să ieșiți cu toții-n pîr la cîmp. De bine ce-ați venit, iacătă, să spuneți voi la tot satul să se gătească de lucru. Vremea e nu se poate mai bună !“

Cele două iscoade dădură ochii cu lumea satului și spuseră cele rostite de logofăt.

Dar nimeni nu dădu crezămînt vorbelor lui Gîrbaci. Boierul nu venise numai pentru atîta lucru. Ciocoiul voise să vadă cu ochii lui dacă e liniște pe moșie, dacă e horă ca totdeauna și nu se simte ceva.

Că sosise vremea arăturii, asta era adevărat ; dar oare dacă ei, sătenii, ieșeau ca oile după măgar, se supuneau numai-decît la poruncă, nu însemna că se șterg pe bot de pămînt ? Alții, din sutele de sate răzvrătite, cum scrie la jurnal, aveau să capete fel de fel de dreptăți, iar ei să rămînă adică tot în voia și-n stăpînirea boierească și-n sfîrcul biciului lui Gîrbaci ? Că, de bunăvoie, fără pic de oțăreală și de vijelie, cine avea să le dea ? Nici copilului, că-i al ei, și nu-i dă maică-sa țîță pînă nu plînge.

La nevoie aveau să se ridice și ei, toți cu toții, cu coase și cu topoare, și-avea să se sperie stăpînirea. Să le puie armată împotrivă nu se putea, pentru că oștirea era tot din țărani înjghebată ; și nu puteau cioclovinele la urma urmei ucide toată plugăria, cîta frunză și iarbă, ca să rămînă țarina

nearată și să putrezească pe loc grâul ! Cine avea să-i hrănească pe boieri cu pâine albă dacă pieria țărâtimea ?

Le trebuia așadar o fărîmă de curaj : în ruptul capului să nu iasă la arat, și să urle și să amenințe ca păgînii. Și parcă n-aveau de ce ? Prea își băteau bogații joc de ei ; îndurau toate lipsurile, și toate numai pentru un om, pentru boier ! Era el Dumnezeu ca să-i răsplătească pe lumea cealaltă ? Jos cu el ! Să-și vadă de oraș, de deputăție și de muierea lui fandoșită. Pămîntul muncit de ei al lor trebuie să fie !

În Răzoarele ființa de doi ani o bancă populară. Preotul era președintele ei, iar casier, fostul hangiu, cămătarul satului.

Cei care voiau să se-mprumute nu puteau lua un ban de cinci pînă nu treceau pe la casa ori a președintelui, ori a cămătarului, ori a învățătorului, și să se învoiască cu ei.

Camăta băncii era una, la fel pentru toată lumea, dar cei trei zgriptori își aveau bașca partea lor : pentru gir, pentru sprijin, pentru că-și puneau obrazul și cuvîntul.

Veneau de la București controlori isteți, încălziți de directorul lor, om tînăr, inimos, patriot, dar nu aflau nimic din matrapazlîcurile de la bănci. Sătenii nu se plîngeau de-a dreptul la București ori controlorilor ; ba erau mulțumiți că găseau să se împrumute pe loc, să-și înlătore pe un timp nevoile. Preotului, fostului hangiu nu-i plăteau în bani, ci în muncă, o săptămînă, două, de lucru cu brațele, cu carul cu boi,

Era sîmbătă. Ca prin ramurile încă țepene, nedezmorțite de soare cald, slobod trecuse vîntul ce se purta de la un capăt la altul al țării. Oamenii nu se hotărau într-un fel. Pe luni, aveau poruncă să iasă la plug. Gazete nu le mai picaseră. Postașul spusese că au fost oprite jurnalele la oraș pentru că scriau de revoluție.

De nu se știe unde purceasă, vorba „lot“ umbla din gură-n gură. Țăranii de prin alte părți știau ei ce știau de cereau stăpînirii lotul lor. Ce alta putea să fie decît pămînt ?

Pe ziua de a doua zi negreșit că avea să se întîmple ceva. Ori avea să vie boierul, și atunci ei aveau să meargă la el, cu *lăcrămații*, tot satul ; ori preotul avea să ție o cuvîntare, ca să povățuiască norodul.

Adică numai ei să rămînă neștiutori de ce se întîmplă pe lume ? În alte sate auziseră că se ridicase poporul și că era

rezbel. Poate că prin unele părți se și împărțise pământul. Doar n-avea să rămână brazdele neîntoarse și porumbul nesemănat !

Sîmbătă spre duminică noaptea, veni ca-ntr-ascuns și trase la casa preotului domnul controlor al băncilor populare.

Era un om înalt și gras, tînăr ca de treizeci de ani, spînatec și bălan ; avea ochi mici, înecați în grăsime, și era tare blînd la vorbă și la înfățișare. Le mai vorbise răzorenilor la un an de la înfăptuirea băncii din satul lor. Dar pe ei nu-i cîștigase și se uitaseră la el holbați, cînd îl văzuseră lăcrămînd în focul vorbirii. Ce avea el cu ei, om străin, orășan în straie nemțești ?

Și-acum venea iar controlorul să-i descînte. Chipurile, îl trimiseseră pe el pentru că-i cunoștea... Dar nu erau toți grași ca dînsul, sătui de toate bunătățile, plimbați în trenuri și-n birjă. Ce avea să le spună ? Avea să tăgăduiască oare că s-a sculat prostimea împotriva cărturarilor, a trîndavilor, a ciocoilor ?

Deși venise într-ascuns, oamenii-l văzuseră și aflaseră în puterea nopții de sosirea lui și pricepeau ei bine la ce aveau să se aștepte. Îl țineau bine minte, căci *săteanul* se uită adînc răscolit de gînduri, de neîncredere și de ură, la orășanul care i-a călcat în sat din partea stăpînirii. Parcă-l și vedeau vorbind, deschizînd brațele la tot cuvîntul mai duios, împresurat de popă, de învățător, de fostul hangiu, de logofătul Gîrbaci, de perceptor și de doi-trei jandarmi.

Duminică dimineața, curtea bisericii era înșesată de norod. Copiii stăteau mai pe lîngă garduri, unii urcați pe ele ; în biserică erau mai mult femei, iar bărbații așteptau pînă și-n drum să ia sfîrșit liturghia.

Preotul începuse slujba în zori, clopotul și toaca sculaseră lumea, ca să isprăvească pe la ceasurile opt, cînd controlorul avea să vorbească. Omul stăpînirii voia să se întoarcă la oraș, ca de-acolo să plece altundeva.

Murmurul din mulțime descrescu la ieșirea din biserică. Bărbații lăsară loc femeilor și bătrînilor să iasă în șosea, și ei rămaseră, cu capetele în piept, posaci, stăpînindu-și neli-niștea ce-i rodea.

Pe o lespede de mormînt, controlorul, om voinic, înalt, începu a grăi. Se făcu tăcere adîncă. Oratorul vorbea despre vremurile de jale, de umiliri, cînd orice om, boierul și săracul, putea fi luat de la căminul lui și dus de păgîn în robie. Nu

era mult de-atunci. Abia acum și tare greu se așeza țara, își făcea sieși legi, orînduiri nouă, pe care, dacă nu se dovedeau bune, le înlătura. Românul zidea acum pe pămîntul lui, după cum îl tăia capul. Poate că nu mergeau toate spre mulțumirea tuturor, dar cu răbdare și rîvnă, cu încredere și cu temere de Dumnezeu, aveau să se îndrepte lucrurile, iar cei nedrep-tățiți, cei cu prepus, aveau să capete dreptate. Nu trebuiau să se iuțească. Ușor se strică un lucru, făcut cu migală și trudă, și e mai cuminte un pic de așteptare.

Pe cînd vorbea și se înduioșa cumplit orășanul, țărani se înghionteau între ei, se priveau într-ascuns cu coada ochiului. Pricepeau unde bate domnul controlor și de ce se teme. Îi răzbiseră pesemne opincarii prin alte părți. Le luase pămîntul, și-acu ei veneau aici să-l scape pe ciocoiul lor, pe deputat, ca să rămîină asta încaltea tare și mare.

Cei din preajma oratorului ascultau fără să se clin-tească. Dar mai pe departe, în roiul de ascultători, oamenii clătinau din cap, își scuturau pletele mițoase. Unii asudau de neastîmpăr și-si scosese răciulile. Umeri se ridicau, se smuceau protivnici; privirile se întunecau; un mîrșit surd și dușmănos creștea și scădea — drept răspuns la cuvîntarea de pace și supunere.

Povățuitorul își privi ceasornicul, mai rosti cîteva cuvinte și, împresurat de primar și de ceilalți surtucari ai satului, își deschise drum prin mulțime. Plecă.

Sătenii rămaseră locului, se învălmășiră. Acum erau mulți de tot, veniseră unii și în timpul cuvîntării.

Drumul era numai popor; și peste drum, la primărie, de asemenea. Sfătuitorul plecase; își făcuse datoria.

Voci mînioase se înălțau în freamătul de glasuri scăzute. Furnicarul era nedumerit și aștitat. Femeile, cu mîna la gură, așteptau și ele. „Zicea că sîntem slobozi să muncim oriunde!“ se auzi în mulțime. „Adică nu-i chip să ne dea pămînt pe seamă; ca să muncim numai la noi; să nu mai avem nici în clin, nici în mîneacă cu logofătul și cu boierul?“ „Ținea cu ei și asta, că doar nu-l adusesem noi!“ se auzi un răspuns.

Și freamătul sporea, și nimeni nu se urnea ca să plece pe-acasă.

Pe la prînzul cel mare lumea tot se zbuciuma. Părăsise ograda bisericii, umplea curtea largă a primăriei, șoseaua

de dinaintea casei boierești și se îmbulzea pînă la cîrciumă, înțesată acum și zguduită de voci întăritate.

Foamea începuse să le dea ghes ; unii gospodari se găteau să plece, cînd se văzu răsărind pe drumul comunei țărani din Merei, cătun depărtat, dar care făcea parte din Răzoarele.

Ca un stol de păsări mari veneau mereii. Unora le fluturau pulpanele vestmintelor venind ; stîrneau tot praful opincile lor ; înfierbîntații daseră căciula pe ceafă.

Ceata, numai de bărbați, avea în mîni coase, furci, topoare, și părea hotărîtă să facă prăpăd.

Pînă să sosească pîlcul zorit în dreptul crîșmei, clopotul bisericii vechi din Răzoarele începu să bată ca nebun, cu un țipăt puternic.

Un fior cutreieră mulțimea răzlețită a răzorenilor. Cine trăgea de funie în clopotniță a primejdie și a strigat după ajutor ? Nimeni nu pusese la cale bătaia clopotului. Cutremurați se îndesau oamenii unul în altul.

La sunetul lui, parcă mai spornic, mai avîntat, val-vîrtej venea ceata înarmată a merelor.

„Cu Dumnezeu înainte !” își făcură cruce mulți din oameni, unii veterani cu medalii în piept, și, ca o turmă, se îndreptară către conacul boieresc.

La casa orășănească, bine-mprejmuată, mulțimea găsi porțile de fier închise. Ograda curată, în mare parte pietruită, era pustie. O cloșcă, cu puii ca de aur după ea, fugea speriată, cîrîind. Pasărea parcă înțelese ceva.

Soarele se înnoră pe tărie și o umbră acoperi casa și șoseaua. Mereii se-ndesau cu securile și cu topoarele printre ceilalți săteni.

Voci aspre bubuiau în freamătul de răzvrătire și de răzbunare. Porțile de fier fură zguduite cu putere, fură împinse cu umerele, dar nu se deschiseră.

Logofătul Gîrbaci nu se arăta. Era la preot, unde ră-măsese, poftit să prînzească, cu tot meamul lui. Aflase de scularea satului, dar nu cutezase să înfrunte mulțimea.

— Nu cu mîinile goale, nu așa se zdrobește scorpia ! strigă unul din cătunul Merei. Și el izbi cu toporul de două ori într-o zăbrea de fier a gardului.

Drugul se rupse, alte lovituri de topor căzură peste zăbrelele tari, și bărbații pătrunseră în curtea boierească.

Și o bună parte din răzoreni erau acum armați. Trimiseseră acasă pe copiii lor să le aducă berde, securi, târnăcoape și topoare.

Poarta, fărîmată și ea sub loviturile de fier, se despică-n două, și valul mulțimii umplu curtea.

Din nevestele oamenilor veniseră multe. Unele se încercaseră să-și îmblânzească bărbații, și-i povățuiseră a sta mai la coadă ; altele, prinse numai de curiozitate, se amestecau cu ei, mugeau la mugetul lor, crîșneau din dinți, luate de puhoiul ce-i împingea pe toți în aceeași răzvrătire.

După spargerea zăbrelelor de fier ale porții, o bucurie de primă izbîndă se împrăștiase pe toate fețele, învăpăindu-le.

Argații boierești fugiseră care-ncotro prin dosuri, mai demult, pînă nu răzbise valul clocotit al norodului.

— Noi n-avem mălai, și aici era porumb pentru zece sate ! strigă unul.

— Pentru un sac de porumb mă pune să ar un pogon cu boulenii mei ! strigă altul, în fierberea și-n îmbulzeala de gloate.

— Eu nu sînt hoț să iau din bucatele lui ; îi dau foc mai degrabă, să ardă ! răspunse parcă dîrîz alt oțerit.

Se împleteceau în furia lor, se împiedicau unul de altul în îmbulzeală, în preajma hambarelor pline să plesnească, a magaziiilor, a șoproanelor, a grajdurilor, a staulelor, a cocinelor și a cotețelor de tot felul.

Vasile Țapu intră în bucătărie, pe lîngă care, deși sta deschisă cu ușa dată de perete, trecuseră mulți fără să-i dea luare-aminte, și-ncepu să mănînce dintr-o tigaie cu cartofi prăjiți în untură.

Un ceaun de mămăligă clocotea uitat pe ochiurile scoase ale mașinii. Țapu, după ce cotrobăise prin toate tingirile, văzuse ciorbă, tocană, și hăpăise din cartofii care sfîrșiau. Șugubăț din fire, începu să mestece mămăliga. Tot le era foame oamenilor, și lui de asemenea.

Alți cîțiva inși intrară, scotociră în toate părțile. Se gătea masă mare acolo, menită pentru logofăt și pentru argați. Aveau să se ospăteze ei, și încă bine !

Alături de bucătărie se afla o cămară. Pătrunseră și-n ea și o goliră de bunătăți.

Copiii se strecurau printre picioarele oamenilor, intrau în odăile de slugi, părăsite, în cămară, își umpleau sânul cu carne afumată, cu stafide, cu alune, cu fel de fel de nimicuri, cu zahăr și, ronțâind, potolindu-și foamea, râdeau ca dracii, sub căciulile lor mari.

Hambarele de grâu, de porumb, de orz și de ovăz fură sparte, și cerealele curseră movile la pământ în jur împrejur.

Din când în când, răzbătea zgomotul ascuțit al unui geam zburat în țandări. Copiii petreceau dînd cu cotul în geamurile ferestrelor tuturor odăilor mărunte din preajma clădirii boierești, în corpul căreia nimeni încă nu pătrunsesese. Poate că încercase careva la uși, dar găsise închis. O slugă prevăzătoare încuiase pretutindeni intrările.

Locuința logofătului fu cotropită mai întîi, iar mai apoi toate lucrurile din casa lui fură aruncate în curte. Scaunele și mesele fură fărîmate cu ciudă ; Țoalele și vestmintele călcate-n picioare și sfîșiate din mîni ; cele ce se puteau sparge, trîntite și făcute mici fărîme.

Din lucrurile de găteală mărunte, ușor de cocoloșit, din cele a căror întrebuințare li se părea curioasă ori năstrușnică țărâncelor, multe din acele lucruri fură *puse bine*, luate de femei.

Logofeteasa, cu un copil în brațe, de țîță, cu altul de poala rochiei, cu altul plîngînd după ea, fugise la vreme și se aciuiase într-o casă țărănească, la un om al curții. Mai apoi avea să se strecoare și ea la preot, unde se afla bărbatu-său.

Oamenii păreau că se ceartă. Ca într-o îmbrînceană a două tabere amestecate în încăierare, așa se învălmășeau și se împleteceau în ograda cuprinzătoare ; o lume de zurbagii, cu brațele ridicate, smucite din trup, cu gurile pline de răcnete, de înjurături, de hohote, de crîșnete, cu ochii scăpărători sub sprîncenele pogorîte. Femeile țipau și ele, sfîșîind tot ce se arunca din odăi pe ferestre, scuișînd și blestemînd.

Valul mulțimii ajunsese pînă înapoia înaltei case boierești, la curțile de din dos, la porci, la boi și la pasări.

Dar, ca la un lucru nechibzuit mai dinainte, norodul nu știa de ce să se apuce, se învălmășa nespornic. Inși care aveau cîte o pică veche unul pe altul se opreau brusc față-n față, în ziua aceasta de răfuială, amenințători ; își scuișeau în obraz dușmănia stătută și intrau iarăși fără țintă în vîlmășagul fără căpetenie.

Trecuse de mult vremea de masă. Uitaseră de prînz. Acum era mai mare gloata în curțile de dinapoia casei. Apreotesei, care căsăpea vitele în sat, se uita cu jînd la o matahală de mascur, căzut pe picioarele lui mici sub greutatea trupului, zăcînd, abia grohăind cu rîtul pe două labe.

— Ce te uiți la el și-l prețaluiești ! se auzi din mulțime. Taie-l ; tot ni-i foame ! Să-l frigem întreg !

Dar măcelarul nu se mișca. Mascurul părea că doarme, cu toată fierberea și larma din jurul lui.

Dobre Nanof se desprinsese din îmbulzeală, scoase un cuțit din brîu, se plecă repede asupra animalului adormit, îl luă de rît cu stînga, cu putere, iar cu dreapta, cu îndemînare și iuțeală, tăie beregata porcului.

Grăsunul voi să se scoale ; șoricu-i ros de păr voi să se înfioare, dar nu putu. Nanof stăruia mai adînc cu cuțitul, ce se-neca în grăsimea gîtului prea gros. Sîngele țîșnise într-o undă caldă, fumegînd. Măcelarul nu retezase, nu mersese pînă în ceafă, nu tăiasse deplin beregata cu oțelul. Cuțitul se nimerise prea mic.

Porcul, nepărăsit încă de viață, cu toată durerea simțită de toate vietățile sub genunchiul morții, nu se sălta pe picioare, abia coada-i mică și-o mișca, și-o învîrtea, și-o îmbîrzoia. Ochii, înecați, priveau prosteste, cu groază, clipind, și un grohăit de suferință, adevărat geamăt omenesc, îl curma.

— Fă-i de petrecanie mai departe ! se răsti Nanof către măcelarul Apreotesei, care sta zîmbind înaintea agoniei trîndavului dobitoc.

— Hai, Dobre ! hai, hai, că ni-i foame ! îl îmboldeau și pe Nanof alții.

— E prea gras ăsta ; tăiați altul ! răspunse Nanof, dar se plecă totuși ca să desăvîrșească lucrul de măcelărie neizbutit.

În cocinele alăturate, ceilalți porci parcă simțeau, grohăiau, guițau, se frămîntau, se înghesuiau prin fundul lăcașurilor lor, cu disperare.

Un cîrd de femei stăteau în jurul unui foc mare, făcut în curte. Scosese răratecul din soba bucătăriei ; copiii cărașeră lemne din belșug și toate fărâmurile de scaune și de mese ; pirostii găsiseră pe undeva și, într-un ceaun mare, fierbeau de mămăligă. Merindele, toate cîte le găsiseră prin odăi, se sfîrșiseră. Vremea trecea, soarele scăpăta către asfințit.

Potolită oarecum, lumea, neîmpiedicată de nimic și de nimeni, făcuse tabără în curtea boierească. Nu se mai îmbulzea și nu se mai împletecea. Unii se duceau la crîsmă, beau un rachiaș și se întorceau ronțăind un covrig în dinți, în așteptarea porcului fript și-a mămăligii.

Tot rîndul caselor mărunte, locuința mai răsărită a logofătului, bucătăria cu chichinețele ei, odăile mai ponosite ale argaților păreau acum oarbe, așa nu le rămăsese un geam, și pînă și ferestrele fuseseră smulse din țîțîni și puse, în batjocură, la fiertul mămăligii.

Unii din oameni, în așteptarea mesei, tot mai umblau încoace și încolo.

— Să ne luăm fiecare cîte un bou ! răcni Sîmboteanu în mijlocul celor care intraseră în staulul vitelor cornute.

— Care să ia și care să nu ia ? întrebă răstit Stoian, care nu avea nici o vită la casa lui. Tu, mă, ăla care ai și pentru fiu-tău ? răcni el, și tremura tot.

Sîmboteanu îl auzise.

— Ia-ți vaci, ia-ți cai, te opresc eu ? sînt la nasul tău !... răspunse celalt.

Boii, legați la iesle, hrăniți mai din belșug în ziua aceea, pentru ca a doua zi să fie scoși la plug, întorceau capul, cu un corn în jos, priveau lung, oglindeau în ochii lor țîmpi și cerești, liniștiți ca seninul limpede al cerului, lumea învîlvorată de oameni. Pe unii dintre țărani poate-i cunoșteau, munciseră, asudaseră împreună sub arșița de foc a soarelui de vară.

Staulul era curat ca o tindă în ajunul Paștilor. Patruzeci de boi rumegau visători în șir ; ieslea era plină cu paie ca aurul. Curățenia, orînduiala impuseră liniște țăranilor, dornici de asemenea gospodărie. Și-apoi, nu s-ar fi putut împăca la împărțeală : care să ia și care să rămîină mofluz ? Toți ar fi vrut vite. Încet-încet, se scurseră din staul și iar se amestecară cu cei de pe-afară. Poate că și liniștea tovarășilor lor de muncă, a boilor, îi înrîmurise.

Acum ardeau două focuri în curtea boierească. La unul se frigea carnea de porc, în două feluri. Bucăți mai mici de carne fuseseră întepate în țaruși puși horă în jurul unui buștean așezat pe o moviliță de jar ; ciozvrte mari, trase în frigări de fier și de lemn, erau învîrtite de cîțiva copii pe alt purcoi de jeratic. Altă mămăligă, într-un mare cazan de

aramă, pesemne de rufe, colcotea pe un foc ațîtat mereu, cu flacăra.

Tot din rărunchi vorbeau oamenii, cu strigăt, vrînd parcă fiecare să fie auzit de toți. Se frămîntau încă, nu se liniștiseră. Isprava lor, năvala nestingherită în curtea boierească, le dovedise că pot fi stăpîni. Se însera. Focurile ardeau și se frigea mereu carne ; oamenii se înfruptau, se săturau, și ca un fel de veselie cuprindea norodul.

— Vin jăndarii ! Vai de mine ! se auzi deodată un glas de femeie țipînd, și Stanca Bălan se repezi ca o furtună din drum în curtea întesată.

O spaimă cumplită învălmăși toată lumea. Înspre șosea nu puteau fugi ; s-ar fi întîlnit piept în piept cu jandarmii. Aceia aveau puști încărcate, iar ei, pînă și cei care se armașeră, își lăsaseră din mîni topoarele și coasele, neavînd trebuință de ele.

Cazanul cu mămăligă se răsturnă pe cărbuni, opări doi copii și un bărbat care se tolănise pe aproape.

Mulțimea se îndesa către fundul curții. Și pe acolo se putea ieși, rupînd gardurile, de lemn în partea locului, sărindu-le la nevoie.

Unii cu frigarea în mîni, cum îi apucase vestea cea rea, alții cu nimicurile luate de prin odăi, alții cu cîte un codru de mămăligă fierbinte, alții cu nimic, ba și cu zăbunul, jocul ori căciula pierdută din fugă se risipiră pe după curțile de pasări, afară din vatra curții boierești. În mai puțin de un sfert de ceas nu mai era nimeni la conac. Mereii făcuseră ca toată lumea, molipsiți, fugiseră și ei.

Tot așa de repede însă precum se risipiseră, pătrunși de groaza că vor da piept cu jandarmii înarmați cu puști, țărani aflară că fusese numai o părere, că nu fuseseră văzuți decît doi soldați întorși din întîmplare acasă, de la miliție.

Unii din oameni, rușinați pesemne față de ei înșiși, nu se mai întoarseră din drumul către casă. Era și tîrziu, se înnopta pe curînd. Alții se opriseră la cîrciumă, unii se adunară la primărie, alții se duseră să-și caute bulendrele pierdute ori uneltele.

Glasurile iar se ridicară tari și amenințătoare. N-avea să rămîna boierul numai cu atîta. A doua zi aveau s-o facă și mai lată, ca să nu se creadă că sînt moi, că se lasă îmbrobodiți ca muierile. Ori se așteaptă logofătul Gîrbaci să-i scoată

a doua zi, după cum le trimisese vorbă, la plug? De arătură le ardea lor de le crăpa măseaua, dar nu pentru îmbuibarea numai a unuia și-n paguba unui sat de oameni.

La primărie, aparatul telefonic fusese deșurubat din zid cu meșteșug, scos și aruncat.

Nu se știa cine făcuse isprava, dar o ticluise din vreme, pe când răzorenii intrau buluc în curtea lui Voiculescu. Poate că altfel s-ar fi găsit cine să înștiințeze orașul de faptele sătenilor, dar așa, orice comunicație fusese întreruptă. Primar, popă stătuseră înțeleniți de frică. Era treaba jandarmilor, mai la urmă, ei nu se puteau pune cu poporul care-i hrănea.

Jandarmii stăteau ascunși pe la ibovnicele lor, prin coșarele vitelor, prin poduri, îngăduiți și cocoloșiți. Într-un târziu ieșiră din culcușuri și doi din ei reușiră, tot ascunzându-se de câte ori zăreau o umbră de om, să ajungă dimineața la oraș.

Prefectura județului de Leorman avusese peste zi de mai multe ori nevoie, deși era duminică, să vorbească cu primăria comunei Răzoarele. Nu i se răspunsese, și ajutoarele prefectului începuseră să bănuiască adevărul.

Se sculasera multe comune din județ, dar nu pretutindeni se gândiseră țărani să taie comunicația telefonică. Dar se întâmplase și asta în câteva sate, și se mai întâmplase ca sătenii, instalați la telefon, să-i descoasă ei pe cei de la prefectură sau să-i batjocorească porcește.

Prefectul nu fu vestit decât luni dimineață, la sosirea jandarmilor, de răzmerița din Răzoarele.

În capitala mică de județ nu se afla decât un regiment de dorobanți. Unde să-l trimeată mai întâi cîrmuirea locală, când din toate plășile veneau știri de izbeliște? N-ar fi stat mult pe gânduri prefectul, și-ar fi trimis ostașii la moșia lui și a lui socru-său, pe care avea să-l moștenească. Socru-său avea acareturi domnești pe moșie, vin și cereale nevîndute de peste o jumătate de milion.

De joi începuseră turburările în județul Leorman, și pe dată le aflase prefectul, trezit de cele ce se petreceau în județele învecinate și dăscălit la București să fie cu luare-aminte. Dar cu toate astea nu putuse pune la cale nimic. Să liniștească lumea cu vorba, cu făgăduieli, se încercase prin funcționarii lui, prin subprefecți, prin notari și primari, prin revizorul școlar și prin învățători, prin trecerea preoțimii, prin

jandarmi. I se spusese să facă tot ce era cu putință ca să nu se verse sînge, dar i se dase voie să întrebuințeze la nevoie și armata țării.

De joi voise domnul prefect să stea de vorbă cu comandantul regimentului localnic. Dar comandantul era la București. Telegrafie după el, dar primi răspuns că se află la țară, la moșie. Moșier și el, colonelul dase fuga, ca să orînduiască apărarea avutului lui.

Locțiitorul comandantului se lăsa greu. Se temea de răspunderi. Vineri primise ordin lămurit, drept de la Ministerul de Război : nu mai putea cîrmi, nici șovăi.

Dar alte piedici se iviră. Dintr-un regiment întreg nu se aflau nici patru sute de oameni la cazarmă. Cei mai mulți erau trecuți în apeluri ca prezenți, dar de fapt lipseau. Peste douăzeci de ostași fuseseră trimiși de cîteva luni la moșia din alt județ a însuși comandantului, unde, fiind meseriași de tot felul, lucrau tîmplărie, dulgherie, fierărie, încălțăminte, haine civile familiei domnului comandant sau slujau ca argați. Și tot așa, maiori, căpitani, locotenenți, aveau în slujbă fără de simbrie pînă la zece oameni de-ai regimentului. Însuși locțiitorul de comandant avea acasă vreo șase cătane, iar pe alte două le trimisese la părinții lui, ca să-i slujească.

Ca să aducă toată lumea aceea risipită, pe lîngă că se strica cu toate gradele și cu meamurile lor, era nevoie de timp. Cînd sergenții-majori, aghiotanți, aduseră situația regimentului la cunoștința îngrijoratului șef, căutînd să ascundă oamenii întrebuințați de ei înșiși sau învoiți de ei pe parale, primiră cîte o săptămînă de arest și oprirea soldelor.

Dar pedepsele cu închisoarea trebuiră să fie ridicate, ca să nu se audă în lume despre cele ce se vedeau la cazarmă și pentru că nu se puteau lipsi de adevărații muștruitori ai soldaților, de sergenți-majori. Regimentul trebuia alcătuit cît mai în grabă.

Prefectul se plînsese ministrului de război că nu i se dă nici un ajutor din partea regimentului local. El cerea o anchetă. Dar nu era vreme de așa ceva.

Ordine peste ordine soseau și la prefectură, și la regiment. Telegraful vîjia toată ziua. Dar ordinele se băteau cap în cap, de la ceas la ceas, și nici o măsură nu se putea lua.

Se zvonea că guvernul vrea să părăsească puterea. Nu se simțea destoinic să înfrunte urgia unei revoluții. Același

guvern mai avusese de furcă cu o răscoală cu câțiva ani mai-nainte, o înecase în sânge, și-acum îi era greață de așa ispravă crîncenă, de pe urma căreia opoziția avea să profite, să se întărească.

Deputații, aleșii norodului, nu erau buni de nimic. Nici nu cutezau ei, moșieri, bogătași, orășeni, să dea ochii cu țărani, ca să le vorbească, ca să încerce a-i îndupleca și să-i amăgească cu făgăduințe trandafirii. Poporul de jos, talpa țării, semănătorii, nu-i cunoșteau ca pe prietenii lor, ca pe sprijinitorii păsurilor lor.

CE FĂCEA DEPUTATUL MARINICĂ PE LA
ÎNCEPUTUL REVOLUȚIEI ȘI CE S-A ALES
DIN DRAGOSTEA, ȘI DE EA ÎMPĂRTĂȘITA,
A CROITORESEI ELIZA, PRECUM ȘI DIN
SOCOTELILE ACESTEIA.

În vremea asta posomorîță și amenințătoare, de griji și fior, Marin Voiculescu, deputat și moșier, reușise să stea de vorbă, îndelung și dulce, cu Eliza. Mai mult decît atîta : în fiecare seară o petrecea pînă aproape de casa ei.

Durerile împunsăturilor repetate la trei zile, scîrba umilirii lui trupești, muștrările și deznădejdea ce-l biciuiau uneori, de i se părea că toată viața lui a fost goală și ștearsă, nu-l opriseră să iubească. I se părea că pierde un prilej de mulțumiri cum n-a mai avut.

De marți aștepta ziua de duminică, din capătul săptămîinii, ca să se întâlnească cu Eliza ziua, să se plimbe amîndoi, să se înfunde undeva, în camera separată a unui restaurant de pe la marginea orașului și, poate, să se împărtășească de iubire desăvîrșită.

Dar blestematele de gazete, ca-n trîmbițe de aramă răsunătoare, urlau că țara s-a aprins întreagă, că marea proprietate e primejduită, că ard conacele boierești și hambarele

cu grîne ; că sătenii, acum cînd trebuiau să iasă la arat, au înnebunit, s-au unit pretutindeni și că înfruntă puterea armatei.

Marinică știa că ziarele încornorează din deprindere, pentru tiraj, și că sînt totdeauna rău informate.

Că se sculasera țărani împotriva unor moșieri, lucrul se prea putea. Marin își aducea aminte o conversație în tren, odată, cu Samarinis, un mare proprietar din județul Brăila. Marin îl văzuse pe acela cu o cumplită vîna de bou în mîna și-l întrebuse ce face cu ea. Iar Samarinis, nepotul ministrului Toicescu, îi răspunsese, firește, în franțuzește : „Îi bat ! Îmi place să-i bat pe țărani la nebulie ! Asta e plăcerea mea cea mai de seamă cînd stau la țară.“ Voiculescu rămăsese cu ochii căsați, iar ciociul bătuș zîmbea, ca un om superior. „Și nu s-a întîmplat să omori cu vîna asta ?“ întrebuse el. Iar Samarinis, om de o putere mușchiulară faimoasă și despre care se știa că luptase și la circ, mascat însă, așa, de plăcere, rîsese : „Nu ! Sub lovituri rezistă, nu moare ! S-a întîmplat să moară mai apoi. Procesul pe care l-am avut a fost din altă pricină. Un anume Cojocanu trăsese-n mine cu revolverul. Nu mă nemerise și l-am băgat în pușcărie. Și pe asta îl usturasem odată !“ Și sportmanul arăta vîna de bou, groasă ca pe mîna, și umplută cu pietre, pentru ca să fie mai grea și mai dureroasă.

Împotriva unor asemenea proprietari se răzvrătiseră desigur clăcașii. Dar pe moșia lui numai logofătul dacă pișca oamenii, pe cei nemernici ; el însă nici nu sta de vorbă cu ei, ca tată-său, de pildă, care boteza și cununa în tot satul, prilej ca să dăruiască o sută, două de lei.

Pe vremea jupînului Voicu, ridicat de jos amînteri, om fără știință de carte, înstărit prin căsătorie, nu erau automobile, politică costisitoare, mode din trei în trei luni schimbate, curse de cai ; așa că ciocii, mici și mari, puteau petrece cumsecade la nunți țărănești.

Dar prea multă larmă se făcea totuși în jurul revoluției acesteia, ca Voiculescu să nu se gîndească, cu un spor de grijă tot mai mare, la satul lui, la acareturile și la grîul răsărit. Mai ales gazetele opoziției se văitau și, cum le sta bine, învinovăteau guvernul. Și cei de la cîrmă, fără să tăgăduiască de cîteva zile și fără să dea multe știri din țară, învinuiau opoziția că răscoală țara.

Grija începea să se înrădăcineze. La Cameră, unde tot se mai abătea îndrăgostitul deputat, fețele se lungiseră, pri-

virile se rătăciseră, miniștrii apăreau și piereau, uluiți : semn că guvernul se clătina pe temelii.

Toată ziua era o goană fără preget după domnii miniștri.

Moșierii începuseră să crîcnească, deși cei mai mulți dintre ei erau guvernamentali, împotriva șefilor. Vocile se oțăriseră ; Camera nu mai avea liniștea ei solemnă în așteptarea elocinței marilor oratori. Duelul de discursuri, ascultat cu lăcomie și satisfacție, încetase, și-i luase locul o neliniște, o frecare între oameni, un zgomot ca de valuri.

Guvernul își pregătea plecarea, fără să vrea să afle dacă bieții partizani își făcuseră treburile ; regele chemase partidul protivnic, și un nou guvern se înjgheba.

Cum era să nu se pătrundă Marin Voiculescu de toate acestea ? Deși era în toiul dragostii, deși nu putea crede că țărani de pe moșia lui sînt în stare să deschidă gura, lucru atît de greu și pentru un deputat, de pretutindeni îngrijorarea îl înfiora.

Pînă și Medeea, nevastă-sa, în lumea ei de mode, de flirt și de grandomanie, auzise de răscoale. Pînă și ea îl întrebase odată de ce nu dă o fugă pînă la casa lor din Leorman, locuința lor de căpetenie, ca să se asigure că nu se petrecuse nimic vătămător intereselor lor. El răspunsese că încă nu-și terminase cura medicală.

Pînă și Eliza îi vorbise de răscoalele țărănești, și ea se mira că nu se îngrijorează moșierul de avutul lui. „Nu te pot părăsi o zi întreagă !“ spusese el, și fata înclina să creadă. „Vino cu mine !“ îi trăsni prin cap deputatului, dar fata refuză mai întîi.

O călătorie cu trenul, măcar pînă la Chitila, pentru o muncitoare veșnic pe scaun, veșnic aplecată pe lucrul mînilor ei, pe un cîmpei de stofă, în vîjiitul mașinii de cusut sau în tăcerea turburată a capitalei, e o sărbătoare rară, de pomină.

Să călătorească într-un vagon de clasa întîia, ca cucoanele cele mari, să fie crezută cine știe ce, de către cine știe cine, cel puțin o profesoară ; iar trenul fulger să tot fugă patru mari ceasuri, peste cîmpii, prin păduri, prin locuri pe care poate că niciodată nu i-ar fi fost hărăzit să le vadă, și să ajungă într-un oraș străin : erau atîtea ispite, încît Eliza

rămase visătoare când Marin îi propuse a doua oară, mai stăruitor.

Pînă și-ndoiala ei, în sinceritatea și mărimea iubirii lui, începea să se risipească. Într-adevăr, de ce nu pleca el să se intereseze de avutul lui la fața locului? Nu se putea despărți de ea? Simțea bărbatul acesta, care ar fi putut îndupleca voilor sale pe atîtea femei și fete mai de viță, simțea nevoia să vadă neînsemnata ei mutră în fiecare zi? Ea știa bine că nu e de lepădat, dar, oricum, n-avea gărgăuni, nu se credea picată din cer. Și totuși, se putea să-i placă foarte mult, să fie tocmai așa cum visase el o femeie, să fie tocmai pe placul lui.

Dar cum de nu simțea nevasta lui nimic, deși el își făcea prea des de lucru prin casă, mai cu seamă prin odaia în care lucra croitoreasa? Doamna Voiculescu avea desigur un amant, prea era oarbă și prea des și îndelung lipsea de-acasă. Ai fi jurat uneori că sînt înțeleși să trăiască fiecare pentru el, cu plăcerile și cu amourile lui.

Și, pentru că stăruise să vină cu el, să călătorească așa, amîndoi, ca doi necunoscuți, împrietenți pe loc, în tren, Eliza spusese: „Nu pot în zilele de lucru. Dacă am lipsi amîndoi, doamna Voiculescu ar putea să bănuiască...” Și el hotărî numaidecît: „Bine, duminică, în loc să hoinărim fără țintă prin București, unde ne-ar putea mai lesne vedea și urmări cineva, mergem la Leorman. Îți pui o voaletă groasă pe obraz, ne urcăm în același compartiment, ca și cum nu ne-am cunoaște, ne așezăm față-n față, lîngă fereastră, iar o dată ajunși e și mai ușor, întrucît nu te cunoaște nimeni în urbea mea: iai ca și mine o trăsură, tragi la hotelul «Central», cel mai curat, ceri cea mai bună cameră. O să te creadă vreo mare actriță. Ce-ți pasă de chelneri și de necunoscuții care se va întîmpla să te zărească? Tragi voaleta pe ochi cînd te supără privirea vreunui găgăuț. În vremea asta eu dau o raită pe la prefectură și aflu ce se petrece la moșia mea. Nu zăbovesc. Îți poți închipui cît de repede voi veni. Aș vrea de-acuma să fiu acolo. Vin așadar și eu la hotel... Să mă primești! Mie n-are ce să mi se întîmple. Soacră-mea, neamurile pe care le am în oraș nu se țin grăpă de mine. Și mîncăm amîndoi în camera ta. După prînz, tîrziu, mai dau o raită pe acasă. Eu am casă mare în Leorman. Acolo e gospodăria mea cea te-

meinică. Și iar vin la hotel. Seara plecăm iar în două trăsurile deosebite, ca doi necunoscuți, iar în tren facem la fel...”

Sîmbătă seara, după ce se despărțiră bine înțeleși asupra ceasului de întîlnire la gară, Eliza găsi acasă o etolă și un mașon de lutru. Cînd maică-sa i le arată, dînd la o parte hîrtia ce le acoperea, și o întrebă acru pe fată :

— Ce e cu lucrurile astea ?... De unde-s ?... Eliza le privi mută, între bucurie și uimire.

— Cine le-a adus ? întrebă ea.

— Um om care n-a spus de unde e și nici cine l-a trimis. Și eram și eu uluită, așa că nu l-am descusut și a plecat.

Dar fata se dezmeteci. Înțelesese. El i le trimisese. Și nu-i spusese nimic. N-o pregătise. Noblețea... Frumoasă purtare ! Nobil și bogat ! Blănilor costau poate peste o mie de lei.

— Știu de unde sînt ! strigă ea, însoflegită deodată. Mi-au fost trimise ca să nu răcesc în tren. Mi-au fost împrumutate de doamna care mă trimite să-i aduc rochiile și capotele. Ți-am spus că e bolnavă. De aceea nu pleacă ea. Și pentru că tot nu iese, nu se plimbă nicăiri, s-a gîndit să mă folosesc eu de blăni. Eu credeam că a glumit cînd mi-a spus că o să-mi trimeată cu ce să mă învelesc în tren, ca să nu răcesc...

O muma își crede lesne copilul pe cuvînt și e încîntată să-l creadă ca să-și conserve propria ei iubire pentru el. Muma se identifică cu odrasla ei și are nevoie de o bună părere de ea, ca pentru sineși. Necesară ca aerul e stima de tine însuși, o stimă care variază după ins, după meseria lui, după caracter și inteligență.

Ecaterina Drăghici simți că i se ridică de pe suflet o lespede, sub deslușirile fiică-sii. Blănurile de preț erau dovada bunei considerații, primirii dragăstoase ce i se arătau fetei în casele bogate în care lucra. Totuși, Ecaterina îi spuse fie-sii să nu se laude către frate-său, pe care, de astă dată, muma îl pomenegri că e „bănuitor din fire și rău”.

Fratele Elizei, mai mic cu doi ani decît ea, tocmai își făcea stagiul în armată. Fiind tapițer de meserie, o ducea mai ușor decît alții, era mereu prin casele ofițerilor, luat să lucreze, plătit doar cu ceea ce putea el să-i înșele la cumpăratul tapetelor. În schimb, i se da mereu concediu, așa că venea des pe acasă, și regulat dormea sîmbăta și duminica la părinți. Acum

flăcăul era îngrijat : se zvonea prin cazarmă că au să-i ducă pe toți la țară, ca să potolească revoluția.

Cu o parte din banii ce-i câștiga fata, cu lucrul mâinilor ei, cu puținul adus de soldat, se ținea familia aceasta lipsită de tată. Muma nu se da nici ea bătută : cosea vecinilor, după tipare vechi, șorturi mai ales și vesminte nesupuse modei, pentru mahalagioaice. Eliza cheltuia mult cu îmbrăcămintea ; ținea la înfățișare, prețuia luxul. Încropeau laolaltă puținul trebuincios casei.

Era încă întuneric afară când se trezi din somn Eliza duminică dimineată. Era frig. Maică-sa, ostenită, dormea. Coșoii cântau somnoroși prin depărtări, nu se auzea nici un uruit de roate pe afară.

Eliza de obicei tînja, cu soarele-n ferestre, să se despartă de patul cald. Acum însă așa de limpede se simțea, încît se întreba dacă nu cumva nori groși împiedică lumina să se prăvale pe geamuri. Întinse mîna la ceasornicul deșteptător, pus pe măsuța de lîngă patul ei. Nu putea ceti, era prea întuneric, poate că era pe la miezul nopții, pe la orele două. De altfel, ceasornicul ar fi făcut zgomot : fusese pus să deștepte, să sune.

Hotărîită să mai doarmă, Eliza închise ochii. Zadarnic genele se îmbrățișau molcom, piroteala nu sosi, mintea era clară și gînduri peste gînduri dădeau năvală.

Astăzi, așadar, avea să fie o zi fără pereche pentru ea. De altfel trecuse de douăzeci și cinci de ani. Alte fete, pînă la vîrsta ei, aveau amanți peste amanți, cinci-șase avorturi. Se ținuse bine. De cînd avea paisprezece ani era să dea greș cu un vînzător de la „Moda pariziană“, unde fusese ucenică și stase șapte ani întregi. Într-o zi, ticălosul acela de vînzător, om însurat, o prinsese singură într-o magazie. Ba o chemase și venise chiar ea, curioasă, cu inima zvîcnind, știind și neștiind la ce e chemată. Dar fața binecunoscută a omului, din blajină și dragăstoașă întotdeauna, se schimbase îngrozitor : ochii i se turburaseră, gura i se strîmbase, părul i se făcuse vîlvoi. Și cînd, cu o mîină puternică, o luase de talie, iar ea se opintise, împotrivindu-se, el o trîntise pe un maldăr moale de postavuri. Jos, trîntită, ea se ghemuise. Rafturile pline cu mărfuri ale depoului parcă stăteau să cadă asupra lor. Bărbatul se plecase peste ea și se pleca mereu. O spaimă cumplită, nejudecată o făcu să țipe. El căuta să-i astupe gura cu o mîină. Atunci ea a

mai țipat încă o dată, tare, pătrunzător. Și s-a întâmplat un lucru de pomină : însuși patronul a venit, urmat de un servitor. Scăpase. Ticălosul a fost izgonit pe totdeauna de la „Moda pariziană“.

Tocmai pe vremea aceea gazetele istoriseau isprăvile unui patron de croitorie, cu calfele și ucenicele din atelierul lui.

Ce-i drept, fusese și ea vinovată de nebunia vânzătorului — își amintea Eliza. Primise de la el panglici, ciorapi, cupoane de mătase — furate de el din raionul lui, și-i întorcea, așa mică cum era, de paisprezece ani, niște ochi ! și-l lăsase s-o sărute.

Apoi ceilalți vânzători, căci ea rămăsese la „Moda pariziană“, se fereau de ea ca de o ciumată. Celelalte fete cunoșteau toate magazia cu postavuri, buclucașă. Și patronul îi cunoștea dulceața. Și el, pe cînd ea, Eliza, avea nouăsprezece ani, tocmai pentru că presupunea că rămăsese fată mare, o descîntase un timp, mai pe departe, mai pe aproape, gata să se aprindă de tot. Dar ei tocmai atunci îi făcea curte un pictor. Atunci, între două îmbieri, se hotărîse temeinic să cunoască viața. Dar pictorul nu dansa. Și pentru că ea mai ales la baluri visa, la perechile acelea nedespărțite parcă, strînse piept la piept în legănarea valsului, și care pleacă apoi la cuibul lor — va să zică pentru că nu dansa, se certă cu pictorul. Pentru patron iarăși nu se putea hotărî, prea era chel și pistruit !

Apoi — Eliza se adîncea în amintirile ei — lăsase „Moda pariziană“ și lucrase prin casele bogătaşelor. Pesemne că ea era frumoasă cu adevărat, căci nici aristocrații n-o treceau cu vederea. Pretutindeni aproape, cînd nu era cucoana de față, i se făcea curte. Într-un rînd, chiar una dintre cucoane grozav ar fi voit s-o încurce cu fiu-său. Îi propusese un angajament lunar, cu masă și locuință în casa ei. O asigura că n-avea să-i lipsească nimic, întrucît numai o ușă avea s-o despartă de flăcăul ei, care atîta aștepta, mititelul ! Dar ea nu se lăsase ispitită, deși i se spusese că va fi îmbrăcată ca o prințesă.

Și iată că, în ziua asta mohorîtă, ce parcă n-avea să se mai lumineze-n veci, ca și cînd n-ar fi voit, ea ori Dumnezeu din ceruri, ca să se facă pasul cel mare, în ziua asta trebuia să cunoască ce cunoșteau toate femeile, și maică-sa, prostie pentru care se născuse pesemne.

N-o dorea, dar era curioasă s-o încerce, se temea de dureri, se temea că nu-i va plăcea, ca nealtea, și se temea iarăși să nu găsească în plăcerea asta, oricum rușinoasă, tănuită, tot ce poate fi mai bun și mai amănunțit pe lume. O patimă pentru care să-și lase muma, să calce peste toată cuminența ei de pînă atunci, în văzul lumii; să iasă-n lume în haine otova, vechi și petecite — o nebunie care să-i schimbe cu desăvîrșire și cuget, și înfățișare.

Cui nu-i e frică de o schimbare totală, ca de necunoscut? Toți dorim o prefacere, dar ne temem de o schimbare care să transforme întreaga noastră fire, în așa fel încît să nu ne mai cunoaștem, să ne fim străini. Așa ceva n-ar fi un fel de moarte? Și nu se zburlesc de groaza morții și cei care cred în viața de-apoi? Cine vrea pierderea eului lui, fie chiar pentru dobîndirea în schimb a eului cel mai strălucitor? Noi năzuim să ne continuăm. Mai presus de orice ne interesează propriul nostru eu, apoi dezvoltarea lui.

Ziua se ivi turbure-n ferestre, cînd, întorcîndu-se pe o parte și pe alta, Eliza se trudea cu gîndurile. Maică-sa și ea se deșteptase devreme. Eliza tăcu în patu-i, se prefăcea că doarme. Avea, în ziua aceea, față de mumă, multă nevoie de prefăcătorie.

În curînd pocniturile focului se auziră în odaia de dormit. Muma trebăluia. În sfîrșit, ceasornicul deșteptător își porni alarma sperioasă, poruncitoare.

Eliza se dădu jos din pat, lampa fu aprinsă pentru cele cîteva minute de crepuscul. Fata avea nevoie de lumină multă la oglindă.

Militarul, fratele Elizei, nu putuse veni de la cazarmă. Poate că avea să vină mai apoi. Poate că dormea la vreo drăguță. Elizei așa-i plăcea să creadă, pe cînd mă-sa îi purta de grijă. Se putea să fi fost oprit la cazarmă ca să fie dus la țară, după cum se zvonise, în calea nebunilor de țărani.

Muncitorii din orașe nu simt nici o frățietate pentru plugari. Nu-i judecă după nevoia pe care omenirea o are de ei, ci după înfățișarea aspră, după picioarele lor în opinci, după straie, după graiul necopiat de la orașeni. Nepurtînd aceleași vestimente boierești, ca ei, acre, cum le numesc țărani, muncitorii orașelor se cred mai nobili, mai ciopliți decît țărani.

Muma își petrecu fata pînă la poartă. Se făcuse lumină afară. Ceva așa ca suferința unei despărțiri strînse inima Eli-

zei, după plăcerea simțită în pragul casei, cînd se privi în etolă și cu manșon poate de peste o mie de lei. Bărbatul care i le dăruise trebuia să fie și el răsplătit ! trecuse prin capul virginei. Și gîndul ăsta își întorsese îndată, în cugetul ei, fața lui serioasă și severă.

„Mă duc să mă vînd scump, să mă plătesc !“ îi tresări în minte. Dar picioarele mergeau, fata plecă cu ochii în zarea drumului, doar va zări o trăsură. Inima-i bătea, un nod i se urca în gîtlej, își șterse ochii. Dar lacrămile fuseseră uscate de văpaia ochilor, cu cearcăne vinete de nesomn și zbuciumare. Căci și prin somn o munciseră gîndurile.

Trăsură nu găsi, dar avea timp destul.

Cînd, după mult mers, mai țeapăn, mai silit ca de obicei, din pricina noilor găteli, ajunse la Teatrul Național, se gîndi să ia tramvaiul. Din josul străzii Cîmpineanu venea un vagon. Și cum venea de năprasnic ! Cu toată preocuparea ei, Eliza privi spectacolul, de altfel de zece ori văzut.

Pe o lungime de vreo două sute de metri, strada Cîmpineanu, pînă să aburce în Calea Victoriei, e pantă prăvălatică. Ca să fie urcată de o trăsură, trebuie ca și caii buni să se opintească din răpputeri și să răsufle bine cînd au ajuns în deal, în Calea Victoriei.

Ca-ntotdeauna, și acuma, dimineata, vagonul era înțesat. Numai pe cele două peroane, înainte și-napoi, erau îngrămădite ca la treizeci de persoane. De lungul drum parcurs de la gară, caii se mai odihniseră jos, în strada Cîmpineanu. Și ei știau bine că-i așteaptă dealul. Pentru suiș li se mai adăogară alți doi tovarăși inimoși, care îi așteptaseră acolo. Frîna slobozită, li se strigase „hi !“, primiseră un bici pe spinare și se repeziseră. Vagonul îi trăgea înapoi cu toată greutatea lui și a mulțimii strivite în încăperea-i. Dar vrednicii cai își înfingeau din fugă picioarele îngenunchiate, copitele, în pietre, și tîrau cutia imensă după ei. Cu lungile lor capete în piept, cu coamele-n vînt, cu nările căscate și roșii ca de o văpaie, ambițioși ai fi zis, voind să-l facă să zboare vagonul greoi, alergau, cu scăpărări de foc în potcoave.

Frumoasă și totuși ridicolă era goana aceasta, în capătul căreia nu era nici premiu, nici recunoștință, nici o galerie de spectatori. Într-o lume de cai, ar fi avut poate un rost, o frumusețe, dar oamenii rîdeau privind spectacolul acela de

trudă cumplită, făcută de douăzeci de ori pe zi, de mii și mii de ori pe an, de niște gloabe.

„Uite așa se străduiesc poezii și scriitorii români și tot atîta caz se face de ei, ca de animalele astea !“... spusese odată un mucalit.

Eroicele dobitoace, cînd ajungeau sus, ude, bicisnice, tremurau sleite de puteri. Caii bine hrăniți, frumoși, ai muscalilor, veșnic mulți în piața Teatrului Național, întorceau capul să vadă pe semenii lor, și nici ei nu păreau că se miră de sforțările prăpădiților tovarăși, sau că le acordă vreun merit.

Elizei, priveliștea măreață și caraghioasă, în ziua aceea cînd toată viața i se depăna pe dinainte, îi aduse aminte de caii de foc ai lui Apolon. Ea învățase-n liceu un an, apoi, murind tată-său, trebuise să-și caute o meserie. Tot patru cai, așezați în rînd, avea și Apolon la carul soarelui !

Cînd Eliza ajunsese în curtea Gării de Nord, îl zări de departe pe Marin Voiculescu, stînd drept, înfipt în capul treptelor, cercetînd toate trăsurile ce treceau. Tresări văzîndu-l, se gîndi o clipă să se-ntoarcă și grăbi pasul. Așa de bine se purta omul ăsta cu ea încît poate că n-ar fi rostit o minciună dacă ar fi spus că-l iubește.

Marin se-nroși pînă la urechi cînd o văzu la trei pași de el. Trecuse pe sub privirile lui scotocitoare mai departe, printre trăsuri.

Îi sărută dreapta, înmănușată, murmurînd :

— Ai venit ! Îți mulțumesc !

Apoi, învăluind-o și străpungînd-o cu focul straniu din ochii lui, în așteptare înfrigurată, îndoiioasă, îi șopti :

— Nu te supăra... Dar trebuie să te ții după mine. Mă duc să scot bilet. Pînă acum n-a fost casa deschisă. O să ți-l strecur în trecere... Da ! Te urci în vagon după mine... Știi !...

Și, ca să nu fie zăriți de careva, îi strînse mîna pe furiș, o trase ușor după el și-i întoarse spatele.

Era în tren, în vagon de clasa întîia, în compania unui deputat, amoretzat de ea. Avea aerul unei cucoane mari, cu o etolă și un manșon de două mii de lei poate. Și asta era ea, Eliza Drăghici, o biată croitoreasă orfană !

Toate astea, în așteptarea urnirii vagoanelor pe șine, o frămîntau și o minunau. Mai adineaurea era sub acoperămîntul părintesc, mai adineaurea o petrecuse mă-sa pînă la poarta

într-o țîțînă, și-acum avea să străbată cîmpii, orașe poate și să tragă la un hotel de primul rang !

Și acolo ?...

Marin îi zîmbea din ușa vagonului, așteptînd să se urnească trenul, împiedicînd intrarea în vagon dinadins, doar vor rămîne singuri în încăperea strîmtă, intimă și legănătoare, pe canapelele moi.

El începea de pe acuma, așadar, să i se simtă stăpîn. Privirile lui intrau prin ochii ei ca un metal topit. Uneori i le simțea ca o mîină fierbinte, care ar intra și s-ar strecura cutezătoare pe la gît, peste piept.

Trenul porni. Voiculescu închise ușa. Erau singuri.

— Fii cuminte ! șuieră Eliza, amețită, bărbatului care o atingea cu genunchii și se pleca asupra-i, învăpăiat, încins.

— Pînă cînd ? întrebă cu tremur în glas el, strivindu-i degetele care-l rețineau.

— Gîndește-te că la moșie cine știe ce se petrece.

— Ardă ! N-o să se pîrjolească, zău, ca mine de cumplit !

— Fii cuminte ! îi recomandă, rugător, cu ochii la ușa prin care se zărea spatele unui domn.

În vagoanele de clasa întîia nu era îmbulzeala din celelalte. Un cetățean își așezase geamantanul în compartimentul lor și plecase, poate în alt compartiment, ca să stea de vorbă cu vrun cunoscut.

Totul făcea din duminica aceasta o zi deosebită și o sărbătoare. De atîtea ori oftase Eliza după o călătorie cu trenul. Afară soarele umpluse lumea de o lumină primăvăratecă, radioasă ca un napoleon nou. Șesul se afunda în nesfîrșitul zării, iar sufletul dornic de ducă, pasăre călătoare, aluneca cu el, plutea nesimțit și dulce pe săgeata privirii. Copacii fugeau ca năluci, satele se arătau ca să piară.

Eliza se afunda în pernele moi ale canapelei și, ca atrasă, mereu se lovea în genunchi de genunchii tari ai lui Marin.

El nu mai tăcea ; ca beat, făgăduia o veșnicie de iubire, o casă după cum va dori-o ea, retrasă, în București, cu iedera și cu pometuri, un cuib în care să uite amîndoi că există și că mai sînt oameni pe pămînt.

Trenul fugea cu spor, clempănea metalic din toate încheieturile ; nu se oprea decît la orașe.

Marin nu avusese prevederea să cumpere ceva de-ale mîncării de la București. Acum cobora la toate stațiile și aducea bunătăți.

Elizei i se părea că trăiește într-un basm, în care voile ei, și cele neînchegate bine, i le împlinea Arap-Alb. Și cuvințele lui, tremurate și pătimase, purtarea lui egalitară, vîrsta ei, împrejurarea de față și ciudata ațîțare a simțurilor pricinuită de mișcările trenului o înrîuriră și pe ea.

Începea să înțeleagă, ca o femeie, dogoarea ochilor și a respirației unui bărbat. Se turburase. Dorința mija în ea un colț de patimă. Strîngerilor lui de mînă, lipirilor de trupul ei, începuse, în neștire, fără voie, să le răspundă cu plăcere. Aștepta astfel clipa cînd vor fi singuri între patru pereți, la Leorman.

De cum se arăta cineva în dreptul ușii, bărbatul înțelenea, năbușa un oftat în pieptu-i și izbutea, încet-încet, să se întunece ca un om preocupat ce ținea să păfă că este. Eliza se uita pe fereastră și, dacă insul de pe coridor privea prea stăruitor, ea se ridica să vadă mai bine cîmpul, întorcîndu-i spatele.

Atunci Marin o urmărea cu coada ochiului. Linia corpului ei începuse să i se pară neasemănat de frumoasă. Ea își scosese, în focul ce-o cuprinsese, paltonul, și șoldurile i se desemnau ușurel sub postavul subțire.

Ei credeau că nimeni nu bagă de seamă frămîntarea lor, dar tot vagonul, cu puține persoane de altfel, numai de ei vorbea. Numele lui zbura din gură-n gură. Mai era un domn deputat alături, pe care Marin îl văzuse la bilete, dar pe care îl credea în alt vagon.

Îndrăgostiții, cînd își au idolul în față, numai pe el îl văd. Și nici pe el nu-l văd așa cum este, ci zugrăvit de pasiune, care lasă uneori în umbră deasă părți întregi din persoana fizică și pun în simpatică lumină exclusiv altele. Ochii, părul, sînul, gura, una din acestea, luminează pentru ei toată făptura iubitei sau iubitului.

Cînd trenul se opri în Leorman, Voiculescu și sărise din vagon, cu îndemînarea unui tînăr de optsprezece ani, și se uita, ca un om speriat, să nu-l vadă vreun cunoscut.

Pe șeful de gară, pe alte două tipuri din oraș le nescoti. Se temea de oameni politici și de neamuri. I se păru că nu vede pe nimeni primejdios.

Eliza pogorîse și-l urma.

Dar uitaseră amîndoi că nu trebuie să se vadă că sînt împreună, și se urcară, unul după altul, în prima trăsură apucată.

Eliza șovăise, ce-i drept, dar nu pentru că se răzgîndea sau pentru că știa că trebuie să fie singură, ci pentru că nu-i venea să creadă că, în hodoroaga aceea murdară de birjă, se putea urca un om îmbrăcat bine.

Cu îndemînare, Marin ridicase burduful birjii, ca-n timp de ploaie.

Ghemuiți unul în altul, înfrigurați aproape, aprinși la răstimpuri, uitaseră să spună birjarului unde să-i ducă.

Trăsura intrase pe strada în care locuia Marin, era gata să intre în curte și să tragă la scară, cînd amorezatul zări pe sub coșul trăsurii o mutră bine cunoscută, chipul unuia din servitorii lui.

Strigă birjarului să mîne drept și găsi prilej să-și îngroape capul la pieptul tînăr al iubitei, chipurile ca să nu-l zărească nimeni și să-l recunoască.

Cînd moșierul Voiculescu ieși din hotel, se înserase. Încotro să apuce, se întreba el, năucit de dragostea împărtășită, neînstare să se mai îngrijească de soarta moșiei lui.

„Moșia, se gîndea el zîmbind, cine are să mi-o ia ? Casa ? nu se mută de pe locul ei. Să-i dea țărani foc, ca să facă ceva, văzînd că se zbuciumă de-a surda ? Aș ! în Răzoarele nu poate să fie revoluție !“

Marin se îndreptă către prefectură. Aceasta părea pustie. Pardoseala scufundată a sălii ei mari amenința să se prăbușească în beci. Prefectul nu era acolo. Un am ploaiat gîrbov, cam surd, întindea spre om urechea dreaptă cînd i se vorbea, asculta îndelung, ca și cum cuvintele plecau în capul lui pe ganguri întortocheate și ajungeau tîrziu la locul înțelegerii ; iar cînd se pregătea să răspundă, sta oîtvă drept, cu fața către om, apoi întorcea spre el urechea stîngă și vorbea.

Am ploaiatul acesta spuse că nu are știre de la Răzoarele. Avea onoarea să-l cunoască pe domnul deputat, dar vești nu veniseră. Se putea însă ca undeva, poate chiar la Răzoarele, firul telefonic și cel telegrafic să fi fost tăiate, pentru că primăriile respective nu mai răspundeau. „Alo ! Alo !“ — degeaba. De altfel, încetase comunicația aproape în tot județul.

Revoluția era în toi. Dumnezeu singur putea ști ce-avea să se întâmple. Domnul prefect avea onoarea să se teamă să nu vină la oraș nebunii !...

Cu un funcționar așa de mic nu putea sta mai mult de vorbă deputatul.

Și Eliza îl aștepta la hotel ! Nu mai putea pierde nici o clipă, cu nimeni, nicăieri. Să se ducă acasă, la prefect, sau acasă la el, prea multă vreme ar fi pierdut ! La urma urmei, toate informațiile la ce i-ar fi folosit ? Să se repeadă el până la Războaiele ? Să parlamenteze cu bătăranii ? Dacă era adevărat că se răsculasera și sătenii lui, nu i-ar fi putut potoli cu vorbe. Pușca și tunul să trăiască ! Și blonda, draga lui blondă, îl aștepta ! Poate că încă suferea... Cât de dulce se împotrivise... și cedase. De necrezut !... Ce ispravă mai făcuse și el ! O fată mare ! Asta credea îndatoriri serioase... Fie ! O iubea ! O iubea cum nu iubise niciodată, cu puterea omului matur, cu recunoștință pentru fecioria ei, păstrată parcă anume pentru el ; pentru ca el să nu se simtă rece și scîrbit în viață, singur într-o lume nepăsătoare, cumplit de plictisită în fond, cu toate petrecerile la care se deda așa, ca să se convingă sărmana că nu trebuie să se sinucidă.

Femeia aștepta la hotel. Acum era femeie, drăguța de ea ! Ce act însemnat se săvîrșise în viața ei ! Mititica ! Dar părinții, dar frații ei au să știe ? au să afle ? au să-l cunoască vreodată ? A ! nu, nu făptuise o crimă, nu ! desigilase o comoară, se bucurase de cea dintîi destăinuire trupească, chemase la viața cea adevărată, a simțurilor, o făptură omenească frumoasă, care nu se împărtășise încă de ea, de frică, din calcul, cine știe ? Dar el o iubea, și avea să aibă o neîntreruptă grijă și iubire pentru blonda asta dulce, dulce ca o blăniță de șenșila.

Cu pași mari se îndrepta spre hotel. Se însera. O lăsase pe Eliza să se reculeagă din impresiile noi și puternice. Chiar ea îl rugase să plece. O năpădisese ca un fel de rușine... Se simțise murdară, novice, proastă ; o revoltă trecuse la un timp prin mintea și trupul ei, o repulsiune pentru durerea ce-o simțea, în locul plăcerii ce și-o închipuise.

Îl rugase să plece, cu credința poate că, mai apoi, la întoarcerea lui, va răspunde la nesațiul bărbatului. Acum îl aștepta desigur ; asta-i umplea inima de o fericită palpitatie,

tînăra ca la douăzeci de ani, ca în romanele franțuzești de amor.

În drum îl opri moșierul Smeureanu. Îi spuse prăpăstii despre furia și sălbătăcia țăranilor. Cîtiva moșieri, prinși la conacele lor, fuseseră arși de vii. Ivanof fusese legat ca-n poști de cozile a doi telegari și rupt în două.

Marin nu putea să creadă. Iar în sinea lui își zicea : „N-am făcut mai bine că nu m-am dus ? Și de la prefect ce era să aflu decît tot năzbîtii fioroase ca astea și nimic sigur, întrucît firul telefonic e tăiat ? Într-o zi de necaz, de moarte poate, eu am fost fericit în brațele iubitei. Să mai stau în Leorman nu e cu putință ; Eliza trebuie condusă la București.” Mai cuminte era să se repeadă a doua zi înapoi, la Leorman, după vești. Acum ea îl aștepta !

Și în ochii lui tresări vie, o văzu, cu sînul gol, părul despletit, scîncind, cu ochii închiși, sub vîltoarea senzațiilor multiple, noi și puternice, pe care el i le hărăzea.

Cînd ciocăni la ușă, cînd se auzi poftit să intre, simți ca o dezmierdare plăcută în piept.

Eliza șezuse mult cufundată în frămîntatele perne, uluită de cele ce se petrecuseră cu ea. Cît de departe era de capitală, de casa părintească, de meseria deprinsă, de așteptările ei chiar ! În așa fel se isprăvisese cu o viață întreagă. Era oare adevărat ? Întrucît se schimbaseră mintea, sufletul, chiar trupul ? Parcă mîine, la București, nu avea să coasă iarăși la doamna Voiculescu, să intre în hotel pe din dos, pe unde știa acum să se strecoare, ca să n-o ia cineva drept o prostituată, și să înceapă a lucra, sub privirea mîndră a cucoanei cu bărbatul căreia se culcase ? Se culcase ! Dar... așa ! ce-avea să se schimbe ? De-acasă la lucru, de la lucru acasă, petrecută de domnul deputat. Și poate că el de-acuma n-avea s-o mai petreacă ! Auzise ea de bărbați că numai o dată iubesc și-apoi fug. Ce ciudați oameni sînt bărbații, și cît sînt de sălbatici în iubirea lor !

Eliza deschisese apoi fereastra, îmbrăcată sumar, și se lipise de soba încălzită. Nu chemase pe chelnăriță să îndrepte cuverturile patului. Îl făcuse ea. Nu mai putuse suferi mirosul aerului stricat acum, nesuferit, de făpturi asudate parcă.

Intrînd, după ce de trei ori ciocănisese la ușă, i se păru lui Marin că odaia e alta. Totul era în ordine, aerul era înprospătat. Nu mai erau aceiași nici ei.

Eliza ținea ochii în podele și-i ridica cu greutate când vorbea, silită numai de o veche deprindere : să privească în ochii celui căruia i se adresa.

Se retrăsese-n cugetu-i, cu amintirile ei de adineaurea, învăluită-n ele, prizoniera lor.

Ceea ce fusese, ce săvârșiseră împreună îi despărțise deocamdată. Ea aparținea mai degrabă celui mai depărtat trecut, năvălit și el, turbure, în odaia aceea străină.

Acum s-ar fi putut despărți, salutându-se rece ca două cunoștințe. Oare de ce ? Pentru că nu erau căsătoriți ? Pesemne !

Și Eliza se mîhni, rămase nehotărîtă, mută, lipită de soba caldă.

Dar poate că el nu gîndea și poate că lui nu i se părea tot așa ! cugetă Eliza. Iată-l că era lîngă ea, îi vorbea, îi strîngea mînile, cu vădită intenție s-o turbure iarăși, s-o strîngă la piept, nesățios, neobosit.

Cu toată neplăcerea, trebuia să i se supună, era cuminte să i se lase-n brațe, s-o poarte, s-o facă să sufere, ca să priceapă bine el, fără puțință de tăgadă, că ea i se jertfește, numai pentru că vrea el.

O masă bună ține strînși laolaltă, cît timp se împărtaşesc de dulceața ei, pe doi oameni care doresc să fie trup și suflet. O masă bună împacă și cugetele protivnice, nivelează inteligențele, face din colțuratele ambiții foaie de plăcintă și înveselește deopotrivă pe toată lumea nepotrivită.

Cei doi iubiți cinară copios, cu vinuri generoase, în camera de hotel.

La gară ajunseră cînd trenul se gătea să plece. Avură însă vreme să cumpere bilet. Vagoanele de astă dată erau pline.

Voiculescu făgăduise însă că va fi cuminte, se pătrunsese de temerile fetei și se înțelesesă bine să se prefacă a fi două cunoștințe obișnuite, la fel de politicoase una față de alta.

De cum se urcă Marinică în vagon, fu primit ca un om așteptat. Toată lumea voia să știe ce se petrecea în Leorman. Erau de față moșieri, arendași din multe județe ale țării. Pretutindeni erau răscoale. Ai fi zis că sătenii s-au înțeles între ei de la Severin la Dorohoi. Nu prădau, ci nimiceau tot. Ardeau conacele boierești de-a lungul și de-a latul României, cu toate așezările de pe ele. Blajinul țaran ucidea fără milă și șovăială pe boierul gîbuit, pe logofăt, pe perceptor. Era o răz-

vrătire împotriva întregii ordini sociale. Regimentele din Muntenia trebuiau trimise în Moldova, și viceversa, ca să nu fraternizeze cu răsculații. Asta aducea o mare întârziere. Era vorba ca drumul-de-fier să fie cedat Ministerului de Război, iar civilii să nu mai călătorească. Prea se îmbulzea lumea către București ca la un liman. Se vorbea și de instigatori. Molipsiți de nihilismul din Rusia, studenți români basarabeni jidăriseră nemulțumirile din satele Moldovei.

Marin Voiculescu simți că i se zburlește părul pe cap de emoție. Abia acum înțelegea de ce fusese dimineța așa de puțină lume în vagoane, tălmăcindu-și îmbulzeala de față : lumea bogată fugea din provincie. Așadar, orașele mici erau amenințate. În câteva capitale de județ cică veniseră ca lăcustele țaranii și voise să le ardă și să le prade.

Și el, moșierul din Răzoarele, ce făcea când tot avutul lui era primejduit ? Umbla, nenorocitul, după fete mari ! Își pierduse mințile, pesemne, ca să călătorească anume — și unde ? — în orașul gospodăriei lui, fără să se ducă pe-acasă, măcar ca să pună o întrebare, două oamenilor săi. Înnebunise la bătrînețe, uitase că are fire albe de păr, că avea patruzeci de ani trecuți ! Și biata fată, uitată aproape, ce era ea vinovată ? Sta singură între străini și asculta fără să vrea ororile ce se povesteau.

Marin ieși din îmbulzeala de pe coridor și se strecură în cabina lui, unde în momentul acela nu erau decît Eliza și încă o cucoană.

— Trebuie că te plictisești, domnișoară, începu el, și-i făcu fetei semne tainice că nu poate vorbi precum dorea din pricina persoanei străine.

— Nu, domnule, ascultam la ce spuneai dumneavoastră...

Marin îi strînse mîna pe furiș, și o lacrimă se ivi în genele lui. Era lacrima aceasta pentru Eliza, pentru avutul lui distrus, nici el n-ar fi știut să spună. Se înduioșa, pesemne, gîndindu-se ce zănatec om era el în stare să fie, ce pătimos, cînd îl apuca.

Trancătul și legănatul trenului nu mai avea farmec acum nici pentru Eliza. Și ea ar fi dorit să fie mai degrabă acasă, în locul de unde putea să reia firul vieții întrerupte.

Totuși, mult mai legată se simțea ea de domnul acesta, îngrijorat acum, cu fața pe neașteptate brăzdată, palidă, ener-

vat și obosit, care-și lipea alături de ea pleoapele, cu aerul omului care mai bucuros ar dormi decât să gândească.

Moșierul se întorsese cu toată inima spre avutul lui. Eliza îl înțelegea, suferea pentru el, cu dragostea ce-i încolțea în inimă și cu temerea de prăbușirea abia înfiripatelor ei visuri de viață nouă, îmbelșugată, luxoasă. Eliza era o fiică a Bucureștilor, și luxul o atrăgea, o fascina, ca un ideal, ca un temei, ca o față a fericirii.

În apropierea unui oraș în care avea să staționeze trenul, tot șiragul de vagoane se opri dintr-o dată brusc, ciocnindu-se, zguduit. Lumea, mai toată în picioare, bărbații, femeile, în toiul discuției despre revoluție, se frînseră de la genunchi, de la mijloc, căzură. O panică se iscă. Ce se întâmplase ? De ce se oprișe mașina acolo, în câmpie ?

Afară era întuneric ; stelele, câteva, licăreau în noaptea fără lună, cu lespezi de nori plutitoare.

Lumea se îmbulzi la ferestre să vadă. Întunecime. Trenul se urni încet, se târî îndelung pînă la stația de departe, întunecată, vuind de glasuri, împresurată de o mișună neagră de făpturi mărunte, colcăitoare.

„Armata ! Armata !“ se auzi în vagoane.

Infanteria ! Era trimeasă să potolească răscoala.

— Unde vă duceți, băieți ? întrebă cineva de pe fereastră.

— La Leorman ! se auzi un glas din furnicarul negru.

Eliza și Marin, strînși unul în altul, în picioare, bărbatul iarăși amețit de mireasma trupului care-l îmbătase cu câteva ceasuri mai nainte, plin de amintirea plăcerii și-a poștei lui neînfrîmate și nesățioase, se lipise, se ondulasă pe linia corpului fetei, presați amîndoi la fereastra îmbulzită a vagonului.

Privea și el în vălmășagul înțesat al apărătorilor averii lui. Ochii i se deprinseseră cu lumina puțină a gării ; dar încă o dată îl subjugase patima.

Învăpăiată și ea, dar împotrivindu-se senzațiilor, Eliza cerceta masa de uniforme soldățești, cînd deodată îl zări pe frate-său, care și el, uluit, o privea.

Dar fratele Elizei mai degrabă nu-și putea crede ochilor. După socoteala lui : ce era să caute soră-sa în tren, și încă învăluită la gît într-o haină scumpă și printre boierime ?

Eliza era să țipe și se dădu în lături cu toată puterea, lovindu-l aproape cu brutalitate pe Marin.

— L-am zărit pe frate-meu printre soldați ! bolborosi ea, se strecură printre oameni și se lăsă pe canapea, ostentă de câte încercase în ziua aceea nesfârșită.

Dar poate că i se năzărise : din mantalele acelea, toate la fel, de sub capelele trase pe ochi, dintr-o mie de oameni tineri, cum era să-l cunoască pe frate-său ?

ACI GLUMEȘTE, LA UN PAHAR DE VIN,
PĂRINTELE MAFTEI CU LOGOFĂTUL GÎR-
BACI ; ÎI VEDEM PE RĂZORENI HOTĂ-
RINDU-SE LA REVOLUȚIE ȘI ASISTĂM LA
DOUĂ PIRJOLURI ȘI LA UN CHEF DE
CUCERITORI.

Mai-marii comunei Răzoarele aflaseră din timp tot mai multe și mai înfricoșate fapte de-ale țăranilor, în depărtate locuri. Dar nu le trecuseră prin gând că și pârliții lor de săteni ar fi în stare să vină asupra stăpînirii cu mînie și omor.

Numai sîmbătă seara părintele Maftei, singurul preot și duhovnic în toată revărsata comună, văzîndu-l mohorît pe Gîrbaci, zisese :

— Ce mi te feșteliși în așa hal, cumetre ? N-ai mai băut zeamă de varză de mult ? Mai gîrîie câte ceva !

Multe făceau, desfăceau și prefăceau împreună popa și logofătul. Nu se înrudeau. Părintele Maftei era de baștină din sat, pe cînd logofătul era de prin alte meleaguri. Nici cumetri nu erau, dar își sprijineau de multe ori interesele laolaltă, împotriva cînd a primarului, cînd a perceptorului, cînd a casierului societății, fostul hangiu și cămătar.

Așa cerea uneori politica satului ca, la urmă, toți să se înfrupte și să sporească, la umbra mării proprietăți a lui Marin Voiculescu și a puterii electorale a acestuia.

Sîmbătă seara, logofătul Gîrbaci era trist, plin de presimțire : mai întîi pentru că dase o raită pe la casele țăranilor de frunte și nu-i găsisese acasă, adică se ascunseseră de el, ca nealtădată ; al doilea pentru că auzise că sate apropiate se sculaseră — și începea să se gîndească și el, abătut, că pomenise oamenilor să iasă luni la arat.

Preotul da din cap, glumeț ca totdeauna.

— Se-ncinge și tărăța cîteodată ! glăsuia sfinția-sa.

— De-i vedea colți de lup, povățui părintele, fă-te că n-ai harapnic și repezi-te mai bine iepurește pînă la cuvîșia-mea. Intrăm în biserică cu toții și așteptăm să treacă unda. Știi tu, Gîrbaci, la ce-i zice undă la noi ? După ploi înfundate la munte, după potop acolo, gîrla noastră, asta de se scaldă copii de cinci ani în ea, vine neagră, cu vuiet, cu urlet de fiară înjunghiată, înaltă de un metru, cu paie, cu lemne, cu copaci, cu stîrvuri, cu tot ce-a apucat în drumul ei lătit în vad de zece și douăzeci de ori pe cît este, peste cîmpii, și îneacă. E puhoi acela, iar noi îi zicem undă. E, cumetre, nu aștepta să vezi puhoiul, că te poate lua în cîrcă, și vino să te lipesc în biserică printre sfinți.

Acestea le vorbeau bunii prieteni, la un pahar de vin, în salonul cîrciumarului Ioniță Buzatu, păstrat numai pentru obrazy subțiri.

De-acolo soseau pînă la ei vocile, parcă tot mai întăritate, ale țăranilor care beau în cîrciumă, pe la mese, pe lîngă tejghea.

Gîrbaci tăcea, trăgea cu urechea la zvonul glasurilor aspre, se uita în barba înflorită cu fire albe a părintelui, ridica ochii la potcapiul înverzit al popii, zîmbea la cîte un cuvînt mai cilibiu și bea iar.

Uneori i se părea logofătului că-și aude numele și-î venea să se repeadă-n cîrciumă, cu harapnicul ridicat, și se vedea împărțind vîrtos în dreapta și în stînga lovituri cumplite ; vedea spete încovoiindu-se, ușa cîrciumei dată de perete, iar țăranii repezindu-se-n uliță, în patru labe. „Am băut cam mult !“ se gîndea el, sîcîit de vedenii.

— Mîine vine un controlor, trimis de la centru, destăinuî părintele Maștei. Nu vine să-mi facă inspecție la bancă ; vrea să vadă cum e lumea pe la noi ; dacă se pomenește de răscoală.

— Cuminte lucru ! i se păru lui Gîrbaci. Atunci, părinte, scot luni oamenii la arătură. Îi am ! bravo ! se încălzi el. Am mai putea bea ; ce zici ?

Dar părintele Maștei avea, pînă să nu-l întunece beția, o amețală. Închidea ochii și toate se învîrteau împrejurul-i. Asta însemna să lase paharul gol și să-și usuce gîtlejul.

— Nu mai beau, cumetre ! Hai de mă petrece acasă, la braț, ca la București.

În capitală învățase el seminarul, și povestea adesea cu haz și cu părere de rău de viața tinereții.

N-apucase să-și isprăvească cina părintele, cină întîrziată de refeneaua ¹ cu Gîrbaci, și mosafirul așteptat, controlor, picase.

Duminică, pe cînd slujea în biserică, preotul, ca și toți mai-marii satului, pe lîngă altar, în strane și-n tîmpla dreaptă a locașului sfînt, nu știau ce sumedenie de lume îi împresuraseră.

Se așteptau ei să fie îmbulzeală, că doar chemase primarul tot satul prin crainici, ca să asculte cuvîntarea de mîntuire a controlorului.

Și nici afară, în curtea bisericii, nu-și dădură seama de ce se pregătește în sufletele sătenilor.

Totuși, Gîrbaci se strecurase binișor prin lume.

Nevastă-sa și cei trei copii mărunți se duseseră și ei la părintele.

Auziseră apoi toți glasurile dîrje, strigătele poporului, iar o iscoadă venise să le spună că norodul a dat năvală în curtea boierească, după ce a sfărîmat zăbrelele și poarta de fier.

Nici unul dintre notabilii comunei nu încercase să stea de vorbă cu turbații și zăpăciții. Se-nchiseseră prin case, care pe unde apucaseră.

Perceptorului, de pildă, îi fusese mai la-ndemîină să se furișeze la bordeiul Stăncuței, o văduvă tînără, cu care se avea bine de cîteva luni.

Primarul, notarul, părintele, șeful de jandarmi, nemeriseră chiar la căminele lor și stăteau zăvoriți, așteptînd, după feleșagul fiecăruia, să treacă ori să înfrunte năpastea. Puști aveau mai toți prin case, pînă și preotul, și le cercetaseră și le încărcaseră.

¹ Refenea — chef.

Se simțeau ei vinovați cu ceva de nu cutezau să întîmpine valul spulberatic al norodului și să cerce cu vorbe bune a-l potoli și a-l îndrepta pe alte căi ? Se credeau netrebnici ? Erau prea fricoși cu toții ?

Cine-ar îndrăzni să înfierceze notabilitățile unei comune în asemenea împrejurare cu o vorbă de dojană ?

Numai învățătorul, către seară, în acea duminică de răzmeriță, se îndreptă către primăria care clocotea de strigăte. Oamenii se făcură cerc în jurul lui. El se uită în toate părțile, la fețele celor care îl împresuraseră, părîndu-i-se deodată că e prea singur în gloata aceea. Lumea-i pricepu leșinul inimii și fu poftit, răspicat, să-și caute de treabă, de școala lui, ca un dascăl ce era.

Și omul plecase cu capul în jos și ajunsese acasă cu o bucurie ce-i sporea mereu de la gardul curții lui pînă-n casă — nu atît pentru că credea că și-a împlinit datoria, pe cît că a scăpat nevătămat.

În noaptea aceea de duminică spre luni, luminile, cele care îndeobște se stingeau tîrziu în comună, nu se văzură de fel înflorind dalbe și gălbioare în ferestre. Noblețea comunei stătea pe întuneric, în spaimă și-n așteptare năucă. Năvala plugarilor în conacul boieresc, început de jaf, o aflase din larmă și de la iscoade.

Numai popa, om de duh, își potrivea la geamuri veșmintele lui negre și, pesemne pentru că avea și mosafiri, pe care trebuia să-i și îmbărbăteze, petrecu cu vin din pivnița sfinției-sale, blagoslovită băutură, pînă după miezul nopții. Și de cîte ori îi turna în pahar lui Gîrbaci, îl întreba :

— Ce faci, cumetre, ari mîine cu harapnicul ori ba ? Te așteaptă oamenii pe-afară, sînt nerăbdători !

Iar Gîrbaci tăcea, zîmbea și el de șotiile popii Maștei și-și suga mustățile ude.

Înainte de cîntatul cocoșilor, în miez de noapte, comuna se liniștise. Tihna grea a șesurilor se întinsese ca omătul alb peste tot cuprinsul. Luna, răsărită tîrziu, înălbea ca pe o pînză de in șoseaua comună, deșira plopilor, părea că-i numără în dreptul zăvoiiului, în preajma căruia zburda ziua herghelia boierească. Lumina moale și sfioasă învăluia, ca-ntr-un

zăbranic dulce de borangic, casele după care umbra sta deasă și ca un reazim de meterez.

La un timp, țiganii, potcovarii și lăcătușii din Răzoarele se furișaseră din bordeiele lor din marginea satului și se târâseră pînă la conacul moșiei. Se strecuraseră pe din dosuri, pe la staulele vitelor, și ajunseseră pînă la ușile caselor. Aici, bonfașii încercaseră cu chei potrivite, cu privighetori, să descuie, ca să pătrundă în bogatele sălașuri și să fure.

Dar, pînă să reușească, făcuseră pesemne zgomot cu fiarele, vorbiseră între ei și, pe neașteptate, se pomeniră cu oîte un ciomag peste șale.

Fuseră auziți și apoi văzuți de țăranii care rămăseseră pe la primărie, prin curtea ciocoiului. Țăranii, cei care locuiau prin cătune depărtate, nu mai plecaseră pe-acasă, anume ca să fie și pe a doua zi la răscoală.

Țiganii fură goști cu bătaie și cu rușine și se mistuiră în noapte ca niște părerii.

Prima zi de arătură li se pare, în fiecare an, celor care despică negrul și mohorîtul pămînt, ca să-l rodească, o zi nu numai de ei așteptată, o întreagă iarnă, uneori mai lungă de patru luni, dar și de către sfîntul soare, și de vînt, și de nori, adică de către toți zeii rămași din vremuri pierdute sprijin sufletului omenesc, și desigur adăstată, ziua aceasta, și de Tatăl și Fiul și de Maica lui, care cugetă cu lacrimi de duioșie la truda omului.

Nu-i o zi hotărîită de logofăt aceasta, ori de ei, de țăranii, ci sugerată desigur de Cel-de-Sus, cu învoirea și supunerea tuturor duhurilor.

Ziua aceasta deosebită, de obicei în luna mărțișorului, venise ! Pămîntul, reavăn, numai bun de brăzdat, aștepta ; vitele mugeau, și ele dornice să vadă cîmpul. Se putea să vie secetă mai apoi ori ploi grele ! Acum era numai bine de ieșit cu plugul. Și boierul dase poruncă.

Le știau țăranii toate acestea și mai vîrtos încă le simțeau. Se sculaseră de noapte, buimăciți, mînioși de cum se treziseră, plini de amintirea zbuciumului lor din ajun.

Adică degeaba se răzvrătiseră ei ? Degeaba stricaseră bunătate de porți și fărîmaseră gardul de fier al curții boierești — o frumusețe ! — și făcuseră tabără din conac ? Tăia-

seră porci și-i fripseseră haiducește ; călcaseră vatră străină și stricaseră rosturile gospodărești ale curții !

Să le pară rău și să iasă la cîmp, așa ca și cînd nimic nu s-ar fi petrecut ?

Dar dacă alții, în alte părți, în alte sate, căpătau de pe urma răzmieritei pămînt, o mai blîndă oblăduire, păsuiri la munci și la bir, și islaz cumsecade ?

Pe ei cine-i văzuse că au țipat, și-au blestemat, și-au ieșit cu securi și cu furci, gata să-și lepede viața, dacă pînă și perceptorul și primarul s-au ascuns ca-n vizuină de vulpe ? Hei, nu li se putea da lor toate dreptățile pe nimica toată ! Trebuia să se arate vrednici a înfrunta moartea la nevoie. Ar fi arat bucuros pămîntul, dar cu alte învoieli și să li se dea „lotul“ lor, ca la toată țărănimea de pretutindeni în țara românească.

Și sătenii iarăși ieșiră de prin colibele lor, neodihniți bine de zavera din ajun, de nesomn, unii de băutura suptă cu necaz și vitejie, ca într-o zi de pomină, și se alăturară care pe unde se întîlneau.

Stanou Marin, cu capul gol — nu mai știa ce i se făcuse căciula — cu părul vîlvoi, umbla singur prin mijlocul șoselei, cu toporul pe umăr, ca tăietorii de lemne. Vorbea și zvîrlea din umeri, ca sărit din minte.

Lumea se îndrepta către primărie, unde cei care dormiseră acolo se sculaseră acum.

Astăzi poate că aveau să vie pristavi din partea stăpînirii, ca să-i întrebe ce vor. Dar dacă avea să-i găsească așa, cu degetele-n gură, pe șezuturi, la taifas, ce-or să zică de ei ? Firește că nu vor nimic, că li-i prea bine, că se-ngrășă !

Trebuia s-o facă și mai lată astăzi, ca să se ducă vestea, să se scrie și despre ei în gazete. Aminteri, de unde să le vie dreptate ?

Și iarăși lumea se învîlmășea, se încălzea, și furci, topoare și coase răsăriră în mîinile negre.

— Să mergem la primar acasă ! spuse-ntr-o părere Vlăduță.

— Și ăla-i o pasăre cu ciocul de fier ! rînji Ion Ivanciu, care avea nume de viclean și cîrcotaș.

— Ce avem cu el ? dădu din cap Vasile Țapu, căruia primarul îi botezase un copil. Se cheamă că noi l-am ales

dacă-i primar. Destul că i-am luat primăria. Mi-i mai ciudă pe perceptor ! răcni el. A făcut avere numai în doi ani. Un mucos... Se ține după neveste !...

Și Vasile Țapu arată către Stanciov, cumnatul tinerei văduve cu care trăia perceptorul.

Și lumea se amestecă dintr-o dată. Se sculară de pe jos cei care ședeau turcește sau într-o rînă, și toți se-mbulziră către uliță, pe poarta dărmată acum a primăriei.

În luciul coaselor, soarele înseila fulgere ; posomorâtele muchii de topoare păreau că merg singure, în grămada de inși, duse dîrj de mîni vînjoase.

Era un amestec de mintene, de ghebe, de cojoace scurte și de sumane. Coloratele porturi femeiești încă nu împestrițaseră mulțimea.

Zăporul de oameni se revărsa pe drumul mare în ne-regulă, încet, clătinat de nehotărîre și lipsă de țintă, încă liniștit. Șoseaua se prăfuisse de atîta lipăit de pași.

Parcă uitase lumea că ziua aceea era hărăzită arăturii. Oastea neorînduită, fără căpitan, pășea fără de avînt înainte. Cei de pe la mijloc, unde gloata se rărise, începură a-i striga pe cei din coadă.

— Haideți, mă ! nu vă lăsați ! nu ne dați de rușine ! Ori nu vă vreți lotul nostru ?

Și codașii alengară ; ceata se-ngroșă.

Trecuseră pe dinaintea curților boierești, pustii acum, și ca o părere de bine, ca o mîndrie umplu inimile. N-avusese nimeni ce le face ; nimeni nu cercase să-i oprească, să-i îmbrobodească cu vorba. Aveau putere multă, încît și vodă tremura la o adică pe scaunul lui !

Nămolul de oameni ajunsese fără să-și dea seama înaintea caselor perceptorului.

Un pietroi, zvîrlit de departe, sparse un ochi de geam.

Printre oameni se strecuraseră și copii și aruncau cu pietre.

— Să iasă perceptorul afară ! strigară vreo doi.

— Să-i plătim dajdia ! strigară mai mulți, a batjocură.

— Ăsta-i încă o lipitoare de-a stăpînirii !

Oamenii trecuseră pe la casele, în fund de ogradă, ale preotului, pe la casa primarului, dar le lăsase, de parcă nu le văzuse în fundurile lor.

— Îndrăzniți, mă ! asmuți unul, și ieși în față, amenințând cu pumnul către ferestrele de la drum ale locuinței, înjurând avan.

Mulțimea se îndesa în gardul scurt de zăbrele de brad. Gardul pîrîi ; poarta, împinsă, se deschise. În casă parcă nu era nimeni.

Împresurată strîns casa.

— Ăstuia trebuie să-i punem foc ! șerpui o voce în mulțime.

Pumni mînioși izbiră în cercevelele ferestrelor. Cu zgomot de sticlă spartă, ferestrele lipsiră deodată, și lăsară gol. Ușile crăpară ; sătenii năvăliră în încăperi pe din două părți : pe la bucătărie și prin tinda cea de seamă.

— Să nu luați nimic, mă ! strigă Sîmboteanu, izbind cu sete într-o oglindă. Noi nu sîntem țigani, potcovari !

Povestea cu haraminii lăcătuși fusese istorisită, și-acum o știau toți.

Putine de brînză fură vărsate-n curte. Saci de mălai, de făină fură aruncați, să plesnească, și opincile călcau ca-n pulbere în belșugul pitei.

— Să-i punem foc ! să-i punem foc ! se auzea prin mulțime, ca un șuier, ca un ecou.

Vro doi inși se repeziră, luară de pe vatra din bucătărie jar, lemne aprinse și le așezară în garderobul casei, plin cu hainele de cocoană ale nevestei perceptorului.

Erau mulți cei de față, multe capete se lungiseră să vadă începutul de foc, să vadă cum, de la văpaia mică, adormită pe tăciune, pînă să fie purtată din bucătărie în odaia mare, va învia, va crește flacăra, aprinzînd cu vîlvoare hainele mîndre, cu care se împopoțona perceptorita, fata lui Căscău, un nepricopsit de brutar din Țîntești, comună vecină.

Dar cutia de lemn, postavurile, stofele nu luară foc pe dată, ca spirtul. Jeratecul parcă se simțea venetic, sta tot negru în garderobul de scîndură lăcuită.

— Vezi că nu trage... N-are vînt... deslușea o femeie, intrată și ea te miri cînd printre bărbați, și ochii-i străluceau de o bucurie drăcească.

— Acuși s-aprinde ! acu ! se auzea printre cei curioși.

Un fum mohorât și rău mirositor miji în șuviță din hainele ale căror margini atingeau tăciunii, și o flacără nu în-târzie să pâlpaie și, îndată după ea, altă flacără se lungi, alergă pe vâluri și pe muselină, pe rochiile de vară, orășenești.

Lumea se îmbulzi numaidecât spre ușă, cu un fior între spete, cu vechea spaimă și cu înrădăcinatul respect de foc, de puterea lui de nimicire neînfrântă.

Cînd cei din casă fură printre cei din curte, în vălmășagul sporit de alte două cătune întîrziate, mai priviră oleacă la casa în care începuse să iasă fum pe geamuri și se afundară în norod.

După ei, curios, un pîlc de inși intră în casa incendiată, ca să vadă cum i s-a pus foc.

Garderobul ardea ca un rug smolit, scîndura lui sub-țire trosnea și scuipa departe scînteii aprinse. Flacări mari lin-geau tavanul burdușit în dreptul lui ; un pat și o masă lua-seră foc.

Cînd pîlcul de curioși ieși prin bucătărie, unul din ei se împiedică de o tinichea plină de petrol. O luă cu el, de mîner, și, ridicînd-o în văzul mulțimii, strigă :

— Aici e gaz, mă ! Hai iar la conac !

Furnicarul de țărani se trase înapoi, începu a se scurge din nou pe șoseaua comunală.

Fum înecăcios, vîlvătăi de flacări începură a pufăi pe ferestrele desfundate, în urma puhoiului retras.

Tinicheaua cu petrol, grea de zece kilograme, trecea din mîna în mîna.

Mulțimea se perinda iarăși prin dreptul caselor prima-rului și ale popii, fără să le ia în seamă și de astă dată, și re-veni, ca-n ajun, la conacul moșierului.

Bărbați, femei, copii, prin poarta fărîmată, prin gardul răpus, intrară fără clipă de șovăire, fără să-și aducă aminte careva de atotputernicia stăpînului, de cum îi va vorbi boie-rului sau logofătului, de smerenia ce le-o insufla altădată ve-derea de departe a locuinței boierești.

Căsuțele mici, de pe lîngă clădirea în două rînduri, erau așa precum le lăsaseră ei în ajun, în neorînduială, cu ușile de perete, cu ferestrele sparte, de sălașe pustii.

Răcnete, scrișnete, strigăte, vuiet de glasuri omenеști răsunară. Aveau aci mai multă trebuință de curaj și de furie, și trebuia să și le pregătească singuri.

Tăiușuri de topoare, înălțate deasupra capetelor mițoase, ale celor tunse chilug, neliniștite pe umeri, rînjiră în lumina limpede și primăvăratecă a soarelui.

Trei uși avea casa și la toate se îmbulzea cu muget izbeliștea. Negre și încordate, cătrănite și nemiloase se făcură fețele oamenilor. Femei țipau fără de pricină, de parcă ar fi vrut să și spargă singure timpanele ; își smulgeau părul, în necazul ce le pisa inima, le întuneca vederea și le lua mințile.

De astă dată, bărbații nu se mai repeziră la uși cu ume-rele. Topoare multe căzură cu tăiușul în lemnul de stejar, cu bubuit.

Dar cîte trei ușile erau tari, groase ; așchii săreau și împroșcau în obraje. Loviturile se-ntăreau, întăritate ; lemnul despicat de fier gemea ; muchiile de topor începură să frîngă cerbicia slăbită a stejarului.

Mai înfuriată de împotrivirea ușilor și de osteneală, mulțimea se prăbuși înlăuntrul clădirii, lovind de istov, în dreapta și în stînga, lucruri nepricepute, oglinzi, vase ; trăgînd și tăind — cei cu coase — perdelele și covoarele de pe pereți ; spărgînd — cei cu berde și securi — scrinuri, dulapuri, mese ; iar cei cu cosoare desfundînd, crăpînd jețurile colorate, scaunele cu pernă, sfîșiiînd cuverturile de pe paturi și pernele de catifea, de mătase, cu chilimuri înflorate.

Farfuriile, cupele, sticlăria din sufragerie dădură de lucru băietanilor pînă să le facă cioburi pe toate.

În salon, portretele lui Voiculescu și-al nevesti-sii în-verșunaseră pe cîteva femei trecute, care le sfîșiară întîi cu măsări, în anume locuri, apoi le nimiciră de tot.

Și catul de sus, ca și cel de la pămînt, era plin ca stupii, era plin de clocot și de nesuferita larmă a spargerii a fel de fel de lucruri de porțelan, de ceramică, de faianță, de sticlă, de sfîșierea țipătoare a mătăsii, de mirarea pînzei, de geamătul înfundat al catifelei.

Vestmintele găsite fură batjocorite, ca și cum ar fi păstrat ceva din purtătorii lor.

Curtea și șoseaua dinaintea caselor erau negre de mulțime, și nu era un om care să nu vrea și să nu tindă a intra

pînă-n catul de sus al conacului. Învălmășala era mare. Lumea se-mbulzea, se strivea, prostită în pornirea ei.

Cu mare greutate spărseseră cîțiva și ușa pivniței, și-acum mulți coborau în răcoarea plăcută după atîta înfierbîntare.

Iluminate de bucurie, femeii se înghemuiau și ele ca să străbată prin valul bărbaților în beciul îmbelșugat.

Cei care coborau din rîndul întîi al casei, sătui de ispravă, dornici totuși să nu contenească, să mai găsească ceva de făcut, se pogorau și ei pe gîrlici.

Celor intrați nu le mai venea să iasă la lumină. Găsiseră hîrdaie, cofe, măsuri de porumb ; și beau, cei pătrunși în beci, într-o frățietate fără pereche.

Dar cei de-afară murmurau. Trebuiau mulțumiți și ei. Se mai găsiră donițe, ciubere, oale, tingiri de aramă, cazane de fier rufe, și băutura fu cărată și prin curte.

Și-n drum ajunsese, în cele din urmă, și-n curtea primăriei cîteva mari hîrdaie, și sătenii beau țuică, vin roșu, cu căni, în oale de noapte, în ce apucau.

Mai toate femeile veniseră de-acasă mai tîrziu și cu oîte o legătunică cu demîncare. Era ca un ospăț neașteptat, în prima zi de arătură, ce învoioșea lumea, cu atît mai mult cu cît nimeni n-avea să-l plătească ; și mai era pe deasupra și în po-fida ciociului.

Trecuse de mult namiaza. Soarele asfinți, și nimeni și nimic nu strica cheful răzorenilor. Acum lumea era beată ; unii uitaseră de revoluție, dar stăteau tot în cîrdul tuturor, gata să se înhame la un ciubăr și să-l care afară pe gîrliciul pivniței.

Cînd se vesti că băutura s-a isprăvit, fețele se strîmbară a mirare de oameni beți ; și pumni se ridicară mînioși împotriva ciociului.

— Să-i punem foc ! Unde e gazu ? se auzi printre oameni.

Și iarăși catul de sus și cel de la pămînt fură călcate de gloată. Tinicheaua de petrol fu împărțită de mai mulți între ei, în vasele în care băuseră pînă atunci. Ce le mai trebuiau hîrburile ?

Mobila de lemn fărîmată, scaunele scumpe fură stropite cu petrol, în încăperile de sus.

Cîmpia verde, cu grîul ca iarba, des, înalt de două palme, ce se vedea prin ferestre în apropiere, nu le mai spunea nimic celor care o rodiseră cu trudă.

— Dați-vă înapoi, mă, că punem foc! strigă abia ținîndu-se pe călcîie Apreotesei, și trase un chibrit pe perete.

Dar lemnișorul își stinsese văpaia puțină pînă să ajungă în patul în care fusese azvîrlit.

Altcineva aruncă un snop de cătrănițe aprinse pe un jîlt, desfundat din care cîlții ieșiseră, și udătura de petrol pocni, și o pară albă-gălbuie se înălță.

Lumea se trase napoi, mulți alergară la scară, mai ales femei. Nu mai aveau ce căta, fugeau cu toții. Ca niște fâlci trosnea focul în spatele lor.

De pe trepte se auzeau țipete. Femeile văzuseră flacări pufnind în apropierea scării. Beția năucea. Și-n catul de la pămînt daseră foc oamenii, fără să țină socoteală de cei de sus.

Dar nu era nici o primejdie dacă se grăbeau. Totuși, două femei leșinară și fură cărate tîrîș afară, în curte.

Băutura începuse să-i ajungă aproape pe toți. Se iscau certe. Dușmăanii vechi, pentru un hotar, pentru o pîră, pentru vro dragoste, icneau în mințile turburate. Dar alții, mai puțin beți, ori împăciuitori de felul lor la beție, săreau să-i despartă pe iabrași.

Soarele pierea, lumina se încenușa. În marginea drumului, lîngă șanț, două muieri adormiseră, destăinuindu-se pesemne, una cu mîna căpătîi sub capul celeilalte, și-acum horăiau, late, cu fusele goale, cum le ajunsese somnul.

Și din bărbați începuseră să adoarmă, covîrșiți de beție, în curtea primăriei, înlăuntrul ei, pe scînduri, în ograda conacului, mai pe departe însă de casa ce ardea în lege, în suluri de fum și de pară șuierînd pe ferestre, cu trosnete și-n cădere de bîrne, prăbușite din acoperiș în rîndul întîi, iar de-acolo jos, ca să se scufunde totul mai apoi în pivniță, ca într-un mormînt încăpător, ca în pămînt.

Pe la miezul nopții, cînd toată lumea, și cei care răzbiseră la cîrciumă ca să mai bea, dormea butuc, conacul moșiei Răzoarele lumina noaptea ca un rug imens.

Priveștiștea, măreață în felul ei, o priveau cu strîngere de inimă și spaimă părintele Maftei, logofătul, primarul comunei și alte notabilități locale.

Doamna Voiculescu așteptă duminică noaptea, nerăbdătoare, să-i vină bărbatul cu știri din Leorman. De un sfert de ceas stătea singură în cele două camere de hotel, cu micul ei ceasornic de aur dinainte-i pe mesuță ; asculta rostogolirea de roate pe asfaltul de afară, zgomotele înfundate din marea clădire și, tot mai nerăbdătoare, se mira de ce nu mai sosește Marinică.

Dacă s-ar fi gândit mai nainte de-a veni acasă la o întârziere de tren, ar fi rămas în cercul de prieteni cu care cinase în seara aceea. Îi plăcuse mai ales domnul Mihail Sorțescu, un bărbat smead, moșier, bine turnat, îndesat, solid cu alte cuvinte, deputat, măgulitor, curtezan și cu o lavalieră mare fălfâind ca la un artist, și totuși distinsă persoană.

Și domnul Mihail Sorțescu era burlac — se gândea Medeea — ședea în hotel, poate pe același coridor cu ea. Și cum dezbrăca cu ochii, afurisitul ! De curînd, îl mai văzuse ea o dată, în treacăt, ieșind din hotel. La Leorman auzise de el, dar nu dase luare-aminte. Sorțescu se pripășise de curînd acolo, cumpărînd o moșie.

Mustața îi dădea un aer de finețe. Sigur că el întrebase, întorcîndu-se acasă — dacă se va fi întors, dacă nu s-o fi dus cine știe la care cucoană — sau are să întrebe pe oamenii hotelului la ce număr stă domnul Voiculescu. Era și el deputat, alesul aceluiași județ, al Leormanului, din același partid. Părea ștregar. Dar, ce-i drept, numai cu ea se purta în mod deosebit. Îi plăcuse, evident. Ei și ? El era slobod ca aerul să încînte, să descînte, și poate chiar aci, în hotel, îl aștepta cineva. Ce trebuie să se petreacă, mai ales noaptea, în hotelul ăsta, din inima Bucureștilor ! Ce de împerecheri, cîte scandaluri izbucneau de aici ! Interesantă viață, neplictisitoare, zău, un iad și un rai laolaltă !

Dar Marinică trebuia să vie ! Ce grozăvii se istoriseau în lume ! Să înălbești ascultînd ! În Leorman, ca pretutindeni de altfel, țărănimea, înnebunită, prăda și pîrjolea avutul stăpînilor ei ; ucidea vitele, pe primari — de necrezut !

Ce vești avea oare să aducă Marinică de acasă ?

Și guvernul își dase demisia, veniseră la putere ceilalți, care poate că făcuseră revoluția anume ca să răstoarne partidul, mizerabilii, și cine știe ce-avea să se mai întâmple !

Erau ceasurile unsprezece ; Medeea se gîndea că se putea foarte bine să se dezbrace. Întoarse cheia în broască și, încet, înaintea oglinzii, începu dezbrăcatul.

Imagina ei avea darul să-i înlăture preocupările. Cînd ajungea la corset, nu putea să nu întîrzie în nemișcare, să nu se privească bine de la ciorapii strîns lipiți pe pulpe, lungi pînă sus, acățați de cheotori de corset. Se plăcea. Corsetul îi aduna carnea macră, multă, de pe șolduri, îi apăsa pîntecul, îi da trupului o înfățișare de făptură gata să danseze, ca o baletistă voinică. Sînul, care se revărsa aminteri, în stăvilarul „cache-corsetului“ și al corsetului nu-și destăinuia voluptoasa mărime. Jartierelor ei, fundelor late de la cămașă, de la corset, Medeea le zîmbea, ca fluturilor după ploaie un copil cuminte.

Aproape uitase femeia supărările cumplite, cînd cineva încercă să deschidă ușa. Ea întoarse capul. Un ciocănit în ușa o făcu să-și aducă aminte de bărbat.

— Tu ești ? întrebă Medeea.

— Da.

Și Marinică intră, cu aerul unui om obosit, stors.

— Cu ce nerăbdare te-am așteptat ! Ce se petrece pe la noi ? E adevărat ?

Bărbatul parcă mesteca în gură o foaie de pelin. Își aruncă pălăria pe o masă, își scoase paltonul și, fără însemnătate, grăi :

— Nu putem ști precis... Firele de telegraf, de telefon au fost tăiate.

— Și de la Răzoarele ? întrebă Medeea.

— De pretutindeni. Așa că nu putem ști...

— O, e-ngrozitor ! Ne-a distrus tot, cu siguranță ! De ce-ar fi tăiat firele aminteri ?

— Nu putem ști ! Întări soțul. Poate că firele sînt tăiate de mai aproape, de la Podeni...

Și tăcură amîndoi. Uruiul trăsurilor tot mai turbura liniștea. Femeia urmă să se dezbrace cu mare atenție. Nu-și mai zîmbea ; un păienjenis de tristețe o umbrea ; plinătatea corpului ei o nemulțumea. S-ar fi vrut mai slabă, mai zveltă,

mai sprintenă. Veșnic se gîndea la un tratament, la o cură de slăbire ; dar nu se putea supune. Îi plăcea mîncarea multă, suculentă, icrele, untdelemnul, cărnurile, bomboanele, prăjiturile, pateurile și prețuia băuturile generoase.

Toate sfaturile medicilor consultați, gros plătiți, și toată voința și dorința ei se risipeau ca fumul, ca nimic înaintea meselor încărcate.

Cînd, stăpîină în casa ei, își poruncea o cină, un prînz pe sponci, și se restrîngea numai la el, viața-și pierdea tot farmecul, nori de tristețe o apăsau, și toată ziua sau seara se consola ronțîind cofeturi și fructe.

Privindu-și nevasta aproape despoiată, Marin nu putu să nu-și aducă aminte de amantă.

Cît de subțire era trupul fetei blonde, sărăcăcios poate, după părerea unora, dar cît de tînăr în schimb și de mlădios !

Și schimele de durere, de mirare a ceea ce simte de pe chipul Elizei se treziră și stăruiră dinaintea ochilor lui, pe cînd nevastă-sa se schimba în vestminte de culcare ; și schimele acelea îl posomorîră, îl abătură ca un început de re-muşcare.

O petrecuse pe Eliza pînă aproape de casa ei. Biata fată nu ştia ce să facă cu blănile scumpe ce i se dăruise, iar el nu-i putea da nici un sfat. Era așa de turburat !...

Îl prinsese deodată — alături de fata mare ! — grija avutului lui, nimicit poate tot de mișeii de țărani. Îl frămînta ideea că fusese la un pas de casa lui din Leorman și de o mie de oameni care i-ar fi putut spune ce se petrece la Răzoarele, iar el, din cauza nebuniei ce-l apucase pentru croitoreasa nevesti-sii, nu cercetase și nu aflase nimic.

Și tăcuse aproape toată vremea în trăsura care-l ducea cu ea, cu amanta în sfîrșit dobîndită, tăcuse mohorît, enervat de mersul încet, ca după mort, al cailor.

Nu-i venise pe limbă și n-o putuse învinovăți pe Eliza, care totuși bine-ar fi făcut de-ar fi rezistat ispitei măcar pînă se limpezeau lucrurile cu revoluția asta neghioabă. Barem să fi știut că la moșia lui e liniște.

Se învinovătea pe el de netrebnicie, de ușurință, de patimă nenorocită. Nici n-o sărutase pe fată la despărțire ; numai privise în urma ei lung, cu îndoială și nehotărîre, și se răstise la birjar să întoarcă mai degrabă de cum o lăsase pe Eliza la bordeiul ei de cenușăreasă.

Apucase totuși să-i spună fetei că pleacă a doua zi înapoi la Leorman. Înțelesese fetișcana cât pierduse el stînd toată ziua de duminică cu ea la hotel.

Medeea își sfîrșise toaleta de culcare și își reluă grijile de care era pătrunsă. Voia să știe cu cine vorbise bărbatu-său ; ce spusese prefectul ; dacă prefectul era hotărît să procedeze cu energie ; cîtă armată se trimisese și cîți țărani se spunea că fuseseră uciși pînă acum.

Dar Marinică răspundea pe de lături ; era, firește, istovit de supărare. Firele acelea de telefon...

Dar femeia nu tăcea, urma să-l întrebe ; era foarte îngrijată de soarta maică-sii, moșiereasă și ea. Nici despre ea nu auzise Marinică vorbindu-se ? Pesemne că prefectul nu se mai interesa de județ, știind că va fi înlocuit de noul guvern. Dar șeful garnizoanei, comandatul, ce mustră făcea ? Era desigur plictisit domnul ăsta galant, care ținea două case-n Leorman și una în București, era plictisit că trebuie să lase jocul de cărți și să-și facă meseria. Domnul comandant își dădea aere de prinț și nu era în vizită decît cu ciocoi de viță. Avusese dreptate omul de stat român care spusese că, pentru potolirea țăranilor, trebuie cerut ajutorul Austriei ; să vie oștire austro-ungară... Cu milă și cu discursuri umanitare și împăciuitoare, opincarii sălbatici nu se domesticesc.

Marin se-ntoarse-n pat, închise ochii. Aștepta, și Medeea tot urma să vorbească.

Bărbatul spusese că a doua zi, cu toate că ar fi trebuit să se ducă la doctor, dis-de-dimineață, pentru moftul lui de boală — căci n-avea nimic în fond ! — va pleca înapoi la Leorman.

Venise cu gînd să dea ochii cu șeful ; dar aflase chiar adineaurea, pe peronul Gării de Nord, că șeful nu-i în capitală. Voia să-l întrebe asupra despăgubirilor în legătură cu căderea de la putere. Și mai venise și ca să-i spună ei că nu se putea pune temei pe zvonuri. Pe soacră-sa n-o văzuse, dar aflase că e în oraș, sănătoasă, și că face vizite, ca întotdeauna.

Eliza spusese acasă la ea la ce oră din noapte se întoarce. Maică-sa o aștepta îngrijorată. Și bătrîna femeie auzise de răskoalele de la sate.

Nu mai vorbea lumea de altceva. Ardeau acareturile boierești pe de moșii ; moarte de om se făcea la tot pasul ;

țărani-i ucideau pe boieri pe unde-i apucau ; armata-i omora pe ei cu sutele ; orașele erau amenințate cu o năvală a mulțimilor înnebunite de la țară.

Ecaterina Drăghici își căutase toată ziua de lucru, răsturnase casa cu dereticatul, în zi de duminică, doar va trece timpul mai curînd, o va năuci osteneala și va sosi fata. Dimineata se dusesese la cazarmă, pe jos, și de-acolo în tabără, pe cîmp, ca să afle de ce nu-i venise feciorul, ca de obicei. Dar și acolo alt necaz : Ion plecase cu trupa, nu se știa unde, pentru astîmpărarea răzvrătiților. „Au luat și gloanțe cu ei, berechet !“ îi spusese o cătană veche, rămasă de sămîntă în tabără.

Cînd își văzu fata, vie, nevătămată, mîhnită parcă, desigur din pricina oboselii drumului și poate și a primejdiei prin care trecuse în tren, muma, ajunsă econoamă la toate cele din pricina nevoii, se întoarse pe un călcîi să facă lumina lămpii mai mare.

Cît se-ntoarse ea pe loc, Eliza își și aruncase deoparte etola și mașonul.

Ecaterina își sărută fata, dar aceasta nu se prea lăsa, ca și cum pe obraji ei erau urme necurate.

Ca un copil bolnav scîncea sufletul în pieptul Elizei, și parcă țîncul își întorcea cu amărăciune fața și de la vechile lucruri care o împresurau cu neschimbarea și statornicia lor, cu dreptul lor de-a continua. Și chipul de copil veșted și bolnav al sufletului Elizei se întorcea scîrbit, fără de nădejde și față de proaspetele amintiri. O dorință de-a depărta totul, orișice, în funduri întunecate, în neființă, plutea ca o negură în conștiința fetei de ieri, a femeii de azi.

Abia a doua zi dimineata, cînd se sculă să înceapă ziua ei lucrătoare, luna, începutul săptămîinii, răspunse Eliza întrebării ce-i clocise-n gînd pînă și-n timpul somnului. „De ce mă simt ofensată, înjosită, pîngărită ?“ se întrebase ea ; și își răspunsese : „N-am făcut nimic neomenesc !... Dar nu-l iubeam... Mă ademenise moșia lui, deputăția lui, vîrsta lui serioasă.“

Dar începutul fusese făcut, acum ea avea o legătură de dragoste, și cel mai rău lucru ar fi fost acum să se curme.

Nelinîștită se îmbracă Eliza, pe cînd maică-sa vorbea mereu și se căina de dorobanțul lor de Ion, care nu știa să

tragă cu pușca, nu făcuse niciodată instrucție, veșnic luat de ofițeri să le lucreze pe acasă tapițerie.

Și sora nu mai avea destulă inimă pentru frate-său. Cu nemulțumire se gîndea la el, pentru că poate că o văzuse și o cunoscuse.

O dată pășise și ea strîmb, și-atunci o zărise tocmai cine trebuia s-o bănuiască mai puțin.

Ca un ghimpe-n deget o supăra gîndul că avea să dea ochii cu doamna Voiculescu, cu adevărata, cu de toată lumea cunoscuta și admisa nevastă a bărbatului ei. Căci era și bărbatul ei !

Dar tot Eliza își răspundea cu asprime că nu toate femeile care se culcă întîmplător cu un bărbat sînt nevestele lui, mai ales cînd bărbatul acela era însurat, și se știa că este.

Cînd, strecurîndu-se cu mai multă neplăcere decît totdeauna, ajunse la camerele doamnei Voiculescu, Elizei îi zvîcnea inima de bătaie. Stătu cîtva în coridor, galbenă, cu picioarele încovoiate sub ea, pînă să i se deschidă.

— Dumneata ești ?... Da... glăsui doamna, întunecată și ea la chip, ursuză.

Croitoreasa voi să treacă în camera ei de lucru, dar doamna o opri cu un gest.

Eliza încremeni, se simți rece, plecă ochii în podele. Se aștepta la învinovățiri, la ocări, socotea că le merită ; nici o apărare nu-i venea în minte. Nenorocita aștepta.

— Uite ce este... începu Medeea. Știi și dumneata despre răscoalele țărănești... Cine n-a auzit de ele ? Poate toată averea noastră s-a prăpădit... Adică nu e vorba de bani, dar nu ne mai arde nici nouă, femeilor, de rochii, de modă. Săptămîna asta, să nu te superi, lucrează dumneata în altă parte. Nu mai mă pot ocupa de bluze și de jupoane. Și știi cum sînt eu... Mă scuzi, nu-i așa ? Ce-aveam să-ți plătesc ? Da, poftim, o nimica toată... Nu e vorba de bani... Să vii, te rog, săptămîna viitoare, dacă poți... Lasă-mi adresa. Așa... Strada... Da. Am scris-o.

Și încercă să zîmbească doamna Voiculescu. Eliza luă banii, murmură sfios mulțumiri, îmbujorată de primejdia prin care socotise că trece, și se strecură pe ușă, pe coridoare, pe scara de din dos a hotelului zgomotos la ora aceea, mai zgomotos ca altădată, tot din pricina răscoalelor țărănești.

Când fu în stradă, Eliza rămase o clipă locului : să se ducă acasă, ori în căutare de lucru pe la alte case cunoscute, pe unde mai lucrase ?

Avea încă în palmă, strînși în neștire, ca și cum ar fi putut să-i arunce, banii primiți, ca și cum ar fi fost prețul mîrșav al unei vînzări, al unei prostituiri.

Două lacrimi îi picară din gene pe obraz, și fata și le șterse trezită, înfiorată, privind în juru-i.

Dar nimeni n-o privea. Lumea se zorea, ca în toate diminețile, după treburi, după cîștig.

Crezuse ea, în adîncul sufletului, că el ar fi putut să-și amîne marile interese, și să mai fi rămas în București, reținut de amintirile zilei lor de dragoste, de amintirea ei ? Poate că da.

El îi spusese că este nevoit să plece, să se informeze, iar la trebuință să stăruiască, dacă era cu putință, ca avutul lui să nu fie lăsat pradă barbariei țărănești.

Chiar așa-i vorbise el, fără căldură însă, fără să-i mai frămînte mînile în palmele lui aprinse, fără să se scuze pe cît s-ar fi cuvenit, și plecase !

Cînd avea să-l mai vadă ? Cum aveau să se privească și ce-aveau să-și spună ? Averea lui, rangul lui printre oameni, nevasta lui îl despărteau de ea cu ziduri uriașe.

Eliza mergea fără țintă ; ocolise cîtva, dar tot spre casa părintească se îndrepta, fără să știe.

Nori se învălmășau pe deasupra capitalei, negri, amenințători, suflați, destrămați, vălătuciți, rostogoliți de vînturile nevăzute de jos ale înălțimilor. Întunecimea parcă se pogora asupra orașului ; la răstimpuri, cîte o undă spulberatică de vînt cădea asupra străzii, ridica un fumegai de praf și-l azvîrlea în ferestrele caselor, în chipul trecătorilor.

Eliza simți un fior de frig scuturînd-o. Parcă ar fi trecut printr-un oraș necunoscut, nedorit, așa o stînjenea totul în cale.

Cînd zări casa părintească, se trase înapoi, îi veni să se întoarcă. Suferea cumplit ; îi venea să ridice mînile în sus și să se tînguie cu glas mare.

De ce suferea, se întreba, fără să-și răspundă, fără să vrea să se mîngăie cu un răspuns. Parcă ziduri albe, plăcute, se înnegriseră în juru-i, se apropiaseră înăbușitor și se năruiseră în cele din urmă pe sufletul ei.

PARTEA II

ACI MARINICA TOT NU AFLĂ DIN FIR
IN PAR LUCRURI PE CARE NOI LE-AM
VĂZUT PETRECINDU-SE, DAR IN SCHIMB
ÎNTELEGE CA NU TE POȚI JUCA DE-A
„V-AȚI ASCUNSELE” CU PROVINCIA.

În trenul care-l ducea la Leorman, Voiculescu își aduse aminte, cu amestec de compătimire și dragoste, de Eliza.

Acum călătorea singur, plin de grijă, cu presimțiri rele, într-un vagon iarăși aproape gol, cu nici o femeie de față — gol pentru că bogătașii nu mai porneau către provincie, înfricoșați.

Legănat pe canapea, numai cu crîmpeie de gînduri, se trezea că se întoarce pe loc, ca și cum Eliza ar fi fost lîngă el. Ce păcat ! Nu era și nici nu trebuia să fie. Hotărît lucru, copila aceea fermecătoare, pe care ar fi învățat-o să iubească și să prețuiască amorul, nu era norocoasă. Și poate că aducea nenoroc ! Mare păcat ! Și tocmai acum îi picase, cînd se petreceau lucruri așa de extraordinare ! Oare s-ar fi petrecut toate astea, dacă mica lucrătoare nu i-ar fi ieșit în cale ? Cine știe ? Adică firește că s-ar fi petrecut, doar nu iscase ea revoluția... Dar el s-ar fi interesat mai mult, ar fi făcut vro intervenție dibace... o vorbă uneori, rostită la loc și timp potrivit, schimbă fața lumii...

Locomotiva tăia spațiul destul de repede, ca să-l apropie pe moșier de vîrgul în care avea să afle despre soarta avuției lui. Acum Voiculescu ședea mai mult în picioare, lipit de ferestre, cu ochii afundați în zările pierdute, turburate și frămîntate de mari nori mohorîți.

Restul vagonului de clasa întâia, vagon imens, cîteva perechi de bărbați și femei, familii, strînse laolaltă, îmbulzite

la două ferestre alăturate, cercetau cu luare-aminte depărtările.

Poate că strigaseră vreodată pasagerii aceștia, împrietenii în vagon sau prieteni de-acasă, și Marin nu-i auzise, poate că exclamaseră de uimire și de durere la cele ce descopereau din fuga trenului. Acum însă tăceau și priveau.

— Da, satul de colo arde ! tresări cu glas tare Voiculescu. E foc acolo ! strigă el, spăimântat și ca un om care dă alarma.

Moșierul privi cu deznădejde în juru-i, pe coridorul lung al vagonului, oftă din băierile inimii ; își mușcă buzele, și iar scommoni cu ochii satul, peste care plutea o trîmbă de fum.

— Ard toate satele, domnule ! E o mare nenorocire ! auzi Marin din pîlcul mic de pasageri al vagonului.

Va să zică, era adevărat. Nu se îndoise nici el, în cele din urmă. Un guvern nu pleacă de la putere decît gonit sau cînd partidul s-ar primejdui guvernînd mai departe. Partidul nu-și dase locul de bucurie.

Înțelesese Marin că ziarele nu mai mințeau ; dar cu totul altfel se pătrundea acum de însemnătatea și grozăvia revoluției, întrevăzînd-o chiar cu ochii lui.

Era cu puțință așadar ca și la moșia lui, la conacul lui să se fi pus foc și să se mistuie bunătate de avere ? Cine avea să-l despăgubească ? se grăbea Marinică să se întrebe. Doar n-avea să rămîină în pagubă !

Asta cu nici un preț ! Pînă la vodă avea să se ducă pentru avutul lui, pentru dreptul lui ! La ce e bun statul dacă nu asigura cetățenilor neștirbirea bunurilor lor ? Atîtea școale se înființaseră și se proiectau la țară, și la ce erau bune, cînd ele nu erau în stare să infiltreze în cugetul mocîrșanilor respectul proprietății ? Ce putea să fie mai sfînt pe lume decît avutul omului, păstrat din tată-n fiu, avut care nu sta înmormîntat în ladă, ci hrănea atîtea mii de idioți de țărani ? Nu făceau mai cuminte cei care luau bulgari, îi aduceau de peste Dunăre să le lucreze pămînturile și lăsau satele de pe moșia lor să se bată de muscă ?

Prădăciunea, jaful, nimicirea, toată paguba pînă la un ban, ba chiar mai mult, și zbuciumul și spaima prin care trecuseră bieții moșieri, aveau să fie plătite cu vîrf și îndesat de către stat !

Mai întâi era nevoie de o strajnică represiune : cu tunul ! Să fie uciși ghiorlanii chiar de feciorii lor. Să nu rămână cătun necălcat în picioarele cailor roșiorilor și ai călărașilor. Iar pe cei care vor rămâne în viață să-i asuprească pînă la al noulea neam. Să-i poarte în cătușe la arat și să-i puie la biruri în așa fel, încît și a nouăzecea spiță a lor să plătească ruina țării !

Nu era statul garantul tuturor bunurilor ? Dacă el, Voiculescu, ar fi dat foc unei mizerabile colibe țărănești, de două sute de lei, n-ar fi îndrăznit țăranul să-l cheme pe el să plătească paguba suferită ? Ba ar fi fost silit să alerge, gogeamite deputat, pe la procuror, pe la președintele de tribunal, ca să împace lucrurile, să scape cu fața curată.

Negreșit că avea să se facă dreptate ! Noii-veniți la putere nu erau, ca-n alte țări, descreierați, socialiști, revoluționari, erau moșieri și avocați cu stare, și nu puteau strica temeliile ordinii sociale.

La nevoie, pentru o mai deplină despăgubire, el, Voiculescu, îl da dracului de „șef“, deși îl cununase și-l avea moștenire de la tată-său, și avea să treacă în partidul de la putere. Unui nou partizan i se dă totdeauna mai multă atenție.

Moșierul se frămînta pe loc, nepărăsindu-și postul de observație. Îl durea capul și-și lipise fruntea de geamul rece. Mersul hîțînat al trenului îl legăna ; omul uita să privească satele pierdute pe întinderea verde de grîne a câmpiei, pradă gîndurilor.

La un timp, își dădu seama că arborii înalți și desfrunziți încă se pleacă, se-ncovoie mereu, pentru că afară bătea vînt puternic. Un nou fior îl străbătu : „Ce incendii grozave trebuie să fie pe unde-au pus țăranii foc !“ Avusese dreptate Medeea să-l ciocănească aseară cu fel de fel de întrebări. Și el, plictisit, obosit, întors de la desfătări, în loc să se fi interesat de cele ce se petreceau la moșie !... Dragoste de fată mare-i trebuise ? Fusesse în Leorman ca să petreacă ! Și pe cînd el era la hotel, conacul poate ardea !

Bubuituri ciudate se auziră.

Marin se trase instinctiv de la fereastră cu un pas, dar urma să cerceteze cu ochii afară și trăgea cu auzul încordat.

Întorcînd pentru o clipă capul, văzu grupul de femei și de bărbați din celălalt capăt al vagonului chircit pe vine, strîns tot la pămînt.

Se dădu și el în lături, se adăposti după peretele vagonului.

Trenul era bombardat.

Treceau printr-o comună rurală, tăiată-n două de drumul de fier. O ploaie de pietre duduia în pereții de tablă ai vagoanelor. Se auzeau țipetele pasagerilor. Un huideo formidabil învăluia trenul fugăr.

Și-apoi nimic alta decât tăcănitul și trăncănitul fiarelor. Primejdia era trecută.

Marin privi înapoi, către satul răsculat. O cută a șesului însă îl ascundea vederii; vîrfuri de pomi, țuguie de acoperișuri, crucea bisericii abia se deslușeau.

Ajuns cu bine-n Leorman, Voiculescu se duse de-a dreptul la prefectură.

Jandarmi de prin toate comunele, vechili de moșie, perceptori, primari, preoți, învățători fierbeau laolaltă, din uliță pînă pe scările înaltei și proteguitoarei administrații.

Toți slujbașii aceștia dezertaseră de la posturile lor, se strecuraseră cu frica-n sîn peste cîmpii, cu ocoluri anevoioase, ca să nu piară cumva sub urgia dezlănțuită la țară.

Gospodari, bine întemeiați unii, nu putuseră să-și ia, ori își uitaseră mulți puținii bani ce-i aveau, și acum veneau să ceară de la stăpînirea pe care o sprijinise cu votul în alegeri.

Mîșteau cu nerușinare mai toți, și pentru ca să capete bani, dar și pentru ca mila să le acopere vreo învinuire posibilă. Se temeau ca mai-marii lor — prefectul, moșierii și arendașii — să nu se vadă trădați prin fuga lor, să nu pretindă paza avutului lor, cu prețul vieții sau al usturării pielii.

Marin se opri cîtva, cercetător, în mulțimea ce foia în jurul prefecturii.

Dar nu văzu nici o față cunoscută din Răzoarele. Nu știa dacă trebuie să-i pară bine ori rău că nu întîlnește vreun om de pe moșia lui.

Zări pe primarul din Podeni, comună prin care trecea drumul către Răzoarele. Îl chemă; iar omul politic, mîna dreaptă a boierului aristocrat din Podeni, îi zise „sărut mîna“ cu vechea-i cuviință, dar nu știu nimic să-i spună.

Un jandarm veni să-i stea drept înaintea, cu capela în mîna, și-l informă pe domnul deputat că nici o casă boierească n-a fost cruțată de jaf și pojar și că țăranii tot nu s-au potolit.

Prefectul era în cancelarie.

Erau buni prieteni amândoi ; făceau aceeași politică. Mai vîrstnic, părintele județului, cu faimă de om foarte energetic, pentru a treia oară prefect, acum își pierduse capul.

Prefectul arunca toată răspunderea răscoalelor din județul lui pe comandantul regimentului local și pe ministerul de război, care nu-l serviseră la timp.

I se trimisese dorobănțime din București, dar, în loc să fie coborîta la Scaieți, ca de-acolo să poată porni numai-decît la moșia lui, oștirea fusese debarcată la Mălăiaș !

Iată cum răsplătea partidul servicii de douăzeci de ani !

— Și cînd mă gîndesc că au fost trimiși și călărași, mulțumită numai stăruinței mele extraordinare, îmi pierd cumpătul, *mon cher*, și-mi vine să las totul aici, să mă duc în capitală și să-mi dau demisia. Ar trebui să le dau asemenea bobîrnace, asemenea lecție, dar nu se mai poate, pentru că ai noștri au plecat singuri de la putere ! Ah ! nemaipomenită nedreptate mi se face ! Țara nerecunoștinței ! Uite-te la țaran — e prototipul națiunii !

Voiculescu nu-l compătimea pe bătrînul luptător politic. Simți dimpotrivă un fior de speranță în inimă. În sfîrșit, armata sosise ! Mălăiașii nu erau departe de Răzoarele. Nu se aflau amîndouă comunele pe aceeași șosea, dar erau legate între ele printr-un drum vechi de care.

Voiculescu urmărea cu mintea. Din Mălăiaș, oastea avea să se ducă la Cîmpeni, și-apoi, cu ușurință, putea veni la Răzoarele.

Dacă Marinică ar fi putut să dea ochii cu comandantul armatei aceleia, Doamne, ce bine ar fi fost ! I-ar fi pus în palmă, prietenește, două-trei mii de lei și l-ar fi hotărît să nu schimbe drumul.

Prefectul umbla cu mofturi ; ar fi voit și aici hațîruri ! Socotea, căzătura învechită-n rele, să pună armata țării în serviciul lui personal ! După ce-ar fi adus la liniște satul de pe moșia domniei-sale, s-ar fi îndurat să dea o mîna de ajutor și neamurilor, după interes și considerație. Deputaților desigur că le-ar fi venit rîndul după senatori ; întrucît senatorii, afară de Panaiotis, care-și arendase moșia, erau de-o vîrstă cu prefectul.

Pe Marin Voiculescu îl umfla rîsul, pur și simplu, gîndindu-se la pățania prefectului, la faima lui de energie și

atotputernicie. Și, după toate astea, ca mâine, noul guvern trebuia să-i dea pașaport.

Plecînd, Marin îi strînse mîna călduros, făcu o mutră de om covîrșit de supărare și de nenorocire.

Prefectul nu știuse nici el ce anume se petrecuse la Răzoarele. Un jandarm spusese că răscoala a izbucnit și-acolo, și-atît.

Dar de cum ieși pe sală, omul fu cuprins iarăși de mînie și de restriște.

Vedenia satului arzînd în depărtarea cîmpiei, pietrele azvîrlite în șiragul de vagoane îi fură limpede aduse aminte, de parcă le vedea și auzea. Apoi forfoteala atîtor oameni plouați, zvîrliți de urgie din adăposturile lor tihnite și veniți aci, unde nu li se vorbea, unde ședeau fără treabă, fără noimă, pe cînd plugul aștepta ruginit în șoproane să despice miriștea să rodească de pe urma lui !...

La doi pași de prefectură, Voiculescu se izbi piept în piept cu Leonida Panaiotis. Ochelarii în aur descălicaseră de pe nasul coroiat al senatorului, dar îi prinsese în cădere.

— Ce ne facem, Marinică ? Începu Panaiotis, încru-cișîndu-și brațele și fluierînd a deznădejde. Ne sărăcesc tică-loșii ! Ai văzut pe cine hrăneam ? Mai ești democrat ? Pră-pădesc țara golanii ăștia smintiți !

— Se duce de rîpă ! făcu Marin, ca un ecou. Eu acum am sosit de la București... Știi ceva despre Răzoarele ? N-ai auzit vorbindu-se ?...

— Vii de la București ? Nu te-am văzut nici la Cameră ! A fost o ședință memorabilă, de la care nu trebuia să lipsești. Am luat parte și noi, senatorii. Unde-ai fost, nenorocitul ? Sub pămînt ? Tu nu știi nimic, n-ai văzut nimic ! S-au sărutat șefii liberalilor cu șefii conservatorilor, ca frații ! A fost o emoție înălțătoare ! Parlamentul, deocamdată, rămîne același și sub noul guvern, care va lucra cu el, cu sprijinul lui, promis solemn. Nu știi cît ne înfierbîntasem toți marii proprietari din Parlament, fără deosebire de culoare politică, și ceream măsuri militare aspre, o represiune sîngeroasă împotriva răzvrătiților. Ei bine, noul guvern a primit să liniștească frumos, adică să strivească cu putere canalia țărănească. Are să fie admirabil ! Și, Marinică, ține minte vorba mea : statul, care e vinovat de neprevvedere, el, che-

zaşul liniştii şi-al avuţiei naţionale, are să plătească toate pagubele şi toate neplăcerile noastre sentimentale.

Şi Panaiotis zîmbi, aşezîndu-şi ochelarii.

— Bine vorbeşti, Leonido ! Nu înţelegem să fim jecmăniţi ! Dacă şi conservatorii, şi liberalii sînt uniţi, facă-şi de cap ţăranii cît or vrea, nu ne pasă ! Ţara e salvată ! La revedere !

Şi după cîtiva paşi, întorcîndu-se către prieten, strigă în urma lui :

— Leonido ! Pagubele tale sînt ale arendaşului, ce-ţi pasă ! Şi mai eşti şi asigurat la nu ştiu care societate. Eu n-am avut prevedere...

Oraşul era în fierbere. Chipuri de la ţară răsăreau de-a lungul trotuarelor, îngrijorate şi întunecate. Costume împestriţate, jumătate nemţeşti, acre, jumătate bulgăreşti sau româneşti, tărcau cetele staţionare de dinaintea cîrciumelor şi hanurilor.

Orăşenii leormăneni se interesau de cele ce se petreceau în jurul urbei lor, dîndu-şi seama că de la ţară le venea tot sporul şi huzurul, că acolo erau marile hambare care le umpleau pe ale lor, şi se temeau şi să nu vină sătenii asupra capitalei, a Leormanului.

Prin hanuri nu se mai afla un pat slobod, iar fugiţii, harapnicele şi reteveiele de pînă ieri ale moşierilor şi ale ocîrmuirii fuseseră nevoiţi să mîie prin scumpele hoteluri.

Prin obor, prin ceairuri, pe maidanele oraşului, se vedeau căruţe, cu caii deshămaţi alături, iar de sub rogojinele şi ţoalele puse coviltir în care, ieşind capete de copii, de neveste, de bunice. Măseseră acolo fugarii pînă să le facă vreun rost — de care habar n-avea, desigur ! — prefectura sau primăria ; tremuraseră, strîngîndu-se unul în altul, părinţi şi odrasle, pătrunşi de frigul încă ascuţit din nopţile începutului de primăvară.

Erau mai ales toţi aceştia, ca şi cei de pe la hanuri, notari, primari, învăţători, cu familiile lor mai totdeauna numeroase.

În multe sate, preoţii şi învăţătorii rămăseseră pe loc, în mijlocul furiei dezlănţuite, care rar de se abătea şi asupra lor, şi pe care puţini dintre ei avuseseră obraz s-o înfrîneze, prin predici, prin sfaturi.

În Leorman, preoţii şi învăţătorii nu luaseră parte la răscoale, avîndu-şi cu toţii interesele de partea stăpînito-

rilor, care îi numiseră, îi ocroteau și-i întrebunțau în serviciile lor.

De departe își privi Marin Voiculescu sălașul, casă veche și temeinică, însoțită la ceasul acela de soarele la zenit cu vâpăi ca de veselie strălucind la ferestre.

O bucurie mare pâlpi în sufletul proprietarului, păcălit un moment de liniștea și buna stare de aici. Dar își aduse aminte că nu de casa din oraș e vorba, ci de cea de la țară; că arătarea ei voioasă nu putea fi nici chezașă, nici măcar un semn prevestitor că dincolo, la Răzoarele, clădirea, numai de câțiva ani zidită, nu arde, nu se prăbușește, cu tot ce ținea de ea.

Chiar în poarta curții, cu mîna cozoroc deasupra frunții, ca să se apere de undrelele soarelui și să poată privi, îl aștepta Dumitru, omul lui de credință, moștenit de la tată-său, omul care purta cheile tuturor magaziiilor în brîu, și-ale beciului, și se culca cu ele sub căpătîi.

— Ce mai e nou, Dumitre? întrebă și de astă dată, ca-ntotdeauna, stăpînul.

— Păcate! dădu din cap moșneagul încă verde, și sprîncenele lui mari și cărunte se lăsară peste ochi-i negri ca niște mustăți zbîrlite. Mă așteptam, coane Marinică, să pici, din minută-n minută. Îmi spusese un zdragon de băiat că ești aici! „Nu se poate“, am zis eu. „Ba l-am văzut cu ochii mei, moșule! spunea el. A tras la hotel cu o coconiță bălană și de tot tînără.“ Mai să-l iau la rapanghel pe împelițatul de băiat.

— Prostii! Taci din gură! rosti cu asprime Voiculescu. Te-ai ramolit, Dumitre!

Toată buna dispoziție în care intrase sub înrîurirea vedeniei casei lui neștirbite, rîzătoare, în bătaia curată a soarelui, i se risipi.

Așadar, tot îl văzuse cineva cu fetișcana aceea, și încă intrînd la hotel! Cu siguranță că-l văzuse mai multă lume. Dacă se găsisse și cine să vină și să-l înștiințeze pe Dumitru, avea să se găsească, fără îndoială, și cine s-o pună în curent pe nevastă-sa, pe soacră-sa, pe oamenii politici, de părerea cărora, asupra deplinei lui moralități, avea absolută nevoie. Stupidă și blestemată ispravă! Și „bălana“ aceea, care nu rezistase, nebuna, și fusese fată mare!... Nu rezistase la ase-

menea aventură, la o călătorie cu trenul, la hotel, în tovăraşia unui bărbat, care, natural, avea să-i fie, azi-mîine, străin !

După o tăcere îndelungată, înghiţind în sec vorbele aspre ale conaşului, Dumitru zise :

— Este aci, este la bucătărie, mănîncă, jandarmul Stroe. A scăpat, după spusele lui, mai mult mort decît viu din Răzoarele.

— Va să zică, este revoluţie pe moşia mea ! tresări Voiculescu. Scîrboşii de ţărani ! Şi cum mă purtam cu ei ! cu mînuşi ! Unde e jandarmul ?

Şi amîndoi, stăpîn şi slugă, cu paşi mari, se îndreptară spre bucătărie. Doi cîini ciobăneşti săriră în calea stăpînului, jucară pe lăbi, se gudurară cu cozile în mişcare cîtva, ca să se înfunde în bucătărie, pe lîngă mesele celor care prînzeau.

Jandarmul Stroe tocmai supsesse pînă în fund o bardacă mare cu vin rece, abia o lăsase din mîna şi, cu ochii împăienjeniţi, se schimonosea de plăcere şi-şi sugea cu zgomot mustăţile pleoştite, ude. Fără capelă, în picioare, drept, îşi bombase pieptul, trufaş.

Cînd dădu cu ochii de boier, care astupase uşa cu persoana lui, militarul tresări ca prins asupra unei fapte rele, zvîrli mîinile în lungul trupului şi, zăpăcit, voi să-şi scoată capela pe care n-o avea pe cap, ci sta încornorată pe o bancă.

Boierul îl privea, şi-i făcu semn cu degetul în cele din urmă să iasă afară, şi-atît.

Jandarmul, cu pieptul înainte, se repezi la poruncă. Cînd izbucni pe uşă, închise ochii, izbit în faţă de soarele năprasnic de luminos din ziua aceea, sfinţită de el ca început de primăvară caldă.

— Ia spune, băiete, ce ştii că se petrece pe la mine ? întrebă Marin.

— Cînd am plecat eu, domnule deputat, toată comuna era în picioare, burzuluiată.

Şi jandarmul tăcu, scurt, amuţit, drept, în poziţie militară, persecutat de gîndul că mustăţile-i sînt ude learcă şi nerăsucite de fel.

— E ! bătu din picior cu nerăbdare deputatul. Alt nimic n-ai mai văzut ?

Jandarmul aruncă pieziş o privire plină de răutate, de muştrare, chelarului Dumitru, îşi repezi dreapta la gură, se şterse repede şi urmă :

— Şoseaua era năpădită de săteni. Veniseră din toate cătunele — să fi jurat că i-a chemat cineva ! Ca la întrunire. Adică fusese la biserică chemaţi ca să asculte cuvîntarea domnului controlor de la bănci, şi de-acolea, gata adunaţi, s-au pornit împotriva dumneavoastră.

— Împotriva mea ? scrută cu privirea cătrănită deputatul pe jandarm. Şi voi unde aţi fost ca să-mi luaţi apărarea ? Cîte focuri aţi tras, aş vrea să ştiu ? Împotriva mea ! Şi ce spuneau ? Ce-au făcut ?

— Înjurau, ocărau, îşi cereau lotul lor. Noi n-am putut sta, ca să ne omoare. Dacă am văzut că sînt atîţia, tot satul, ne-am retras, scoborî vocea mult omul.

— V-aţi retras ! Adică aţi fugit ! Pentru asta vă plătim lefuri, noi, statul, iar bieţii moşieri vă ţin ca-n palmă cu de-ale mîncării, cu furaj şi vă îmbuibă cu bacşişuri cînd băgaţi pe cîte un topîrlan la gros ? Trebuia să vă „retrageţi“, cum ziseşi, la conac, să vă închideţi acolo bine, ca într-o cetate, şi, de pe ferestre, să împróscaţi, să culcaţi la pămînt pe cine cuteza să se apropie. Slavă Domnului ! era acolo mîncare şi băutură pentru o lună ! Acum o să vă pierdeţi posturile ! Decît aşa paznici, mai bine nimic ! O să ne tocmim noi, proprietarii, oameni ca să ne păzească avutul cu credinţă : turci, arnauţi. Asta-i tot ce ştii ? Au dat buzna în casa mea ? Au prădat ? Au pus foc ?

— În toate părţile jefuiesc şi omoară, domnule deputat. Dacă stăteam locului, nu scăpam cu viaţă nici unul. Nici pe dumneavoastră nu v-ar cruţa, ticăloşii !

Voiculescu întoarse spatele jandarmului. Încă o speranţă, vagă într-adevăr, abia acum simţită că o avea în minte, se spulberase.

Şi logofătul Gîrbaci, cu argaţii curţii cu tot, desigur că fugiseră. Asta cel puţin era deochiat ; puteau să aibă pică şi venin ţăranii pe el. Cine-i stă săteanului ca un os de peşte-n gît dacă nu logofătul ?

Oare de ce nu se arătase Gîrbaci prin oraş ? Nu putuse fugi la vreme ?... Ori se ascunsese prin Răzoarele, pe la vreun gospodar mai milostiv şi mai prieten ? se întreba Voiculescu.

Cu ce drag îşi îmbrăţişase cu privirea locuinţa lui, Marinică, şi ce amărit şi scîrbit o lăsă, ca să se ducă în tîrg, să mănînce la un restaurant, cu speranţa că va afla noutăţi. N-avea linişte, n-ar fi putut sta singur un minut. I se părea

că, dacă ar sta să se gîndească în tihnă, s-ar scufunda ca-n nămol.

Dumitru îl petrecuse pînă în drum și-l întrebă în cele din urmă :

— Da' conîța n-a venit ?

Și Marin iar își adusese aminte de Eliza, pe care che-larul o pomenise.

Dar de astă dată amintirea fetei blonde, cu ochii vineți, cu părul ridicat în creștet, lăsînd goală ceafa, ademinitoare, cu zvîcniri de țipar în brațele lui, se pierdu repede, trecu numai pe dinaintea ochilor lui Marin, în care se înfiripa incendiul marelui case din Răzoarele, mulțimea de țărani aruncîndu-se ca o vijelie prin încăperile locuinței tihnite și bine și scump mobilate.

În restaurantul mic de provincie, cu fețe de masă de o săptămîină nepremenite și nici măcar călcate zilnic, cu un miros special birturilor mediocre și fără mulți mușterii, Leonida Panaiotis, la o masă, parcă-l aștepta.

Grecul, cum era poreclit senatorul, fără să i se spună-n față, abia își aninase șervetul.

Consultară împreună lista de bucate. Voiculescu se mai învioră, aducîndu-și aminte că amîndoi, și el și Leonida, fuseseră la o părere : că statul va despăgubi pînă la un ban pe încercații păgubași, partidele cîrmuitoare fiind pe deplin înțelese între ele.

Mîncară laolaltă parlamentarii, cu foame, cu poftă, conversînd pe îndelete. La cafea, Panaiotis se răsturnă pe spătarul scaunului și, rîzînd în gușă, rosti :

— Craiule ! Craiule ! Pe unde-ai pescuit așa mărgăritar de fată ?... Hai ? În vremea răscoalelor, și vii de la București anume ca să faci dragoste ! Tare ești ! Grozav mi-a plăcut nepăsarea asta ! Ferice de omul cu patimă ! Îmi pare rău că nu v-am văzut și eu... Altcineva mi-a șoptit, de ! lumea e afurisită... O blondă frumoasă, o fetiță, o fată mare, hoțule ! hoțule !

Și pentru că Voiculescu pâlise și bîlbîia, neștiind ce să îngaime, Leonida urmă :

— Nu-ți fie frică ! Și soacră-ta dacă ar ști n-ar fi așa de nebună — iartă-mi vorba — să te spuie doamnei Voiculescu. Dar să găsești o fată mare în timpurile noastre !...

Marinică, ești om cu noroc, nu glumă ! Joacă la loterie, că câștigi la sigur ! Să știi că la moșia ta e liniște și pace. Încearcă să descoperi mișcarea perpetuă, și vei reuși, Marinică !

Grecul râdea cu lacrimi, în încăperea goală a restaurantului, pe cînd Marin lupta între rîs și necaz, buimăcit.

Îl văzuseră, așadar, concetățenii, alegătorii lui, și avea să afle și soacra, și nevasta ! Îi cercetaseră parcă odaia de hotel, patul, albiturile... Teribilă e provincia ! Mare prostie făcuse el s-o aducă pe fata aceea acolo !... Nu se găseau parcă la București atîtea locuri bune pentru iubit !

Cînd ieșiră din restaurant, Panaiotis îi făcu amicului loc să treacă, cu respect :

— Venerabile ! făcu el, și se ploconi.

„Dacă-ai ști tu boala venerică cu care lupt !“... se gîndi Voiculescu, glumind cu sine, în gîndu-i, căutînd să pară vesel, cu toată grija ce-l împresura.

PLECÎND DIN CÎRCIUMA LUI IONIȚA
BUZATU, VOM FI DE FAȚĂ LA O
CUMPLITA RĂZFUNARE, PRILEJUITĂ DE
RASCOALE.

La cîrciuma lui Ioniță Buzatu, în noaptea de luni către marți, chiotele, urlatele de oameni beți conțină mai tîrziu decît totdeauna.

Unii din pojarnici, după marea lor ispravă, n-aveau somn. Băutura, în loc să-i înmoaie, să le frîngă cerbicia, le aprinsese sîngele. Laur porcesc parcă mîncaseră unii — așa turbaseră, așa răcneau ! Rupeau pe întrecute, pe rămășag, paharele groase de cleștar cu dinții, măcinau sticla în măsele și-o scuipau făină frămîntată cu sînge, plini de trufia faptei lor. Se încăpățîneau să ridice mese grele cu dinții și să le poarte prin încăperea cîrciumei, strîmte de mulțimea chefulitorilor.

Pe sub unele mese, cu capul pe podină, cu picioarele răschirate și sprijinite pe stinghii, muieri dormeau, cotropite

de băutură, horcăind ca în ceasul morții în larma de beție a tovarășilor.

Ioniță Buzatu, un urs de om, înalt și țeapăn, cu barbă din umerii obrazului pînă-n brîu, mîndru de felul lui și răstit, umbla pe după teighea încovoiat de grijă, așa de încovoiat, că parcă chitea să-și puie barba pe genunchi și s-o scurteze. Serbezit la față, fumuriu de galben, urmărea cu ochi pierduți, fugari, de la om la om, gîlcevele care se iscau, se aprindeau învîlvorat ca spirtul, gata-gata să amestice într-o încăierare de cîini turbați pe toți nedorii lui mușterii.

Și pe cînd negustorul hangiu urmărea refeneaua cu ochii, era nevoit să-și încordeze cu putere și auzul : se temea ca bețivi ieșiți în ograda lui, la tot minutul cîte unul, cîte patru, să nu dea, fie din greșală, ori dinadins, buzna peste nevasta și copiii lui.

Buzatu își închisese devreme familia într-o cameră și, împreună cu un băiat de procopseală ce-l avea, servea el în prăvălie. Socotise că dacă ar închide crîșma în asemenea împrejurări, nebunii, însetați de băutură, găsind ușile zăvorite, le-ar fi stricat și ar fi prădat cu mînie, și poate că ar fi ucis de-a valma și pe hangiu, și pe tot neamul lui.

Toată lumea bea în noaptea aceea pe veresie și parcă nu era deprinsă a plăti. Cîrciumarul scria totuși, în tăcere, tot ce se da pe la mese, tot ce bea fiecare, ba și mai mult. Obiceiul nu și-l putea lăsa nici acum, cînd ducea grijă chiar vieții lui și a odraslelor lui.

De vreo cîteva ori se strecurase Ioniță Buzatu în ogradă pe urmele bețivilor.

Puteau să-i puie foc și lui, mai degrabă decît altuia. Și la el aveau datorii, și pogoanele lui puteau să le facă cu ochiul, și pămîntul lui era veșnic lucrat ba cu o clacă bună, ba pentru niscaiva porumb muced ori fasole veche, împrumutată cine știe cînd.

În curte, Buzatu trebuise să se facă și mai mititel ; să nu crîcnească o vorbă, să calce ca pe saltea de puf. Ca o namilă de spaimă, pătată de sînge, așa se vedea în noaptea oarbă casa orășănească aprinsă, și văpaia sulița către ceruri negre vîlvori de scînteii.

De cum pășise-n curte, mărunțel, aplecat, cu barba pe genunchi, stăpînul locului, ale cărui urechi vîjiau de gînduri

și de oboseala multei încordări a auzului, înțelese că se zburcuma ceva pe jos, pe țărână. Încremenit de groază, crezuse că se face moarte de om. Țiuitul din urechile lui conțeni. Desluși un gîfîit, auzi măscări, rîs desfrînat, și înțelese.

Privi mai departe și ghici în umbra ulucilor, alături de cocina porcilor lui, alte mogîldețe mișcătoare, alte iubiri, poate-n cîrciuma lui iscate în seara aceea și care poate aveau să fie uitate a doua zi.

„Și de-astea se petrec, se gîndi Ioniță. Tot într-o vreme cu jaful, cu omorul, se seamănă viața. Parcă i-ar fi grijă vieții să nu piară în așa nebunie de prăpăd și pune la cale ziua cea de mîine !“

Doi din frații Stanciov, cu vărul lor, Ivanciu Balac, se trăsese într-un colț și șopăcăiau.

Era miezul nopții ; lămpile începuseră a sfîrși, ca gazul pe sfîrșite. Stanciov, cel mare, ca de douăzeci și opt de ani, ciung de un deget la mîna stîngă, se bătea cu pumnul în piept, da capul pe ceafă de-i sălta căciula și scrișnea din dinți. Ceilalți doi dădeau din cap, hotărîți și ei.

— Haide dară !... făcu Balac către Stanciov cel mic, iar acesta, Eftimie, îl trase pe frate-său de mîneacă.

Dar tot nu plecară. Mai băură cîte o litră de rachiu, de săcărnică, și-apoi, plescăind, se înșirară toți trei pe ușa.

Se feriseră să afle careva ce aveau de gînd să făptuiască. Balac avea o pușcă-n spinare, luată de la conac ; cei doi frați aveau cîte o bardă scurtă. Stanciovii aveau amîndoi în brîu cîte un oușit, tăios ca briciul.

Cînd fură-n drum, la cîțiva pași de cîrciumă, Vanghele stătu și grăi :

— Întoarce-te, Eftimie, și ia de la Buzatu o lumînare și o cutie de chibrituri.

Eftimie se supuse, ca frate mai mic ; ceilalți doi așteptară.

— O să găsim ușa zăvorîtă... își dădu cu părerea vărul Ivanciu Balac.

— O spargem. N-avem berdele cu noi ? Hm ! sînt în stare să mă urc pe acoperiș și să mă slobod pe horn în vatra lor, numai ca să-i prind în așternut. Cățeaua de cumnată-mea ! Poate că de pe cînd trăia frate-meu se înhăitase ea cu ăsta, cu perceptorul...

— Nu de-atunci ; mai dincoace. S-a ținut scai de capul ei... Femeie singură... Da' să nu-l omori ! stăruie Ivanciu. Să-l cotoiogim ! Batjocorește-l cît vrei, de să-l lași neom toată viața... I-ar trebui lui... știi, numai un picior să i-l retezi !...

Eftimie venea — și de departe :

— Am luat două lumînări, ca să i le ținem la cap. Și porniră iar, împreună, cei trei bărbați, rubedenii, hotărîți, bine înțeleși.

Cerul, fără lună, puțină lumină presăra din multele și măruntele stele.

Pe șoseaua prăfoasă de cîte tălpi o bătuseră, pașii se înfundau tăcuți. Cei trei oameni ieșiră în curînd din drumul mare al satului, cotiră pe-o ulicioară strîmtă și se afundară în umbră de garduri înalte, de nuiete împletite.

La dreapta lor s-ar fi putut vedea casa boierească, încă arzînd. Dar ei nu se mai gîndeau la boier, și nici la lotul lor.

Stăncuța fusese nevasta fratelui celor doi Stanciovi, răposat numai de vreo opt luni. Femeia îl plînsese pe fratele lor cu jale mare, smulgîndu-și părul și căinîndu-se și lunii, și vîntului. Dar perceptorul pusese ochii pe ea, și atît îi tocaseră și o descîntaseră, că vădana nemîngăiată, deși el era însurat, se înduplecase și-l primea în patul care fusese al răposatului.

Sita era nouă, dragostea era la început, perceptorul mai mult dormea la tînăra văduvă decît la casa lui.

Stanciovii, frații mortului, aflaseră degrabă și cuibăriseră în inimi mare supărare și ură.

Pe ea, pe Stăncuța, n-o învinovăteau... Un cap de femeie nu se poate ușor împotrivi ispitei. Perceptorul îi trimisese plocioane, perceptorul era surtucar ; iar de focul lui și la bătaia lui din picior se usca și se supunea toată comuna. Dar el avea nevastă orășeancă, și n-avea să se despartă de ea ca să se însoare cu o țarancă. Și de ce adică îi abătuse să necinstească, pînă să nu treacă anul, așternutul unui mort ?

Vărul Ivanciu Balac se pătrunsese și el de necinstea și ocara făcută neamului lor, și hotărîră să se răzbune cu toții. Nu venise acuma ceasul tuturor socotelilor ? Pe lîngă ce să-vîrșise tot satul și se făptuia în toată țara românească, ce-avea să fie păruiala trasă cu sete și pe bună dreptate unui perceptor, un venetic, care acuma nici casă nu mai avea în sat ?

Dulăul curții îi cunoștea pe frații fostului lui stăpîn.

Poarta ştia Stanciovi s-o descuie.

Păşiră toţi trei, crunţi, pînă pe prispă.

Ivărul scîrîi ; uşa era închisă cu cheia.

Dar uşa era slab prinsă, còpilul sări ca un băţ de chibrit înlăuntrul casei, cînd Vanghele împunse cu umărul o dată, din răputeri.

Pătrunşi în săliţa ce despărţea cele două odăi ale micii locuinţe, cei trei fîntaţi se îmbulziră şi intrară buluc în odaia în care ştia că dorm îndrăgostiţii.

O frămîntare fişii în aşternut.

Ibovnicii se deşteptară, cu groaza limpede a oamenilor care au adormit cu ea în gînd. Nu vedeau nimic, ghiceau umbrele vrăşmaşilor şi ascultau cu încordare, nemişaţi, după fiorul ce-i zbătuse.

Perceptorul se crezuse tănuit, la adăpost, sub plapoma Stăncuţei. Ar fi vrut, fireşte, să fie mai departe, la oraş, dar îl prinsese vălmăşagul pe loc. Văzuse că pînă şi logofătul Gîrbaci nu fugise din sat. Omul se temuse, dar trecerea de vreme, ceasurile lungi cît zilele, îl întăriseră în mădejdea de care avea nevoie că va scăpa nedescoperit. Nu aflase că i s-a pus foc casei lui, ca să se creadă urmărit de ţărani îndeosebi.

Acum însă, pentru el, cei trei bărbaţi nu erau trei bărbaţi, ci toată ura, toată puterea a o mie de oameni şi-a întregii răzvrătiri de la un capăt la altul al ţării ! Nici gînd, aşadar, să se împotrivească, să lupte ca să scape.

— Aprinde-i lumînările la creştet, Eftimie ! făcu mulţumit Vanghele.

Cînd, după şovăiala văpăilor, se statornici o lumină, Ivanciu Balac găsi un sfeşnic de lut şi o bardacă, în care aşeză lumînările de stearină.

Prinşii zăriră şi cunoscură chipurile nedorităilor mosafiri privind printre gene o dată numai şi, ghemuiţi, se acoperiră pînă peste cap cu foalele aşternutului. Genunchii lor, aduşi la gură, aşa de strajnic tremurau, că tot patul se hîţina pe caprele lui de lemn.

Vanghele nu lăsa vremea să se scurgă în zadar. Ținea ochii țință asupra patului. Dădu în lături, cu o mîină supărată, velința, de la picioare în sus, spre cap. Perceptorul era în margine.

— Îți mai zice și Lipitoarea ! detună în odaia mohorîită Stanciov cel mare și, cu putere, trînti un pumn în capul

omului, care se răsucise-n pat cînd îl descoperise de sub velință și-și îngropase fața în perne.

După cîteva clipe de gîndire, cînd receptorul înțelese că n-a murit, că nu o muche de topor l-a lovit, ci numai un pumn vîrtos, sări în picioare, așa, în cămașă, cum era, și rosti, îngăimat, în mijlocul vrăjmașilor lui :

— Ce-aveți cu mine ? omorîți-mă ! Vreți bani ?

La cuvîntul bani, ca la o vorbă de ocară, două palme îi scăpărară pe obraji.

Omul tăcu, în așteptare năucă a orișice.

Eftimie îi prinse o mîină, vărul Ivanciu alta. Vanghele se legăna înaintea-i, lovindu-și pumnii unul de altul.

— Prea ușor vrei să mori, Lipitoareo ! rînji Vanghele. Ai vrea să te strivesc ca pe o muscă, și să isprăvești ! Așa ai vrea tu ! Hei, mă, receptorule, mă domnule, mă ! Mă, domnule receptorule ! Dar nici nu vrem noi să-ți luăm viața ! De ce să ne încărcăm cugetele cu așa spurcăciune ? Să te ciopîrțim vrem : să te lăsăm schilod !

Pe omul care nu se împotriva, dar a cărui încordare de mușchi și de nervi se simțea, ca o putere, îl țineau strîns, cu degetele încleștate în carnea lui, Eftimie și Ivanciu.

Femeia rămăsese în patu-i, întinsă acum, după o zvîcnire de groază. Inima îi ciocănea în piept așa de tare, foalele plămînilor ei așa de puternic suflau, că văduva deschisese gura, părăindu-i-se că astfel poate nu i se aude șuierul ascuțit ce-i scăpa din gîtlej.

Lumînările de sparmanțet ardeau pe două colțuri de masă, luminînd încăperea joasă, cu grinzi văruite, și deslușind îndestul, care cum venea cu chipul în bătaia luminii, mulțumirea, ura de pe fața celor trei și groaza disperată de pe chipul receptorului. Stăteau toți în picioare, țepeni.

— Dă-mi custura ta ! ceru fratele mai mare celui mai mic.

Eftimie își scoase din brîu cu mîna stîngă cuțitul în teacă de piele și i-l întinse.

Vanghele rînji, întorcînd fața către lumina galbenă de pe masă, iar zîmbetul lui sălbatic se zugrăvi și rămase cîțva pe chipurile tovarășilor, pe cînd el se și posomorîse, gîndindu-se la ce avea de făcut, urmărind cu gîndul aievea isprava cugetată, chinul ales.

Perceptorul tresări pînă în mușchii brațelor de care era ținut ca-n fiare. Ochii lui urmăriră mișcările lui Stanciov cel mare, și, nemișcate, se așezară privirile, timpite, pe obrazul vrăjmașului.

Încet, Vanghele scosese teaca de piele și încerca cu degetul buza de oțel a cuțitoaiei.

Ca niște fluturi de lumină, scăpărările privirii călăului îi jucau în gene.

Totuși, iarăși cu tihnă, ca și cînd avea destulă vreme și treaba se cuvenea să fie bine împlinită, Vanghele își scoase și cuțitul lui de la brăcinar, și începu să ascută prelung cuțit de cuțit.

Apoi puse binișor tăiușurile pe masă. Întoarse capu-n toate părțile, cercetător ; căuta ceva. Iar se-ncrunta, nemulțumit.

Perceptorul, care-l urmărea cu ochi lacomi și timpți, nu știa ce să dorească : să găsească gîdele ceea ce căuta, ca să fie mulțumit ; sau să nu găsească lucrul, ca să se întunece și mai tare, și mînia, sporindu-i ura, să-l prostească ?... Dacă găsea ce căuta, ce-ar fi cîștigat el ? Dacă nu găsea, oare avea să fie mai bine, cînd asta l-ar fi cătrănit și mai tare ?

În cele din urmă, Vanghele smulse un ștergar pus fundă deasupra unei cadre smolite și-l zvîrli pe umărul lui văru-său.

— Leagă-l, Ivanciule, de mîni ! vorbi el. Legați-l ! N-o să stați în picioare să-l păziți ca santinelele ! Să stați adică și voi drepti ca el ?

Perceptorul fu sucit pe loc, răsucit pe călcîie, cu spatele către lumină ; brațele-i fură aduse la spate, și Vanghele însuși luă șervetul de pe umărul lui văru-său și legă coatele, lipite strîns, în dreptul grebănului.

Îndată ceilalți doi trîntiră omul legat la pămînt și-l izbiră de cîteva ori cu sete, cu pumnii în piept și-n obraz, ca și cum se răzbunau că-i ținuse încremeniți pînă atunci.

Acum perceptorul era întins blănă pe jos, Ivanciu și Eftimie se chirciseră lîngă el, și în picioare nu rămăsese decît Vanghele. Femeia nu se mișca, parcă n-ar fi fost acolo, de nu i s-ar fi auzit răsufllarea.

„Ce-or fi vrînd să facă cu mine ? se întreba omul răpus. Dacă-ncercam să plec, cine știe ? poate mă strecuram pînă la oraș !... Poate că eram și mort pînă acum... Ah, de n-aș muri !

Unde nu mi-ar fi bine?... N-aş mai trăi la ţară... Să vînd zarzavat în piaţă, să fiu slugă la oraş, numai să trăiesc !... Ia te uită cum stau împrejur-mi, de să nu cutez să mă mişc !“

Şi iar Vanghele ascutea cuţitele. Iar ceilalţi doi, cu un fel de admiraţie, aşteptau poruncile lui şi zîmbeau, cu chipurile crunte totuşi, cu sprîncenele încruntate, în dreapta şi în stînga omului răsturnat pe spate, nemişcat.

— Acum, ce ziceţi voi ? întrebă Stanciov cel mare. Să-i tăiem piciorul drept de sus, ori din genunchi cu barda ? Barda-i aici, iacăt-o !

Şi el scoase din brîu şi unealta aceea.

— Cum ai vrea ! rînjiră pînă după urechi, ca diavoli, ceilalţi doi.

Şi perceptorul asculta adînc, inima i se azvîrlea ca un pumn în coşul pieptului şi se gîndea :

„Dacă m-or tăia de sus, nu mai scap cu viaţă ! Îmi curge tot sîngele din vine ! Oh, şi s-a isprăvit cu mine !... Dar şi din genunchi să-mi taie !... Cu barda !... Dacă n-aş leşina după tăiere, m-aş prinde zdravăn cu amîndouă mîinile de tulpina retezată a piciorului şi poate că aş stăvili scurgerea sîngelui. Atunci aş scăpa ! Aş umbla cu cîrjile toată viaţa... Şi ce-i ? Decît să mor ? Dacă m-ar tăia cu barda din genunchi... De sus poate că numai cu cuţitul m-ar căsăpi... Da... aş umbla cu un picior de lemn, cum l-am văzut pe unul care vinde în Leorman jurnale !... Ce om fericit ! a trecut printr-o primejdie ca asta, poate, şi trăieşte !... Al dracului !...“

Vanghele puse lumînările, una în dreapta, alta în stînga rîpusului, şi în genunche lîngă perceptor.

Avea două berde acum şi două cuţite. Puşca nu şi-o lăsase Ivanciu din spate. Eftimie luase şi el un cuţit în mînă.

— Tai tu, ori să tai eu ?

— Spre Eftimie e piciorul stîng, zise Ivanciu Balac. Vanghele se aplecă să taie.

Perceptorul închise ochii, strînse buzele, faţa i se schimonosise. Îl dureau tare mîinile strivite de greutatea trupului lui, aşezat pe ele. O căldură mare îl năpădi. Simţi sudoarea îmbrobonîndu-l, udîndu-i părul din cap, curgîndu-i pe trup. Tresări atins de oţelul rece şi încremeni în aşteptare.

Dar cuţitul nu tăia, fusese numai atins cu vîrful de soldul osînditului. Călăii încă nu se hotărîseră.

— Fără un picior, zise de astă dată Eftimie, am văzut oameni alergînd, nu alta ! Da' purta dumnealui un ghiozdan la subțioară și-aș vrea să nu-l mai poarte !

— Hă ! făcu Vanghele. Ca să nu mai strîngă în brațe muierile vădane, nevestele altora ! Bine te-ai gîndit, frate-meu ! Atunci, mîna dreaptă !

Și-n adăstarea tăieturii, perceptorul, care deschisese acum ochii și îi holba la fețele apropiate de a lui și luminate de para lumînărilor, se gîndea :

„Mîna dreaptă ! Cum o să scriu ? Dar curge mai puțin sînge ; poate că nu-s atîtea vine-n mîna ca-n picior ! Și sîngele ăsta, de ce i-o fi omului așa de trebuitor ?... Ciung ! Oi învăța să soriu și cu mîna stîngă ! O să fac altă meserie ; sînt atîtea ! O să pot alerga după pîine, fără să mă poticnesc, să lunec pe ghețușuri... Și de ce mă tot gîndesc eu ? Cerșetor de-aș fi, numai să scap cu viață !“

— Mîna ca mîna, se răzgîndi Vanghele și spuse tare, dar dacă-i vorba de femei, de lipici, de sfoflenchi, ochii sînt mai vinovați ! Ei sînt mai ticăloși ! Lipitoarea ! Făcea ochi dulci nevestelor ! Cum îi ai, mă ? se răsti el, și luă bardaca cu lumînarea, ca să se uite la chipul răpusului.

Acesta, de frică, de spaimă avănă, căscă ochii mari, îi întoarce pînă la albul lor și oftă.

— Îi pare rău după ei ! Îi are negri ! mîrîi Vanghele. O fi zis cumnata, căteaua, că-s mai frumoși ca ai lui frate-meu ! Să mai poftească să se zgîiască dulce cu un ochi !

Cu toată stăpînirea ei, femeia din pat gemu, dar numai o dată, și iar înteleni.

Vanghele puse mîna pe fruntea omului legat, îi propti vîrfurile cîrului în piept, pînă să se așeze bine, ca să-i scoată ochiul. Dar nu era grăbit.

În vremea asta, răpusul tremura ; pielea i se încrêtea, umerii îi luceau ca de unsoare în lumina făclîilor. Și totuși, cu toată spaima ce-l zguduia, chibzuia :

„Urît mi-a fost omul cu betesug la ochi ! Chior ?... Dar ce-mi trebuie frumusețe ? Am să văd destul de bine și cu un ochi. De cetit și de scris o să pot. Îmi pun unul de sticlă... Așa ceva se poate !... Și port ochelari !... Plec de-aici, și cine o să știe, pe unde m-oi duce, că am ochiul de sticlă ? Of, de mi-ar scoate ochiul și să isprăvească ! Și cum are să mă usure, să mă doară !“...

— N-o să mai aibă nas să se uite la muieri ! repetă vărul Ivanciu.

— Că bine zici, se dumeri Vanghele. Fără nas, poate el să se uite dulce cât o vrea !...

Și Vanghele, ca-n treacăt, ca de arvună, îl împunse o dată pe perceptor într-o coastă cu vârful cuțitului.

Omul legat, culcat pe spate, cu toate durerile în cuget, renunțând rînd pe rînd la măduarele lui vii, simți unda caldă de sînge ce i se prelingea, mai caldă decît sudoarea. Dar înțelese că-i lucru de nimic, o creștătură. Nu-i purta grijă răniilor aceleia. Aștepta să hotărască gîzii lui ce anume să-i ia. Nasul hotărîseră oare ? Să-l lase ca pe o hîrcă de schelet ? Ticăloșii ! Dar avea să trăiască !... Parcă și nasul se poate pune, chiar din carnea ta, Dumnezeu știe cum, de către doctorii cei învățați de la București !

Într-adevăr că unul îl strîngea de vârful nasului cu putere și Vanghele striga :

— Taie, mă !

Parcă cineva îi tăie în inimă. Pe dată simți că i se umple gura de sînge, ca un șiroi fierbinte îi umbla pe obraji, pînă la urechi, pînă pe piept. Se crezu pierdut, nu mai fu în stare să gîndească ce se petrece, gemu, horăi, ca o vită înjunghiată. Ca un deget străin îi căscase buzele.

Era chiar nasul lui ; i-l băgaseră în gură.

El îl scuipă cu tărie afară, nasul îi căzu pe bărbie, pe gît, pe piept, și sîngele curgea fără contenire.

— Acum poartă-i de grijă, cumnată ! se răsti Vanghele femeii, încremenită în muțenie. Culege-i nasul și păstrează-l !

Cei trei se sculară de jos și plecară. O lumîinare se stinse de vîntul ce-l făcură cu plecarea lor zorită.

Omul fără nas leșinase. I se părea că stă la poala unui deal verde, cu iarbă ca mătasea. Soarele, apropiat mult de vârful dealului, îl îmbăia în razele lui. Păsărele ca de aur jucau prin văzduh și priveau cu ochi de nestimate. Și vederea tuturor lucrurilor acestora, a ierbii de mătase, a soarelui apropiat, a păsărilor, îl făcea nespus de fericit.

„Vezi, așa viață mai înțeleg și eu !“ zicea în gîndu-i fericitul.

Și totuși, visul acesta al leșinului ținu o clipă. Omul fără nas se deșteptă, în vaietul ibovnicei lui. Dușmanii plecaseră.

Nici marți dimineța sătenii din Răzoarele nu crezură că au terminat revoluția.

Nici un trimis al boierilor nu venise să stea de vorbă cu ei, nici ca să-i amenințe, nici ca să le făgăduiască, nici să se precupețească măcar.

Care va să zică, cioclovinele nu se sinchiseau de nesupunerea lor, nu le păsa că le poruncise ciocoiul, deputat amineri, prin logofăt, să iasă la arat, și nu le păsa, de asemenea, celor de la oraș, de prăpădul curții boierești.

Mahmuri, ca după beție, se sfătuiră iarăși, tot fără căpetenie îndrumătoare și fără ca vreunul să vorbească norodului îndelung. Nu se îndemneau decît numai prin strigăte din mulțime, din îmbulzeală, întregindu-și unul altuia părerea, care parcă se afla cuibărită în toate mințile. Să se ducă cu toții la Leorman, să dea năvală peste oraș ; să dea ochii cu stăpînirea ; să ceară lotul lor !

Ca după beție, unii erau mai moi, se lăsau trași, purtați și ocăriți de alții, de prieteni, de neamurile, de nevestele lor. Alții, dimpotrivă, țîșneau de neastîmpăr, gata să săvîrșească orice, plini de vorbe și de îmboldiri.

Vasile Țapu rîdea prosteste, gîndindu-se cu drag, ca la un lucru de pomină în viața lui, la vinul negru ce-l băuse în ajun cu vadra. N-avusese parte de așa vin niciodată-n viață și nici că nădăjduia să mai aibă !

Frații Stanciov se amestecau în vălmășag, ascultau, tăcuți, posaci, pătrunși de isprava lor din ajun. Nu le putea ieși din minte perceptorul răsturnat pe spate, strivindu-și mîinile sub el, și vedeau mereu bucățica de nas, locul stîrpit, sîngele roșu, aprins. Fără preget le licărea pe dinaintea ochilor umerii lucitori ai chinutului.

Chiar pe drum, cînd se întorceau de la fapta lor, Vanghele îl întrebaser pe frate-său :

— Cum era cînd ai tăiat ?...

Iar Eftimie îi înțelese întrebarea, pentru că și el și-o pusese, și răspunsese :

— A mers mai ușor decît într-o nuia... Da' de ce m-ai pus pe mine ? iscodi fratele mai mic.

Vanghele nu răspunsese. Nu tăiasе el pentru că-l înțepase mai-nainte în coaste pe răpus, văzuse sînge și-l zgîriase așa, în suflet, ca o gheară.

Vărul Ivanciu Balac se despărțise de cei doi frați și umbla năuc printre oameni.

Dobre Sîmboteanu parcă înghițise un șarpe viu, așa zvîcnea prin mulțime, cînd pe treptele ori pe ferestrele primăriei, cînd în drum, pe șosea. Se zbuciuma cumplit omul vîrsnic, de-și despicasе barba în două de atîta neastîmpăr. Uitase de biserică, unde cînta în strană ohtoihurile, și acum înjura amarnic de toți sfinții pînă la pruncii tăiați de Irod.

Învălmășala se mișca nehotărîtă mai întîi, ca marea turburată, încet, către primăria plină de norod, pe șoseaua comunală, de la cîrciuma lui Ioniță Buzatu pînă către biserică.

Din conacul, care privea cu semeție prin ferestrele lui sclipitoare în bătaia soarelui, rămăsese numai ziduri afumate, coșcovite, rănite, negre. Acoperișul se prăbușise arzînd și se scufundaseră apoi toate tavanele, rupte de grinzile mîncate de flacări, în beciul încăpător ca într-un mormînt al ruinei.

Sătenii nu mai priveau spre casa arsă, și numai copiii, în taină, se strecurau în ograda conacului, ca să scurme cenușa, ca să vadă de-aproape rămășițele pîrjolului.

Puțini dintre oameni își pierduseră topoarele, coasele, furcile, securile cu care se armaseră. Cîțiva aveau puști furate de la conac ; unii flinte vechi, vînatorești, sănețe.

Soarele, voios, se ridica tot mai sus pe cer.

În vremea asta, gloata parcă șovăia să se îndrumeze.

Totuși, în neștire, ieșiră la un răstimp toți cei care se îmbulzeau în primărie. Vedenia de peste drum a casei boierești întrista, înmuia. Se revărsase lumea pe șosea și, tîrîș-grăpiș, înainta către Podeni.

Cei rămași în coadă pripiră mersul și ajunseră în cap. Atunci, cei lăsați în urmă făcură la fel, și se pomeniră mergînd cu toții în pas hotărît, ieșind din vatra satului lor. Purcedau la oraș, la Leormanul cel cu judecățile și cu dreptatea !

Răcoarea dimineții plutea pe pămîntul înrourat.

Ca o tipsie de aramă nouă soarele strălucea, și razele lui, stăruitoare, încălzeau duiumul de drumeți care vînjoleau colbul mării șosele. Ceata fără număr avea o țintă și mergea repede acum. Bătrînii gîfîiau în urmă, pe de lături, se rezemau în cozile lungilor lor topoare ca-n toiege. Sclipirea coaselor juca pe deasupra capetelor descoperite, învăpăiate, de-a valma cu dinții lungi ai furcilor purtate drept, pe umăr, ca puștile.

Ca un nor se ridica praful dintre picioarele pornite sînguritor și se lăsa în urmă, învăluind turma omenească și depărtînd-o pentru cei care ar fi privit-o trepădînd.

Parte din femei rămăseseră în paza căminelor, dar multe se îndemnau în rînd cu bărbații, și acrele lor voci, întăritate ca la harță, se înălțau neostenite în vălmășag.

Dar pînă să ajungă la oraș, în Leorman, aveau în cale Podenii.

Nimic și nimeni nu-i oprea. Erau stăpînii netăgăduiți ai drumului și ai șesului mîngăiat de aripa moale a vîntului din ziua aceea.

La locurile, de popas pînă ieri, unde se opreau să adape boii din uluc, la fîntîni, cumpelele se plecau repede să le adape setea de istov. Rîuri de sudoare curgeau pe fețele arse de biciul viscoalelor ; dar însuflețiții oameni nu se dădeau, ci o porneau cu sîrg după ceată.

În dreptul troițelor de lemn, își făceau cu evlavie cruce ; femeile sărutau picioarele Mîntuitorului răstignit și spuneau tare :

— Doamne-ajută !

Cînd masa de răzvrățiți ajunse în Podeni, intră în sat, multe ei capete jucau pe umeri pline de întrebare. Oare podenii ieșiseră la plug ? Nu se vedea nicăieri glie desfundată, rumâni în bătaia soarelui pe brazde, neveste în pragul casei, în cerdac, privitoare la lumea de pe drum.

Încovoiați, drumeții se îndreptară ca să privească mai din capul oaselor peste grîul mărunt, clătinat de răsuflarea călîie a vîntului. Și mergeau cu spor. Poate că podenii sînt la oraș, gîndeau ei, își cer lotul lor, au luat-o înainte răzorenilor, veșnic tîrîie-brîu. Dar și ei sînt cît coala, și n-au să se lase. Acuși sînt la oraș, cu toată căldura nămiezii.

În sfîrșit, zăriră un creștin, sărind un pînleaz, cu coșgogeamite iatagan strălucitor în mîna stîngă. (Era stîngaci,

pesemne.) Apoi zăriră trei, fugind tot în partea aceea, înaintea lor, și care aveau să iasă negreșit în șosea. Nici cei trei fărtați nu erau cu mâna goală.

Răzorenii mai grăbiră mersul, ca să vadă mai degrabă ce se petrecea. Tot revoluție trebuia să fie. Snopeau pe careva. Prăpădeau meremeturile ciocoiști și ei. Încă o cotitură de cale, și casa boierească trebuia să se vadă.

Acolo, la conacul boierului lor, se strânseseră podenii. Răcnete, urlete, rîsete fără veselie, ca niște pocnete de pistoale vechi, se desfăceau din harababura de sunete.

Conacul aci era o veche și națională gospodărie. Casa principală, o culă, avea înaintea-i, cu fața către drum, o grădină de flori de toate neamurile alese. Ca un foișor privea cula peste satul încredințat ei parcă, peste șesul rodnic.

În dreapta casei, mai departe, după o curte rînduită cu nisip ca aurul, se ridicau hambarele, cotloanele și celelalte așezări gospodărești.

În stînga era o pepinieră vestită în toată țara. De aci purcedau piersicile cu zeama roșie ca sîngele de vătui din vitrinele lui Capșa, caisele cît pumnul, perele care se topesc în gură ca de căldura poștei, merele cu miros de vioarele.

În spatele casei, după o rariște de pomi scurți, urma un parc întunecat, de molifți, de castani cu buchete roșii primăvara, de tei parfumați.

Acum toate acestea păreau îndoliate. Începutul de primăvară lucra surd în vinele arborilor negri ; nici unul nu înmugurise.

Cînd răzorenii ajunseră în dreptul culei boierești, de sub greul ei coperiș de olane începuse a se destrăma șuvițe turburi, clăbuci cîltoși de fum.

Două-trei chipuri smolite se văzură cîteva clipe în pridvorul săltat de stejar al casei albe-colilie.

Învălmășala era mare în jurul a două-trei butoaie scoase afară din pivniță și la ferăstruia beciului pe care, printr-o țevă de cauciuc, vinul dinăuntru curgea afară, în ciubere.

Răzorenii fură primiți frățește, se amestecară cu podenii și băură și ei.

Tot așa-i făcuseră și ei ciocoiului lor. Îl băuseră, îi pusese ră foc, și-acum chiteau să se ducă la Leorman, ca să-și ceară

lotul. Aveau să meargă împreună cu toții, ca să se cutremure orașul, și dacă se scotea armata, pe feciorii lor adică, atît mai prost pentru stăpînire ! Oștirea doar n-avea să țină cu hrăpitorii, cu asupritorii ! A cui era țara, mai la urmă ? A bogaților ? Dar cîți oameni îi dădeau ei regelui ? O mie ? Să vie mia aceea de oameni și să dea piept cu rumânii ! Frică n-avea de ce să le fie !

Puțin le mai trebui răzorenilor să bea ca să se înfierbînte. Drojdia beției din ajun parcă fusese un cheag.

— Haideți, mă fraților ! urlau ei, zoriți să ajungă în Leorman pînă a nu-și înclina soarele steagul.

Gloata pestriță călcase-n picioare răsadurile de flori alese, călcase și nimicise tulpinile cu grijă învăluite ale trandafirilor. O parte din ea începuse a se strecura pe poartă, ca să pornească spre oraș.

Cu topoarele acățate pe umăr și cu ulcelele în mîni, așa porniră la drum.

În locuința boierească începuseră să ardă covoarele persane, turcești, mobilele arabe cu încrustături de fildeș, alesături de gust artistic, scoarțe cu motive naționale rare. Linse de flacări, geamurile ferestrelor pocniseră, și minunata locuință începuse să pară oarbă și covîrșită de greutatea ei de olane.

Țăranii îi întorceau spatele, ieșiți în șosea, tot mai zoriți de gîndul că trebuie negreșit în ziua aceea să dea ochii cu orașul.

Puzderia de inși ajunsese la Podul Pecenegei, întemeiat de boierul Podeanu, cu banii lui, pentru trebuințele tuturora — cînd li se năzărira cîtorva, într-un nor de colb, o armată.

Cei din fruntea duiumului de răzvîrațiți se întoarseră către gloată, arătară cu mîna în vălătueul mare și cenușiu ce înainta întru întîmpinarea lor.

— Vine oaste ! Vine oștirea ! se auzi din om în om, și învîlmășala spori, mulțimea se freca înde ea, nehotărîtă, îngrijată.

Dar oameni dîrji țîșniră în vîlmășagul înfricat, înjurături spurcate și vitejești spintecară mormăitul, și numaidecît lumea păși mai departe, către soldați.

„N-am vrut noi să ne vadă ? N-am vrut noi să afle din gura noastră și necazul ce-l purtăm, și păsurile noastre ? Adică să fugim ? Să fugă ei, că noi sîntem mai mulți. Soldații n-au

să tragă în rumâni, căci sînt copiii noștri, și n-or mai avea cine să le are țarinele, să le prășască porumbul.”

— Înainte, voinici ! strigă unul, fost sergent în oștire.

Nici unul din țărani nu se mai uita înapoi, nici în lături. Nu ieșiseră încă din Podeni. Mulțimea răzvrătiților înainta obosită, cu părere de rău că i se taie drumul către oraș. Să dea înapoi nu se mai gîndeau.

Aveau să vorbească cu generalii ori căpitanii oastei. Poate că aceștia vor înțelege păsurile lor și-i vor lăsa să meargă mai departe la oraș.

Printre ostași, sătenii zăriseră și vreo doi țivili îmbrăcați nemțește, ca boierii. Poate că aceia aveau să le dea lotul. Cum aveau să-l capete nu știau bine. Cu hîrtie la mînă, desigur. Dacă aveau hîrtii cu peceti, atunci era nădejde să se sfîrșească totul cu pace, dacă n-aveau, dacă nu li se dădeau, ei trebuiau să se ducă la oraș, la cei mari.

Pe cînd plugarii vedeau limpede rîndurile drepte ale dorobanților înaintînd cu puștile-n spate, în marș milităresc, auziră și-napoia lor un tropot.

Acum cei din coada mulțimii vestiră pe ceilalți.

Erau apucați între două armate. Înapoia lor înaintau repede către ei, călare, întunecat parcă, dușmănos, un pîlc de călărași, cu carabinele în spate.

Un fior de moarte, schimbat îndată în mînie aspră, în furie, ca împotriva unei înșelăciuni, străbătu lumea.

Picioarele îngenucheate de oboseală se înțepeniseră dîrje, și norodul încolțit păși mai cu sîrg spre dorobănțime.

Dar călărașii din spatele lor nu dară buzna cu caii, să-i calce, să-i risipească, să-i prindă. Li se făcuse poate un semn de departe de către ceilalți oșteni.

Cele trei gloate de oameni își auzeau poate una alteia trapul, atît se apropiaseră.

În piepturile tuturoră ticăia inima, obidită. Călărașii, infanteria se gîndeau cu amar la sarcina lor. Numai milă simțeau unii dintre soldați pentru țărani aceia, rumâni ca și ei. Nebunii de ei ! Veneau să se-nfigă în baionete, să se înșire în gloanțele Manlicher, care trec prin șapte trupuri ! Și-i mai purtau și pe ei prin țară, cu ranița-n spate, cu foaia de cort, cu pușca grea ca plumbul !

Unora din cătane li se urcase muștarul la nas de atîta rupere de ciolane din pricina unor țopîrlani. Erau orășeni aceș-

tia. Trebuiau să-i împungă pe câțiva, să-i culce la pământ, ca să-i liniștească pe toți. Adică ce credeau, neghiobii, că se sperie ostașul de o coasă și un topor, de furcă și de ciomag ?

Și rânjeau câțiva prin cătrăneala necazului, cu fețele smolite, pline de pulbere, întinate și fripte.

— Stai, Marine, mai deoparte tu !... îl ruga în șoaptă o femeie pe bărbatu-său, în pîcla de săteni îmbulzită ca o turmă și prinsă între două focuri.

Răzorenii și podenii, amestecați, cu căciulile ori pălăriile trase pe ochi ori scoase și cu părul vîlvoi, se holbau la dorobanții înaintînd cu același pas, la căpeteniile lor, cu deznădejde, cu furie stăpînită, cu jalea omului neputincios la mare strîmtoare.

Domnul colonel le făcu un semn deslușit, lor, muncitorilor răsculați, să stea pe loc, și potopenia de oameni se opri.

Cei trei țivili, veniți cu curcanii, și colonelul înaintară spre ei. Zîmbeau. Surîsul, același la toți, plutea pe fețele și-n genele lor șiret și vorbitor.

— Oameni buni ! glăsui tare unul dintre țivili, pe care câțiva din răzvrățiți și-l amintiră de pe la tribunal, unde le mîncase drepturile. Ce gînduri rele vă pasc ? urmă procurorul. Unde vă duceți ? Rele drumuri ați apucat ! Întorceți-vă la copilașii voștri !

— Mergem la oraș ! să lăcrămăm ! Nu mai putem ! Vrem lotul nostru ! se ridicară din norod voci răgușite.

— Faceți jelbi și le purtăm noi de grijă ! li se răspunse tot de către parlamentarul în haine nemțești. Le trimitem lui vodă, la București. Duceți-vă la cămine ; vedeți-vă de treburile ! A venit primăvara și arătura nu s-a făcut ! Ce o să mîncăți la iarnă ? Veniți-vă în simțiri !

— Că nu sîntem beți ! Și nici nebuni ! se auziră glăsuri necăjite. Lăsați-ne să mergem la oraș, ca să stăm de vorbă cu stăpînirea.

— Înapoi, vă spun !! Înapoi !! se supără procurorul, și vinele gîtului i se încordau ca funii întinse. Stăpînirea e aici ! Iacă ! și el arată spre colonel și spre ceilalți doi tovarăși ai lui, foarte plictisiți și posomorîți.

— Drumul e slobod ! că de aceea plătim birul și facem șoseaua ! se auzi răspicat și tare din mulțime.

— Înapoi, vă spun !! Înapoi !! răgea puternic, tremurîndu-și capul, domnul procuror.

Dar gloatele nu se dădeau înapoi. Poate că știau că de cealaltă parte sînt călărașii. Nu se dădeau înapoi, și cei din față, împinși de la spate, cîrmiră și înaintară așa ca să treacă prin grîul verde, pe de lături de infanteriștii tăbăriți pe șosea.

— Domnule colonel ! răcni cu același glas înalt și răsunător procurorul, deși căpetenia armatei era lîngă el, ai cuvîntul !

Colonelul făcu un semn căpitanului călărașilor, înfipț pe cal în așteptare, ca turnat, și sătenii auziră forfoteala cailor în spatele lor.

Dar călărașii nu dară năvală asupra plugarilor, ci intrară cu caii în grîu, așa ca să le taie calea către oraș și să le deschidă înapoi drumul în Podeni.

Apreotesei ridică sus și-l ținu stîlp toporul, pe cînd lacrămi îi mînjeau fața, adunîndu-i-se în bărbie.

Femei se lipeau de picioarele încordate ale bărbaților lor.

Frații Stanciov erau în primul rînd al mulțimii, cu fețele către oștire, cu berdele amenințătoare.

Înjurături cumplite se măcinau între fălcile încleștate.

Ieșiți din drum, în grîu, aplecați în șea pe oblîncuri, în așteptare, călărașii priveau. Caii își înfipseră copitele în glia semănată, moale ca pîinea pe care o creștea, și-și zvîrleau coamele lungi pe spate, forăind.

Soarele, aplecat către asfințit, frumos, privea nepăsător : și la sălciile liniștite, plîngătoare pe zăvoaie, și la vrabia care legăna o ramură ciripind, și la gîrla pieptenată de razele lui pe prundul de aur, și la gloatele de oameni înverșunați. Aceleași sclipiri de oțete scăpăra soarele din țevile puștilor dorobănțești, din coasele și topoarele răzvrătiților, din carabinele călărașilor, din medalia ce se bălăbănea pe pieptul unui tovarăș al colonelului.

Procurorul își șterse sudoarea, ca și cum ar fi smuls ceva de pe fruntea lui. Colonelul ridică sabia și, îndată, se auzi, pe cînd oricare alt zgomot parcă tăcu sugrumat :

— Încărcați !... arm' !

Și cînd repezi și vorba „arm' !”, răsunător ca bubuitul tunetului în nouri, urmă îndată un zgomot pe care îl cunoșteau bine mulți dintre săteni.

Dar amintirea zilelor de cazarmă nu hărăzea prilej de înduioșare.

„Vum ! sfînc ! hang !“ parcă făcea, din sute de arme, oștirea pedestră, zvîrlind cu putere puștile de pe umeri înainte-le, încărcîndu-le cu cartușe, aducîndu-le gata să le puie la ochi.

Domnul procuror, galben din roșu ce fusese, oftă adînc, clăti din cap, umflă pieptul, se întepeni în călcîie și iar glăsui puternic, ca să se audă pînă departe :

— Săteni, nu vă primejduiți viața ! Întoarceți-vă la vetrele voastre ! Înapoi ! Înapoi ! răconi, iarăși, roșu-vînat pînă-n păr, cu ochii bulbucați să-i ipice.

— Nu putem, domnule tribunal ! țiuu un glas de bătrîn.

— Drumul e slobod ! răcniră alte voci.

— Vrem lotul nostru ! șuiera prin mulțimea strîm-torată.

Cei trei țivili de la oraș și colonelul se priviră cu disperare și se deteră-n lături.

Dorobanții ședeau acum cu puștile-ntinse către norodul răzvrătit ; li se strigase : „La ochi !“

Lumina soarelui patina pe lungul țevelor de oțel.

— Foc ! răsună scurt glasul colonelului, și un pocnet de salvă, o răpăială și o văpaie de foc, ca o părere, trecu pe deasupra gloatelor.

Soldățimea avusese pesemne ordin să tragă în vînt și trăsese-n vînt.

Gloatele se îmbulziseră cîtva, cu groaza și cu hotărîrea înfruntării, alăturate în inimă, dar nu fugiseră, nu daseră înapoi.

Cînd înțelesesă că nimeni dintre ei nu fusese culcat la pămînt, oamenii răsuflară, o năvală de bucurie și de curaj îi îmboldi.

Mulțimea îi împingea pe cei din capul ei, ca să cîrmească prin grîu, către oraș.

— N-aveți voie să ne uicideți ! se auzi din norod.

— Drumul e al călătorului ! E slobod ! repetau unii, atîta pricepînd în ceasul acela de întunecime a minții și de cumpănă răsturnată.

Și gloata se înghesuia către oraș, încet.

— Foc ! răsună iarăși, scurt, dintr-o latură a dorobănțimii.

Câteva vaiete de durere se destrămară, țipete izbucniră cu răcnete și răgete de-a valma, și izbeliștea de oameni se năpusti cu topoarele, cu coasele, cu furcile asupra soldătimii.

Dar frontul militar nu se rupse.

Căzu mort dintre soldați, izbit cu o bardă în frunte, un bucureștean ; alți doi se aleseră cu umerii fărâmați de gurile topoarelor ; mai mulți fură înțepați în piept, în brațe, cu furcile.

Încăierarea se sparse repede ; țărănimea fu risipită pe dată de buzna călărașilor, care izbeau de-a călare cu paturile carabinelor, cu sabia învîrtită, cu piepturile și cu copitele cailor năvalnici.

Țărănimea fugi, se împrăstie năucă, urlînd, spumegînd, peste cîmpii și înapoi, în Podeni. Virtutea ei se frînsese deodată, ca un stejar gros în furtună. Ca turbată, neputincioasă, potopenia de oameni se oțerise, se izbise-n malul de soldați, ce nu dase-n lături, dar, pentru că numai cei din fruntea ei puteau lovi, i se pierdea puterea, fără izbîndă. Și pe dată căzuseră asupra-i călărașii. Loviseră ei și-n piepturile cailor ; nechezuri de durere sfîșiară larma de icniri, de opinteli și țipete de deznădejde omenească, dar n-avuseseră spor. Ba și din fugă unii se opriseră, ca să darne la pămînt pe cei care poate îi urmăreau. Cei care aveau puști trăsaseră cu ele, în zvîrcolele mîniei, orbește, însă.

Totuși, opt soldați erau în primejdie de moarte și doi muriseră, în cele din urmă.

Poate că în același ceas blestemat, în aceeași zi luminată de soare voios, pe multe șesuri, în văile munților, în leagănul colinelor, aceeași vărsare de sînge, aceeași strivire și împrôscare de viață scumpă se săvîrșea.

Țărănimea, îmbătată, amăgită de un vis înșelător de dreptate, crezuse în puterea ei, în folosul ei, în sfîntenia sîngelui ei de roditoare a pămîntului, de vistier al pîinii.

Noi sîntem țara, cugetase ea fără cuvinte, și n-are cine să ne stea împotrivă, cînd toți cu toții vom cere alte legiuri și om vrea moșiile pe seama numai a noastră.

Crezuse de asemenea în frățietatea ostașilor, plugari și aceștia, copiii ei.

Dar soldații, supuși jurămîntului lor, ascultaseră poruncilor și trăsaseră-n frați și-n părinți.

Guvernul cel nou se arăta vrednic. Foștii ocîrmuitori, toți mari proprietari, nu conteneau să vorbească, să sprijine, să îndemne la represiune cumplită. Mai apoi aveau să se spele pe mâini, ca Pilat.

Cu ce naivă uimire spusese în Cameră unul dintre ei, un om cinstit aminteri :

„Acum, cînd eram în deplină prosperitate, cînd magaziile gemeau de produse, s-a dezlănțuit uraganul revoluției“...

Ale cui erau magaziile care gemeau de produse parcă n-ar fi știut boierul. Dacă avea și plugarul după ce bea apă marele orator nu se întreba. Și nimeni nu se ridicase în Parlament ca să întrebe dacă din îmbuibarea celor de sus se înfruptă și muncitorimea. De ghiftuiți ce erau, de sătui, nu se putea să-și verse măruntaiele și creierii gloatele fumurii de iobagi.

Mîhniri vechi, răbdări îndelungate, strîmbătate, șerbie, obide plătite-n răspăr, anapoda, scuipați de rînjat și de dispreț, adunați și cloțiți ca boala în suflete : acestea toate răsculaseră pe robi și-i făcuseră să-și arunce viața în drumul baionetelor, al gloanțelor și al cailor ostășești.

De aceea tot ce era orășan, surtucar îl urzica pe țaran, îl zgîria pe ochi.

Cînd era privit cu blîndețe, întîmpinat cu vorbe dulci, plugarul știa că e ademenire, prefăcătorie, fățarnicie.

Mulți săteni visau chinuri cumplite pentru cutare boier sau și pentru orășanul pe care întîmplarea l-ar aduce în întunecimea codrului, la țară. Sălbătăcit de ură, roditorul pămîntului ienna ca ursul în bîrnlog, cu labele în gură, dar ghearele i se ascuțeau în piroteală.

Grosul norodului se prăbușise pe ulița Podenilor, urmărit în trap de cai de călărași.

Morții pe care îi lăsase țărănimea nu erau mai puțini de douăzeci și doi, printre care șase femei și un unchiaș.

În pulberea drumului își da duhul, încîrceiat, gemînd, Stanciov cel mare, Vanghele, părăsit de frate-său și de văru-său.

Infanteria se mișcă și ea după miliția călare, a cărei sarcină era să risipească gloatele țărănești.

Din spatele oștirii pedestre se desprinseseră brancardieri cu paturi în lege, care adunară și stîrvuri și răniți, și cătane și civili.

Ca un ghem uriaș se rostogolea pe drumul satului pîcul răzorenilor, toți aceia care n-apucaseră să sară garduri, să intre prin curți. Fugeau cu gîndul adăpostului colibei lor depărtate.

Podenii toți, și unii din răzoreni, se pierdeau printre case, coșare, cocini și pe șesul neted sub văzul armatei.

Soarele apunea, începuse a se însera.

Colonelul și cei trei civili socoteau poate să mîie în noaptea aceea la conacul din Podeni. Îi cunoșteau desigur tihna dulce, încăperile artistic mobilate, gospodăria îmbelșugată, parcul și trandafirii.

Stînjeneala supărătoare, ghimpoasă a celor care au fost părtași la o nimicire de vieți omenești le încolțea în suflete și-i îmbia să viseze la uitarea dăruită de o masă bună și un vin amețitor.

Marea suferință a conștiinței încă nu se născuse în ei, și poate că n-aveau să desprindă niciodată, ca din pîclă, spectrele hîde ale țăranilor și soldaților uciși.

O trăsură largă îi sosea din urmă, dar boierii nu se urcară, hotărîți să meargă pe jos ca să obosească, să nu discute laolaltă și să doarmă bine peste noapte.

Praful stîrnit de mersul cailor și al dorobanților astupase de tot zarea de către sat. Totuși, la o vreme ridicînd ochii din pămînt, unul din domni înțelese, cu îndoială, că vechiul și stilizatul conac arde. Colonelul își ținti privirile încă agere și pătrunzătoare și rosti cu temeinicie :

— Arde, domnilor ! Mizerabilii ! Și-ncepuse să-mi fie milă de hoiturile lor !

Și cum se opriseră și priveau cu toții la șuvițele de fum ce se depănau de sub acoperiș, din puținele ferestre ale culei, întunecați și mîhniți, procurorul glăsui, întorcîndu-se spre birjarul apropiat acum :

— Haidem în trăsură ! O să dormim bine la noapte : ne-am împlinit cumsecade datoria !

Gloata răzorenilor, fugară pe șosea către satul ei, se mai îmbucătățise. Cu sufletul la gură, de fugă și de spaimă, cu picioarele tăiate, zobiți, mulți se ieziseră pe cîte o ulicioară din Podeni, sau se întinseseră în șanțurile șoselei cu pîntecele la pămînt, întinși ca lipitorile pe mîl.

Călărașii însă nu-i mai urmăreau. Ținta lor, să-i împraștie, să-i oprească a se duce la oraș, să-i îngrozească, fu-

sese atinsă. În capul din cealaltă parte al comunei Podeni, stătură, descălicară și-și căutară loc prielnic pentru tabără.

Infanteria avea să rămână în mijlocul satului, în jurul primăriei, pustiită și ea. Trecuse pe lângă sălașul incendiat, dar pentru că nu avea ordine să stingă focul, cursese pe lângă el, fără părere de rău, ba chiar unii din ostași, țărani, își zisese în gând :

„Încaltea n-au murit degeaba rumânii ăia ! O făcuseră lăta !...”

Pe cînd landoul se oprea la conac, ca să privească, în trecut, dezastrul și ruina pricinuite de răzvrătiți, valuri de foc, ca dintr-o pulberărie, șuierară în zarea cea apropiată de negura nopții.

Spăimîntați, orășenii se urcară în trăsura lor, în picioare, și priveau cu lăcomie și groază marea și tragica privese.

Mai întîi nu pricepeau ce casă, ce depozit ar putea să ardă cu atîta vîlvoare. Priviră în juru-le, dacă vor găsi pe careva din partea locului, ca să-l întrebe. Erau singuri ! Și o neliniște, o grijă de propria viață șerpui tainic prin sufletele lor.

Văpăile băteau cerul, pîrîiau, scuiپau, și tăria se făcuse roșie ca sîngele. Focul din conac mocnea pe sfîrșite, pe cînd acela acum se pornise.

Oare nu se depărtaseră, gîndeau orășenii, prea mult de oștire ? Se înnoptase. Lumina de departe a incendiului făcea să se pară mai groasă întunecimea în preajma culei. De după garduri, de prin curțile nelămurite, din șanțurile drumului, se putea să răsără o haită de inși cu ciomege, cu securi, și să ta-bere asupra-le.

Un trap de cal răsună pe aproape. Venea de către partea în care erau duși curcanii și călărașii. Un ofițer venea în trap, ca să-l informeze pe domnul colonel.

Asasinii, adică țăranii, pricepînd că armata va avea nevoie de fîn, daseră foc stogurilor. Ce era de făcut ? Ce aveau să mănînce caii ? Să pască grîul boieresc ? Cum va zice domnul colonel !

Veniseră vești că și la Răzoarele arsesese casa deputatului Marinică Voiculescu și că răzorenii luaseră parte la ciocnirea cu armata aci, în Podeni.

Colonelul dădu din umeri. Să se caute locurile de imasă ale satului și caii să pască acolo. La nevoie puteau să-i bage și-n semănături. La război ca la război ! Dar cel dintâi lucru : să se trimeată o gardă de zece soldați, călărași, ca să conducă landoul pînă-n Leorman, în oraș. Conacul arse, și m-aveau unde să doarmă, așa că renunțau la plăcerea șederii la țară noaptea asta...

— Foarte bine, colonele ! Foarte bine și frumos ! aprobară tovarășii comandantului, și un suspin de ușurare îi însufleți.

Acum puteau să privească cu plăcere la spectacolul măreț și dramatic, cum îl calificase unul, al marilor, uriașelor stoguri de paie aprinse. Cu zece călărași armați lîngă ei, nu le mai păsa de o întîlnire cu țărani.

CU UȘURINȚA, CU REPEZICIUNEA CU
CARE LA NOI SE DEZLÂNȚUIE O VIJELIE
SAU SE FACE DIN IARNĂ PRIMĂVARA
CALDĂ, VEDEM ACI, ARUNCÎNDU-SE
PARCĂ UNA ÎN ALTA, DOUĂ FAPTURI
OMENEȘTI.

Hotelul „Principal“ și toate celelalte hoteluri din București gemeau de moșieri, de arendași, fugiți din căminele lor, din orașele de provincie, de la țară.

Ba mai mult și mai rău decît atît. Ionescu de la *Mapamondul*, Grünberg de la *Națiunea* și Edelstein de la *Propășirea*, cele mai însemnate ziare populare, tremurau în redacțiile lor și sfătuiau lumea, în articole duiioase, să fie liniștită. Noul guvern avea încrederea întregii națiuni și-și luase angajamentul, față de amîndouă partidele cîrmuitoare, să potolească cu orice preț revoluția. Despre despăgubiri găseau că e mai cuminte să tacă, mai ales că lor, intelectualilor țării, n-avea să le răsplătească nimeni temerile îndurate, ci numai rîvna pusă în slujirea adevărului și a cumințeniei.

Într-unele articole de jurnal se zărea adesea și zîmbetul unei mulțumiri, așa ca strălucirea unei mari idei, stînjinite, obrocite pînă atunci, că țaranul nu e șovin ; că adevăratul român nu e antisemit și că răscoalele izbucniseră din pricina nesăbuitei organizații sociale.

Lumea era preocupată, îngrijorată, umbrită de norul uriaș care — lespede în dreptul soarelui voios de primăvară — se îngroșa tot mai mult, sporit de aburul sîngelui fierbinte ce se vărsa pe pămîntul patriei.

Mihail Sorțescu, deputat, moșier, fusese de față la ședințele solemne ale Parlamentului cînd șefii partidelor se sărutaseră ; cînd unii din miniștri își șterseseră ochii, cînd doamnele din elită, galant învesmîntate, regal, bătuseră din palme, emoționate.

Iar după aceste neuitate momente, unul din potentăți, cel după care Sorțescu ar fi mers și la socialiști, întrebat firește cu sfiala de totdeauna, îi șoptise la ureche : „că toți moșierii să n-aibă grijă cît de mică, pentru că vor fi despăgubiți pînă la o para. Pînă și băncile agrare trebuiau să vină în ajutorarea păgubașilor“...

Și, într-adevăr, fețele proprietarilor începuseră a se înșenina. Se putea să iasă un câștig frumos mai la urmă. Mai ales cei care făceau politică nu se putea să fie nedreptățiți la împărțirea despăgubirilor.

Dar oricît ar fi fost de sigur Mihalache Sorțescu că va fi despăgubit, simțea o mare nevoie să se distreze, ca să nu se mai gîndească la țărani, la arătură și la acareturi.

Mihalache aflase că Marin Voiculescu a plecat în provincie. Și gîndul că frumoasa doamnă, pe care o văzuse scoborînd pe scări ca o divinitate, așa de albă și de maiestooasă, e singură într-o cameră de hotel, îl stăpînea, îl obseda. Pînă și numele ei, Medeea, i se părea frumos, plin de taine.

Acum o cunoștea, i se recomandase și-i sărutase mîna. De o zi, ce-i drept, numai de douăzeci și patru de ore. Jos la portar întreba dacă i-au venit scrisori, cînd simți că aproape de el mai e cineva. Întorsese capul : era frumoasa nevastă a lui Voiculescu. Îi făcu loc, se dădu la o parte, nedepărtîndu-se. „Doamna Voiculescu, dacă nu mă înșel ? Și nu mă înșel de fel și nu s-ar putea nimeni înșela. Dați-mi voie să mă prezint :

Mihail Sorțescu. Sîntem, doamnă, din același județ, sînt ales al națiunii, ca și soțul domniei-voastre, moșier, adică cu aceleași griji oribile, în vremurile acestea“...

Așa o cunoscuse, și tot timpul cît îi vorbise simțise că între ei este mai mult, e și altceva decît ceea ce-și spuneau convențional. Ochii se trudeau să tacă și scăpărau. O condusesese apoi pînă la ieșirea din hotel ; Medeea șovăia, întorcea mereu capul spre el, ca un suspin părea că naște și moare în pieptul ei, stăpînit cu greutate.

Și acum Mihalache aflase că Marin Voiculescu a plecat în provincie. Știa de luni dimineată de plecarea bărbatului și, cînd pe coridor, cînd în camera lui de holtei, în mare neastîmpăr, se întreba ce face ea și cu ce pretext ar putea să-i dea bună ziua, să-i sărute mîna, s-o vadă de aproape, nestîngerit.

Mai întîi și-o închipuise în pat, gînditoare și mîhnită, îngrijorată desigur de cele ce se petreceau la moșie, care, jumătate aproape, era zestrea ei. Apoi socotise că se plimbă agitată prin cameră, că tresare la zgomotele din hotel, că se simte nespus de părăsită. Cînd o să se îmbrace ? Oare nu și-o fi isprăvit toaleta ? se trudea să pătrundă cu gîndul prin ușa mereu închisă tovarășul de deputăție al lui Marinică.

La o vreme, văzu pe servitoarea care făcea curățenie că intră la doamna Voiculescu.

Mihalache era răbdător uneori. Așteptă mult. Citi pînă și cronicile literare din cele patru ziare pe care le avea la îndemîină.

În sfîrșit, servitoarea dereticase, căra fărășul și găleata de apă. Sorțescu îi aținu calea și, zorit, o întrebă :

— Doamna e îmbrăcată ?

Femeia de serviciu se gîndi o clipă, apoi răspunse :

— Cred că vă poate primi.

Sorțescu mai șovăi un răstimp, după care, palid, cu inima strînsă, ciocăni la ușa apartamentului.

— Intră ! se auzi limpede vocea Medeei.

Cu sprîncenele ridicate, cu un surîs larg, ce-i ridica mustața blondă ca la un cotoi, bărbatul smead, scund și bine zidit se ploconi. Medeea, mirată mai întîi, întinse mîna.

Mihalache sărută apăsător, prelung, dreapta albă și inelată a cocoanei și, cu ochii în ochii ei, întrebă :

— Nu vă deranjez ? Iertați-mă. Așa de dimineată... Împotriva obiceiurilor, în contra voinței mele... Dar timpurile acestea de restriște, au răsturnat toate deprinderile, toate politetele... Știam că sînteți singură. Îmi închipuiam cît de mult vă preocupă împrejurările.

— Adevărat, domnule Sorțescu ! Adevărat ! oftă Medeea.

— Știu că soțul dumneavoastră a plecat și că sosise abia aseară. Nu l-am văzut și aș fi voit să-l întreb ce se petrece pe acolo. V-a spus desigur...

— Nu mi-a spus aproape nimic pentru că nici el nu știa. Firele telefonice și telegrafice au fost tăiate la noi, așa că prefectura Leormanului nu avea nici o veste !...

Și pe cînd vorbeau lucruri așa de triste, se priveau, se prețuiu, se pătrundeau de credința că au călcat o barieră, că își îngăduia fiecare mai mult decît cere obișnuitul. Simpatia unuia îl câștiga pe celălalt, cu puterea cu care se comunică uneori dragostea, în pofida tuturor piedicilor și mîhnirilor.

— Dar dumneata ce știi de la moșia d-tale ? întrebă Medeea, făcînd semn mosafirului nepoftit, dar foarte bine venit, să șadă și așezîndu-se și ea, ca să învingă încă un moment ceea ce se deslușea, ca să îndepărteze, din vechea deprindere de apărare a femeii de mascul.

— Știu, scumpă doamnă, își aplecă el bustul către ea, care se așezase aproape, ca și cum n-o vedea destul de apropiată, ce mi s-a afirmat de către șeful meu, cel mai autorizat glas, că vom fi despăgubiți pînă la o centimă și nu vreau să știu mai mult.

— Adevărat ? găsi prilej să se învioneze de bucuria ce se trezise în inima ei și să-și descopere un braț alb ca marmora.

— Vă garantez ! își umezi buzele cu limba, fără să știe, Mihalache.

Doamna îl privi în adîncul ochilor, se cufundă, se pierdu, un fior îi trecu prin spate, și-l stăpîni, și se trase mai în fundul jețului. Ceva din temerea femeii că se făgăduiește fără chibzuire o neliniști. Voi să cugete cu deplină stăpînire de sine. Clipi, își trezi auzul, înlăturat o clipă : zgomotul orașului răzbătea limpede în marele hotel, pe coridor pași se depărtau. Își aduse aminte de răscoale și că domnul Sorțescu e deputat și moșier.

— Și ce vești mai aveți în privința răscoalelor ?

— Precum vă spuneam, doamnă, ar trebui să nu ne intereseze de loc, să nu ne pese și mai cu seamă să nu ne pierdem vremea citind gazete, roști el, zîmbind, vădit admirînd-o, mutîndu-și ochii însetați de pe pieptul pe gura ei, pe brațele ei ; vorbind rar și mușcîndu-și buzele ca de voluptate.

— Adică am putea să nu citim, să nu ne intereseze ? dădu din cap Medeea. Dar dumneavoastră cu ce vă treceți timpul ?

— Sînt deputat.

— Știu, firește.

— S-a petrecut la Cameră o scenă extraordinară, unică.

— Am auzit. Conservatori și liberali, adversari înviersunați, s-au împăcat.

— S-au strîns în brațe, doamnă.

Și Sorțescu întinse mîinile și imită gestul strîngerii în brațe, patetic.

— S-au sărutat, zîmbi Medeea.

— S-au sărutat dulce !

— Dulce ?

— Și-au lăcrămat !

Și Sorțescu își mișcă buzele spre ea, a sărutare, încît Medeea se scutură pe scaun și se ridică, fără să știe, ca să se depărteze cîtva.

Se făcu tăcere. Cu tot vuietul vieții capitalei din jurul hotelului un ceasornic își rostea clipele, greiere încăpățînat.

În picioare, Sorțescu întrebă :

— Poate că vă deranjez ?

— Dimpotrivă... îngăimă doamna. Sînt așa de plicticoase orele astea, mai totdeauna, dinaintea prînzului !...

Foarte puțin aplecîndu-se, ridicînd mîna întinsă către el, fără s-o poată slăbi din ochi, pironind-o, sorbind-o, își apăsă gura adînc, fierbinte și îndelung.

Sorțescu zise ca de plecare :

— Mi se pare că o să coborîți jos, la restaurant... Nu-mi pot permite să vă conduc... Dar am să vă găsesc o masă... Îmi dați voie, nu-i așa ?

Medeea se sperie, se împotrivi, rîzîndu-i, își făcu curaj :

— Da, mulțumesc, acum cînd ne cunoaștem...

Rămasă singură privind țintă, nemișcată, năucă, ușa închisă după el, cu același surîs de mulțumire înfrînată și de

orgoliu măgulit, care îmboboșise sub privirea lui și sub sărutarea deosebită, destăinuitoare.

Se dezmeteci greu. Zîmbetul i se schimbă, volnic oarecum, își trecu o mîna pe frunte, gest ce nu era în deprinderea ei, apoi la ceafă, unde-și așează părul, din obișnuință, și se întrebă cu glas tare, dîndu-și firește seama că nimeni n-o putea auzi : „E cu puțință ?” Apoi urmă să-și vorbească în gînd : „S-a amoretzat de mine ! Cu siguranță ! Pesemne că sînt foarte bine și astăzi !” Și rîse de-a binele, spunîndu-și : „Firește ! doar n-am îmbătrînit ! Sînt bine !”

Se plimba prin odaie, căuta parcă ceva. „S-ar părea că s-a îndrăgostit de mine fulgerător atunci cînd m-a văzut, mai deunăzi, coborînd scara. E cuminte să fii totdeauna în gardă, să ai atitudine, mers... deși scara e întunecoasă... Sta de vorbă cu Marinică despre revoluția asta și l-a întrebat chiar pe el cine sînt.”

Ceea ce căutase găsi : oglinda. Stătu la trei pași departe de ea, apoi la doi, apoi la unul și, ca răpită cu desăvîrșire, se apropie de tot, ca și cum ar fi voit să-și găsească în ochi misterul atracției, al puterii cu care îl fermecase pe Sorțescu.

„Da, sînt frumoasă, e adevărat. Mă poate iubi nebuște cineva ; sînt un ideal.”

Rîse de plăcere, repetă cuvîntul „ideal” și lăsă oglinda. Aruncîndu-și o privire pe haine, îi tresări în minte : „Și tocmai acum am concediat croitoreasa ! Adresa ei... O am ! Aș putea să-i scriu și ar veni într-o zi, două... Dacă nu s-a angajat în altă parte... Și dacă s-a angajat, poate nici nu-mi răspunde, ca să vie după ce-o sfîrși acolo... Asta ține cine știe cît timp ! Dar ce-am de gînd să-mi fac ? Ar trebui să consult niște jurnale de modă. Altele, nu maldărul pe care-l am... Să merg cu croitoreasa la librărie, să vedem noutățile... și să cumpărăm... Să-i scriu... dacă-i scriu... E așa de nesuferit lucru scrisul ! Ce-ar fi să mă duc chiar eu — tot n-am ce face, în definitiv — la ea acasă ? Da. Fac o plimbare cu trăsura. Afurisitul de Sorțescu m-a turburat. Și nu vreau să-l scap ! Vreau să-l înnebunesc de tot ! Și cum mi-a sărutat mîna de... cum să zic ? de neobișnuit, de pasionat ! Și ce ochi, ce ochi îmi arunca ! Și cum vorbea de pupăturile de la Cameră, parcă voia să mă sărute“...

Să se ducă acasă la croitoreasă era o idee bună ; și așa nu avea ce face cu cîtă vreme avea, într-un hotel, singură.

Cine știe cînd avea să vie Marinică, și bine ar fi fost să nu se grăbească. Să se intereseze mult și bine de urmările revoluției. Bărbații sînt curioși, își pierd vremea cu nimicuri ; de ce se mai interesa atît, cînd statul avea să plătească tot și cînd nu era momentul aflării pagubelor. Permisul lui de clasa întîia la tren era, ce-i drept, gratuit ; oricum... dar cine să se intereseze dacă nu el ? Foarte bine făcea !

Medeea pregeta să plece, preocupată mereu între oglindă și ferestre, ca între două magnete deopotrivă de puternice. Nu putea parcă să părăsească odaia, ca de obicei, și adăsta, îndreptîndu-și cîteodată privirea și spre ușă. Se aștepta pesemne fără să-și dea seama, să-l vadă iar pe Sorțescu răsărind cu ochii țintă, sorbitori și învăpăiați.

Și prin geam, cătînd jos la trotuar, tot pe el nădăjduia să-l zărească, ridicîndu-și capul, repezindu-și privirile, doar va vedea-o, atras desigur de imagina ei, neștearsă în gîndul lui.

Se trudea să-și aducă aminte de cînd a auzit întîiași dată de el, de la cine și anume cum. De baștină din alt județ, era și el deputat al Leormanului. Avea să întrebe despre el la familia Ionescu, care-l cunoștea. Ioneștii parcă i-ar fi fost prieteni vechi. Doamna Ionescu nu era de lepădat...

Medeea se uită la ceasornic. Era aproape ora unu. Trebuia să coboare jos, în restaurantul hotelului, repede, amintiri se isprăveau cele mai bune feluri de bucate. La oglindă dar — toaleta ! Parcă se uita în conștiința ei, vrînd să se înțeleagă și să se accepte.

Se găsea într-adevăr frumoasă. Sorțescu avea dreptate. Se căută adînc cu ochii, cu amor, cu pasiune ca și cum ar fi căutat în adîncul lor ochii lui, reflectați adineaurea într-ai ei.

Își zîmbi, recunoscătoare. Avea să-l vadă peste cîteva clipe. Aveau să stea laolaltă, ca doi soți, nu ! ca doi îndrăgostiți. Dar lumea ? Lumea știe că sînt din același județ și avea să creadă că lucrurile sînt aranjate de Marinică.

Îl iubea oare de pe-acuma ? Așa, fără pricină, fără declarații ? Dar ce pricină mai bună trebuia decît că el o plăcuse, că se îndrăgostise de ea, învederat, ca un flăcău ? Avea să-l iubească și ea, avea să fie împărțită, ca în cele mai plăcute romane, dragostea lor.

Nu era tînăr, un mucos, Sorțescu, dimpotrivă, era puternic ca toți oamenii îndesați, vîrtos, butuc înflorit, verde și radiind de patimă. Bărbații zvelți, înalți, cu cît sînt mai fru-

moși au grație femeiască. Medeei nu-i plăceau. Altora poate că Sorțescu li s-ar fi părut grosolan pentru că era scurt aproape cât ea și cu bustul patrat. Dar ea găsea la el pînă și finețe, și anume în subțirimea mustăților lui blonde ca de mătasea porumbului și în catifelarea privirii.

Cu ceasornicul mic, de aur, la îndemînă, Medeea își făcea toaleta ca pentru restaurant. Uita la răstimpuri să se îmbrace ; nu mai știa ce avea de făcut ; rămînea cu ochii în gol. Un zîmbet de mulțumire pornea să-i înflorească pe gură, și surîsul îi cuprindea apoi toată fața, i-o lumina ca dogoarea unei filacări. Punea mîna de mai multe ori pe același lucru, neștiind ce are de făcut. Și iar se privea în oglindă, își arunca o privire lîncedă și drăgăstoasă. Era vădit că se iubea, că își este recunoscătoare pentru că-i plăcuse lui, lui Sorțescu.

Să coboare în restaurant ! La o masă cu el ! Făgăduise ? Nu ! Dar tot cam așa ceva rezulta din ultimele lor cuvinte la despărțire.

În dreptul ușii, cu mîna gata să apese clanța, se închipui întrînd în marea sală ticsită de lume elegantă, de femei geloase, nervoase pe scaune, cînd Sorțescu avea s-o întîmpine, să se încline cavalereste și s-o invite la masa pregătită pentru ei doi. Ce vor vorbi, ce va urma mai apoi, după masă, nu prididea să se întrebe, năpădită de imaginile multe ce le hărăzea întîlnirea cu el, cu lumea din restaurant.

Medeea deschise ușa, mută cheia în partea de către coridor, o răsuci în broască, o scoase și o strecură în poșetă. Inima se pornise să-i bată ; simțea că obrajii i se colorează, pe cînd cobora scara.

În restaurant, numai două mese mai erau ocupate. Sala părea goală. Sorțescu nu se vedea. Medeea se uită la ceas ; era ora două. Întîrziase, în adevăr, cam prea mult. Nemulțumită și de ea, și de el, care fusese desigur, așteptase și plecase, se așeză la o masă de două persoane. Da, lui Sorțescu îi fusese penibil de greu să stea la infinit la masa birtului, să-și dea în vileag așteptarea, nerăbdarea.

Nu apucase să citească lista de bucate și, ca răsărit din podele, îl văzu — cu pălăria-n mînă, cu ochii înfipti asupra-i — pe Mihalache Sorțescu.

Ca și cum ar fi venit cu o veste, desigur din județ, despre revoluție, ceru voie să se așeze și fu poftit cu amabilitate. El nu mîncase, o așteptase la o măsuță și, la venirea chel-

nărului, îi spusese acestuia că trebuie să vie și domnul Voiculescu, deputatul. Spusese minciuna asta, socotind-o cea mai iscusită. Vorbise tare, ca să se audă și la celelalte mese.

În sfârșit, Medeea zîmbi. Nemulțumirea se risipise. Poate că era mai cuminte că întîrziase : într-un salon plin ești mai strîmtorat și poate s-ar fi găsit cine s-o bănuiască.

Oferindu-și lista de bucate unul altuia, mîinile li se atingeau și întîrziiau una lîngă alta. Privirile lor, adunate, ascuțite, nu mai zăreau în dreapta și-n stînga, parcă se încolăceau ca două șopîrle sub arșita soarelui de iulie. O putere magnetică, fatală, îi apropia, în ciuda distanței despărțitoare a mesei și a grijii impuse de localul public.

Mîncările comandate le priveau cu nepăsare, le gustau și le lăsau abia începute, ca pe ceva fad și netrebuincios. Pe chelnăr abia că-l auzeau ce spune și, în cele din urmă, Medeea se plecă peste tacîmuri și, ținîndu-și respirația îngreuiată, șopti:

— Te rog să mă conduci...

Se sculară amîndoi în picioare, ca la o poruncă, hotărîți, înfiorați, fericiți : chelnărul se repezi să-i ajute. Pînă să plătească Sorțescu, Medeea făcu ochii roată în juru-i, constată că lumea sporise în restaurant cu încă vro șapte perechi de oameni, clipi, își readuse pe chip indiferența și distanțarea studiate la oglindă. Ponni, fără precipitarea din cuget, domol, solemnă.

Pe cît putu de ceremonios, Sorțescu, care era îmboldit s-o ia în brațe și să fugă cu ea, o însoți, cu o jumătate de pas în urmă.

Pe scară, cum nu era nimeni, Medeea întoarse capul, și fețele lor aproape se lipiră de apropiate ce erau, și-i șuieră în obraz, apucîndu-i mîna cu degete înghețate :

— Sîntem nebuni, pesemne ! E o nebunie ce facem !

— Să fie !

Nu avu timp să se gîndească și să-i răspundă ; scolese în neștire cheia apartamentului și apăsase la ușă. Deschise, intră, și repede se strecură și el. Lucidă, schimbă cheia de-afară înlăuntrul camerei și, surîzînd, moale deodată, suspină pe cînd o umbră de dojană îi trecu prin minte : „Parcă aș fi o femeie de stradă !” Dar alt gînd îi străbătu în cuget, înlăturîndu-l pe cel dintîi : „Parcă am fi la douăzeci de ani !”

Pe-nserate, în două rînduri ciocănise cîte cineva la uşa bine închisă şi plecase. Cine putea să fie nu le păsa. Zgomotul furnicarului de oameni şi de vehicule de pe Calea Victoriei nu-i supăra, nu-i neliniştea, nu-i stînjenea. Nu prînziseră însă cumsecade şi erau lihniţi acum, înainte de ora cinei. Dar nu le era foame, n-o simţeau. Oboseala, cunoaşterea lor, setea lor unul de altul încă nu cutezau să le poruncească să se despartă.

Ar fi vrut să rămînă lăa mesfîrşit numai amîndoi, în odaia aceea. Găsiseră o mare plăcere în tutuială. Se răzбunau pe trecutul în care nu se cunoscuseră, nu-şi aparţinuseră. Ros-teau cu patimă, îşi suflau în faţă, în urechi : „tu !“

Şi pentru că trebuiau să aibă un nume fiecare din ei, ea avea să-i spună, în loc de Mihail, numai Mi, iar el, în loc de Medeea, deşi i se părea adorabil numele ei, numai Me. Şi li se păreau fără pereche de nostime şi de noi poreclele lor de dragoste.

Marin se prea putea să sosească în noaptea aceea, cu trenul de unsprezece şi jumătate, iar Medeea trebuia să-l primească. În odaie era o neorînduială vădită şi trădătoare. Un cache-corset zăcea pe jos sfîşiat ; alături de el, fusta rămăsese în picioare, scofîlcită. Mirosul iatacului nu mai era de liliac, parfumul obişnuit al nevastei lui Marinică. Lucruri tot aşa de vorbitoare destăinuiau uraganul de pasiune dezlănţuit.

Ca să facă lumină în odaie şi să orînduiască totul sub privirile lui, îndrăgostita simţi că ar ştirbi din poezia cu care noaptea acoperea încăperea. Poate că nici ea, obosită, vlăguită, nu mai era aşa de frumoasă. Şi-apoi trebuia să deschidă fereastra ca să îmbroscăteze aerul, iar pe lumina necesară dere-ticatlui, s-ar fi putut să-i zărească cineva din stradă.

— Tu ! tu trebuie să te duci ! Să pleci de-aici ! Îşi îngropa ea gura pe gura lui. Eşti un murdar — şi vreau să fac curat aici ! Vine... domnul Voiculescu !

În cele din urmă, el înţelese că trebuie să plece. Simţea şi el nevoie să se întremeze, dar nu se învoia cu gîndul că altul are mai multe drepturi, că el trebuie să-şi dea locul, şi se teme-a că ceea ce fusese o realitate, în prezent, avea să se depăr-teze, să fie ca un vis.

Fericită de stăruinţa lui de-a mai rămîne, de-a nu pleca, Medeea hotărî :

— Ştii ce ? Treci pe la ora unu şi jumătate, după mie-zul nopţii, prin coridor, şi pipăie uşor locul cheii de la uşa

asta. Dacă dai de cheie e semn că el n-a venit, că nu mai vine-n noaptea asta și că te aștept. Pe el nu-l aștept de fel ! asta ai înțeles-o. Să stea unde este, oriunde ! Du-te acum. Eu cred că n-are să vină... Așa îmi spune inima.

PRIVELIȘTEA ORAȘULUI LEORMAN, PLIC-
TICOASĂ, ȘI ALTA RĂPITOARE, A VARIE-
TEULUI „CONCORDIA”, PRECUM ȘI O
MICA NEÎNȚELEGERE.

În orașul Leorman era mai mare fierbere ca-n capitala țării. Moșierii, arendașii, logofeții și alte măririi ale satelor furnicau pe strada principală și pe ulicioarele mărginașe, ca niște oameni fără căpățîi și care și-au pierdut capul. Pînă și negustorimea tîrgului, fără treabă, se tîra deznădăjduită sau zăcea în dughene, ca bolnavă.

Ca un cutremur zguduise orașul și, ca și cum ar fi pricinuit ruină și moarte în tot locul, oamenii se uitau la case, de parcă nu le-ar mai fi văzut. Prietenii se apropiau unii de alții, ca să se întrebe ce-au mai aflat, ce se zvonește.

Trupe trecuseră prin oraș, cu destinații necunoscute. La prefectură nu era chip să se culeagă informații. Jandarmii, goși ori fugiți de prin comunele rurale, păzeau localul și opreau mulțimile curioase să cerceteze, să-l supere pe domnul prefect, prea ocupat. Telefonul zbîrnâia toată ziua, și însuși domnul prefect, cel nou, nemîncat, nedormit, nu se mișca de la receptor. Crainici veneau și plecau, plini de praf și gravi ca diplomații, bucuroși oarecum, mîndri de însemnătatea lor.

Se șoptea că noul ministru de interne șade neclintit în cabinetul lui, ca să primească știri din toată țara, să împrăștie pretutindeni porunci, și că însuși regele, pe nemărginitul domeniu al coroanei, n-a fost scutit de revolte.

Ca o puternică opintire împotriva apăsătoarei îngrijorări, lumea umplea seara berăriile și cîrciumele, iar șantaurile aveau de furcă pînă-n zori. Primejduiții bogătași uitau

necazul destupînd sticle de şampanie şi jucînd pe genunchi cîntăreţele de la „Concordia“.

Marinică fusese printre cei dintîi care strigaseră „ura !“ la trecerea militarilor prin oraş. Vederea armatei îl emoţionase şi semănase în tristeţea lui speranţe de mîntuire. Privind şirurile drepte de ostaşi cu feţele pîrlite, cu capelele pe sprînceană, Voiculescu se înduioşă la gîndul că toată suflarea aceea se ducea la o sfîntă datorie, să salveze patria, murind la nevoie pentru ea. Parcă vedea canalia ţărănească împrôscată, secerată de puştile ţintaşe şi, ca o turmă, adunîndu-se şi îndreptîndu-se către ţarine, ca să le are.

Pentru el, pe lîngă conacul lui poate că avea să cadă flăcăul ăsta zdravăn, care rîde-n soare de cîte ori îl atinge flamura steagului purtat cu mîndrie.

Pentru el avea să se curme viaţa prichindelului ăstui-lalt, care, serios, ţinîndu-şi cu sîrg rîndul, bătea caldarîmul tîrgului cu talpa cizmei.

Şi gîndurile acestea creştineşti îi umflaseră inima de lacrimi lui Marinică şi regreta că nu-i acolo, de faţă, şi nevastă-sa, ca să-şi mărturisească slăbiciunea cuiva.

— Ce zici ? făcu lungind cuvintele celălalt ales al naţiunii, senatorul Panaiotis, care privise cortegiul militar lîngă el. Au un număr considerabil de cartuşe la ei ! Ce zici ? E rost să cîştigăm ceva de pe urma despăgubirilor ? Gîndeşte-te că ei n-au să poată face socoteala pagubelor şi că trebuie să ne creadă pe cuvînt ! Ce zici ? Întrebă glumeţ Leonida, a treia oară. De toate avem, avem şi fete mari ! Era din popor ? Îi dădu el cu cotul lui Marinică, pe cînd oastea se pierdea departe.

Marinică înţelese întrebarea păcătosului de grec. Întreba dacă Eliza era de viţă. N-ar fi voit să răspundă, dar colegul îl trăgea de mîneacă vîrtos.

— Da !... moţai, fără voie bună, Voiculescu.

— Poporul, săracul ! declamă caraghios Panaiotis. Se răscoală poporul muncitor ! Îl pune cu botul pe labe poporul militar ! Vrea poporimea pămînt şi drepturi ? Îl aranjează poporul alegător ! Poţi să tai din el cît ţi-o plăcea, că creşte la loc şi e totdeauna în stare să-şi ţină stăpîinii pe spete, fără să-i hurduce. E bine, Marinică, e bine ! Vezi de dă ochii cu patronul tău politic, cu şeful tău, ca să-l descoşi. Diseară însă nu-mi scapi ; trebuie să te beau !

Deși nu vedea bine rostul șederii lui în Leorman, Voiculescu trecu pe acasă și porunci să i se pregătească iatacul. Nu pleca în seara aceea la București, unde ar fi fost mai îngrijorat, părîndu-i-se că e prea departe de avutul lui primejdut și de izvorul știrilor.

Nevesti-sii avea să-i telegrafieze a doua zi cîteva cuvinte liniștitoare, dacă tot nu socotea că poate pleca.

Deocamdată avea să-i facă pe plac lui Panaiotis, care vîna desigur ceva pasări rare pe la varieteu, și căruia i se simțea îndatorat. Grecul putea să fîlcărească, să-i destăinuiească secretele, să-l pună rău cu Medeea și cu familia ei, așa că era mai înțelept să fie cumpărat cu dovezi de prietenie și de încredere. Și-apoi, ce tovarăș bun de uitarea necazurilor era Panaiotis, ager ca o veveriță, poznaș ca un actor !

Despărțindu-se de Leonida, căruia îi dădu întîlnire la berăria „Regală“, pe la orele nouă, Marinică se îndreaptă către casa soacră-sii.

Doamna Evlampia Păun, mumă bună a Medeei, greacă de origină, femeie de patruzeci și cinci de ani, după moartea soțului său nu se remăritase. Rămasă văduvă, stăpîna de moșie dase pe rînd afară pe toți slujbașii de pe țarinile ei, români cu toții, și-i înlocuise cu greci, rude de-ale ei scăpătate, compatrioți, indivizi fără nici o meserie.

Cît trăise Ghiță Păun, pe care ea îl îmbogățise cu dota, grecoaica nu suflase un cuvînt. Ea, care se măritase împotriva dorinței părintești, fugind după Ghiță, răbdase toate burzu-luielile și hachițele bărbatului, cu capul plecat, cu o adorație neînțeleasă.

Păun nu știa să se iscălească, nu fusese scăldat decît la botez și mort, înjura ca un ungur și nu știa grecește. Cînd fugise cu el, Evlampia abia îngăiuna românește „mi draga“, adică „te iubesc“, și pentru că s-ar fi prăpădit dacă nu i-l dădeau, și pentru că s-ar fi prăpădit și ei dacă o pierdeau, părinții se învoiseră la căsătorie. Poate că făcuseră bine, pentru că nu mai avură multe zile de trăit, și pentru că Evlampia fusese mulțumită de omul ei totdeauna. Iar bădăranul fusese bun administrator. Sporise averea moștenită și cumpărase moșia Răzoarele, alăturată de a lui Voicu, cu care avea să se încuscrească, pămînt negru ca pentru răsaduri de flori.

Marin își găsi soacra stînd la taifas și fumînd pe otomană, cu tînărul subprefect Cuțumis, care nu se simți la largul lui cînd dădu cu ochii de ginerele gazdei.

Cucoana Evlampia se bucură văzîndu-și ginerele, își ținu stînga pe creștetul lui cît timp îi săruta el dreapta, dar cînd Marinică se-ntoarse ca să dea mîna cu subprefectul, pe care-l considera ca pe un subaltern, ea se mișcă pe moalea otomană, dădu ușor din cap și rosti ceva din ochi, ca să-l liniștească pe mosafir în privința ginerelui.

Conversația întreruptă de Marinică nu se mai putea lega.

Marin întrebă, cu autoritate, ce are de gînd prefectura și oamenii ei să facă față de răscoalele țărănești. Armata se pornise, dar trebuia călăuzită de cunoscătorii județului. În mîna cui era planul represiunii? Dacă nici deputaților nu li se trimitea grabnic ajutorul armat, pus la îndemîină de miniștrii respectivi, atunci toată politica de pînă atunci se ducea pe copcă! Pentru care folos s-ar mai fi trudit cineva să iasă la alegeri, să salveze partidul cu bani proprii, cînd la o nevoie ca asta oștirea era trimeasă razna, după placul ei, neîndrumată de subprefecți?

Cu cît vorbea, Voiculescu se convingea mai tare de dreptatea lui. Toate astea nu le gîndise mai nainte, și-i veniseră în cuget, îi fuseseră stîrnite de antipatia ce o isca în el: nasul mare al fanariotului, prezența lui acolo, la sfat cu soacră-sa, la taină parcă, și o presimțire că nu e lucru curat prietenia aceea între o grecoaică nerăpusă de ani, coaptă bine, netrăită, și între un compatriot cu nasul ca un bot, cu ochii negri și violeni, tînăr și fără viitor.

Mutra subprefectului, fătarnică și de pișicher, cum o socotea Marinică, înainte de-a se gîndi la scopurile posibile de îmbogățire ale lui Cuțumis, îl preveniră numai, ca un miros neplăcut, ca o vedere grețoasă.

Administratorul de plasă mai mult tăcea, respectuos (față de gazdă, își zisese Voiculescu), iar cînd răspundea, își învălea cuvintele mai tari, coborînd vocea și trăgînd-o; sau își strecura vorbele într-un murmur — nici întrebare, nici răspuns — ca unse cu glicerină alunecoasă, dulce și lipicioasă.

Ascultîndu-l, Marin simțea că se înfurie. O ură violentă îl umfla, îi rotunjise ochii, îi aducea bale la gură. Poate că sosise momentul unei descărcări nervoase. Se îngrămădisese

în el o sumedenie de supărări, de contrarietăți, de amenințări. N-avusese prilej să se spargă necazul pînă acum, și-acum prilejul se ivise.

Dar ispravnicul nu se preta. Își luă pălăria și plecă, salutînd grațios și pe cucoană, și pe ginerele ei.

— Ce tip nesuferit și ăsta ! clănțani Marin, rămas cu soacra.

— E un băiat de zahăr ! Nu-l cunoști încă ! grăi stricat românește Evlampia. Ne-ai întrerupt o conversație foarte interesantă. Mă plîngeam lui de nevoile mele. Hoții de țărani, pe care i-am dat afară din slujba de vechil, de chelar, ei, desigur, au făcut revoluție pe moșia mea. Dacă aș fi avut acolo un om cu o mîină de fier, ca Ghiță, nu se în-tîmpla nimic. Asta este învățătură de minte !

— Crezi și dumneata că sînt instigatori ! pricepu Marin din cele spuse de soacră-sa. A luat foc toată țara, nu numai la moșia dumatile. Crezi că la Răzoarele e liniște ? Haida-de ! Așa credeam și eu. Cînd se ridică prostimea, se năpustește ca oile în prăpastie !

Ginerele venise să cîneze cu soacră-sa și să-i spună, firește, că fie-sa, Medeea, e sănătoasă și și-a făcut rochii peste rochii la București, că se plimbă în bună tovărășie și vede cîte un spectacol în fiecare seară... Medeea încă nu voise să vină la Leorman, acasă, și-l aștepta să se reîntoarcă la București.

Cu vorba, cu masa, ceasul atinse ora opt și jumătate.

În curte, Marin dădu peste Dumitru, bătrînul lui om de încredere, care-l aștepta.

— Ce-i, Dumitre ? De cînd ești aici ?

— Bine ! asigură chelarul liniștit. Sînt venit de cînd a plecat domnul ispravnic, de-atunci...

— Și de ce n-ai intrat ? de ce nu m-ai chemat ?

— Nu era nici un zor, cucoane.

Un gînd de iscoadă îi trecu prin cap lui Voiculescu.

— Măi, începu el, scoborînd vocea, tu vii des pe-aici ?

— Nu e zi...

— Bine, ia spune : subprefectul ăsta tocește mult pragul casei soacră-mii ?

— Știu de la slugi... Cîteodată și de cîte două ori pe zi ! glăsui bătrînul. Și pare-mi-se că de multe ori pornește de aici, să-mi fie cu iertare, adică nu vine din altă parte.

Pleacă de aici ca de acasă. O fi ca un copil de suflet al cucoanei ! șovăi Dumitru, temîndu-se de bucluc.

— Ce spui tu, Dumitre ? ! se cruci Marin. Păi el nu trebuie să fie la subprefectura lui ?

Dumitru se arăta foarte încurcat. Să destăinuiască cele ce auzise, vorbe de clacă, de la slugăret ? Dacă boierul înțorcea foaia și se supăra ? Să tacă totuși nu putea, dar putea să micșoreze.

— Nu mai e subprefect, desluși moșul. Spune unul și altul că cucoana-mare, chiar dînsa, l-a povățuit să lase slujba, ca să nu-l omoare, te pomenești, careva. Cu revoluția asta se putea. Și aici la oraș pot să vină țărani !...

Ieșiseră din curtea boierească, tăcînd, stăpîn și slugă. Voiculescu rămăsese gînditor. Va să zică, asta era omul pe care voia cucoana Evlampia să-l înfigă în capul trebilor la moșia ei. Poate că Cuțumis își dase demisia de frică acum, dar socotea totuși ca după răscoale să fie un bun administrator... Treaba lor, la urma urmei, numai cucoana soacră să facă bine și să nu înstrăineze averea, ai cărei moștenitori trebuiau să fie : nevastă-sa și cumnatu-său — un haihui prin lume, pe la Paris, prin Germania.

Dumitru păstră tăcere o bucată de drum, apoi, ca să poate pleca, spuse pricina pentru care îl căutase pe stăpînu-său : un om credincios boierului de la Podeni fugise de-acolo, înfricoșat și el de venirea armatei.

Așadar, la Podeni se și dusese oștire. Erau călărași, erau dorobanți și se auzeau împușcături de departe. Pe mîine se putea ca oastea să ajungă la Răzoarele.

Vestea asta o mai auzise Marin și-i plăcuse. Chelarul nu știa mai mult.

Și prin altă parte a orașului, nu numai de către Podeni, încercaseră sătenii să pătrundă, dar fuseseră întîmpinați cu gloanțe. Rebelii luptaseră, fusesse măcel ; iar în cele din urmă, risipiți, fuseseră prinși ca la patruzeci din ei și arestați.

Se povestea că și popa, și învățătorul erau printre cei gîlbuiți ; doi străini, doi necunoscuți, de-aseenea, și că, în curînd, aveau să fie împușcați.

La berăria „Regală“ parcă-și daseră întîlnire noii propoziți ai guvernului, proaspeții demnitari, cu cei ieșiți din slujbă. Altădată ar fi fost primejdie să se găsească alături

laolaltă. Acum, după pilda șefilor de la centru, se tachinau și beau ca oameni de pace și prieteșug. Primejdia comună, anarhia socială, cum o numea revizorul școlar, îi amenința deopotrivă.

Pe la mese, în picioare, grupuri, lumea discuta, fără aprindere, domol, ca sătuii după o cină îmbelșugată. Profesorii de gimnaziu, institutorii, elita fugită de la sate, negustorii chiaburi, moșieri, arendași, oameni de-ai poliției și ai tribunalului, se-mpăcau de minune, se-nfrățiseră toți cei nutriți de țăran prin dăjdii și obidă de-a dreptul.

Și totuși, plugarul român nu trudea mai mult de cel mult două sute de zile pe an ! În restul de o sută șazeci și cinci de zile, atâtea brațe omenеști puternice ședeau nelucrătoare, se încîrceau în lene și-n beție. Atâtea milioane de capete, în o sută șazeci și cinci de zile, nu se apropiau de cugătarea mănoasă din cărți, de simțirea milostivă și dreaptă a luminătorilor neamului, de mîngăierile îmbunătore și înălțătoare ale artei. Și-n lbălăria sufletului lor necultivat, cît de firesc era să se prășească șerpuii tuturor urilor, nesăbuirilor și cruzimilor ! Pe cînd asupra orașelor bătea soarele culturii franceze, care nici lor nu li se cuvenea, mii și mii de cătune n-aveau o școală primară !

Și chiar de-o aveau, foarte-foarte puțini se-alegeau cu știință și cu dragoste de carte.

Ura necruțătoare a nepotrivirii dintre doi soți trebuia să izbucnească în lhotarele unei țări cu două neamuri de oameni, neasemănați între ei, prea săraci unii, prea ghiftuiți alții ; între iobagii troglodiți și îmbuibății din palate.

Expoziția splendidă din 1906, în loc să sporească mîndria națională a țăranului din regat, i-a încolțit în suflet pizmă și dușmănie. Țăranul a văzut avuții ca-n basme, de care el, Făt-Frumos, nu avea parte, și a văzut răsfăț ciocoiesc în toate desfătărilor unei asemenea priveriști.

Cu totul altfel au văzut expoziția țăranii din Ardeal și Bucovina. Ei au înțeles-o așa cum doreau înființătorii ei : ca o dovadă de puterea, de cultura, de munca, de iscusința și de averea țării libere a românilor. Ardelenii au plecat cu inima plină de dragostea neamului, cu dorul sălbatic ca în curînd să se poată rupe din vitregia domniei vitrege și să se alătore cu România cea liberă.

La berăria „Regală“, într-un grup de intelectuali a urbei, numai profesorul Călineț cuteza să oploșească pe țărani cu mila lui. Dar atâtea glasuri se ridicau împotriva-i, încât și el îndreptătea măsura de care se vorbea acum : raderea de pe fața pământului, cu tunul, a satelor în care nu se va face curînd liniște.

Cînd veselul Panaiotis se arătă, Voiculescu nu-l mai lăsă să se așeze, și plecară la varieteu.

În drum, Leonida întrebă :

— Ai auzit vestea cea nouă ? La douăzeci mai se fac alegeri. Degeaba am primit noi să sprijinim toate actele guvernului, Parlamentul nu se mai deschide cu noi ! Nu-mi pare rău de diurnă, ca de altceva. Și tu, Marinică, tot n-ai dat ochii cu șeful tău ! Fetele mari ți-au mîncat capul !

— Lasă prostiile ! Ai uitat că Alianța Israelită se vaicăără prin lumea largă și cere să se intervină în România, pentru că avutul evreiesc e în primejdie ? Boierii români, soldații și țăranii, în ciocnirea asta nebună, mor cu sutele, ca niște cîini, ei, care au luptat și-au muncit veacuri peste veacuri pentru alcătuirea României, și ovreii țină că li se primejduiește avutul ! Și nici unul dintre ei, vreunul de la gazetele noastre, dinăștia care ne beștelesc : cînd pe liberali, cînd pe conservatori, nu le spune domnilor ălora să-i mai slăbească cu dragostea, că le compromite asimilarea !

— Dar n-ai văzut că în Camera de comerț din Viena i se cere guvernului austriac să intervină pentru potolirea răscoalelor ? Pesemne pentru că îi sîntem aliați...

— „Alianța asta o să țină pînă cînd o izbucni războiul european“, așa zice șeful. Dar cînd o veni și pacostea asta, nici regele Carol, nici răpirea Basarabiei, n-o să ne poată opri să trecem Carpații. De aceea în politica externă nu se amestecă nici un om politic român. Nu vor să-și ia răspunderea. Regele Carol o fi crezînd, ca bun german, că ne poate duce unde o vrea el și uită că era să plece, să-și ia catrafusele, cînd l-am simțit că e străin de sentimentele noastre de dragoste pentru Franța ! Dar asta e politică înaltă, senatorule, și noi mergem la șantan.

Un grup pestriț la haine, inși îmbrăcați jumătate orășenește, jumătate țărănește, ieșea din veselul local de petrecere și se alinia fără sfială cu fața către zidul clădirii, în stradă ; se ușurau, vorbindu-și prietenește. Erau primari, vechili, în-

vățători, adunați acum de prin toate colțurile orașului. Aveau să se ducă pe la hanuri, pe la neamuri, să se culce; erau deprinși să se culce devreme și-i izgonise stăruința chetei din varieteu.

Pe scena mică, o Kati șolduroasă, cu ochii mici, cu pomeții obrazului ieșiți, bucălată, se trudea să fie zveltă și grațioasă într-un ceardaș pisat mărunț cu picioarele.

Cele două distinse personaje ale județului luară loc la o masă lipită de scenă. Un chelnăr sfrijit, cu urechile mari, desprinse de cap, căscate ca niște pîlnii de gramofon și ju-puite, cu bărbia ca un călcei, lungă, și cu nasul coroiat, își aruncă șervetul din mîni pe umăr și se ploconi cînd îi văzu.

Parlamentarii șezură cîtva în picioare, ca să privească sala prin care trecuseră fără s-o cerceteze.

Omul de serviciu profită de timp și aduse altă față de masă, mai curată. După întinderea pînzăturii, făcută de chelnăr așa ca să nu-i atingă pe mușterii cu mîinile, cu coatele sau cu umerii, chelnărul stătu drept, în așteptarea unei porunci.

— Dă-ne mai întîi cafele negre ! hotărî Panaiotis, consultîndu-și cu privirea amicul.

Chelnărul era să se repeadă săgeată, dar Leonida strigă :

— Stai ! Aruncă-ți ochii prin camera separată, prin salon, cum îi ziceți voi și... pune două sticle de șampanie extra la gheață. Și... Radule !... (Marinică, nu știi că pe ăsta îl cheamă Radu ?) anunț-o pe Stela și pe ailaltă, prietena ei, că sînt aici.

În scurtul timp cît poruncise Panaiotis, o fetiță ca de paisprezece ani înlocuise, la rampă, pe unguroaică. Copila își ridica brațele slabe, își legăna mîinile ca pe niște vergele și, străpungîndu-și propriul și micul ei creier cu vocea, cînta, implora un amor etern.

Un client, om ca de cincizeci de ani, revărsat pe scaunu-i, atent la mieunatul disperat de pe scenă, se hîțîna tot, în batjocură, și azvîrlea în tînăra artistă coji de fisticuri ; pe cînd alți șase tipi de la masa lui, bărbați cu toții, îl tachinau.

Lămpi fumegau ici și colo. Sala era plină. Necurmat se aflau două-trei șanteze în public, culegînd cheta, singura taxă directă a localului, care avea intrarea liberă. Cine refuza pantahuza se scuza că e artist.

Niciodată nu se făcea destulă liniște în local pentru ascultarea cîntărețelor. De altfel, ele erau nemțoaice, ungu-

roaice, așa că nimeni nu le cunoștea limba. Franțuzoaicele, cu mare trecere în public, crezute senzuale, rafinate, cu duh, găseau angajamente bune și în capitala țării, așa că rareori și aproape numai cele răsuflăte, picau în provincie. Româncele, dacă erau frumoase, talentate, bune dansatoare și cântărețe, se impuneau, măgulind și aici orgoliul național, veșnic încolțit.

Toată lumea fuma tot timpul, ca obligată. La fiecare deschidere de ușă, norii de fum se învâltuceau deasupra capetelor, coborau pînă la gurile aspiratoare de aer, ca iar să se nalțe și să plutească între becurile de lumină și meseni, ca un zăbranic, ca un nor subțire.

Dintre bărbați, numai pianistul nu fuma. Galben, se storcea parcă deasupra clavierului, cu umerii împinși înainte, cu pieptul scofîlcit. Fața-i încrețită, rasă toată, pergamentată, nu i-o privea nimeni, nici deșanțatele femei — miloase și mărinimoase cu mult mai mult decît suratele lor, femeile cinstite — nici ele parcă nu aveau nevoie de muzica lui.

Cînd Radu veni cu cafelele, Panaiotis, privindu-l în ochi, îl întrebă destul de tare :

— Da'... rachiu roșu nu aveți ?

Chelnărul, din grav și supus, era să piardă cumpăna și să izbucnească într-un hohot de rîs. Fără să vrea, se uitase la domnul Voiculescu și înțelesese unde bătea domnul senator Panaiotis. La timp se-ntorsese și se repezise la altă masă, ca să servească.

— Dar ești stricat de tot ! se supără Marin. Așa prieten îmi ești ?

— Ce să-ți fac, Marinică ? Am spus eu ceva ? Știe tot tîrgul ! Dar ce-ți pasă ! Ia te uită pe scenă ! Ce forme ! Și cum le scoate în evidență ! Asta este prietena Stelei ; cu asta am să te însor astă-seară !

Dar Marinică își pierduse cheful.

— E prea voluminoasă ! O șuncărie întreagă ! făcu el cu dispreț.

„Așa-i, se gîndi Panaiotis, n-am nemerit-o. Cine are grasă, vrea slabă... El e sătul de nevastă-sa !“... Și-i veni să rîdă.

— Gusturilor tale numai Pițigoiul li se potrivește. Ai văzut-o pe fetița aia ?... Ea spune că are paisprezece ani. Stă

cu mă-sa sus la hotel. Nu trebuie să te cari prin oraș cu ea, să te mai vadă cineva. Minorele îți plac, Marinică ! Ai s-o mai vezi ; îi vine degrabă rîndul pe scenă. Asta care dansează acum e Stela. Eu i-am făcut rochia asta de paiete. Ce zici de picioarele și de mișcările ei ?

Cele douăzeci de *dame* ale varietelui nu mai așteptau acum în culise. Se amestecaseră cu publicul pe la mese și de-acolo își luau rîndul la rampă.

Era pe la miezul nopții. Pantahuza nu mai obosea. Lumea se mai rărise, dar larma de voci, sunetul de pahare ciocnite sau sparte sporise. La mai multe mese, șampania gîlgea din sticle și spumega în cupe. Piepturi despoiate, brațe goale, picioare goale pătau și spintecau ici și colo posomorîtele vestminte bărbătești, dînd iluzia, de departe, a unui amestec ciudat, a unei trunchieri de coșmar ; capete de bărbați răsăreau ca din trupuri de femeie ; cîte un picior de femeie părea crescut alături de unul bărbătesc.

Nici aleșii națiunii nu rămăseseră singuri. Stela și Pițigoiul le țineau tovărășie. Fata de paisprezece ani, care cunoștea preferința lui Panaiotis pentru Stela, nu vorbea, nu zîmbea și nu aprindea țigară după țigară decît lui și de la Voiculescu. Și pentru că deputatul nu-și pierduse aerul grav, fata se prefăcea supărată, ofta, ridica brațele slabe în creștet și, de pe scaun, se lovea toată de el. „Ia-mă în poală !“ scîncea fata, și se trîntea îmbufnată pe locu-i, ajutîndu-și cu mînile-n ascuns fustele scurte, să-i sară pînă peste genunchi.

De necaz, Pițigoiul nu voia să bea decît coniac. Da peste cap păhărelul mic cît un năpîrstoc, ce nu costa mai puțin de doi lei, dintr-o dată, și comanda altul. Părea ațîțată, vorbea mereu, iar Voiculescu, pătruns în cele din urmă de stăruința, de obraznicia și de stricăciunea ei, o luă în brațe.

Ideea că fetișcana asta, de cel mult șaisprezece ani, băuse douăzeci de coniacuri, își arsesese pieptul cu atîta alcool, pentru el, pentru ambiția de a-i plăcea, îl birui pe bărbatul trecut de patruzeci de ani.

— Ești un geniu de corupție, Pițigoiule ! îi spunea ei, pe cînd șanteza îl scărmana, îl săruta și-l mușca, descheiată și dezgolită.

Leonida petrecea de minune. Ca la dogoarea plăcută a unui foc iarna, așa se desfăta la priveliștea înfierbîntării

colegului lui de parlament. Sărutările și îngăduirile Stelei nu înrăureau atîta asupra senzualității lui ca spectacolul...

Ce se mai petrecea în jurul lor, ce se cînta la rampă, cine putea să-i vadă și ce s-ar fi căzut să creadă despre ei nu le păsa, și cu drept cuvînt, pentru că la ora aceea nu rămăseseră în localul de petrecere decît sincerii cheflii, nu spionii vieții, observatorii și cîrtitorii ei, ci adevărații dezmetați și stricați, cotropiți de băutură și de senzualitate.

Pițigoiul stetea pe genunchii lui Marinică, îl cuprinsese cu brațele pe după gît și cînta fericită. Fata de patru-sprezece ani tot mai voia coniac. Ceruse al douăzeci și patru-lea pahar. Cînd și acesta fu adus, Voiculescu întinse mîna și gustă repede din păhărel.

Nu era coniac ! Era apă chioară ! era ceai ! Ce șarlatanie !

Pițigoiul fu azvîrlit în lături, domnul deputat se sculă drept în picioare, masa se răsturnă cu un zgomot asurzitor.

— Ce este, frate ? se dezmeteci Leonida din farmecul tuturor uitărilor...

Chelnărul Radu, frînt de mijloc, cu urechile pleoștite, semn al unei mari deziluzii, cu nasul și cu privirile trimise înaintea în cercetare, mirat, alerga, spre masa cu scandal. Patronul veni pe scenă, zorit să întrebe ce s-a întîmplat.

— Asta-i pungășie ! e nerușinare ! răcnea Voiculescu, aprins la față și încruntat.

Și pentru că toți se arătau nedumeriți, Marin, cu același glas, tună :

— S-a adus aci la masă, pentru secătura asta de copil (și o arată pe fetișcană) nu mai puțin de douăzeci și patru de pahare de coniac, care toate n-au fost pline decît cu ceai ! numai cu ceai ! Auzi potlogărie !

— Nu se poate, domnule Marinică ! domnule deputat ! protestă patronul. E o greșală la mijloc. Numai păhărelul din urmă, pesemne. Cu siguranță că numai păhărelul din urmă ! De milă : pentru că se știe la bufet că e prea fragedă dama, prea copil, și ca să n-ai dumneata neplăceri cu ea, la... Noi o cunoaștem... Cînd bea prea mult, o apucă așa ca un fel de isterie ; nu mai poate scăpa bărbatul de ea...

— Asta mă privea pe mine, domnule ! Ce-ți pasă dumitale cînd eu plătesc ? La socoteală mi-ai fi pus ceai sau coniac ? Ia răspunde ! Hoților !

— Domnule Voiculescu, vă rog, e lume aici ! Domnule Panaiotis... vă rog interveniți ; sînteți clientul nostru și ne cunoașteți... se încovoie patronul.

Pițigoiul se trînti pe scaun și începu să plîngă cu hohote. Suspinele o scuturau toată, o săltau pe locu-i. Cu lacrimi mari pe obraji, se uita rugător, dojenitor, ca la un om iubit și nerecunoscător, la Marinică.

Lumea de pe la celelalte mese, care mai putea fi atentă, rîdea. Radu, chelnărul, ridicase masa și-i pusese altă față. Stela, strînsă sub brațul protector al lui Panaiotis, arăta o mare milă pentru bietul Pițigoi.

— Rareori cînd îi cade și ei cineva cu tronc, și atunci pățește cîte o dandana ! căina Stela, pe cînd Voiculescu se potolea și se trudea să ia o hotărîre, să se descurce după cuviință.

Măgarul de patron ar fi meritat și palme, socotea Marin, dar rostise pișicherul un cuvînt bun : se temea că Pițigoiul îmbătat i-ar face neplăceri domnului deputat... Și-apoi, Panaiotis, ca să împace lucrurile, spusese că plătește el tot !

Văzîndu-l că se înseninează păcălitul înfuriat, fetișcana își repezi brațele din umeri și le opri în văzduh, suspendate într-un gest de iertare, teatral, de rugăminte și de îndurare. Hohotînd, plîngînd cu adevărat, cu lacrimi, artista bolborosea :

— Iartă-mă ! Jur ! Jur ! să n-am parte de mama dacă nu te iubesc ! Nu fi nesuferit ! Ai să vezi ! Ai să vezi !

Un zîmbet de nedumerire, de plăcere și de măgulire trecu peste fața și pe buzele bărbatului implorat.

Jurămintele și lacrămile, marea mașină de război a femeilor, biruiau și aici, în bordel și-n cîrciumă.

— Să facem plata dacă-i așa ! hotărî Leonida. Vezi tu bine, se adresă el amicului, că trebuie să te duci cu ea ! Privește în ce hal ai adus-o !

Voiculescu întinse mîna către Pițigoi, îndulcit, și fata se încolăci îndată pe el, ca un șarpe călcat cu piciorul.

În sală, chelnării începură să stingă lămpile. Zorile dimineții priveau ca prin ciur orașul împresurat de hoarde răzvrătite.

În Moldova se făcuse liniște. De-acolo pornise vrajba ; nu se încinsese ca peste Milcov ; puține jafuri, pîrjoluri și omoruri se făptuiseră, și iată că adormise totul.

Aceiași rumâni ieșiseră la arat, mai scîrbiți, mai sfioși ; dar și boierii, cu vechilii lor cu tot, se purtau acuma mai blajin, mai cu ocol la sfadă.

Guvernul cel nou, pus pe treabă, hotărât să ucidă și să cîrmuiască, împrăștiase și manifeste promițătoare. Se spunea în ele că se vor scădea birurile și că muncitorii plugari nu vor mai fi înșelați la învoieli, la măsurătoare și la socoteli.

Negru pe alb puteau ceti țaranii, păcat că nu cunoșteau slovele, că vodă și cei mari recunosc că au fost furați de către boieri.

Li se mai făgăduia pămînt de-al statului și de-al așezămintelor eforiești și, ca să-l poată semăna și îngriji, pe-semene, ajutor în bani din partea băncilor populare.

„Legi noi vă vor sprijini, spunea manifestul, se vor înfăptui dregătorii care să vegheze și să cheazășuiască dreptatea.“

Legi noi ? ca și cum fabrica din Dealul Mitropoliei ar fi avut pînă atunci altă chemare ! În fiecare an se votau proiecte peste proiecte, dar prefectul rămînea același satrap, ispravnicii aceiași tirani căpătuiți prost și care trebuiau să pună deoparte oricît și de oriunde pentru ziua de mîine, cînd vor rămîne fără slujbă sau se vor hotărî să facă politică înaltă ; primarii și notarii, aceleași slugi plecate boierilor de pe moșie, proprietarului, dracului, oricui, numai unei legi nu !

Iar în privința dreptății, aceea de la judecătorie, pentru o palmă de pămînt, sau pentru o palmă fără de pămînt, se rostea manifestul așa că parcă nici pe aceasta n-o avusese țaranul. Atunci ce avusese ? Fusesse afară din lege ?

Și glăsuia mai departe hîrtia către plugari : „nici un arendaș nu va avea mai mult de două moșii, de cel mult 4.000 de hectare ; așa că sătenii vor putea găsi moșii de arendat.“

Guvernului nu-i ardea desigur să se țină de cuvânt, ci să potolească răscoalele. Același arendaș putea să ia pe diferite nume, pe al nevestei, pe ale copiilor lui, prin oameni de paie, și 80.000 de hectare ! Ca să arendeze țărani o moșie trebuiau să concureze pe ciocoi, adică să dea mai mult, ei, care se răsculasera sub junghiul sărăciei și al împilărilor, recunoscute și de manifest.

În județul Prahova, răscoala abia că mijise, și se potolise. Țăranii din partea locului aveau bani, lucrau la sonde și nu aveau vreme, chef și nevoie de răzvrătire. Pilda întregii țări rămăsese neînțeleasă și-i lăsase reci pe oamenii cu chimirurile pline. Deveniți lucrători, plătiți cuviincios, învățase a mânca omeneste, își cinsteau trupul cu o hrană bună, așa că mai degrabă s-ar fi temut că vor pierde bunurile dobândite de curînd decît că vor cîștiga ceva din răzmeriță.

Regiuni întinse din Muntenia se potoliseră. Nu se cunoștea numărul de vieți nimicite. Camerele votară cîte o recompensă națională ofițerilor căzuți în luptele cu sătenii.

Țara nu era a țăranilor în nici un fel. Nici avuția, nici armata, nici dreptatea judecătorească, nici biserica !

Un politician de rînd, foarte sus ajuns, un istrion, un avorton, un bizantin corupt pînă în măduva oaselor, un descreierat despre care se spunea că crede și în Dumnezeu, și în Dracu și că oficiază „liturghii negre“, ceruse mitropolitului o dezlegare a jurămîntului pus de țărani : „că vor lupta toți pînă la moarte împotriva ciocoilor“.

Se presupunea că secerătorii au încheiat asemenea legămînt și lepădătura întindea mînilor lui spurcate spre potirul cu iertarea păcatelor, ca să-l treacă mulțimii într-adevăr credincioase, înfiorate de vedenia morților ca de moarte și de misticismul supt cu laptele mamei.

Călărașii, dorobănțimea, după măcelul și popasul din Podeni, trecuseră și daseră un iureș prin Răzoarele. Se lăsaseră apoi mai deval, ajunși mereu de ștafete de la oraș, unde se afla planul general de atac sau numai superiorii.

Arestații, țărani prinși în vîltoarea luptelor sau, mai apoi, pîtiți pe după garduri, ascunși prin poduri, pîrîți de elita satelor, erau duși în convoiuri printre trupe, cu mînilor legate la spate, așa rupți și dezmațați cum se aflaseră, zdrobiți de oboseală și de frică, cu picioarele împiedicate ca la caii năvăși, cînd sînt lăsați să pască slobod.

Părintele Maștei, logofătul Gîrbaci, și după ei primarul, notarul și cămătarul satului ieșiseră înaintea oștirii, arătînd de departe deznădăjduire.

Ofițerii, orășeni, mulți bucureșteni, cu atîta neîncredere îi primiseră, încît puseseră să-i lege mai întîi, ca să fie siguri că nu le întind o cursă.

Ca un adevărat martir din primele vremuri ale creștinătății îndurase părintele Maștei chinurile sfinte ale mucenicilor, senin și răbdător. Sfinția-sa glumea ca la un pahar cu vin profiriu, cînd teiul îi curma brațele, întoarse cot la cot în dreptul greabănului.

Gîrbaci suferea cumplit sufletește. Nedreptăți așa de mari el nu înțelegea. Se făcuse negru pămînt de obida necazului și-l ustura avan gîndul — și gîndul ăsta ! — că s-ar putea să-l vadă vreunul din țopîrlanii duși de el cu harapnicul și să se bucure.

Și cămătarul satului nu pricepea vitregia unei asemenea purtări din partea ofițerilor, el, care avea un nepot căpitan la roșiori și care avea ca la o sută de mii de lei avere pe puțin.

Dar toți nu cutezau să ridice glasul, ci se rugau frumos să nu fie luați drept răzvrătitori, și cereau să se ancheteze.

Pe la prînz, sergentul-major trimis de ofițeri ca să cerceteze unde s-ar putea mîncă bine în sat se întoarse și spuse, după reglementarul salut milităresc :

— La cămătarul satului ! Are găini berechet, vaci cu lapte și un butoi cu vin vechi !

Ceata notabilităților arestată era în apropierea ofițerilor. Auzise. Ea tresări toată, veselă, și un gînd de nădejde zîmbi pe chipuri. Un căpitan smead, scurt, rotofei se întoarse către dînșii, pricepînd sau simțind că au tresărit :

— Care dintre voi e cămătarul ?

— Eu !... căută să se îndrepte fostul hangiu. Îmi zic așa pentru că sînt la banca populară de aici...

Căpitanul nu-l mai asculta. Nu-l interesase decît o clipă. Își aprinse o țigară și spuse :

— Să ne urmați și voi !...

Iar către colegii lui, pe franțuzește, căpitanul spuse :

— Măgarilor ăstora, dacă le dăm drumul, să nu dăm de vrun pocinog.

Camarazii tocmai vorbeau despre deosebirea dintre cizmele de lac și cele de căprioară, pentru că isprăviseră de dezbătut asupra așezării nasturilor pe tunici și mantale. Când înțeleseră că e vorba de masă, în legătură cu cei arestați, glăsuiră într-o voce :

— Aș, nu ! avem ochii pe ei !

Se duseră cu toții la casa cu înfățișare burgheză a cămătarului, urmați de ceata păzită cu baioneta la armă a notabilităților.

Nevasta găzdașului se închisese într-o odaie, și vaielele ei disperate, văzându-și soțul pe fereastră, turburau liniștea ospățului în pregătire și adulmecat ogărește de domnii ofițeri.

Sergentul, care punea la cale așezarea tacîmurilor și tot rostul trebii, nu găsea cheia pivniței. Fără țuică, fără vin, cum erau să se așeze la masă oamenii datoriei, obosiți, sîcîțiți și plictisiți ? Sergentul, care avea groază de bocete muieresti, se dădu pe lîngă cămătar, se strîmbară unul la altul și se pricipură, sub aprobarea tăcută a părintelui.

— Domnule căpitan, veni sergentul să reclame, dați-mi voie : sînt de părere să-i dezlegăm pe nenorociții ăștia. Cheia de la pivniță e la gazdă, și gazda e arestată. Sînt toți fruntașii satului și, după cît aflu, nevinovați, victime...

Înainte faarfuriilor, în preajma mesei, ofițerilor le devenise indiferent orice... Cu numai un semn din cap, ordinul de dezlegare se dădu. Fruntașii rămîneau în sarcina sergentului, care avea să-i oprească să se împrăstie pe la casele lor.

Peste un ceas, liberatorul, în capul unei mese din altă odaie, mîncă cu poftă, avînd în dreapta pe primar, la stînga pe cămătar, iar în față pe cuviosul preot. Niciodată un prînz nu fusese mai gustos și mai bine stropit cu sîngele Domnului. Și soldații, care păziseră cu baioneta, beau și mîncău, pe după cotlon, în bucătărie, prin curtea gospodărească.

După masă, ofițerii, pînă a nu purcede din Răzoarele mai departe, voiau să se plimbe puținel. Conacul îl văzuseră. Voiau să vadă casa asupra căreia se năpustiseră țărani cu aceeași înverșunare ca asupra celei boierești, mai cu seamă că era pe aproape.

Fostul sălaș al receptorului rămăsese numai în trei pereți exteriori, fără acoperiș, și parcă ani de zile trecuseră peste rămășițele lui. Nici un pic de fum nu se mai respira din dărâmături.

Fruntașii comunei, liberi acuma, voioși aproape, sătui de mâncare și de băutură, veniseră și ei.

Ofițerii intrară în fosta casă, pe unde căzuse un perete înlăuntru. Un maldăr de moloz între ziduri afumate, coșcovite, gata să fie răsturnate de cea dintâi vijelie, asta era priveliștea.

Cu nepăsare privea ofițerimea, tânără, bine îmbrăcată, locuitoare a marelui oraș București, la casa pârjolită, la cuibul de tihnă distrus, adăpost al unui om care a muncit, a înșelat, a nedreptățit, în ciuda inimii uneori, ca să-l clădească; l-a mângâiat cu ochi de stăpîn și de om ostenit, supărat, ajuns de multe ori acasă ca izgonit de toată suflarea. Un cuib de rîndunică mimicit i-ar fi impresionat mai mult pe ofițeri.

Cu totul altfel scormoniră cu ochii dărîmăturile și culeră priveliștea locuinței nimicite gospodarii satești. Galbeni, se priviră unul pe altul și, gîndindu-se că au scăpat de mare primejdie pînă acum, nu puteau totuși să nu-și simtă inimile ca strivate de pereții doborîți.

Un cîine flocos se ivi, cu temere de oameni, cu ură, și începu să urle a pustiu și jale, cu botul întins, cu gîtul întins, supt de atîta urlet.

— Săracul! se scutură căpitanul, și amenință cu mîna ca să-l izgonească. Trebuie să fie cîinele casei...

Ofițerimea ședea urcată, în picioare, chiar pe peretele prăbușit, iar notabilii satului, înapoia lor. Vedeau cu toții același lucru, cînd unul din ofițeri făcu un pas înainte. Îi strălucise ceva deosebit printre varul și cărămizile alandala.

Zărise ceva unsuros ca o țiplă grăsoasă. Privi mai cu luare-aminte și se temu de ceea ce-ar fi putut să fie. Ceilalți îi urmăreau cercetarea.

Tînărul locotenent dădu la o parte cu sabia o cărmidă, două, și se trase înapoi. Se traseră-n lături, numai cu umerii însă, toți privitorii rămînînd țintuiți locului, și, fără să poată face altfel, se aplecară ca să se asigure că văd bine.

Și pe dată un miros de carne friptă și de hoit zăcut li se urcă la nas. O făptură omenească fusese prinsă de pere-

tele prăbușit. Poate că arsese întâi, și, luptându-se cu moartea, cu limbile de foc care o pășteau, o frigeau de vie, fusese surprinsă de surparea zidului ! Cine putea spune ?

Și la ce bun s-ar fi știut ! Totuși, aceleași gânduri, chinuitoare, sfredeleau toate capetele privitorilor.

Frunțașii se urcaseră și ei, alături de ofițeri. Cine putea să fie ? se întrebau cu toții. Părintele, mai deprins cu morții, mai dădu în lături câteva cărămizi.

Întâi nu se văzuse decît un umăr, gol, fumuriu pe alocuri, ca de țiplă, pătat, gras, uns. Acum se deosebea destul de bine, de neîndoielnic, o mamelă arsă, o pungă de untură, ce se aprinsese și pe care mîinile o acoperiseră cu groază și în usturimea nebună a durerilor ; scofîlcită, turtită pe jumătate.

Turburătoarea podoabă femeiască se arăta altfel turburătoare acum. O greață adîncă răbuhnea vulcanic în privitorii veniți de la masă, de la ospăț, și triumfa asupra tuturor celorlalte sentimente omenești : de milă, de compătimire, de indignare.

Capul moartei, acoperit și el de moloz, nu se vedea. Dar localnicii bănuiră cine trebuia să fie nenorocita surprinsă de pojarul focului și săvîrșită sub zidurile casei.

— E chiar perceptorița ! spuseră-ntr-un glas primarul și popa Maftei.

— Și era borțoașă ! adăogă unul din ei.

Ofițerii închiseră ochii, ca fulgerați de durere, și militari și notabili întoarseră spatele vedeniei spăimîntătoare și plecară grabnic.

— Ticăloșii de țărani ! sălbaticii ! dădu din cap domnul căpitan. Pe aci sînt corcitură, mulți bulgari, așa se explică atîta barbarie, cruzime...

— Și dumneavoastră trăiți laolaltă cu asemenea hiene ? se întoarse căpitanul către notabili. Mai că-mi vine să vă arestez din nou și să pun să vă tragă la spate cîte douăzeci și cinci !

— Cînd au dat oamenii foc casei, pesemne că perceptorița se urcase în pod. De frică. Ei n-au vrut s-o scrumească și pe ea... desluși părintele Maftei, îngrozit și el de cele văzute.

— Am să trimit o ştafetă la Leorman cu vestea asta nouă a barbariei... Să vină procurorul. Dumnezeuastră puteţi pleca ! şi căpitanul risipi cu un gest pe umiliţii frunzaşi, profund dezolat.

APROAPE NIMIC DESPRE DOMNIŞOARA
ELIZA CROITOREASA.

Fusesse mai rece decît s-ar fi convenit domnul Voiculescu sau i se păruse ei ? se întreba Eliza mereu. O petrecuse pînă la doi paşi de casă cu trăsura, cînd ar fi putut s-o lase din gară sau cel mult s-o urce într-o birjă şi : „mîină, birjar, unde spune domnişoara !” Era obosit poate de tren, de ne-cazuri, de i se încheştase gura, şi, cu siguranţă, îngrijorat de soarta averii lui şi-a nevesti-sii.

Eliza înţelesese din spusele amantului că o bună parte din starea lui e de zestre.

Cine ştie ? poate şi fiindcă se vedea legat şi prin pagubă de nevestă-sa, al cărei avut va fi suferit mai puţin decît al lui, sau de loc, era aşa de trist şi nu mai avea ce spune în vederea divorţului...

Dar cum ar mai putea să-l vadă, cînd nu mai avea unde ? Doamnei Voiculescu nu-i mai trebuiau haine şi o concediasse. Şi ea şi bărbatu-său erau desigur tare amărîţi. Dar unde ar putea să dea ochii cu el ? Cum o sărută ! cum îşi pierduse firea, cît de învederat o iubea ! Ar fi putut s-o uite la hotel, cînd, plecat să afle veşti în oraş — şi ce nesuferită devenise camera aceea ! — aflase că la toate moşiile e jaf şi ard casele.

Cînd şi unde-l va putea vedea ? El nu ştie că nevestă-sa a concediat-o. Cînd va vedea că nu mai e acolo, în odaia plină de zgomotul maşinii, are să întrebe... Are să întrebe cu nepăsare, fireşte prefăcută, ca să nu se dea de gol. Şi ea are să-i răspundă, cu o adevărată nepăsare, că i-a dat

drumul croitoresei din economie — nu mai e acum vreme de mode, de găтели și de lux.

Și ce-ar putea spune el ? De partea ei ar fi toată dreptatea. Dar, ca s-o liniștească, ar putea zice că nu era nevoie, că nu stau așa de rău, că nu trebuie să aibă nici o grijă, fiindcă vor fi despăgubiți — asta i-o spusese el și ei, Elizei. Să stăruiască însă n-ar putea. Și dacă n-o cheamă iar doamna Voiculescu, care nu știa poate de despăgubiri când i-a dat pașaportul, ce-o să se întâmple ? El spunea că, mai ales el, ca deputat, are să fie despăgubit pînă la un ban. Dar dacă doamna Voiculescu cheamă altă croitoreasă ? Nu i-o fi plăcut ce i-a lucrat sau vro apucătură de-a ei... I-o fi recomandat vro prietenă pe alta mai ieftină, de pildă ! Și în odaia în care a ascultat atîtea vorbe frumoase și a simțit învăluind-o priviri ca de foc, va sta altă fată, mai frumoasă poate. Și domnul deputat o va privi, se va face că n-o bagă de seamă față de nevastă-sa, ca să vie cînd croitoreasa va fi singură și să-i îndruge și aceleia cîntecul vechi...

Eliza fusese la două case, în care lucrase de multe ori, să întrebe dacă au ceva de lucru pentru ea și se întorcea acum acasă cu promisiuni vagi, deși era într-o vreme cînd altădată cucoanele începeau să se pregătească pentru sezonul de băi și nu-și sfîrșiseră toate toaletele de primăvară.

Străbătuse pe jos drumuri foarte lungi. Ar fi putut ocoli, ca de obicei, Calea Victoriei. Se gîndi însă că, cine știe, s-ar putea să-l zărească pe el. Cinci zile trecuseră de cînd o petrecuse acasă cu trăsura și poate că el se întorsese în București, la hotel.

Poate că avea să dea ochii cu el. Era destul de bine îmbrăcată... Nu-i putea face rușine. Etola, dăruită de el, n-o putuse lua, și pentru că se făcuse prea cald, dar mai ales fiindcă... se dusesse să ceară de lucru prin case în care era știută de fată săracă, deși aflase acum că blănurile dăruite nu erau chiar veritabile.

Dar oare — și inima îi zvîcni, și Eliza se înroși toată la gîndul ăsta și căută speriată în juru-i să nu-i bage de seamă careva aprinderea feței — ar veni el spre ea dacă ar vedea-o, sau s-ar face că n-o cunoaște, că n-o vede ? Ar saluta-o poate — așa ca un domn politicos pe o domnișoară oarecare. S-ar putea ? Cînd, la urma urmei, e bărbatul ei, cînd e singurul bărbat pe care l-a iubit și căruia i s-a supus ca unui soț !

Era într-*amurg*. Într-un mare copac din grădina Palatului regal, rămuros, răsfirat, cu umbra deasă pînă-n trotuarul de peste drum, ca din sute de ciamparale minuscule, o sumedenie de vrăbii glăsuiau, biruind larma trăsurilor și a orașului. Nu era o cearță, nu era sfat, piuitul înviersunat, fără măsură, neconținut, răsunător și plăcut. Soarele apunea prelung, chipu-i nu se mai vedea de case, dar lumina dulce, îmblînzită, dăinuia, și arborele mare părea că însuși el, din fiecare frunză, cîntă, de voioșie, nepăsător.

Fața îngrijorată a Elizei se însenină și zîmbi toată. Nimeni nu trecea fără să-și întoarne fața și să-și țină ochii în buchetul răsfrint al copacului cîntăreț și să nu se însenineze ca de-o surpriză și o bucurie. Și sufletul Elizei ciripi cîteva clipe cu vrăbiile, în uitare deplină, se afundă în umbra frunzelor amestecate cu șuvițe de apus de soare, sări prin ramuri. Pasul pripit al amantei dezamăgite se încetinise.

La douăzeci de pași mai departe, observîndu-și încetinirea umbletului, fata îi găsi o lămurire : „să merg încet, poate trece pe lângă mine sau pe celălalt trotuar și nu-l văd, și nu mă vede“.

Șiragurile de drumeți se îndesau pe Calea Victoriei, de la Palatul regal spre Bulevardul Elisabeta. Multa lume mergea toată încet, ca la plimbare. Bucureștii păreau aci oraș în care nimeni nu muncește. Era nepotrivit și greu să te zorești, intrat o dată în ritmul uniform al încetinelii tuturor. Trăsurile, automobilele, păreau și ele că vin sau se duc la Șosea, la plimbare. Chipurile oamenilor luau toate expresia de spectator, ca la teatru. Fără încordare însă, căci piesa era tare veche și cotidiană. Totuși, multe priviri se înteteau în urmărire, cercetau, culegeau, pe cînd pasul și fețele nu se deosibeau din gloată.

Eliza trecu prin fața hotelului „Principal“ repede, depășind două-trei perechi de oameni ce-i stăteau în cale, cînd ea socotise că se va uita adînc în intrarea casei aceleia însemnate. Iar i se îmbujorase obrazul, iar îi sărise inima. Dar nu văzu pe nimeni care să aibă vro legătură cu temerile și dorințele ei.

Cînd scăpă din vălmășag, din zgomot, în străzile liniștite de către casă, se simți ostenită de toată alergătura și neîrzbînda de peste zi.

Auzindu-i pasul prin curte, maică-sa îi ieşi întru întâmpinare :

— A fost p-aici o cucoană... Voiculescu, la care, zicea ea, ai lucrat pînă mai ieri.

— De ce-a venit ? se sperie Eliza, în presupunerea unei primejdii.

Mama nu luă aminte, urmă :

— Ca să te duci la ea şi să lucrezi mai departe... Nu-i mai pasă de revoluţie, o să fie despăgubiţi. Îmi spunea, de treabă cucoană, cam mîndră de mîtra ei, că le-o fi stricat acareturile, dar că n-au habar. Statu o să plătească tot, tot !... Aşa că ea vrea să-şi facă toaletele ca şi cînd n-ar fi nimic. Pricepi ?

Pînă să-şi depene maică-sa vorba, Eliza avusese timp să-şi înlătore temerile. Veselă, înviorată, intră în cămin, pe cînd mă-sa tot mai vorbea. Presimţiri bune îi umplură cutetul. El o chema, desigur ; voia s-o vadă. Cum să nu vrea ? Îi spusese nevasti-sii de marile despăgubiri ce avea să le dea statul.

— Nu mi-a venit în gînd că o aştepta afară trăsura — cum era să vie şi să plece pe jos o ciocoaică de teapa ei ? — că atunci poate că îmi aduceam aminte şi de blănurile alea ale ei şi o rugam să le ia — că-i era uşor...

Eliza se înfioră ; şi muşcă buzele şi-i veni totuşi, în pofida pericolului, să rîdă cumsecade. Blănurile ! În ce încurcătură ar fi băgat-o maică-sa dacă i-ar fi spus doamnei Voiculescu de blăni şi i le-ar fi arătat.

— I-ai pomenit ceva de călătoria mea ? întrebă fata.

— Nu, nimic. A trebuit s-o las numai pe ea să vorbească... Mă uitam lung la ea, o ascultam, îmi plăcea ! Dar nu mi-a dat pas — cînd a isprăvit tot ce avea de zis a şi plecat ! O aştepta birja.

Eliza căzu pe gînduri. Şi ea o socotea frumoasă pe doamna Voiculescu. Cum trebuie să i se fi părut maică-sii, dacă o ameţise. Cu cine cuteza să lupte o biată fată de mahala, pe cine spera să înlătore din inima unui bărbat ! Şi mai era şi bogată ! Era însă mai în vîrstă şi începuse să se îngraşe. Şi era altfel, era brună... Şi-apoi şi hainele scumpe, rochiile migălite de croitorese...

— Şi cînd a zis să mă duc la dînsa ? se rupse Eliza din gînduri.

— Chiar de mîine dimineaţă !

Din Leorman, abia peste vro șase zile porni Voiculescu spre București. Se pomeni în tren scăpat ca dintr-o baie de aburi și se privi cu de-amănuntul : dacă e îmbrăcat cum se cuvine ; dacă n-a umblat descheiat, fără cămașă sub haină ; dacă e numai c-o gheață, fără guler și cu cravata la ceafă.

În vagon nu fu chip să doarmă ; era lume, era zgomot, o neobișnuită neliniște se îmbulzea în compartimente, și oboseala omului sporise. Când pierdea nădejdea unui somn, unei piroteli, pe canapeaua moale, în legănatul trenului, ieșea pe coridor, scotea capul pe fereastră și îl lăsa acolo, în bătaia vântului iscat de mersul repede.

La unsprezece noaptea în hotelul „Principal“, la culcușul trădat.

— E sus nevastă-mea ? aruncă în treacăt portarului, abia văzîndu-l și uitînd să mai întrebe de corespondență.

— Da, doamna e sus.

A, de nu l-ar întreba nimeni nimic, ca să se dezbrace și să se culce. Nu-i arde de vorbă, de răscoală și de despăgubiri. Măine, da ! Va spune ceva, știe ceva... Acum însă i-e somn, numai somn !

În apartamentul lui nu era nimeni : „A greșit portarul“, se gîndi Marinică. I s-a părut că Medeea a venit. Cu atît mai bine, să nu mă descoasă ce-am făcut în atîtea și atîtea zile !

Dar amintirea Pițigoiului, copil pervers și rafinat, îi reveni în iatacul pustiu și îl făcu să se întindă și să-și îndrepte șira spinării, încovoiată și surd îndurerată. Desfrînatul Pițigoi, cu picioarele suple, agere și neastîmpărate ca niște mîni de saltimbanc !... Și ce putere se dezlănțuia în țiparul de copilă, și ce patimă spumega, șampanie extra, în toată făptura ei creată anume pentru blestemății.

Mare deosebire între femeie și femeie, între sărutare și sărutare. Arta iubirii, da ! Asta era cu adevărat artă, nu mîzgăleli pe pînză !...

Într-un sfert de ceas, Marinică se dezbrăcase, se culcase și se răsucise de cîteva ori în pat. Larma orașului, vuiet nesimțit, se accentua la răstimpuri într-un semnal de automobil, în trapul unor cai.

Voiculescu nu voia să audă nimic, binele patului dorit îl cuprindea tot mai mult. Cu încetineală, împotriva vrierii lui, gîndul i se depăna cu încăpăținare. Afurisitul Pițigoi ! Dacă nu l-ar fi muncit chibzuiala că trebuie numaidecît să dea ochii cu „șeful“ n-ar fi fost în stare să se smulgă din brațele înmulțite și drăcești ale Pițigoiului. Așa pramatie de fată, chiar dacă nu băuse, după cum înșirase chelnărul la socoteala plătită de grec, douăzeci de coniacuri, tot băuse prea multe ! De ce nu era în stare ea !

O durere mare i se trezi deodată în spate, nu știa exact anume unde. Își simțea spatele ca pe un capac de ladă șubred, strîns dureros ca într-o menghinea. Și cum ar fi vrut să adoarmă, să nu mai știe de nimic ! Apoi șalele îl durură, parcă se zdrobea ceva acolo.

Se întoarse pe-o parte, aruncă o privire spre ușă, pe care o lăsase dinadins descuiată, pentru Medeea. Ce siguranță temeinică era în București, pe cînd la țară !... Dar unde mai umbla și nevastă-sa noaptea ? La teatru ? La prieteni ? Fără bărbat... și să vie după miezul nopții la hotel. I-o fi făcînd și ei careva curte... Se prea poate. Nu e femeie urîță ; ba lumea o socotește chiar frumoasă. Ce ochi căscase la ea Sorțescu ! S-a îngrășat ; se deformează. Dar cum era să stea acasă singură, mai ales cînd ea e așa de îngrijorată de zestrea ei și de averea mă-sii ? Știe că nu va fi pagubă, dar nu era mai bine să nu fie vorba de alergătură, cerere, discuție, bătaie ? Parlamentul dizolvat, alți deputați... „O să pot pătrunde în Cameră ?“ se întreba Voiculescu, și ar fi zîmbit, știind bine că nu, de nu i-ar fi venit tot atunci să geamă, fulgerat prin rinichi, și se întoarse încă o dată, acum cu fața la perete. Poate că aranja-seră ceva șefii, urmă el să cugete, scîncind, după vestitele lor pupături din Cameră.

Durerile nu-i amortiseră încă, și mintea i se învălui, pleoapele i se închiseră ; ostenitul adormi adînc. Uitase lumina aprinsă, se gîndise o dată la ea, nu-și răspunsese și nu hotărîse dacă trebuie s-o stingă sau ba, dar nu avea să-l deștepte nici ea, nici zgomotul, tot mai scăzut de altfel, de pe Calea Vic-

toriei, prin care însă, cu cât este mai inexistent, străbate mai ușor, trezește, semnalul unui automobil sau tropotul de copite.

Portarul nu se înșelase. Medeea era în hotel, se urcase sus, intrase mai întâi în apartamentul ei și apoi se strecurase, sub privegherea lui Sorțescu, în odaia acestuia, din același etaj. Se făcuse că trece-așa prin coridor, după ce se asigurase că nu vine nimeni în urma ei.

După cinci zile de vizite îndelungate, după amiaza, zi de zi, nestânjenți decât de larma mașinii croitoresei Eliza, care lucra în odaia vecină, Medeea primise să vină la el, unde era mai multă siguranță, deși Marinică parcă nu mai exista : nu-i trimisese nevestii-sii, lăsată singură într-un hotel în București, nici o înștiințare asupra celor ce se petrec în Leorman și asupra cauzei care-l ținea locului.

Medeea nu-și luase mîna de pe clanța ușii, era să se tragă înapoi, speriată, imaginile fericite cu care venise pierită cînd zări un om în patul ei ; dar văzu, îl cunoscuse repede și desigur că se așteptase să-l vadă și uitase totdeodată că-l poate vedea.

Pe spate, cu bărbia-n sus, cu beregata întinsă, Marinică parcă visa că-l sugrumă cineva, umerii obrazului îi ieșiseră colțuroși. Frumoasa lui față oacheșă, ca de spaniol, buhăită acum, era grăsoasă ca de burduf de brînză la căldură. Sforăia, și sforăitul lui aducea cu un geamăt. Mustața îi era încîlcită și o spumă fierbea la un colț de gură, poate din șampania băută nopți întregi cu afurisitul Pițigoi.

Lămuritoarea lumină electrică nu-i cruța nici una din destăinuirile feței, i le rostea pe toate. Medeea fu izbită de înfățișarea hidoasă a bărbatului ei. Țasta era Marinică ? Cu ăsta își prăpădise ea ani și ani de viață și avea să-și mai piardă ? Se cutremură.

Și amintirea celuiilalt, a sărutărilor lui, pe cînd se întorsese întreagă, ca și cum n-ar fi fost de ajuns să-și întoarcă numai capul de la bărbatu-său, o făcu să zîmbească, să închidă ochii prelung, să strîngă pumnii.

Se așeză pe un colț de canapea, îngîndurată, nedumerită, împărțită între amintiri a căror senzație dăinuia, și dorea s-o păstreze ca pe unele visuri plăcute și între gîndurile-i încurcate de viitor.

Era și ea ostenită și era două de către ziuă.

Greaua tăcere a câmpiilor noaptea pătrunsese de către toate părțile în orașul gălăgios și îl stăpînea în sfîrșit. Lumina electrică, limpede, era învederat stingheră, nepotrivită. Numai sforăitul nepotrivit al lui Marinică, și el mai potolit acum, obosit parcă, numai el strica liniștea.

Să divorțeze... se putea oare ? se întreba Medeea. Cum să înceapă lucrul ? Printr-o supărare neîntreruptă. Nici un cuvînt prietenos. Dar despăgubirile ? Cum avea să se facă cu ele ? Partea ei să nu se amestece cu a lui. Și cine avea să stăruie pentru ea ca să le primească ? Marinică nu mai era deputat, dar nici Sorțescu...

Oboseala covîrșea ; era tîrziu. Cineva trecu prin coridor, șuierînd încet o arie. Cine să fi fost cel care venea la oră așa de tîrzie și de unde venea ? Ce viață vie se trăia în București ! Ce deosebire față cu adormita și tîmpa de provincie !

Oboseala o prididi. Trebuia să se culce alături de el ? Nu ! Medeea se ridică de pe canapea hotărîtă. După o răzgîndire găsi tot ce căutase în gîndu-i pentru culcare.

Încet apoi, ca să nu se trezească, Doamne ferește, cumva bărbatu-său, scoase un cearceaf și îl întinse pe dormeză, lîngă fereastră ; luă binișor o pernă din pat, de pe căpățiul hărăzit ei. Lăsă storurile la geamuri, stinse lumina.

Peste cîteva minute se întinsese în culcușul înjghebat, mulțumită de prospețimea pînzeturilor, de trupul ei darnic mai întîi cu ea, apoi cu el, surîzînd iarăși amintirii ceasurilor petrecute cu Mihalache. Și adormi.

Într-un hotel mare, scump, lumea se scoală tîrziu, ca și în casele bogaților. Servitorimea păstrează cu grijă liniștea, ștergînd și măturînd pe coridoare, prin odăițe și pe scări. Bogatul are timp să doarmă. Vremea, la voia lui, și plăcerea sînt cele două dintîi bunuri pe care le stăpînește.

Doamna Voiculescu nu dormi decît vro șase ceasuri și se deșteptă. Se odihnișe. Nu mai avea trebuință de somn. Și parcă voia cît mai repede să fie trează, ca să retrăiască amintirile din ajun cu toată limpezimea ; să fie pe picioare, poate va pleca undeva să-l vadă ; să fie îmbrăcată, și să se uite în oglindă, ca să se asigure că este frumoasă.

Desculță, în cămașă, trecu în odaia de alături și deschise ușa de comunicație a acesteia cu coridorul, întorcînd

cheia. Mai mult : scoase capul pe coridor, zări o servitoare, care pricepu că doamna are ceva de spus și se apropie :

— Dacă vine croitoreasa mea, spune-i că poate să intre și să lucreze. Ca întotdeauna de altfel.

Pentru croitoreasă deschisese, dar mai avusese o fărmă de speranță scoțind capul pe coridor : că l-ar putea zări pe Mihalache, întâmplător, adus de efluviiile dorului ei. Nu-l zărise, și ochii străbătuseră pînă la ușa camerei lui.

Peste cîteva minute, Medeea auzi foșnetul mătăsurilor și al stofelor mînuite de Eliza. Croitoreasa umbla cu grijă și nu da niciodată la mașină pînă n-o vedea pe doamna și n-o întreba dacă poate face zgomot.

Marinică dormea, dormea, dormea ; se refăcea greu și se culcase cu gînd să doarmă mult, să se odihnească. Nu avea ce-i spune nevestii-sii, nu avea alta nimic mai bun de făcut decît după-amiaza, pe înserat, să se ducă la șeful lui politic, ca să-l întrebe răspicat ce-i cu despăgubirile.

O LECȚIE TÎRZIE, DAR NEÎNȚELEASĂ, ȘI,
INTR-ALT LOC, UN ȘEF POLITIC ÎN
TOANE RELE.

Marinică se dădu greu jos din pat, neîmboldit de nevoia sau dorința de mișcare. Se uită la ceasornic : patru. Mult dormise și tot nu se înviorase.

Și iar era singur, ca azi-noapte cînd venise. Medeea fusese și plecase. Era supărată pe el, iată dovada : își așternuse și dormise pe dormeză. Să fie sănătoasă ! O s-o împace el într-o bună zi.

Marinică încercă două-trei mișcări gimnastice, dar măduarele se supuneau anevoie, cu suferință.

Și amintirea doctorului, a medicamentării întrerupte se amestecă în cugetul lui cu imaginile trunchiate ale vieții trăite cu Pițigoiul în întunecata cameră de hotel provincial în care se culcase un șir de nopți. Cîntece înviară în auzul lui și, fără

să vrea și să știe, murmura, strîmbîndu-se ca șantezele, pe cînd se îmbrăca și se chivernisea.

Auzi un zgomot de foarfece în odaia de alături. Croitoreasa ! Blonda ! Și asta poate că nu mai voia să-l părăsească !

Se apropie în doi pași mari de ușa odăii și întoarce, cît putu de încet, de tănuț, cheia. Ce mutră se potrivea să facă față de fetișcana asta ? Îi datora ceva la urma urmei ?... Dar nu-i făgăduise nimic ! Nimic alta decît ce se promite în asemenea cazuri și nu se ține niciodată. Așa de naivă să fie încît să mai creadă și acum...

În odaia de alături se auzise totuși crîșnetul cheii în broască. Doamna Voiculescu îi spusese croitoresei că bărbatu-său nu s-a sculat încă, dar că poate să dea la mașină, fiindcă dormea de pe la miezul nopții. Doamna îi spusese dinainte de prînz, de cînd coborîse jos în restaurant și-i spusese și croitoresei să mănînce, și-i trimisese, nu după multă vreme, mîncare în sufertaș, ca de obicei.

Eliza trăsesese tot timpul cu urechea. Aflase că el venise, că se prea putea să-l vadă ! Larma străzii, pașii de pe coridor se trudea să le înlătore din auz, ca să audă numai mișcarea de aproape, din camera în care se afla el. Ce ostent trebuie să fie ca să doarmă atîta ! Cine știe pe unde și cît a alergat cu revoluția asta ! Nu va fi închis ochii nopți întregi și cine știe ce prăpăd va fi văzut ! Poate că l-au sărăcit țărani cu desăvîrșire, cu jaful și cu focul.

Eliza auzi un mormăit... Al lui ? Nu cînta, cum ar fi oîntat ? În asemenea împrejurări ! Apoi auzi cheia întorcîndu-se în broască. Se-nchidea ? De ce ? Desigur că ea nu auzise bine. Totuși, de la ușa plecaseră zgomotul, de la broască părea, și să juri că fusese de întors de cheie ! Dar omului i se năzare ușor, mai ales cînd e cu inima sărită și cu capul aprins cum este ea.

De atîtea zile îl așteaptă ! Îl așteaptă nu pentru că îl dorește, ci ca să vadă limpede : o mai iubește el ? N-a uitat ? Și parcă îl și dorește, cum nu l-ar dori ? Nu i-ar trebui, la urma urmei, căsuța liniștită, cu grădiniță, în care spusese el că ar fi fericiți amîndoi și pe care i-o făgăduise. Ce să-i ceară acum, cînd e sărac ? Nici dacă ar fi bogat nu i-ar cere-o. S-ar mulțumi cu dragostea lui, pe care ar vrea, e drept, să n-o mai împartă cu alta, nici chiar cu cucoana asta înfumurată și care nu-l iubește cît ea. Nu-l iubește de fel !

Să fi întors el cheia?... De ce? Poate pentru că se primenea și pe urmă are să deschidă. O, dar mai deunăzi, în odaia de hotel din Leorman, ca asta, aproape gol?... Și ea, fără rușine — ba rușinată, dar rămânând locului, cu el, în voia lui!... Și acum închidea ușa, ca să nu-l vadă ea! I s-a părut, i s-a năzărit ei!

Se apropie în vârful picioarelor de ușa închisă, își lipi urechea, se lipi cu tot trupul. Dar îi bătea așa de tare inima, că și-o auzea prin lemnul ușii. Se trase cu o jumătate de pas înapoi și rămase dreaptă, ațintită toată, cu auzul încordat.

Ce se mai aude acum? Alături s-a deschis repede ușa de către coridor... Pleacă! A plecat cel dinăuntru!

Nehotărâtă o vreme, nedumerită, deznădăjduită, cu brațele în aer, cu gura deschisă, era să țipe și, fără să știe ce face, sări la ușa ce da în coridor, o deschise și ieși întreagă, să vadă. Dar cel plecat se zorise, nu se mai vedea.

Eliza alergă pe coridor pînă la capătul scării și se plecă pe balustradă.

Îl văzu; el era! Se oprise cîtva în dreptul unei oglinzi și acum cobora demn, liniștit parcă. O clipă, și pieri după scară.

Eliza se dezdoi de pe plimbul scării și, cu fața răvășită, cu șuvițe de păr desprinse, zdrobită, aproape gîfîind, se întoarse către camera ei de lucru.

— Ce este, domnișoară? o întrebă o cameristă, care o cunoștea. Pari speriată.

— A ieșit cineva din odaia de-alături...

— Domnul Voiculescu; a plecat. Nu știai că-i acolo?

— Nu știam, că era ușa închisă...

— Care ușă?

Eliza își frămîntă fața, înălță sprîncenele, își trudi mintea să găsească un răspuns.

— Care ușă? întrebă iar camerista, nepăsătoare, dar cu stăruință.

— Cea dintre odăile noastre. Dintre dormitor și unde lucrez eu. Doamna Voiculescu a plecat de mult... și credeam că împreună cu el.

Eliza intră în odaie. „N-a vrut să mă vadă!“ bîlbîi ea și o podidi plînsul. Se lăsă într-un scaun, ca pe o povară netrebnică. Nu-i mai venea nimic alta în minte decît că e

nenorocită. Se vedea pierdută — și-atît, nu avea gînduri, numai lacrimi.

Plînse mult, mereu ștergîndu-și lacrămile din obișnuință, căci nu-i trecu de fel prin minte că nu trebuie s-o vadă cineva plînsă, urîță. Plînse și, la o vreme, lacrămile conteniră, fața, mintea i se înseninară.

Cît era ceasul ? Destul de tîrziu, ar fi putut pleca acasă mai devreme. Mă-sa aștepta vești de la Ion și nu mai veneau. Ce se va fi întîmplat și cu el ? Un frate avea și ea, și-acela militar, ferecat de cazarmă cu anii...

Avea ea oare dreptate să creadă că el a părăsit-o cu desăvîrșire ? Îi reveni iar Voiculescu în minte Elizei. Închisese (Eliza încercă de astă dată ușa de către iatac, buclucașă), da, închisese și plecase fără să încerce s-o vadă, deși auzise mașina de cusut și freamăt de mătăsuri...

Dar chiar mîine au să fie iarăși amîndoi la un pas unul de altul și n-au să se petreacă lucrurile tot așa. O fi fost omul scos din fire de nenorocirile ce i se întîmplaseră... Nu doarme un om paisprezece ceasuri de plăcere ! Poate că e gata să-și curme viața, săracul ! Să-ți pierzi averea !... El n-are meserie. În afară de pămînt și acareturi nu are altceva decît o nevastă cheltuitoare. Bietul om ! L-or fi amenințat sătenii că-l omoară dacă mai vine la moșie... Ce față o fi avînd ?... Bărbații nu plîng... S-o fi spăimîntat și el de cum arată, uitîndu-se în oglindă pe cînd se îmbrăca, și atunci a închis ușa. De-aia se mai uitase o dată pe scară. Cum să n-o zăvorească un om frumos ca el, cînd poate arăta cumplit de rău, cînd era urîț ?

Întremată, Eliza se apropie de oglindă, se pudră mult, ca să se piardă urmele lacrărilor, își orîndui șuvițele scăpate cînd se plecase peste rampa scării și plecă.

Coborît în Calea Victoriei, domnul Voiculescu se urcă de-a dreptul într-o birjă elegantă, care parcă pe el îl aștepta înaintea marelui hotel.

„Semn bun !” gîndi deputatul, mulțumit și de dibăcia și înlesnirea cu care scăpase de Eliza, ca și de ideea că atîta somn cît dormise el cu siguranță că-l dresese cu desăvîrșire.

În goana cailor muscălești, răspunse la cîteva saluturi în dreapta și în stînga. „Blonda ! Pițigoiu !... ar trebui să mă

astămpăr, ce streche m-a apucat ? se gîndi el. Nevastă-mea îşi toarnă rochii mereu, parcă am avea hambarele pline ! Inconştienţă oribilă din partea ei ! Am să i-o spun verde după ce i-o mai trece un pic supărarea pe mine. Am, va să zică, ce să-i opun cînd va spune că am lăsat-o la hotel ca pe o... Să înceteze luxul !... Despăgubirile, cînd or veni... Nu mai sînt la putere ! Şi tocmai acum ar fi fost nemerit să fiu ! Blegii noştri de şefi lasă frînele puterii cînd ne crapă nouă buza mai tare de ea. Nu le pasă de noi ! Proastă conducere de partid !“

La şef, la conul Nicu Rovine acasă, era lume multă. Prin porţile larg deschise tocmai intrase un cupeu, şi din curte pînă la scară spinări se încovoiaseră, pălării fuseseră luate repede din cap. Feţele plecate zîmbeau cu umilinţă, pe cînd ochii se dădeau peste cap în sus, ca să zărească şi să-l petreacă pe cel venit.

Grozav ar fi vrut şi Marinică să vadă cine venea la şef în cupeu. Cu siguranţă că unul dintre grangurii cei mari. Cine ştie ce avea să pună la cale în privinţa alegerilor apropiate. Şeful avea să-l primească pe grangure numaidecît, îndepărtînd cu un gest pe cel care apucase să pătrundă pînă la el, lăsîndu-l cu vorba-ncepută. Chiar deputaţii, ce însemnătate aveau ei, pe lîngă adevăraţii cîrmuitori ai politicii ? Pînă şi miniştrii multă vreme nu aveau cuvînt faţă de cei cincisase şefi.

— Cine era în cupeu ? cine era ? întrebă Marinică stăruitor pe nevoiaşii din curte.

Aceştia, după ce-l salutară pe domnul deputat, fără fîstîceală şi mai cavaliereşte, îl informară.

Fusese conul Mişu Mavromachi. Avea să-l ţină mult de vorbă pe conul Nicu. Iar nemeriseră rău !

— Uite, dumnealui, nea Vasile, care are zece voturi în familie, spuse unul dintre „clienţi“, vine regulat, în fiecare zi de două săptămîni, şi nu-i poate vorbi. Alaltăieri, eram şi eu aici de faţă, îl vede conul Nicu, îl cunoaşte, îl cheamă şi-i dă un pol. Nea Vasile deschide gura să vorbească, şi ce credeţi că se întîmplă ? Un cîine roşu sare în spatele conului Nicu, şi boierul se-ntoarce, ia javra în braţe şi fuga cu ea în casă. Şi pe urmă n-a mai ieşit afară !

Și pe trepte oamenii așteptau, cu capul plecat, răbdători. În marele vestibul al palatului, pe canapele, pe scaune, adăstau să fie primiți deputați, senatori, profesori, avocați, lume bine îmbrăcată, cu ifose atîta vreme cît nu se deschidea ușa prin care putea să apară șeful sau să fie văzuți de el — și cu fețele schimbate : mironosite, dulcege, nesincere, viclene, fățarnice, cînd ușa aceea prindea să se miște.

Și pentru că șeful de obicei vorbea tare, lumea din vestibul mai mult tăcea, cu auzul încordat, doar va putea prinde ceva. Nu puteau afla și dacă e în toane bune conul Nicu, ori, ca de multe ori, îi miroase a praf de pușcă, bufnește și trăsnește.

Boierul Nicolae Rovine era os domnesc. De statură mijlocie, bine încheșat, mușchiulos, în veșnic neastîmpăr, omul acesta avea o expresie, în înfățișarea lui cenușie, în ochii verzi, bulbucăți, de energie sălbatică. Pînă și în consiliile șefilor neînfrînarea lui era temută. Neaprobarea lui oricînd se putea prefăce în scandal, în torent prăbușitor de stavile și de demnități. Le trebuia multă abilitate celorlalți ca să-l înduplece. Numai de vodă poate că-i păsa, dar și la rege era adus, după multe pregătiri și hotărîri luate și limpezite de celelalte căpetenii, în deplină înțelegere cu el. Iubea și ura cu patimă, dar fără statornicie. Înjurătura, pumnul, ciomagul, spada erau arme deopotrivă la îndemîna lui, mai satisfăcătoare decît lungile discursuri, pe care, la nevoie, le tîcnea de minune. Darul vorbirii nu le lipsea oamenilor noștri de stat, cei mai mulți avocați. Un singur lucru ura fără preget : partidul advers, în care totuși se întîmpla să aibă prieteni, și anume, pe admiratorii lui. În crîncenele lupte politice din România, temperamentul lui năbădăios, vijelios folosise mult partidului : în alegeri, cu prilejul întrunirilor de protestare sau de răsturnare de guvern, și conul Nicu fusese duhul învierșunat al scandalului. Dar tot din pricina feleșagului bătaios al conului Nicu, cînd veneau la putere „ai noștri“ nu puteau guverna mult și se răsturnau. Ar fi putut lua el șefia, singur, ca os domnesc ce era și ca mare proprietar, dar n-o voia. Un om ca el ar fi trebuit să reteze cîteva capete boierești din tabăra lui ca să poată cîrmui. Împotriva murmurului, a crîcnelii el nu putea

lătra sau să se gudure — mușca, rupea, sfîșia mai degrabă. Cîntea lui se știa că este fără pată. Era singurul care cheltuise și din pungă pentru idealul politic !

Dar nu se gîndea, nu-i venea în minte că e dator să-i oprească și pe alții de a fura. Nu se gîndea că golanii, bătaușii care tremurau înaintea lui nu se mulțumeau să-i facă pe alții să tremure înaintea lor, ci voiau să nu mai aibă nevoie de suta de lei a conului Nicu și de umilința fățarnică cu care i se închinau. Ciomăgașii, numiți de el în funcții, oameni care își puseseră pielea și onoarea civică în primejdie, voiau și se credeau îndreptățiți să înșele, să fure statul, să falsifice și să trăiască apoi ca rentierii, ca oamenii slobozi. Foarte rar, firește, reușeau să se procopsească într-un an, doi, în patru, cît putea ține o guvernare. Iar dacă izbuteau, căpătau alte gusturi, alte ambiții, și în loc de frînghia de tei ce-i ținea legați de partid, de conul Nicu erau împiedecați cu funie de mătase.

Conul Nicu avea în mai multe județe oamenii lui, deputații și senatorii lui, de altfel ca și ceilalți șefi. Pe Voiculescu îl înrolase prin tată, prin Voicu, carele, în ultimele zile ale vieții sale, făcuse ceva politică, anume pentru fiu-său, ca să-i lase acestuia o moștenire mai mult. Panaiotis, de pildă, tot din același partid, era omul lui Mavromachi. La nunta lui Marinică cu fata lui Ghiță Păun, șeful, care primise să-i fie naș, venise cu un alai întreg de politicieni. Între casa partidului, din Leorman, și casa tînărului mire, fusese în ziua aceea o forfoteală neconținută. Deputăția se vedea cît de colo că e pusă în foaia de zestre și că e darul cel mai de seamă al nașului.

Marin își aducea aminte și acum, în sala de așteptare, cum se înroșise Medeea, din albă ca o camelie ce era, cînd conul Nicu o luase de gușă și ochii lui verzi ca buratecul și boboșați se făcuseră și ei cenușii, și cum îi bătuse și lui inima de mulțumire.

Dar privilegiul nașiei nu-l mai simțise Voiculescu mai tîrziu. Șeful îl muștraluia și pe el și-l pironea locului cu privirea și cu vorba, ca pe toți partizanii ceilalți.

Vîrsta — avea 60 de ani boierul Rovine — nu-i ciupea din tîfnă și nu-i muia cerbicia năbădăioasă. Parcă nimeni nu

era destul de deștept pentru planurile lui și nici de bunăcredință. Fața i se săpă tot mai cruntă și mai neprietenosă. Remușcări cumplite și a căror zădărnicie era în stare s-o cunoască îi frământau inima de mare patriot. Se gîndea la regele străin de pe tron, în fața căruia trebuiau să se închine ei toți, oamenii politici ; se gîndea la el, cu bănuiala că acela ar fi cel dinții care să ne dea, ciovîrtă, în ghearele vulturului cu două capete. Înțelegea boierul român că mîntuirea țării noastre sta numai în unire cu Ardealul, cu nația curată și ageră de-acolo, nestricată de belșug, de hatîruri și de picușuri ca aceea din România. Doar ce altă politică putea să ducă și el, și partidul lui, și țara chiar ? Și peste Prut și peste Carpați : aceiași dușmani hrăpitori. Nu te puteai bizui nici pe unii. Și nu se potolea, în cugetul lui, boierul Nicu decît gîndindu-se că regele e bătrîn și că urmașul lui, crescut între noi, cu vlăstare crescute pe pămînt românesc, se va pătrunde de nevoile adevărate, de idealul național.

Bătrînul rege ajutase și el la înfăptuirea unei Români de sine stătătoare, și marea lui patimă, avariția, și-o putuse nutri din belșug. Dacă nu lucrase cu inimă curată, ci ca german, poate că mai era încă destulă vreme, după moartea lui, ca viitorul rege să îndrepte totul, să armeze țara, să facă altă politică, slobodă, și să îndrumeze către sfintele țeluri îndreptățite ale tuturor românilor.

Voiculescu se dezbrăcase de pardesiu, se înfundase într-un fotoliu și aștepta.

Într-un târziu, Mavromachi, care intrase la amicul și egalul lui fără ceremonie, fără adăstare, și nu ținuse socoteala de cîtă lume aștepta, ieși cu pasul lui moale, trîndav, cu zîmbetu-i de bătrînă cochetă în ochi și pe gură.

Ușa năprasnică se deschidea acum des ; unii ieșeau, alții intrau. Cînd îi veni rîndul, Marinică, cu capul plecat, pătrunse în camera de primire. Închizînd ușa, așteptă.

— Ce-i cu tine ? strigă șeful. Ați făcut-o fiartă ! Ha !

„E în toane bune ?“ se întrebă Marinică, pînă să nu deschidă gura și privind pe sub gene. Dar văzu pe dată că șeful era încruntat și enervat.

— Credeți că merge ! rosti tare conul Nicu. Jupuiți zece piei de pe țărani și nu vă așteptați la revolte. Acum

vreți armată, ca să-i împușcăm. Noi asta n-o vrem, și ne-am dat demisia ! Și dacă oastea nu vrea să tragă, să cerem ajutor de la unguri ? De la dușmanii pe care vrem să-i vedem tocmai în Asia ? Vedeți ce-ați făcut ?

— Coane Nicule, îndrăzni Voiculescu, pe moșia mea nu s-ar fi sculat un om fără pilda altor sate. E de vină prefectul din Botoșani !...

— Toți sînteți niște gogomani, vorba lui conu Petrache ! Mai rău : sînteți nebuni ! Vă minăți locurile pe care seďteți. Dar las-o pe asta ; sînt sătul ! O să poți ieși în alegeri, e vorba ? Pe chestia vărsării de sînge inutile a guvernului, poți să te alegi ? Ce faci dumneata acolo, dumneata, reprezentatul meu ? Unde-ți sînt alegătorii ? Ce faci ?

Vocea șefului bubuia. Voiculescu, galben, își adusese aminte ce făcuse în zilele acelea în Leorman, serile de la varieteu și spasmele de isterie ale Pițigoiului. Poate că se amestecase aci vrun spion ?... Dar tot găsea că șeful prea strigă la el ca la o slugă. Picioarele i se muiaseră, iar o furie ascunsă sporea în inima lui.

Fără să știe, se îndreptă, ridică fruntea și se încruntă și el. Ideea demisiei din partid și trecerea lui la ceilalți, acum, în preziua alegerilor, îi și trecuse prin gînd.

— Și ce se petrece în județul tău ? Întrebă mai potolit, bănuind poate supărarea „clientului“.

— Ca pretutindeni ! răspunse uscat, rece și aspru Voiculescu.

— Ai venit să mă întrebă desigur de despăgubiri ?... grăi dulce, înșelător însă, conul Nicu.

Voiculescu se însenină pe dată. Zîmbetul de sclav iubit îi îndulci chipul. Se pregătea să vorbească.

Cu o aruncătură de ochi, boierul văzuse schimbarea de pe fizionomia omului lui, și o indignare mai puternică decît cea de adineaurea îl ajunse. Dădu cu pumnul într-o masă și vociferă :

— Asta e toată grija voastră ! Să vie și ungurii și bulgarii aici, numai să fiți despăgubiți ! Asta este tot ce puteți gîndi în asemenea zdruncin al națiunii !

Și înghițind un nod în gît, voind să se stăpînească :

— Vi se va da ! Nu mai faceți mutrele astea de ciocli, domnilor moșieri, domnilor deputați ! Sătenii vor fi împușcați pînă la unul, dar veți fi despăgubiți !

Ca să nu izbuornească și mai primejdios, conul Nicu se întorsese cu spatele și-și strîngea pumnii.

Cînd se întoarse, auzind ușa umblînd, Voiculescu dispăruse, și alt cetățean se pleca umilit, arătîndu-și toată chelia înaintea lui.

— N-ați fost niciodată în stare să guvernați ! vorbire Voiculescu în auzul celor înșirați pe trepte, care ciuliseră urechile și se înghionteau.

Din mersu-i precipitat, Marinică nu se opri decît departe de palatul șefului, la o răspîntie, cu craniul plin de o idee. Să telegrafieze imediat lui Haznagogian, șeful partidului advers din Leorman. Și parcă vedea depeșa și-o citea :

„Domnule președinte,

Vă rog să mă înscrieți printre soldații partidului d-voastră, printre cei mai devotați drapelului sub care nu se adăpostește nici o lașitate de conștiință și de acțiune : în partidul care a îndrăznit bărbătește să ia cîrma țării, ca s-o salveze de rebeliunea țărănimii !“

Răschirat, țepăn, înfipt în marginea trotuarului, cu o mîină la frunte, Voiculescu cugeta. Ce vîlvă ar fi stîrnit asemenea depeșă ! Haznagogian ar fi înserat-o numaidecît la primul cuvînt al gazetei lui locale, cu litere de-o schioapă. Ar fi convocat îndată comitetul executiv. Da, și poate că nu ! S-ar fi putut îndoii, pentru că o telegramă nu e iscălită și poate fi farsă, tragere pe sfoară. S-or mai fi făcut asemenea păcăleli.

Atunci ? Cum rămînea cu depeșa lui și chiar cu demisia ? Publicată aci la București într-un ziar și expediată cu poșta, altă socoteală !

Să se ducă acum la *Generația nouă* ? Vreo doi reporteri de-acolo îl cunoșteau de pe cînd fuseseră unul la Leorman gazetar, iar altul la un jurnal al conului Nicu, și amîndoi îl ciupiseră cu cîte o sută de lei.

Dar o redacție e lucru așa de stînjenitor, iar redactorii te trag de limbă, zîmbesc între ei — intelectuali nu

sînt ? — și tu rămîi prost, cu toată moșia, deputăția și ifosele tale.

Și demisia trebuia să și-o dea și să se înscrie la guvernamentali. Dar pentru care folos ? Cadrele din județ ale guvernului erau complete, desigur. Pe cine ar fi putut să înlăture ? Puteau să creeze pentru el o demnitate nouă ? De ce nu ? Transfugii — căci așa avea să-l poreclească *Trîmbița Leormanului* — sînt cumpărați scump.

Oricum, era mai cuminte să se înțeleagă mai întîi cu vreun călifar de la guvern. Haznagogian era destul de tare, avea să fie vicepreședinte al Senatului, fusese o dată ministru. Să se întoarcă la Leorman, asta avea de făcut ! Și cît mai curînd, pentru că alegerile se puneau la cale, candidaturile se fixau acum.

Afurisitul de Pițigoi avea să creadă că venise pentru el ! Și ce mutră avea să facă Panaiotis cînd i-o spune că au să fie adversari politici. Dar avea să tacă mai întîi și să se înțeleagă cu Haznagogian, singurul cap sănătos din județ.

Voiculescu voi să se urnească din loc ; se dumerise. Dar se opri ; două trăsuri se încrucișau și-și tăiau calea.

În răstimpul cît aștepta, zări peste birji, din spate, o siluetă prea bine cunoscută, trezitoare, care făcu lumină în spiritul lui preocupat o clipă și se stinse deodată. Silueta era de femeie. Cine e ? cine e, de o cunosc așa de bine și cu atîta interes ? se întreba el, grăbit să alerge cîtiva pași după ea.

Trecu drumul, se înfundă în ulița strîmtă, întunecată aproape la ceasul acela, și se opri.

„Da ! o cunosc prea bine ! E croitoreasa nevasti-mii, Eliza, de care de-abia scăpai. Mai bine că n-am întîlnit-o ! Ce era să-i spun ? Să începem iar ? N-am destule pe cap ? De mi-aș fi făcut măcar injecțiile toate !... De-acum nu mai le continui !... La ce m-aș străpunge cu atîtea ace cînd toată lumea e sifilitică și nu-i pasă ? Poftim ! e ora șapte, mi-e foame, și pe nevastă-mea nici n-am văzut-o ! Biata Medeea, și văd bine că nici azi n-o s-o văd“...

Și Voiculescu se-nveseli deodată ; uitase tonul cu care-i vorbise șeful, noua situație în care avea de gînd să se așeze. Îi era foame și se îndreptă către restaurant. De-acolo avea să plece la gară.

Domnul Haznagogian, șeful partidului guvernamental când i se aduse cartea de vizită a lui Marin Voiculescu, adversar politic, se încheie la haină, ca să-și adune ideile vagi, își strînse barba de patriarh în palme, o netezi lung și, foarte mulțumit, porunci servitorului : „Să vie și să nu mai lași pe nimeni să ne turbure !” Și iar își deschise redingota, deschise tabacherea și aprinse o țigară.

Pătrunzătorul bătrîn bănuise că Marinică va da ochii cu el. Nu fusese sigur, dar se așteptase. I se păruse că el, în locul lui Voiculescu, așa ar face.

Haznagogian fusese înștiințat prin copoii lui, care adulmecau pînă la București, mai întîi că moșierului de la Răzoarele, protivnicului politic, i-a fugit nevasta cu Mihalache Sorțescu de mai bine de două săptămîni. Că Marinică, bietul băiat, căutase mai întîi să se consoleze cu dragostea unei fete mari. Iar ca să arate lumii leormănene că nu-i pasă, venise cu fetișcana în orașul lui, trăsese cu ea la hotel și se plimbaser pe străzi în văzul tuturor. Dar că nu se mîngăiaser destul Voiculescu numai cu atît, și, în tovărășia secăturii de Leonida Panaiotis, bătea șantanurile și se înhăitase cu o mucoasă de cîntăreață, foarte stricată.

Pesemne că acum, socotea Haznagogian, omul își venise în fire și voia să-și vadă de interese. I-ar fi fost greu să facă politică mîna în mîna cu Sorțescu, pe cît era de firesc să-i fie adversar. Și-i venea să rîdă bătrînului politician, gîndindu-se cît de înverșunat adversar ar putea să fie Voiculescu.

Șeful județean nu-și putea închipui că ceea ce știe el Marin încă nu afluase. Ce i se întîmplase lui Voiculescu acasă la conul Nicu Rovine, în ajun, nu ajunsese încă în provincie, și chiar dacă ar fi ajuns zvonul scărmanelii boierești, nu s-ar fi putut crede că poate hotărî o demisie.

Cu drept cuvînt. Cînd se gîndise mai liniștit, Marinică găsisese pricina pentru care-i vorbise conul Nicu așa ! Despăgubirile ! Boierul Rovine era și el disperat că, nemaifiind la

putere, „ai noștri“ vor trebui să se mulțumească cu cît guvernul, adversarii, se va îndura să le dea și mai înțelese conul Nicu cîți partizani vor pleca în tabăra guvernamentală, anume ca să fie despăgubiți din belșug. Așa chiul Marinică nu voia să mănînce ! Tonul cu care-i vorbise șeful era un pretext binevenit între ei doi, iar lumii avea să-i spună alte baliverne, alte gogoși. Prea multe și crîncene sacrificii voiau partidul și șefii ! El, Marinică, cheltuisese, ca să se aleagă deputat, patru mii de lei, pe care abia după o lună de zile de parlament deschis îi destorsese din indigenate.

Haznagogian își primi noul mosafir cu multă căldură. Îl așează chiar el pe scaun, în bătaia luminii revărsate în odaie prin fereastră, iar el se trase în umbră, pe o canapea.

Ce deosebire de la spulberaticul și mojiul boier Rovine pînă la bătrînul venerabil care dezmierda cu fiecare cuvînt, cu privirea, care tăcea, pînă cînd își isprăvea tot ce avea de rostit mosafirul. Alt om ! altă tactică !

Voiculescu simțea, vorbindu-i, că șeful ascultă și cum-pănește fiecăre vorbă ; că-i răspunde în gîndu-i unchiașul iscusit, dar că adastă, ca să se mai chibzuiască.

Fuiorul de argint pe care-l scărmana în neastîmpăr nervos gazda, ca zvrilit cîteodată, strălucea ajuns în bătaia luminii, și iar cădea pe pieptul plecat înainte.

Covoarele scumpe, groase, grele, moi, pe jos, pe pereți, înfundînd pînă și ușile, înăbușind cuvintele grăite acolo, erau ca o cheazășie că nimic din ce se rostește nu va colinda piața.

Dar și Haznagogian avea de ce să se minuneze și să fie mulțumit. Voiculescu îl cucerise. Bărbatul de care i se spusese că e năuc de cînd l-a părăsit nevasta nu pomeni o dată, în tot timpul îndelungatei convorbiri, numele adevăratului adversar, al lui Mihalache Sorțescu, și nimic de-asemenea asupra adevăratei pricini a demisiei dintr-un partid și-a trecerii în celălalt.

Nu rostise nici numele lui Cuțumis, care umbla să se procopsească, în pofida lui, cu averea soacră-sii. Sigur că știa că soacră-sa se mărită și din madam Păun devine madam Cuțumis. Tare bărbat, și drept avea să divorțeze, cînd nu mai putea spera decît la resturile ce vor rămîne netocate de șiretul subprefect. Altul, în locul lui Voiculescu, ar fi cerut să i se dea locul de deputat ce i se acordase lui Cuțumis, intrat în partidul guvernamental de cîteva zile.

Despre despăgubiri, da, fusese vorba pe larg, și asta îl câștigase pe șef. Voiculescu se arăta om serios, adevărat om politic și moșier, om care își dă seama de valoarea sa reală și știe că face parte dintr-o clasă ale cărei privilegii nu trebuie călcate, nesocotite sau vândute în schimbul unei faime demagogice. Și, cântărindu-l și prețuindu-l, Haznagogian își zicea în sine : „Ce partidă bună ar fi ăsta pentru nepoată-mea, Frusina !“

— Ca să dăm o lovitură măiastră, grăise bătrînul iscusit, după multă cugetare, să faci așa cum te-oi povățui eu. Scrie mai întâi o scrisoare, adresată mie — „Domnule președinte“ — iscălește-o și pune-i data de azi, de alaltăieri, de-acum o săptămână, cum vrei, și dă-mi-o s-o am la caz de trebuință. Nu voi comunica-o decît oamenilor siguri din comitetul executiv. Pe de altă parte, să nu-ți dai demisia din clubul geanabeților (așa-i numea șeful pe ceilalți) ; dă ochii cu ei, arată-te nemulțumit de cum s-au purtat în chestia țărănească, în răskoale adică, și spune-le că-ți pui candidatura ca independent. Pe care poți dintre ei roagă-i să te sprijine, să te voteze. Noi, în taină, de asemenea te votăm. Umblăm și cu suveica, firește. O dată ajuns în Parlament, te înscrii — dacă nu avem alte interese de încăputat, tocmai pentru că vei părea independent — te înscrii în partidul nostru. Vreau însă să te am la mîna, și numai cînd voi crede eu de cuviință să te faci soldatul nostru, adică să te înscrii printre căpitani.

Ochii lui Marinică scăpărau de bucurie. Va să zică, mai mult ca sigur avea să intre iarăși în Parlament. Leormanul era totdeauna guvernamental. Veșnic, în ajunul alegerilor, opoziția, cu proteste telegrafice la suveran, se retrăgea de la vot.

Voiculescu se ridică în picioare, gata să alcătuiască cererea de înscriere, fără pic de șovăială. Haznagogian îl întreabă dacă n-ar fi dispus să se mai gîndească și-l pofti în birou. Cererea de înscriere în partid, ticluită și iscălită, fu închisă într-un sertar.

— Am gînduri mari cu dumneata ! îi spusese șeful, îmbrățișându-l aproape, cînd se vădea că pleacă. Mai vino pe-aici ! Vino la mine și ca prieten. Vino mîine seară la masă, sau poimîine ! îl pofti Haznagogian, gîndindu-se cît ar fi de potrivit Marinică, o dată divorțat, pentru nepoată-sa Frusina.

Cînd să plece, să se despartă de unchiașul amabil, pentru care simțea un devotament de cîine mops, în coridor, prefectul județului se arătă în capul scării. Un repede schimb de priviri se țesu între Voiculescu și șef. Haznagogian era să-i facă vînt printr-o ușă, dar se răzgîndi.

— E cel mai bun băiat, șopti bătrînul, și mi-e credincios. Lui pot să-i spun. Și cred că-ți poate fi de folos chiar de acum. Nu vrei să-ți vezi mîine conacul ?

Cu șovăială, prefectul se urcase și el, încet, în capul scării și luase oarecum parte la ultimele cuvinte.

— Ce zici ? îl întrebă șeful pe prefect, a cărui mîină întinsă o luă și o uni cu dreapta lui Marinică.

Cei doi bărbați se mai cunoșteau, dar nu erau prieteni. Își strînseră mîinile și ascultară.

— Ce zici ? repetă șeful. Poate să-și vadă moșia ? Nu e nici o primejdie ?

— Absolut nici una, în tovărășia mea și a colonelului. Plecăm cu o gardă de jandarmi călări, cu săbiile scoase, cu căști de fier, ca vodă ăla Mitropolie. S-ascund țărani de noi în gaură de șarpe ; și-apoi s-a potolit răzmerița.

— Vă sînt recunoscător și dv., venerabile șef, și dumitale, domnule prefect.

La vorba șef, prefectul îl privise adînc pe Haznagogian, care dase dulce din cap și bătuse afirmativ din pleoape.

— Mîine la ora șapte dimineata, pe răcoare, plecăm. Nu ne oprim la Podeni, unde s-a reluat munca și unde n-ar fi fost atîta balamuc dacă nu veneau și țărani de la Răzoarele, ai dumitale, rosti prefectul.

— Ai mei ! Mizerabilii ! se înfurie Voiculescu, dar se gîndi că trebuie să plece, tăcu ; prefectul avea desigur de raportat lucruri de seamă.

Își lepădă mînia, zîmbi, salută, strînse mîni și plecă.

Fericitul politician se simți în stradă, privind orașul sigurei lui deputații, ca un flăcău de șaptesprezece ani, care descoperă că a mai crescut și că-i mijesc mustățile.

Pe-acasă pe la el fusese și găsisese totul în orînduială. Aflase și de acolo și din oraș cum fusese risipit șuvoiul de răzvrățiți de către oaste și că țărani lui tot nu se astîmpărau. În unele sate ieșiseră oamenii la muncă, dar la Răzoarele ba.

Să se ducă la club omul fericit ? La care club ? la cel liberal ori la cel conservator ? Nu ieşise dintr-un partid şi nu intrase în celălalt, pe faţă. Deşi făcuse cererea de înscriere şi-i pusese data zilei în care fusese beştelit de conul Nicu Rovine, nu se putea încă duce la clubul partidului. La clubul, acum al opoziţiei, se temea să nu-l întâlnească pe Leonida Panaiotis, şi grecul păcătos să-l care iar la *café chantant*. Piţigoiul era nostim, ce-i drept, dar l-ar fi ținut toată noaptea, l-ar fi obosit peste măsură, ca după obiceiul ei, şi el voia ca a doua zi, la şapte dimineaţa, să purceadă în tovărăşia prefectului spre moşie. Deşi era mai sigur acum ca oricînd de despăgubiri împărăteşti, ţinea să vadă cu ochii lui ce i se părăduse, dacă nu cumva, cu mici reparaţii, casa putea fi bună de locuit.

Cu gânduri fericite, Voiculescu se plimbă cîţva, cu mîinile la spate, prin străzile cele mai tăcute ale oraşului şi, pe nesimţite, cu venirea serii, ajunse la casa soacră-sii.

Marinică fu primit de soacră-sa în acelaşi salonaş intim în care o găsisese la ultima lui vizită. Cînd intră, ginerelui îi veni să se frece la ochi, i se păru că visează. Cucoana Evlampia şi Cuţumis, în aceleaşi poze erau, ea pe otomană, el în apropierea ei, fumînd şi cu filigenele de cafea alături, ca şi cum n-ar fi trecut atîta sodom de vreme peste ei.

Totuşi, cîtă schimbare ! Fostul subprefect nu mai părea de loc la strîmtoare, şi nici Voiculescu nu mai putea avea, faţă de el, de amantul mamei soacre — mîine, cine ştie ? tată-socru poate ! — fala şi trufia unui deputat faţă de un prăpădit de funcţionar.

Marinică nu se mirase decît că-i găseşte pe cei doi ibovnici exact în aceeaşi poză, pe cînd Cuţumis ridicase sprîncenele, ridicase umerii şi-şi înfigea ochii în mutra mosafirului, cu o mirare şi mai nedumerită decît a acestuia.

Cuţumis aflase că Medeea fugise cu Mihalache Sorţescu şi nu se aştepta să-l mai vadă pe Marin în casa Evlampiei, căreia însă nu-i spusese nimic din cele auzite. Se temea pe de-altă parte să nu asiste la o ceartă, la imputări, lesne de adus unei mume cînd fata ei calcă alături cu drumul. Bărbatul înşelat putea să-l bage şi pe el în discuţie, să spună că muma care se mărită la patruzeci şi cinci de ani cu un bărbat de treizeci şi doi nu putea să aibă de fată o poamă mai bună. Şi ce s-ar fi convenit să facă şi să rostească el, Cuţumis, care numai peste două zile avea să fie soţ legitim, cununat la ofi-

ciul stării civile, față cu obrăznicia și îndrăzneala ginerelui ? Pe de altă parte, divorțul între soții Voiculescu încă nu se pronunțase, și poate că, la urma urmei, aveau să se împace — cine putea ști ?

Pe cînd asemenea gânduri și temeri se frămîntau în capul viitorului stăpîn legitim al casei, Voiculescu se așeza, surîdea și punea soacră-sii întrebările obișnuite asupra sănătății și a celor întîmplate pe la moșie.

Neștiutorul își privea soacra sub înrîurirea izbînzilor lui din ziua aceea, cu bunătate îngăduitoare. Femeia vîrstnică se decoltase ca la bal. Rotofeie, bine păstrată, cu gușa încă fragedă, cu gîtul fără nici o cută, Marin se gîndea, omenește, iertător, că și ea o fi avînd dreptate să-și lepede pustia de văduvie ! Parcă el, peste cinci ani, adică atunci cînd va fi de etatea ei, o să-și pună potcap călugăresc și să lase cele mai dulci plăceri ale vieții ?

În zadar îl sfredelea cu privirea Cuțumis, că nu-i era cu putință să-l priceapă.

Evlampia, la rîndu-i, și ea neștiutoare, vorbea cu ginere-său, pe care îl vedea dispus și-l credea acum prietenos cu iubitul ei, slobod și voios, gata să i se destăinuiască.

Ea-i cetise mai bine gândurile, după văpaia ochilor, după zîmbetul gurii. Pricepuse omul că-i ardea de măritiş și că bine făcea. Cam în glumă, stricat românește, cum vorbea ea, făcîndu-i cu ochiul lui Cuțumis, care se înspăimîntă aproape, ea zise :

— M-am săturat cu singurătatea ! Ce-ați zice voi, copiii mei, să mă mărit ? Ha ?

Cuțumis plecase capul, încruntat, stînjinit.

— Ce să zicem ? Ești voinică, ești mai frumoasă ca-n totdeauna. Și nu-ți poate porunci nimeni ! mărturisi Marin.

— Arturică dragă ! se adresă ea lui Cuțumis. Ascultă ce spune ginerele meu, care este un băiat deștept și învățat. Sfînt este ce spune el !

Și-apoi cu altă voce, după ce se frămîntase pe otomană și ridicîndu-și ochii negri, plini de foc, catifelati :

— Domnul Cuțumis s-a înscris în partidul de la guvern și are să fie deputat ! Are să facă minuni ! Păun al meu, Dumnezeu să-l ierte, nu știa să scrie nici grecește, nici românește, și învîrtea lumea pe degete. Nimic nu făcea el pe lîngă

ce are să facă Arturică, soțul meu — să știi, cu cununie ! — pe lângă ce are să facă Arturică și la Cameră și la moșia mea ! El cunoaște pe țărani !...

Marinică simți că-l trec sudori fierbinți ; își scoase batică, se șterse pe gât, pe obraz, rămase cîtva cu năframa pe față, ca să-și ascundă emoția. Înjurături i se urcau în cerul gurii.

— Tot mai faceți foc și pe căldura asta ? întrebă el.

Cuțumis, palid, se rezemase de speteaza moale a scaunului lui și privea în gol.

Dar din toate gîndurile care-i veneau în cap, unul stăruia, ca mai prielnic, în mintea lui Marinică.

„Voi face parte, cu socru-meu ăsta, din același partid. Și de ce nu ? Decît să ne fim adversari ? Drăcia dracului ! Nici Medeea nu și-ar putea opri muma să se mărite. Acum e și prea tîrziu... Or fi căsătoriți ? Se poate ! Nu erau datori să ne vestească, și dinadins n-au vrut. Cu oameni așa de hotărîți nu te joci ; nu-i poți împiedica, pentru că ai tu interese. Dar dacă facem parte din același partid ?“...

— Domnule Cuțumis, întrebă Marin, v-ați pus candidatura ?

— Este vorba ; încă nu e nimic sigur, rosti cu greutate cel întreat.

Și se făcu tăcere. Marinică se gîndea să plece, dar, în același timp, simțea o nevoie strajnică să-l cunoască mai bine pe socru-său, pe pehlivanul ăsta, să-l descoasă, să afle ce anume scaun de deputăție i se făgăduise și al cui om era. Și el era omul lui Haznagogian ? Aveau să facă parte din același partid, să lucreze mîna-n mîna ; numele lor aveau să fie alăturate pe același buletin de vot, poate, și aveau să fie deopotrivă beștelii de gazetele opoziției.

Curiozitatea, bănuiala că interesele o cer fură mai puternice decît imboldul neplăcerii.

Marinică nu se urni. Cu cele mai dulci glasuri, cei doi bărbați, mai întîi rar, la intervale, apoi tot mai des, își vorbiră și, poftiți la masă, cinară împreună.

Rînd pe rînd își turnau în pahare, ciocniră, își urară izbîndă și, cînd se despărțiră, amețiți cumsecade de băutură, avură impresia că se vor putea suferi și înțelege.

„Toate relele se întorc în bine la mine ! Iată ce însemnează să fii om norocos !“ cugetă Voiculescu, îndrumându-se singur spre casa lui.

Hotărîrea de-a se culca devreme, să se scoale de dimineață și să plece spre Răzoarele nu-l părăsise.

O companie de jandarmi călări, jumătate din ea înainte, jumătate înapoi, întovărășea trăsura domnului prefect, plecat în inspecție la Răzoarele.

Pe drum, cele două distinse personaje încercaseră să stea de vorbă împrietenite, dar praful, ridicat de trapul atîtor cai militărești, le tăiasе pofta. Ca să poată călători mai plăcut, fură nevoiți să-l roage pe domnul colonel, care mergea și el călare, în dreptul birjii lor, să se mai depărteze cavaleria dinainte.

Grîul verde unduia sub ușoara alintare a vîntului, ca o apă, ca o mare. Cumpenele fîntînilor parcă indicau ceva pe cerul cu nori destrămați, fîșii rumene. Șoseaua se arăta șerpuind printre pămînturile, unele nelucrate, cu miriști, printre semănăturile ca de mătase.

Cînd ajunseră în gura Podenilor, la rugămintea prefectului, colonelul istorisi, arătînd locurile cu mîna, explicînd topografic cum izbutise să-i prindă pe țărani împresurîndu-i, cîți căzuseră morți dintr-o tabără și din alta. Soldatul român se arătase bun ca totdeauna. Vrednicia lui de la 1877 nu se pierduse.

Cula boierească de la Podeni, cu puține ferestre, cu acoperișul de olane, tot dreaptă și albă, numai pe sub streășină pîngărită de fum, privea, ca un foișor mîndru, peste sat, peste șesul unduiat.

Trăsura prefectului nu se opri în dreptul culei, ci trecu mai departe. Aci se făcuse deplină pace. Satul parcă era un cimitir, așa nu se vedea un om, așa nu se vedea o fereastră, o ușă deschisă. Cînd se-ntîmpla să se ivească vrun sătean, pierea pe dată, ca un popîndeț în vizuina lui, după ce privise jandarmeria plecată pe grumajii cailor și se înfiorase de toată grozăvia proaspetelor sale amintiri și de amărăciunea nebulnelor lor încercări de rebeliune.

Un bubuit, ca de zid dărîmîndu-se brusc la pămînt, se auzi în tăcerea cîmpiei, pe cînd încă personagiile nu intraseră în Răzoarele. Calul colonelului sări, ca ars cu bi-

ciuşca, prefectul zîmbi, ca unul care le păstrase celorlalţi o surpriză.

Pîna să întrebe Voiculescu ce se aude, alt bubuit se rostogoli în văzduh. Calul colonelului, tras cu putere de hăţ, sări de durere în lături, şi iarăşi altă bubuitură răsună.

— Am adus tunari, spuse prefectul, să le radă bordeiele. Să-i facem să se pătrundă de gîndul că le sîntem stăpîni, că numai mulţumită nouă dăinuiesc pe faţa pămîntului şi au o casă şi un codru de mămăligă. Începuseră să creadă că ei ne hrănesc pe noi. „Trîntorii“, aşa ne porecleau. Să mai poftască să ne boteze din nou, să ne fie naşi !

Pămîntul se zguduia la fiecare vărsătură de ghiulea. Marinică simţi că i se strînge inima. Oare are să vadă satul, cu toate colibele lui albe, curate, văruiate proaspăt totdeauna, parcă zugrăvite pe o pînză verde : năruite, mormane de lut, gunoaie ca muşuroaiele de furnici ? Cît de aspru e cel tare şi interesat !

Dar dacă i-o fi prăpădit şi lui casa — şi ce casă ! palat ! — dacă şi sălaşul lui o fi un maldăr de cărămizi, nu era drept şi mulţumitor ca toate adăposturile porcilor de ţărani să fie făcute chiseliţă ? Ba bine că nu ! Iată ! Casa, palatul lui, e încă în picioare pe zidurile ei tari. Încă nu se vede bine. Aha ! pe aici a bătut din răsputare diavolul de tun. Şi ce drăguţ era bordeiul lui Vasile Țapu ! În curtea lui Sîmboteanu n-au mai rămas întregi decît coşarul şi un perete din coliba omului. Pe unde s-or fi culcînd nenorociţii ăştia ? Dar unde nu poate să doarmă un ţăran ? El n-are nevoile omului spălat şi cioplit. E mai prost decît o vită şi mai rău decît o fiară, pentru că uite cum au afumat o splendoare de clădire, pentru care el, Marinică, a cheltuit o căldare de bani !

Voiculescu nu mai putea şedea pe pernele trăsuri. Tot sîngele i se urcase la cap. Casa lui i se părea că se holbează la el, ca o arătare cu ochii scoşi.

Colonelul lăsase pentru moment tovărăşia birjii şi trecuse înainte, ca să le spună jandarmilor unde să se oprească.

Marinică nu mai aşteptă să intre pe poartă, intră şi el prin grilajul cu drugii sfîrîmaţi, pe cînd prefectul, însoţindu-l, îi spunea mereu :

— Trebuia să te aştepţi ! Nu ştiai ? Mizerabilii de topîrlani !

Lăsându-l în urmă pe amicul binevoitor, și care se trudea zadarnic să-l liniștească, Marinică intră în mijlocul ruinatei locuințe, ale cărei etaje, acoperișul și tavanurile erau prăbușite în pivniță.

Și din pereții care despărțeau camerele, mulți se năpustiseră în interiorul clădirii. De pe afară nu se cunoștea toată stricăciunea.

Stăpînul se freca din cînd în cînd la ochi, crezînd că visează.

— Vezi că poți să te scufunzi printre dărîmături ! Îi spuse prefectul și, mai mult cu forța, îl scoase afară.

Marinică cercetă apoi împrejurul casei. Coșare, hambare, magazii, nimic nu mai era întreg, totul fusese ars, iar animalele fuseseră ucise ori furate. Pînă și odăile de slugi fuseseră pîrjolate.

Pesemne că țăranii, și după ce fuseseră picniți, omorîți unii și risipiți ceilalți la Podeni, mai veniseră la conacul stăpînului, îl prădaseră de ce mai găsiseră și mai puseseră foc. Moartea nu-i speriasse sau nu-i liniștise dintru-nceput.

Tunul tot mai bătea departe, și răzbubuielile păreau că tremură în aer și că cutremură pămîntul.

Negru de mînie, Voiculescu se smulgea din priveliștea jalnică a scumpului său avut și, dînd atenție tunetului, striga printre dinții strînși :

— Trage-i ! În carne vie ! Trage-i ! Așa le trebuie ! Ticăloșii !

— Haidem ! stăruie prefectul.

— Nu-ți poți închipui ce avere aveam aici ! Nici cu un milion nu pot fi despăgubit ! Casa mea era o podoabă a județului ; aveam lucruri de preț, de artă ; păcat că nu le-ai văzut ! Te rog să spui toate astea. Mi-ești martor. Vezi bine în ce hal sînt acum toate !

— Greu o să se refacă lumea ! Haidem, îndemna prefectul.

— Să ni se dea despăgubiri ! Și mai am de văzut încă !

— Mai ai un conac, știu, pe care-l părăsiseși. Dar ăla ține de partea de moșie pe care ai luat-o de zestre... Acum, va să zică, nu te mai interesează...

Colonelul venise și el ; erau cu toții în drum. Jandarmii așteptau mai departe, tot călări.

— De ce să nu mă intereseze ? Întrebă Marinică despre conacul de zestre, cu gândul aiurea, cu ochii acățați de fantoma fumurie a casei lui.

— Acum, cînd divorțezi... rosti cu glas moale prefectul.

Marinică auzi, îi rămase în ureche vocea trăgănată a prefectului, dar nu răspunse și nu se gîndi. Mărimea pagubei lui, pe care ținuse dinadins, foarte lucid, s-o exagereze, tocmai acum se trudea s-o calculeze.

Colonelul nu băuse decît o cafeluță neagră dimineata, și de aceea stăruia să se întoarcă în oraș. Prefectul era de părerea lui. Satul nu mai era ospitalier și plin de toate bună-tățile ca odinioară. O masă bună numai la Leorman se putea înfiripa. De altfel, ce mai avea Marinică de văzut ? Și cele ce văzuse ar fi fost bine și cuminte să nu le vadă. Jaf și pîrjol, ca pe vremuri de bejenie. Pretutindeni la fel. Prefectul se sui în birjă, Voiculescu fu nevoit să-l urmeze.

În oraș, cel dintîi om bine cunoscut pe care-l zări Marinică fu Leonida Panaiotis. Colegul de parlament și de varieteu îi făcea semne disperate să se oprească. Prefectul îi șopti lui Voiculescu :

— Nu cumva o fi aflat de demisia din partidul lor ? Dar nu cred... Imposibil — dacă numai Harnagogan știe. Șeful e discret ca un motan.

— Nu, desigur. Altceva vrea să-mi spună ; cine știe ce... Dar e cuminte să stau cu el de vorbă, așa, ca partizan ? M-a văzut cu dumneata... La revedere !

Și Marinică se dădu jos din trăsură. Panaiotis și prefectul, și ei vechi cunoștințe, se salutară ceremonios.

— N-ai mîncat, firește ; hai să luăm prînzul împreună, făcu Panaiotis.

— Am fost la țară, la moșie, dădu trist din cap Voiculescu. Un dezastru ! Nici cu un milion nu pot fi despăgubit !

— He ! nu se putu opri Leonida să răspundă, nu te știam milionar !

Dar gîndindu-se la multele supărări pe care prietenul lui le îndura, Panaiotis îl luă de braț compătimator.

Voiculescu simțea într-adevăr nevoie să fie mîngăiat și să se destăinuiească. Cele ce văzuse îl sfîșiaseră. Mare trebuință avea să i se spună de către orișicine că guvernul nu se va precupeți la despăgubiri.

— Lasă, Marinică, nu te amări degeaba, au să vie ele despăgubirile, îi fură gîndul şiretul prieten. Alte supărări să n-ai !...

Şi intrară în restaurant.

— Alte supărări nici n-am ! Pot zice dimpotrivă. Aseară mă consideram cel mai norocos om. Uitasem de pacostea răskoalei.

După două ţuici, înaintea mesei, foamea se deşteptă lacomă în omul care respirase aerul proaspăt şi-n veşnică mişcare.

Panaiotis, printre felurile de bucate, îl îndesa mereu cu pahare pline de vin, ca să-l facă să se destăinuiască. El se mirase cum de nu i se spovedise Marin pînă atunci că trăieşte rău cu nevastă-sa şi dacă era adevărat că Medeea fugise de două săptămîni cu Sorţescu, cum de nu-i scăpase bărbatului înşelat vreun cuvîntel, vreun suspin sau chiar vreo anatema asupra femeilor din căsniciile de azi.

Şi pentru că Voiculescu tot nu vorbea, Panaiotis se hotărî să-l tragă de limbă.

— Un băiat bun ca tine să aibă atîtea necazuri ! făcu Leonida pe la al şaptelea pahar, cînd văzu că amicul e bine ameţit. Mă întreb cum o să poţi sta în alegeri alături cu...

— Cu cine ? întrebă, tresărind, Voiculescu. Vrei să spui cu Artur Cuţumis ?

— Nu cu el, pentru că socru-tău — toată lumea ştie că ţi-e socru — deşi e mai tînăr decît tine... Ce să ai cu el ? Cuţumis, ca om deştept, nu vrea să înceapă ca opozant, cu pagubă şi aşteptare, el s-a înscris la guvernamentali. O să-l ai de adversar. Mai la urmă asta ar putea să-ţi folosească. El într-un partid, tu în altul, aţi face treburile familiei, dacă...

— Dar de cine vorbeşti tu ?

Mirat puţin, Panaiotis zise răspicat :

— Cum o să stai alături de Sorţescu ? Îţi ia nevasta şi candidează împreună cu tine ! Mi se pare peste putinţă !

— Mi-a luat mie nevasta ? întrebă Voiculescu.

— Mie nu ; eu nu sînt însurat.

— Mie ? întrebă răsturnîndu-se pe speteaza scaunului Marinică. Visezi.

— Dragă, toată lumea ştie. Şi uite cum : şedeţi la hotelul „Principal“ şi voi, şi el. Şi-acum de curînd ea a fugit cu el. Nu-i aşa ? E tot la hotel nevastă-ta ?

Fără să-i răspundă la întrebare, uluit, întrebă el :

— Și zici că toată lumea vorbește de divorțul meu ?

— Alaltăieri, Florian a văzut-o pe nevastă-ta într-un cinematograful cu Sorțescu. A stat să-i vadă plecând. Au plecat la braț, în mare tandrețe !

Voiculescu tăcu, într-un vârtej de gânduri. Amețeala din băutură îi trecuse. Într-un târziu, nu se putu stăpîni și zise :

— Ciudate lucruri mi se întîmplă de-o vreme !

— Pentru că n-avem de lucru, Marinică. Și femeile și noi ne plictisim cu șederea și căutăm senzații, căutăm să ne schimbăm viața, huzurim de lene.

Voiculescu nu-l asculta. Se gîndea că e foarte cu puțință ca Medeea să-l fi înșelat. În asemenea caz, ce putea face ? Se vede că ea voia să divorțeze, de ieșise zvonul. Nu se ferea de păreri, se da în vileag dinadins. Casă cu sila se putea duce ? Să piardă bucata de moșie ce se îmbuca cu a lui ? Și toată lumea îl credea pe calea divorțului. Pînă și șeful Haznagogian știa desigur de pățania lui, și poate că făcuse vreo aluzie la ea. De aceea poate nu-i scăpase șefului nici un semn de uimire cînd îl văzuse acasă la el, cerînd să fie înscris în partidul guvernamental. Natural că nu putea sta alături în alegeri cu cel care îi răpise nevasta.

Văzîndu-l atît de abătut, din pricină că-i știa toată lumea pățania (așa credea el), Leonida, sculîndu-se de plecare, își încurajă prietenul :

— Lasă, Marinică, tot răul spre binele nostru. Nu te speria de divorț ; zestre și mai mare poți lua oricînd. După potolirea răscoalei, cine o să mai îndrăznească să-și vadă singur de moșie ? O să-ți arendezi moșioara și tu, așa ca să nu mai dai ochii pe-acolo nici cu nevastă-ta, nici cu Sorțescu... Și o să faci o partidă la București.

Să mărturisească adevărul, că nu știa nimic de nevastă-sa și de Sorțescu, cînd era limpede că toată lumea vorbește de legătura lor, că îi văzuse cineva la braț pe stradă, nu-i venea la îndemînă. Ce este mai caraghios ca un bărbat împodobit și îmbrobodit și care strigă în gura mare că nu e ? Și erau oare lucrurile așa cum le zugrăvea provincia ? Vestea umpluse tîrgul și răzbise pînă și la unchiașul Haznagogian...

Voiculescu se sili să zîmbească și încercă să-l ia peste picior pe Leonida.

— Grecale, numai cu păpușerii și giumbușlucuri ai umblat toată viața ta ! Mare secătură ești !

Strînse mîna prietenului și se depărtă, neizbutind să-și țină rolul, răzbit de întrebările ce și le punea și de îngrijorare.

BUCURII ȘI NECAZURI, PE DE RIND.

După cît zbucium îndurase în ziua aceea de așteptare înfrigurată și de dezamăgire, Eliza adormise ușor. Dar peste noapte se trezi și nu mai fu chip să ațipească pînă aproape de ziuă, cînd o piroteală o cuprinse, îi scăzu încet-încet frămîntarea și, în sfîrșit, somnul o cufundă în bezna lui de fîntînă fără sită.

Printre gîndurile care nu-i dăduseră pace, își aduse aminte de blănurile dăruite, crezute la început că sînt de lutru, și că maică-sa fusese gata să le dea tocmai doamnei Voiculescu.

Ce era de făcut cu ele ? Frate-său, Ion, trebuia să pice pe curînd acasă. Eliza citea acum în fiecare zi gazetele, ca nealtdată, ca să vadă ce mai este cu răzmerița și doar va găsi pomenite Răzoarele lui Marin Voiculescu. Și Ion o văzuse în tren, stînd la fereastra vagonului. Cine știe, poate că fusese chiar el soldatul care se holbase la ei din gara aceea !

Ce era de făcut cu blănurile ? Noi, frumoase, să juri că erau de lutru, și ce bine-i ședeau, și erau dăruite de el ! Cu manșonul și etola aceea poate că o amăgise ! Oare fusese ea în stare să se lase ademenită de un dar, oricît de prețios ar fi fost ? Nu ! Îl crezuse în cele din urmă, cu atîta sinceritate îi vorbise el, așa de omeneste și de drăgăstos, cu lacrimi în glas și în ochi ! A, cum îi sărutase mîna și o căinase că muncește prea mult ! Da, sărutarea aceea de iudă o furase din neîncrederea ei.

Îi şedea ca unei prinţese ! Se simţea cu totul alta la gît cu etola... Credea lumea că sînt veritabile, deşi nu erau. Dar ce să facă cu ele, cînd maică-sii îi spusese că sînt numai de împrumut şi că trebuie să le ducă îndărăt ?

Să le încredinţeze unei prietene... Căreia ? Şi trebuia să i se spovedească, adică să dea pe mîna alteia taina blestemată. Să le vîndă ? Ce păcat ! Atîta lucru mai deosebit, şi la care ţinea şi din altă pricină decît că era scump, avea şi ea !... Şi cui să le vîndă ? Să intre din blănărie în blănărie pînă va găsi un muşteriu... Să le vîndă ! Poate că în prima blănărie în care ar intra ar face tîrgul... Dar cum i-ar veni ? Şi ce preţ să ceară ? A, preţul ce o costă pe ea nu-l poate nimeni da şi nu trebuia dat niciodată aşa, pentru că nu se mai putea întoarce !

Etola şi manşonul, aşa de plăcute, de dulci şi de mîngăioase lucruri, trebuiau negreşit pornite din casă, mai ales din pricina lui Ion. Frate-său ar fi fost în stare s-o bată numai de-ar fi bănuţ-o ; s-o bată pe ea, femeie în lege, cum se afla acum ! Femeie, da, se-nţelege că era femeie...

Duse undeva spre păstrare... La blănar ! Parcă se fac asemenea lucruri... în strada Covaci. Adevărat, uitase ! Nu mai ştie unde-i e capul, s-ar putea să-i iasă alandala rochiile doamnei Voiculescu şi să fie dată afară. Şi se isprăvea totul !

Pînă să vină la lucru a doua zi, Eliza trecuse pe la blănar şi scăpase de o grijă. I se părea iarna departe şi nădejdi nelămurite îi mijeau în suflet.

Odaia de hotel în care lucra Eliza, ca şi iatacul de alături, cu care era legat printr-o uşă, avea ferestrele către apus. Dimineaţa se putea lăsa întredeschisă fereastra, dar cu storul lăsat, ca să nu intre muştele. Rămînea destulă lumină pentru împunsul acului. Larma oraşului, aci, aproape de teatru şi de Palatul regal, se aduna mai din plin şi cînta aria sa de lux, de nepăsare, de clocot neînfrînat al vieţii. Croitoreasa o auzea vag, ofta uneori ascultînd marea ispită, şi acul şi foarfeca lucrau pe de rînd.

Pe la ceasurile zece, doamna Voiculescu deschise uşa şi-i dădu fetei bună dimineaţa. Se culcase pesemne tîrziu, ori se deprinsese cu vuietul Căii Victoriei şi se trezea acum ca la casa ei. Şi era iar singură doamna Voiculescu, şi prin uşa larg deschisă nu se zărea nimeni altul în odaia de dormit. Şi

nici un crîmpei de conversație nu străbătuse pînă atunci în odaia Elizei...

„Dacă ar ști cucoana asta înfumurată și frumoasă — îi trecu prin minte croitoresei — că bărbatul ei, domnul deputat Marin Voiculescu, și-a pierdut ceasuri întregi, serile, cu mine, că mi-a sărutat minile astea robite ei, că m-a luat cu el la Leorman, că mi-a cumpărat blăni de mii de lei, că mi-a făgăduit o casă, că m-a iubit cum poate pe ea n-o mai iubește azi, de le-ar ști toate astea, ce-ar face? Ce mi-ar spune? M-ar ocări, ar căuta să mă umilească, dar în cugetul ei s-ar simți mai înjosită decît mine, pentru că el m-a pus mai presus de ea. Deși o avea pe ea, i-am plăcut eu. Dar, oricum, ea e doamna Voiculescu, iar eu, sora lui Ionică tapițerul, soldat prost. Din cîți bărbați sînt pe lume, n-am putut avea unul numai al meu și a trebuit să-l fur alteia, și poate numai pentru o dată și numai ca să mă necinstească!”

Cu un aer de bucurie vădită și de hotărîre, doamna Voiculescu trecea dintr-o încăpere în alta, se oprea cîteodată în mijlocul camerei și rămînea cu ochii pierduți și lîncezi, privind în gol, în amintire, sau se apropia de oglindă ca să se recunoască parcă, ca să se admire și să-și surîdă. Se adîncea la răstimpuri, uitînd de tot și de toate, în apa limpede, ca în propria ei conștiință, conștiință clară, fericită.

„El nu-i acasă, se gîndi Eliza ; se vede cît de colo că nici ea n-a dormit astă-noapte acasă, și e fericită. De ce-o fi așa de veselă ? Să aibă vești bune de la moșie ?” Și Eliza dădu din cap neîncrezătoare. Voioșia doamnei Voiculescu nu i se părea legată de interese părelești. Văzînd-o la doi pași de ea, îndrăzni :

— Iar a plecat domnu ?...

— Da, domnișoară ! rosti tare, foarte mulțumită, co-coana ; apoi, pe alt ton : E nebun în lege de cînd cu răs-coalele... Îl privește ! Facă fiecare cum crede și cum îi place !

— Dumneavoastră nu vă pare rău că lipsește...

— Rău ? Să-i pară lui ! Aș fi vrut, ce-i drept, să știu ce se petrece la moșia mea și a mamei, fiindcă de a lui nu mă mai interesez...

— Nu e și-a dumneavoastră ? făcu Eliza.

Medeea se gîndi un răstimp, o cercetă pe domnișoara din fața ei, plăcută, ascultătoare și vrednică de încredere parcă, dar auzi un zgomot pe sală și întoarse capul într-acolo,

încă nehotărîtă. Fata își stăpîni o tresărire, o mare temere o cuprindea, neștiind ce se petrece în doamna Voiculescu : bănuiește sau e pe cale să bănuiască ceva asupra celor în-tîmplăte?... Era vădit că nu de ea, Eliza croitoreasa, era vorba. Deocamdată.

Medeea se întrebasese de ce nu i-ar destăinui croitoresei bucuriile și îndoielile prin care trecea. Și-ar ușura cugetul și n-ar fi nici o primejdie. Povestea îndrăgostirii ei se alcătuiă în minte stăruitor și-i venea pe buze în vorbe și-n exclamații de bucurie. Nu se spovedise nimănui, nu se sfătuisese cu nimeni, și trebuința de a vorbi despre ceea ce-i cutreiera toată făptura și-i umplea lumea o prididea.

Pregătindu-se să înceapă, încă șovăitoare, spuse :

— Oare ce m-ai întreat, domnișoară ?

Eliza își uitase întrebarea, se trudi o clipă să și-o aducă aminte, o găsi cu greu.

— Ziceam : nu e și a dumneavoastră moșia domnului ?

Pînă să răspundă Medeea, o servitoare se ivi în iatac, cu mătura și cu țărășul într-o mîină, ca să deretice, și-ntr-alta cu un bilețel.

Servitoarea îi făcea semne doamnei Voiculescu să se apropie. Eliza și Medeea băgară de seamă amîndouă în același timp și conversația se întrerupse.

Biletul era de la Sorțescu.

„Îngerul meu,

Nu mult după plecarea ta, în zori, am primit o telegramă de la mama. Mă cheamă, are nevoie grabnică de mine și, cum aveam tren la 8 dimineața, am plecat. Peste două-trei zile sînt iarăși cu totul al tău,

Mihalache“.

Imboldul de împărtășire și de palavrageală, toată nevoia de a împrumuta și altuia persoana sa fericită, ca pe o cadră prețioasă, se risipiră. Gîtul scurt al Medeei intră parcă și mai mult între umeri și sprîncenele-i negre i se încruntară. Fără zîmbet, palidă, mototolind scrisoarea într-un pumn, se apropie de Eliza, o privi cu nemulțumire, îndepărtător — era nevoită să stea în aceeași cameră, fiindcă alături se deretice ; apoi își rupse privirea posomorîtă de la ea și o înfipse într-un perete.

Marea schimbare a doamnei Voiculescu fusese atât de bruscă și provenise atât de învederat din citirea biletului, că Eliza revăzu deodată o imagine uitată : o fetișcană căutînd printre flori într-o grădină și țipînd deodată — o înțepase o viespe ! Ce era scris oare în petecelul de hîrtie de retezase dintr-o dată veselia doamnei Voiculescu și cine-l trimisese ? Eliza ar fi dat un an din viață să afle ! Curiozitatea o rodea, rînd pe rînd îi zorea mîinile mecanizate și i le încetinea pînă la ședere. Un lucru părea sigur : că răvașul nu era de la Voiculescu, de la bărbatu-său. Și de la cine putea să fie o scrisoare așa de grozavă dacă nu tot de la un bărbat ?

Biletul parcă nu venea de jos, de la portar. S-ar fi putut să vie și de la el și deci dinafară de hotel, dar parcă venea de mai aproape, de pe aci, de prin vecini, dintr-una din multele camere ale marelui hotel „Principal“, de la una din odaile pe care le deretica servitoarea venită cu fărășul.

Eliza își încordă mintea, începu să alcătuiască din frînturi de amintiri proaspete. Doamna Voiculescu dispărea după-amiezele, de cîtva timp — ce-i drept, îmbrăcată ca pentru stradă — și se ivea ca de aproape, îngrijorată un pic, fericită totuși, pîlpăind, privind repede și neconținut împrejuru-i și pe ea, și cu toaleta schimbată pe ici și pe colo cîte puțin. Ieri, chiar ieri, nu i se năzărise Elizei că doamna are altă frizură decît aceea cu care a plecat ?

Doamna Voiculescu trecuse în odaia de alături, trăsesese ușa după ea, ca un om care nu are chef să împărtășească cu nimeni ce-l frămîntă, cu totul altul decît cel de adineaurea, și Eliza putea să se dedea în toată voia, nemaivînd-o ghimpe lîngă ea, la tot felul de presupuneri.

N-o mai avea, dar îi lipsea. Ar fi voit să deschidă ușa din cînd în cînd și s-o vadă. Să-i urmărească gîndurile pe obraz, în ochii întunecați deodată. Poate că plîngea acum. Era tăcere alături, în iatac. Vuietul orașului îngăduia să se audă pașii pripiti la răstimpuri, cîte un oftat de nedumerire sau suferință. Ce se întîmpla oare ? Eliza nu mai avea spor la lucru, se temea să taie ca să nu greșească, nu da la mașină, ca să poată auzi. Își ținea răsufarea uneori, cînd frămîntul de alături se făcea auzit, cînd doamna Voiculescu iar măsura odaia cu pași azvîrliți. De n-ar fi fost covor în iatac, cum s-ar fi auzit de bine !

Prînzul parcă nu mai venea. Poate că trecuse de mult. Eliza dorea de vreme îndelungată să aibă un ceasornic mic, „de damă“, și se gîndise de curînd că *el* ar putea cu ușurință să i-l cumpere. Ce era pentru el, care îi făgăduise o casă cu grădiniță, un cuib de liniște și de dragoste, un dar așa de mărunț ? I-ar fi prins bine, ar fi venit exact la întîlnirile lor... Dar la care întîlniri, cînd el fugea de ea ? Fugea ? Nu se știe ! Marile-i supărări nu-i dădeau poate răgaz.

Ușa de către iatac se deschise ; doamna Voiculescu, posomorîta, ferindu-și privirea de cercetare, prefăcîndu-se liniștită :

— E ceasul mesei, domnișoară. Lasă lucrul și îți trimit numaidecît slujnica de la birt cu sufertașul.

Apoi, mai gîndindu-se :

— Uite ce e... Nu vreau să mă duc jos la restaurant... așa că ar fi bine să te duci acasă la dumneata să mîncîci. Că o să întîrzii nu face nimic ; lucrezi într-o seară o jumătate de oră mai mult.

Ferindu-se să se vadă cît ar vrea să-i pătrundă în cuget, Eliza se ridică de pe scaun, gata să se pregătească de plecare.

Stînjenită, dar neputînd pleca fără să se uite în oglindă, croitoreasa privi într-o parte și-n alta, așeză și reazează foarfecă, mosor, stofele tăiate și prisoasele, apoi, cînd doamna Voiculescu, cu nerăbdare, îi întoarse o clipă spatele, se îndreaptă spre oglindă, se pudră, se privi bine, se șterse de pudră, își surîse.

— Plec, doamnă.

— Du-te, fetiço ; ia-ți și foarfeca și ce mai ai...

„Fata asta aduce nenoroc. E piază-rea!“ cugeta Medeea.

„Cine știe dacă voi mai fi chemată vrodată. Am isprăvit-o cu tot“... se gîndea Eliza.

Cînd ajunsese în dreptul scării, Eliza se auzi strigată. O chema doamna Voiculescu.

— Domnișoară... uite ce e... cu revoluția asta... Lucrează deocamdată în altă parte. Te chem eu cînd voi avea liniște. Nu te supăra. Poftim, îți plătesc toată ziua de astăzi. Ah, țaranii, mișcîii de țărani !

Eliza dădu drumul banilor în poșetă, murmură „mulțumesc“, dădu din cap în semn că înțelese și începu să coboare scara, în capătul căreia se afla. Ca o pîclă i se

împînzi pe dinaintea ochilor. Ca la începutul venirii ei în hotelul acela, se îndreptase către ieșirea principală și avea să iasă în Calea Victoriei. La mijlocul scării, unde o mare oglindă îmbia la popas, la cercetarea înfățișării, Eliza avu un moment de șovăială ; se văzu sub pălăria de pai, aproape băiețească, cu cîteva margarete într-o parte pe bord, părul auriu se înfoia pe la urechi, fața se lungise, tristă, privirile se frîngeau parcă, fugare de la tot ce atingeau ; sub bluza albă, cu dungulițe albastrii și roze, pieptul se bătea, ca apăsut. Despărțindu-se de imagina ei, Eliza se lăsă repede în voia treptelor.

CIT DE BINE POATE SĂ NE IASĂ TOCMAI
CIND NE E MAI RĂU.

Marin Voiculescu se întorsese de la Răzoarele foarte turburat, se închisese în odaia lui de primire, din casa habnică din Leorman, și se lăsase pradă nedumeririlor și suferinței. Era singur și se simțea singur.

Tot așezămîntul lui se dovedise șubred și vremelnic. Se clătinasă în tot ce avea : pămînt, nevastă, deputăție. Față de oricare breaslă și stare se socotise pînă mai ieri mai presus, mai asigurat și mai îndreptățit la siguranță și omenie... „Dă-ne, Doamne, pîinea noastră cea de toate zilele“, rugăciunea creștinească a întregii națiuni, se rostea, vrînd-nevrînd, și în interesul lui și-l însuma și pe el în dumnezeire. Așa fusese pînă mai ieri. Bașca de sutele de țărani pe care îi hrănea pe moșia lui, cu rodul pămîntului potolea foamea a mii și mii de oameni, de muncitori.

Și iată că tocmai împotriva lui și a celor ca el se sculase „țara“, cum glăsuiau gazetele, fără să vrea să știe de sfințenia pîinii, dîndu-i anaferei foc în hambare, hotărîtă să-i ucidă pe stăpînii brazdelor. Voiculescu nu mai pricepea nimic, și inima i se depărta de ogoare scîrbită și înghețată,

și credința că bunăstarea lui e noima existenței atîtor moșici se stinsese. Oare cîtă vreme trecuse, poate nici o lună, de cînd, pe drumul dintre Răzoarele și Leorman, urmărise, pînă le pierduse din ochi, cîteva spete încovoiate de țărani, cu duioșie ? I se păruse că spinările acelea îndoite vor duce cu credință și supunere, în vecii vecilor, toată strădania și toate poverile plugăriei, pentru el, pentru Marinică. Și azi cereau țărani să fie stăpîni în locul lui ! Ce năzbîtie, ce urîciune ca de vis nesuferit !

Și totuși, avocați, profesori, unii din aceștia foști și viitori miniștri, vorbeau de împărțirea pămîntului la plugari ; nu numai de acelea ale statului, dar și ale particularilor. „Ceea ce s-a întîmplat, spunea un fost ministru, nu e bine să se mai întîmple, și în nici un caz nu trebuie să se mai întîmple din aceeași pricină. Tocmai țăranul, care e țara, să fie lăsat pieirii prin jăcmăneală, în folosul cîtorva. El e ostaș, el e contribuabil.“ „Ce ?? Dar noi nu sîntem soldați și contribuabili, excelență ?“ Întrebuse un moșier. „De dumnea-voastră, o mîină de oameni, ne putem lipsi, de ei nu ! Înțelegi dar că ei sînt țara...“ Și moșierul tăcuse, înfundat.

„Cine știe ? cugeta Voiculescu, aducîndu-și aminte și de conul Nicu Rovine, poate că dacă mai stam puțin de vorbă cu el, mi-o spunea și pe asta, că adică o să împartă pămînturile noastre la țopîrlani și o să le dea pe deasupra și dreptul să voteze egal cu noi, ca să nu mai aibă de ce să ne îmbie și unge cu miere ?...“ Și fostul deputat oftă, se încruntă și dori să izgonească dinainte-i fața burzului a marelui șef părăsit.

Împovărătoarele-i constatări și grelele-i dibuiri abia-i dăseră pas lui Marinică să se gîndească și la Medeea, la divorțul de care știa toată lumea afară de el. De Eliza uitase, iar de Pițigoi nu voia să-și aducă aminte, atît era de amărît. Nevastă-sa fusese văzută la brațul altui bărbat, dragăstoasă, de către o lume întreagă. Dar „domiciliul conjugal“, cum scria la cod, soția nu și-l părăsise. Că domiciliul acela era un hotel, nu schimba nimic, întrucît acolo o lăsase bărbatu-său. Dar de ce, totuși, se ferea femeia să dea ochii cu el ? Se ferea oare ? La ceasul patru după amiază, cînd se deșteptase el, putea pretinde s-o găsească pe Medeea la căpătiul lui, paznic de bolnav ? Dar... mai era ceva ! Poate că femeia nu

părăsise domiciliul conjugal pentru că-l avea acolo chiar, la hotel, pe amant, pe Sorțescu !

Pînă și Haznagogian știa de divorțul lui și, pe aproape de vorba ce-i scăpase asupra despărțeniei, aruncase cu îndemînare alt cuvîntel, care să încolțească în cugetul noului adept politic : „Am gînduri mari cu dumneata“ sau așa ceva grăise bătrînul. Și-l poftise la masă, ca pe un intim, de cum se va întoarce de la Răzoarele, cînd era lucru știut că șeful nu se împresura decît de familia sa în sanctuarul căminului. Ce planuri urmărea cu el unchișul așa de isteț, șeful puternic și necontestat ? Să fie cuminte, să se supuie, poate că avea să-l scoată la liman mai teafăr și mai chipeș decît fusese.

De peste zi, Voiculescu trimise vorbă șefului, prin Dumitru, omul lui de încredere, că a venit de la cercetarea moșiei și așteaptă porunci. Și Dumitru adusese răspuns că negreșit, chiar în seara aceea, domnul Marin Voiculescu să poftască la masă la domnul Haznagogian.

— Vezi, Dumitre, să nu sufli o vorbă despre drumul care l-ai bătut acum.

— Nu, cucoane, înțeleg eu ! Că e din ălălalt partid !

— Așa, bine ! Și te-a văzut careva întrînd ?

— M-am uitat în toate părțile pînă să intru, și nu m-a zărit nimeni. Da' v-a văzut lume pe dumneavoastră cu prefectul.

— De asta să n-ai tu grijă ! Că am vorbit tare, ca să audă lumea multă care ne vedea de ce și cum. Vream să văd cu ochii mei ce-i pe la moșie și nu puteam face asta fără prefect și fără armată !...

Marele șef, carele avea să fie președintele uneia din cele două corpuri legiuitoare, îl primi pe Marin Voiculescu cu amîndouă mîinile întinse, gata să-l strîngă la piept.

— Să nu-mi spui nimic din ce ți-au văzut ochii ; știu tot. Mai sînt și alte lucruri de făcut în țara noastră decît arătură... Țăranii sînt nerecunoscători, ne urăsc, și fără de ei nu se poate.

Voiculescu îngăimă ceva ; era emoționat de buna primire ; își aduse aminte de conul Nicu Rovine. Șeful îl ducea de mîină, ca pe un ginere ; îl așează într-un fotoliu și, rămînînd în picioare înaintea lui, înalt, aplecat puțin, imaginează ilustră, vorbe mai departe :

— Pentru noi, agricultura și-a trăit traiul... E mai bănoasă și este fără de primejdii păcura. Terenurile petroli-fere, pe ele să punem mîna.

— Da, știu, averi considerabile se fac... Dar cine are locuri în regiunile acelea...

— Vom pune și noi mîna pe ele, și dumneata vei putea avea, dacă ești cu mine, precum te vreau eu...

În fața unui șef atotputernic, mai ales cînd se apropie prea mult de tine, mintea nu mai poate lucra, nu mai cutează, abia izbuteste să asculte.

— Trup și suflet, domnule Haznagogian !

Pînă să treacă în sufragerie, șezură într-un salon oriental, cu pereții căptușiți de grele covoare turcești, ară-bești și persiene, gazda pe-o otomană, Marinică îngropat într-un jilț, singuri-singurei. Noul partizan politic simțea că șeful vrea cu tot dinadinsul să i se apropie, să piară nepo-trivirea de trepte dintre ei, să li se învechească prietenia pe dată cît în zece ani și că „planurile mari“, de care i se po-menise, încep să se dezvăluie și să se înfăptuiască.

Glasul șefului era plăcut, mîngăios, pătrundea în tainele inimii, acolo unde sînt și pot să crească îndată, ca în basme, iluziile și năzuințele pe care n-ai îndrăznit să le crești și cele pe care nu le-ai avut niciodată.

Haznagogian arăta limpede — catadicsea șeful ! — că moștenirea șefiei partidului din Leorman n-o avea nimeni, și că singur el poate că își va numi moștenitorul. Dorea să-l aibă de pe acum, era bătrîn, se putea să închidă ochii pe neașteptate. Pe cine să-l formeze, să-l sprijinească și să-l impuie, în județ și la centru, dacă nu pe o rubedenie de a sa ? Dar rude n-avea în partea locului, n-o avea decît pe nepoata Frusinica, și pe bărbatul nepoatei ăsteia, rămasă nemăritată pînă acum. Pe bărbatul acela ar cădea norocul.

Nepoata Frusinica era aci, și veni ea însăși în salonul de taină, ca să-și cheme la masă unchi și mosafir. Marinică îi sărută mîna și o privi lacom și cu îngrijorare totdeodată. Ea era pricina bunăvoinței fără de pereche a șefului, ea îl putea înălța și scufunda, pentru ea marele Haznagogian avea gînduri mari cu un intrus.

Domnișoara Eufrosina Izu era ca de vro 30—35 de ani, liniar de dreaptă, uscată, cu privirea învăluită, cu fața pre-

lungă. Nu era frumoasă de loc și nu era urâtă. Îndeobște, făptura ei nu chema, nu rostea nimic, era bucuroasă de tăcere și de neobservare. Într-o preasfântă mănăstire de maici ar fi fost printre cele mai izbutite chipuri de cuvioșie și lepădare de păcat. În gospodăria mare și boierească, pe care o cârmuia singură, mai mult tremur și suflu de viață aducea bătrînul unchi decît molcoma, spășita și ferita nepoată.

În seara asta însă, nu atît fiindcă știa că este vorba de măritișul ei, că domnul pe care îl va cunoaște se prea poate să o ceară de nevastă, ci, din întîmplare, desigur, prin nevoia de a se rosti o dată măcar și făptura ei în graiul tuturor, în Frusina se aprinseseră ca la două-trei făclii de ceară, și văpăile o rumeniseră puțin și dădeau ochilor ei o strălucire drăgăstoasă, de dorință prietenească.

Cercetîndu-și nepoata, văzînd fericita ei schimbare, pătrunzătorul moșneag dobîndi și mai multă rîvnă. „Îi place, cugeta el, dezmierdîndu-și barba ca pe expresia iscusinței sale; e întîiul bărbat care-i place; căsătoria asta trebuie să se facă! N-am pus la cale în viața mea un lucru de felul ăsta mai potrivit.“

Văduv, singur, moșneagul își iubea nepoata părintește și cu recunoștință. Îi datora ei toată buna rînduială a casei lui și-i aducea aminte pe soră-sa, mama ei, și pe însăși maică-sa, cu care semăna.

Lui Marinică îi plăcu și Frusinica, nepoata șefului, deși nu aducea nici cu Pițigoiul, nici cu Eliza, nici cu Medeea, așa de deosebite între ele. Deosebiri, ca și asemănări, puteau să fie, la Voiculescu, pricini de atracție. Dar nu era încă slobod, era încă însurat, și-i stătu pe limbă să spună așa ceva cînd șeful îi pomeni, tot pe departe, de altfel, de căsătorie.

Îi venise să îngăime că n-avea încă de ce să divorțeze, fiindcă nu știa nimic, decît din auzite, și că nevastă-sa nu părăsise domiciliul conjugal. Dar se temu să nu pară caraghios, ca toți încornorații, care ei cei din urmă află de împodobirea lor. Și nepoata era de față, se aflau iarăși în salonul oriental, de astă dată toți trei, și el băuse puțin cam mulțisor.

Voiculescu își încorda atenția și asculta mai mult, treabă ușoară, fiindcă Haznagogian era vorbăreț, era șeful,

era bătrîn și impunător. Marinică zîmbea din cînd în cînd domnișoarei, care părea mulțumită și-și pleca ochii visătoare.

— Nu-ți vorbeam de terenuri petrolifere de florile mărului. Chiar acum am o ofertă și aș vrea să le vezi dumneata. Dumneata ! Să te duci în locul meu ; n-am pe cine trimete ; sînt prins aici. Să vezi toată regiunea aceea deluroasă, de unde ies milioane. Da, vreau să te duci, nu mă poți refuza ori amîna, ești cel mai indicat să vezi... Chiar mîine să pleci acolo... Să le cumperi pentru Frusina, nepoata și pupila mea. Ce zici ? Moșia ți-ai văzut-o...

— N-am fost încă pe la București... murmură Voiculescu.

— Ce-ți trebuie necazuri ? Lasă lucrurile să se îmbine singure. Ești pe drumul cel bun. Te aleg deputat ; ai să vezi ! Ce să faci la București ? E timp destul pentru el. De la Cîmpina, unde sînt terenurile, capitala e aproape, dar nu te sfătuiesc să te întorci numaidecît acolo. Așa. Faci asta pentru noi, pentru mine și Frusinica.

Și șeful surîse, împreunînd cu ochii purtați de la unul la altul privirile celor doi ascultători supuși.

Cînd se pomeni în stradă, înaintea casei marelui șef, Marin Voiculescu nu știa ce este mai mult : fermecat de zările și posibilitățile ce i se deschideau înainte ; împovărat de multa încredere și de treburile ce aveau să-i stea pe umeri ; sau îngrijorat de divorțul hotărît de toată lumea, afară de el ?

Se învoise însă ca, a doua zi, să vadă regiunea de zăcăminte petrolifere, pentru înzestrarea Frusinei Izu, menită lui de soție, laolaltă cu deputăția pe curînd și cu șefia partidului în preparație.

„Și dacă n-ai pe nimeni la Cîmpina, ca să-ți arate în dreapta și-n stînga sondele, încă e bine. Vezi cu ochii dumitale o bogăție, o muncă rodnică și neînteruptă, care nu se aseamănă nici pe departe cu cea de la moșie. Zi și noapte se lucrează, și vara, și iarna. Și banii curg, cu cît curge țiteiul. Dacă ai să găsești însă pe Solomon — îți dau o scrisoare către el — este și mai bine. E un om priceput, te poartă pe unde trebuie, și tot el o să ne facă rost de terenuri bune. Cunoaște și oamenii, și locurile. Ține să mă servească, fiindcă trage nădejde să-l împămîntenesc, și am să-l țin cu vorba pînă ne-om face afacerile cu el“...

Aşa-i vorbise Haznagogian lui Voiculescu, apropiindu-şi-l ca pe o rubedenie, şi proaspătul partizan politic promise să plece a doua zi, negreşit, la Cîmpina, şi luase biletul către domnul Solomon.

Că nu se ducea mai întîi la Bucureşti, ca să dea ochii cu nevastă-sa, socoti în cele din urmă că e mai cuminte. De la Cîmpina se putea să se întoarcă şi mai sigur de viitorul lui, şi-atunci i-ar fi vorbit Medei şi mai răspicat şi mai hotărît. Tot aşa cugetase desigur şi Haznagogian. Dacă era adevărat că îl înşelase, şi o lume întreagă spunea că aşa făcuse — şi el pentru lume trăia şi de lume se temea — mai puteau oare face casă împreună, mai ales că la moşie se prea putea să se impună, prin lege, alte învoieli? Pătrunzătorul Haznagogian nu-l îndemna degeaba către alte neamuri de avere decît ogorul. Se vedea cît de colo că arătura avea să treacă în mîinile ţărănimii.

Căldura de vară, apoi răcoarea purceasă de la munte şi adusă în vagoane pe ferestre de zborul trenului îl adormiseră pe Marinică. Se visa cu Eliza, cu Piţigoiul — cine ştie? — cînd îl trezi, zguduindu-l puţin, vecinul de compartiment, îndatoritor. Ajunsese la Cîmpina.

Foarte departe de gară, reşedinţa petrolului era un oraş mărunţ, un sat mai încheagat, cu o singură stradă mai de seamă. Dar ce furnicar de oameni, mai ales bărbaţi, deosebiţi la port, la chip, la mers, unii de alţii, se ıtea prin uliţa mare de tîrg, privea dintr-o margine minunata privelişte a Văii Prahovei româneşti, vorbind tare toate limbile din Europa şi limba englezească a americanilor!

În restaurantul principal, pe dinafară ca un han mai chiabur, Marinică văzu tacîmuri şi feţe de masă aidoma ca la Bucureşti în cel mai faimos restaurant. Toate bunătăţile erau înşirate în lista de bucate, iar preţurile erau de Sinaia sau de mare staţie balneară. Americanii, lungi în picioare, cu busturi de gladiatori, blonzi, flegmatici, cu ochii albaştri şi privirea liniştită, ca purtată îndelung pe Oceanul Pacific, erau vecini de masă cu germani graşi, cu pielea întinsă ca pe safalezi, ca la crenviştii proaspeţi. Ovrei, români erau şi aci. Se beau vinuri scumpe, faimoase, din belşug, de către toţi, pe întrecute parcă.

Un domn chel, cu lunete, turna cu gesturi de amfizion şampanie altor zece persoane, unele în redingotă, ca şi el, altele în sacou, în haine de dril, în cămaşă ţărănească. Se încheiase o afacere fericită sau răzbise o sondă. Nu era în toată marea ospătărie nici o figură posacă, nici o mască a îngrijorării sau a mizeriei. Răscoala plugarilor parcă ar fi fost în alt capăt al lumii.

Şi în tot timpul, printre vocile multe, dar nici una ridicată turburător sau ţifnos, răzbătea în încăpere, îngâna tăcănitul furculiţelor, pocnetul dopurilor sărite de la sticlele desfundate, glasurile, respiraţiile mîncăilor şi tic-tacul melodios al pendulei din perete : vuietul neîntrerupt al muncii, larma ce împresura oraşul cosmopolit şi plutea pe deasupra lui, şopot tare care venea ca din afunduri de pămînt, se ridica în văzduh şi se întindea stăpînitor pretutindeni. Erau în el sîrguinţa, osîrdia atîtor sonde, atîtor „linguri“ uriaşe, care secătuiau fără preget şi răgaz pîntecele îmbelşugat al pămîntului.

Voiculescu întrebase de domnul Solomon pe chelnărul care-l servea, de cum intrase, şi i se răspunsese că este în Cîmpina şi că trebuie să pice din moment în moment.

Uşa nu se mai odihnea ; veneau şi plecau, de pe la mesele mici, funcţionari cu aere sigure, mîndri lucrători în bluze, maestri sondori pesemne — înşi care îşi pierduseră obîrşia : nici ţărani, nici orăşeni.

Marinică se simţi deodată privit tocmai de la uşă. Chelnărul care-l servise vorbea cu un domn înalt, cu cotlete, bălan, ca de patruzeci de ani, şi era învederat că el era subiectul lor de vorbă.

„Solomon“, se gîndi Voiculescu, şi aşteptă. Dar pînă la masa lui Marinică mai era cale, şi noul-venit avea mîni de strîns, cunoştea lume multă, politete folositoare de îndeplinit.

Din două cuvinte, samsarul pricepu cu cine şi de ce făcea cunoştinţă ; luase apoi biletul lui Haznagogian, ceruse lista de bucate, aşezat comod în scaun, faţă în faţă cu Voiculescu, şi citi dintr-o aruncătură de ochi răvaşul.

Marinică se gîndi că niciodată nu mai fusese în Cîmpina şi că niciodată nu mai tratase afaceri atît de importante şi la care să se priceapă mai puţin, cu un samsar, şi se mira că totuşi parcă mai trăise cîndva momentele acelea.

De ce simțea așa ? Pesemne pentru că Solomon se purta cum nu se poate mai natural, mînca, bea ca un tovarăș obișnuit de masă, în restaurantul aidoma cu oricare altul din București, arhicunoscut.

Se mai gîndi Voiculescu, tot privindu-l îmbucînd pe omul dinaintea lui, că e ovrei, și nu găsi nimic deosebit și respingător la el ; se gîndi că speculează nevoile și avuția altora, și își răspunse cu chibzuială că fără Solomon nu se putea, că lega oameni așa de depărtați între ei, și că Solomon acesta făcea parte acum din mijloacele cu care i se pregătea lui șefia de partid în Leorman.

Fără să-și dea seama, în răgazul îndelungat, pentru că Solomon mînca încet și mult, Voiculescu comandase și i se adusese și fără de comandă cîteva sticlute mici de vin și le golise, tot cugetînd, trăgînd cu urechea, vorbind pe apucate cu domnul Solomon și privind în trandafiriul visurilor sale.

După masă, însuflețit de băutură și de speranță, fostul deputat voi să vadă numaidecît Buștenarii. Samsarul avea și el pesemne două-trei ceasuri bune de plimbare, de pierdut. Deși plouase cumplit toată noaptea, vremea era prielnică unei preumblări pe jos, întrucît ziua fusese însorită. Cerul, senin, se rezema pe dealurile înconjurătoare, ca un cort albastru, larg.

Marinică se pomeni suind din greu un deal destul de înalt ca să poată obosi pe un om matur, după masă. Și era cald.

Zvonul statornic de gîfială, iscat parcă de un monstru scurmînd în adîncurile pămîntului, obosit și neînvins, neconținut, al lucrului sondelor, se auzea și aici, afară din Cîmpina și unde nu vedeai sonde înainte-ți.

Drumul, noroios, muncit de opintirile în copite ale cailor, de roți care brăzdau, nu avea trotuare, firește, și urca mereu. Piciorul da înapoi pe hileiul lunecos, pasul alegea mereu calea. Locul era tăcut, singuratic — în ceasul acela se întîmpla să nu treacă nici care, nici oameni. În depărtare, munții se scriau ca niște cuburi de nori.

— Oare mai avem mult ? întrebă Marinică pe tovarășul lui mai vrednic, mai deprins cu priporul.

Samsarul, cu capu-nainte, cu cotletele în vînt, făcu din mînă semn că mai este cîtva, deși sușul parcă se isprăvea. Dealul fusese mincinos. De două-trei ori păruse că se

isprăvește și, aproape de vîrf, scotea înaintea drumeților altă culme, care și ea trebuia urcată.

Tocmai cînd pierduse nădejdea să sfîrșească truda mersului și se pregătea să stea mai mult în vîrf de măgură, Voiculescu se uimi de ce-i văzură ochii. Dealul se sfîrșise brusc, și din muchea lui vedeai, într-o vale adîncă și largă, adevărat șes, semănat de moviște, un cimitir întreg de obeliscuri, de turnulețe Eiffel, de schele.

Avea dreptate cel care scrisese despre Buștenari :

Din zări, i-un cimitir de obeliscuri

Boite parcă cu catran, murdare,

Pe-al căror vîrf te-aștepți, cu stîrv în pliscuri,

Să vezi corbi mari, tihniți, la ospătare.

Multe erau sondele producătoare, și ele se recunoșteau de departe, erau smolite de sîngele negru al pămîntului. Păreau că lucrează singure ele, fără om, marele tartor, în taină nesupărată, nezăticnită, date dinadins după dealul acela gloduros, pe care fugea piciorul. Ca o cîndășie lucrau ciudatele sonde, ascunse și neclintite, voind dinadins să pară sărăcăcioase, așa deșirate cum erau, cu coastele rare, sorbind, izbind, secătuiind străfundurile tot mai adînc.

Înfipt cu nădejde în pămînt pe picioarele făcute praștie, plecat de la mijloc, cu capul pornit înainte, cu privirile sorbitoare, Voiculescu rămase mult în contemplare. Privea, alegea cu ochii zecile de sonde, mănoasele, pe cele smolite, aducătoarele de avuție. Auzul începuse să domine zgomotul, să-l aleagă. Auzea o respirație chinuită și mai auzea ceva din vîrfurile unei coline, alături de ea. O auzea pe cea mai depărtată, pe cea mai apropiată. „Ce frumos ! gîndea el. Cîți bani ! Cîți bani ! Fleac e moșia mea ! Să fie ale mele ! Toate !... Măcar patru ! Și s-ar putea să am și eu... prin nepoata șefului ! S-ar putea... da... chiar de asta am venit aici...”

Solomon se dase mai la o parte și își iscodea clientul. Mai întîi se gîndise, văzîndu-l înalt cît el, bine turnat : „Zdravăn om ! Tip de român : oacheș, cu ochii negri, trebuie să placă femeilor.” Apoi îl luase numaidecît gîndurile meseriei lui. Văzu că Voiculescu este emoționat, că înțelege cîte sute de mii de lei, milioane, tălmăcește zvonul, neodihna „lingurilor” de la Buștenari.

— Ies milioane de lei de-aici, domnule Voiculescu ! rosti el.

La întoarcere se împotriveau mersului, scoborau prea iute priporul ce-l urcaseră greu. Hotărîră să plece a doua zi, de dimineață, la Măgureni, unde Solomon făcuse rost de terenuri petrolifere sigure pentru domnul Haznagogian.

Cu turnuri șubrede, schele și iar schele se deslușeau, răzlețe și adunate, în preajma Cîmpinei, dincolo, pe celălalt mal al Prahovei de argint, în lumina potolită de după-amiază tîrzie. Miros de țîței plutea în aer. Băltoace și pete ca de cerneală pe țărîna îmbibată, cafenie.

— E mai bună și mai multă pîinea din păcură ! zise Solomon la o vreme, după ce fusese, în treacăt, vorba despre răscoale.

— Da, dar grîul tot trebuie să-l semene, careva, răspunse Voiculescu.

— Țăranii, nu l-au semănat totdeauna ei ?

— A, va să zică și dumneata ești de părere să li se dea lor moșiile ? Dar dacă mîine cer și terenurile astea petrolifere, pe care tot de-alde ei le muncesc ? întrebă cam în doi peri Voiculescu.

— Asta e mai greu, se grăbi să spuie Solomon. Poate peste cîteva sute de ani... Moșiile sînt de mii de ani muncite de țăran, pe cînd sondele există de ieri, de alaltăieri. Și sondele sînt o producție a științei ; lucrătorii n-ar putea duce singuri, fără ingineri, isprava la capăt. Și mai e ceva : trebuie capitaluri mari, care se pierd cîteodată.

— Asta e buba, rosti Voiculescu. Bași capital mare, îți vinzi moșia, să zicem, și nu se știe ce scoți.

Tăcură. Se însera ; culmi îndepărtate se înălăbăstreau ; răcoarea munților adia somnoroasă, pe cînd vuietul treaz, neostenit, era același.

Sub puterea celor văzute și celor statornice înainte-i, care voiau să-l vrăjească și să-l îndepărteze de dragostea plugăritului, moștenită la el, Voiculescu se zbătea, cugeta, dar, fără multă zăbavă, se hotărî. N-avea să vîndă de bună-voie nici o palmă de loc. Dacă-i luau ogorul, n-avea ce face. Dar avea să stăruie, să strige, să se acățe sau să se roage ca să i-l lase. Sonde ! da, voia să aibă, oricîte, dar și moșia ! Prin divorț, dacă avea să divorțeze, se făcea și petrolist. Pentru asta și venise la Cîmpina, să cumpere pentru el. Și-

retul Haznagogian îi pusese înainte toată strălucirea ispitei ; îi dase sarcina să-și aleagă singur și să-și guste în cuget ospetele bucuriilor ce-l așteaptă : ca soț al Frusinei ! Medeea și așa avea gîtul prea scurt ; nu-l mai atrăgea cu nimic, ca un lucru prea vechi, era înfumurată și o văzuse lumea cu Sorțescu — îl înșelase !

DE UNDE PUTEM TRAGE ÎNCHEIEREA CĂ
SA NU NE PIERDEM FIREA NICIODATĂ

Răscoala potolită și răzvrățiții pedepsiți : cu bătaia, cu închisoarea, cu dărîmarea bordeielor lor, armatele se întorseră la cazarmă. Ionică, fratele Elizei, încă militar, fusese repede pus la treabă de un domn maior care-și tapeta o casă în București.

Își reluaseră și țăranii treburile ; seceraseră grîul și-l adunaseră bob cu bob ; îl lăsaseră în stăpînirea deplină a celor împotriva cărora se ridicaseră sălbătăciți.

Într-o zi, Ion veni acasă cu un prieten, cu un necunoscut : Mănciulescu, șef mecanic la C.F.R., flăcău voinic, oacheș, cu privirea învăpăiată, bărbat ca de treizeci de ani, tăcut și îmbrăcat tare bine.

Eliza era acasă. Ea-l mai văzuse pe domnul ăsta la o serbare cîmpenească, unde se dusesese să danseze — patima ei. Nu era de atunci nici o săptămînă. În muzică și joc, în căldura petrecerii, Eliza își uita necazurile, iluziile care-i mai rămăseseră, firave, și pe cele vestejite. Îl văzuse și, atunci ca și acum, i se păruse că seamănă mult cu deputatul Voiculescu și că nimeni altul, în tot balul, nu e mai deosebit, mai plăcut și mai domn. Și Elizei i se mai păruse că și el, de cum o văzuse, o dase pe toată lumea, pe care pînă atunci o prețăluise cu ochii, la o parte, și că neconținut își ținuse, pe sub genele-i mari, plecate, privirile după ea...

Și acum iată-l aici, în casa lor ! Ce căuta ? Și-l adusesese Ion, sau el vrusese cu tot dinadinsul să vie ? Nu erau de-o vîrstă, nu aveau aceeași meserie, nici nu erau soldați amîndoi ! Și el nu se mirase de loc că o vede, aci la ea acasă, ci venise întins să se recomande, cu ochii țintă căutînd-o de la poartă. Ea era tocmai în prag, scutura înaintea casei o față de masă, pe care nu mai știu apoi unde-a ghemuit-o.

Mănciulescu — și mai cum oare ? — căutase desigur să-l cunoască pe frate-său. Îi spusese cîndva, în bal, că ea are un frate, îl căutase, îl cunoscuse, i se arătase prieten — toate astea pentru ea !

— Dumneata ai scăpat de armată ! îi spuse mosafirului mama Elizei. Dar nu ești însurat ?...

Și mă-sa ! De ce l-o fi întrebat de însurătoare ? Desigur că pentru fie-sa ! gîndi Eliza. Ofta de atîtea ori mama : „Of, de te-aș vedea la casa ta, să pot muri liniștită !“ Îi plăcuse pesemne și mamei ei și, cu graba mamelor, îmbina în minte-i, întrevedea o căsnicie.

— Nu încă ! răspunse surîzînd și parcă învoindu-se bucuros cu asemenea idee.

Și amintirea celuiilalt, a lui Voiculescu, care o dusesese într-un hotel și o necinstise — cu voia ei, adevărat ! — dar după făgăduieli pe care chiar de a doua zi le uitase, amintirea lui Voiculescu o prididi cu atîta putere, că Eliza se smulse din grupul de patru, stînd în fața casei, și se înfundă într-una din odăi, în care întunericul începea să se țeasă după perdelele trase.

Plînsul, de care se temuse nu izbucni ; două lacrimi i se uscară degrabă în gene. Stătu apoi cîtva între plîns și între gînduri zbuciumate și simțiminte noi, nelimpezi, cu două chipuri de bărbați asemănate înainte-i și, pentru că nu se putea descurca și nu-și putea găsi firul mîhnirii, se pregătea să iasă iar în curte, tocmai cînd maică-sa o striga tare : „Elizo !“

— Uite ce zice domnu, vorbi mama. Mănciulescu parcă ai zis că te cheamă... Iartă-mă că eu sînt cam uitucă — bătrînețele ! — că diseară frate-tău și cu tine să vă duceți la o serbare, la un bal.

Ion era stînjenit ; zîmbea strîmtorat. Abia de vro patru zile îl cunoscuse pe Mănciulescu și o poftea pe soră-sa la bal. Era el așa de galanton din fire, sau numai în împrejurarea asta ? O bănuială, o neplăcere începu să crească în inima

fratelui, pentru care sora lui nu e aidoma cu fata căreia îi face el curte. E altfel și, dacă s-ar putea, nici să nu-și ridice careva ochii la ea.

Dar Ion era și măgulit de prietenia lui Mănciulescu, șef mecanic la C.F.R., elegant, chipeș, mai în vîrstă și cu patru clase de liceu — îi spusese chiar el. Era să spună că n-are bilet de voie, dar se temu că se lăudase mai-nainte că are bilet de voie permanent, precum era adevărat. Avea să meargă la serbare ; îi era dor de petrecere și lui. Maică-sa intră în casă și-l chemă după ea.

— Ionică, cine-i băiatul ăsta, că-mi place !

— Mecanic la Căile Ferate. Șef mecanic.

— Da, șef ! Văd că-i tare curat. Și are părinți ?

— Are. Eu nu-i cunosc.

— Da' vro rudă, așa ceva, hai ? Nu știi ?

— De unde să știu ? Poate, ca omul...

— Măi Ionică, vezi că ar fi tare potrivit cu soră-ta.

Mi-ar plăcea așa ginere. Ar face o pereche frumoasă : el oacheș, ea bălaie și cu patima hainelor bune amîndoi. Vezi de-l mai adu pe-aici.

De astă dată Ion pricepu că muma are dreptate. Ar fi fost un noroc pentru soră-sa asemenea bărbat. Și i s-ar fi datorat lui.

Lăsați singuri, tinerii amuțiră. Ochii li se îndreptară spre calcarul unei case vecine, pe care se suia de la pămînt, din curte, o perdea de zorele. Printre foile late, păhărelele albastre de flori, răsfrînte la gură, se închideau una cîte una, cu lăsarea serii. Cei doi le priveau, și gîndurile lor îndrăznețe, tainice și apropiate ca zorelele una de alta, li se strîngeau, dar se păstrau ca să se deschidă albastre în bătaia razelor de soare.

— Îți place mult dansul, domnișoară ? întrebă el, observîndu-și muțenia, neștiind ce să facă cu mîinile — să le vîre în buzunare ? să le lase atîrnate ? — și abia întorcînd fața spre ea.

— Foarte mult, fără să mă dau în vînt după el. Adică, dacă mă aflu la un bal, înțeleg să dansez ; acasă însă uit de el cu lunile.

Tăcură iar. Eliza se gîndi că spusese o minciună și se întrebă de ce-o spusese. Ea căuta balurile și uita în ele de toate necazurile. Mănciulescu însă, prin asemănarea lui cu ce-

lălalt, îi strecurase în minte ideea altei case, pe care Eliza socotise că ar fi locuit-o fără dorul petrecerilor de pînă atunci.

Se uită bine, lămuritor, la șeful mecanic, și iar i se păru că aduce mult cu Voiculescu. „Poate de aceea stau de vorbă cu el cu plăcere“... cugetă ea și se întristă. Voiculescu nu merita decît ură, iar amintirea ceasului lor de dragoste, dezgust. Dar ce era vinovat omul ăsta sfios, mai tînăr decît deputatul și mai de treabă desigur? Se vedea cît de colo că are gînduri curate; venise în casa lor cu fratele ei, sta de vorbă cu măică-sa și nu înșira lingușiri și făgăduieli mincinoase.

Noaptea, la bal, Mănciulescu și Eliza nu dansară toată vremea decît amîndoi și fură nedespărțiți. Militarul, Ion, după ce venise cu soră-sa, bucuros că-și luase altul sarcina să stea cu ea, se răznise după cunoștințele lui și răsărea cînd într-o parte a sălii fără de pereți, cînd într-alta.

Cînd se odihneau, în adăstare, se întîmpla tot numai ei doi să rămînă, Ion avînd de plimbat, după obiceiul din balurile populare, pe fata cu care jucase. Braț la braț, perechile, una după alta, se plimbau în pas domol înlăuntrul adăpostului de vară, trecînd pe dinaintea mamelor și mătușilor, care stăteau pe scaune toată vremea.

Balul fusese vorba să aibă muzică militară și nu avea. Se duseseră s-o tocmească prea tîrziu organizatorii și angajaseră, de nevoie, o bandă de lăutari. Taraful, de vro șapte inși, sta pe o estradă și din el se deosibea mai cu seamă contrabasistul, ghebos și sfrijit.

— Domnișoară Eliza, ia te uită la el: n-ai zice că intră în contrabas ca melcul în căsuța lui? Și dacă o fi avînd și nevastă, are loc și ea: în etajul de sus ea, în etajul de jos el.

— Dacă e și ea cocoșată.

Valsurile se țineau lanț. Noaptea, răcoroasă, îngăduia neodihna. Mănciulescu era neostenit și parcă prinsese aripi. Mecanicul-șef, căutat de fete, prețuit de mume, nu-și strînsese niciodată în brațe mai fericit perechea de joc. Din cîte fete cunoscuse, din cîte valsaseră cu el, nici una nu-i plăcuse atît de deplin ca bălaia croitoreasă spre care își pleca acum privirile învăpăiate. Eliza uita de Voiculescu și, cuprinsă și ea de mulțumirea, de fericirea lui, luată de zborul amețitor al valsului, surîdea, se lăsa pe pieptul bărbatului frumos, se încredința puterii lui, destinului pe care el i-l făgăduia fără cuvinte.

În hotelul „Principal“ din Calea Victoriei, la câteva zile după ce Voiculescu văzuse în jurul Cîmpinei terenuri petrolifere în tovărășia lui Solomon, bîntuise o furtună. Tocmai cînd Medeea își pierduse orice socoteală asupra venirii lui Marinică și nu mai știa ce să creadă și, disperată mai ales de plecarea iubitului, primise de la acesta o scrisoare duioasă, în care era rugată să aibă răbdarea ce-o avea el la căpătîiul maică-sii în agonie de trei zile, tocmai în ziua aceea de întremare sufletească bărbatul de care era legată prin cununie se ivi pe ușă, posomorît, îmbufnat. Fără „bună ziua și ce faci, dragă nevastă“, rosti, de cum închise ușa :

— Ești singură ?

— Da, dar cu cine să fiu ?

— Cu Sorțescu !

— Ce vorbă-i asta ?

— A, va să zică te duci tu la el, nu vine el aici ! dădu Marinică din cap, pe cînd Medeea îl măsura disprețuitoare de la ghețe la frizură.

— Mai bine mi-ai spune cîte zile sînt de cînd lipsești ! de cînd ți-ai părăsit nevasta !

— De cînd îți lipsesc ? Vrei să spui că nu poți trăi fără bărbat ? Foarte frumos ! Dar nici eu nu pot trăi cu o femeie cu doi bărbați !

— Nu-ți permit !

— Și ce faci cînd nu permiți ? Întrebă ironic Marin.

— Arăt ușa.

— Asta vreau și eu. Nu-mi place și nu e o cinste pentru mine să stau cu dumneata de vorbă, cînd...

— Mojicule ! Grosolanule !

Voiculescu zvîcni pe loc, cît era de înalt, și își strînse pumnii. Soții erau față în față, la doi pași. El mai făcu unul spre ea. Ea se dete cu o jumătate de pas înapoi.

— Ar trebui să-ți legi gura ! tună Marin. Mă stăpînesc greu să nu fiu brutal, precum ai merita. Ai vrut alt bărbat, te-ai culcat cu el, numele meu nu-l mai poți purta !

— Grozav nume ! murmură Medeea.

— Așa cum este l-ai căutat, ți l-am dat, acum ți-l refuz, nu-l mai meriți ! Divorțăm. Iată !

Voiculescu scoase din buzunarul hainei, de la piept, o hîrtie în patru, o desfăcu și o întinse pînă sub ochii Medeei.

— Iscălește ! strigă el. Și apoi mai încet, apropiindu-se de o masă și făcându-i din cap nevestii să se apropie. Iscălește pentru ultima oară alături de mine cererea asta de divorț. Zic aici : „nepotrivire de caracter profundă“. Nu sînt moșic, nu sînt grosolan — sînt generos cu dumneata, cucoană !

Medeea își aruncă privirile pe cererea de divorț întinsă mereu înainte-i. Lăsată apoi pe masă, nu se uită la ea cu înverșunare. Altceva stăruia sub ochii ei. Scrisoarea lui Sorțescu, dragăstoasă, pomenea de fericirea lor, cînd ea va fi divorțată și se vor căsători... Maică-sa era muribundă și Mihalache se gîndise că doliul lui o poate dispera de viitor pe ibovnică. Medeea și-o ceru stăruitor amintirii, îi citi în gînd rîndurile, mușcă buzele urmărindu-i frazele și primi „stiloul“ pe care Marinică i-l punea la îndemînă. Avu o nesiguranță ; lui Marin i se păru că ea șovăie, că n-ar vrea, dar nu avu vreme să mai îmbie, și nehotărîrea ei se sfîrși. Medeea întrebă :

— Tot cu numele tău să semnez ?

— Tot, și mai repede ! glăsui el, enervat, supărat de astă dată fiindcă ea primise cu ușurință să se despartă și nemaifiind sigur, deodată, că făcuse bine ce făcuse, nemaiavînd sub ochi icoana viitorului spre care se îndrepta prin despărțenie, printr-o nouă căsătorie, prin desfacerea în două a moșiei lui.

Ajunsesese în forfoteala și zgomotul Căii Victoriei și încă nu se dumirise. O singură imagină stăruise din tot ce-ar fi voit să vadă ca o privesc marea cu închipuirea : îl vedea pe ilustrul și venerabilul șef Hznagogian zîmbind și netezindu-și fără preget barba impunătoare de patriarh grecesc.

CELE DIN URMA VRERI ALE SORTII.

Marin Voiculescu era deputat guvernamental. Îl alesese, prin mare dibăcie, Hznagogian, din iunie 1907, îl divorțase apoi de Medeea, care se măritase cu Sorțescu, și-l însurase cu Eufrosina Izu, nepoata lui.

Grozav le plăcuse leormănenilor cum se dezvărase Marinică de ușor de hîrbara lui de nevastă, fără scandal, fără zdruncin, fără suferință, în tăcere, și cum știuse el să profite. Deștept băiat !

Fără să-și dea demisia din partid, candidase ca independent, și-apoi, ales cu sprijinul guvernului, care-și retrăsese tam-nesam candidatul anunțat, pe Cuțumis, trecuse la guvernamentali ; pe cînd, pe de altă parte, se divorța, prin bună înțelegere, adică nici unul împotrivindu-se și amîndoi cerînd divorțul, și punea la cale căsătoria cu nepoata șefului.

Așa bărbat deștept putea și merita să ajungă ministru, cugetau alegătorii județului. Deocamdată era președintele comisiei de indigenate, unde se cîștiga „frumos“.

Faimoasele despăgubiri ieșiseră cu greu din punga țării pe masa largă a împărțelii. Vistierul nu se îndura să numere celor care nu aveau nici în clin, nici în mîncă cu el, cu politica lui. Dar s-ar fi pus rău cu cei cît și el de mari, cu fîrtații lui întru chivernisirea țării dacă ar fi găsit pretexte să nu dea nimic sau să-și facă parte numai sieși. Interesul de clasă era aci puternic, și nu se putea face deosebire de partid sau de rudenie.

Și Voiculescu fu despăgubit. Nu ieși în cîștig, precum credea el că ar merita, mai ales pentru porecla de transfug politic. Dar nici nu rămase păgubit.

Pe locul „palatului“ de la Răzoarele se întruchipase, în cea mai mare parte din materialul rămas, o vilă. Căsuțele pentru servitori fuseseră zidite mai departe de sălașul stăpînilor, iar găinăria, grajdul, staulul, cocinele fuseseră depărtate mult de tot.

Merișor, iederă, viță-sălbatică umpleau grădina săracă de pomi vîrșnici, îmbrăcau trei chioșcuri și adumbreau locul, în tovărășia copacilor care mai dănuiseră în vremea răscoarelor.

Marinică ar fi venit adesea la moșie și ar fi stat mult, mai ales vara. Pe Sorțescu și pe fosta lui nevastă nu-i văzuse niciodată trecînd pe șosea către conacul lor. Dar nu voia nevastă-sa să șadă mult la țară.

Sedeau la București, aveau casă proprie pe strada Neguțatori. Se deprinsese și el cu marele oraș, cu Șoseaua, cu He-

răstrăul, cu furnicarul de oameni de pe Calea Victoriei, cu vizitele fețelor simandicoase. Îi era acum și peste mînă să tot plece departe la moșie. Ca să-și arendeze pămîntul, după cum îl sfătuisese odată Leonida Panaiotis, nu se-ndurase.

Casa din Leorman, din oraș, o închiriasse, pe preț bun, poștei locale. Minunată afacere, pusă la cale de șef și încheiată pe zece ani. Ca să se mute poșta și telegraful în casa lui, se reziliase un contract, și-acum se iscase proces între proprietarii casei părăsite și Ministerul de Interne.

Cînd Marinică dase ochii cu țărani, întîia oară după revoluție, îngălbenise, simțise în el un tremur nervos, nestăpînit, purces și din frică, și din mînie. Dar n-avusese nevoie să le vorbească și-și luase ochii de la pojarnicii și prădătorii averii lui, asupra cărora parcă nu s-ar fi răzbunat prin soldați, și privise la nori, la cîmp.

Stînjiți treceau și țărani pe sub ochii ciociului și poate plini de amintirea zilelor de nădejde, libertate, jaf și pîrjol.

Dar toate se uitară în îndeplinirea aceluiași munci de mai nainte, pe același șes așteptător și bine cunoscut din pruncie, din strămoși.

Spre binele și tihna boierilor, țărani, ca niște pocăiți, nu îndrăzniră să ceară cu glas tare ce li se făgăduise : scăderi la dajdii, alte învoieli la muncă, priincioase lor, și tot ce băsmea manifestul pe care-l crezuseră de la rege purces.

Un lucru numai îndrăzniră să-l ceară, nu de-a dreptul, răzoreni, stăpînului lor. Ceruseră prin părintele Maței să nu-l mai aibă de logofăt pe Gîrbaci. Aducă boierul, glăsuieră ei, pe cine o vrea, de oriunde, alt logofăt, cu un ochi în frunte și din țara tătarască, dar pe Gîrbaci să-l depărteze.

Și părintele, prieten cu vechilul, găzduitorul lui în vreme de cumpănă, își împlini solia. Șezînd împreună, popa și vechilul, se petrecuse ceva între ei, poate din pricina femeilor, iar țărani știuseră și cele întîmplate.

— De ce nu-l vor, părinte, și de ce țin cu tot dinadinsul să-l izgonesc pe Gîrbaci ? Întrebasese Voiculescu.

Și popa Maței repetase cuvintele țărănilor :

— „Pentru că nu ne întîmpină niciodată, părințele, cu bună ziua sau cu mulțumesc la ziua bună a moastră, ci cu o înjurătură“. Sfînt să fi fost omul, harnic ca albina, logofătul

nu răspundea la cuvînt decît scuiînd în lături şi înjurîndu-l. Şi preotul desluşa : asta ei n-o mai pot suferi.

Fără să se pătrundă-n suflet de frumoasa dreptate şi de nevoia de respectare a muncitorilor, care-i spusese preotului că mai degrabă se leapădă şi de făgăduitul izlaz boieresc şi de învoieli mai bune decît să-l îndure pe logofăt mai departe, Marin Voiculescu, socotind că n-are încotro, atunci la începutul muncii şi al păcii, îi dădu socoteala lui Gîrbaci şi-l pofti să plece repede. Se poate că nu s-ar fi lepădat de el dacă din întîmplare n-avea tocmai atunci om la-ndemînă.

Vechilul Gîrbaci nu era din partea locului, aşa că părăsi cu desăvîrşire comuna şi ţinutul.

Nici percepătorul nu mai era acelaşi. Omul cu nasul tăiat, care trecuse prin sudorile morţii, care-şi văzuse desigur casa făcută muşuroi la pămînt, gunoiată, aflase de pieirea prin foc, sub pereţii căminului, a nevestii şi a copilului din pîntecele ei. Omul acesta, peste fire de nenorocit, se despărţise de ibovnica lui şi plecase-n lume. Nu mai ştia nimeni ce se făcuse şi ce avea să se facă cu locul lui de casă, din vatra satului. Nici Stăncuţa nu mai ştia nimic despre el.

Eftimie şi Vanghele Stanciov, precum şi Ivanciu Balac, toţi muriseră de pe urma răskoalei. Zile întregi, săptămîni, ţăranii fuseseră urmăriţi prin sat, prin bîrlogurile în care se ascundeau, şi ucişi. Peste o sută de vieţi omeneşti prăpădiseră ostaşii în Răzoarele.

Fără cercetare îndelungată şi chibzuită, numai la pîra mai-marilor satului, găzduitori ai ofiţerilor şi ai sergent-majorilor, erau împuşcaţi oamenii dîrji şi isteţi ai satului. Jandarmii, întorşi în comună, aveau şi ei socoteli de răfuit cu cine li se păruse colţos vrodată, cu bărbaţii de temut ai ibovnicelor lor, şi-i dădeau pe mîna gîzilor. Răzbunarea secera mai cumplit ca holera.

Cîrciumarul Ioniţă Buzatu se jura că, după ce-şi va scoate toate datoriile de la rumâni, avea să plece la Bucureşti şi să deschidă han la Obor sau în Moşi.

Preotul, îndată după răskoale, trăise mai bine ca oricînd. Parastasele se ţineau lanţ în comună ; iar mai tîrziu botezurile nu conţineau un cîrd de vreme.

Primarul şi fostul cămătar nu suferiseră de fel de pe urma revoluţiei şi-şi reluaseră viaţa de mai nainte.

După ce-și arătase puterea, pacostea satelor, jandarmii, ca după o izbîndă, mai cu ifos se purtau, și mai cu scîrbă și mînie grăiau sătenilor. Ca un lucru de mare trebuință și pe care-l dovedise de bun și iscusit răzvrătirea : numărul jandarmilor fu înmulțit și drepturile lor în sat sporiră.

Pe unde trecea, Voiculescu, deputatul, vedea bine că lumea-i face loc, că-l respectă, că-i admite cu admirație purtarea, căsătoria cu nepoata marelui Haznagogian și că, la rîndul ei, lumea speră în el, în deșteptăciunea lui.

Și omul public promitea în gîndu-i tuturor avuțiile, nici de el cunoscute, dar care zăceau, dormeau desigur în țeasta lui și, fără să vrea, tot mai deschis răspundea cu zîmbetul noilor amici, pînă mai ieri adversari.

Iar pentru că Marinică își dădea seama că toate bu-nurile de care se bucura la așa restriște i le datora venerabilu-lui șef, se lăsa în mînile acestuia, ca un lucru, ca o bucată de catifea.

Voiculescu, la o întrunire provocată de mici nemulțu-miri provinciale, vorbise ! Șeful, care prezida, îi dăduse, fără să-l fi cerut, pe neașteptate, cuvîntul. Se făcuse tăcere, și Mar-inică, emoționat, întinzînd mîna după paharul obișnuit pe tribună, căscase gura și se rostise. Urechile-i țiuiau, pe cînd se străduia să se audă și se îndoia că vorbește. Niciodată nu i se păruse că lumea e așa de tîmpită și are ochi așa de mari, de holbați și de rotunzi. Strîngea din ochi, clipea des, căuta să-și umezească mereu gura căscată, și vorbea, asta era sigur, tot mai sigur, și sfîrși în aplauzele mulțimii.

Marin Voiculescu simți, îndată după cuvîntare, că i se umple inima de recunoștință pentru șef, carele-l cunoscuse mai bine de cum se cunoscuse el. De-acum avea să îndrăznească și la Cameră să ceară cuvîntul, de-acum n-avea să scape o în-trunire publică fără discursul lui. Era orator ! Fusesse felicitat, își ștersese fruntea de sudoare, ridicase o dată brațele-n aer și băuse de cîteva ori din paharul de multă vreme golit de alții.

Șeful însă, care se simțea tot mai scăzut în putere și devenea tot mai înțelept, știa cu dibăcie să-și abată trecerea ce-o avea, însemnătatea, asupra lui Voiculescu. Se ținea de cu-vînt, și-l avea ca pe un ginere pe bărbatul Frusinichii. În ca-pitală, în țara toată, Haznagogian avea neamuri înalte, toate cu stare sau în dregătorii de seamă. Familiile Izu și Haznago-gian aveau ramificații în toată societatea românească, în toate

activitățile. Și mult folos poate trage un om mediocru, dar cu-tezător, stăruitor și cu stare, cînd știe să se prindă și să se țină în hora familiei. Nici nu mai este mediocru omul care știe să lucreze cu douăzeci de nume, cu douăzeci de reputații și în numele a douăzeci de situații, întemeiate pe atîtea și atîtea interese cuprinzătoare de grupuri omenești.

Marinică își însușise influența și deșteptăciunea. Bătrî-nul Haznagogian ajunsese numai de formă șef al partidului. La Voiculescu dădeau fuga alegătorii la toate păsurile lor cele mari, cele care se legau cu capitala. Pe funcționarul prins cu o hoție el îl scăpa de temniță și de izgonirea din pîine ; pe pă-rintele cu feciorii bicisnici, pe socrul cu gineri trîndavi pe ceafă el îi ușura strecurîndu-le pramatiile în școala de ofițeri, dacă erau flăcăiandri, numindu-le în sinecure, în slujbe. Cunoscută le era tuturor casa din strada Neguțători. Și oricîtă lume ar fi fost în așteptare la omul politic, lume te miri de unde, căci îi mersese vestea că e puternic și că face și desface, oameni de afaceri, intelectuali fără treabă, Marinică, după cum văzuse la miniștri că se poartă cu cei din „fieful“ lor, întîi și-ntîi pe leormăneni îi primea. Uneori, cînd erau și ei mai mulți, îi chema pe toți deodată, se împresura de ei strîngîndu-le mî-nile și, revoltîndu-se parcă împotriva lumii ce mai aștepta prin odăile celelalte, îi băga pe leormăneni într-o odaie aparte, le punea la dispoziție o cutie cu țigări și, după ce primea pe toată cealaltă lume, se întorcea la ei. Plecau apoi cu toții, el ca o căpetenie de bandă, cu doi în dreapta, cu trei în stînga, cu șapte dinapoi.

Și vaza lui creștea în județ, iar cu cît îi înghesuia pe miniștri cu cererile, sporea și față de aceștia ideea puterii lui electorale. Vînzări, cumpărări, ipoteci, tranzacții de moșii, de păduri, de acareturi, împrumuturi la credite, la bănci, le făcea și le desfăcea deputatul, ca un scamator iscusit.

Multele neamuri ale nevesti-sii lucrau cu el, iar Voicu-lescu, în feluritele-i îndeletniciri, lucra cu ele. În finanțe, în armată, în magistratura înaltă, în învățămînt, pe la toate instituțiile aveau rubedenii, și din orice afacere încheiată se împărțăseau cu frățietate. Țara se îmbogățea, își sporea veni-turile, mărea numărul bugetarilor. Inspirat de afaceri, Marin se strecură în cîteva societăți de agricultură, de credit, de în-treprinderi.

Răscoala țăranilor parcă se petrecuse în alt secol ; o uitaseră toți moșierii, o uitaseră orașele. Moșia Răzoarele mergea acum și fără stăpîn, numai cu logofăt. Învoielile agricole nu se schimbaseră ; izlazul comunal nu se putea înființa unde se împotriva boierul. Guvernul nu se clătina decît în coloanele gazetelor de opoziție. Partidul, care săvîrșise potolirea cumplită a răzvrătirii, își schimbase șeful fără să se cîntească. Opoziția, dimpotrivă, se dezbinase. Cel mai strălucitor orator al ei — și al întregii epoci — urmărea să înjghebe, în sfîrșit, al treilea partid de guvernămînt. Dacă încercarea izbutea, avea să se curme dăinuirea revenirii la putere, rînd pe rînd, a două partide, neînstare să se deosebească pe principii și silite să continue reaua cîrmuire, s-o continue pentru viețuirea lor neschimbată. Noul partid făcea vîlvă, masele electorale se frămîntau zăpăcite ; tulpina de la care se rupsesse suferința spaima uscării, deși avea de o vreme ca șef pe singurul om integru, pe singurul ins neînturnat din calea lui și de teama căruia multe potlogării și fărădelegi nu se făptuiseră.

Toți șefii de partid erau trei. Cel de la guvern avea în sprijinul lui tradiția părintească, tinerețea lui făgăduitoare și învățămintele ce le putea trage, mai vîrtos ca altul, din revoluție și din potolirea ei, barbară, de către administrație și armată.

Noul partid însă nu izbuti să atragă pe cei care încă nu făcuseră politică și care erau mult mai numeroși, precum și cu mai multă cinste și vază neprihănită, măcar pentru că nu avuseseră prilej să se păteze ; ci veniseră la el, pe lîngă doi-trei oameni de seamă, toate ciurucurile, toți neizbutiții și nemulțumiții, îngîmfați și seci. Importanța unui al treilea partid nu fusese înțeleasă în toată frumusețea ei ca o dezrobire, și omul de mare talent și cutezător, cel mai occidental spirit, ca să nu dea înapoi, sperînd poate în viitor, porni la drum cu puțini buni și cu adunătura slăvitoare și interesată.

Prin afaceri, prin rubedenii, Voiculescu avea legături de prietenie în toate partidele. Se gîndise să-și mai cumpere o moșie în alt județ ; apoi tratase cumpărarea unei păduri la munte. Marele avînt luat de industria petroliferă și valoarea terenurilor din zonele petrolifere îl opriseră. Se gîndise să se încerce și el în petrol. Avea cîteva parale, luate de zestre. Samsari iscusiți îi propuseseră cumpărări și răscumpărări de terenuri, cu redevență și fără, în Prahova, în Buzău, în Dîm-

bovița și Bacău. Pregeta. Ar fi vrut să ia de la stat pe prețuri mici, deputătești, locuri de-acelea faimoase, dar nu era chip să întortочеze legea, căreia îi sta pavăză teama că, de cum va fi călcată, vor năvăli asupra terenurilor petrolifere ale statului o laiotă fără număr, pentru care n-ar fi fost de ajuns două țări și s-ar isca o vrajbă fără pereche.

Eufrosina Voiculescu nu era părtaşă la planurile și grițile soțului, ca și în casa unchiului ei. Din singurătatea în care vegetase, din meditația forțată de mai nainte de măritiș, ea se văzuse cu un stăpîn mai mult într-o casă însuflețită de un spirit nou și cu ușile date de perete. Fusesse firavă, slabă în neactivitatea și neașteptarea ei; acum se împlinise, fața i se bucălase și se părea că, tot muncind de dimineța pînă seara și poruncind slugilor, are să se îngrășe ca o matronă burgheză. Fata de neam dobîndise ușor o eleganță mediocră și o conversație convențională, călduță și măgulitoare.

Voiculescu mai încercase să fie tînăr. I se păruse într-un rînd că a pierdut libertatea și i se păruse că răpitorul ei, tiranul, erau nevastă-sa și căsătoria. Și se purtase în casă îmbufnat și măreț, ca omul care vrea să rupă lanțurile, oricare și oricîte ar fi ele. Dar nu fusese măcar înțeles și, fără nici o opunere sau protestare, care i-ar fi sporit energia și dorința, fu nevoit să vadă că e liber.

În lipsă de altceva și pentru că dorea după propria lui tinerețe de mai ieri, îl căutase pe Pițigoi la șantanul din Leorman. Nu-l mai găsisese. Află că fata a fost chemată de prefectura poliției din București și, pentru că ea, ca persoană bine cunoscută în Leorman, alergase în dreapta și-n stînga după protectori, poliția locală o ridicase grabnic cu tot calabălîcul ei și o și trimisese în capitală.

Fetele varietelui, întrebate de Marinică, nu știau ce s-a făcut de atunci cu Pițigoiul. Furase fata ceva, turbura liniștea vreunei case, ele nu știau nimic. Oricum, amestecul poliției bucureștene rămînea un mister și o spaimă pentru fetele varietelui.

Voiculescu nu se mulțumi cu nedumerirea. În zilele acelea i se păru că Pițigoiul a fost singura lui iubire adevărată. Cu multă iscusință și cu ceva bani, se trudi să descleșteze gura polițaiului, căruia i se arăta prietenos, prefăcîndu-se nepăsător în întrebări. Nu află mare lucru. Ordinul de arestare și de trimitere spre cercetare la București nu purcesese din Leorman

și nu i se cunoșteau pricinile. Se credea însă, după procedare, că e vorba de spionaj. Pițigoiul era spion !

Curios, supărat, Voiculescu avea să cerceteze și mai departe. Își aduse aminte că cunoștea pe un funcționar de la Siguranță. Puse într-un plic o hîrtie de o sută de lei și un bilețel, prin care-l poțtea pe angloaiat să vină pînă la dînsul, în strada Neguțatori, pentru o mică deslușire. Funcționarul Siguranței își lăsa biroul numaidecît și se prezentă domnului deputat, protector la ocazie. Cunoștea foarte bine toată tărășenia, nu însă și cauzele ei. Așa-numita „Pițigoiul“ fusese buzunărită pe stradă și i se furase în același timp de la domiciliu toate actele ce le putea ea avea : de naștere, angajamentul la varieteu, certificatul de studii, dacă avusese, și legitimația, iar apoi fusese arestată.

Domnul Haznagogian intervenise, direct, pe lîngă șeful sau subșeful Siguranței, ca fata să fie expulzată. Și pentru ca să se poată cotorosi de ea, nu numai din județ, ci și din țara românească, i se șterpeleră cîntăreței mai întîi actele, ca ea să nu poată dovedi că este, cumva, băștinașă și nici de unde anume este. Și fusese expulzată.

Lucrurile se făptuiseră în mare taină și fără nici o stînjire. Pe de altă parte, legea oprește să se dea cuiva socoteală pentru ce se săvîrșește o expulzare, socotită principal în folosul și spre siguranța statului și a tronului.

De ce pusese la cale d-l Haznagogian zvîrlirea peste graniță a Pițigoiului funcționarul nu știa, dar Voiculescu înțelese bine, se mînie în cugetu-i drept și pătimaș, dar se resemnă înțelepțește. Șeful partidului local din Leorman era bătrîn și dăduse, oricum, și de astă dată, dovadă de înțelepciune și de pătrundere afurisită ; iar lui, lui Marinică, nu-i suflase o vorbă, niciodată, despre Pițigoi !

Marin Voiculescu, printr-o ciudată legătură de idei, resemnat, dar foarte mîhnit, cu simțămîntul înmormîntării a ceva scump, își aduse aminte și că n-a mai dat pe la medic și începu de îndată o serie de injecții mercuriale. Durerile trupesti — parcă ar fi fost psiholog Marinică — puteau într-adevăr înlătura violența celor sufletești și să-l repună în egoismul lui cel mai strîmt : corpul, ca sănătate și integritate.

Și îndată apoi, ca prins de nevoia personalizării lui, omul trîndav altădată, laș în năzuințe avu păreri, tresări de energie, vorbi la Cameră și izbuti să se deosibească din masa

de capete ascultătoare. Începu să fie remarcat. Imagina ce și-o făcuse de sine se mai schimbase, se mai împodobise. Sînt naturi, îi spusese medicul curant, cărora mercurul le sporește puterea de pătrundere și de muncă. Voiculescu crezuse, și poate că se autosugestionase.

Fostul mameluc avea momente de grandomanie, cînd ideea unui minister îl dezmierda lăuntric și-l umfla ca pe broasca din fabulă. Dar numai cînd visa, cu ochii deschiși, așa precum visează și împăratul, și poetul, și tîlharul, cei trei vulturi ai năzuințelor. Aminteri, înfățișa diferitelor trepte sociale și feluriților inși printre care hălăduia fiecăruia cuvenitul obraz.

Ca transfug și pentru că neconținut se iveau la suprafață, era printre deputații cei mai atacați. Furia opoziției însă — și opoziția parcă turbase ! — era îndreptată împotriva minărilor prim-ministru. Fel de fel de învinuiri i se aduceau. Nepăsarea, tactul lui îi sporeau vrăjmașii. Mai ațîțase împotriva sa, șeful cel nou, ura socialiștilor, pe a căror căpetenie o expulzase poliția, folosindu-se de origina lui într-adevăr bulgară. Părea numai o întîmplare că erau la guvern, și chiar pe banca ministerială, foști socialiști.

Voiculescu, într-o seară, umbla alene, ca un om care se odihnește mergînd. Era pe strada Micșunescu. Se întreba Marinică, gîndindu-se la șeful partidului, ce plăcere ciudată poate simți omul care stîrnește vijelii în juru-i, îndreaptă toate mîniile și invidiile asupra-i, cînd ar putea viețui în tihna și a huzurului, și a gloriei pregătite de părinți ; se întreba cum de nu-l îndemneau simțurile să iubească, să petreacă ? Apoi Marin se întrebase pe sineși ce caută în izbeliștea politică și de ce, de un timp, ca un cal sub pinteni, dă buzna înainte, aprig, voinic, mulțumit de luptă.

Tot gîndind așa, se miră mult cînd, privind mai ager, mai cu pătrundere, pe trotuarul celălalt, îl desluși în cutele serii pe însuși primul-ministru. Îl zărise, oare, fără să-și dea seama, și de aceea se gîndise la el ? Ici-colo, inși mergeau la dreapta, la stînga, înaintea premierului, înapoia lui, ca și cînd habar n-aveau de cine-i omul acela, ce forță hotărîtoare de destine reprezintă.

Marinică nu-l slăbea din ochi și i se păru că un oarecare inș îl măsoară și el pe ministru și că parcă ar dori să-i vor-

bească. Șeful guvernului venea desigur de la Senat, unde avu-
sese mult de lucru în ziua aceea.

Insul mărunț, slăbuț pășea hotărât, dar parcă nu cuteza
să se apropie, ca să-i agrăiască ministrului. Avea vreo petiție
la el de-și vîrîse mîna în buzunar cu nădejde ?

Privindu-i pe amîndoi, pe șef și pe necunoscut, Marinică
mai încetinise pasul. O trăsură, cotind din strada Regalității în
strada Micșunescu, îl mai opri din drum pe deputat. Un zgomot
neașteptat însă, o pocnitură, cu siguranță produsă între cei doi
oameni urmăriți de el, petrecu un fior rece prin trupul deputa-
tului și-l împietri locului cîteva secunde.

Omul mărunț și slab sta înfipt în asfaltul drumului de
care, pe cînd premierul, clătîindu-se, căutînd un sprijin,
striga : „Puneți mîna pe el ! M-a-mpușcat ! M-a omorît !“

Grija aceasta a pedepsirii vinovatului față de sine, iar
nu chemarea în ajutor, învedera pe omul de stat.

Deși era noaptea, luminile felinarelor risipeau întune-
cimea și se vedea limpede drumul, casele, oamenii.

După încremenirea lui, Voiculescu simți că tot sîngele
îi năvălește în inimă. Auzise cuvintele premierului ca pe o
poruncă. În neștire, se luă în goană după atentator. Insul mă-
runt fugea în zig-zag, mai întîi pe drumul larg, apoi pe tro-
tuar, drept înainte-i. Cinci-șase alte persoane, spăimîntate, dar
hotărîte, emoționate de ideea că primul-ministru avea să moară,
poate, ucis, însuflețiți ca de nevoia jertfirii lor față de aseme-
nea personaj, parcă înotau cu brațele prin întunericul brăzdat
de lumină și-și azvîrleau orbiș picioarele în fugă.

Măruntul ins striga și el : „Puneți mîna pe ucigaș !“,
precum mai striga cineva din mulțimea răvășită pe urmele lui.
În cele din urmă, fu prins.

Lui Voiculescu i se păruse că a trecut un veac de fier-
bere și de emoție. Prinsul, turtit pe loc de năvala lumii, nu
se putea deosebi. Nu-i putuse nimeni vedea chipul. Pumni, lo-
vituri de picioare plouau asupra omului cotropit. Cei care aveau
bastoane, neputînd lovi cu ele, îmboldeau printre picioarele
mulțimii, mai mult la întîmplare, cu sete.

În ajutorul victimei, rămasă în strada Micșunescu, ve-
niră grabnic trecători feluriți. Oamenii de rînd, însă, aproape
că nu cutezau să-l sprijinească pe piepturile lor. Cînd inși cu
oarecare importanță veniră, sfioșii muncitori se dară în lături.

Un domn colonel și alții cuprinsă în brațe pe însemnatul om și-l purtară spre casa lui, foarte apropiată, de altfel.

Victima însă era mai mult speriată decât rănită. Păstra decența oamenilor binecrescuți ; nu-i scăpa nici o sudalmă. Se lăsa dulce în grija respectuoasă și vădit devotată a colonelului și-a altor domni, care nu miroseau a popor. Își căpătă liniștea, încrederea. Ce deosebire între el, fiul unui om mare, nepieritor în istoria politică și foarte bogat, și insul bicisnic, fără nume, care căutase să ucidă : Gheorghe ! Când fusese încolțit și strivit de caldarîm, lepădătura, muncitorul obscur, se văitase : „Sînt muritor de foame ! Șase petiții am dat și tot n-am căpătat o slujbă !“ Atît avusese vreme să se tînguie și fusese doborît sub lovitori.

Într-un ceas, Bucureștii se umplură de zvonul atentatului. La nouă seara, adică după trei ceasuri de la săvîrșirea neizbutitei încercări de omor, apăruse și se lipea pe ziduri un buletin, prin care norodul era înștiințat de șase mari doctori, profesori, iscăliți dedesubt, că starea generală a rănitului e satisfăcătoare și că, pentru moment, nu este de temut nici o complicație.

A doua zi, dimineată, alt buletin vestea tot același lucru, dar purta de astă dată semnăturile a șapte domni medici profesori.

Nici că se putuse, de altfel, să fie rănit mai tare ministrul, cu un revolver cu calibrul de șase milimetri, și cînd victima era gros îmbrăcată, ca în decembrie un om așa de bogat.

La redacțiile ziarelor urmă apoi să se prezinte două-trei zile în șir o mulțime de indivizi, pînă și femei, care arătau că au fost martori la fapta mîrșavă, că fără ei ticălosul ar fi scăpat.

Pînă și un birjar, lăsîndu-și trăsura în curtea prefecturii, veni să depună, spunînd că fără el spăimîntătorul asasin ar fi scăpat. Ar fi scăpat dacă el, de pe capră, vîzîndu-l fugind pe drumul mare și pricepînd cine este, nu i-ar fi tăiat calea cu birja, ca astfel să poată fi prins de urmăritori.

Știînd că e vorba de primul-ministru, nici unul din cei pe care întîmplarea îi adusese la priveliștea crimei neizbutite nu pregeta să bată la ușile a două-trei redacții, ca să i se tipărească numele, pe care desigur că victima avea să-l citească și să-l țină minte.

Voiculescu, după ce fusese sigur că ucigașul era în mâinile poliției, dădu fuga la casa primului-ministru, apropiată. Cu mare anevoință putu să pătrundă printre lumea strânsă pe trotuar, strecurată și înghesuită-n curte, pînă pe trepte. Un comisariat întreg, cel aproape vecin cu casa premierului, se mutase acolo și se străduia să limpezească locul de curioși.

Printre grijile tuturor oamenilor poliției, căci ea avea sarcina sau mai degrabă nevoia să presupună un complot, o bucurie pîlpăia din fundul inimii pînă-n priviri : din întîmplarea asta se putea să iasă un rost de avansare, de protecție înaltă !

Pînă și publicul întîmplător simțea că ar fi ceva de cîștigat dacă ministrul nu era cumva rănit de moarte.

În cele din urmă, poliția risipi gloata, vestind-o că bolnavul e în afară de orice primejdie sau îmbrîncind-o.

Voiculescu, arătîndu-și cartea de vizită, spunînd cine este, fulgerîndu-l cu privirea pe un fecior al casei, carele tînjea să-l întrebe pe rănit din partea deputatului cum se simte, promise — după ce dase două bilete de cîte douăzeci de lei — promise în sfîrșit răspuns că șeful îi mulțumește de atenție și că se află bine.

Marinică fusese cel dintîi om politic care-și dovedise devotamentul pentru șef, pentru stegarul partidului.

Și pe dată începură să sosească, în vîjiit de automobile turbate, grangurii cei mari, inabordabilii miniștri. Nici ei însă nu putură pătrunde la rănit, spre mulțumirea lui Voiculescu. Mîni se strîngeau, cordial, vocile se sugrumau, fiecare domn dîndu-și seama că este în apropierea ilustrului bolnav, muribund poate. Triști, resemnați, ca sub puterea fatalității, care poate și asupra lor avea să abată moartea, îngrijorați, domnii miniștri așteptară. Deocamdată, tăbărîră pe Voiculescu, în tăcere firește, cercuindu-se strîns în juru-i ; ca să le spună ce văzuse, cum alergase deputatul pe strada Regalității după asasin, cum tăbărîse lumea indignată asupra aceluia, cum, în sfîrșit, atentatorul fusese luat de cîțiva gardiști inteligenți, care îl fereau de furia mulțimii, așa că era de sperat ca înfiorătorul ucigaș să spună cine l-a îndemnat la crimă. De altfel, cei de față, mai toți, nu se îndoiau că mișelia a fost pusă la cale de sindicaliști, sau cel puțin de către cei care îl învinuiau pe primul sfetnic că a ucis, prin represiune, mii și mii de țărani.

Marinică avusese succes în istorisirea lui și, laolaltă cu miniștrii țării, uită de casă, de masă, stătu pînă după miezul nopții. Omul avu momente cînd se simți egal cu desăvîrșire cu miniștrii aceștia, pe care, în taină, de multe ori îi crezuse superiori lui, stăpîni pe vreun farmec sau iscusință care lui poate că-i lipsea.

Cînd plecă din strada Micșunescu, după miezul nopții, într-un automobil ministerial, în tovărășia unui ministru, care-l petrecu pînă la poarta casei din strada Neguțători, Marinică păși mai înalt parcă în locuința lui și mai vrăjit de visuri de viitor ca oricînd.

Dobîndise prietenia tuturor miniștrilor și a șefului. O întîmplare îl adusese în primele rînduri ale partidului. Și dacă Marinică n-ar fi mers alene, ca nealtădată, pe strada Micșunescu, ci ar fi zorit oleacă pasul, ar fi auzit și el, ca toți ceilalți deputați, din ziare și din lume de atentat ! Ce-l făcuse pe el să meargă așa trîndav pe stradă, la ceasul acela, ca să aibă norocul să fie martor al întregii întîmplări însemnate ? Și de ce-i venise lui să treacă pe strada Micșunescu, cînd ar fi putut merge pe strada Academicienilor sau să cotească în strada Florilor ? Marinică se mira și i se părea că o forță misterioasă îl purtase în seara aceea pe urmele primului ministru și-i lenevise mersul anume. Norocul sau predestinarea lucraseră ? Putea să iasă un portofoliu ministerial de aci, mai punînd la socoteală și ceva discursuri.

Nu putea da, se-nțelege, de izvorul îndemnului misterios. Și adică de ce se trudea să-l caute ? Asta însemna insomnie, și nimic altceva. Altădată, de cum se culca adormea. Totuși, în seara asta parcă-i plăcea și lui să nu-l fure somnul, care i se năzărea uneori ca un paloș ce i-ar reteza capul dintr-o dată. Avea să fie ministru ! Era sigur ! Felul egalitar, măgulitor, cum îi vorbiseră excelențele, actualele seniorii, prietenia — era aproape prietenie ! — ce i-o arăta șeful partidului și al guvernului, precum și stăruința lui Haznagogian aveau s-o facă și pe asta !

Și Marinică se întoarse cu gîndul în trecutul lui. Și-a duse aminte de conul Nicu Rovine, care se uita la mutra lui uneori ca la un bostan bubos, și-l izgoni cu mare neplăcere. Își aminti de răscoalele țărănești, de Medeea, femeie frumoasă, dar neroadă : să-l înșele pe un viitor ministru cu un deputat oarecare și să se mărite cu el ! Duceau casă bună, se spunea,

colindau străinătățile soții Sorțescu. Ce primejdie răskoalele ! Și năprian iși aduse aminte de croitoreasa, de fata mare dusă în toiul răzmeriței norodului plugăresc în orașul lui, la Leorman. Ce nebunie ! Ce dovadă de tinerețe aprinsă și nepăsătoare !

Se învîrți în crivat, căută altă amintire. Izbuti să le găsească pe cele dorite, de izbîndă, de propășire, și ațipi în sfîrșit ; adormi cu propria-i imagină înaintea-i, zîmbitoare și căutînd să-și ascundă zîmbetul, fiindcă se afla pe banca ministerială.

Și viața Elizei se schimbase cu desăvîrșire. La cîteva zile după balul acela de vară, Mănciulescu venise într-o seară la ea acasă, îngîndurat, hotărît și cu un pic de temere în cuget. Ion nu era de față, lipsea, deși scăpase de oștire. Cînd muma îi lăsă singuri pe cei doi tineri, ca să pregătească dulceața și cafeaua, tradiționale în casa românului — șireată, bătrîna ! lucrul ăsta fata se cuvenea să-l facă ! — Mănciulescu se ridică țeapăn în picioare și rosti ca pe o lecție vorbele ce-i stăteau în gîtlej :

— Domnișoară Eliza... eu... vă cer de nevastă. Înțelegeți ? De aceea am venit...

Deși se așteptase la cererea lui, Eliza găsi că o rostise prea repede. Parcă ar fi lovit-o în moalele capului : plecă fruntea și, oftînd, pe cînd Mănciulescu se apropia și-i lua mîna în mîna lui bărbătească, Eliza borborosi deșirat : „Dar... nu cred că... vai !“

Bărbatul se trase înapoi, uimit, speriat, se așeză pe scaun în fața fetei neînțelese ; tot sîngele i se urca la cap, broboane de sudoare îi răsăriră pe fruntea roșie. Eliza ridicase puțin ochii și vedea ceva din schimbarea, din groaza și durerea lui, atît cît îi îngăduiau valurile de gînduri ce o năpădiseră.

Muma îi găsi tăcînd și căutînd fiecare, privindu-se pe sub gene, să-și adune, să-și risipească cugetele și zbuciumul. Ea se îndreptă spre mosafir cu tăvița, fără să prindă nimic din priveliște. Tînarul ridică ochii, clipind, ca să se asigure pesemne că sînt uscați, dădu din cap a mulțumire, luă ceașca de cafea și o turnă pe gît ca pe un rachiaș, se fripse, se scutură de reaua senzație și, mai scuturîndu-se o dată, zise :

— Mulțumesc, dulceață nu iau. Să beau un strop de apă.

Bău paharul tot, alt val de sânge i se urcă la cap ; se ridicase de vro două-trei ori, se așezase pe scaun și, înghițind un nod în gât care-l sugruma, izbuti să spună către Eliza mai întâi și-apoi către mamă :

— Domnișoară, v-aș fi recunoscător dacă v-ați plimba cu mine cinci minute. Îi dați voie dumneavoastră ?

— Cum vreți, maică ! zise bătrâna către amândoi.

Cu tot tremurul picioarelor, Eliza se sculă din locul pe care se simțea toropită, își puse repede pălărie și, el înainte, ea după el, plecară din casă.

La câțiva pași de căminul părintesc, cu îndrăzneală, fiind sigur că el nu-i poate fi indiferent, Mănciulescu o luă de braț, strâns, zguduind-o aproape.

— De ce ? De ce ? șuieră el, și întoarse pe cât putu de mult capul spre ea.

Dar mai întâi cu auzul, apoi cu ochii, bărbatul îndrăgostit descoperi că ea plânge : hohotea, și lacrimi peste lacrimi șiruiau peste fața ei până în bărbie.

— De ce ? De ce ? repetă el cu interes și îndurerat aceeași întrebare și totuși alta, ca și cum nu mai știa alte cuvinte.

— Pentru că... s-a întâmplat odată, demult, ceva urât...

Îi era atât de deschis cugetul și de primitor în clipa aceea îndrăgostitului, că pricepu fără nici o îndoială că ea greșise : odată, de demult...

— Da, da, nu mă gândisem la asta. Zici că... (Voia să adauge : „demult, odată“, și-i fu rușine.)

Fără să știe, n-o mai ținea de braț. Mergeau alături, ca două cunoștințe. Mergeau mereu. Lumina felinarelor, rînd pe rînd, îi privea, le lumina chipurile muncite și le lungea umbrele.

— Și mama dumitale știe ? Întrebă el într-un târziu.

— Nu știe nimeni.

— Și el... cine e ?

— Nu știu nici eu. În croitoria cu magazin mare, în care am lucrat ca ucenică, a tăbărit pe mine nu știu cine, în întuneric. Eram fetiță...

În răgazul ce i-l lăsase tăcerea lui, Eliza se gândise ce să spună, cum să mintă. Adevărul cel mare, cel greu de spo-

vedit, i-l mărturisise, amănuntul „cu cine“ de ce l-ar fi des-tăinuit ? Simțea că-l iubește pe tînărul ăsta și că s-ar simți nenorocită dacă s-ar depărta de ea.

Cu ocol, după multă hoinăreală, se îndreptaseră spre casa părăsită. În fața căminului, Mănciulescu zise :

— Vin și mîine seară...

Eliza se măritase de mult cu șef mecanicul de la C.F.R., Mănciulescu, cam la un an de la răscoalele țărănești. Fusese îndrăgostită de bărbatul de care se simțea iubită, spovedania ei fusese crezută vorbă cu vorbă și greșeala iertată, și cînd el o ceruse de nevastă, Eliza primise cu avînt și recunoștință.

Mănciulescu avea o casă, în parte închiriată, pe care o amanetă. Cu banii luați, Eliza deschisese o croitorie pe strada Teilor. Ca să-i dai de lucru unui atelier, trebuie să-l faci cunoscut celor care ar avea nevoie de el. Eliza dădu o raită pe la toată lumea pe la care lucrase, ca s-o vestească și s-o roage să vină la dînsa. Avea gust ; avea ea însăși patima eleganței. Izbuti, în mai puțină vreme decît nădăjduse, din primele șase luni, să aibă destulă clientelă și-și îngădui să nu vegheze singură la mersul lucrurilor. Rămăsese însărcinată și sorocul se apropia.

Și alte griji, și alte simțăminte aveau să întrețină și să îmbogățească viața noii familii, întemeiată pe bună înțelegere.

Într-o zi, toamna, intră în salonul de primire de la față o cocoană, o necunoscută, care o rugă pe patroană să trimeată pe cineva afară, la trăsură, ca să ia pachetul cu stofă. Clienta voia să-și facă un taior și o rochie. Atelierul îi fusese recomandat de o ministereasă, clientă mai veche. Răsfoiră împreună revistele de modă, aproape ca două camarade — cu-coanei îi plăcuse tînăra croitoreasă, blondă, zveltă, elegantă. Hotărîră totul, și preț, și data probelor.

— Numele dumneavoastră ? întrebă Eliza.

— Voiculescu.

— Stați tot timpul în București ? zise croitoreasa, care primea uneori comenzi și de la cucoane din provincie, gata de plecare, zorite cu drept cuvînt să-și aibă hainele la data fixată.

— Da ! glăsui mirată un pic doamna Voiculescu, gîndindu-se că poate faima bărbatului ei a ajuns pînă și în croitorii. Ne-am mutat din Leorman aici.

Eliza simți o strângere de inimă. O privi bine pe clientă ; își aduse limpede aminte de Medeea, de hotelul „Principal“, de Marinică, de domnul deputat, de ceasul petrecut la hotelul din provincie. Dar trebuia să vorbească. Nu trebuie să taci, să pari cumva posacă, mută, clientelor și se cuvine să zâmbești. Surîse și vorbi :

— Am lucrat pe vremuri pentru o doamnă Voiculescu, tot din Leorman. Medeea se numea...

— Prima nevastă a bărbatului meu, răspunse doamna cu neplăcere și adăogă îndată : de care s-a divorțat pe bună dreptate.

Doamnei Voiculescu îi trecu însă îndată neplăcerea. Era o ființă bună, chibzuită. Nu se mai gândi decât la hainele ei. Eliza îi lua măsura pe la spate pentru rochie și se chircise. Simți că i se taie picioarele, se temu că are să cadă, încercînd să se ridice. Îi trebui silință ca să se repună în capul oaselor și o încordare ca să urmeze măsurătoarea și luarea de note într-un catastif.

Se făcu tăcere. Eliza lua însemnări, cu gîndul departe, cu ură pentru omul care o înșelase, bărbatul cucoanei dinaintea ei.

Cucoana parcă era aici și nu era. Eliza se găsea parcă cu mulți ani în urmă, nedumerită, în împrejurări trăite, neștiind încotro ar merge, ce hotărîri se cuvine să ia. După o ușă era strada Teilor, după alta atelierul în care se lucra, se auzeau foarfeci și șopote, toate, oameni și lucruri, mai străine decât cele ce se trezeau de odinioară, dintr-alt moment al vieții. Bîjbîind parcă după ea însăși, Eliza ar fi vrut să ia firul vieții de-atunci, și sta năucă între trecut și prezent. Era ea și parcă nu mai era ea și se întreba cine este ea și unde este.

Ca o negură peste ochi, șovăiala, pierderea ei din prezent se scurse, încet, trecu.

Uitîndu-se la croitoreasă, care sfîrșise să ia măsura, mai complicată decât totdeauna, doamna Voiculescu o văzu roșie la obraz și bătînd din pleoape. I se păruse palidă înainte. „S-a tot plecat în jurul meu“, gîndi ea. Un glăscior de copil, de tot mic, se auzi de alături, și numaidecît, de după o perdea de catifea dată în lături, se ivi un cărucior, împins de o fetiță, cu un băiețel dolofan, ridicat pe jumătate între perne albe.

Cu voie bună, privindu-l cu dragoste, clienta zise :

— Ce oacheș este ! Ce ochi negri, și dumneata ești blondă ca...

„Ca bărbatul dumitale, care trebuia să fie al meu“, trecu repede prin capul Elizei, și se gândi îndată că pruncul e al lui Mănciulescu, că e vlăstar cinstit și-i zîmbi în neștire.

— Tare-i drăguț ! conveni și doamna. E foarte, foarte reușit !

Eliza își revenise, se înviorase. Copilul întinse amîndouă brațele goale, ca de mărgean palid, și mama uită cu desăvîrșire de Voiculescu și, din toată inima, își sărută bărbatul în făptura micuță ce i-o hărăzise.

NOTE

Tinerețea Casandrei

Prima parte a romanului s-a publicat în ziarul *Rampa* (an. II), în următoarele numere : nr. 525, 29 septembrie 1913, p. 5 ; nr. 526, 1 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 527, 2 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 528, 3 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 529, 4 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 530, 5 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 531, 6 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 532, 8 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 533, 9 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 534, 10 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 535, 11 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 536, 12 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 537, 13 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 538, 15 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 539, 16 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 540, 17 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 541, 18 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 542, 19 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 543, 20 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 544, 22 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 545, 23 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 546, 24 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 547, 25 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 548, 26 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 549, 29 octombrie 1913, p. 4 ; nr. 550, 30 octombrie 1913, p. 4.

În volum se publică pentru întâia oară în anul 1914 (pe coperta interioară : 1913), la Librăria Leon Alcalay. „Ediția II-a revăzută“ apare în anul 1924 (Librăria Alcalay & Co.).

Lucrând pe această ultimă ediție, scriitorul va face modificări de ordin stilistic.

Reproducem textul după volumul revizuit de autor, aflat în posesia scriitoarei Lucia Demetrius.

Unele erori de tipar ale celei de a doua ediții, neseizate de autor la corectarea volumului, au fost îndreptate după prima ediție (de ex., introducerea unui rând sărit din cap. VIII al părții I : „Bine c-am scăpat de [fabrică ! Și tu ai scăpat de] ea, nu-i așa ?“) A fost corectată, de asemenea, numerotarea greșită a capitolelor, aparținând ambelor ediții și necorijată de autor.

Propus pentru premiul Academiei în 1915, volumul este respins prin raportul negativ al lui A. Naum (*Analele Academiei*, seria II-a, tom. XXXVII, 1914—1915, Secțiunea literară, p. 232), total opac în fața realismului cărții lui Demetrius, care pentru momentul respectiv reprezenta o noutate. În *Cronica*, an. I, nr. 37, 25 octombrie 1915, p. 733, la rubrica *Note*, apare un răspuns la raportul lui A. Naum, iscălit „Peb“ și aparținând, după stil, lui Tudor Arghezi. Îl reproducem în întregime :

„În *Analele Academiei Române* descoperim raportul d-lui A. Naum, unul dintre poeții noștri nemuritori, asupra cărții d-lui V. Demetrius, *Tinerețea Casandrei*. Să cităm și să fim serioși :

«Departate de a avea vreo legătură cu legendara și poetică fiică a lui Priam și profeteasa Troiei, de *homerică memorie*, după cum ne-ar putea înșela (?) titlul, Casandra d-lui Demetrius este fiica unui măcelar, locuind în bordei cu un singur pat, avînd la căpățîiul lui o lumînare înfipță într-un boț de lut.»

Indiferent unde se găsește lumînarea, la căpățîiul bordeiului sau al măcelarului, d. raportor este vexat că poate fi Casandra fată de măcelar, și nu de home-

rică memorie atunci cînd însuș numele academicianului strălucește pe atîtea oneste firme de băcănie. Raportorul e rău dispus de la început ; d. Demetrius nu va pupa premiu academic.

«De la cele dintîi rînduri cetitorul este încătușat în marginile chinuitoare ale unui realism hîdos. Iată cum descrie autorul, urmează d. A. Naum, pe tatăl Casandrei.»

Ca să agraveze situația candidatului, d. A. Naum adaogă pe «citez textual».

«Gheorghe Casimcea, mînjit și îmbibat totdeauna de sînge și de grăsime pînă la piele, părea o fiară posomorîtă și dezgustătoare ; omul pierduse și zîmbet și seninătate tot spintecînd și jupuind vitele, pregătindu-le moartea și stînd martor la spaima și cutremurul bietelor animale pînă ce-și dădeau duhul.»

V-a supărat ceva în acest portret plin de culoare și sobru zugrăvit ? D-l Naum a fost foarte supărat. D-sa dorea un măcelar ceva mai simpatic, cu redingotă, pudrat puțin pe gușă, alb, nu roșu, vesel, nu posomorît, un măcelar-grefier. D-l A. Naum ar premia o gheată americană, dar nu un ciorap, pentru că ciorapii sînt trași direct pe degetele picioarelor ; dar d-sa n-ar premia nici gheata, căci ar face asupra ei un raport, regretînd că nu i s-a dat spre examinare un ac de cravată sau un bumb de la ceafă — o ! și nici de la ceafă, ceafa fiind pe aceeaș fațadă cu... etc.

D-l A. Naum produce mai multe citate și nu știi cum face de alege frazele cele mai echilibrate și gravate mai bine.

«Pe maidan să te duci și să-ți lepezi spurcăciunea de poșidic !»

«Luna plină își varsă cofa de lumină.»

«Nu vă e rușine, la miezul nopții după porcării.»

«Și-mi făcuse learcă poalele de lacrimi.»

Regimul academic trebuie să se traducă la unii din nemuritori cu paralizie a simțului de interes pentru nou și frumos. Academia, după d. A. Naum, are datoria să caute și să încoroneze bucatele fade ale literaturii, oamenii clăbuc, naturile clei și hîrtie, scrierile căpușiner potrivit.

«Ce pumni și ce palme i-am tras porcului!» mai citează încă din Demetrius raportorul. Și ce bună-i această frază și ce rotundă! comparată cu alde Poetica fiică a lui Priam și Profeteasa Troiei de home-rică memorie!

Premiul Academiei îl va primi Demetrius în 1916 pentru volumul de nuvele *Cîntăreașa*. Romanul *Monahul Damian* va obține premiul „C. A. Rosetti” al Societății scriitorilor români.

Domnul deputat

Despre trilogia sa Demetrius spune într-o scrisoare adresată lui Bogdan-Duică¹:

„În anul 1917 am conceput trei romane, legate între ele prin timpuritate. În primul rînd epoca de la 1900 pînă la 1906. Epocă de liniște în țară și peste granițe. Partide politice, numai două, înlocuindu-se unul pe altul la cîrma țării, ca la un ospăț. Cîrmuire boierească și fanariotă. Supunere la cei de jos. Belșug la orașe; mizerie, neștiință și nepăsare la sate. Romanul e apărut sub numele de *Orașul bucuriei*, adică Bucureștii. În al doilea roman, epoca de la 1906 la 1916. Răscoalele țărănești, marea zguduire care avea

¹ Biblioteca Academiei, Secția de manuscrise, cota 22.534.

să aducă toate schimbările de mai apoi și ale cărei urmări nici acum n-au conținut. Se răzvrătesc supușii plugari ; cer pământ, cer drepturi, nu știu limpede ce să ceară analfabeții, dar vor altă viață, altă stăpânire. L-am numit pe acest roman *Domnul deputat*, zugrăvind, pe lângă răskoale, pe un reprezentant al răposatului colegiu al treilea, ca să se vadă nepotrivirea alesului țărănimii cu pătura ce o reprezintă. În al treilea roman, *Domnul colonel*, am descris viața din preajma războiului nostru, sub înfrurirea cumplitei încălțări mondiale, frământările, pregătirile politicianilor și ale neamului.“

Interesele editorilor determină schimbarea ordinii de apariție a celor trei romane : după *Orașul bucuriei* (1920) se tipărește *Domnul colonel* (1920), pe a cărui ultimă pagină Demetrius anunță cu destulă amărăciune : „Se cuvenea să apară înaintea acestui roman altul, *Domnul deputat*, volum ce se va publica în 1921“.

Volumul a apărut într-adevăr în 1921, în Editura Alcalay & Calafateanu.

Asupra acestui roman V. Demetrius va reveni ulterior, cu modificări esențiale, de conținut.

Cea mai salutară intervenție o constituie înlăturarea ultimei părți a romanului (cca o sută de pagini), episod de aventuri galante și de spectaculos ieftin : Despina David — personaj eliminat din a doua versiune — devenea în prima ediție a romanului amanta domnului deputat, deși prietenă cu soția acestuia ; încrederea nevestei în cinstea sa dezlănțuia lacrimile și remușcările amantei ; copilul Despinei David urma să fie înfiat de tatăl însuși și de soția înșelată ; în sfârșit, sinuciderea nevestei, care descoperea adulterul.

Reintroducerea în acțiune a Elizei, uitată cu desăvîrșire și nemotivat, în forma anterioară, după cîteva capitole, îmbunătățește arhitectura lucrării. În noua sa formă — incontestabil superioară — romanul *Domnul deputat* nu s-a publicat în timpul vieții scriitorului, ci a apărut postum, abia în 1957.

Reproducem textul după paginile pregătite de autor pentru tipar (pagini — cu modificări — ale celei dintîi ediții, și numeroase pagini manuscrise și dactilografiate).

Despre acest roman Ion Manole scrie :

„În literatura lui 1907, scrisă în trecut, romanul lui Demetrius ocupă un loc însemnat datorită, mai ales, realismului cu care e conturată lumea exploatatrilor. Cît privește răscoalele, Demetrius înțelege și scoate la lumină cu justete cauzele care le-au determinat. Paginile din romanul *Domnul deputat*, în care sînt descrise răscoala și represiunea, rămîn un necruțător rechizitoriu împotriva asasinilor țărănimii — capitaliștii și moșierii.“¹

¹ Ion Manole, *Prefață* la volumul *Nuvele*, 1952, Editura pentru literatură și artă.

BIBLIOGRAFIE

VOLUME ORIGINALE

Versuri. Buzău. 1901. Tipografia „Crucea”. 159[—160] p.

(Sumarul : *Visări de mai, Toamnă, În urma ei..., Copilul orb, Aceași, În alte dăți, În vraja serilor târzii..., Târziu, Luptă, Roman, Visător cu ochii umezi, De nemplinit, Pe ruine, Albăstrele, A fost odată..., Să-mi cânti, Rîndunelele, Lia, Și atunci..., Pastel, Pastel, Chemare, Atunci-acum, Clopotul, Nici..., Reverie, Bunica, Serenadă, Vise dulci, Un cântec, Visul morței, În van, Mai, Ea nu era, Amintire, Să știi să bei, să fii poet!, Din noaptea..., În Vinerea Mare, Nelumbo, Ea, Avînt, E moartă ea, La despărțire, O noapte, Castelul, Curînd..., Bunica, La monastire, Sorel, Răsplată, Umbre, Prin codru, Unui lac, Cîntec lunii, Aceași, Iarnă, Tristă, Noapte albastră, În beție, Nocturnă, Lacului Brateș, Amintire, Vagabond, Depart, Marco, În preajma altarului, Amurg, Ghenarie, Cu luna, Foaie vîntului.*)

Versuri (1895—1901). Cu o Prefață de V. Demetrius. [Ediția a II-a]. București. [1929—1930]. Editura Librăriei „Universala”-Alcalay & C-nie. „Biblioteca pentru toți”, nr. 1200. 77[—94] p.

Față de sumarul volumului din 1901 — poezii incluse cu titlul schimbat : *La țară (Visări de mai), În porți de*

aramă (*Bunica*), *Un nufăr alb* (*Nelumbo*), *Deznădejde* (*Curînd...*) ; exclude : *Roman*, *Visător cu ochii umezi*, *A fost odată...*, *Să-mi cînti, Lia*, *Și atuncea...*, *Chemare*, *Serenadă*, *Un cîntec*, *În van*, *Amintire*, *Să știi să bei*, *să fii poet !*, *Din noaptea...*, *Ea*, *Avînt*, *E moartă ea*, *La despărțire*, *O noapte*, *Cîntec lunii*, *Acceași*, *Iarnă*, *În beție*, *Vagabond*, *Depart*, *În preajma altarului* ; s-au adăugat : *Ziua învierii*, *Noapte caldă*, *Armonie*, *April*, *Mirele lunii*.

Trep te ru p te. Poezii. București. 1906. Tipografia M. S. Niculescu & Co. 149[—152] p.

(Sumarul : *Trep te ru p te*, *Adolescent*, *Casandra*, *Adio*, *Durere*, *Sînguratica grădină*, *Iarna*, *Seri de toamnă*, *Pribegi*, *Vipera mea*, *Bărbat*, *Vorbe, vorbe !*, *Nimic*, *Pastel*, *Nori*, *Clipe de ceață*, *Nu pregeta*, *Stele*, *Seară*, *În urmă*, *Și astăzi*, *În zorile zilei*, *Grijă*, *Binele*, *Vechea turburare*, *Cale-ntoarsă*, *Fragment*, *În cimitir*, *Pe drumul iubirei*, *Vîrtej*, *Singurătate*, *Ești tu stăpîna lumii*, *Cîntec de azi*, *Amintire*, *În poala pădurei*, *Du-te*, *Dintr-un poem*, *Deasupra iubirei*, *Din pridvor*, *Venise*, *În visuri de durere*, *Eternitate*, *Prietenul mort*, *Ultima oră*, *Inspirare*, *Fragment*, *Omul*, *Fragment*, *Țigani*, *În noaptea Paștelui*, *Sub pleoapele deschise*, *Miezul nopții*, *Durere*, *Simfonie*, *După cină*, *Zborul*, *Priveghi*, *Ocnași*, *Bătrînul cîine*, *Ploaie vara*, *Visuri*, *Cădere*, *Înainte*, *Tuberoza*, *Cocor*, *Nu-i așa ?*, *Vagabond*, *Seară de vară*, *Trep te ru p te*, *Postscriptum*, *Iancu de la Jii*, *În pripă*, *Ursitoarele*, *Vorbă lungă*, *Haiducul*.)

Puterea farmecelor și alte nuvele. București. [1913.] Editura librăriei Leon Alcalay. „Biblioteca pentru toți“, nr. 825. 126 p.

(Sumarul : *Puterea farmecelor*, *Ochii cadavrului*, *Dra-*

goste de înger, Lupii, O viață, O ședință de spiritism, Jalba buciumenilor, Fluturele.)

Puterea vrăjilor și alte nuvele. București. [1928—1929.] Editura librăriei „Universala”-Alcalay & Co. „Biblioteca pentru toți”, nr. 825—825 bis. 147[—148] p.

(Sumarul identic cu al ed. I ; nuvela *Puterea farmecelor* este intitulată aici *Puterea vrăjilor.*)

Tinerețea Casandrei. Roman. București. 1914. [Pe coperta interioară : 1913]. Librăria Leon Alcalay. *Tinerețea Casandrei.* Roman. Ediția II-a revăzută. București. [1924.] Editura librăriei „Universala”-Alcalay & Co. 317[—320] p.

Sonete. București. 1914. Institutul de editură și arte grafice „Flacăra”. 79 [—80] p.

(Sumarul : sonete I—XXXVII.)

Cîntăreața. Nuvele. București. 1916. Editura librăriei și tipografiei H. Steinberg. 232[—234] p.

(Sumarul : *Cîntăreața, Motanul la sac, Trufie, Costumul de Purim, Plictisitoare viață!, Moș Crăciun, Marinescu și Giovani, Doi țărani, Rățoiul leșesc, După zece ani, Dantura falsă, În ospiciul de nebuni, Incendiul, Molipsire, Chiriac și Marișica, Frînghia, Bietul tîlhar!, Fără slujbă, Intelectuali, Brățara roșie.*)

Cîntăreața. Nuvele. Carte premiată de Academia Română. București [1928—1929.] Editura „Cultura românească”. 201[—204] p.

(Sumarul identic cu al ed. I.)

Canarul mizantropului. Versuri. București. [1916.] Editura librăriei H. Steinberg. 175 [—176] p. (Sumarul : *Canarul mizantropului ; Brazdele frunții : Clipă de durere, Dogarul, Prostituata, Tăietorul, Greierele, Visătorii, Seara, Pe șarm, Zi de toamnă, Crăciunul, Cîntați, poeți!, Iarna, Zi de iarnă,*

Cu amintirea, Titanul, Ora supremă, Poetul, O clipă de moarte, O dimineață, Bătrînul dascăl, Singurătate, Codrul, Sub cerul nepăsător, Spre imposibil; Cerdacul înflorit: Adio, Lorică, Din maiul amintirii, În cerdac, Nimfa, Serenadă, Statornicie, Sub patru vînturi; Pergamente: Lui Felix, Amintire; Mireasmă de tămîie: Morarul, La monastire, Ioniță Nalbă, În chilia scundă, Paraclisierul, În pridvorul monastirii; Către o credință nouă: Lui Satan, Scrisoare, Sînt ale noastre, Satan, Mărturisii-mi, stelelor, Nou îndemn, Ruga mea; Versuri ușoare, de primăvară: Lumina lunii, Primăvara.)

Școala profesională „Arhiereul Gherasim”. Nuvele. București. [1916.] Editura Librăriei H. Steinberg. „Căminul”, bibliotecă literară și științifică, nr. 9. 96 p.

(Sumarul : *Școala profesională „Arhiereul Gherasim”, Apostolul*).

Școala prof[esională] „Episcopul Gherasim”. Nuvele. Ediția III-a. Editura H. Steinberg. [După lista „Cărți publicate de d. V. Demetrius”, apărută la începutul volumului *Petru cel Mare* de Merejkowski (1923).]

Motanul ucigaș. [București.] Cartea românească. Redactată de Alexandru Bucur. Anul I. Numărul 1. 1 august 1918. 31[—32] p.

Dragoste neîmpărtășită. Nuvele. București. 1919. Editura librăriei și tipografiei H. Steinberg. 246 [—248] p.

(Sumarul : *Dragoste neîmpărtășită, Deșteaptă-te, române, O zi prăpăstioasă, Numărul câștigător, Furtul de la „Pepelele de aur”, Un chef în vremuri mari, Omul care a fost în aeroplan, Paznicul casei, Toba percep-*

ției, „Vagoanele“, *Visuri și realități*, *Cerceii*, *Babele*, *Soldatul Vasile Silișteanu*, *Fluturile*.)

Dragoste neîmpărtășită. Nuvele. Ediția II-a revăzută. București. [1930—1931.] Editura „Cultura românească“. 180 [—184] p.

(Față de sumarul ed. I : lipsesc *Toba percepției* și *Fluturile* ; inclusă nuvela *Ispășiri*.)

Păcatul rabinului. Roman. București. 1920. Editura literară a „Casei școalelor“. 117[118] p.

Strigoii. Nuvele fantastice. București. 1920. Editura librăriei și tipografiei H. Steinberg. 152[—154] p.

(După O lămurire a autorului, urmează povestirile : *Strigoii*, *Afurisenia preotului*, *La vrăjitoare*, *În lumina lunii*, *Țapul*, *În căutarea unui liman*, *Ursita*, *Mina de funingine*, *Suferința nedreptății*, *Butoiul diavolului*, *Menită mortului*, *Spânzuratul*.)

Strigoii. [Ediția a II-a.] [1929.] Editura „Cultura românească“. [Informație după anunțul ultimelor publicații în „Cultura românească“, pe coperta volumului Blasco Ibáñez — *Coliba blestemată*, 1929, tradus de V. Demetrius.]

Orașul bucuriei. Roman. I-a ediție. București. 1920. Editura Alcalay & Co. 190 p.

Matei Dumbărău. Urmarea și sfârșitul romanului *Orașul bucuriei*. I-a ediție. București. 1920. Editura Alcalay & Co. 165[—168] p.

Paradisul rușinos. *Orașul bucuriei*. *Matei Dumbărău*. Roman. București. [1920.] Editura librăriei „Universala“-Alcalay & Co. 190 p. + 165[—168] p.

Domnul colonel. Roman. Din epoca neutralității române, 1914—1916. I-a ediție. București. 1920. Editura „Viața românească“-Alcalay & Co. 325 [—328] p.

Domnul deputat. Roman. București. 1921. Editura Alcalay & Calafateanu. 338 p.

Domnul deputat... Roman. Cu răskoalele din 1907. [Cu o prefață a Editurii pentru literatură și artă.] [București.] 1957. Editura pentru literatură și artă. 279[—280] p.

Pentru părerea lumii. București. 1921. Editura librăriei Socec & Co. 170[—172] p.

(Sumarul : *Pentru părerea lumii, Ulmul bunicului, To-varășii, Sinistra ȧarsă, Blana, Indoliatul, 30.000 de lei, Werther al lui Goethe, Sisinica, Motanul ucigaș, În mica ceasornicărie, Moarta, Dragoste de înger.*)

Vagabondul. Nuvele. București. 1922. Editura literară „Casa școalelor“. 247[—248] p.

(Sumarul : *Vagabondul, Nenea Dumitrache de la Mă-rășești, Dușmănie, Prilejul, Din două firi, Bătrînii că-lugări, „La urma lui“, Găina, Ultima dragoste, În singurătate, Se mărită Filofteia, Doi frizeri, Poșta la țară, Inima mamei Dobrița, Hăiticul de lupi, Iconița, Minu-ne, Șoriceache.*)

Vagabondul. Nuvele. București. 1936. Editura „Universala“-Alcalay & Co. „Biblioteca pentru toți“, nr. 1435—1436. 142[—144] p.

(Față de sumarul ed. I au fost omise : *Prilejul, „La urma lui“, Găina, În singurătate, Iconița.*)

Unchiul Năstase și nepotul său, Pe-tre Nicodim. Roman. Cu desene de B'Arg. București. 1923. Editura Librăriei Socec & Co. 318[—320] p.

Fecioarele. Poezii. București. [1925]. Editura „Universala“-Alcalay & Co. 158[—160] p.

(Sumarul : *Fecioarele, Mîngîiere, Tristețea poetului, Miresmele, Simboluri, În pădure, Vechea carte de ci-tire, Refugiu, Barza, Poteca ta..., Hambarul, Pomii,*

Vreme rea, Sub cerul nopții, Fiorii singurătății, Imn vieții, Sfînta mucenică Iustina, fecioara, La țărnuț ne-gru, Un vis, Mîine, Inima, Astăzi și odinioară, În parcul iluziei, Teama de viață, Mesteacănii de pe colină, Zăpada, Noapte, Noaptea, arar, Ospăț, Recunoștința, Poveste, Nențeleasa remușcare, Moartea șarpelui, Începutul suferinței, Toamnă, Circul, Departee de tine, Ofilitul trandafir, Trandafirul, Neizbutită veșnic, Vîno singur! , Șarpele și ea, Amăgirea, Pisica, Isus, Orbul, Cămătăreasa, Golanul, Groparul, Tocilarul, Buștenarii, Duminica, Sacagiul, Voinea.)

Nu velee ale see. Arad. 1925. Editura Tipograficee Diecezeane. Biblioteca Semănătorul. 176 p.

(Sumarul : *Inima mamei Dobrița, Șoriceache, Dragoste neîmpărtășită, Marinescu și Giovanni, Ursita, O viață.*)

Norocul cucoanei Frosa. Nuvelee. București. [1926.] Editura Librăriei „Universala“-Alcalay & Co. 188 p.

(Sumarul : *Norocul cucoanei Frosa, Bunavestire, Cazul doctorului Fried, Pedeapsa, Slujbaș, Cochetărie, Pe același trotuar, Bunicul, Aurul, Umbreleele, Curca, Mici despoți, Tată, Întîrziatul, Cîntecul.*)

Vieți zdrobite. Roman. București. 1926. Editura „Universul“. Biblioteca ziarului *Universului*, nr. 5. 148[—149] p.

Monahul Damian. Roman. [București.] [1928.] Editura librăriei „Universala“-Alcalay & Co. 231[—232] p.

Monahul Damian. [Ediția a II-a]. [1933—1934.] [După o informație din cronica la *Monahul Damian*, semnată Ion Molea, în *Țara noastră*, an. XIII, nr. 530, 20 februarie 1934.]

Povestiri și povești pentru copiii deștepți. [Pe coperta exterioară : *Povestiri și po-*

vești.] București. [Anul de înregistrare la Biblioteca Academiei : 1940]. Editura „Națională” S. Ciornei. 110—112 p.

(Sumarul : *În livada părului, Moș Crăciun, Lupii, Și-retenia învățătorului, Focul din strada Plantelor, Oglindița de sub mîna dreaptă.*)

Cocorii. Poezii. [București.] [1942]. Imprimeriile Socec & Co. 69[—72] p.

(Sumarul : *Cocorii, În primăvară, Păstorul, Moșneagul singuratic, Dintr-un poem, Psalmistul, Înainte, Om. Doamne !, Aici, Copilăria, Din veac, Nucul, Marea, Coșnzeana, Cerul, Ceasornicul, Liniști, Stelele.*)

Versuri alese. [București.] 1943. Casa școalelor. 409[—412] p.

(Sumarul : **VERSURI** (1895—1901) : *Atunci-acum, În porți de aramă, Ea nu era, Un nușăr alb, La mînăstire, Nocturnă, Flori, În amurg, Tîrziu.* **TREPTE RUPTE** (1901—1906) : *Trepțe rupte, Adolescent, Adio, Singuratica grădină, Seri de toamnă, Pribegi, Acum, Nimic, Clipe de ceață, Stelele, Noapte, Binele, Vechea turburare, Fragment, În cimitir, Pe drumul de odinioară, Vîrtej, Cîntec vechi, În poala pădurii, Du-te !, În primăvară, Din pridvor, Prietenul mort, Prăpădul, Inspirația, Omul, Miezul nopții, Cu pleoapele deschise, Durere, Simfonie, Zborul, Priveghi, Evadații, Ploaie de vară, Tuberoza, Vagabondul, Iancu de la Jii, Ursitoarele, Haiducul.* **SONETE** (1906—1907) : I [*Ce vrea cu biata-mi inimă caisul...*], III [*Visasem și-ncercat-am s-ating desăvîrșirea...*], IV [*Eu, acest eu deschis ca o privire...*], V [*În bolta de tavan amețitoare...*], * [*În ceasul rar al clipelor senine...*] (inedit), VII [*Vreau să-ți trimit romanețe și sonete...*], VIII [*La tine numai gîndu-mi se oprește...*], IX [*Pe cruce Crist își deplina menirea...*], X [*Nu frumuseții tale întrecute...*],

XII [*Era tăcere-n munte unduioasă...*], XIII [*Și-a nimicit și-mpodobit vestmîntul...*], XIV [*E sufletul meu rupt din neștiutul...*], XV [*Nu lua aminte cînturile mele...*], XVI [*I-adevărat că totul neschimbat e...*], XVII [*E-o subterană liniște pe munte...*], XIX [*Un an întreg în neguri să se-nece...*], XX [*Arareori, dar totuși sînt minute...*], XXI [*Sfioasă trece Dragostea prin lume...*], XXII [*Și chiciura ce-n arbori sta buchete...*], XXIII [*Tu, care porți în suflet tragedia...*], XXVIII [*Adînci sînt gîndurile tale, tată...*], XXIX [*În fiecare-amurg, netălmăcite...*], XXX [*Gîndește-te că ni-meni, niciodată...*], XXXII [*Azi toți păreau gătiți de sărbătoare...*], XXXIV [*Te voi vedea. Vei fi înconjurată...*], XXXV [*Și steaua cu văpaie muribundă...*], XXXVI [*Și dacă-mi vei rămîne depărtată...*]

CANARUL MIZANTROPULUI (1906—1916): *Canarul mizantropului. Brazdele frunții: Clipă de durere, Dogarul, Tăietorul de lemne, Greierele, Visătorii, Seara, Pe țarm, Zi de toamnă, Iarnă, Singurătate, Codrul, Sub cerul nepăsător, Spre imposibil; Cerdacul înflorit: În cerdac, Serenadă, Statornicie, Sub patru vînturi; Pergamente: Amintire; Mireasmă de tămîie: Ioniță Nalbă, Paracliserul, În pridvorul mînăstirii; Către o credință nouă: Lui Satan, Un vis, Mărturisiți-mi, stelilor!..., Îndemn nou, Ruga mea.*

FECIOARELE (1916—1924): *Mîngîiere, Tristețea poetului, Miresmele, Simboluri, În pădure, Refugiu, Barza, Vreme rea, Sub cerul nopții, Fiorii singurătății, Imn vieții, Sfînta mucenică Iustina, fecioara, La țarmul negru, Inima, Astăzi și odinioară, În parcul iluziei, Mesteacănii de pe colină, Zăpada, Poveste, Recunoștința, Nențeleasa remușcare, Începutul suferinței, Toamnă, Neizbutită veșnic, Șarpele și ea, Orbul, Cămătăreasa,*

Golanul, Groparul, Sacagiul, Voinea, Buștenarii. COCORII (1924—1941) : Cocorii, Păstorul, Dintr-un poem, Psalmistul, Înainte, Om, Doamne, Aici, Copilăria, Din veac, Nucul, Marea, Cerul, Ceasornicul. Liniști, Stelele.

Nu ve le. [Cu o prefață de Ion Manole.] București. 1952. Editura de stat pentru literatură și artă. 186 [—188] p.

(Sumarul : *Jalba buciumenilor, Într-o zi de mai, Căratul de apă, Fără slujbă, „Vagoanele“, Furtul de la „Pepenele de aur“, Plictisitoare viață !, Cîntecul, Motanul la sac, Viața felurită a lui Marcu Știubei, În mica ceasornicărie, O pereche de oameni, Mici despoți, Cîntăreața, Trufie, Domolea, Hăititul de lupi.*)

Le grand coffre de Brashov, în antologia alcătuită de Sarina Cassvan : *Contes roumains d'écrivains contemporains*. Préface de la Comtesse de Noailles. Paris. 1931. Edition de la „Revue Mondiale“. P. 63—78.

Mihail Eminescu — Poezii. După prima ediție publicată, cu o notiță biografică de T. Maiorescu. [Ediție îngrijită și postfață de V. Demetrius.] București. 1936. Editura librăriei Socec & Co. 265[—266] p.

TRADUCERI

Honoré de Balzac — Neamul Marana. Traducere de V. Demetrius. București. 1916. Editura „Facla“. 93[—96] p.

Honoré de Balzac — Jupîn Cornelius. Traducere de V. Demetrius. [București.] [1941]. Editura Gorjan. „Muncă și lumină“. 194[—196] p.

(Sumarul : *Jupîn Cornelius, La pisiul cu ghemul.*)

Louis Bromfield — Vin ploile. Roman. Traducere de Lucia și V. Demetrius. București. [An de înregistrare în Biblioteca Academiei : 1947.] Editura librăriei Socec & Co. Vol. I — 332 p. ; Vol. II — 638 p.

Charles Dickens — David Copperfield. Traducere de V. Demetrius. Controlată după textul englez de d-ra Th. Eucharis. [Cu portretul autorului.] București. [1929.] Editura „Cultura românească”. Vol. I — *Suferințele unui copil.* 275[—276] p. ; Vol. II — *Zorile unor zile mai bune.* 280 p. ; Vol. III — *Dragoste și glorie.* 291[292] p.

J. H. Fabre — Minunile instinctului la gășanii. Păianjenii. Lăcusta verde. Traducere de V. Demetrius. București. [1931.] Editura librăriei „Universala”-Alcalay & Co. „Biblioteca pentru toți”, nr. 1.267. 93[—96] p.

W. A. Hoffmann — O mireasă la loterie. Traducere de V. Demetrius. Editura „Adevărul”. Biblioteca „Dimineața”, nr. 48. 80 p.

Blasco Ibáñez — Coliba blestemată. Roman. Traducere de V. Demetrius. București. [An de înregistrare în Biblioteca Academiei : 1919.] Editura librăriei H. Steinberg & Fiu. „Căminul”, bibliotecă literară și științifică, nr. 51—53. 246[—248] p.

Blasco Ibáñez — Coliba blestemată. Traducere de V. Demetrius. [Ediția a II-a.] București. [1929.] Editura librăriei H. Steinberg & Fiu. 189[—192] p.

V. Blasco Ibáñez — Floare de mai. Traducere de V. Demetrius. București. 1919. Editura librăriei Alcalay & Co. 199[—200] p.

Blasco Ibáñez — Floare de mai. Roman. Traducere de V. Demetrius. [Ediția a II-a.] București. [An

de înregistrare la Biblioteca Academiei : 1937.] Editura „Cultura poporului“. 192 p.

V. *Blasco Ibáñez* — *Flămînzii. La Horda*, roman spaniol. Traducere de V. Demetrius. [București.] [An de înregistrare la Biblioteca Academiei : 1923.] Editura Alcalay & Calafateanu. 274 p.

V. *Blasco Ibáñez* — *O tragedie de pomină*. Roman spaniol de pescari. Traducere de V. Demetrius. [București.] [1929.] Editura „Cultura românească“. 232 p.

V. *Blasco Ibáñez* — *O tragedie de pomină*. Roman spaniol de pescari. Traducere de V. Demetrius. București. [An de înregistrare în Biblioteca Academiei : 1931.] Editura „Cultura românească“. „Căminul“, bibliotecă literară-științifică, nr. 228—231. 286[—288] p.

Blasco Ibáñez — *În pădurea de portocali*. Roman. Tradus de V. Demetrius. [An de donație pentru Biblioteca Academiei : 1932.] Editura „Rampa“. Biblioteca Ideală, nr. 12. 128 p.

Blasco Ibáñez — *Don Rafael. Entre naranjos*. Roman. Tradus de V. Demetrius. București. [An de înregistrare la Biblioteca Academiei : 1937.] Editura „Cultura poporului“. 168 p.

Guy de Maupassant — *Horla*. Nuvelă. Traducere de V. Demetrius. București. [1914.] Editura „Luceafărul“. Biblioteca „Luceafărul“, nr. 70. 32 p.

Dimitrie de Merejowski — *Moartea zeilor*. Romanul lui Iulian Apostatul. Tradus de V. Demetrius. București. 1916. Editura librăriei și tip. H. Steinberg & Fiu. 218[—224] p.

Dimitrie de Merejowski — *Leonardo da Vinci*. Romanul vieții sale. Traducere de V. Demetrius. București. 1920. Editura librăriei Socec & Co. 206[—208] p.

Dimitrie de Merejowski — Leonardo da Vinci. Romanul vieții sale. Traducere de V. Demetrius. [Ediția a II-a.] București. 1924. Editura librăriei Socec & Co. 206[—208] p.

Dimitrie de Merejowski — Învierea zeilor. Urmare la romanul *Leonardo da Vinci*. Traducere de V. Demetrius. București. 1921.

Editura librăriei Socec & Co. 198 p.

Dimitrie de Merejowski — Învierea zeilor. Urmare la romanul *Leonardo da Vinci*. Traducere de V. Demetrius. București. 1924—1925. Editura librăriei Socec & Co. 198[—200] p.

Dimitrie de Merejowski — Gioconda. Traducere de V. Demetrius. București. 1924. Editura librăriei Socec & Co.

Dimitrie de Merejowski — Petru cel Mare. Roman rus. Traducere de V. Demetrius. București. 1923. Editura librăriei Socec & Co. 211 [—212] p.

William Shakespeare — Macbeth. Tragedie în 5 acte. Traducere de V. Demetrius. București. [f.a.] Editura librăriei „Universala“-Alcalay & Co. „Biblioteca pentru toți“, nr. 139—140. 158[—160] p.

William Shakespeare — Hamlet. Tragedie în 5 acte. Traducere de V. Demetrius. București. Editura librăriei „Universala“-Alcalay & Co. „Biblioteca pentru toți“, nr. 221—222.

Stendhal — Schitul din Parma. La chartreuse de Parme. Roman. Traducere de V. Demetrius. București. 1922. Editura Socec & Co. Vol. I — 248 p. Vol. II — 226 p.

H. Taine — Despre Balzac și despre Stendhal. Încercări de critică. Traducere de V. Demetrius. „Biblioteca pentru toți“, nr. 1005—1006. 152 p.

Adevărul, București. *Adevărul literar și artistic*, București. *Almanahul ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”*, București. *Arta*, București. *Avântul*, București. *Clipa*, București. *Convorbiri critice*, București. *Crinul*, București. *Cronica*, București. *Cuvîntul liber*, București. *Dimineața*, București. *Facla*, București. *Flacăra*, București. *Floarea-soarelui*, București. *Linia dreaptă*, București. *Literatură și artă română*, București. *Luceafărul*, Sibiu. *Magazinul*, București. *Minerva literară ilustrată*¹, București. *Poezia*, București. *Propilee literare*, București. *Rampa*, București. *Revista critică*, București. *Revista politică și literară*, București. *România ilustrată*, București. *Salonul literar*, Arad. *Semănătorul*, București. *Sburătorul*, București. *Scena*, București. *Sinteza*, București. *Spicul*, București. *Universul*, București. *Universul literar*, București. *Văpaia*,

¹ Menționăm — în completarea indicațiilor bibliografice din capitolul de *Note* al primului volum (ediția noastră) — câteva dintre schițele publicate de V. Demetrius în *Minerva literară ilustrată* (an. IV și V): *Chilipirul vagabondului* (tipărită în volum cu titlul *Vagabondul*) — în nr. 161, 9 decembrie 1912, p. 2—3; *Viața la țară* (în volum: „*La urma lui*”) — în nr. 166, 13 ianuarie 1913, p. 3—5; *Văduva* (în volum: *Prilejul*) — în nr. 168, 27 ianuarie 1913, p. 2; *Ruinat* (în volum: *Toba percepției*) — în nr. 177, 31 martie 1913, p. 2—3; *Dragoste de fiică* (în volum: *Cîntăreala*) — în nr. 185, 26 mai 1913, p. 3—4; *Învățătura* (în volum: *În mica ceasornicărie*) — în nr. 199, 1 septembrie 1913, p. 5—6; *Medicul locotenent. Un portret fără ramă* (în volum: *Pictisitoare viață I*) — în nr. 204, 6 octombrie 1913, p. 3; *După osîndă* (în volum: *După zece ani*) — în nr. 210, 17 noiembrie 1913, p. 5—6; *Amintiri din copilărie* (în ziarul *Dimineața*: *Banul de aramă*) — în nr. 215, 22 decembrie 1913, p. 2—3; *Molipsire* — în nr. 223, 16 februarie 1914, p. 3—4; *Un act de gelozie* (în volum: *Brățara roșie*) — în nr. 228, 23 martie 1914, p. 2—3; *Omul fără rost* (în volum: *Frînghia*) — în nr. 233, 27 aprilie 1914, p. 4.

București. *Versuri și proză*, București. *Viața literară și artistică*, București. *Viața nouă*, București. *Viața socială*, București. *Viitorul*, București.

SCRIERI DESPRE V. DEMETRIUS

T. Argezei — *Demetrius V.*, în *Curentul*, an. XV, nr. 5.064, 22 martie 1942, p. 1.

— *5 lei*, în *Bilete de papagal*, an. XVII, nr. 25, 18 ianuarie 1945, p. 1.

Ștefan Baci — *V. Demetrius*, în *Libertatea*, an. II, nr. 191, 31 martie 1945, p. 2.

George Baiculescu — *V. Demetrius*: „*Fecioarele*“, în *Adevărul literar și artistic*, an. VI, nr. 228, 19 aprilie 1925, p. 9.

Radu Bouréanu — „*Monahul Damian*“ de *V. Demetrius*, în *Premiera ilustrată*, an. II, nr. 18, 16 martie 1929, p. 7.

Ilie Chendi — *Demetrius*: „*Versuri*“, în *Convorbiri literare*, an. XXXVI, nr. 9, 1 septembrie 1902, p. 857.

Pompiliu Constantinescu — *Vieți zdrobite*, în *Sburătorul*, an. IV, nr. 4, iunie 1926, p. 51—52.

Mihail Dragomirescu — „*Trepte rupte*“ de *V. Demetrius*, în *Convorbiri literare*, an. III, nr. 6, 25 iunie 1909, p. 475.

Victor Eftimiu — *Poezie în provincie...*, în *Libertatea*, an. I, nr. 10, 20 mai 1933, p. 150—151.

— *V. Demetrius sau tragedia omului excepțional*, în *Portrete și amintiri*, 1965, Editura pentru literatură, p. 215—222.

G. Galaction — *Scrisoare către V. Demetrius*

(1899), în *Poezia*, an. I, nr. 4—5, 1 aprilie 1915, p. 18—19.

— *La mormântul lui Demetrius*, în *Opere alese*, II, 1961, Editura pentru literatură, p. 297—300.

— „Călugărul din vechiul schit...” — *ibidem*, p. 325—327.

N. Iorga — [Despre volumul *Trepte rupte*], în *Sămănătorul*, an. V, nr. 2, 8 ianuarie 1906, p. 40.

Eugen Lovinescu — *Istoria literaturii române contemporane*. Vol. III (*Evoluția poeziei lirice*).

Cap. XIX, *Poeți realiști și sociali*, p. 199—200.

— Vol. IV (*Evoluția poeziei epice*). Cap. XXV, *Poezia epică urbană : realismul urban*, p. 245—248.

Ion Manole — Prefață la volumul *Nuvele*, 1952, Editura de stat pentru literatură și artă.

D. Nănu — *Les lettres roumaines*, în *Paris-București*, revue mensuelle littéraire, artistique, mondaine, sportive, I-ère année, no. 6, septembre 1922, p. 19.

Iosif Nădejde — „Puterea farmecelor” de *V. Demetrius*, în *Adevărul*, an. XXVII, nr. 8.710, 10 decembrie 1913, p. 1.

Ion Paș — *V. Demetrius, scriitorul celor dezmoșteniți*, în *Libertatea*, an. II, nr. 316, 3 septembrie 1945, p. 4—5.

I. Peltz — *Scriitorul V. Demetrius*, în *Cuvântul liber*, an. II, nr. 48, 16 ianuarie 1921, p. 22—23.

Perpessicius — *V. Demetrius : „Fecioarele”*, în *Mențiuni critice*, I, 1928, Editura „Casa școalelor”, p. 131—134.

— *V. Demetrius : „Norocul cucoanei Frosa”*, *ibidem*, p. 265—268.

— V. Demetrius : „Versuri“, 1895—1901, *ibidem*, IV, 1938, Fundația pentru literatură și artă, p. 20—21.

Eugen Relgis — Întâlnire cu un confrate, în *Reporter*, an. V, nr. 28, 29 august 1937, p. 2.

M. Sădoveanu — V. Demetrius : „Dragoste neîmpărtășită“, în *Mărturisiri*, 1960, Editura de stat pentru literatură și artă, p. 70—71.

Eugeniu Speranția — V. Demetrius (evocare), în *Tribuna*, an. VIII, nr. 53 (413), 31 decembrie 1964, p. 6.

Const. T. Stoika — Ecuații. V. Demetrius, în *Poezia*, an. I, nr. 4—5, 1 aprilie 1915, p. 22—23.

I. Trivale — Realism artistic și brut („Puterea farmecelor“ de V. Demetrius), în *Cronici literare*, 1915, Socec & Co., p. 134—138.

Ion Vinea — „Dragoste neîmpărtășită“, nuvele de V. Demetrius, în *Adevărul*, an. XXXIII, nr. 11.080, 15 mai 1920, p. 1.

— V. Demetrius, în *Evenimentul zilei*, an. IV, nr. 1.028, 21 martie 1942, p. 1.

Iosif Vulcan — Demetrius, „Versuri“, în *Familia*, an. XXXIX, nr. 18, 4/17 mai 1903, p. 212.

G. M. Zamfirescu — Cu prilejul unei cărți. Vasile Demetrius, în *Icoane maramureșene*, an. I, nr. 9—10, iulie—august 1924, p. 106.

CUPRINSUL

<i>TINEREȚEA CASANDREI</i>	7
<i>DOMNUL DEPUTAT</i>	195
Note	409
Bibliografie	415

Redactor responsabil : GHEORGHE ZARAFU
Tehnoredactor : AUREL BUCUR

*Dat la cules 20.05.1967. Bun de tipar 29.08.1967. Apărut 1967.
Tiraj 6.660 ex. Broșate 5590 ex. Legate 1/1 1070 ex. Hîrtie tipar
înalt B. de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 24,94. Coli
tipar 27. A. nr. 6981/1967. C. Z. pentru bibliotecile mari 8R.
C. Z. pentru bibliotecile mici 8R—O.*

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, București,
Republica Socialistă România
Comanda nr. 420

V. DEMETRIUS
scrieri alese